

*Доброта і чесність
роблять людей щасливими
і тільки вони
добрим залишають*

СЛІД НА ЗЕМЛІ

В'ячеслав Гольдін

В'ячеслав ГОЛЬДІН

*ДОБРОТА І ЧЕСНІСТЬ
РОБЛЯТЬ ЛЮДЕЙ ЩАСЛИВИМИ
І ТІЛЬКИ ВОНИ
ЗАЛИШАЮТЬ ДОБРИЙ*
СЛІД НА ЗЕМЛІ

ВИДАВНИЦТВО
“ВОЛИНСЬКІ ОБЕРЕГИ”

2011

УДК 94 (477.8)
ББК 63.3 (4Укр-4Рів)
Г-63

Редактор
Петро Цецик

Гольдін В.Г.

Г-63 **Слід на землі** / В.Г.Гольдін. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 532 с.: іл.
ISBN 978-966-416-233-0

Протягом п'ятдесяти років автор вів щоденник. У книзі зазначені історичні події, які відбувалися в Радянському Союзі, Україні, на Волині та Рівненщині. Автор, працюючи керівником майже тридцять п'ять років, описує героїчну працю більш ніж 300 чоловік – партійних та радянських керівників, робітників, учителів, лікарів, керівників підприємств, які отримували задоволення від того, що робили людям добро та залишали слід на землі.

Автор надіється, що діти та онуки, прочитавши цю книгу, будуть пишатися своїми батьками та дідами, матерями та бабусями, і братимуть з них приклад.

УДК 94 (477.8)
ББК 63.3 (4Укр-4Рів)

ISBN 978-966-416-233-0

© Гольдін В.Г., 2011
© “Волинські обереги”, 2011

До читача

Історія сама собою дуже цікава і повчальна річ. Особливо тоді, коли пишеться об'єктивно, не стає продуктом якоїсь певної ідеології, коли історичні факти і події не подаються знеособлено, загально, а спираються на життя і долі конкретних людей. Бо ж, власне, саме людина є водночас об'єктом, суб'єктом і творцем історії, а точніше, її окремого періоду, є тією частинкою з мільйонів їй подібних, з яких, врешті-решт, і складається цілісна мозаїчна картина якоїсь історичної доби. Тому спогади, чесні і відверті, цілком конкретних людей є тим неоцінним матеріалом, що дозволяє читачу по-справжньому глибоко зрозуміти суть і глибинну підоснову подій і процесів, що відбувалися на якомусь історичному відрізку.

Саме такі думки виникають, коли ознайомлюєшся з автобіографічною книгою В'ячеслава Гольдіна. Півстоліття, охоплене ним, постає чітко і без прикрас, але напрочуд колоритно, випукло і рельєфно, в усіх відтінках, тонах і напівтонах. Автор, розповідаючи про своє життя, життя рідних і близьких, друзів і недругів, уникає лише двох кольорів – чорного і білого, а використовує повну палітру під час змальовування людей, фактів, подій, очевидцем і активним учасником яких був сам. Тому й досяг бажаної мети – все, про що читаєш, виглядає правдиво, і в цій правдивості, чесності і щирості В.Гольдіна не сумніваєшся ні на йоту.

А побачити й пережити В'ячеславу Гольдіну довелося стільки всього, що вистачило б на декількох людей.

... Сирота (батько загинув на війні), сирітське повоєнне дитинство, злигодні й поневіряння... Скільком його ровесникам це понівечило життя, скільки їх зламалося, не витримавши тягаря повсякденності... Але не зламало його, а навпаки, загартувало, зміцнило психологічно, зробило стійким і непригинистим перед нікчемами, наділеними (невідомо як і за які заслуги) владою.

У житті людини (так стверджують психологи) часто вирішальну роль відіграють обставини. Саме вони, незалежно від нас, визначають наше подальше життя: куди воно піде – вниз (у прірву) чи вгору. Несприятливі – змушують круто змінити обраний шлях (як у випадку з В.Гольдіним – покинув технікум і поїхав у Донбас, на шахту), звернути в зовсім інший бік, знайти в собі таланти, можливості, силу волі і вийти із, здавалося б, безвихідної ситуації й утвердитися в новій ролі – ролі чесного, вмілого, справедливого до людей Будівничого.

Я не даремно написав слово будівничий з великої літери. Адже В'ячеслав Гольдін, всупереч обставинам, завдяки розуму, набутим в інституті знанням інженера-будівельника, переборовши стрімку течію всіх негараздів і підводних каменів, зумів стати справді Великим Будівничим міста Рівне. І це – попри авантюризм і дурисвітство високих партійних чиновників і їхніх підручних – підлабузників і підляків за генетикою, котрі за дзвінкими пустопорожніми гаслами ховали свою нищість, нікчемність, дбаючи за своє благополуччя.

Свого часу один із таких високопартійців, очевидно, в пориві нечастого прояву щирості, сказав В.Гольдіну: "Ти, живучи на цій землі, вже поставив собі пам'ятник – своїми будовами".

І це справді так – важко перелічити, скільки будинків і промислових об'єктів стоїть у Рівному, області, на Волині, зведених завдяки вмілому керівництву В.Гольдіним будівельними організаціями.

Якось улітку я зустрів свого давнього друга й колегу по рибалці Миколу Миналюка. Розбалакалися про життя, згадали минуле. Я признався, що якраз працюю над книгою спогадів В.Гольдіна "Слід на землі".

Микола Миналюк свого часу працював електрозварювальником у "Промжитлобуд-2". Ось що він сказав:

– Якби на той час усі керівники були такими, як В'ячеслав Григорович Гольдін, не треба було б змінювати існуючу систему. Все було б добре і без капіталізму, а головне, – чесно і справедливо, без нинішнього торбохватства і отого цинізму, зневаги до людей, що ми переживаємо. В.Гольдін був справжнім людяним керівником, чесним і справедливим. Для нього своє "Я" завжди було далеко на задньому плані.

Сидів і думав, чи можна щось додати до цих слів. І прийшов до висновку – навряд. Та й що можна сказати, коли в Рівному височить безліч споруд, зведених під керівництвом В.Гольдіна?!

П.Цецик

ВІЙНА ТА ЕВАКУАЦІЯ

Перед Великою Вітчизняною війною в місті Артемівську дислокувалася військова частина, де служив молодий політрук Григорій Ісакович Гольдін. У місті також мешкала і його родина: дружина, два сини та стара глуха теща. Всі десять дітей батька та мачухи проживали в різних містах Радянського Союзу.

З початком війни молодший політрук цілодобово перебував у частині, і тільки вдень, на декілька хвилин, забігав до родини та батьків, приносячи їм газети й харчі. Його батько шив удома одяг для мешканців міста, а дружина займалася хатніми справами.

Одного серпневого дня товарний потяг від'їхав від залізничної станції на відстань трьох кілометрів, уникаючи бомбування, і сховався між пагорбами у виярку. Бійці пробивалися до потяга невеличкими групами на відстані двісті-триста метрів одна від одної. Біля ешелону зібралось багато цивільних – рідних і знайомих військових, які відправлялися на фронт. Проводи пройшли швидко й тихо, і невдовзі потяг рушив на схід. Але проводжаючі ще довго стояли і махали руками йому вслід.

Григорія Гольдіна проводжала його дружина, тримаючи на руках мене. Старший шестирічний брат та мій дід Григорій Ісакович стояли поруч. Мати ще до відправки військового потяга на фронт отримала “літер”, який давав право сім'ї молодшого політрука та його батькам на евакуацію. Евакуація була запланована на наступний день після відправки військової частини на фронт. Тож мама звечора зібрала в клунки необхідні речі, які могла донести в руках. Вранці під'їхала полуторка. В кузові її вже сиділо декілька родин. Місце в кабіні було вільне. Жінка посадила туди свою стареньку матір, а сама з дітьми влаштувалася в кузові. Машина рушила в бік вокзалу, підбираючи дорогою родини, які значилися в списку на евакуацію.

Коли машина зупинилась біля будинку, де жили батьки молодшого політрука, мати зістрібнула з кузова і чимдуж побігла в будинок, щоб допомогти винести речі. Вбігши в кімнату, вона здивовано спинилася від побаченого: за столом, у домашньому одязі, сиділи свекор зі свекрухою і, спокійно розмовляючи, пили чай. “Чого ви не зібрані? Через сорок хвилин відправляється потяг, ми спізнюємось!” – закричала мати. Свекруха спокійно відпо-

віла: “Ми старі люди. Нікому нічого поганого не зробили, то ж навіщо ми німцям потрібні”. Дід сидів поруч з дружиною та мовчки кивав головою. Мати, розгнівана несподіваною відмовою чоловікових батьків евакуюватися, мовчки вибігла з будинку.

Товарний ешелон, ущертъ заповнений евакуйованими – жінками з дітьми, старенькими, хворими та інвалідами, – рушив на схід. Біда згуртувала всіх в одну дружню родину. Адже в гурті легше було витримувати тягар жахливих поневірянь. Потяг просувався без жодного графіка, рухався тоді, коли була вільна колія. Бо ж, звісно, першочергово пропускали санітарні потяги, з військовими, зі зброєю та всім необхідним для фронту.

В кожному вагоні перебувало більше тридцяти чоловік, які сиділи та лежали просто на підлозі. Лад усьому давали старші по вагону, призначені на цю роль керівником ешелону. У нашому вагоні, за згодою всіх його мешканців, старшою призначили мою матір.

Посередині товарного вагона стояла металева грубка, прикріплена до підлоги, а на ній – великий чавунний казан, в якому варили їжу для всіх. На станціях, де зупинявся потяг, евакуйовані на сірники, мило, нитки, коштовності та інші речі вимінювали у місцевого населення продовольчі товари. На одній станції мати з двома помічниками вийшла з вагона, щоб обміняти зібрані речі та гроші на харчі. Погода була спекотна, у вагоні стояла задуха від пари, що здіймалася з киплячого казана. Тож пасажири вагона купчилися біля дверей, щоб подихати свіжим повітрям. За якихось десять хвилин мати з помічниками обміняли товар і повернулися до свого вагона.

Раптом потяг рушив та почав набирати швидкість, але за якусь мить різко загальмував. З металевої печі злетів чавунний казан, а з нього вилилась уся кипляча рідина. Частина її вилилась за двері вагона, а частина потрапила на його мешканців. Особливо постраждала мати – їй обварило ноги. З переляку та від больового шоку вона впала на підлогу й знепритомніла. Пасажири спочатку заціпеніли, а потім кинулися надавати першу допомогу постраждалим.

Коли мати отямилась, пасажири поклали її на рядно, а під голову підмостили клунок одягу. Потім одна жінка обережно розрізала халяви чобіт і зняла їх з ніг. Обпечені ноги від низу спідниці до п’ят спухли і густо покрились пухирцями.

Невдовзі мати знову знепритомніла та почала марити. Біля неї сиділи жінки та витирали рушником піт з лоба. А потяг уже вистукував колесами казахською землею.

Пасажири вагона радилися, що ж робити з хворою жінкою. Вирішили одноголосно: “Висадити хвору жінку та її родину на першій станції, де зупиниться потяг”.

Ешелон зупинився опівночі на невеличкій станції Яни-Курган. Хвору жінку винесли з вагона й поклали на теплу літню землю. Поруч розташувалася її родина з речами, а також жінки, які виявили бажання триматись разом.

Незабаром почало світати. Мати, тамуючи біль, написала військовому комісару невеличкою листа, в якому стисло повідомила, що трапилось з її родиною та чотирма жінками, і просила допомоги. Листа віддала шестирічному сину Михайлу і пояснила йому, що з ним робити. Старший брат був спритним хлопчиком. Військкомат знаходився недалеко від станції, за якихось триста метрів. Михайло, розпитуючи у перехожих, швидко знайшов одноповерховий будинок, біля якого на вулиці ворушилася черга. Михайло зайшов у коридор і став чекати. Ніхто в черзі не звертав на нього уваги.

Незабаром двері кабінету військового комісара відчинилися, із нього вийшов черговий відвідувач. Несподівано для всіх у черзі Михайло шмигнув під рукою одного з відвідувачів у кабінет. Він підбіг до столу, за яким сидів комісар, і поклав на нього мамин лист. Комісар швидко прочитав листа, запропонував Михайлу сісти і, викликавши до себе підлеглого, передав тому Михайла та пояснив, що треба робити.

Підлеглий комісара вивів Михайла у двір будинку. У дворі стояла “тачанка” часів громадянської війни.

Хлопця посадили в “тачанку”, запряжену кіннями, і повезли на станцію, де біженці чекали допомоги. Хвору жінку з родиною повезли в лікарню, чотирьом жінкам наказали чекати.

У лікарні відмовились приймати всю родину хворої жінки, а мати відмовилась без родини лягати в лікарню. Від нервового напруження вона знепритомніла. Отямившись, жінка побачила, що лежить у невеличкій кімнаті на ліжку, а поруч стоїть друге ліжко, де “валетом” лежали старенька бабуся поруч зі мною, а в її ногах примостився Михайло. В лікарні родина перебувала місяць.

Чотирьох жінок поселили у двокімнатний будинок, двері кімнат мали окремий вихід на подвір'я. Площа кожної кімнати складала по 30 м². Стіни будинку були з саману, а підлога – глиняна. Двері кімнати одразу виходили на вулицю, а зсередини зачинялися на засув. До цих жінок підселили й матір з родиною, коли виписали з лікарні. У кімнаті з двома вікнами стояло шість ліжок: чотири – для жінок і два – для нашої родини. Звичайно ж, була тут і піч, яку палили, готуючи їжу, кізяками, вугіллям, дровами.

Матір направили працювати фельд'єгерем у місцеву пошту. Їй видали спецодяг і пістолет. В обов'язки фельд'єгеря входило цілодобове чергування на станції, щоб зустрічати всі потяги, які проходили через станцію. Більшість потягів не зупинялася, час їх проходження також був невідомий. Секретні пакети викидалися з вагона або паровоза фельд'єгерями потягу. А фельд'єгер, який чергував уздовж колії на станції, підбирав їх і передавав за призначенням. Влітку стояла спека. Мати виглядала кумедно, одягнена в фельд'єгерську форму, з пістолетом на шкіряному паску, і – босоніж.

Через деякий час матері виділили окрему службову кімнату на 12 квадратних метрів у будинку неподалік від станції і пошти. В кімнаті стояло два ліжка: вузьке металеве, на якому спала мати, та широке, на якому спали я з

бабусею та старшим братом Михайлом. Уночі я спав неспокійно і часто розкривався, а коли просинався від холоду, просив бабусю мене вкрити.

Одного ранку я прокинувся від холоду і став просити бабусю мене вкрити. Бабуся не прокидалась. Я став плакати та причитати: “Баба, вкрий мене! Баба, вкрий мене!”. Михайло, який спав у наших ногах, почувши мій плач та причитання, почав копати ногою по бабусиних ногах. Але бабуся не просиналась. Він копнув ще декілька разів і відчув, що в бабусі холодні ноги та тіло. Михайло, як ошпарений, зіскочив з ліжка і закричав: “Баба мертва! Баба мертва!” Тоді вибіг на вулицю і помчав на станцію, щоб повідомити матір про смерть баби. Я ж сидів біля мертвої баби, плачучи благав її мене вкрити і ніяк не міг второпати, чому вона навіть не одзивається. Наступного дня бабусю поховали на місцевому кладовищі станції Яни-Курган.

Незабаром з Ташкента приїхала рідна сестра померлої бабусі, якій уже було шістдесят три роки і яка не мала своїх дітей. Бабуся була дуже богомільна. Щосуботи вона, одягнувшись у чистий одяг, годинами читала стареньку Біблію.

... У 1928 році в СРСР почали створюватись колгоспи. Багато єврейських родин з містечка Речиця Лоєвського району Гомельської області переселилось у Крим, у Джанкойський район Кримської автономної області, щоб створити перші колгоспи. Бабуся зі своїм чоловіком у Джанкойському районі також створювали перший колгосп. Цю справу розпочали з розчищення поля від каміння та засадження його виноградом. Також будували корівники та розводили колгоспну худобу. Бабуся працювала телятницею, а її чоловік вирощував виноград. Років п’ять жили в колгоспі дуже бідно. Але з кожним роком колгосп багатів. Колгоспники почали отримувати на трудодні непогані як на той час доходи. Кожен колгоспник мав свою садибу. Вже в 1938 році бабуся жила в новозбудованому будинку. На горищі зберігалось борошно, яке заробили з чоловіком на трудодні. Вони тримали своє підсобне господарство, а м’ясо та молоко отримували в колгоспі. В 1936 році на руках у бабусі від серцевого нападу помер її чоловік, з яким вона прожила шістнадцять років. Через два роки бабуся вийшла заміж удруге за вдівця, який мав трьох дорослих синів. Усі троє були військовими: один – танкіст, другий – артилерист, а третій – льотчик. Щорічно діти зі своїми родинами приїжджали на відпочинок до батька. Вони дуже поважали свою мачуху, бо бабуся була надзвичайна жінка. За декілька місяців до війни помер, також від серцевого нападу, її другий чоловік.

Коли почалась війна, колгоспне майно і колгоспників вивезли в азіатські республіки. Всі сини другого чоловіка потрапили на фронт. Танкіст і льотчик загинули у перші дні боїв, а артилерист пройшов всю війну і вийшов у відставку підполковником. До самої смерті бабусі підполковник у відставці писав листи своїй мачусі. Коли бабуся з листа матері дізналась, що померла її сестра, то відразу приїхала до нас у Казахстан з Ташкента, де працювала у військовому госпіталі. Бабуся була бездітна, але вона все життя допомагала людям. Це була чесна, богомільна, безкорислива людина, яка все життя працювала для людей і робила їм тільки добро.

У 1944 році Артемівськ звільнили від фашистських загарбників, і родина відразу ж повернулася туди. Кімната, де вона мешкала до війни, залишилась непошкодженою. Жінка молодшого політрука протягом трьох років писала листи в Міністерство оборони в пошуках свого чоловіка.

Вона отримувала відповідь: “Зверніться до командування Західного фронту”. Відповідь з Західного фронту була такою: “Зверніться до командування такої-то Армії”. Таких відповідей з різних частин надійшло за три роки з десятик. У 1944 році молодшого політрука визнали таким, що пропав безвісти.

В Артемівську роботи не було. Тому жінці-фельд’єгерю запропонували поїхати працювати фельд’єгерем на Західну Україну.

Червона Армія просувалась на Захід швидкими темпами, звільняючи від німців міста і села. Мати погодилась їхати на Західну Україну і працювати фельд’єгерем на пошті.

В Артемівську розпочались розкопки та перепоховання тисяч замучених та розстріляних його мешканців, які залишились жити в окупованому місті. Жертвами фашистів стали тисячі невинних мирних жителів. Серед загиблих були батько та мачуха молодшого політрука. Такою була ціна їхньої відмови евакуюватися зі своєю родиною. Дві побожні старі людини поплавилися своїм життям за віру в добро, за віру в те, що їх німці не чіпатимуть, бо вони нікому не робили зла. Вони помилились, бо повірили дияволу...

Всіх замучених та розстріляних перепоховали в братській могилі. Такі могили існували майже у всіх містах та селах України та інших республіках, де побували фашисти.

Фронт рухався на Захід. Дружина молодшого політрука залишила двох своїх синів на тітку, віддала їй продуктові картки, а сама поїхала за передовими частинами військ виконувати свої обов’язки фельд’єгеря. Завдання у фельд’єгерів, які рухались за передовими частинами військ, були такі: під час звільнення районного центру або міста фельд’єгер виконував у цьому місті обов’язки тимчасового, до призначення одного або двох фельд’єгерів на постійну роботу.

Жінка упродовж п’яти місяців із міста в місто, із району в район їхала за передовими військами і виконувала обов’язки фельд’єгеря. На цих посадах у війну переважно працювали жінки або комісовані військові – інваліди Великої Вітчизняної війни. Особливо жорстокі бої були за вузлову станцію Ковель. Це місто декілька разів переходило із рук у руки.

Залишилася жінка постійно працювати фельд’єгерем у місті Любомль Волинської області, розташованому за 18 кілометрів від польського кордону. В Артемівську старший син Міша пішов у перший клас. Сім місяців два сини жінки жили в Артемівську з її тіткою, аж доки мати забрала тітку з синами до себе на Волинь.

У Любомлі мати працювала фельд'єгерем разом з інвалідом війни другої групи Шапошниковим Сергієм Петровичем, тричі пораним на фронті. Незабаром вона почала жити з ним у громадянському шлюбі. Коли мати перевезла нас з Артемівська в Любомль, ми оселились у будинку на вулиці Мацеївська, 3, який стояв на перехресті доріг Шацьк-Любомль-Ягодин-Любомль-Ковель. Одноповерховий будинок складався з семи кімнат і трьох входів. Наша родина займала дві прохідні кімнати площею 6 та 16 квадратних метрів. Сусідами, також у двох кімнатах, жило п'ятеро людей: подружжя з двома доньками та сином. У нас із сусідами був спільний темний коридор та один вихід. В інших кімнатах мешкали ще дві родини.

У більшій кімнаті стояло два ліжка. На одному, двомісному, спала мати зі своїм чоловіком, а на вузькому металевому ліжку під протилежною стіною спав старший дев'ятирічний син Михайло. У цій великій кімнаті була також піч, яку палили дровами. Бабуся спала зі мною у малій кімнаті на одному ліжку. Сам будинок був побудований на дерев'яних стовпчиках заввишки 40-50 сантиметрів. У двадцяти метрах від будинку був великий дерев'яний хлів, яким користувалися всі, а за хлівом стояв дерев'яний нужник без дверей. За ними тягнулися людські городи.

У центрі Любомля розкинувся парк, який перетинав вулицю, що проходила з боку Шацька до станції. Якщо їхати від станції в бік центрального парку, то праворуч, в об'їзд парку, шлях вів на Ковель, а коли повернути ліворуч в об'їзд міського парку, то шлях виводив у бік Ягодина на Польщу або в бік Шацька на Білорусь. Ліворуч на об'їзному шляху з його правої частини знаходився високий, порослий деревами, пагорб. Від підніжжя пагорба до об'їзної дороги простягався яр. За пагорбом розташувалася прикордонна військова частина. Від центрального парку по об'їзній дорозі, на відстані п'ятисот метрів, стояв польський костел, побудований у 1412 році. Місцева влада використовувала його під склад солі.

У дворі костелу знаходились два дерев'яних будинки на бетонному фундаменті. У цих спорудах барочного типу містилася семирічна російська школа.

В Любомлі розташовувались дві військові частини – піхотний полк і прикордонний загін. Родини військових жили в дерев'яних бараках.

Як уже говорилося вище, нашими сусідами було подружжя з трьома дітьми. Чоловік працював листоношею на пошті, а його дружина була домогосподарка та ходила по людях, виконуючи для них хатню роботу: прала білизну, прибирала в будинках, працювала у господарів на землі та доглядала худобу.

Однієї ночі сусіда заарештували за його зв'язок з УПА: працюючи листоношею на пошті, він розповсюджував антидержавні листівки. Жінка залишилась одна з трьома дітьми. Незабаром старший син поїхав на Донбас і влаштувався там у професійне училище на повне державне забезпечення. Місцева влада забрала у родини одну кімнату, в яку вселився молодий безрукий чоловік, який працював юристом.

У російській школі, де вчився я і мій старший брат, багато дітей не мало повної сім'ї. Вони жили зі своїми бабусями або мачухами. Багато школярів було переростками, на два-три роки старшими за своїх однокласників. Вони соромилися цього, а тому не бажали ходити до школи і вчитись.

У ті часи у школі щоденно перевіряли учнів на наявність у них вошей. Ніхто у класі не сміявся над цією процедурою. В кого знаходили воші, відправляли додому. Вдома батьки виварювали вошивий одяг дітей, прали його дустовим милом. Під час кожної наступної перевірки кількість вошивих учнів зменшувалась. Через декілька місяців перевірку на воші зовсім відмінили.

Багатьох дітей батьки не пускали до школи, натомість змушуючи допомагати по господарству вдома: пасти корову, заготовляти дрова на зиму, працювати в городі тощо.

Після війни школа була єдиним притулком для багатьох дітей. У кожного вчителя, який відповідав за все, був ненормований робочий день, хоча за понаднормові години жодної плати не отримував. Учителі після уроків ходили по домівках учнів, умовляли батьків, щоб вони дозволяли дітям відвідувати школу. Вчителі – це були справжні патріоти Держави. Вони самовіддано виховували в ті важкі часи учнів, щиро поважали працю і не лякались труднощів, а долали їх. Вони вчили учнів вірити в добро та у майбутнє.

Влітку 1945 року пізно ввечері з боку Шацька на великій швидкості до центру Любомля проїхала легкова машина з лісовими хлопцями. Вони на ходу розстріляли декілька перехожих військових та деяких поранили. Доїхавши до парку, перед огорожею повернули праворуч у бік Ягодина та зникли в лісі.

По тривозі було піднято піхотний полк і загін прикордонних військ. Війська прочесали ліс, але нападників не знайшли.

Через декілька місяців зі всіх хуторів навколо Любомля почали вивозити господарів з родинами. Відправляли до Сибіру тих, у кого родичі перебували в загонах УПА. Деяким хуторянам дозволили перенести свої будинки в села. Якщо в якійсь хутірській родині хтось воював або служив у Червоній Армії, то їхній будинок з хутора переносився в село за рахунок держави. Таким чином у Любомльському районі були знищені всі хутори, а їх мешканці за три тижні вивезені до Сибіру. Вивозили людей бортовими машинами на станцію Любомль і завантажували в товарні вагони разом з майном і худобою. Отже, вагони, які базувалися в лісі, були позбавлені підтримки населення.

Упродовж 1944-1945 року на станцію Любомль прибували потяги з різними вантажами. Вартові охороняли лише вагони зі зброєю, а за іншими не пильнували.

Хлопці десяти-дванадцяти років постійно шастали на станції. Вони лазили у вагони. Вартові солдати не звертали на них увагу.

Одного дня зі своїми вуличними друзями я теж пішов на станцію. Нас було троє. Кожен поліз у вагони, щоб подивитись, що є в них цікавого. В одному вагоні я виявив великі пакунки, обмотані брезентом. Я почав їх ретельно

оглядати. З одного пакунка виглядало щось блискуче. Я роздер брезент і побачив, що в цьому пакунку знаходиться дуже багато шабель, шпаг та іншої старовинної холодної зброї. Я гукнув своїх друзів. Кожен узяв собі по дві шпаги та дві шаблі. З цим вантажем ми побігли додому. На шпагах були вигравіювані церкви, палаци та інше. Вдома ми показали трофеї старшим братам, яким уже було по 13-14 років. Ті негайно побігли з нами на станцію, набрали по чотири-п'ять предметів. Зі станції додому пробирались полями та кущами.

У хліві на горищі був зроблений штаб з дощечок. Це була невеличка кімната. Тут іноді збиралися старші хлопці та розповідали різні історії, а їх менші брати, затамувавши подих, слухали їхні розповіді. Отже, зброю принесли в штаб, плануючи наступного дня знову піти на станцію. Кожен з учасників крадіжки поклявся ніколи й нікому про це не розповідати. Як настав вечір, кожен забрав свою зброю і пішов додому. Вдома її сховали. У кожного хлопця існувала таємна схованка.

Назавтра старші хлопці, прийшовши на станцію, побачили, що біля вагона стоїть вартовий. Вартовий помітив хлопців, наставив на них рушницю і вигукнув: “Стояти на місці! Буду стріляти!” Хлопці кинулися врзнібіч. Вартовий вистрелив у повітря. Через день вагон зник зі станції.

Протягом кількох місяців хлопці обмінювали середньовічні музейні речі на хліб. Тільки пізніше стало відомо, що це були музейні експонати і їх випадково завантажили у відкритий товарний вагон як звичайний фіксований вантаж.

Люди жили дуже бідно. Діти постійно думали про їжу. Хлопці влітку лазили по чужих садках та городах. Найкращі часи для нас, хлопців, були тоді, коли ми збирались гуртом на полі, де по черзі пасли корів. Ми викопували картоплю на городах, мили її в першій, яка втрапляла на очі, калюжі, потім вкладали в гільзи від снарядів, а гільзу зверху затикали пучком скрученої трави. Потім п'ять-шість гільз одна біля одної ставили на землю отвором вниз. Зверху клали сухі гілляки і розпалювали вогнище. У нас був свій метод визначати, чи картопля спеклась. Якщо плюнути зверху на гільзу і слина відскакує від неї, то картопля вже готова, а якщо слина шипить, то ще треба зачекати. Спечену картоплю виймали з гільз за особливим ритуалом. Спочатку гасили вогнище. Потім, не кваплячись, виймали пучки трави і висипали картоплю на траву. З гільз і картоплі валувала пара. Боки картоплі були запечені. Їли її з огірками, а іноді з куснем сала або просто з сіллю. Такі години насолоди надовго залишались у нашій пам'яті.

Ми постійно збирались у великі гурти, де дружно проводили час. До гурту входили діти від шести до чотирнадцяти-п'ятнадцяти років. Малеча тихенько, з відкритими ротами, слухала розповіді своїх старших братів про всілякі життєві випадки. Всі мріяли про майбутнє, всі хотіли бути схожими на кращих спортсменів Радянського Союзу, світу, олімпійських ігор. Великими гуртами ходили в ліс, збирались на полі, грали у футбол або біля гучномовця в парку,

де слухали репортажі про футбольні матчі на першість СРСР, а після їх завершення ще довго обговорювали гру кожного футболіста.

Війна зробила дуже багато дітей знедоленими. Щоб роздобути хоч якийсь харч, такі діти часто вчиняли крадіжки, іноді навіть вдавалися до дрібних розбоїв.

Щотижня в неділю в Любомлі відбувалися футбольні зустрічі між військовими командами, зокрема між полковими командами дивізії, яка розташовувалась у Володимир-Волинську. На стадіон збиралось до двох і більше тисяч глядачів. Переважно це були військові, мешканці міста та діти від шести до вісімнадцяти років. Військові стояли навколо стадіону стіною, а діти сиділи та лежали на траві попереду військових.

Одного дня ми побачили, що в дерев'яну будку, яка стояла на траві, господар розвантажив п'ять десятилітрових бутлів з сиропом. Пізно ввечері ми підкопали під будку отвір і взяли один бутель з сиропом. Бутель занесли в штаб. Цілий місяць у штабі на горищі хліва збирались хлопці і з невимовною насолодою пили воду з солодким сиропом.

На території військової прикордонної частини, на відстані 400 метрів від об'їзної дороги, знаходились довгі дерев'яні склади. Ворота в складах були з двору прикордонної частини. Вздовж передньої стіни складу з шістьма ворітьми ходив вартовий. Задня стіна була суцільна. На відстані десяти метрів від стіни дерев'яного складу була загорожа заввишки 2 метри з колючого дроту. Склад стояв на дерев'яних палях. Отвори між землею та стіною зсередини складу були заставлені різними ящиками та всяким начинням: лижами, палицями до лиж, господарським інвентарем (лопатами, сокирами, ломами та іншим). Одного дня, піднявши колючий дріт знизу, ми пролізли на територію цієї військової частини. Обстеживши задню стіну складу, побачили невеликий отвір між палями, верхом стіни та землею. Ми по одному влізли в склад, взяли по одній парі лиж та палиць, просунули їх під стіною, потім під колючим дротом і вилізли тим же шляхом зі складу. За огорожею простягалось поле, заросле густими кущами і травою. Там ми і заховаємо свої трофеї, а як стемніло, полями принесли і заховаємо їх у хліві на горищі в сіні. Про це дізнались наші старші брати, і вже під їхнім керівництвом нами було вкрадено ще дванадцять пар лиж. Військові помітили отвір до складу і заклали його важкими ящиками. Старші хлопці продали лижі, частину грошей дали нам.

* * *

Я і мій старший брат навчались у Любомльській російській школі. Михайло вчився в сьомому класі, а я – в третьому. У моєму класі налічувалось сорок сім учнів, здебільшого діти військових. Вчителькою третьокласників була Марія Данилівна. Серед моїх однокласників декілька були справжніми розбишаками. І чи не найбільшим розбишакою був, звісно ж, я. В чому ж виявлялося моє розбишацтво? Частенько зривав чи пропускав уроки, влашто-

вував різні капості в школі. Крім того, лазив по садках та городах. Вчився я, як і інші розбишаки, від двійки до п'ятірки. Вдома уроки не вчив. Загалом я був здібним хлопчиком, і якщо не пропускав уроки, то отримував оцінку п'ять, а коли ж “сачкував”, у журналі красувалися двійки. Ставши нашим класним керівником, Марія Данилівна запропонувала учням старостою класу обрати мене, розбишаку.

Головою ради піонерського загону стала дівчина, яка хоча і не була відмінницею, але вчилася добре, мала бойовий характер. Звали її Жанна, вона була дочкою першого секретаря міськкому партії. На трьох ланкових обрали хорошистів, які відзначалися активністю. Після цього Марія Данилівна зробила ще один педагогічний крок – посадила мене на першу парту разом з Жанною.

Усе життя пам'ятаю ту виховну годину, на якій Марія Данилівна сказала: “Ваші батьки служать державі і більшість свого часу проводять на роботі. Їм часто немає коли займатись вашим вихованням. А в багатьох з вас нема когось з батьків, і ви повинні вдома допомагати по господарству. Я хочу, щоб 3-А клас став найбільш дружнім класом у нашій школі. Я буду опиратись на своїх помічників: старосту класу, голову ради піонерського загону та ланкових. В їх обов'язки входить: провідувати учнів, які не ходять до школи, і з'ясовувати в батьків причини; закріпити за відстаючими учнями відмінників, щоб ті допомогли їм підтягнутися в навчанні. Дружній клас не має права допускати, щоб когось із класу скривдили. Ми будемо з вами ходити на екскурсії в ліс та в інші місця”.

Ця виховна година дала бажаний ефект. Учні пройнялися бажанням зробити клас справді дружнім, кожен бажав мати якесь громадське доручення.

Почалася практична реалізація поставленого Марією Данилівною завдання. Кожен ланковий мав двох помічників з відмінників або хорошистів, які добровільно згодилися взяти на себе такі обов'язки. У класі створили п'ять груп. Ці групи ходили по домівках учнів, які пропускали уроки, зустрічалися з їхніми батьками, умовляли пускати дітей до школи. Іноді вони допомагали таким “прогульникам” напиляти та нарубати дров, поратись у городі тощо. Завдяки цим групам про кожного учня, відсутнього в школі, знали вчителька і весь клас.

У 3-А помітно підвищилася успішність, зменшилася кількість пропусків занять. Відмінники почали допомагати відстаючим. Тепер ті, хто отримував двійку, соромливо відводили очі від своїх однокласників. Їх ніхто не сварив за двійку, ніхто не дорікав. Вчителька говорила такому учню: “У Віті не було, мабуть, часу вивчити вчора домашнє завдання. Він його вивчить завтра, а я його знову спитаю. – І продовжувала, – а ти, Аллочко, йому допоможи”. Аллочка йому допомагала, бо вона була відповідальна перед ланкою за Вітю, і Вітя наступного дня виправляв двійку. Марія Данилівна за кожен зроблений добрий вчинок обов'язково хвалила перед усім класом. Вона постійно всім нагадувала, що дружній клас – це захист кожного учня, це допомога один

одному у важкі часи, це покращення навчання, це загальна мрія кожного учня зробити для людей та держави добрі справи.

Одного листопадового дня до класу зайшла завуч школи і повідомила: “Ваша вчителька захворіла, замінити її нема ким, ідіть по домівках!”. Завуч вийшла, а учні продовжували сидіти на місцях. Порадившись між собою хвилин п’ять, побігли провідати вчительку, яка жила неподалік від школи. В кімнату увійшли староста, голова ради загону і три ланкові. В маленькій кімнаті стояло двоспальне ліжко, на якому лежала, вкрита ватною ковдрою, Марія Данилівна. Поруч, під маленьким віконцем, стояв невеличкий стіл, а під стіною – дві двомісні лави. Куток займала піч з двома конфорками. В кімнаті було холодніше, ніж на вулиці. То ж діти запропонували запалити піч, але в кімнаті не було дров. “Не турбуйтеся, – сказала вчителька Марія Данилівна, – увечері школа обіцяла привезти паливо”. Актив вийшов на вулицю, де чекали інші учні. Активісти поінформували однокласників про побачене. Порадившись, прийняли таке рішення: “Хлопці добувають їжу, запалюють піч, готують чай та напоюють ним учительку”. Зустріч призначили через дві години. За цей час хлопці наносили цілий віз дощок з розбомблених будинків, які ще залишались після війни, від старих парканів, дверей та вікон, підлоги, старих столів та розламаних шаф. Вони попиляли їх та поклали у маленький хлів. Дівчата розпалили піч, закип’ятели чай і напоїли вчительку. В кімнаті стало тепло. Батьки дізнались від дітей, що вчителька захворіла і навіть не має що їсти. Кожен з батьків зібрав щось із продуктів для вчительки і передав пакунок своєю дитиною. Школярі принесли цукор, хліб, крупу, картоплю, шматки сала, консерви та інше.

Через дві доби заняття в 3-А відновились. Після цього випадку весь клас став ще дружнішим і наче подорослішав.

* * *

У сьомому класі, де вчився мій старший брат, багато учнів було переростками. Деяким з них уже виповнилося по 16-17 років. Вони часто бавились зброєю, якої в ті часи ще вдосталь залишилося на полях і в лісах, а то й у жителів міста. Вожаком розбишак сьомого класу був син військового майора-прикордонника. Під час війни німці повісили його матір, і він жив з бабусею, дуже старенькою. Батько з’являвся додому рідко, давав бабусі гроші і знову їхав на службу. Сімнадцятирічний юнак ні хвилини не міг спокійно всидіти на місці.

Як я вже згадував, в одному дворі зі школою стояв католицький костел, побудований у 1412 році. В ньому зберігались сотні тонн солі насипом. Висота купи солі, під задньою стіною костелу, досягала 6 м, а низ купи сягав вхідних дверей. З протилежного від вхідних дверей боку було одне вікно на висоті три метри від землі. В це вікно лазило небагато хлопців.

Якось “наш герой” зі складу прикордонників украв ящик патронів до рушниць і заховав їх у костелі. А потім, проробивши з патронами деякі маніпуляції,

влаштував справжні канонади, найчастіше під час уроків у школі або на перервах. Своєю поведінкою він так допік директора школи, що той встановив за розбишакою справжнє стеження. Одного разу бешкетник виліз з вікна костелу на перерві і став вихвалитися перед хлопцями своїми “подвигами”. Аж раптом з-за кущів вискочив директор. Але той вчасно помітив небезпеку і чкурнув навколо костелу. Оббігши будівлю, вскочив у вікно. Директор підбіг до вікна і зупинився, а бешкетник з темряви костелу знущально кликав його до себе: “Йдіть сюди! Йдіть сюди! Що, страшнувато?”. По тому виліз на дзвіницю, став бити у дзвони і співати: “Ворогу не здається наш гордий “Варяг”, Прощення ніхто не бажає”. Заняття в школі були зірвані: всі учні вибігли на вулицю і слухали дзвони та спів бешкетника. Вибухи продовжували лунати й надалі, але ніхто на них уже не звертав уваги.

Якось на перерві бешкетник виліз із приміщення костелу і зустрівся зі своїми однокласниками. “Я хочу пити, піду в коридор і нап’юсь води, доки перерва”. “Не ходи, бо за тобою слідкують”, – порадили йому товариші. Але той не послухався. В коридорі стояв бачок з водою і біля нього алюмінієва кварта, прив’язана до бачка з водою ланцюжком. Щойно бешкетник узяв кварту з водою і підніс її до губ, як з класу вискочив директор, схопив його за руку і, міцно тримаючи її, зателефонував до міліції. Прийшов сержант і відвів хлопця до відділку. Там з ним порозмовляли, взяли чесне слово, що буде хорошим, і відпустили.

Як не дивно, але всі члени жіночої ради школи, що складалася з дружин військових і опікувалася долею дітей військовослужбовців, дуже любили хлопця. Бо він завжди захищав маленьких дітей, грався з ними. Малеча його просто обожнювала.

Директор школи любив свою справу, він удень і вночі був на роботі.

Одного вечора директор прийшов до нашої хати зі скаргою на погану поведінку брата. Старший брат був одним з найбільших порушників дисципліни. Він знав, що до нас прийде директор школи з кількома викладачами, і зі своїми друзями влаштував тому неприємність. Коли директор відчинив двері темного коридора, на голову йому впала алюмінієва кварта з водою.

Мокрий, він, нарешті, зі своїми помічниками зайшов до квартири. В кімнаті була мати, її тітка, я, мої маленькі сестра і брат, яких мати народила в 1946 і 1947 році від чоловіка, з котрим перебувала в громадянському шлюбі. Господаря вдома не було. Директор став скаржитись матері на погану поведінку її старшого сина. Раптом у вікні з’явилися хлопчачі обличчя. Хлопці побачили мокрого директора школи, розсміялись і зникли. Директор сердито сказав: “Ми його виключимо зі школи!” Мати розплакалась і забідкалась: “А що я можу зробити, його батько загинув. Ви зобов’язані знайти спосіб, щоб подіяти на хлопців”.

Наступного дня директор викликав Мишка до себе в кабінет і провів з ним таку розмову:

– Ти закінчуєш сьомий клас і тобі потрібно буде видавати свідоцтво про закінчення семи класів. Щоб ми видали тобі нормальне свідоцтво, ти повинен змінити свою поведінку. Ти ж після семи класів думаєш вступати до технікуму?
– спитав директор.

– Думаю, – відповів Мишко.

– Тоді перестань займатись дурницями і не пропускай занять. Домовились?
– спитав директор.

– Домовились! – відповів Мишко.

– Добре! – сказав директор і відпустив його.

Троє юнаків з сьомого класу задумали налякати директора школи і помститись йому за те, що він їх переслідує, здає в міліцію та заважає поводитись так, як вони цього бажають. Директор жив зі своєю родиною навпроти школи в окремому дерев'яному маленькому будинку. Бараки школи були розташовані вздовж об'їзного шляху. Директор щодня о сьомій годині ранку ходив до школи однією і тією самою стежкою. Четверо юнаків віком 16-17 років (шостих і сьомих класів) вирішили повісити директора, щоправда, не зовсім, а лише налякати. Вони раненько залізли на горище другого корпусу школи, взяли з собою мотузку, зробили петлю і чекали чоловіка, коли він вийде з дому і проходитиме на роботу вздовж корпусу № 2 школи. Задум був такий: накинути петлю директору на голову з горища школи, підтягнути його трішки догори і опустити на землю разом з мотузкою, а самим утекти зі школи, начебто нічого не сталося. Як завжди, директор, неквапливо проходячи біля корпусу № 2 школи, раптом відчув удар по голові. Мотузка була товстою, на такій водили пасти корів. З переляку директор упав. Петля мотузки впала на голову директора та на плечі. Коли юнаки побачили, що промахнулись і що директор лежить на землі, скинули на нього всю мотузку і втекли. Після деякого заціпеніння директор піднявся, забрав мотузку і повернувся додому. Через хвилин десять він вийшов з дому і пішов до школи. На вулиці стояла тиша. Про цей випадок він нікому не розповів. Також мовчали налякані хлопці.

Вожак сьомого класу вже не мав анінайменшого бажання ходити до школи. В нього старший брат працював у Мурманську. За домовленістю з батьком, майором прикордонних військ, брат вирішив забрати юнака до себе в Мурманськ. А той, готуючись до виїзду, вкрав два ровери та один мотоцикл і вирішив їх продати. Хлопця впіймали. Мотоцикл і ровери знайшли в підвалі бараку, де мешкали сім'ї військових і де жив юнак. Його заарештували. Через місяць відбувся показовий суд. Характеристика зі школи була незадовільною. І хоча на суді всі свідки від жіночої ради захищали юнака, наводили безліч прикладів, як він добре ставився до маленьких дітей військових, як він піклувався про них, допомагав їм і тому подібне, суд виніс вирок: “Позбавити волі на чотири роки з відбуванням цього терміну в дитячій трудовій колонії суворого режиму”. Після цього випадку шкільні бешкетники стали більш поміркованими.

Наша велика родина жила хоч і бідно, але дружньо. Батьки працювали, бабуся, якій уже було 62 роки, іноді підторговувала фарбою в пакетах для фарбування білизни. Я зі своїм старшим братом отримували пенсію від держави за загиблого батька.

Одного дня в 1946 році наш вітчим повернувся з роботи. Він побачив у руках старшого брата бойову “лимонку”. Він промовив спокійно:

– Сину! Дай мені.

– Купи! – відповів брат.

– А скільки ти за неї хочеш? – спитав вітчим.

– П’ять карбованців! – відповів брат.

Хлопець протягнув “лимонку” і взяв гроші від вітчима.

– А ти їх у мене всі купиш? – спитав за хвилину брат.

– Куплю всі! – пообіцяв вітчим.

Хлопець повів вітчима в кімнату, вийняв з-під ліжка, де спали вітчим і мати, ящик “лимонок”. В ящику їх було 16 штук. Після того, як вітчим упевнився, що більше у хлопця їх нема, він розповів йому про небезпеку, яка його обминула. Потім вітчим налякав його словами: “Якби міліція дізналася про “лимонки”, тебе посадили б у тюрму”. Вітчим узяв чесне слово від брата, що той нікому про це не розповість.

Вітчим Шапошников Сергій Петрович віддав ці “лимонки” знайомим людям з Шацька, які ними глушили рибу. Через тиждень за ці “лимонки” Сергію Петровичу привезли два мішки риби.

Хліб видавали за картками до 1948 року. Щонеділі в місті був базар, куди селяни вивозили фрукти та овочі, сало, м’ясо, молоко, сир, гриби та ягоди. Вони продавали свій товар за гроші або обмінювали його на промислові та господарчі товари.

Влітку щопонеділка хлопці гуртом, по 40-50 чоловік, ходили в ліс. Усі батьки знали про ці захоплення хлопців, а тому після недільного базару готували своїм дітям пакет з їжею на день. Ліс був недалеко, кілометрів за шість від міста. Виходили з міста о сьомій годині ранку, а на місці були годині о дев’ятій. У лісі знаходили велику галявину, де розкладали свої речі. Старший гурту розподіляв обов’язки. Частина хлопців робила кілька куренів з гілляк, куців на випадок дощу, інші готували загальний стіл для обіду. Кожен учасник походу викладав усю їжу, яку йому дали вдома батьки, на загальну купу. Відповідальні за обід, не кваплячись, розбирали ці пакети з їжею і сортували її. В більшості це була однотипна їжа: хліб, шматки сала, фрукти, часник, варені яйця, іноді траплявся шматок ковбаси, варена або смажена картопля, свіжі огірки, зелена цибуля, шматки сиру та інше. Чергові по столу мали великий досвід його готувати. Вони накривали галявину так, щоб кожен міг узяти з свого місця все, що було на столі. Інші хлопці грали у волейбол, лазили по деревах, шукаючи малих білченят.

Декому з досвідчених хлопців щастило знаходити кубло з маленькими білченятами, і вони їх забирали додому. В ті часи майже в кожного хлопчини в хаті жило мале білченя. Часто хлопці обмінювали їх на хліб та інші речі.

Деякі хлопці грали в шахи та шашки, гуляли лісом, але всі чекали найважливішої миті: коли їх покличуть обідати. І ось, нарешті, годині об одинадцятій лунала команда: “Всі до столу!” Припинялись усі ігри, і всі, не кваплячись, з гідністю та гонором вмощувалися навколішки на край ковдри на траві. За столом розмовляли старші поважні хлопці, а вся малеча тільки слухала їхні розповіді. В кожній старшій дитині війни була своя доля та безліч випадків, які в мирний час трапляються рідко. Розмова переважно велась про війну, про спорт, особливо про футбол та хокей. Багато хлопців чудово знали кращих футболістів Радянського Союзу та світу, кращих хокеїстів, гімнастів, штангістів та боксерів. Також обговорювали нові кінострічки. Усі мріяли про майбутнє. Малі хлопчаки слухали ці розповіді з великою цікавістю і в усьому брали приклад зі своїх старших братів. Обід тривав 1,5-2 години.

Вечері всі збирались біля “брехунця” в центральному парку Любомля і слухали репортажі футбольних матчів, а потім до пізньої ночі між собою сперечались про спортивні події, які проходили в країні та світі.

Одна жінка привезла з Москви волейбольний м’яч для свого сина. Потім вона цей м’яч давала хлопцям пограти у футбол, за кожну годину брала по два карбованці з кожного гравця. На майданчику збиралось по шістдесят-вісімдесят чоловік, чекаючи своєї черги. За день господиня мала від м’яча великий прибуток. Одного разу жінка віддала м’яча погратися своєму чотирирічному сину. За ним уже слідкували хлопці, причаївшись у кущах. Хлопчик чогось побіг до хати і тоді вони вискочили з кущів, схопили м’яча і полями – навтьоки.

Покришка зносилася швидко, і тоді хлопці почали самі шити покришки до футбольних м’ячів з патронташів.

На мене вдома випадало велике навантаження. Необхідно було з вітчимом перепиляти машину дров, нарубати їх на зиму. Крім того, посадити двадцять соток картоплі і прополоти її двічі за сезон, а потім ще й викопати.

Тітка матері була дуже побожна. Щосуботи вона переодягалася в чистий одяг і цілий день читала єврейську Біблію. Вона не їла свинини, тому варила собі окремо від родини. Синагог у Любомлі не було, і єврейська община збиралась на одній з квартир, щоб помолитись. Материна тітка була неодмінною учасницею цих молінь. На Єврейську Пасху на квартирі пекли мацу. Кожна родина здавала кошти на борошно. Тітка не пішла на Пасху помолитись до общини, бо в родині не було грошей, щоб заплатити за борошно. Вечері, напередодні свята, маминій тітці принесли зо два кілограми маци від общини. Тітка не хотіла цю мацу брати, бо їй було соромно.

Згодом Єврейська община написала листа в Верховну Раду СРСР з проханням дати дозвіл на переїзд общини в Польщу на постійне проживання. Верховна Рада СРСР задовольнила прохання. А з Польщі їм дозволили виїхати в Ізраїль. Тітка матері залишилась єдиною віруючою єврейкою в Любомлі. Так віруюча людина прожила ще п’ятнадцять років без маци. Під час Пасхи вона їла картоплю та інші овочі без хліба та борошняного.

Сергій Петрович Шапошников народився в 1912 році в місті Новий Оскол Курської області. Воювати Сергій Петрович почав під Сталінградом, де виконував обов'язки зв'язкового у бліндажі маршала Рокосовського. Кімната зв'язківців знаходилась у бліндажі поруч з кімнатою маршала Рокосовського.

Однієї ночі у маршала Рокосовського зник зв'язок з командиром однієї з частин. Сергія Петровича послали знайти розрив польового кабеля і налагодити зв'язок. Сержант повз у темряві, шукаючи порив кабелю. Знайшовши місце пориву, почав з'єднувати дроти між собою, сидячи на землі. Навколо панувала тиша, іноді порушувана автоматними чергами. Вітчим полагодив зв'язок і почав прислухатись, що діється навколо.

Раптом він відчув удар у зуби, в роті липку теплу рідину та сильний пронизливий біль у зубах. Він вийняв з кишені хустинку, яка нагадувала брудну ганчірку, і виплюнув у неї все з рота. Потім згорнув хустинку і сховав у кишеню. Рот невпинно наповнювався теплою рідиною, яку він ковтав. Повернувшись назад у бліндаж, у кімнату зв'язківців, він розгорнув закривавлену шматинку і побачив у ній два вибитих зуби та кулю з автомата. Лікар спинив кровотечу. Під Сталінградом у 1942 році Сергій Петрович вступив у члени КПРС. Він брав участь в обороні героїчного міста протягом усього часу, доки вона тривала. Після взяття в полон військ Паулюса він був серед тих, хто конвоював полонених.

Через деякий час частину, де служив Сергій Петрович, перекинули під Курськ. У боях під Курськом Сергія Петровича поранило розривною кулею в ліву руку. Куля розірвала руку від долоні до плеча. Сім місяців Сергій Петрович лікувався в різних госпіталях. Йому хотіли ампутувати руку, але він не дав на це згоди. Дев'ять операцій за сім місяців переніс Сергій Петрович, а рука не зажила. І тільки після дев'ятої операції загинання припинилось. Лікоть залишився зігнутим під кутом дев'яносто градусів і не розгинався, але пальці рухались. Рваний шрам залишився від долоні до плеча. Сергій Петрович цією рукою міг підтримувати поліно, коли рубав дрова, та виконувати іншу роботу, яка не потребувала зусиль. Його комісували і направили працювати фельд'єгерем. Він рухався за передовими частинами і виконував роботу фельд'єгеря, аж доки не залишився працювати у звільненому Любомлі. Про те, що доля звела його з моєю матір'ю в цьому волинському місті і вони створили сім'ю, народили двох дітей, я розповідав вище.

Шапошников Сергій Петрович отримував пенсію як інвалід другої групи та заробітну платню фельд'єгеря. Після закінчення війни, влітку 1945 року, Сергія Петровича викликали в Любомльський міськком партії і запропонували відмовитись від інвалідної пенсії. Йому сказали: "Сергій Петрович! Партія просить тебе, щоб ти добровільно написав заяву, що відмовляєшся від інвалідної пенсії, бо ти маєш роботу і працюєш, а у нас в країні дуже багато залишилось калік, які не мають рук та ніг. Державі важко". Не розмірковуючи ні хвилини, солдат, тричі поранений, написав заяву про відмову від інвалідної пенсії.

Після народження моєї сестрички Галі і братика Петра родина складалась уже з семи чоловік. Батьки працювали, бабуся наглядала за дітьми. Держава платила пенсію на дітей за загиблого батька. В 1951 році старший син Михайло, якому вже виповнилося шістнадцять років, закінчив сім класів Любомльської російської школи і вступив на перший курс Дрогобицького електромеханічного технікуму.

Одягнули новоспеченого студента в нову фельд'єгерську шинелю, яку фельд'єгерям видавали на чотири роки як форму. Вітчим нову шинелю віддав Михайлу, вона була йому майже до п'ят, а сам продовжував носити стару, потерту. Купили студенту також байковий спортивний костюм, парусинові туфлі, два шматки сала в дорогу, дали трошки грошей і провели його до потяга Ягодин-Львів. Батьки пообіцяли, що студенту будуть висилати півпенсії за загиблого батька та одну посилку на місяць з харчами. Держава тоді платила 380 карбованців пенсії на двох хлопців.

Двічі на рік Михайло приїжджав на канікули додому. Йому купували новий байковий костюм, нові туфлі, а старі він залишав мені, і я з задоволенням їх доношував.

Третього березня 1953 року я о шостій годині ранку почув стогін матері та її причитання: "Ой! Ой! Що ми будемо робити без тебе? Як ми будемо жити без тебе?" В кімнаті світилося. На ліжку поруч з матір'ю лежав Сергій Петрович. Сльози самі котились по його щоці. Мати вся в сльозах продовжувала причитати. По радіо лунала траурна музика.

Мати з вітчимом швидко одяглись і побігли на роботу, щоб отримати вказівку, що робити далі. Я попрямував до школи. В школі всі плакали. Плакали вчителі та прибиральниці, дівчата старших класів. Чоловіки ходили похмурі, з опущеними головами. В одному з старших класів учні встановили портрет Сталіна і обв'язали його чорною стрічкою. Біля цього портрета була виставлена почесна варта. У дворі школи натовп вчителів та учнів невпинно збільшувався, аж доки зовсім не заповнив його. Чути було плач і стогін. Незабаром на подвір'я винесли стіл та стілець і розпочався траурний мітинг, який тривав годину. Виступали вчителі та учні старших класів. Потім учнів відпустили по домівках, наказавши прийти до школи завтра. Всі чекали вказівок зверху. Ніхто не знав, що робити. Учні п'ятого класу додому не пішли, а організовано рушили на гору, яка височіла в кількостах метрах від школи. Ця гора була улюбленим місцем для школярів узимку та влітку.

Учні 5-А зійшли на гору, встановили траурний портрет Сталіна, обтягнули його чорною стрічкою, вишикувались у шеренгу з трьох боків, звідки було всім видно портрет вождя. Всі по черзі виходили до портрета Сталіна, ставали з ним поруч та обличчям до однокласників і клялись бути вірним продовжувачем справи Леніна-Сталіна. Три дні в школі занять не було, відбувались тільки мітинги. В день поховання Сталіна на шкільному подвір'ї встановили гучномовець, вчителі та учні слухали промови соратників Сталіна на траурному

мітингу в Москві. В очах людей застиг жах: як країна буде жити без Сталіна? Всі думали, що країна загубила єдиного захисника. Сергій Петрович розповідав, що коли він воював під Сталінградом, то в окопах бачив Сталіна, який обіцяв, що перемога буде за нами, а Сталінград не здадуть.

А ще згадалось, як одного дня до нас додому прийшла жінка, в якої чоловік загинув на війні, залишивши її з трьома дітьми. Вона з якихось причин не отримувала пенсію.

Жінка попросила матір, щоб вона допомогла їй написати листа.

Мати вміла писати листи. Вона написала листа на ім'я товариша Сталіна, і через місяць жінка вже отримала пенсію на своїх дітей. Про цей випадок дізналися знайомі, матері довелося часто писати подібні листи.

Чутки про чудотворну жінку розійшлися багатьма ближніми селами, і до мами потягнулись жінки зі своїми бідами. За такі послуги вони приносили то літр молока, то шматок масла або сала, то буханець хліба, спеченого в селі. Мати брала все, що їй приносили, але ніколи не встановлювала плату за свою роботу. Віруюча бабуся, тітка матері, весь час її повчала: що Бог дає, те і бери, та ніколи не вимагай у бідної людини винагороди. Десяткам людей мати своїми листами на ім'я Сталіна допомогла отримати пенсії на дітей, знайти зниклих чоловіків...

Наступного дня після похорон Сталіна розпочались заняття в школі. Життя продовжувалось, хоча в Любомлі воно почало дорожчати щодо інших районів. Це пояснювалось, очевидно, тим, що в місті стояло багато військ. Мати почала просити свого чоловіка, щоб він звернувся в область до керівництва з клопотанням перевести його в інший район, де набагато дешевші продукти.

В Любомлі родина купила козу Лізу, яка давала чотири літра молока на день. Це була безрога коза. Щорічно вона народжувала по три-чотири козенятка. Коза їла небагато. Її молоко годувало всю родину.

Незабаром прохання інваліда війни Шапошникова Сергія Петровича задовольнили і перевели працювати фельд'єгерем у містечко Ратне. Це був районний центр Волинської області, розташований на трасі Київ-Брест. Посередині містечка протікала річка Прип'ять.

Другим вчителем та наставником для мене став мій вітчим. Коли він одружувався на матері, мені було п'ять років. Сергій Петрович був безкорисливою, чесною людиною, патріотом держави, за яку він міг, якщо б це було потрібно, віддати, не задумуючись, своє життя. Це був справжній комуніст. Партія попросила його відмовитись від інвалідності другої групи, бо державі важко і, хоч ми жили дуже бідно, він не роздумуючи відмовився від неї. Тільки через тридцять років після Перемоги у Великій Вітчизняній війні йому повернули другу групу інвалідності, з якою він і пішов на пенсію. У нього був рак шлунка, але він зносив біль, не звертався до лікарів і про свою хворобу нікому не говорив. Одного вечора в нього відкрилась кровотеча, викликали швидку, а вранці він помер у лікарні. Вічна пам'ять таким чудовим людям.

МІСТЕЧКО РАТНЕ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Влітку 1953 року родина фельд'єгеря Сергія Петровича Шапошникова переїхала в містечко Ратне. Весь домашній скарб, коза Ліза та родина з шести чоловік розмістились у бортовій машині ГАЗ-51. Житло нам надали в дерев'яному триквартирному будинку в центрі міста, якраз біля Будинку культури. Ми оселилися у двокімнатній квартирі з прибудованою верандою та окремим входом.

У центрі міста протікає річка Прип'ять, яка влітку майже пересихала та заростала очеретом. Навесні ж Прип'ять виходила з берегів і заливала прилеглі поля та городи. Через річку був збудований дерев'яний міст завдовжки 40 метрів. Улітку міст слугував для молоді танцювальним майданчиком. Уночі рух машин був малий і майже не заважав танцям. На вечорниці збиралось багато молоді, а підлітки, які не танцювали, бешкетували, слухали музику біля гармоніста та стрибали з мосту в річку. Дорослі хлопці збиралися в гурт та обговорювали все, що відбувалось у світі, розповідали та слухали різні історії та чутки. Дівочий гурт стояв окремо. Машини, які проїжджали в бік Бреста або Ковеля, було видно здалеку за світлом фар. Тоді танцюристи припиняли танці, притулялись до перил мосту і пропускали машину. Машина проїжджала, – і танці продовжувались.

У Ратнівському районі було багато озер, в яких водилася різна риба: щука, окунь, плітка, карась, лящ. Хлопці ходили на рибалку на озера з ночівлею. Брали з собою вудочку, одну або дві, черв'яки та клунок з їжею.

Рибалили стоячи по коліна в воді або з човна. Якщо на рибалку ходили з ночівлею, то з дому виходили відразу по обіді, а поверталися наступного дня опівдні.

Влітку 1954 року на дошці оголошень біля Ратнівського Будинку культури з'явилося повідомлення: “В Будинку культури міста Ратне відбудеться святковий вечір, в якому візьмуть участь члени обласної команди штангістів товариства “Колгоспник”. Вхід вільний”. Зал, розрахований на двісті місць, був переповнений, люди товпились навіть у проходах і під стінами. В повітрі висів приглушений гомін.

Раптом настала тиша. На сцені з'явився ведучий, який оголосив: “Сьогодні в місті свято. До нас у Ратне приїхала обласна команда штангістів Волині з метою залучення ратнівців до занять важкою атлетикою. Капітан команди з важкої атлетики товариства “Колгоспник” – чемпіон спартакіади народів СРСР, майстер спорту Фесік Андрій Лаврентійович. Давайте ми їх усі привітаємо!” Зал вибухнув оплесками і довго не стихав.

Коли в залі знову настала відносна тиша, ведучий продовжив: “У цій команді є наш земляк важковаговик Северін, який має другий спортивний розряд. Товариство “Колгоспник” вирішило подарувати для нашого району штангу, щоб міг тренуватися регулярно член обласної команди штангістів, – а з ним

усі бажаючі”. Перечекавши нові бурхливі оплески, ведучий оголосив: “А зараз кожен член команди покаже вам свою майстерність у трьох вправах: вижиманні, ривку та штовханні штанги”.

На сцену принесли штангу та “млинці” різної ваги до неї. Почався вихід на сцену важкоатлетів, починаючи з найменшої вагової категорії. Спортсмени виходили на сцену тричі, показуючи кожну вправу окремо: вижимання, ривок та штовхання штанги. Усіх штангістів під час виконання вправ зал вітав стоячи. Тільки мешканець Ратне Северін, член обласної команди штангістів, на сцену вийшов один раз. Він вижав штангу вагою 110 кг. У нього була велика природна сила, але повністю відсутня техніка.

Останнім на сцену вийшов майстер спорту, чемпіон спартакіади народів СРСР з важкої атлетики. Важив спортсмен 71 кілограм. На спартакіаді народів СРСР він штовхнув штангу вагою 140 кілограмів. Тому він без жодних зусиль штовхнув 127-кілограмову штангу, що стояла на сцені Будинку культури.

Показовий виступ штангістів зробив свою добру справу. Штанга, яку подавали приїжджі важкоатлети місту Ратне, не простоювала без діла. Спортивний снаряд поставили в невеличкому дерев'яному хліві без дверей, що стояв у дворі Будинку культури. Вже з самого ранку біля штанги збирались хлопці від п'яти до дванадцяти-чотирнадцяти років. Вони по черзі віджимали штангу вагою від 15 до 25-30 кг. Щоправда, малюки лише спостерігали за тренуванням старших хлопців. Щовечора до спортивної кімнати з'являлися школярі 8-10 класів і старші чоловіки містечка. Кожен бажаючий підходив до штанги та виконував різні вправи.

Через місяць таких тренувань багато хто поліпшив свої результати на 10-15 кілограмів. А загалом штанга щодня збирала по 60-80 чоловік: одні підходили до штанги і виконували вправи, інші виступали глядачами.

У місті не було людини, яка б навчала штангістів техніки. Але бажання, наполегливість приносили свої плоди.

Кожен день хтось із штангістів встановлював особистий рекорд або рекорд Ратне у своїй ваговій категорії. Через рік після того, як містечку подарували штангу, десятки його мешканців уже виконували нормативи другого і третього розрядів.

Через три роки чимало учнів старших класів вступило до технікумів та інститутів, офіційно маючи другі та перші спортивні розряди зі штанги. Деякі успішні штангістів вступило до Львівського фізкультурного інституту, з якого вийшли тренерами і майстрами спорту.

Також улюбленим видом спорту у ратнівців був футбол. Тут шкіряний м'яч ганяли зранку до вечора, особливо школярі. Щонеділі на Ратнівському стадіоні зранку збирались учні школи і влаштовували змагання.

У 1954 році були заплановані змагання на першість області з футболу. Область була поділена на окремі зони, куди входили по три-чотири райони, які боролися за вихід до наступного етапу змагань. А переможці зон грали між собою на першість області.

У 1954 році школа закупила футбольну форму для шкільної команди. Шкільні футболісти склали шістдесят відсотків збірної містечка. У серпні згідно з графіком футбольна команда Ратне мала виїхати в Любомль, на матч з місцевою військовою командою. Проте не вирішувалось питання з машиною, яка повинна була відвезти футболістів збірної Ратне в Любомль. Тоді капітан команди та два його помічники пішли до першого секретаря райкому КПУ.

Секретар райкому зустрів відвідувачів люб'язно, але виділити машину не обіцяв, мотивуючи тим, що літо дощове і кожна машина на обліку для вивезення зерна. Капітан з кабінету не виходив. Він просив секретаря не зривати турнір, який тільки в цьому році започаткований для футболістів усіх районів. Секретар райкому мовчки ходив по кабінету від однієї стіни до другої, нервуючи. Раптом зупинився і сказав: “Я розпоряджусь, щоб вам дали машину, але за умови, що ви зберете всіх футболістів, уболівальників, родичів, скошите жито на площі три гектари, пов'яжете в снопи і складете в копи. Таким чином захистите мене від неприємностей”. Капітан команди футболістів відповів: “Добре!” і вийшов з помічниками на вулицю, де його чекали футболісти і вболівальники.

Він розповів про умову, висунуту секретарем райкому. Довго не розмірковуючи, гравці і вболівальники розійшлись повідомити всіх футболістів та вболівальників, щоб ті вийшли збирати врожай жита. У п'ятницю зранку розпочалася косовиця. Цілий день підходили вболівальники з косами. Колгосп прислав жінок, які скошене жито в'язали в снопи. Вболівальники і футболісти носили снопи і складали їх у копи. В суботу до обіду роботу було закінчено.

Футбольний матч на стадіоні Любомля був призначений на 17.00 у неділю. О дев'ятій ранку зібралась футбольна команда Ратне та багато вболівальників, чекаючи на машину. Дощило, а машини все не було. Футболісти та вболівальники занервували. Нарешті ГАЗ-51, покритий тентом, загальмував біля гурту. Футболісти взяли в парку дві лави зі спинками і поставили їх у кузові. На них розташувалися основні гравці і троє запасних футболістів шкільної команди, яким було по п'ятнадцять років. Капітан сів у кабіну і машина рушила на Любомль через Білорусію. Шлях цей був на 20 кілометрів довшим, ніж через Ковель, зате дорога кращою.

Машина проїхала десять кілометрів і зупинилась біля невеликої калюжі біля дороги. Водій узяв відро і побіг набирати з калюжі воду. З-під капота машини клубочилася пара. Водій налив холодну воду в радіатор і рушив далі. Та через десять-дванадцять кілометрів радіатор знову закипів, і машина зупинилась біля чергової калюжі. Така процедура повторювалась декілька разів, через кожні десять кілометрів.

Не доїхавши до Любомля двадцять кілометрів, машина вкотре зупинилась. Водій сказав: “Далі не поїдемо, машина зламалась, потрібна запасна частина”. Через дорогу була сільська рада. Капітан пішов туди, зателефонував до Любомля, повідомив про пригоду і попросив допомоги. Через півгодини приїхав

військовий “студебекер”, причепив машину і потягнув її до стадіону в Любомль. На стадіоні вже чекали декілька тисяч уболівальників. Більшість з них – військові, адже грала військова команда. Гра розпочалась.

Ініціативу відразу захопили військові і через три хвилини воротар ратнівської збірної із сітки воріт вийняв перший м’яч, а через декілька хвилин другий і третій. Гра проходила практично біля одних воріт. Рахунок дванадцять-нуль на користь команди Любомля. Доки проходила гра, водій з допомогою військових у їх гаражах відремонтував машину і вирішив віддячити слюсарям. Пригощаючи їх, він і сам хильнув.

Після матчу команда відразу поїхала в Ратне. Настрій у всіх був кепський, тож їхали мовчки.

За Любомлем зупинились біля копиці сіна, накидали його в кузов поверх лавок і повкладалися спати. Вночі похолодало, і радіатор не закипав. Так проїхали Шацьк. За Шацьком шлях проходив через ліс. Від’їхавши від Шацька кілометрів на 20, водій заснув за кермом. Капітан команди, котрий сидів у кабіні, раптом побачив, що машина прямісінько їде на дерево. Він схопив кермо і рвучко повернув його праворуч.

Машина перевернулась, а футболісти разом з сіном і лавами полетіли в досить глибокий яр. Настала тиша. Ніхто спросоння нічого не зрозумів. Через деякий час футболіст Мойсей – студент Дрогобицького технікуму, гукнув: “Хто живий, озвися!” Футболісти вилазили з-під сіна та лавок. Коли піднялись на узбіччя дороги, побачили машину, що лежала догори колесами, а в кабіні – капітан команди зверху на водієві. Він не міг відчинити дверцят кабіни. Переляканий водій намагався не показувати ознак життя, хоча було зрозуміло, що він не постраждав. Один з футболістів шарпнув дверцята і допоміг капітану вилізти з кабіни. Різко пахло бензином, але капітан ще раніше вимкнув запалення, тож небезпеки вибуху вже не було.

Спільними зусиллями автомобіль поставили на колеса, витягли з яру лави, зібрали частину сіна і знову повкидали їх у кузов. На щастя, ніхто з футболістів не постраждав, тож машина рушила далі. Через п’ять кілометрів від місця аварії водій побачив біля дороги будівлю. Він зупинив машину і фарами освітив споруду. Це був дерев’яний хлів, двері його були причинені, але не замкнені. На горищі лежало сіно, зовсім свіже. На долівці в хліві лежали напиляні колодки дров й чимало вже нарубаних. Оберемками сіно наносили до дороги і розпалили багаття, час від часу підкидаючи і дрова. Всі вместилися навколо багаття і грілися, а водій ліг біля нього і відразу заснув. Він категорично відмовився їхати далі, наляканий пригодою. Ніч пролетіла швидко. Як почало світати, загасили багаття і рушили додому.

Усіх гнітила думка про ганебну поразку з таким астрономічним рахунком. Дехто навіть пропонував не признаватися в цьому, назвати інший рахунок, скажімо – 2:5. Проте до вечора все Ратне знало про розгром своєї команди.

МІСТО ДРОГОБИЧ ДРОГОБИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

У 1955 році я закінчив сьомий клас Ратнівської школи і вступив на перший курс Дрогобицького електромеханічного технікуму за спеціальністю “Технолог з обробки деревини”.

Саме цього року названий технікум закінчив мій старший брат Михайло і, отримавши спеціальність “технік-технолог з холодної обробки металу”, був направлений на роботу на Луцький ремонтний завод. На заводі Михайла призначили майстром механічного цеху. Йому було підпорядковано з десяток робітників – токарів, слюсарів, зварювальників та ін. Ця бригада, очолювана молодим майстром, протягом двох місяців займалась встановленням у цехах обладнання та виготовленням різного інвентарю для населення, а також виконувала на підприємстві ремонтні роботи. Першою продукцією заводу стали звичайні одноколісні металеві тачки та інший інвентар. Брату дали окрему кімнату в гуртожитку. А через два місяці його призвали в армію.

Першого вересня я розпочав навчання в технікумі, але через два тижні нашу групу направили в один з колгоспів Дрогобицького району на збирання картоплі та овочів, де ми пробули три тижні.

Жив я у Дрогобичі в однієї вдови, співробітниці КДБ, син якої навчався в одній групі зі мною. Це був чудово вихований хлопець, але вчитися він не бажав.

Мати від держави отримувала на мене двісті вісімдесят карбованців допомоги за загиблого батька. Тож, посилаючи мене на навчання, мати обіцяла, що буде щомісячно висилати на прожиття сто сорок карбованців і посылку з двома кілограмами сала та кілограмом цукру. Сто карбованців я віддавав за харчування і квартиру та посылку з салом і цукром. Жінка – вдова загиблого фронтовика, ставилася до мене як до рідного сина. Незабаром настала перша сесія. Син її Валера не склав перший іспит з математики, а на інші іспити не пішов, як його не умовляли мати і я. Незабаром приїхав його швагро і забрав Валеру до себе на Донбас. Я успішно здав сесію і поїхав у Ратне на канікули.

Життя в країні покращувалось. Якщо в 1955 році були величезні черги за хлібом, то в 1956 році вони зникли. Був зібраний великий урожай зерна на землях у Казахстані, на Алтаї та в Сибіру. На Донбасі почали будувати тридцять сім комсомольських шахт. Кожну область згідно з Постановою ЦК ВЛКСМ зобов’язали направити за путівками робітників-комсомольців на будівництво однієї або двох шахт.

Настав 1957 рік. Країна стрімко набирала темпів розвитку. В магазинах у достатній кількості з’явилися товари повсякденного вжитку.

У другій половині січня 1957 року ми, другокурсники, склали зимову сесію. Першим іспитом була математика. Вісім студентів, у тому числі і я, уже “відстрілялися” і чекали під дверима аудиторії своїх колег. Незабаром з аудиторії вийшов студент, який отримав двійку. За ним уся в сльозах вилетіла

дівчина. Її оточили студенти і всіляко намагалися заспокоїти. Всі стояли в коридорі засмучені: група отримала дві двійки.

Я з товаришем вирішив пообідати. До нас приєднався студент, який отримав двійку. Він був місцевий. Його вітчим займав високу посаду в Дрогобицькій облспоживспілці. Студент дістав з кишені двохсотграмову пляшечку чистого спирту і запропонував нам випити. До цього я ще ніколи не лише не пив, але й не бачив ні спирту, ні горілки. “Двійчник” запропонував нам піти до нього додому і випити. Настрій у всіх був кепський, нам було шкода і хлопця, і особливо дівчину. Тож погодилися на його пропозицію. Він жив у центрі Дрогобича, недалеко від ратуші, у трикімнатній квартирі. Вдома нікого не було. Його мати й вітчим були на роботі. Ми розташувалися в кухні. Там стояв невеликий кухонний стіл і чотири стільці. Господар налив з крана у графин триста грамів води та вилив у нього двісті грамів спирту. Розколотивши це пійло, він розлив його у чайні чашки. Ми випили через силу і закусили скибкою хліба з маслом. Відчуття від випитого було неприємне.

“А давайте ми налякаємо викладача!” – раптом запропонував господар квартири. “Як?” – одночасно спитали ми. Той пояснив: “Напишемо йому листа з погрозами та попередженням. Я знаю, де він живе”. Осмілівши після випитого, ми не замислюючись погодилися. Лист був такого змісту: “Якщо протягом завтрашнього дня не будуть виправлені всі двійки в групі, то вас чекає кара”. Знизу ми написали свої прізвища і підписались. Для більшої переконливості ще й намалювали череп з перехрещеними кістками. Листа згорнули в трикутний конверт і рушили до викладача додому. На вулиці було темно. На годиннику ратуші стрілка показувала 18 годин 20 хвилин.

Будинок викладача знаходився недалеко від ратуші. Ми постукали у двері будинку, засунули під двері лист і втекли.

Викладач жив удвох з матір'ю. Його вдома на той час не було, тож листа підняла мати. Прочитавши його, жінка знепритомніла.

Наступного дня викладач викликав до себе старосту групи і запропонував йому передати нам, щоб ми прийшли й вибачилися перед ним за вчинене. Нам було соромно, вибачатися ми не пішли. А ще з дурного розуму боялися, що однокурсники визнають нас боягузами. Хоча уже зрозуміли, що зробили дурницю. Ще за день мене викликали до директора технікуму. У кабінеті було двоє: майор КДБ і директор технікуму. “Ти знаєш, що ви наробили?” Я мовчав. “Раніше такі листи під двері кидали лише бандерівці”, – продовжував мені спокійно пояснювати майор. “Ти сьогодні ж будеш відрахований з технікуму!” – прокричав директор. “Іди!” – спокійно промовив майор КДБ. Після мене така ж доля спіткала і моїх співучасників. Через годину на дошці об'яв у коридорі висів наказ по технікуму: “За хуліганські дії, вчинені студентами другого курсу технікуму – виключити їх з технікуму” – директор.

Я пішов до жінки-вдови, в якої жив у минулому році, і все розповів. Вона мене уважно вислухала і запропонувала негайно переселитись жити до неї.

Далі запропонувала терміново звернутися до першого секретаря обкому комсомолу за допомогою. Мені було неймовірно соромно, але жінка наполягала на своєму.

Коли я зайшов у вестибюль Дрогобицького обкому партії, мене зустрів черговий міліціонер. Він спитав, кого я шукаю, і порадив: “Вийди до заднього фасаду обкому партії, там стоїть телефонна будка, зайдеш у неї, в будці побачиш телефон, зніми слухавку і черговий з’єднає тебе з тим, хто тобі потрібен”. Я все зробив, як порадив міліціонер. Коли моя нога ступила на підлогу будки, загорілась лампочка. На підставці стояв телефон. Я зняв слухавку. Пролунав голос: “Черговий слухає”. Я попросив чергового зв’язати мене з першим секретарем обкому комсомолу. Через декілька секунд у слухавці пролунав голос: “Перший секретар обкому комсомолу слухає”. Я промовив: “Я студент електромеханічного технікуму. Мене з нього виключили. Хочу зустрітися з вами”. “Заходьте до мене, Вас пропустять”, – сказав перший секретар. Я зайшов у будинок через парадні двері. Черговий міліціонер розповів мені, як потрапити до першого секретаря обкому комсомолу.

У приймальні за столом сиділа молода жінка і щось друкувала. Побачивши мене, вона перервала роботу, встала з-за столу і, показуючи на двері кабінету, сказала: “Заходьте! Заходьте! Вас чекають”. Я зайшов до кабінету і привітався. “Заходь і сідай!” – промовив перший секретар обкому комсомолу і продовжив: “А тепер розповідай, що трапилось!” Це був високий, спортивної статури чоловік років 28, одягнений у білу сорочку з краваткою і темно-синій костюм. Я дуже хвилювався. Але, відчувши в голосі господаря кабінету доброзичливість, потроху заспокоївся й розповів йому всю правду. Перший секретар обкому комсомолу уважно мене вислухав, потім розпитав про мою родину, звідки я приїхав у Дрогобич. Дізнавшись усе про мене й мою родину, він зняв телефонну трубку й зателефонував директору електромеханічного технікуму. Слухавку підняла секретарка. “З’єднайте мене з директором технікуму”, – лагідно попросив секретар обкому комсомолу, назвавши себе. Незабаром у слухавці почувся голос директора технікуму: “Я вас слухаю”.

Перший секретар запитав його: “Як це сталося, що ви відрахували з технікуму трьох комсомольців без комсомольських зборів і без нашого відома?” Директор став виправдовуватись: “Була сесія, і зібрати комсомольські збори не було можливості”. На що перший секретар обкому відповів: “Ви, шановний, на себе багато взяли. Я це питання поставлю на бюро обкому партії!”, – і поклав слухавку. Після цього перший секретар звернувся до мене і спокійно промовив: “На мене чекає літак. Я терміново відлітаю до Києва на нараду в ЦК КПУ. Повернуся з Києва післязавтра. Приходь до мене, і ми все вирішимо”.

Я вийшов з кабінету в поганому настрої. Мене мучили докори сумління. Я відчув свою провину. А ще муляло душу те, що мене шкодують. У голову лізли думки: “Якщо мене поновлять у технікумі, то як я буду дивитися викладачам та однокурсникам у вічі? Але що робити далі? Додому їхати соромно,

та й робочі місця відсутні”. Я вирішив: “До технікуму я не повернусь і додому не поїду!” Невеселі мої думки обірвалися, коли випадково натрапив поглядом на великий дерев’яний щит, прибитий до дерев’яного стовпа. На щиті були наклеєні декілька мальовничих планшетів, які закликали населення вербуватися на будівництво шахт, фабрик, заводів та великих міст, переселятися жити на Алтай, в Казахстан і Сибір. Я попрямував до маленької біленької хатинки з прибудованою верандою. На прибитій на дверях табличці великими буквами було написано: “Оргнабір”. Я відчинив двері веранди, а потім двері кімнати “Оргнабору”.

В кімнаті було тепло. Чоловік, який сидів за столом і щось писав, побачивши мене, промовив: “Заходь! Заходь!” Я привітався і спитав: “Куди можна поїхати на будівництво шахт?” Чоловік відповів: “Ми вербуємо на роботу в діючі шахти. Я сьогодні ввечері везу групу вербованих на Донбас, у Ворошиловградську область в Успенський район на шахту імені Леніна. Якщо маєш бажання поїхати зі мною, давай паспорт, підписуй на рік договір, отримуй 150 карбованців і приходь о двадцятій годині на залізничний вокзал”. Я від несподіванки розгубився, але через п’ять хвилин дістав паспорт, віддав його чоловіку, підписав договір, отримав сто п’ятдесят карбованців і подався додому лаштуватися в дорогу. Господиня мою розповідь сприйняла спокійно: “Я у всьому винен сам і не хочу, щоб мене шкодували, – раз у раз повторював. – Мені дуже соромно, але знаю, що цей випадок стане для мене наукою. Я буду працювати і вчитись”. Господиня дала мені поїсти, зібрала харчі в дорогу й благословила мене. Я взяв свою саморобну дерев’яну скриню, поклав у неї байкову сорочку, спортивні шаровари, рушник та кусень господарчого мила.

О 19.30 я прийшов на залізничний вокзал. Усі вербовані на чолі з чоловіком, який нас віз, були на місці. Незабаром почалась посадка у приміський загальний пасажирський вагон на потяг “Дрогобич-Львів”. Біля вагона зібрався великий натовп. Кожен бажав першим залізти у вагон, щоб зайняти краще місце.

Я не спав майже дві доби, а тому заліз на другу полицю, підклав під голову свою дерев’яну скриню і швидко заснув. Прокинувся від нестерпного болю пальців на правій нозі. Знизу почувся дружний голосний регіт. Реготали вербовані, які сиділи на нижній лаві вагона. У вагоні стояла темрява. Промені від далекої лампочки ледве потрапляли на обличчя вербованих. Я подивився вниз, і мій погляд зустрівся з очима одного з пасажирів. Його гнилі зуби, перемішані з металевими фіксами, випирали з рота. Він реготав і корчився від задоволення. Я все зрозумів, і, перемагаючи нестерпний біль, з презирством подивився на регочучих і мовчки відвернувся. Регіт стих. Я лежав мовчки, стиснувши зуби від болю і злості. Потім, пересилуючи біль, сів. Черевик лежав поруч біля лівої ноги. Обпечені пальці правої ноги напухли. На щастя, черевик був на два номери більший за ногу. Я обережно натягнув шкарпетку на набряклу ногу і обережно всунув її в черевик без шнурків.

Вербований “зек”-Тарас уночі, коли я міцно спав, зняв з моєї ноги черевик та шкарпетки, засунув між пальців газету й підпалив її.

Тамуючи біль, я зійшов з потяга та пошкандибав усередину залізничного вокзалу Львова. Потяг Львів-Ворошиловград згідно з розкладом мав відправлятися через шість годин. Усі вербовані з речами ввійшли в будинок вокзалу. Місця на лавах були зайняті пасажирами. Більшість із них сидючи спала, тримаючи свої клунки поміж ногами або в руках. Вербовані розташувалися на вільному місці на підлозі. Вони сиділи на своїх речах. Купка вербованих складалась з дванадцяти чоловіків. Її отаманом сам себе призначив чоловік з блатними манерами. Ніхто з вербованих не наважувався йому перечити, терпляче зносячи його витівки. Тарас мав неприємний вигляд. Розмовляючи на своєму жаргоні, він уживав велику кількість нецензурних слів.

Підійшовши до гурту вербованих, зек, звертаючись голосно, щоб усі присутні почули, промовив до мене: “Ну, ти і міцно дрихнеш, усю пожежу продрихнув!” Тарас говорив це з великою насолодою та зловтіхою. Його мову супроводжував регіт, але тихий і стриманий. Я мовчав, зціпивши зуби від болю та злості. “Піду перекурю!” – сказав раптом він, очевидно, вичерпавши арсенал знущань, і вийшов на перон. На вулиці було темно, хоча перон добре освітлювався. Через хвилину я встав, узяв свою фанерну скриню і теж вийшов з вокзалу. На голові у нього була ватяна шапка-вушанка. Я підійшов до нього, поставив свою скриню на сніг і промовив: “Тарасе! Давай підемо звідси у місце, де немає людей, і з’ясуємо наші стосунки”. Я був невеликого зросту, важив 52 кілограми, але вижимав штангу 65 кілограмів і штовхав 95 кілограмів. Крім того, мав другий розряд з боксу.

...Зек подивився на моє спокійне, але зосереджене обличчя і відповів: “Я нікуди не піду! Відчепись від мене!” Він кинув недопалок смердючої самокрутки в кучугуру снігу, повернувся і мовчки пішов у будинок вокзалу. Я теж повернувся на своє попереднє місце. Насміхатись наді мною зек перестав.

Незабаром оголосили посадку на потяг “Львів-Ворошиловград”. Вербовані зайняли місця у вагоні. Вагон був порівняно чистий, але пасажирів було багато. Потяг прибув на станцію Ворошиловград через двадцять шість годин, об одинадцятій годині ранку. На вокзалі вербованих чекала вантажна машина, накрита брезентовим тентом. Відповідальний за доставку вербованих сів у кабінку, а ми всі полізли в кузов. Їхали близько години. Машина привезла вербованих на шахту імені Леніна, за три кілометри від районного центру Успенка. Шахтоуправління знаходилося у типовому двоповерховому будинку. На першому поверсі були розташовані відділ кадрів, бухгалтерія, каси та вестибюль для очікування. На другому – кабінети для працівників та керівників шахтоуправління. За годину всіх вербованих оформили на підземні роботи в шахту. Оскільки мені не виповнилось вісімнадцяти років, мене в шахту не прийняли, а відправили працювати на будівельну дільницю. Шахта імені Леніна була розташована серед поля. Всі населені пункти розкинулись навколо

шахти на відстані двох-трьох кілометрів. Між шахтою та ними простягались поля з горбами та ярами, порослими деревами. З одного боку шахти лежало селище Куцурбовка, до якого навпростець стежками через пагорби та яри було півтора кілометра. З другого боку шахти знаходилось новозбудоване селище. Будівельна дільниця, яка будувала на полі нові будинки для шахтарів, теж була порівняно недалеко.

Після оформлення всіх вербованих на роботу один з працівників повів шістьох чоловік поселятись у гуртожиток нового селища, а другий ще шістьох стежкою через поле – у селище Куцурбовка, на кордоні районного центру Успенка, і розселив усіх у приватному секторі. Зека Тараса та з ним ще трьох поселили у будинку на краю вулиці, мене з вербованим Миколою в іншому, метрів за сто, де проживала тридцятивосьмирічна непрацююча вдова разом з вісімнадцятирічною донькою. Вони займали більшу кімнату, ми ж задоволювалися комірчиною без вікон і дверей. Замість дверей між кімнатами був отвір, запнутий від підлоги до стелі. Вдень штора відсувалась і світло проникало з великої кімнати. У кімнаті стояло два ліжка, між ними стіл і два стільці. Зі стелі звисав звичайний електричний патрон з лампочкою. Двір з трьох боків був огорожений плитковим каменем, а з фасаду стояла дерев'яна огорожа, під якою була встановлена лава. На ній щовечора влітку та у вихідні відпочивали мешканці. У дворі та в кімнаті господині було чистенько. За моє з Миколою проживання платила шахта. Вона виділяла на кожного працюючого на шахті для опалення вугілля згідно з існуючими нормами.

Так розпочався донбаський період мого життя.

КОМПЛЕКСНА БРИГАДА МУЛЯРІВ ШАХТИ ІМЕНІ ЛЕНІНА

28 лютого 1957 року я прийшов на будівельну дільницю шахти імені Леніна влаштуватися на роботу. Був звичайний морозний лютневий ранок. Робітники сходилися та поодинці підходили на будівельний майданчик. Мені показали будинок, де перебував виконроб. Це був недобудований чотириквартирний будинок, при вході до якого замість сходів поклали дерев'яний щит з набитими впоперек дерев'яними рейками. По трапу я піднявся в будинок і опинився в коридорі, засипаному ґрунтом. Підлоги ще не було. Побачивши ліворуч двері, відчинив їх і опинився в маленькій кімнаті. У кімнаті стояв письмовий стіл, за яким сидів чоловік років сорока в зимовому пальті і в капелюсі. Уздовж вікна стояв збитий з дощок двометровий стіл, а по боках стола – дві двометрові лави. Кімната поштукатурена, але не побілена. У кутку стояла саморобна металева піч, що опалювалась вугіллем.

Я привітався з виконробом і доповів йому, що мене направив відділ кадрів шахти. “Добре!” – промовив виконроб і спитав: “А ким ти бажаєш працювати?”

Муляром, штукатуром-малярем, теслярем?” “Різноробчим”, – відповів я. “Не балакай дурниця!” – розсердився виконроб і повторив своє запитання. “А де більше платять?” – спитав я. Виконроб посміхнувся і сказав: “У нас на дільниці є одна комплексна бригада мулярів. У них найбільша заробітна платня”. І продовжив: “Іди, отримуй на складі спецодяг та інструмент”.

Отримавши від молодого вагітної жінки ватяну куртку, кирзові черевики, рукавиці, кельму та молоток-кирку, я пішов шукати свою бригаду. На будівельному майдані будувалося з десяток чотириквартирних будинків. У двох будинках уже жили люди, у декількох проводились опоряджувальні роботи. Ці будинки обігрівались переносними металевими печами, які опалювались вугіллям. Дах на всіх будинках був шатровий з шиферу. Перекриття будинків виконувалося зі щитів, оббитих дерев'яною дранкою. Щити вкладались на дерев'яні балки, які опирались на капітальні стіни. Поверх балок на горищі з дощок робилась підлога. Фундаменти будинків виконувались з бутового каменю, а стіни – з ракушняка розміром 50x25x20 сантиметрів, який шахта отримувала вагонами з Криму. Бутове каміння добувалося на місцевих кар'єрах.

О десятій годині ранку я, нарешті, знайшов будинок, де працювала комплексна бригада мулярів. Підійшовши до одного робітника, запитав: “Де знайти бригадира?” Раптом до мене підійшов чоловік років сорока у ватяній шапці-вушанці і поцікавився: “Хто тебе сюди направив?” “Виконроб”, – відповів я. “Іди, допомагай класти середню стіну!” – показав пальцем на муляра, який спритно зводив стіну. Перед тим, як покласти черговий брусок з ракушняка, він обчищав його сокирою від снігу і льоду. Коли я підійшов до нього і доповів, що бригадир послав мене йому на допомогу, він віддав мені сокиру і сказав: “Ти відчищай ракушняк від льоду та снігу, а я буду його класти”. Я взяв сокиру і приступив до справи.

Коли настав обід, дві купи обчищеного ракушняка лежали біля середньої стіни. До мене підійшов бригадир і сказав: “Ти сьогодні на обід не підеш, бо прийшов на роботу о десятій годині ранку, а я тобі запишу цілий день”.

Тим часом дівчата заповнили два металевих ящики розчином. “Я думаю, тобі його вистачить”, – промовив бригадир і пішов.

На середній стіні був натягнутий шнур і вже покладено чотири бруски. Я набрав лопату розчину і поклав його на стіну. Потім узяв у руку кельму й обережно розмазав розчин по стіні. Після того поклав чистий ракушняк на розчин. Шнур уперся в брусок. Я глянув збоку – він впирався в шнур і лежав криво. Я подумав: “Шнур не повинен впиратися”. Я на палець відсунув ракушняк від шнура. Потім не кваплячись замазав розчином з двох боків шви і продовжив викладати стіну далі. За обід я виробив весь розчин. Незабаром з обіду повернулися робітники. Бригадир підійшов до мене, подивився на мою роботу і сказав: “Дуже добре”. А тоді спитав: “Де ти працював?” “Ніде!” – відповів я. “Я знаю, що ти служив у будбаті, а де саме?” “Я ніде не служив, мені ще немає вісімнадцяти років, я навчався в технікумі”. Почувши мою

відповідь, бригадир несподівано закричав: “Мене надурили! Мене надурили!” І зник з майданчика. Всі здивовано подивились у його бік і мовчки продовжили працювати. Через десять хвилин бригадир повернувся, підійшов до мене і сказав: “Добре, працюй!”

* * *

Бригада складалася з восьми мулярів і восьми підсобниць – дівчаток 17-19 років. Це була єдина комплексна бригада мулярів на будові. Муляри отримували заробітну платню залежно від розряду та виконаних обсягів робіт. У середньому складала 1200-1600 карбованців. Заробіток підсобників був наполовину менший – 600-700 карбованців.

В 1956 році на шахтах почали впроваджувати комплексні бригади в лавах. Замість декількох професій залишили професію машиніста врубової машини та робітників відчисного забою, яким присвоїли п’ятий розряд. Комплексна бригада на шахті, добуваючи вугілля в лавах, виконувала допоміжні та супутні роботи. Кожен робітник комплексної бригади отримував заробітну платню залежно від виданого на поверхню вугілля шахти та від розряду. Крім того, для них діяли додаткові стимули виконувати та перевиконувати доведену норму видобутку вугілля, а для прохідників – збільшувати довжину проходження штреку. Стимулювалися й усі інші підземні робітники. Сума винагороди кожного робітника шахти залежала від кількості реалізованого вугілля та довжини пройденого штреку.

Одного дня шістнадцять вербованих дівчат, які працювали підсобницями в бригаді мулярів, прийшли до виконроба будівельної дільниці з проханням зменшити кількість підсобних робітників удвічі і натомість удвічі підвищити заробітну платню. Підсобних робітників на будові не вистачало, була велика плінність кадрів... Виконроб викликав до себе бригадира мулярів і запропонував йому створити комплексну бригаду. Той вислухав доводи виконроба і відмовився. Через декілька днів до бригадира прийшли дівчата разом з виконробом і стали благати його зробити комплексну бригаду. Несподівано бригадир погодився на це, але застеріг: “Запам’ятайте, “двостволки” (так він називав молоденьких дівчат), якщо я побачу, що хоч один муляр простоюватиме на робочому місці через відсутність матеріалу або розчину, то я наберу двадцять підсобниць. Муляри будуть отримувати заробітну плату за свою роботу, а підсобники – за свою”.

Я потрапив у комплексну бригаду муляром третього розряду, її сімнадцятим членом. У бригаді працювало два робітники за п’ятим розрядом – це бригадир та один п’ятдесятирічний муляр, два муляри за четвертим та зі мною п’ятеро – за третім; вісім підсобниць рахувались мулярами третього розряду. Після створення комплексної бригади мулярів денний розпорядок у дівчат став такий: дві дівчини по черзі приходили на роботу о восьмій годині ранку, тобто на годину раніше початку робочого дня. В їх завдання входило наколотити вручну

два кубометри розчину та рознести його у металеві ящики, що були на робочому місці кожного муляра. Зауважу: хоч як важко було справитися з цим завданням, дівчата усе ж встигали зробити все вчасно. Інші шестеро дівчат приходило на роботу дещо пізніше, о 8.40 ранку. Вони на носилках розносили кожному муляру на його робоче місце ракушняк. Муляри розпочинали свою роботу о 8.50-8.55. В ході робочого дня муляри іноді припиняли роботу і курили або відпочивали 5-7 хвилин. Бригадир не робив їм зауваження. Але якщо він бачив, що муляр палить, бо в нього немає розчину або ракушняка, то дівчата були не раді, що народились на білий світ.

Бригадир був холерик. За день він встигав зробити багато: розмітку вікон та дверей, закладав більшість кутів та пройм, забезпечував бригаду матеріалами. На будівельній дільниці був кінь, яким підвозили необхідні матеріали. Виконроб на будові з'являвся дуже рідко. Він ніколи не дивився ні за якістю виконуваних робіт, ні за ходом будівництва.

Робочий день на будівництві тривав вісім годин протягом п'яти днів і шість годин у суботу. Кожен муляр за зміну вкладав 2,5-3 кубометри кладки з ракушняка або з бутового каменю. За день бригада мурувала 24-27 кубометрів кладки, а дівчата виготовляли вручну по 6-7 кубометрів розчину. За день кожна дівчина переносила по сім тонн вантажу. Будинки мали високий цоколь, іноді він доходив до 1,5 метра. Щоб піднятися на перший поверх, робився широкий трап, по якому дівчатка розносили стінові матеріали та розчин. Кожні навантажені носилки важили від 50-60 кілограмів. Усі, особливо дівчата, боялись бригадира, хоча поважали його. В бригаді була найбільша заробітна платня з-поміж усіх бригад. Іноді наприкінці місяця або на початку наступного приходив бригадир, збирав бригаду і казав: "Завтра неділя. Всі працюємо! Бо я на день вперед написав наряди, а тому ці обсяги потрібно відробляти". Слово бригадира було законом для всіх. У неділю працювали до 14 години.

Настало восьме березня. Був звичайний робочий день. Дівчата після обіду наколотили розчину і рознесли його мулярам по ящиках. Бригадир наказав усім мулярам зійти з першого поверху по трапу на землю і накидати собі на риштовку ракушняка для роботи. Після того бригадир відпустив дівчат додому на дві години раніше. Цілий місяць дівчата розповідали всім, який у них добрий бригадир. Бригадир комплексної бригади мулярів став першим моїм учителем, який своїм прикладом показував, як потрібно працювати самому та вимагати цього від підлеглих. Це була чесна, працелюбна людина. У нього і в думці не було займатися приписками або виконувати роботу неякісно, хоча він і не мав належної освіти.

* * *

Кути на будовах викладав бригадир або муляр п'ятого розряду, якого бригадир дуже поважав. Разом вони працювали вже десять років. Муляри четвертого розряду мурували відкоси вікон та дверей, а муляри третього –

стіни під шнур. Муляр п'ятого розряду частенько сідав відпочивати та палити самокрутку по п'ять-десять хвилин. Під час свого відпочинку муляр дозволяв мені закладати кути стін. Після закінчення кута муляр, неквапливо, брав у руки підвіс та сокиру, підходив до кута стіни, прикладав до нього нитку з підвісом, перевіряючи вертикальність, і за необхідності підбивав сокирою виступаючу нерівність вкладеного стінового матеріалу. Під час роботи ми з ним частенько викладали кути стін разом. Я підносив на стіну лопатою розчин та ракушняк. Муляр розрівнював розчин на стіні та вирівнював покладений мною ракушняк. Через місяць я вже міг самостійно викладати кути стін та відкоси.

В бригаді чотири муляри третього розряду працювали вже по декілька років, але, на диво, вони ніколи не клали кути стіни та відкоси на отворах вікон і дверей, а виконували тільки кладку стін за натягнутим шнуром. Ці муляри не бажали брати на себе відповідальність мурувати кути та відкоси стін, боячись виконати роботу неякісно, та й не бажали вчитися це робити.

Настала весна. У вихідні сонячні дні мешканці села Куцурбовка виходили на вулицю, сідали гуртом на лаву під огорожею та годинами розмовляли між собою, гріючись на сонечку та насолоджуючись весною. Одного дня Микола сидів на лаві із сусідською племінницею та спокійно розмовляв з нею. Я був у будинку. До них підійшов напідпитку зек-Тарас, і став голосно лаятися, вигукував матюки. З квартири, де він жив, від нього всі мешканці втекли в гуртожиток, бо напідпитку, а це траплялося щодня, він робився дурним, лаявся та розпускав руки. Микола і дівчина мовчали. Тарас почав лаятися голосніше та голосніше. Почувши лайку, на вулицю вийшла господиня будинку і зробила Тарасу зауваження: “Тарасе, лайся у себе вдома, а тут сиди спокійно!”. Тарас не вгамовувався. Господиня зайшла у будинок і почала мені дорікати: “Чому ти запрошуєш до нашого будинку п'яницю, який лається брудними словами й ображає мене й інших у моєму обійсті”. Я вийшов на вулицю. На лавці мовчки сиділи Микола з племінницею господині будинку і Тарас, який на всю вулицю голосно лаявся гидкими словами й погрожував комусь помстою. Я спокійно сказав Тарасу: “Тарасе, припини лаятися або іди до себе до хати і там лайся!”. Тарас скочив, підбіг до мене і закричав: “Я тебе вб'ю!”. Його очі налилися кров'ю від тваринної люті. Я плигнув на кілька метрів, а потім налетів на зека і завдав йому від образи та люті з десятків ударів в обличчя, живіт і голову. За кілька секунд зек лежав на землі. З носа та рота в нього текла кров. Полежавши хвилину на землі, він підвівся і не озираючись пішов геть. Пройшовши метрів з двадцять, він зупинився, підняв обома руками велику кам'яну брилу вагою 15-16 кілограмів і з закривавленим і перекошеним від люті обличчям з голосним тваринним ревом повільно рушив до мене, вигукуючи: “Я тебе вб'ю!”. Відстань між нами швидко зменшувалась. Микола з дівчиною затаїли подих з переляку. У мене в голові зароїлися думки: “Що робити? Втекти? Ні, це – ганьба”. І помалу пішов йому назустріч, не усвідомлюючи до пуття, що

роблю. Коли відстань між мною та зеком скоротилася, я стрибнув на нього і несподівано завдав йому декілька ударів. Він разом із брилою над головою впав на землю. Я відскочив назад і став чекати його подальших дій. Я шанував правило “лежачого не б’ють”, хоча це правило діяло для порядних людей, а не таких, як зек. Полежавши хвилини зо дві на землі, він підвівся і пішов геть, вигукуючи: “Я тебе вб’ю”.

* * *

Наступного дня я рано прокинувся й відразу пішов на роботу. Шлях пролягав через шахту, де я розраховував зустріти Тараса й остаточно вирішити з ним усі питання без свідків. На шахті Тараса не було, а ввечері мені розповіли, що він переселився жити в гуртожиток, розташований з іншого боку шахти. Я записався у шахтну футбольну команду і почав ходити на стадіон на тренування, брав участь у змаганнях з іншими шахтами.

Через деякий час я вирішив оселитись у гуртожитку, бо поруч був стадіон, де я тренувався. Мене поселили в кімнаті на чотири ліжка. Троє чоловіків уже мешкали у цій кімнаті. Один із мешканців кімнати був зек-Тарас, який сприйняв мою появу спокійно, ввічливо, не показуючи перед іншими мешканцями кімнати, що ми знайомі. Я в кімнату приходив пізно ввечері, бо постійно був зайнятий. Я або ходив на тренування на стадіон, або ходив з бригадою на шабашку до дядьків – будувати приватні будинки. Через тиждень у кімнаті почали зникати речі та гроші – по 20-30 карбованців з пачок грошей по 500-600 карбованців. Щовечора, коли я приходив у гуртожиток переночувати, зек починав розмову про зниклі речі та гроші. Він, звертаючись до хлопців, у яких зникали невеликі суми грошей, товкмачив: “А правда, хлопці, коли ми жили троє, в нас нічого не пропадало?”. Настала тиша. Зеку ніхто не відповів. Відповів я: “Я знаю, що цю розмову Тарас завів для того, щоб підозра впала на мене, але моя совість чиста і я спокійно на це реаую”. Тарас, як шкідливий кіт, відповів: “Ніхто на тебе не думає, правда, хлопці?”. Хлопці мовчали. Наступного дня хлопці віднесли свої речі і гроші до друзів. Минув тиждень. Я в гуртожиток приходив пізно. Тарас до мене ставився дуже лагідно, навіть пробував надавати дрібні послуги. Одного вечора, заходячи у кімнату, я побачив розлючені обличчя мешканців кімнати. “Ти не бачив наших розрахункових книжок на отримання заробітної платні?” – разом спитали вони. “Ні”, – відповів я. “А самого Тараса?” – продовжували допитувати мене. “Ні!”

Хлопці мовчки вибігли з кімнати і зникли. Повернулись вони в гуртожиток через три години зі своїм товаришем по роботі, у якого був свій “Москвич”, сумні та сердиті. Вони їздили на станцію за двадцять кілометрів шукати зека, але не знайшли. Це була єдина найближча станція, з якої можна було виїхати в кілька областей України та Росії. Через цю станцію проходили за добу десятки приміських та інших потягів. Зек розрахувався з шахти раніше, не повідомивши про це нікого. Він викрав розрахункові книжки у трьох мешканців гурто-

житку, отримав на них гроші, вкрав деякі речі та зник. У мене він теж вкрав светр та нову дешеву байкову сорочку. Більше з речей у мене нічого не було.

Через місяць я відвідав Миколу, який досі жив у Куцурбовці. Господиня будинку зустріла мене привітно і пригостила вечерею. За вечерею Микола поскаржився мені, що він не бажає працювати у шахті, але не може розрахуватися, бо не має коштів, щоб виплатити 150 карбованців підйомних. Моя мрія була про інше. Я теж бажав розрахуватись, переїхати в місто Красний Луч, працювати у шахті та навчатись у вечірньому гірничому технікумі. За вечерею я домовився з Миколою, що ми одночасно розрахуємось і підемо працювати у приватний сектор, заробимо грошей на необхідне і роз'їдемося... Ми звільнилися з роботи протягом одного дня, заплативши суму підйомних по 150 карбованців.

Машина “Москвич” на той час коштувала 8000 карбованців. Побудувати велику, нормальну хату коштувало 20000-25000 карбованців. Гарний бастонний костюм коштував 1200 карбованців, а хромові чоботи 600-700 карбованців. Хліб – круглий буханець – коштував 1,6 карбованця.

В той час на відведену ділянку землі в приватному секторі весною завозились будівельні матеріали, а восени вже мешканці святкували новосілля. За рік на полі з'являлось поселення. Не вистачало будівельників. У шахтарів, які не пропивали свою заробітну платню, грошей вистачало.

Ми після розрахунку на шахті найнялись будувати гараж розміром 18 м² для машини “Побєда”.

Нас поїли та кормили. Ми вставали о п'ятій годині ранку і лягали спати у господарів о 20 годині. Погода була спекотною. Вдень температура на сонці складала 28-30°. В садку у господарів для нас стояло відро вишневого компоту і трілітровий бутель молока, яке постійно ми пили замість води. Гараж будували насухо з бутового каміння плітняка. Я клав кладку, а Микола підносив. Гараж був побудований за три доби. У нас створилась черга роботодавців. Через чотири дні ми побудували ще один гараж, але подвійний для двох сусідських машин. Потім взялись будувати літню кухню, яку будували шість днів. Ми працювали без вихідних і були змучені. За 13 робочих днів ми заробили 2600 карбованців. Поділили ці кошти порівну, і кожен поїхав шукати свій шлях у житті. Я подався до Красного Луча, щоб продовжувати навчання в технікумі і працювати в шахті, а Микола вирішив, що більше ніколи не полізе в шахту, поїхав до своїх батьків на Західну Україну.

У 1956 році в Радянському Союзі відбулась найбільша амністія для людей, позбавлених волі. Більшість із них була реабілітована. Злочинців з кримінальним минулим теж звільнили, але їм забороняли заселяти міста – столиці союзних та автономних республік, обласних центрів та міст обласного підпорядкування. Багато злочинців (злочинців, гвалтівників, бандитів та інших) приїхало на Донбас. У цей час тут були створені найпривабливіші умови праці серед інших регіонів України. Робочої сили на Донбасі катастрофічно не вистачало всюди: у шахтах, на будовах, в торгівлі та побути.

Після амністії кримінальне становище в Донбасі погіршилося. Особливо збільшилась кількість убивств, зґвалтувань, грабежів та інших злочинів. Правоохоронні органи були безсилі щось зробити. Але водночас у Донбас приїхало багато робітників, які були незаконно засуджені, а згодом реабілітовані. Вони чесно й сумлінно працювали. Хто потрапляв працювати в сухі лави у дружну бригаду, де був бригадир на своєму місці й тримав дисципліну, заробляли за місяць від чотирьох до шести тисяч карбованців. Такі робітники за рік могли купити або збудувати будинок, умеблювати його, придбати машину “Москвич”. Велику платню могли заробити прохідники штреків. Умови для цих професій були чудові, але користуватися ними могли 20-30 % бригад від загальної їх кількості. Усе залежало від бригадирів. Якщо бригада не виконувала планів, то й великої заробітної платні одержати не могла. Розмір заробітної платні бригади залежав від перевиконання плану. Якщо бригада виконувала план на сто відсотків, то премія складала сорок відсотків, а за кожен відсоток перевиконання нараховувалося ще два відсотка. Якщо лава, у якої бригада за місяць виконала сто відсотків запланованих циклів, то додавалося ще двадцять відсотків премій. Тарифна ставка в робітників відчисного забою п’ятого розряду складала 1875 карбованців, а для машиністів-комбайнерів або врубових машин, робітників шостого розряду – 2250 карбованців. Якщо бригада виконувала план на сто п’ятдесят відсотків, то кожен робітник отримував таку заробітну платню: тарифна ставка 1875 карбованців; 60% премія за виконання 100% плану, що складає 740 карбованців та 390 карбованців. Додаткова заробітна платня за перевиконання планів на 50% складала 1875 карбованців, а тому всього робітник отримував за місяць $1875+740+390+1875=4880$ карбованців, а для машиністів комбайнів або врубової машини це складало $2250+900+450+2250=5800$ карбованців. За таких умов таку саму заробітну платню отримували і робітники прохідників штреків у шахті.

МІСТО КРАСНИЙ ЛУЧ

У серпні 1957 року я приїхав у пошуках кращої долі у місто Красний Луч. Мені вже виповнилося вісімнадцять років. Весь мій скарб складався з саморобної дерев’яної скрині, яка використовувалась як валіза. В скрині лежало дві байкові й одна вельветова сорочки, бавовняні штани, парусинові туфлі, рушник та кусень мила. З цим скарбом я опинився в двоповерховому будинку за півсотні метрів від ствола шахти, де містилося шахтоуправління шахти імені “16-Ізвестій”. На першому поверсі розташувалися відділ кадрів, бухгалтерія, каси та великий зал для чекання. В залі під стіною стояли лави.

На вулиці стояла спека. За столом у кабінеті відділу кадрів сидів чоловік років 45. Побачивши мене, нерішучого і зі скринєю в руці, чоловік вигукнув:

– Заходь! Заходь! Не соромся! Що, на роботу приїхав влаштовуватись? – спитав.

– Так, – відповів я.

– Ким бажаєш працювати?

– Добувати вугілля.

– Добре! – сказав чоловік, розглядаючи мої документи.

У моїй трудовій книжці було записано про мою працю муляром на шахті імені Леніна і лежала довідка про закінчення першого курсу Дрогобицького електромеханічного технікуму. Чоловік ще раз промовив “Добре!” і додав: “Тепер іди на другий поверх на бесіду до керівника шахти, тоді до мене для оформлення на роботу”. Я піднявся на другий поверх будинку і зайшов у приймальню.

Секретарка, дізнавшись від мене, з якого приводу я прийшов, відразу ж впустила до його кабінету. За столом великого кабінету сидів чоловік років 35, середнього росту, одягнений у костюм і світлу сорочку без краватки. Збоку стояв довгий стіл, з обох боків якого вишикувалося півтора десятка стільців. Керівник шахти імені “16-Ізвестій” показав мені на крісло збоку приставного столу і запропонував сісти. Він доброзичливо й коротко розпитав мою біографію, подивився на мої документи і спитав: “А чому кинув учитись?”

На його запитання відповів: “Погане матеріальне становище вдома”.

Керівник шахти співчутливо сказав: “А вчитись потрібно!” – і натиснув на кнопку.

Ввійшла секретарка. Керівник шахти наказав їй надрукувати направлення у вечірній технікум, і віддав їй довідку про закінчення мною першого курсу Дрогобицького технікуму.

“Влаштовуйся на роботу і продовжуй учитися”, – напутив мене на прощання керівник шахти імені “16-Ізвестій” Андрій Іванович Мартиненко.

Розпорядження керівника шахти секретарка виконала миттєво, і невдовзі я сидів у відділі кадрів і писав заяву, щоб мене прийняли робітником відчисного забою. Кадровик швидко оформив мене і видав два направлення: одне на поселення в гуртожиток, а друге – в учбовий комбінат.

Гуртожиток знаходився за 100 метрів від ствола шахти у двоповерховому будинку, який складався з однієї великої, на весь будинок кімнати на другому поверсі, і дальні шахти на першому. Кімната нагадувала велику казарму. В кімнаті стояло 16 ліжок, стільки ж тумбочок, дві тридверні шафи, два столи та 16 стільців.

Наступного дня я пішов на заняття в учбовий комбінат, який знаходився неподалік від гуртожитку. На заняттях читали лекції з техніки безпеки в шахті. Заняття закінчувались о 14 годині.

Після занять я взяв видане мені направлення та довідку про закінчення першого курсу Дрогобицького електромеханічного технікуму і пішов влаштовуватися в Краснолуцький гірничий вечірній технікум. Від шахти до технікуму

вела широка асфальтована дорога з тротуаром, з обох боків якої стояли гуртожитки і будинки шахти. За ними розташовувався приватний сектор. На відстані 300-500 метрів від будинків починався схил, малий і недовгий, що тягнувся до залізниці і центру міста. Великий і довгий схил простягався на два-три кілометри і спускався в долину, де проходила магістраль Донецьк-Ворошиловград та Жданов-Ростов.

Я зайшов у кабінет директора Краснолуцького гірничого технікуму із заявою прийняти мене на другий курс на спеціальність гірничий електромеханік. До моєї заяви була прикладена довідка про закінчення першого курсу Дрогобицького електромеханічного технікуму з оцінками.

Директор технікуму заперечливо захитав головою. Мені здалося, що він був хворий. Біля нього стояла секретарка. Тоді я дістав направлення, підписане директором шахти. Він відразу закивав головою до секретарки, що означало: приймай! Секретарка надрукувала наказ про зарахування мене на другий курс, а копію наказу після його підписання віддала мені.

У Красному Лучі тільки одна шахта знаходилась у місті; інші – на відстані 10-30 км. Усі вони підпорядковувалися тресту “Краснолучвугілля”. У місті була колія, яка використовувалась для відправки вугілля та завезення матеріалів. Приміський пасажирський потяг курсував двічі на день до станції Дебальцево.

Інших промислових підприємств не було, то ж населення жило завдяки шахті.

В центрі міста діяли кінотеатр, невеликий ринок, ресторан і декілька танцювальних майданчиків.

Після роботи молоді не було чим зайнятися, і весь вільний час вона проводила в ресторанах, гуртожитках та на танцювальних майданчиках.

* * *

Як уже згадувалося, після амністії в СРСР колишнім ув’язненим дозволили їхати на Донбас. І сюди злетівся весь цвіт злочинного світу. Багато з приїжджих ніде не працювали, а займалися грабіжництвом, грали в карти, пиячили тощо.

Кімнату, куди мене поселили, знали картярі та п’янички з усіх мікрорайонів міста. Ввечері вони збиралися тут, грали в карти і пиячили цілу ніч. Грали вони доки у гравців були гроші. Хто програвся, виходив з кімнати і подавався “на промисел” у темні кутки міста. Вони грабували людей, переважно жінок та німців. Забирали одяг, знімали годинники, забирали гаманці, каблучки, шапки, куртки. Наступного дня знову приходили і вимагали грати далі.

Одного дня в кімнату завітало три колишніх зеки і розпочали гру. Грали не за столом, а сівши на підлогу. Кожен перед собою в підлогу встромив ніж-фінку.

Мешканці кімнати перелякано зі своїх ліжок спостерігали за грою.

Банкір вигукнув: “В банку п’ять тисяч!”. Другий промовив: “Іду на п’ять”. Банкір відкрив “прикуп”. Той, що “ішов” на цю суму, програв.

“В банку десять тисяч”, – вигукнув банкір. “Іду на десять”, – в азарті закричав гравець.

“Покажи гроші!” – наказав банкір. Той вийняв 3600 карбованців. “От на них і грай!” – наказав банкір. Невдаха зняв з себе новий макінтош, який на базарі коштував 1200 карбованців, і заклав його. “300 карбованців”, – оцінив банкір. Гравець, незадоволений такою оцінкою, став гніватись. “Піди на базар і продай його, а тоді прийдеш грати”, – промовив банкір. Годинник, який коштував 500 карбованців, банкір оцінив за 100. Тоді картяр-невдаха сказав: “Іду на чотири тисячі”. І знову програв. Після цього вийшов з кімнати. За ним пішли й інші гравці.

Наступного дня гравці знову прийшли, аби продовжувати гру. Закон серед злочинного світу діяв такий: той, хто виграв, зобов’язаний грати з тим, хто програв, доти, доки невдаха або не відіграється, або в нього зовсім не стане грошей. Учорашній гравець прийшов з повними кишенями грошей та повним кашкетом різних годинників, пернів, брошок, каблучок. Банкір оцінив на око кожну річ по 30-50 карбованців, і гра продовжилась. Але тривала недовго, з години, бо банкір знову все виграв. Наступного дня азартний гравець знову прийшов грати, але відігратись не зміг – банкір більше не з’являвся, він виїхав з міста. Не з’являвся і той, хто програв. І в кімнаті вже ніхто не згадував про зlodіїв.

* * *

Одного дня в кімнату оселився юнак років 23, одягнений у морський тільник. Він сказав: “Я дуже втомився і хочу місяць у вас відпочити”. Цей чоловік мав дуже великі таланти у багатьох видах кримінального життя. Свою справу робив акуратно та з задоволенням. Він цілими днями лежав на ліжку. Вставав з нього тільки за потребою. Їжу йому приносили в ліжку, випити також. Він міг з каблука від черевика зробити печатку або штамп, наприклад, для паспорта: “прописаний або виписаний”, для військового квитка “знятий з обліку, поставлений на облік”.

На шахті заробітну платню видавали за розрахунковими книжками. Суму авансу у розрахункову книжку бухгалтерія записувала чорнилом, а потім, при отриманні заробітної платні за місяць, у книжку вклеювали чек із сумою нарахованої за місяць заробітної платні.

Робітники приходили до “морячка” і він якимось розчином витруював чорнило і шахтарі повторно отримували за заявою аванси, позики та інші виплати. До “моряка” за день приходило декілька шахтарів з різних шахт і приносили йому випити й закусити. Пив він небагато, а їв добру їжу. Багатьох він прописав та виписав; зняв з військового обліку та поставив на військовий облік. “Моряк” також робив чудові наколки. Наприклад, наколки на стегні, коли людина рухалася, ніби оживали і виглядало, ніби шахтар кидав лопатою вугілля в топку, або мишка втікала в нірку, а кіт лапою її хапав.

За бажанням деяких відвідувачів наколював портрети вождів, краєвиди і т.п., а одному бажуючому дурню виколов на головці члена мушку.

Я не пиячив, але грошей у кишені майже ніколи не мав: мої співмешканці позичали їх до останнього карбованця, а віддавали, коли отримували аванс або заробітну платню. Частенько хлопці після чергового перепою лежали на своїх ліжках у кімнаті для переселенців голодні, не маючи що їсти.

У такий час голодні шахтарі умовляли мене спускатись у їдальню і просити в борг п'ять-шість буханців хліба. Я в кімнаті жив уже четвертий місяць і вважався старожилом, тому буфетниці мені не відмовляли, акуратно записуючи борг у зошит. Я приносив хліб у кімнату, кожен буханець розрізав на чотири частини і підносив кожному мешканцю шматок хліба та алюмінієву кварту води. Голодні шахтарі з великим смаком їли хліб з водою. Він коштував копійки, а пропивались тисячі карбованців. Коли хтось приносив півлітра горілки, цибулину та кусень сала, в кімнаті наставало свято. Мене поважали і, знаючи, що я непитущий, не пропонували пити. Якщо приходили з випивкою з інших шахт і намагалися змусити мене випити, то мешканці кімнати ставали на мій захист. Кожен, хто оселявся в кімнату для приїжджих або від'їжджав з неї, вважав своїм обов'язком запросити мене з авансу або з заробітної платні в ресторан. У більшості випадків я відмовляв, мотивуючи навчанням у технікумі, але іноді погоджувався.

Одного разу, отримавши заробітної платні більше 3000 карбованців, один співмешканець кімнати запросив мене скласти йому на вечір компанію в ресторані. Він відсидів у тюрмі два роки за бійку. Після повернення в свою бригаду з місць позбавлення волі і отримавши першу заробітну платню, вирішив її пропити і на цьому покінчити з випивкою зовсім. Він навіть продумав, як останню свою п'ятику перетворити на свято. Надалі він планував зібрати грошей, одружитися, побудувати будинок, купити машину і жити довго та щасливо. Для більшого гонору взяв з собою в компанію, крім мене, три молодички років 20-21. Він знав, що я в рот не бере горілки та іншого спиртного.

Зайшовши в ресторан, ми сіли за вільний стіл. Коли до нас підійшов офіціант, господар вечора звернувся до нього словами: "Сьогодні ти будеш обслуговувати тільки наш стіл, а платити я буду тобі за кожен твій рух". "Добре!" – сказав офіціант і пішов у буфет до метрдотеля повідомити про бажання клієнта. Незабаром він повернувся, поклав рушник на праву зігнуту руку і прийняв замовлення.

Зал ресторану був заповнений наполовину, але люди ще підходили. Офіціант приніс горілку й холодні закуски, розставив келихи для горілки та фужери для води і налив кожному горілки в келихи. Ці манери, на зразок західних, тільки почали впроваджуватись.

Грала музика. Півзалу заповнили молоді пари. Незабаром на столі з'явилися, крім горілки, вино та шампанське, різна закуска, а для мене замовили солодку воду та тістечка.

Офіціант стояв у нас за спиною. Коли головний клієнт узяв у рот цигарку “Шахтар”, офіціант відразу ж підніс сірник. Той припалив та передав офіціанту через плече 25 карбованців. Потім він дав мені 100 карбованців і наказав замовити музикантам Гімн Радянського Союзу для столу, де сиділи знайомі молоді робітники з бригади. Заграла музика. Ведучий оголосив, що такий-то стіл дарує Гімн Радянського Союзу для робітників “Східної лави”. Під оплески бригади, для якої була замовлена пісня, мої сусіди по столу випили і почали їсти. Офіціант через плече отримав 50 карбованців. Незабаром ведучий оголосив, що для нашого столу лунає пісня “Лелеки”.

Випили по третьому келиху. Офіціант, виконуючи, знову отримав 50 карбованців і черговий раз наповнив порожні келихи горілкою. Всі дружно закушували. Я їв свої солодоші і запивав солодкою водою. Господар столу знову дав мені 100 карбованців і наказав замовити якусь блатну пісню для робітників “Східної лави”, а офіціанту розпорядився принести для того столу дві пляшки горілки, давши за це 100 карбованців. Зал у ресторані заповнився вщерть. Почались веселі, комедійні дії двох столів з веселими мешканцями залу-ресторану.

У залі кожен стіл почав замовляти для своїх знайомих пісні та різні напої. Наш пригощальник наказав офіціанту принести похмурим жінкам чотири пляшки вина і тридцять тістечок. Офіціант виконав наказ і отримав свої 100 карбованців. Обличчя дівчат відразу засяяли радістю. Весь зал звернув на них увагу.

Взаємне замовляння пісень, посилення пляшок тривало ще якийсь час, але незабаром зал ресторану втомився від цієї гри, від дурної музики...

Замовлення музикантам припинилося і вони нарешті заграли нормальні пісні. Наша компанія добряче сп’яніла і офіціант попросив розрахуватись. Недавній зек вийняв пачку грошей і став відраховувати суму, яку необхідно було сплатити. Розрахувавшись з офіціантом і давши йому чергові сто карбованців, він його відпустив. Залишилося ще 400 карбованців. Він дав мені сто карбованців і попросив, щоб музиканти зіграли йому прощальний марш. Під звуки маршу і загальні оплески залу ми залишили ресторан.

Зек був добряче напідпитку, дівчата теж. Я був тверезий, але об’ївся солодошами. Дівчат провели по домівках, а зека я привів у кімнату для переселення. Він, не роздягаючись, упав на своє ліжко і заснув. Так здійснилася його мрія пропити заробітну платню за вечір. Наступного дня зек пішов жити на квартиру і ми зустрічались рідко. Незабаром він одружився. Напідпитку я його більше не бачив.

Я з речей нічого не мав, окрім штанів, вельветки, черевиків, куртки. Легаючи спати, все скидав і клав собі під подушку. В кімнаті не вчив ніяких уроків, бо мені вистачало прослухати уважно лекції.

Одного дня, ввечері, “моряк” оголосив: “Завтра я в цій кімнаті живу останній день. Уже відпочив і поїду займатись творчою роботою (якою, не сказав).

Сьогодні ввечері за добру випивку й закуску можу сміливому, не скупому, терплячому наколоти на головці члена красиву голівку гарної дівчини”. Один з мешканців, який уже жив тиждень у кімнаті і в цей день отримав аванс, виявив бажання мати таку наколку, одна кримінальна наколка на руці в нього вже була.

Праця почалась. Юнак вийняв усього члена і поклав у руку “моряка”. Той тримав однією рукою члена, а другою – голку, яку вмочував у туш і вколював у член. Юнак терпів біль мужньо. Глядачі сиділи мовчки, затаївши дихання, спостерігаючи за ювелірним процесом. Через деякий час від напруження у юнака на лобі з’явилися краплі поту, з очей котилися сльози, але крива посмішка не сходила з його обличчя.

Незабаром, хвилин через п’ятнадцять, роботу було закінчено. На головці члена з’явилась чорна маленька голівка. Сам член став червоним і трохи припух. Юнак встав, надів труси, вийняв гроші, дав одному з хлопців і послав його за могоричем. Незабаром той приніс випити та закусити. Всі стали пити за гарне обличчя, яке з’явилось на члені юнака, та за проводи “моряка”. Добряче випивши, почали голосно реготати. Вже була 22 година. Від реготу прокинувся один з мешканців кімнати, якому треба було йти в нічну зміну. Він закричав: “Ви можете не шуміти? Мені через три години йти на роботу”. Пияки замовкли, але через п’ять хвилин забулися і знову стали реготати. Тоді чоловік, котрий просив тиші, взяв свого черевика і кинув у лампочку, яка розлетілась на дрібні скельця. В кімнаті стало темно, чужинці пішли, а мешканці кімнати тихенько полягали спати. Вранці “моряк” зник, і більше його ніхто не бачив.

* * *

Уперше я спустився в шахту з учбовою бригадою. Бригаду біля ствола в шахті зустрів керівник учбової лави та майстер-інструктор. Учні-робітники були одягнені в брезентові костюми, гумові чоботи, каски з підшоломником. Кожен при собі мав акумуляторний ліхтар та протигаз. Керівник дільниці зібрав невелику нараду в диспетчерській кімнаті.

Інструктаж був коротким: “Ми зараз тихенько підемо до навчальної лави, де вас двадцять днів на практиці вчитимуть добувати вугілля. Після закінчення практики вас направлять по різних лавах у бригади”. Керівник лави поїхав нагору, а інструктор повів усіх до учбової лави. Відстань від ствола до лави складала близько двох кілометрів.

Практиканти йшли ланцюжком. Спочатку по бетонному штреку, а потім кріплення штреку переходило на металеве, арочне. Кожна стійка металевого кріплення стояла одна від одної на відстані 80 см. За цими стійками був закладений дерев’яний горбель, який стримував випадання шматків породи як зі стелі, так і від стін.

У бетонному штреку було укладено дві колії. Одна з них повертала на схід при закінченні бетонного штреку, а друга продовжувалась на північ.

Пройшовши частину магістрального штреку, інструктор повів практикантів по вентиляційному штреку завширшки 2,5 м, з підйомом 16-17°. У вентиляційному штреку кріплення було дерев'яне для стін і стелі. Ширина цього штреку складала 2,5 м. Кріплення штреку проводилось дерев'яними стовпами діаметром 18-22 см. По дерев'яних стовпах клали горбилі як по стелі, так і по стінах.

Магістральними штреками прокладалися колії для вивозу з лав вантажів та завезення порожніх вагонів. У шахті існували рівні, центральні магістралі та з невеликими ухилами. Цими штреками їздили електровози. Якщо пласти вугілля залягали вище або нижче магістралей, то до цих горизонтів робилися брензберги для добування вугілля, яке залягало вище базових відміток магістралей, та ухили, які виконувались, щоб добувати пласти вугілля нижче базових відміток.

Зверху брензберга або ухилу будувалися будки для встановлення електричних лебідок. Цими лебідками спускали вантаж вниз до базової відмітки з брензберга та піднімали вгору вантаж з ухилу.

В шахті вантаж з-під лебідки вивозив електровоз. Лебідка була змонтована на верху брензберга або ухилу. Посада плитового вимагала: переводити стрілки на коліях; зчіплювати або розчіплювати вагони та електровози. Біля ствола стояли перекидачі: один для породи, а другий – для вугілля. З перекидача вугілля та порода піднімалися скіпами в різні бункери. Вугілля збагачувалося та сортувалось, милося і потрапляло в бункери для відвантаження споживачам. Порода піднімалася, скидалася у бункер, з якого канатною дорогою потрапляла на терикон, який знаходився на відстані 500 м від ствола шахти.

Вугілля на поверхні сортувалось на три види: крупгоріх, насіння та штиб (пилюка). Штиб (щодоби отримувався в кількості 550 тонн) використовувався для опалення теплових електростанцій та для виготовлення брикету на брикетній фабриці. Крупгоріх та насіння відправляли для продажу підприємствам та населенню.

Перша посадка лави – це одне з найнебезпечніших явищ. Очевидці розповідали, що коли починалася садитись лава, то чути гуркіт, тріск, різні інші звуки, викидання пилу та газу. Всі робітники починають утікати з лави, якщо з'являються перші ознаки її осадки. Хоча, за теорією, виставлені тумби у вигляді домкратів, кожен з яких витримував 150 тонн. Кожна тумба стояла одна від одної на відстані 1 м. Тумба розпирала низ лави та стелю. Кожна тумба важила від 70 до 90 кг. Перша посадка лав тривала 2-3 дні. Між тумбами та забоєм вугілля укладався транспортер, яким з лави просувалося вугілля до вагона. Транспортер складався з двох лотків, у яких були вкладені ланцюги. Один вид лотків – це коли два лотки лежали поруч. По одному лотку проходив вантажний ланцюг, а по другому – порожній. По верхньому лотку ланцюг подавав вугілля до вагона, а по нижньому – рухався порожній ланцюг.

Між транспортером та пластом вугілля відстань складала 2 м. Врубова машина знизу підірвала пласт вугілля на глибину 1,8 м і рухалася вгору по лаві. Машина залишалась на верху лави. Після прорізання щілини вугілля в

лаву залазили робітники відчисного забою з електродрелями та товстими двометровими свердлами, якими бурили отвори на глибину 1,8 м у пласті вугілля на відстані 3 м один від одного.

Пробуривши всі отвори, робітники покидали лаву і йшли в укриття. В лаву залазив майстер-підривник, закладав у кожен пробурений отвір патрон з детонатором, забиваючи їх глиняними пижами. Ця робота продовжувалась 3-4 години. Згідно з правилами техніки безпеки заборонялось перебувати в забої всім, крім майстра-підривника. Правила порушували робітники. Щоб скоротити час підготовки підриву вугілля, до майстра-підривника залазили два робітники, які після закладення в отвір патрона з детонатором закладали глиняні пижі в отвір і забивали їх. Вони також допомагали майстру-підривнику з'єднувати між собою привід від кожного патрона. Ця допомога робітників дозволяла скоротити час з чотирьох годин до двох.

Зарядивши всі патрони і з'єднавши їх між собою, всі робітники ішли від лави на 30-40 м і ховалися в нішу штреку. Майстер-підривник підключав у схованці дроти до машинки, і вмикав струм. Лунав вибух. Через хвилин 15, коли осідала пилюка, майстер-підривник залазив у лаву і дивився, чи всі патрони вибухнули. І тільки після цього залазили всі робітники відчисного забою. Кожен займав ділянку для роботи в лаві 5-6 м. Робітники лопатою навантажували вугілля на транспортер, який був встановлений на всю довжину лави. Кожен робітник відчисного забою повинен був відповідно до техніки безпеки поставити на своїй ділянці три дерев'яних стійки діаметром 12-14 см.

Кожна дошка завдовжки 1,6 м підпиралася стійкою посередині дошки. Це було необхідно для того, щоб запобігти відколу зі стелі шматків породи та уникнути травмування робітників. Дошка до стелі встановлювалась уперек лави між пластом вугілля та транспортером.

Частенько і тут порушувалась техніка безпеки. Оскільки численні стійки заважали кидати вугілля на транспортер, то кожен робітник на свій розсуд зменшував їх кількість, що збільшувало ризик травмування робітників через випадання брил або шматків породи зі стелі.

Норма на кожного робітника за зміну складала 9,8 тонни вугілля. Для практикантів норми не встановлювали. Робітник відчисного забою під час навантаження на транспортер вугілля стояв на колінах усю зміну з опущеною головою. Це була найкраща поза під час завантаження вугілля. Якщо місцями пласт вугілля був меншим за 70 см, робітники займали позу лежачи на боці.

За двадцять днів роботи в лаві я навчився бурити вугілля, розбирати лотки транспортера, з'єднувати та роз'єднувати ланцюги, навантажувати вугілля на транспортер. Крім того, брав участь у встановленні головки транспортера. Практиканти за двадцять днів з допомогою інструкторів добули близько 500 тонн вугілля, зробивши 3,5 цикли.

У шахті, якщо лава працює нормально, а її довжина сягає 100-130 м, за добу планувався робити цикл. Якщо робітники працювали ритмічно і виконували

кількість циклів, то отримували за це додатково 20% премії за циклічність, незалежно від кількості добутого вугілля. Цикл – це виконання всіх робіт, необхідних під час видобування вугілля шаром 1,8 м завширшки на всю довжину лави.

Під час підготовчих робіт найважче та небезпечніше було пересування тумб на нове місце. На початку пересування тумби зі старого місця на нове в бік вугільного пласта робітник ховався за одну тумбу і сокирою з довгою ручкою вибивав металевий клинок у тумбі.

Верхня плита, завдяки вибитому клинку, сідала на 3 см вниз. Якщо тумба не була дуже навантажена, то робітник сідав і пересував цю тумбу на нове місце в бік вугільного пласта, закріплюючи її на новому місці.

* * *

Місця робітника відчисного забою для мене не виявилось, оскільки бригади працювали в чотири зміни. В зв'язку з тим, я вчився у вечірньому технікумі, то міг працювати тільки в першу або четверту зміни. У вечірньому технікумі навчалось дуже багато учнів від шахти, тому в першу зміну в бригаді дозволялось працювати одному-двом чоловікам.

Мені запропонували три варіанти: піти плитовим у першу чи в третю зміну; або постійно в третю зміну з двох або чотирьох годин ночі до восьми або десяти годин ранку. Спочатку я обрав перший варіант – працювати плитовим у першу та третю зміну: з 8:00 ранку до 14:00 або з 23:00 вечора до 06:00 ранку. З учбової лави за заявою я перейшов працювати в транспортний цех на посаду плитового. Згідно з отриманим направленням з відділу кадрів я перевівся на роботу в транспортний цех.

Вранці я прийшов у кімнату, де щозміни проходили наради з робітниками та майстрами, які спускались у шахту.

Наради в першу, а іноді в другу зміну проводив особисто керівник дільниці, в другу зміну – заступник керівника дільниці, а в третю – черговий майстер. У кожній зміні був присутній черговий майстер, а в першу зміну – два чергових майстри. Керівник дільниці в шахту спускався за необхідності на годину-дві, на власний розсуд та обов'язково для вирішення складних та аварійних завдань. Транспортна дільниця була найбільшою, обслуговувала всі дільниці під землею та на поверхні. Вона відповідала за чітке функціонування залізничного господарства на поверхні шахти та під землею, всього рухомого складу транспорту на поверхні шахти та під землею, шахтних клітей, бункерів з вугіллям та породою, канатної дороги та териконів, збагачувальної фабрики, столярних цехів та ін.

Від цього цеху в основному і залежав успіх роботи всієї шахти. В кімнаті я подав направлення керівнику транспортної дільниці. Прочитавши його, керівник дільниці доручив майстру ознайомити мене з усіма правилами транспортного цеху та безпосередньо з професією плитового. В шахту спускався разом з черговим майстром. Майстер відразу зайшов у диспетчерську шахти і

познайомив мене з диспетчером та з машиністами електровозів. Серед машиністів електровозів була одна жінка і два чоловіки.

Покепкували доброзичливо наді мною. “О, перший чоловік пішов у плитові, а то за бабами місце не захопиш”, – вигукнув один з машиністів електровоза. “Нічого, незабаром машиністами електровозів стануть тільки чоловіки. Зовсім небагато залишилось часу”, – сказала жінка-машиніст, на вигляд сорока років. “Досить базікати!” – сказав черговий майстер і наказав мені йти за ним. До місця, де перебували плитові, було метрів 800 до перехрестя, а потім ще двісті метрів – до низу бrenzберга. 800 м – це була центральна магістраль, яка на перехресті роз’єднувала шлях на північну та північно-західну лави.

Майстер привів мене до місця, де в невеликій ніші сиділи дві жінки років по 42-44, й познайомив з ними. В ніші була вмонтована дерев’яна лава з широкою дошки. Поруч з нішею розміщувався двоколіїний майдан на 15 вагонів. На верху бrenzберга знаходилось приміщення зі стаціонарною лебідкою.

Вугілля з північної лави вивозив електровоз на розвилку у зону стаціонарної лебідки. Бrenzбергом спускала їх униз. Електровоз завозив порожні вагони на розвилку під канат лебідки. Навантажені вагони лебідка піднімала вгору та опускала на розвилку, де електровоз вивозив їх до перекидача. Перекидач знаходився поруч зі стволом шахти. У завдання плитових входило: зустріти електровоз з вагонами, відчепити його від вагонів, перевести стрілки на колії та причепити навантажені вагони до електровоза.

Сигнал на підняття та опускання вагонів регулювався сигналами у світильниках по всій довжині бrenzберга натисканням кнопок.

Жінки ставилися до мене поблажливо. Якщо приїжджав електровоз, то я біг переводити стрілки та причіпляти чи відчіпляти вагони, а коли вимикалося на секунду світло, швидко піднімався бrenzбергом з ухилом 17°, завдовжки 400 метрів наверх та звертав уліво, де чіпляв канат до навантажених вагонів, ліхтарем подавав сигнал машиністу лебідки і вона тягнула навантажені вагони вгору. Коли останній вагон минав стрілку, я піднімав ліхтар угору і вагони зупинялись. Після того переводив стрілку і знову давав сигнал опустити вагони. Я чекав сигнал знизу, щоб зупинити вагони. Знизу плитові підкладали під колеса вагонів башмаки та давали сигнал опустити трос. Вони відчіпляли трос вагонів і відкидали його вбік за колію, чекаючи на прибуття електровоза з порожніми вагонами. Плитові знизу дзвонили диспетчеру, що прибув вантаж. У диспетчерській машиністи електровозів чекали дзвінка від плитових. Вони завантажувались порожніми вагонами і їхали за вантажем.

Іноді годинами машиніст електровоза сидів з плитовими в їх будці, слухаючи та розповідаючи анекдоти.

Машиністами електровозів працювали молоді чоловіки та хлопці, а також чотири жінки, яким до пенсії залишалось від чотирьох до восьми місяців, а плитовим – від чотирьох місяців до року.

Я відпрацював у першу зміну з плитовими тиждень. Наступного тижня спустився в шахту в дві години ночі і зайшов у диспетчерську. Там на підлозі спали два машиністи електровоза. Привітавшись з диспетчером шахти, я чекав вказівки, що робити. Диспетчер гукнув мені: “Не стовбич, сідай і чекай!” Я сів на дерев’яну підлогу. Стільців у диспетчерській не було, крім одного, на якому сидів диспетчер.

Незабаром у диспетчерську зайшов машиніст електровоза, який привіз вантаж зі східної лави. Вантаж стояв на виїзді на магістральний штрек у східному штреку. З диспетчерської було видно фари електровоза, які освічували стіну магістрального штреку. Диспетчер сказав машиністу електровоза зі східної лави: “Візьми цього хлопця і все йому покажи, бо він новенький”.

“Ходімо!” – наказав мені машиніст електровоза. Не підходячи до електровоза, який стояв у горловині східного штреку, тримаючи десять вагонів на ухилі на своїх гальмах, машиніст сказав мені: “Переводь стрілки, біжи до диспетчерських дверей і дивися, щоб не було зустрічного електровоза. Якщо все чисто, то помахаш ліхтарем угору-вниз!”

Я перевів стрілки й побіг до диспетчерських дверей, озирнувся навколо. Нікого ніде не було. Я почав ліхтарем махати вгору-вниз. Електровоз з гуркотом виїхав зі східного штреку і загальмував, не доїжджаючи до стрілок 6 м. Відчепивши електровоз від вагонів, машиніст переїхав на іншу колію, щоб заштовхати вагони під перекидач. Так почалася перша нічна зміна в диспетчерській.

О п’ятій ранку третя зміна закінчувалась. У шахті настала тиша. Працювали в шахті, в лавах тільки робітники відчисного забою, газоміри, камерунцики, що відкачують воду, машиністи електровозів. Залишались на місці і машиністи лебідок.

Я спокійно пропрацював два дні в диспетчерській у нічну зміну. В кінці третьої зміни в машиніста східного штреку трапилась аварія. З колії в штреку зійшли три вагони. Машиніст електровоза відчепив чотири вагони і привіз їх під перекидач, потім зайшов у диспетчерську і попросив допомоги. Як правило, в таких випадках допомагати ходив черговий майстер або вільний машиніст електровоза, який у диспетчерській чекав своєї черги везти порожняк. Був кінець зміни, в диспетчерській, крім мене, нікого не було.

“Візьми юнака, він тобі допоможе”, – порадив диспетчер. Машиніст електровоза кинув на акумулятор електровоза шпалу і гукнув мені: “Сідай у кабінку”. За правилами техніки безпеки в кабінку електровоза заборонялося сідати стороннім, щось возити або класти на акумулятор. Приїхали на місце аварії.

Машиніст натягнув вагон, який зійшов з колії. Колеса вагона вирівнялись і присунулись впритул до рейок колії. Тоді машиніст під’їхав до вагона і штовхнув його.

Зчіпка між вагонами ослабла і я, вийнявши штиря зі зчіпки вагонів, роз’єднав їх. Машиніст знову потягнув вагон уперед і відірвав від інших вагонів, протягнувши його на 10-15 м. Я взяв шпалу і підставив її одним кінцем під

верхню планку вагона, а другий кінець – впер у шпалу, що лежала знизу, з'єднана з рейками.

Передня частина вагона, впираючись у шпалу, почала підніматися. Коли колеса вагона піднялись вище рейок колії, його штовхнули плечем. Вагон став на колію передніми колесами. Я взяв шпалу і таким же методом підставив шпалу під задню планку вагона. Машиніст електровоза під'їхав до вагона і почав його штовхати. Задня частина вагона стала підніматись. Коли колеса піднялись вище колії, я підійшов і плечем штовхнув його на колію.

Потім машиніст електровоза відвіз цей вагон аж до диспетчерської, відчепив його і поїхав за наступним вагоном. Таким чином були поставлені на колію наступних два вагони і теж відвезені до першого вагона.

Я вперше брав участь у ліквідації маленької аварії.

Щоденно на шахті відбувалось по три-п'ять аварій. Аварії на транспорті шахти відбувалися з причин: на поворотах рейки колії не гнули, а гнули тільки планки, що з'єднували рейки. Рейки з'єднувалися в стик двох рейок, а тому на стиках на поворотах вагони вижималися і на великих швидкостях зіскакували з рейок.

* * *

З першого серпня я пішов учитися на другий курс вечірнього відділення Краснолуцького гірничого технікуму за спеціальністю: “Гірничий електро-механік з електрозабезпечення шахтної дільниці”.

Мені було вісімнадцять років. Я виявився наймолодшим студентом у групі. Більшості моїх однокашників було 24-34 роки, а двом майстрам з десятирічним стажем роботи було по 36 років. У групі навчалися дві жінки. Одній – 26 років (розлучена з 42-річним керівником дільниці, вона ніде не працювала, її батьки були знатні шахтарі).

Шахту “16-Ізвестій” називали кумовою шахтою: на ній працювало понад 150 чоловік, які були родичами або кумами.

Майже 100 робітників мали вищу та середню спеціальну освіту, хоча на шахтах у межах 15-30 кілометрів інженерно-технічних працівників критично не вистачало. Але ніхто на периферію їхати не бажав, і в багатьох поселеннях пустували цілі гуртожитки та будинки.

За тиждень роботи в нічну зміну я допоміг ліквідувати три аварії, регулював та маневрував навантаженими потягами з вугіллям та породою, переводив стрілки, відчіпляв та причіпляв вагони до електровоза.

Диспетчер шахти попросив мене вийти наступного тижня в нічну зміну.

З усіх лав до магістрального штреку вантажі вивозились штреками з ухилом. Щоб зменшити ухили штреків, їх робили з безліччю поворотів, на яких рейки з'єднувалися в стик, а електровоз та вагони кидало з одного боку в інший. Кожен машиніст електровоза мусив досконало вивчити всі шляхи штреків по всій шахті, кожен стик між з'єднанням рейок, знати, де натягувати вагони, а де гальмувати їх.

Один неправильний рух – і вагони злітали з колій. Якщо навантажений потяг вів досвідчений машиніст, то під час зіскакування вагонів він плавно зупинявся, оцінював ситуацію і тоді викликав з найближчого телефону допомогу. Таку невелику аварію можна було ліквідувати протягом години.

Малі аварії траплялися п'ять-шість разів на добу.

А бували аварії, де обривалися зчіпки вагонів на ухилах і бrenzбергах. Тоді вагони летіли вниз під нахилом 15-25°. Вони з'їжджали з колії, зсували і гнули рейки, вибиваючи кріплення штреків. Таку аварію кращі спеціалісти ліквідували за одну або дві зміни, а то й більше.

Такі аварії на шахті траплялися раз на квартал, а то й частіше. Доки усувалися наслідки аварії на транспорті, лава не добувала вугілля. А зазвичай кожна лава давала за зміну 150-200 тонн вугілля, а за добу при нормальній роботі лави – 400-500 тонн вугілля.

* * *

На прохання диспетчерів та майстрів транспортної дільниці я почав виходити на роботу постійно в нічну зміну: або з 02-ої ночі, або з 04-ої години ночі до 08-ої чи 10-ої ранку. Мене використовували на різних роботах.

Робітники відчисного забою і лави, а саме: машиністи електровозів, газоміри, камерунщики (ті, що відкачували воду) та електрослюсарі з обслуговування лави працювали в чотири зміни. З п'ятої і до восьмої ранку в диспетчерській залишався диспетчер та черговий, який допомагав машиністам електровозів, які вчасно не приїжджали з вантажем, розсортовувати вагони.

Іноді мене посилали на допомогу машиністам електровозів ліквідувати аварії. Потихеньку я почав сідати в кабіну електровоза: відтягувати вагони від стрілок, штовхати їх до перекидача. У мене в кишені лежав саморобний ключ, який підходив до всіх електровозів. Іноді диспетчер забував, що я не мав прав на керування електровозом, і наказував мені їхати під якусь лаву і відвозити туди десять порожніх вагонів, а звідти забрати десять навантажених. Я їздив не кваплячись, уважно вивчаючи кожен стик на кожному повороті. За два місяці обійшов та об'їхав усі головні штреки.

У шахті з усіх лав звозили вантаж до рудничного двору, де його сортували і заштовхували вантажні вагони по рейках колії, що проходила біля дверей диспетчерської. Вагон заходив у перекидач, перевертався на 360° і виходив звідти порожняком. Машиніст електровоза з другої колії заїжджав навколо ствола шахти, чіпляв від 10 до 20 порожніх вагонів і віз їх на одну з лав шахти.

Машиністи, які забезпечували лави порожніми вагонами та вивозили вантажі від лав, мали великий досвід.

Відповідно до техніки безпеки дозволялося возити тільки по десять вагонів, але машиністи возили стільки, скільки вважали за потрібне. Іноді кількість навантажених вагонів досягала тридцяти. Через це траплялося багато аварій. На великих уклонах та не заокруглених стиках рейок при великому

тиску на поворотах видавлювалися декілька вагонів, які сходили з рейок. Щоб цього не сталося, машиністи закладали штирі від зчіпок у задні колеса вагонів, ті переставали крутитись і постійно гальмували потяг.

Диспетчер шахти постійно вів оперативну звітність. Наприкінці зміни всі майстри лав доповідали, скільки вони добули вугілля та скільки залишилось вагонів під лавою. Альтернативно диспетчеру звітував також кожен машиніст, який привозив вантаж на рудничний двір.

Всю інформацію диспетчер шахти акуратно записував у спеціальний журнал. Наприкінці зміни цей журнал здавався під підпис іншому диспетчеру.

Крім звітності про добуте вугілля та породи, диспетчер у журналі фіксував усі аварії, нещасні випадки тощо. Цей журнал був суворою звітністю. Шахта “16-Ізвестій”, введена в дію в 1934 році, видобувала вугілля на глибині 340 м. Добовий план шахти складав 1700 тонн вугілля. У вестибюлі шахтоуправління висіла дошка, де щоденно заносились цифри фактично видобутого вугілля в розрізі кожної лави та разом по шахті.

Місячний план шахта хронічно не виконувала. Щоб надолужити відставання, керівництво шахти щотижня, в неділю, в першу зміну організовувало змагання між чотирма бригадами. Кожна бригада по черзі від кожної лави виходила у вихідний на роботу.

Крім подвійної заробітної платні, яку нараховували кожному робітнику, керівник шахти від себе особисто давав бригаді, яка зайняла перше місце, бочку пива – 200 л.

Пиво пили всі учасники недільної праці, включаючи і тих, хто обслуговував робітників відчисного забою. Це були майстри-підривники, машиністи електровозів, газоміри та електрослюсарі.

Ніколи б шахтарі тільки за гроші не губили б свій єдиний вихідний день. А колективна випивка та бесіда з друзями важила для них набагато більше, ніж гроші.

За першу зміну в неділю, якщо не було ніякої аварії, добували 700-800 тонн вугілля. За місяць шахта завдяки роботі в неділю додатково добувала 2500-3000 тонн вугілля. Але це була показуха, бо в недільні дні вугілля “вихоплювалось”, а вже в понеділок шахта зменшувала свою добову норму на 20%.

Не були підготовлені на понеділок порожні вагони для кожної лави. Доки машиністи електровозів з-під лави вивозили вантаж і заштовхували порожні вагони, минало близько двох годин. Отже, робота в бригадах розпочиналася з запізненням на дві години.

* * *

Я усе ще жив у кімнаті для приїжджих. Розпорядок у мене був такий: о 2-ій годині ночі я спускався в шахту, де працював до 8-ої ранку. Після душу та перевдягання заходив в їдальню, яка знаходилась у дворі шахти. Поснідавши, ішов до себе в кімнату і лягав спати.

У цей час у кімнаті майже нікого не бувало. Прокидався о 13-14-ій годині. Швидко обідав у їдальні і біг у місто в кіно. Повертався на шахту або відразу йшов у технікум. Заняття починались о 18:15 вечора та закінчувались о 22:15. Я біг на танцювальний майданчик у центр міста, де танці тривали в 23-ої години. Потанцювавши один-два танці, проводив дівчину додому, де в під'їзді простоював до першої години.

Після цього біг додому або відразу на роботу. Там переодягався і о 1:40 спускався в шахту. В кімнату ввечері я уникав заходити, бо в ній збирались різні п'яні компанії та гравці в карти.

Наприкінці року половину жінок шахти звільнили з роботи. Одних відправили на пенсію в 45 років (хто мав стаж роботи 7,5 років під землею), інших посилали опанувати будівельні спеціальності: штукатурів-малярів та мулярів, а також професії, які використовувались у побуті і торгівлі.

На вивільнені внаслідок скорочення місця робітників катастрофічно не вистачало: заробітна платня була низькою і чоловіки на спеціальності плитових, камерунщиків, машиністів електровозів та лебідок не йшли.

Газомірів скоротили безболісно, бо замість ліхтарів, якими заміряли газ, з'явилися прилади "Інторферометри". Їх отримав кожен майстер, котрий працював у лаві, і замірювання газу тепер входило в його обов'язки.

Був кінець листопада, але будинок ще не опалювали і в кімнаті стояла холоднеча. Я захворів. Мешканці кімнати вкрили мене трьома байковими ковдрами. Температура підскочила до 40°. Ввечері, коли я увесь покритися потом і температура знизилася до 39°, до мого ліжка підійшов один співмешканець. Ледве тримаючись на ногах, він стягнув з моєї голови ковдру: "Я чув, що в тебе залишилось десять карбованців. Давай їх мені. Ми купимо пиріжки та з'їмо за твоє здоров'я".

Інші, сидючи за столом, грали в карти. Побачивши вибрик п'янички, вони підійшли до нього і відвели на його ліжко. Незабаром той заснув, не роздягаючись. Я вкрився з головою ковдрою і потом виштовхував з тіла свою хворобу. На ранок температура зникла.

До кінця 1957 року я здобув у шахті великий досвід роботи, бо упродовж трьох місяців брав участь у ліквідації майже всіх аварій, що траплялись у третій та четвертій змінах, забезпечував лави першої зміни порожніми вагонами, постійно вивозив вантажі, які залишались від четвертої зміни, неодноразово ходив з ломом і пробивав бункери з породою на поверхні шахти, допомагав травмованим робітникам добиратися до ствола, виконував різні окремі доручення диспетчера шахти і майстрів.

Я вже три місяці працював машиністом електровоза, хоча рахувався плитовим. Усі диспетчери, майстри, машиністи електровозів сприймали мене як досвідченого машиніста електровоза.

Одного дня в кімнату, де я жив, прийшов грати в карти чоловік років 28. Він тримав у руці пачку чистих посвідчень з печатками. "Хто хоче отримати посвідчен-

ня про закінчення шестимісячних курсів за якою бажає робітничою спеціальністю, давайте пляшку горілки та закуски”. Я купив посвідчення про закінчення вечірніх шестимісячних курсів за спеціальністю “Машиніст електровоза”.

Перед новим роком заступник керівника транспортної дільниці спитав мене: “Чого ти не переводишся з плитового на машиніста електровоза. Там за зміну платять не 32 карбованці, а 40, бо це рахується не третій розряд, а четвертий”.

Через два дні я написав заяву про переведення мене з посади плитового на посаду машиніста електровоза і приколов до заяви посвідчення.

Заступник керівника дільниці відразу підписав заяву, не дивлячись на посвідчення. Керівник відділу кадрів шахти подивився на документи, потім повернув посвідчення мені. Наступного дня по шахті був виданий наказ про переведення мене з плитового на посаду машиніста електровоза.

* * *

У шахті діяли чотири лави. Східна та південна були на одному горизонті. До цих лав підходило по два штреки – один вентиляційний, другий відкаточний, яким вивозили вагони з вугіллям та породою та завозили порожні вагони. Вентиляційним штреком ходили в лаву робітники і подавалося повітря.

Електровоз, який возив вагони, складався з металевої станини і п’ятитонного акумулятора, що лежав на цій станині. Зверху станини, де закінчувався акумулятор, була невелика кабіна для машиніста. Збоку кабіни стояла кругла бочка, зверху якої була прикріплена рухома ручка, якою вмикалася і регулювалася швидкість. Спереду розташовувалися гальма у вигляді металевого колеса з чотирма стержнями-шпицями. Колесо закручувалось і електровоз гальмувався, і навпаки. Внизу в кабіні був дзвін, який сигналив, якщо машиніст його натискав і відпускав ногою.

Від досвіду й акуратності машиністів електровозів залежала аварійність на транспорті. Молоді машиністи, не вивчивши як слід шляхи штреків у шахті, усе ж частенько бажали похизуватися швидкою їздою. Там, де потрібно було пригальмовувати вантаж, вони збільшували швидкість та різко гальмували. Тому в них траплялася велика кількість аварій.

Біля кожної лави на відстані 100-200 м була розвилка, де вміщалося 20 вагонів. Розвилка складалася з двох колій для навантажених вагонів та порожніх. Машиніст електровоза привозив порожні вагони від рудничного двору, залишав їх на розвилці, відчіпляв від них електровоза і їхав під лаву за навантаженими вагонами. Під’їхавши під лаву, він причіпляв їх до буфера електровоза і вивозив на розвилку. Перевівши стрілки і відчепивши електровоза від навантажених вагонів, машиніст переїжджав на другу колію. Звідси він штовхав порожні вагони під головку транспортера, висунуту з лави. Через головку сипалось вугілля, навантажене на транспортер у лаві. Відчепивши електровоза від порожніх вагонів, машиніст виїжджав на розвилку, чіпляв навантажені вагони і віз їх до рудничного двору.

На розвилці в рудничному дворі він забігав у диспетчерську, відмічав кількість привезених вагонів вугілля, в тому числі породи, відчіпляв електровоза від вагонів, об'їжджав узад потягу і штовхав його під перекидач.

Рудничний двір – це підземна станція, куди з'їжджалися всі навантажені з вугіллям або іншим вантажем потяги. Від станції відправлялись до лав або прохідних штреків порожні вагони або навантажені лісом, рейками, кріпленням тощо.

Одна з лав знаходилась нижче відмітки магістрального штреку на 60 метрів. До місця, де була встановлена стаціонарна лебідка, відстань складала близько чотирьох кілометрів. Від машинного відділення зі змонтованою стаціонарною лебідкою до початку уклону, що мав тридцять градусів, було 150 метрів. Відстань від машинного відділення до розвилки на двадцять вагонів складала 200 м, а довжина нахилу на 30° – 300 м.

Лава і штрек продовжувались прямо. Лава була вироблена і закрита. З підніжжя уклону штрек повертав праворуч на 70° з нахилом $6-7^\circ$ на відстані 50 м. Пізніше штрек продовжувався без нахилу. В цьому місці під 90° була нарізана лава завдовжки 100 метрів штреку і зроблена двоколійна.

З відпрацьованої лави вивезли рейки та старі шпали, 60 вагонів. Усе це склали перед поворотом на нову лаву в горловині відпрацьованого штреку.

Процес вивозу завантажених вагонів з цієї лави був складним.

Стаціонарна лебідка спускала порожні вагони під своєю вагою аж під лаву. Внизу відчіпляли порожній вагон і стаціонарна лебідка піднімала його наверх ухилу і тримала його, чекаючи нового сигналу.

В шахті заробітна плата складалася з тарифної ставки та премії. Розмір її залежав від розрядів. Третій розряд у шахті був найнижчий, і тим, хто працював за цим розрядом, платили за зміну 32 карбованці. Премія залежала від виконання плану всією шахтою і складала до 40%. В цю групу третього розряду входили: плитові, газоміри, машиністи лебідок, камерунщики.

Четверті розряди мали: машиністи електровозів, електрослюсарі на дільницях, шляхові робітники, а також слюсарі, які працювали під землею в гаражі з ремонту та обслуговування електровозів. Тарифна ставка цих робітників складала 40 карбованців за зміну.

П'яті розряди мали робітники відчисного забою, майстри-підривники, прохідники штреків, які перебували на відрядній оплаті праці. Їх тарифна ставка складала 75 карбованців за зміну.

Шості розряди мали машиністи вугільних комбайнів, врубових машин та машиністи екскаваторів, які вантажили породу у великих штреках.

Заробітна платня робітників відчисного забою залежала від кількості добутого вугілля, а 40% премії платилося за 100% виконання плану. За кожен процент перевиконання виплачувалося по 2% премії.

Крім того, якщо бригада за місяць проходила визначену кількість циклів лави, то додатково отримували ще 40% премії.

Аналогічне нарахування заробітної платні відбувалось для прохідників.

Усе нараховувалось, як і для робітників відчисного забою, крім циклічності. Машиністам врубових машин, екскаваторникам прохідних штреків та машиністам комбайнів заробітну плату робітників відчисного забою та прохідників множили на коефіцієнт 1,16.

У мокрих лавах та інших заробітна платня складала від 2000 до 5000 карбованців.

Головною особою в шахті вважався бригадир комплексної бригади. Він мав необмежені права. Майстри й робітники, які обслуговували дільницю, виконували все, чого вимагав бригадир.

Без його відома ніхто не міг прийняти на роботу в бригаду робітника. До бригадира прислухалося все керівництво.

Біда була чиновнику, на якого поскаржаться бригадир відчисного забою або бригадир прохідників.

Керівника шахти Івана Андрійовича Мартиненка на шахті дуже любили. Він був чесною, порядною людиною, яких на той час було небагато. Особливо уважно він ставився до робітників. Він знав їх потреби, співчував кожному, якщо виникали якісь негаразди, суворо питав з чиновників.

Незабаром керівника шахти “16-Ізвестій” Івана Андрійовича Мартиненка перевели в місто Нововолинськ керівником новоствореного тресту “Нововолинськвугілля”.

* * *

У вечірньому технікумі зі мною вчився заступник керівника дільниці. На шахті “16-Ізвестій” працювало багато практиків, які, не маючи освіти, вже обіймали керівні посади від 5 до 15 років. Власне, таких було понад п’ятдесят відсотків.

У той же час більше ста робітників, маючи вищу та середню освіту, не бажали переходити в статус інженерно-технічних працівників. Причин цього було декілька. Перша: шахта знаходилася в центрі міста, де всі посади були зайняті, а виїхати на шахти, розташовані за 15 до 30 км від міста, шахтарі не хотіли.

Друга причина – це була кумова шахта, де працювало на керівних посадах більше половини всіх кумів та родичів. І третя причина: щоб не міняти керівників-практиків на дипломованих інженерів та техніків, у вечірньому технікумі створили спеціальну групу прискореного навчання для практиків. Замість п’яти років навчання після семи класів їм зробили три роки, а замість трьох з половиною років після десяти класів – два роки навчання.

Таким чином керівництво шахти легко виправдовувалось перед вищим керівництвом. На шахті працює багато практиків без освіти? Так вони вчаться.

В такій групі навчався і заступник керівника дільниці. На заняття майже не ходив.

Він завжди просив мене, щоб я робив йому контрольні, лабораторні та курсові роботи. За те відпускав мене на декілька днів з роботи, проставляючи в табелях начебто відпрацьовані мною години.

Один з мешканців кімнати гуртожитку, добряче напідпитку, почав приста-вати до жінки, яка чергувала на поверсі, лаючи її на всі заставки та погрожуючи придушити. Чергова попросила хлопців забрати його від неї. Ті підійшли до п'яниці і почали його умовляти, аби він ішов у свою кімнату і проспався. Але той несамовитів, почав до всіх чіплятися й погрожувати. Тоді хлопці затягнули п'яного, який продовжував брикатися, в кімнату, зв'язали простирадлом йому руки і прив'язали їх до бильця ліжка. Другим простирадлом зв'язали ноги і теж примотузили до іншого бильця, а третім простирадлом прив'язали його тіло до ліжка. Після цього продовжували гру в карти.

Хлопці через дві години зайшли подивитися на зв'язаного. Той лежав мертвенно. Як з'ясувалося згодом, намагаючись звільнитися, він крутився, підстрибував... Простирадло злізло з тіла на шию, і хлопець задушився.

Викликали міліцію, швидку допомогу, які підтвердили, що хлопець мертвий.

Наступного дня слідчий викликав до себе учасників подій. Вони розказали, як усе було. Більше слідчий нікого не викликав. Хлопця поховали, а справу закрили, визнавши смерть нещасним випадком.

У Красному Лучі єдиними розвагами були танці, ресторан та кіно. Будинку культури в місті не існувало, спортивних секцій фактично теж. Уся молодь, яка жила в гуртожитках, у вільний час грала в карти або пиячила. Пивних барів у Красному Лучі не було, бо майже не було пива. Якщо воно зрідка і з'являлось, то продавалось у декількох дерев'яних будках, схожих на старі хліви для худоби. Місцеві жителі проводили час з своїми сусідами та співробітниками.

Це були місцеві куркулі, які жили заможнo, мали своє господарство, власні будинки, земельні ділянки, машини та мотоцикли. Більшість робітників шахти була або вербована, або з місць позбавлення волі. Вони жили зовсім іншим життям. Це були тимчасові робітники, які приїхали на Донбас, щоб заробити грошей.

Проте були серед вербованих й інші: економлячи на всьому, вони за рік-два назбирували гроші, вступали в технікуми або інститути на денні відділення і вчилися. Інші одружувалися, будували або купували хати й осідали жити на Донбасі.

Донбас у 1956-60 роки багатьох рятував від безробіття, допомагав молодим учитись, навчав людей важкій небезпечній праці, виховував почуття колективізму та взаємовиручки.

Багато людей, звільнених за амністією з місць позбавлення волі, невдовзі знову потрапляло за ґрати.

Багато було реабілітованих. Доли в них були страшні. Одного судили за катушку ниток, інкримінуючи крадіжку 200 м пошивного матеріалу, іншого за кілька піднятих у полі колосків.

На Донбасі мало людей бажало слухати про незаконно засуджених. Вони звикли постійно жити за надзвичайних ситуацій і мало звертали уваги на звичайні події.

Донбас – це територія творців. Донбас багатий не тільки вугіллям, кам'яною сіллю, а також будівельним камінням, піском, крейдою, глиною – матеріалами, з яких будують будинки, промислові та соціальні об'єкти.

На Донбасі багато шахт, де видобувають необхідне для країни вугілля, але є багато териконів, які постійно горять та забруднюють повітря. На Донбасі побудовано багато великих металургійних, хімічних та інших заводів, теплових електростанцій та фабрик.

Корінні мешканці Донбасу – це працелюбні люди, на яких і тримається все виробництво промислової продукції та сільського господарства.

Вербовані і тимчасово приїжджі робітники допомагали Донбасу в його розвитку, але корінні мешканці були і є головним фундаментом його розвитку.

* * *

У квітні 1958 року о 2-й годині ночі я спускався в шахту. Зайшовши в диспетчерську, почув голос диспетчера, який з кимось сварився. Біля неї стояли сотні вагонів, з них більшість – з породою.

Диспетчер викликав аварійну бригаду, а її не змогли знайти. Розлючений, він поклав телефонну трубку, зиркнув на мене і сказав: “Добре, що ти прийшов, виручай! На териконі лотки забились породою, біжи і щось зроби, бо всі бункери повні і всі вагони в шахті теж повні, зупинилась уся шахта, а аварійну бригаду ми знайти не можемо. Вона прийде лише о 8 годині ранку”. Я побіг виконувати наказ диспетчера шахти, хоча жодного разу не бачив терикона зблизька.

Терикон від ствола шахти знаходився на відстані 500-600 м. Порода, яка надходила в шахті на перекидач, висипалась у бункер. З бункера порода висипалась у скипи і піднімалась у великий бункер, який знаходився на поверхні шахти.

З цього бункера завантажувались вагонетки канатної дороги, які вивозили породу. Він знаходився поруч зі стволом шахти. Вагонетки породу висипали в бункер біля підніжжя терикона. З бункера вагонеткою-бункером, лебідкою піднімала на верхівку терикона і з допомогою перекидного пристрою порода висипалась у виставлені на териконі лотки. Довжина цих лотків досягала 30 метрів. Переставляли лотки через дві-три доби, змінюючи по колу їх напрямок. Випадки, коли лотки забивались породою, траплялись дуже рідко.

Я прибіг до бункера і побачив біля вагона-бункера жінку років сорока. Спитав у неї: “Що трапилось?” Сердита жінка відповіла: “Не знаю, – і, відвертаючись, додала, – іди й дивись!”

По шпалах та рейках піднявся нагору терикона, який весь палав, виділяючи чадний, отруйний газ. Усі лотки були забиті породою аж до головки. Я не

знав, що для роботи потрібен протигаз, тому не взяв його з собою. Почав дихати носом. Рота постійно тримав стуленим. Дійшов до низу забитих лотків та відкинув декілька великих брил, потім сів зверху породи і двома ногами став знизу лотків зіштовхувати породу. Піднявшись на верх терикона, біля головки знайшов шматок арматури, схожої на лом. Знову спустився вниз, вивалив збоку лотків великі брили і зіпхнув їх униз. Пізніше знову сів зверху породи і ногами маленькими частинами спихав породу донизу. Так тривало довго.

Аж ось, нарешті, з гуркотом і свистом з лотків посунулася вся порода. За декілька секунд лотки звільнились, я спустився вниз терикона, сказав жінці, що все гаразд і щоб вона почала відвантажувати з бункера породу. А сам побіг на шахту.

Голова в мене розколювалась, у горлі дерло. Я спустився в шахту і доповів диспетчеру, що все зробив, але отруївся і сильно болить голова. Диспетчер ляснув себе по голові і сказав: “Який я дурень, що не попередив тебе, щоб ти одягнув протигаз”.

“Іди додому і лікуйся”, – сказав по тому.

Ще три доби я ходив з хворою головою та перчистим горлом, але молоді роки швидко вилікували цю хворобу.

* * *

Я прожив у кімнаті на 16 ліжок сім місяців. Хтось доповів секретарю комсомольської організації шахти, що я навчаюсь у вечірньому технікумі і не маю елементарних умов для навчання, працюю в шахті тільки в нічну зміну. Другого дня комсорг приніс мені направлення на проживання в гуртожиток. Оселився я в кімнату на трьох чоловік на другому поверсі. В цій кімнаті жив Василь зі Станіслава. Він працював на шахті машиністом електровоза. Третє ліжко було вільне.

Василю було 22 роки. Він був високого росту і гарної статури. Це був справжній отаман. Там, де працював Василь і обслуговував якусь лаву, черги для нього не існувало. Привезено вугілля на рудничний двір, Василь без черги чіпляв порожняк і з максимальною швидкістю пролітав біля дверей диспетчерської. Всі знали за рухом потяга, що це полетів Василь.

Василю завжди доручали обслуговувати найважчі лави, і він справлявся з цим завданням успішно. Його всі поважали, а дехто боявся. Дівчата за ним мліли, а він ставився до них з холодною байдужістю. Через деякий час у кімнату підселили хлопчину, який закінчив річне гірниче училище за спеціальністю гірничий електрослюсар дільниці. Одного дня в кімнату до хлопця прийшли з другої шахти його односельці і почали грати в карти на гроші.

Хлопчина отримав першу заробітну платню. Він програв її за короткий час. Односельці, старші за хлопця, продовжували грати між собою. Хлопчина сидів на ліжку і дивився на гру, ледве не плачучи. Зайшов Василь, сів біля

хлопця і спитав його: “Чому ти не граєш?” Почувши відповідь, що він програв гроші, Василь виймає 300 карбованців і каже хлопцю: “На гроші і грай!”. Односельці з радістю сприйняли пропозицію Василя.

Хлопець знову сів грати. Гра налагодилась. Василь сидів поруч і підказував хлопцеві. Поступово хлопець став вигравати. Односельці стали чіплятись до Василя: “А чого ти йому підказуєш?”

Слово за слово – почалась бійка. Троє напали на Василя. Василь гукнув мені та хлопцеві: “Вийдіть у коридор і не втручайтесь”. Ми вийшли.

В кімнату повернулися, коли все стихло. На ліжку лежали непритомні три односельці. Лежав на ліжку і Василь. У кімнаті валялися три розбиті стільці. Побиті вони були на прищельцях. Полежавши ще зо три хвилини, Василь встав та по одному за ноги по черзі всіх витягнув у коридор. У коридорі односельці прийшли до тями, піднялись і пошкандибали геть. Василь зайшов у кімнату, ліг на ліжку, полежав з півгодини, переодягнувся і пішов у своїх справах.

У шахті працювала газоміром 22-річна Галина. Це була красуня. Одного разу я привіз порожняк на північну розвилку до комірки, де сиділи плитові. Їх було троє: дві жінки і красуня Галина – газомір. У нічну зміну не було що робити, і вони обмінювалися різними плітками. І раптом Галина спитала в мене:

- А правда, що ти живеш в одній кімнаті з Василем?
- Так, – відповів я.
- Передай йому, що я хочу з ним зустрітись! – сказала Галина.
- Добре! Передам, – відповів я.

Галина обернулась до дівчат і продовжувала розповідати: “Вчора пішла я на танці. Наділа на себе капелюшок з вуаллю. Відбою від чоловіків не було. Кожен пропонував провести мене додому. В кінці останнього танцю зі мною танцював якийсь композитор з Ленінграда і теж бажав провести додому. Я погодилась. Йому 32 роки. Ідем, а він мені каже: “А Ви чули про таку пісню, а Ви знаєте таку музику та такого композитора, а Ви чули пісню в такому-то кіно?”

Хотіла я йому сказати: “А не пішов би ти на х.. зі своїми композиторами, але якось стрималася. Провів мене додому і запропонував зустрітись знову. Я йому збрехала, що завтра від’їжджаю. Якби мене Вася провів, то я б не втікала”. Я передав Василю бажання Галини познайомитись з ним. Василь начебто відмахнувся, але через декілька днів я зустрів Галину з Василем разом.

Минув деякий час. Я в нічну зміну привіз чергові десять порожніх вагонів, вийшов з електровоза і підійшов до плитових, які сиділи на лаві. З ними сиділа газомір Галина. Вона розповідала: “Ми з Василем вирішили разом поїхати у відпустку в Станіславську область до його родичів, але мати моя не дозволила нікуди їхати. Василь та я вирішили дати фальшиву телеграму від рідної тітки, що вона дуже хвора і просить, щоб до неї приїхала племінниця”.

Мати дозволила Галині поїхати до тітки. Василь чекав на неї в Ростові. “В Ростові, – продовжувала розповідь Галина, – ми сіли в літак і полетіли в Станіслав. З аеропорту Василь привіз мене до батьків і познайомив з ними. Ввечері мати питає Василя: “Як вам стелити – разом чи окремо?” Василь промовчав. Мати постелила в різних кімнатах.

Рано-вранці заходить вона до Василевої кімнати, а ми з ним лежимо в одному ліжку. “Ой, жіночки, а який красень його батько. Залюбки з ним можна переспати”, – вигукнула захоплено Галина.

Жінки-плитові встали, пішли до потягу, який я привіз, відчепили порожні вагони, перевели стрілки. Я переїхав на другу колію. Плитові причепили канат до стаціонарної лебідки, дали сигнал, і порожні вагони по бrenzбергу поїхали вгору.

Я знову переїхав на другу колію, об’їхав навантажені вагони, підчепив навантажений потяг і повіз його до перекидача на рудничний двір.

Незабаром Василя заарештували за крадіжки. Він за один день обікрав у гуртожитку майже весь другий поверх. Це було вдень. Чергова обідала. Він заліз до неї в стіл і взяв в’язку запасних ключів. Усі були на роботі. Василь відчиняв кімнати, висовував з-під ліжка замкнені валізи, вирізав днище і брав усе цінне, що там лежало: гроші, нові речі.

Мешканці гуртожитку дізналися про це через два дні.

* * *

Незабаром ми з Миколою знайшли приватну квартиру поряд з шахтою і переїхали жити туди. В будинку жила 63-річна бездітна бабуся. У будинку з верандою було дві кімнати: прохідна зала та невеличка спальня. В залі стояло два металевих ліжка, і бабуся поселила тут мене з Миколою, який теж працював машиністом електровоза. Бабуся спала в спальні.

Одного дня після ліквідації чергової аварії я закінчив роботу в шахті на годину раніше. Помився в душі, поснідав у їдальні й пішов з Миколою в місто. Ми взяли квитки в кіно на десяту годину ранку. До початку сеансу залишалось 50 хвилин, і, щоб не марнувати час, ми побігли на базар.

На базарі до нас підійшов незнайомий чоловік років 25, приємної зовнішності, модерно по-західному одягнений. Привітавшись, чоловік ламаною російською мовою, з якимсь незвичним акцентом, сказав: “Я чех, приїхав у вашу країну туристом і бажаю відпочити, погуляти, а в мене закінчились гроші. Я люблю вашу дівчину”.

Ми стояли, слухали “чеха” не уважно, з вічливості. До нас приєднався ще один перехожий. А той продовжував щось розповідати, і раптом спитав: “Панове, скажіть, де можна взнати ціну на золоті вироби?”

Несподівано він вийняв з кишені блискучу сережку, загорнуту в целофановий папір, і звернувся до мене:

– Може, ти знаєш якогось ювеліра, щоб він міг оцінити вартість цієї сережки?

– Не знаю! – відразу відповів я.

Чех перевів погляд на мого товариша. Микола заперечливо похитав головою. “Чех” продовжив розповідь, не звертаючи уваги на від’ємну нашу відповідь.

– Ці сережки подарував мені рідний брат у 1948 році, коли наша влада в Чехії почала конфісковувати приватне майно у людей. Мій брат мав ювелірну крамницю. Даруючи мені ці сережки, він сказав: “Ти продай їх, якщо тобі буде дуже важко!” Зараз мені дуже потрібні гроші, бо я кохаю вашу дівчину, – закінчив “чех”.

– Ми нічого не знаємо! – відповів я і спробував йти далі.

Раптом втрутився перехожий, який весь час стояв поруч і мовчав.

– Я знаю одного гравера, який на золотих речах робить гравірування. Він живе поряд, у сусідньому кварталі.

– Підемо до нього? – схвильовано став благати “чех”. – Якщо ви мені допоможете, то я кожному з вас дам безкоштовно лаковані туфлі.

На той час туфлі були дефіцитом і коштували 75 карбованців. Але я відповів: “У нас квитки і ми запізнюємося в кіно”, – подивився на годинник. До початку фільму залишалось півгодини.

– Встигнете! Встигнете! – став заспокоювати перехожий. – Тут поряд!

“Чех” віддав сережку перехожому і ми вчотирьох швидко пішли в сусідній квартал до гравера.

Зупинилися посеред двору, оточеного шістьма триповерховими будинками. Перехожий попросив нас зачекати, а сам шмигнув в один з під’їздів будинку. Минуло хвилин п’ять. “Чех” почав хвилюватись і ходити взад і вперед, повторюючи: “А чого його так довго нема?” Хвилювання “чеха” передалось нам, але я став заспокоювати “чеха”: “Та кому потрібна одна сережка?”

Думка в мене була одна: як не запізнитись у кіно і як отримати в подарунок лаковані туфлі. “Чех” знову почав нервувати і щось бурмотіти собі під ніс.

Нарешті з під’їзду вискочив наш посланець, весь збуджений, зі спітнілим лобом, на голові стирчало волосся.

Він проминув “чеха” і підбіг до мене, відвів убік і зашепотів: “Микола Степанович, гравер, оцінив ці сережки в десять тисяч карбованців. Давай скажемо “чеху” 500-600 карбованців”.

Я, думаючи про лаковані туфлі від “чеха”, відповів:

– Та це підозріло. Якщо хочеш, скажи йому – 3000-4000 карбованців, цього достатньо.

– Добре! – сказав той і підбіг до “чеха”. – Давай другу сережку і отримаєш шість тисяч карбованців.

– Ходімо до господині, де я мешкаю, – погодився “чех”, і ми пішли в сусідній квартал. Там “чех” попросив нас зачекати, а сам подався за другою сережкою. За якусь хвилину повернувся і з благальним поглядом попросив зачекати п’ять-десять хвилин: господиня кудись вийшла і забрала ключі, а друга сережка та лаковані туфлі лежать в її квартирі.

Через п'ять хвилин він знову побіг у під'їзд. Вийшовши через хвилину, сказав: “Давайте продамо одну сережку, доки нема господині, а потім повернемось, я вам віддам лаковані туфлі і ви підете в кіно. А прийде господиня – ми продамо другу сережку”. До початку кіно залишалося 12 хвилин.

Гуртом побігли до гравера. Здолавши половину шляху, “чех” раптом зупинився. Всі теж зупинились.

– Я боюсь! – сказав “чех”.

– Чого? – наперебій почали всі допитуватися.

– Я серцем відчуваю, що ви мене обманюєте, бо чого, коли він (показав на перехожого пальцем) вибіг з під'їзду, не підійшов до мене, а шепотівся (показуючи пальцем на мене) з ним?

Усі почали переконувати “чеха”:

– Якби він захотів утекти, то в нього сережка вже була в руках, коли він ходив до гравера.

– Ні! Ні! Ні! Я не довіряю.

Тоді перехожий вийняв 750 карбованців і, як завдаток, віддав “чеху”, а сам підгібцем подався до гравера.

– Ей! Ей! – закричав “чех”, коли той відбіг 15 м. – Повернись!

Перехожий повернувся.

– Завдаток малий! – сказав “чех”.

Перехожий зняв свій годинник і віддав його “чеху”.

– Мало! Мало! – похитав головою “чех”.

Все йшло до провалу. “Чех” явно не довіряв перехожому. Тоді я віддав аванс, який отримав учора (450 карбованців), зняли з Миколою свої годинники і передали їх “чеху” як завдаток. Перехожий знову побіг до гравера, але “чех” знову замахав руками, затупав ногами і закричав: “Повертайся!” Перехожий повернувся. Очі в нього були перелякані. “Чех” забрав у нього сережку і тицьнув її мені:

– Я тобі довіряю. Ти спокійний, поміркований і чесний.

– Я нікого не знаю! – вигукнув я.

До мене підійшов перехожий і сказав на вухо: “Підеш туди, де я був: другий під'їзд, на другому поверсі кімната № 10. Микола Степанович, такий з борідкою. Ти йому віддай сережку і візьми 5000 карбованців. 3000 відрахуй і принеси сюди, а дві ми розділимо пізніше. Потім візьмемо другу сережку і теж продамо”.

Я, не розмірковуючи, разом з Миколою пішов до гравера.

Піднявшись на другий поверх, постукав у десяту квартиру. Двері відчинила жінка.

Я спитав: “А удома Микола Степанович?”

Жінка відповіла: “Тут такий не живе і не жив!”

До мене почало щось доходити, але я продовжував розпитувати господиню квартири: “Ну, такий з борідкою, який на золоті речі гравірування наносить?”

“У цьому домі таких нема, бо я всіх мешканців будинку знаю!” – відповіла жінка, і зачинила перед здивованими і розгубленими лохами двері.

Ми побігли на місце, де нас мали чекати “чех” і перехожий, але їх і слід прохолов.

Ми оцінили майстерну гру “артистів”-злочинців. Про це вночі, в шахті, я розповів усім, хто був у диспетчерській: кільком машиністам електровозів, двом майстрам та диспетчеру. Всі дружно посміялися, покепкували наді мною.

А наступного дня один з робітників, який найбільше реготав та “підколював” мене, залишив у заставу двом “полякам” куплене напередодні пальто за 1200 карбованців. Ті попросили його зайти в ювелірний магазин, щоб взнати ціну “дорогоцінних камінців”. Коли ж вийшов з магазину, щоб повідомити “поляків”, що каміння фальшиве, їх не було й близько.

Все життя я згадував чудову гру аванюристів-зłodіїв. Перекручена мова, перелякані обличчя, натуральне хвилювання та здивування, вміння пітніти, настовбурчене волосся на голові, – все так переконливо. За такий театр не шкода і заплатити.

* * *

В Україні мало хто пам’ятає, що перші ринкові відносини між підприємствами були впроваджені на шахтах Донбасу. Побудова 37 комсомольських шахт на Донбасі була авантюрою, бо більшість із них від самого початку стала нерентабельними, оскільки мала невелику потужність. Біля цих шахт були побудовані цілі поселення з інфраструктурою: гуртожитками, Будинком культури, житловими будинками, поліклінікою та іншими соціальними об’єктами.

У 1957-1958 роках багато шахт стали закривати. В уряді, коли підраховували, зрозуміли, що вкладати кошти в газову галузь набагато економічніше. На газ почали переводити багато теплоелектростанцій, котелень. Однак робили це стихійно, непродумано, непідготовлено. З одного боку, газ дійсно був ефективніший за вугілля, але у вугільну галузь уже були здійснені великі капіталовкладення. Перехід на опалення газом підприємств, з одного боку, показував на папері велику економію. З іншого ж боку, від закриття шахт країна мала величезні збитки. Населення й промисловість відчували гостру потребу у вугіллі та газі. Повною мірою забезпечити підприємства та населення газом – це побажання на далекі десятиріччя.

Що зробили державні чиновники? Вони перевели вугільну галузь на повний господарський “розрахунок”, не забезпечуючи державні підприємства місцем реалізації вугілля. Шахта імені “16-Ізвестій” щодоби видавала нагора 1600-1700 тонн вугілля. Із них після його збагачення та очищення 1100-1200 тонн – це було вугілля крупгоріх та насіння, яке “на ура” розходилося по всій країні і було дефіцитним. Щоденно 500-550 тонн вугілля пилу (або штиб) раніше відправлялось на теплові електростанції, а після того, як у 1958 році теплоелектростанції перевели на газ, тільки одна імені “16-Ізвестій” щодоби

викидала у двір шахти 500-550 тонн вугілля. Бульдозер працював цілодобово. Незабаром у дворі шахти виростав вугільний терикон. Ніхто не подумав, перш ніж переводити теплоелектростанцію на газ, а що ж робити зі штибом.

Необхідно було раніше побудувати брикетну фабрику. Брикет у населення користувався великим попитом і був у дефіциті. Вугільний терикон, який щодоби збільшувався на 500 тонн, мав властивість під тиском самоzapалюватися. В центрі міста горів знизу терикон. Щоденно знизу згоряло вугілля на 1-2 см по всій площі. Кожен мешканець міста бачив знизу пласт червоного попелу. Це був пласт згорілого вугілля.

А шахта, що як і інші шахти, була переведена на господарський розрахунок, страждала від відсутності обігових коштів, бо 40% вугілля штибу неможливо було реалізувати.

Шахтарі почали по два-три і більше місяців не отримувати заробітну плату. Частині робітників починали виплачувати заробітну плату частково. Місцеві шахтарі, які давно жили на Донбасі і мали своє підсобне господарство та садибу, гостро від затримки заробітної плати не страждали. Це стало шоком для робітників, які працювали в шахті, а проживали на приватних квартирах та у гуртожитках. Для них кожен день затримки заробітної плати був цілою трагедією.

Одного дня я не пішов на роботу. Грошей у мене не було, піти в їдальню не мав за що, а заробітну плату затримали вже на 10-12 днів. Позичити гроші я міг тільки в технікумі у знайомих одружених чоловіків, яким постійно допомагав у навчанні. Тож, прокинувшись уранці, просто лежав на ліжку. Моя зміна закінчилася ще о 8-й ранку. Раптом двері відчинились і в кімнату ввійшов начальник шахти.

– Чому ти не на роботі? – спитав.

Він не знав, що у мене була четверта зміна, підготовча, і що я прогуляв.

– Я голодний! Нам не дають заробітну плату, – відповів я.

Начальник шахти покликав касирку, яка стояла в коридорі і чекала.

– Видай йому заробітну плату! – показуючи на мене, наказав він.

Я розписався у відомості, і касирка видала мені гроші.

– А тепер бігом у шахту на роботу! – розпорядився керівник шахти.

Відстань від гуртожитку до шахти складала 400 м. Я швидко одягнувся і через хвилин 15-20 був уже в диспетчерській. Із шести машиністів електровозів на роботу не вийшло троє.

Це був перший страйк машиністів електровозів. Він відбувався стихійно. Ніхто ні з ким заздалегідь не домовлявся. Просто не вийшли на роботу.

Біля диспетчерської на колії стояли навантажені вугіллям вагони, а на другому боці на колії, причеплених до електровоза, стояло наготові двадцять порожніх вагонів. Диспетчер зрадів, що з'явився я, і наказав мені швидко везти 20 порожніх вагонів на західну лаву. Я сів в електровоз і повіз порожняк, де його чекала бригада робітників відчислого забою.

Після цього випадку затримка заробітної плати продовжувалась, але всім робітникам, які жили в гуртожитку, особливо від кого залежала доля добування вугілля, заробітну плату видавали вчасно. Варто зауважити, що вона у робітників постійно зменшувалася. Зменшувалась плата і за вислугу років. Ніхто вже не міг отримати за вислугу років більше 1,8 посадового окладу або тарифної ставки.

* * *

У Програмі ЦК КПРС ішлося про неухильне покращення життя народу. Закони в країні були написані гуманні, але механізму для досягнення швидкого розвитку країни не було знайдено. Адміністративний плановий метод керівництва не стимулював робітників працювати ефективно та якісно. Плани доводились нереальні. Вони не підкріплювались ні матеріальними, ні людськими ресурсами. Їх доводили чиновники, які ні за що не відповідали. Вони виконували директиви вищестоящих організацій, що керувалися Постановами ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР. Ці плани чисто механічно розподілялись по міністерствах, відомствах, а їх чиновники – далі по підприємствах.

Відповідальність за виконання планів несли керівники підприємств. Тільки за адміністративної системи планування могли виникнути приписки. Стимулу виконувати роботу якісно та ефективно не було ні в кого.

Ситуація дещо змінилася, коли посилилася роль трудових колективів, посилилася не формально, а реально. В шахтах велику роль почали відігравати комплексні бригади. Оплата праці робітників у шахтах стала проводитися за кінцевим результатом, а саме: за одну тонну добутого вугілля або за один метр пройденого штреку.

Це була велика перемога у досягненні справедливого розподілу заробітної плати між робітниками відповідно до розряду кожного. Крім того, до основних робітників відчисного забою включались й інші робітники, які надавали послуги під час видобування вугілля в лаві. Це – майстри-підрильники, машиністи електровозів, газоміри, електрослюсарі.

Система оплати праці за кінцевим результатом зменшила приписки, скоротила зайві професії, підвищила відповідальність колективу бригади. Це був необхідний шлях для стимулювання робітників основних професій та допоміжних робітників. Ця система оплати праці містила перші елементи ринкових відносин. Вона ліквідувала безліч брехливих нарядів, які пачками виписувалися в інших галузях.

* * *

Закінчувалася зміна. Всі електровози, завантажені вугіллям та породою, повертались до рудничного двору. Під'їжджаючи до нього, електровози вишикувалися в черзі у штреках. Залишивши свої потяги, машиністи електровозів забігали в диспетчерську і доповідали про кількість вантажних вагонів, які

перебували під лавою й під якою саме. В кінці зміни в диспетчерській шахти завжди було людно. Тут знаходилися керівники дільниць, майстри, машиністи електровозів.

Диспетчерська шахти – це серце підземного світу. Цього дня я був відповідальним за регулювання руху всіх вантажних потоків на рудничному дворі. В кінці зміни всі потяги під'їхали до рудничного двору майже одночасно. Першим на декілька хвилин раніше під'їхав потяг зі східної лави й зупинився в горловині східного штреку. Потяги з півночі та півдня зупинилися перед розвилкою на рудничному дворі. Я дав дозвіл на виїзд на розвилку рудничного двору потягу зі східного штреку.

Рейки колії під час виїзду на розвилку рудничного двору мали ухил 3-4°. Електровоз тримав потяг своїми гальмами. Отримавши дозвіл на виїзд, машиніст опустив гальма й увімкнув швидкість. Електровоз з гуркотом вискочив зі штреку на розвилку, піднімаючи стовп пилюки.

Проїхавши 80 м, машиніст електровоза раптово перед стрілкою зупинив навантажений потяг з вугіллям. Я відчепив від навантажених вагонів електровоз. Машиніст знову увімкнув швидкість, і електровоз, рвонувши вперед, проїхав 15 м і з'їхав з колії на стрілочному переводі, перекривши шляхи проїзду потягів в усіх напрямках.

Це була дійсно закупорка всієї шахти. Жоден електровоз не міг ні під'їхати, ні від'їхати з вузлової станції рудничного двору. В цей час відбувалася перезміна. Сотням робітників, щоб пройти до свого робочого місця, необхідно було перелазити через навантажені вагони, які стояли на колії.

Якщо електровоз (а він важив 8 тонн) зіскакував з рейок у будь-якому місці, то щоб його поставити знову на колію потрібно було від 30 хвилин до години, бо до нього можна було під'їхати іншим електровозом з двох сторін і з його допомогою поставити на рейки.

На місці аварії зібралось багато робітників транспортної дільниці. Багато шахтарів, які йшли на роботу або з роботи, зупинялось і спостерігало, що ж воно буде, заважаючи працювати ліквідаторам. Дехто злісно жартував, деякі ляпались.

Робітники, задіяні в ліквідації аварії, радились, як справитися з лихом. Вирішили підняти і ставити електровоз на рейки тільки з допомогою домкрата.

Принесли домкрат і шпалі. Піднявши електровоз на 30 см від низу основи, підклали шпалу і розкрутили домкрат донизу. Електровоз ліг буфером на шпалу. Відстань від низу коліс електровоза до верху рейки колії залишалась близько 15 см. Домкрат переставили на нове місце. Його крутили по черзі. Щоб підняти електровоз та поставити його передніми колесами на колію, залишилося ще 5-6 см, коли настала моя черга крутити ручку. Я підійшов до нього, взявся за ручку... Крутнув домкрат п'ять чи шість разів, як він раптом нахилився й електровоз опустився на шпалу, підсунуту під нього, а шпала придушила мені ногу. Я скрикнув і впав. Нога залишалася під шпалою, а електровоз на

шпалі. Всі від несподіванки заціпеніли. Але заціпеніння тривало лише 4-6 секунд. Отямившись, усі кинулись допомагати, але ніхто не знав як.

Один із шляховиків узяв лапу, якою витягував костилі, і з гарячки взявся піднімати електровоз вагою 8 тонн. Шість машиністів побігли за рейкою від колії, щоб з її допомогою, архімедівським методом допомогти шляховику. Зібралось дуже багато перехожих роззяв, які лише заважали думати й діяти.

У мене в голові снувалась думка: “Не кричати!” Бо я знав: якщо зарепетує, то скільки працюватиму в шахті, наді мною будуть знущатися й насміхатись. У шахті свої закони. На випадок біди шахтарі, ризикуючи життям, допомагають один одному. Але спливає небагато часу після аварії і, якщо потерпілий виявив слабкодухість чи закричав від болю, йому обов’язково придумують якесь гучне прізвисько, яке тягтиметься за шахтарем усе життя.

Я розумів: “Вони розгубилися. Потрібно щось вигадати й робити”. Раптом я побачив серед наговпу, який оточив електровоз і дивився на мене жалісними очима, домкрат, яким піднімали електровоз і про який усі забули. “Розкручуйте домкрат!” – закричав я, зриваючи голос, додаючи кілька слів з ненормативної лексики.

Один з машиністів кинувся за домкратом, підставив його під буфер електровоза, крутнув його три-чотири рази. Електровоз піднявся, я витягнув ногу, з гарячки встав на ноги і впав.

Тоді два машиністи взяли мене попід руки і допомогли дошкутильгати на одній нозі до кліті, піднялись нагору й дісталися до медпункту. Медсестра розрізала гумовий чобіт і я витягнув з нього ногу. Нога розпухла. Медсестра зробила тугу пов’язку на спухлому місці стопи, і відразу зателефонувала в трест “Краснолучвугілля” і викликала швидку допомогу.

З тресту відповіли: “Всі машини швидкої допомоги на виїзді, коли приїде перша з них, пришлемо до вас”.

Минуло хвилин 15. Прийшов керівник шахти, який теж подзвонив у трест. Йому відповіли те ж саме: “Повернеться з завдання, негайно вишлемо”. Тоді він став телефонувати на кінний двір. Черговий кінного двору повідомив, що конюх на обіді.

У мене на лобі постійно виступав піт. Медсестра стояла біля мене і рушником його витирала. Керівник шахти постійно комусь дзвонив, з кимось сварився, комусь погрожував. Медсестра хвилювалась більше, ніж я. Вона опускала очі від сорому, що нічим не може допомогти. Я вже сидів майже сорок хвилин. Медсестра дзвонила в трест кожних п’ять хвилин, але відповідь була одна і та ж: “Зачекайте!”

Незабаром під’їхала тачанка. Мене посадили в тачанку і повезли в поліклініку за 2 км від шахти. Коли тачанка виїжджала з воріт шахти, туди в’їжджала швидка з тресту. Мене підвезли до поліклініки під самі двері центрального входу. Я в робочому спецодязі, з брудним чорним обличчям, на якому блищали тільки зуби та очі, стрибаючи на одній нозі, дістався до вестибюля. В довгому коридорі сиділо та стояло багато хворих, чекаючи своєї черги.

Коли я з'явився в вестибюлі в такому вигляді, вся черга звернула на мене увагу, і в натовпі прошелестіло співчуття, особливо в жінок. “Знову в шахті”, – ойкали і причитали деякі жінки. Я, щоб не привертати на себе уваги, зайшов у маленький коридор, де не було хворих, і ліг на підлозі. Вийшла медсестра і, вибачаючись, попросила мене зачекати, бо лікар-хірург затримується в лікарні на складній операції. Я лежав на підлозі хвилин 20. Підійшло маленьке кошенятко, залізло на груди і відразу заснуло, муркочучи на вухо.

Нарешті прийшла лікар, вибачилась і послала мене в кабінет, де зробили знімок травмованої ноги. Подивилась хірург на знімок і сказала, що перелому нема, а є тріщини на двох пальцях лівої ноги.

Мені пощастило. Коли підклали шпалу під електровоз, вона лягла на дві шпали, що лежали під рейками колії. Пальці ноги потрапили під шпалу, на яку впав електровоз. Під нею була невелика щілина, яка й не дозволила розчавити пальці повністю. Лікар наклав на ліву ногу гіпс і відпустив мене додому. Ця процедура зайняла дві години. Тачанка чекала мене на вулиці. Я сів, і конюх повіз мене на шахту, де я помився в лазні і перевдягнувся в чистий одяг. Їздовий відвіз мене додому. Господиня подала вечерю. Я поїв і міцно заснув. Проходив у гіпсі з палицею 18 діб. Після зняття його знову спустився в шахту.

* * *

За два дні до неділі керівник дільниці викликав мене і попередив: “У цю неділю виходиш на роботу і будеш обслуговувати західну лаву!” Я спустився в шахту, зайшов у диспетчерську. Диспетчер мені наказав: “Швидко вези вагони на західну лаву, бо там немає жодного вагона, а в лаві стоять двадцять два завантажених вагони”.

Я сів на електровоз, зачепив двадцять порожніх вагонів і повіз їх на західну лаву. Під'їхавши до розвилки, яка знаходилась за 150 м від лави, відчепив електровоза від порожніх вагонів і поїхав за завантаженими. Причепив двадцять два вантажних вагони до електровоза й вивіз їх на розвилку. Потім заштовхав під лаву двадцять порожніх вагонів. Повернувся на розвилку, причепив двадцять два вантажних вагони до електровоза, засунув у два задні колеса двох вагонів два штирі від зчїпки, щоб задні вагони гальмували весь потяг, сів у кабінет електровоза і повіз вантаж до рудничного двору.

Відстань від розвилки до рудничного двору – близько п'яти кілометрів, з яких більше чотирьох кілометрів складав нахил з різними поворотами від 30 до 60°. Ці повороти робилися, щоб зменшувати нахили. Кожен поворот не мав повного заокруглення рейок, а були загнуті тільки планки, які з'єднують рейки, а рейка до рейки прилягала в стик.

Колії були дуже небезпечні. Машиніст мусив усією душею відчувати рух потяга. Одна необережність – і колеса вагонів, або й сам електровоз, з'їжджали з колії.

Я вже був досвідченим машиністом. Мені постійно доручали відповідальні дільниці для обслуговування. З 18-20 машиністів, які працювали в шахті, тільки 8-10 дозволяли працювати на магістральних коліях. Інші забезпечували тільки місцеві лави.

Від'їхавши від розвилки 100 м, потяг став набирати швидкість. Я взяв у руку штурвал гальм, який мав вигляд колеса, зробленого з металевої труби. Крутнув колесо гальм раз, удруге – електровоз не гальмувався. Трапилось непередбачене. Перекрутилась та зірвалась різьба зі штиря гальм. Я перемкнув швидкість електровоза у зворотний бік. Але це не допомогло. Швидкість потяга збільшувалася. Я сидів у кабіні, яка знаходилася попереду потяга. З передніх коліс виривалось полум'я.

Восьмитонний електровоз не міг стримати 130-тонний потяг, який набирив швидкість. Я нічого не міг зробити, вистрибнути теж не міг. Відстань з одного боку штреку до електровоза складала 0,4 м, а з другого боку – 0,7 м. Електровоз кидало на стиках та поворотах то вліво, то вправо. І на одному крутому повороті електровоз зіскочив з рейок. Зникло світло. Я в темряві вискочив з кабіни і з переляку побіг уперед, чіпляючись за рейки. Звідти, де трапилась аварія, чувся гуркіт, щось тріщало, падало, руйнувалось.

Пробігши метрів 30-40, я зупинився, перевів подих і швидко пішов у бік ствола. Пройшовши ще метрів 100, побачив з чергового повороту за 50 м промінь ліхтаря й попрямував туди. Це був черговий майстер транспортної дільниці.

Майстер спрямував мені в обличчя світло ліхтаря.

– Що трапилось? – спитав він.

– Гальма в електровоза відмовили! – відповів я.

– А я думав, що це вода по нахилу тече та дзюркоче, а це тебе так несло.

Підемо подивимось, що трапилось?

Ми підійшли до місця аварії. Електровоз, зійшовши з рейок, вривався в стіну штреку. Перші два вагони лежали догори колесами. Ще декілька вагонів зійшли з колії і змією поврізались у стіни штреку, вибиваючи кріплення.

Оцінивши результати сходження потяга з рейок, ми з майстром рушили до розвилки в бік рудничного двору, де стояв телефон. Майстер підняв трубку, і в ній почувся голос підземного диспетчера шахти.

– У нас велика аварія на західній лаві. З'єднайте мене з керівником шахти, – попросив диспетчера майстер.

Через декілька секунд трубку взяв керівник шахти. Майстер коротко доповів йому, що трапилось, повідомив, що на ліквідацію аварії потрібно дві зміни, і обіцяв до ранку понеділка все зробити.

Керівник шахти вислухав доповідь майстра, не перебиваючи і не задаючи йому жодного питання, і тільки коли той закінчив, послав його спересердя триповерховою лайкою і кинув трубку.

Після розмови з керівником шахти майстер і я пішли, не кваплячись, до диспетчерської. Там узяли електровоза, шматок рейки, засіб для підняття

електровоза і встановлення його на рейки, закинули трос наверх акумулятора електровоза. Майстер наказав ще одному машиністу взяти другий електровоз і дві шпали і їхати за мною.

Майстер сів у кабіну до мене. Проїхали 400-500 метрів, і в мене над головою раптом, збиваючи каску, пролітає шматок рейки і трос. Я нагнувся, вимкнув швидкість і загальмував електровоз.

Вийшов з нього, підібрав трос та рейку, приніс їх до кабіни, примостивши в ногах, і поїхав далі. “Ну ти щасливчик. Береже тебе Господь. За годину двічі смерть кружляла біля тебе”, – промовив майстер.

Невдовзі були на місці. За ними під’їхав другий електровоз із двома шпалами. За півгодини електровоз поставили на рейки і відбуксирували до ствола шахти в гараж.

Один електровоз повернувся і почав розтягувати вагони і ставити їх на рейки з допомогою шпал. Багато часу займало відвезення кожного поставленого вагона до ствола. Через три години після аварії через вагони почала перелазити бригада робітників відчисного забою, які триповерховими матюками “крили” всіх винних і невинних. Їх можна було зрозуміти, їм зіпсували єдиний вихідний день.

За п’ять годин було вивезено шість найважчих вагонів. Далі роботу припинили, бо рейки були зсунені в один бік до стіни штреку і електровозом не можна було проїхати до останніх вагонів. Прийшли шляховики, замінили рейки на колії, і машиністи до 22-ої години все закінчили. Після цього я під’їхав до лави і вивіз до перекидача двадцять завантажених вагонів.

Після того ще відвіз сорок порожніх вагонів на західну лаву: двадцять заштовхав під головку лави, а двадцять – затягнув на розвилку. Тоді повернувся в диспетчерську шахти. Там сиділи диспетчер, черговий майстер і один машиніст електровоза. Диспетчер доповів начальнику шахти, який вже був удома, що сорок порожніх вагонів на 200 тонн вугілля поставлені на західну лаву.

Час летів швидко. За рік багатьох засуджених, звільнених за амністією, за нові скоєні злочини знову посадили за ґрати. В місті стало спокійніше. Менше стало грабежів та інших злочинів. Зате на шахті почала змінюватись оплата праці в гірший бік. Високу заробітну платню отримувало тільки декілька бригад робітників відчисного забою, яким самою природою були створені сприятливі умови і якими вміло користувалась адміністрація шахти. Забезпечуючи велику заробітну платню тим бригадам, управлінці не забували про свій інтерес.

Якщо з декількох лав природа створила одну або дві сухі, з міцною, зрозумілою кривлею породи, що піддавалась легкому, передбаченому управлінню нею шляхом відомого кріплення, то керівництво шахти ставило в цю лаву нову техніку і посилало працювати сюди своїх наблизених робітників та родичів, а контролюючи процес нарахування заробітної платні, мало для себе великий зиск.

Якщо на шахті розроблялись важкі лави, де зверху зі стелі постійно капала вода, вугілля, особливо пилюка, перетворювалось під час його розробки в чорне місиво, що створювало перешкоди в добуванні. В такій лаві робітники ходили в прогумованих костюмах. Усе обладнання було змазане мокрою пилюкою, нею забивалися транспортери, їх головки, ланцюги.

Щоб добути вугілля в такій лаві, треба було вдвічі більше докладати зусиль, а тонна такого вугілля за ціною була відсотків на 10 вища, ніж у сухій лаві. На таких лавах заробітна плата була постійно низькою, 2000-2500 карбованців. Обладнання також було дуже старе і постійно виходило з ладу.

Загальна заробітна плата в 1958 році набагато зменшилась. Майже ні одна шахта тресту “Краснолучвугілля” план не виконувала. Робітників у шахті катастрофічно не вистачало.

* * *

В суботу, як завжди, я спустився в шахту о другій годині ночі, зайшов у диспетчерську шахти й привітався. Диспетчер кинувся мені назустріч і прокричав: “Швидше сідай на електровоз та їдь на північний бrenzберг, там трапилась велика аварія!”

Нічого не запитуючи, я сів у кабіну, увімкнув з місця максимальну швидкість і електровоз, як молодий жеребець, рвонув уперед. Через три-чотири хвилини я вже під'їхав до розвилки північного бrenzберга.

На місці події побачив справжнє місиво. Перекинуті на бік вагони врізались у стіну штреку і вибили декілька металевих арочних кріплень, які лягли упоперек штреку. Частина вугілля висипалась на рейки, частина залишалась у вагоні. Рейки, як сірники, були зсунуті в один бік і погнуті.

Причиною аварії виявилась розірвана зчіпка, що з'єднувала вагони. На зчіпці в болті була заводська раковина, що не витримала навантаження. Лебідка спускала донизу десять навантажених вагонів, чотири вагони відірвалися, пройшовши лише третину свого шляху, полетіли донизу під укладом 17°, набираючи неймовірну швидкість. Не доїжджаючи розвилки бrenzберга метрів 30-40, перший вагон зійшов з рейок і врізався в стіну.

Аварія могла бути ще страшнішою, якби ці вагони долетіли до стрілок розвилки, де стояло десять порожніх вагонів, а в стіні в ніші сиділо двоє плитових.

Незабаром під'їхав черговий майстер. Я з майстром та плитовими почав розтягувати по одному вагону, ставити на колію з допомогою троса та шпали. Поставивши понівечений вагон на рейки, плитові лопатами завантажували в нього висипане вугілля, а машиніст вивозив його аж до рудничного двору, де була запасна колія.

Прийшла ланка кріпильників та ланка шляховиків. Справа прискорилась, бо всі робітники, плитові, шляховики та кріпильники розчищали штрек і навантажували розсипане вугілля у вагони. Протягом трьох годин чотири биті вагони

разом з вугіллям були вивезені до рудничного двору. Кріпильники поставили на місце металеве арочне кріплення штреку і почали закидати за пазуху вивалену з кріплення породу. Шляховики встановили рейки на місце. Машиніст електровоза з рудничного двору привіз порожній вагон, в який шляховики разом з кріпильниками навантажили залишок породи, перемішаної з вугіллям.

Аварію ліквідували о 9 годині 30 хвилин. Машиніст вивіз шість вагонів вугілля, які лебідка весь час тримала підвищеними на гальмі, плитові підняли десять порожніх вагонів наверх лебідки і опустили їх у штрек північної лави на розвилку.

Близько 10 години ранку я, зробивши свою роботу, під'їхав до диспетчерської й доповів диспетчеру про стан справ, отримав від нього подяку й дозвіл іти відпочивати. Пішов до ствола, щоб піднятися нагору. Там побачив кабінку кліті, що спускалася. З неї вийшов керівник транспортної дільниці.

Привітавшись, він спитав: “Ти куди?”.

– Додому! – відповів я і розказав, яку важку аварію ми ліквідували вночі.

– Це добре! – відповів керівник дільниці. – А тепер відвези мене на західну лаву. Там працює тринадцять шляховиків, хочу глянути, що вони роблять.

– Та ж я ледве ноги пересуваю, – став благати я.

– Ти не забувай, що сьогодні неділя, і нема більше машиністів, хто б мене відвіз. Не йти ж мені пішки п'ять кілометрів туди і п'ять назад. Я там довго не буду, подивимось і повернемось, – пообіцяв він і пішов.

Я понуро посунувся за ним.

Керівник дільниці сів до мене в кабінку, тим самим порушуючи техніку безпеки. Я довів його до споруди машинного відділення лебідки, яка витягувала навантажені вагони на поверхню ухилу з західної лави. Електровоз вивозив їх на розвилку, а далі до рудничного двору під перекидач.

На уклоні завдовжки 300 м колії йшли вниз під кутом 30°. На початку уклону на відстані 30-60 м була лощина, яка заважала плавно, рівномірно витягувати на поверхню вантажні вагони. Під час натягування троса барабан стаціонарної лебідки обертався повільніше, ніж вагони котилися в лощину. Внаслідок цього виникали ривки лебідки. Тому керівництво дільниці вирішило засипати лощину породою і таким чином вирівняти рейкову колію. Тож керівник дільниці хотів проконтролювати хід цих робіт.

Знизу уклону прямо знаходився штрек з уже виробленою лавою. Метрах у двадцяти від низу уклону почали розробляти новий штрек. Зі старого штреку були зняті рейки та шпали, вивезені і скинуті за десять метрів від початку нового штреку. Штрек був завалений ними.

Минувши споруду машинного відділення стаціонарної лебідки, я був змушений зупинити електровоз, бо під колеса потрапив сталевий трос лебідки. Звідси до початку уклону було близько 120-130 м. Керівник дільниці зліз з електровоза і сказав: “Ти відкидай трос з-під коліс і під'їжджай ближче, а я піду, щоб не гаяти час”.

Я відкинув трос з-під коліс і потихеньку став під'їжджати до уклону. Штрек звузився. Відстань з одного боку від електровоза до стіни штреку складала 0,6 м, а з другого – 0,4 м. Я загальмував, але електровоз продовжував сунутись униз юзом. Рейки були вологі. Якби підкласти невелику тріску або посипати рейки сухим піском – електровоз зупинився б.

До уклону ще залишалось 60-70 м. Я увімкнув задній хід. З коліс від великого опору пішла пара. Колеса стояли загальмовані. Проте зворотне увімкнення швидкості при загальмованих колесах на мокрих рейках прискорило зсування електровоза до уклону. Штрек наповнився парою з-під коліс та смородом від гальмівних колодок. Я вимкнув швидкість, а електровоз продовжував сповзати вниз до прірви.

Я з жахом зрозумів, що коли електровоз юзом доповзе до уклону 30°, то полетить у прірву. Тому зійшов з нього і помалу пішов услід. І тут блискавкою пронизала думка: “А там же працюють люди. Чим же я зможу їм допомогти?” Вскочив у кабіну і знову увімкнув швидкість у зворотному напрямку, але колеса при малій швидкості гальмували, не крутилися. Тоді повернув ключ контролера на максимальну швидкість. З коліс повалили пара та сморід від пригорілих колодок. Та електровоз усе повз до прірви. Я знову зіскочив з нього. В голові снувала єдина думка: “Як попередити шляховиків, які працюють на рейках на уклоні?”

Я скоріше інстинктивно, ніж усвідомлено влетів у кабіну і нервово почав бити у дзвін, подаючи звуковий сигнал (в електровозах, як і в трамваях, встановлювався дзвін).

А швидкість сповзання прискорювалась. Раптом від сильного опору коліс п'ятитонний акумулятор електровоза запалав полум'ям. Сам електровоз провалився в прірву ухилу 30°.

Швидкість була така, що я не встиг отямитися. Відчув тільки поштовх, зсув і різке гальмування. Електровоз пролетів тридцять метрів у повітрі, опинився знову на рейках і влетів у купу старих шпал, вивезених з відпрацьованого штреку.

Першим до мене підбіг керівник транспортної дільниці. Він ридаючим голосом почав причитати: “Що ти наробив? Що ти наробив?” Підходили шляховики. Одні – лише з подряпинами, інші з розбитими лобами. Я був у стані шоку та мовчав, а керівник дільниці, здоровезний дядько, плакав, як мала дитина, й весь час повторював: “Ой що ти наробив, що ти наробив?” Хтось вигукнув: “Усі живі, тільки Василь у штани наклав”, – шахтарі завжди жартували після біди. Всі голосно зареготали, скоріше в істеричі, ніж від жарту.

Чому обійшлося без жертв? Виявляється, шляховики почули мій звуковий сигнал, відірвалися від роботи і, побачивши, що на них мчить вогняна хмара, встигли відскочити до стіни штреку. І тепер кинулися надавати мені першу медичну допомогу.

Але на мені не було виявлено жодної подряпини, жодного синця. Я продовжував стояти на весь зріст у кабіні електровоза, тримаючись однією рукою за ключ, яким вмикають швидкість.

Невдовзі шоківий стан у всіх минув. Шляховики, не кваплячись, за півгодини вклали рейки, де раніше була лощина, потім натягнули всією бригадою трос стаціонарної лебідки і витягнули електровоз наверх ухилу, поставивши його колеса на рейки колії домкратом.

До рудничного двору всі поверталися пішки. Я ледве пересував ноги від втоми, дуже хотілося спати. Я виїхав нагору, помився в лазні, одягнувся і, не заходячи в їдальню, пішов додому і ліг спати. Проспав з 13 години дня до сьомої години наступного ранку. О 8:30 я прийшов до керівника дільниці дізнатись про свою подальшу долю. Той саме проводив нараду з робітниками, які спускались у шахту в першу зміну. Побачивши мене, він замахав руками: “Іди! Іди! Іди звідси”. Я пішов у їдальню, взяв перше, друге та компот, механічно все проковтнув і подався блукати містом.

Наступного дня я з’явився в кімнату для нарад в обід. Нарату вів заступник керівника дільниці. Я поглянув на стіну, і всі присутні зареготали. На стіні висів спеціальний випуск “Комсомольського прожектора” дільниці. На великому форматі був зображений електровоз, у кабіні стояв я, а зверху намальовано місяць. Знизу написано: “Всі ми бачили польоти на лижах та на мотоциклах з трамплінів, але першим на електровозі на Місяць полетів я”.

Заступник керівника дільниці, дивлячись на стіну, посміявся разом з усіма, а тоді сказав: “Іди працюй в нічну зміну і тиждень не потрапляй керівнику дільниці на очі”. Я продовжував виконувати всі роботи в шахті, які і виконував раніше за вказівками диспетчерів шахти.

За день був виданий наказ по шахті: “Перевести машиніста електровоза за порушення техніки безпеки на три місяці плитовим”. Машиністів електровозів, а особливо тих, які працювали на магістральних лініях, не вистачало. Тому я продовжував працювати в нічну, четверту зміну, розвозячи порожні вагони по всіх лавах і вивозячи навантажені вагони на рудничний двір під перекидач.

Пізніше я, коли розрахувався з шахти “16-Ізвестій”, побачив, що цей наказ занесений у трудову книжку, хоча всі три місяці опісля я працював машиністом електровоза і саме за цю працю отримував заробітну платню. Але цей запис у трудовій книжці – це пам’ять на все життя, як подарунок долі мені і всім шляховикам, які вирівнювали лощину на уклоні й уникнули смертельної небезпеки.

Після цього випадку керівник дільниці, – знаючий спеціаліст, вольова, вимоглива, але справедлива людина, – став особливо тепло ставитись до мене з двох причин: у душі він вважав себе винним у тому, що трапилось, бо змусив мене змученого везти його до шляховиків, і сам порушив техніку безпеки, сівши в кабіну електровоза. Друга причина – я не покинув електровоз, намагаючись врятувати працюючих шляховиків.

Якось у травні 1960 року в кімнаті, де щоденно, тричі на добу, керівництво транспортної дільниці перед початком кожної зміни проводило оперативні наради з робітниками, – зібралися комсомольці дільниці.

На комсомольських зборах були присутні: керівник транспортної дільниці, секретарі комсомольської організації шахти та дільниці. Питання стояло одне: надання шефської допомоги школі-інтернату міста Красний Луч. То ж обирали комсомольців, які б могли стати вожатими від виробництва у піонерських загонах у школі-інтернаті. Мене обрали вожатим 6-А класу. Через два дні я прийшов у школу, щоб познайомитися з класним керівником та учнями. Класний керівник зібрала загальні збори.

Клас налічував 42 учні. У класі було три піонерські ланки по чотирнадцять піонерів і відповідно ланкові. Керував усіма піонерськими справами разом з ланковими голова ради загону.

З першого вересня 1960 року в школі-інтернаті пропонувалася гра “Красний Луч-Сталінград” серед класів, де діють піонерські загони.

Гра мала тривати з першого вересня 1960 року і до травня 1961 року. Підсумки цієї гри повинні були підбиватись щоденно комісією, яка складалася з класних керівників, секретаря комсомольської організації школи, голови ради дружини, старшої піонервожатої, голів рад загонів. У змаганні братимуть участь шістнадцять піонерських загонів. На стіні в коридорі школи-інтернату буде закріплений стенд, на якому ці підсумки оприлюднюватимуться.

Переможець гри разом з піонервожатим від виробництва поїде на екскурсію автобусом до Сталінграда за рахунок шахти “16-Ізвестій”.

Умови гри були такі:

1. За отримання п’ятірки зараховувалось десять балів вперед, за четвірку – п’ять балів вперед.

2. За отримання двійки – п’ять балів назад, а за одиницю – десять балів назад.

3. За зібрання одного кілограма металобрухту – один бал вперед, а за збір 1 кг макулатури – 3 бали вперед.

4. За проведення спільних зборів піонерів на виробництві або проведення концерту – вперед 100 балів за кожен захід.

5. Якщо підприємство привезе металолом машиною з допомогою піонервожатого, то за 10 кг – 1 бал.

6. За зайняте перше місце в змаганні серед піонерських загонів з кожного виду спорту надавалося 150 балів, за друге – 100 балів, за третє – 50 балів, а за кожне перше командне місце 200 балів, друге – 150 балів, третє – 100 балів.

7. За вирощеного одного кролика надавалося 150 балів. Були й інші умови.

У вересні 1960 року в 6-А класі за участю піонервожатого від виробництва відбулися збори піонерського загону. На зборах вирішили, що 6-А клас візьме активну участь у шкільній грі і намагатиметься зайняти перше місце. 6-А клас

був дуже здібний. Діти гарно вчилися, було багато спортсменів та учасників художньої самодіяльності. Я заразився грою 6-А класу. І вже 12 вересня вісім учнів, які займалися в шкільному гуртку художньої самодіяльності, дали два концерти перед першою та другою змінами для робітників транспортної дільниці. На концертах були присутні і керівники дільниці. В результаті відразу заробили 300 балів та вийшли на перше місце в грі: “Красний Луч-Сталінград”. Цей перший успіх настільки підбадьорив клас, що учні стали краще вчитися, запалилися бажанням ще активніше брати участь у змаганні.

Я домовився з керівником ремонтного цеху на поверхні шахти, що прийдуть учні і зроблять у цеху та навколо нього генеральне прибирання, зберуть металобрухт на купу, а керівник цеху дасть машину, яку піонери завантажуть і відвезуть металобрухт у школу-інтернат. Домовленість з обох сторін була виконана. Ремонтний цех та навколишня територія були приведені в нормальний стан.

Керівник цеху залишився задоволеним роботою учнів, дав їм машину, на яку вони навантажили близько 3 тонн металобрухту. Крім того, керівник цеху видав довідку за виконану роботу. Ця довідка підтверджувала 400 балів.

За жовтень було проведено ще два загальні заходи. Перший – екскурсія територією шахти, починаючи від контори, ствола, наземних цехів і закінчуючи териконом шахти (це 150 балів). Другий захід: концерт силами 15 учнів у вестибюлі шахти, де знаходились кімнати для нарад усіх дільниць. У концерті взяли участь музиканти, співаки, читці віршів, акробати. Концерт сподобався шахтарям.

Разом з учнями на концерті були присутні класний керівник 6-А класу та члени комісії школи-інтернату.

В листопаді ми з учнями пройшлися кабінетами контори шахтоуправління і зібрали більше триста кілограмів макулатури. Крім того, двічі на місяць хлопці 6-А класу збирали металобрухт і приносили його до школи.

Вчився 6-А непогано. Хоча в класі було менше п’ятирок, ніж у трьох інших класах, але найменше двійок. 6-А набагато випереджував інші класи.

Деякі учні з інших класів почали використовувати своїх батьків, які привозили машинами металобрухт, макулатуру, але за це балів нараховували в десять разів менше.

Активність учнів по всій школі наростала, але наздогнати 6-А стало практично неможливо, оскільки цей клас був згуртованим і своєю працею, а не за рахунок батьків, щоденно приносив усе нові і нові очки. Протягом січня-квітня 1961 року 6-А декілька разів прибирав сніг біля будинків шахти, дав ще декілька концертів, були проведені спільні збори з комсомольцями транспортної дільниці.

У підсумку саме 6-А клас Краснолуцької школи-інтернату виборов перше місце в змаганні і право на поїздку автобусом до Сталінграда. Я поїхати з класом не зміг, бо виконував дипломну роботу і в червні захищався. Доля моя склалася так, що я більше ніколи не побачив свій 6-А клас, який для мене став рідним на все життя.

В четверту зміну в шахту спускалось мало шахтарів. Це були бригади робітників відчисного забою та декілька робітників з обслуги: машиністи електровозів, машиністи стаціонарних лебідок, майстри-підривники, електро-слюсарі, газоміри, чергові майстри на транспортній дільниці та в лавах, машиністи електровозів, які обслуговували магістральні штреки.

Більшість робітників працювала в шахті у три зміни, а ремонтні бригади – у дві. В лавах бригад у четверту зміну займались переважно підготовчими роботами. Вугілля в четверту зміну в лавах добували менше, ніж в інші зміни, майже вдвічі.

В одну з ночей у північній лаві в машинному відділенні зібралися: майстер транспортного цеху, черговий машиніст електровоза, один плитовий та машиніст лебідки. Лебідка була змонтована на 60 м вище стрілочного переводу з бrenzберга в штрек, де містилася північна лава.

Від бrenzберга на відстані 30 метрів була двоколійна розвилка, де можна було розмістити п'ятнадцять навантажених та 15 порожніх вагонів. Машиніст щодоби опускав електровоз, який їхав у гараж на зарядку, по бrenzбергу донизу. Зарядка електровозів проходила вісім годин, потужності акумулятора вистачало працювати від однієї до трьох діб.

Внизу стояв заряджений електровоз і його піднімали для роботи в штреку, де існувала лава. Якщо відстань від лави до розвилки була мала, то електровоз міг замінюватись через три доби. Щодоби заряджались акумулятори на електровозах, які працювали на магістральних штреках.

Гурт, який зібрався в машинному відділенні стаціонарної лебідки, розмовляв між собою про сучасне життя. Але при цьому постійно поглядали донизу, чекаючи електровоза, який мав привезти навантажені вугіллям вагони на розвилку штреку.

Машиніст електровоза з-під лави привозив навантажені вагони на розвилку, відчіпляв електровоз від навантажених вагонів, переїжджав на колію, де стояли порожні вагони, і штовхав їх під лаву. Плитовий, який сидів у машинному відділенні лебідки, побачивши прибулий електровоз, ішов на розвилку, чіпляв до канату лебідки навантажені вагони й акумулятором давав сигнал машиністу лебідки піднімати вантаж нагору: тоді переводив стрілки на колії й подавав сигнал опускати вагони донизу. Машиніст лебідки опускав навантажені вагони донизу, на розвилку. На розвилці електровоз причіплювали до навантажених вагонів і машиніст відвозив цей вантаж до перекидача біля ствола.

Раптом черговий майстер перервав розмову і вигукнув: “Нарешті приїхав!” Усі чекали, коли електровоз поштовхає вагони під лаву. Минуло хвилин десять, а електровоз продовжував світити своїми фарами в бік лебідки. Було три години ночі.

– Мабуть, заснув, – сказав майстер.

– Підемо подивимось, чого не штовхає вагони під лаву, там же їх чекають, – звернувся до мене майстер.

Проходячи повз кабіну машиніста, майстер побачив, що голова того лежить на контролері, очі заплющені, каска на голові, а в руці він тримає ключ, яким вмикають та вимикають швидкість.

Майстер ляснув машиніста по плечу, вигукнув: “Менше до дівчат ночами треба ходити!” – і пішов далі, освічуючи штрек своєю “надзоркою”. Пройшовши між стіною штреку та навантаженими вагонами, майстер побачив на п’ятому вагоні двотаврову металеву балку. Вона перегородила йому шлях. Майстер пригнувся, проліз під балкою і побачив залізобетонний стовп, що лежав між вагонами та брилами від породи, які вивалилися зі стіни зрушеного кріплення. За майстром рухався я, а плитовий залишався біля стрілки колії.

Майстер усе зрозумів і крикнув мені: “Іди назад!” А сам побіг до машиніста і підняв його голову. Усе лице було закривавлене. Майстер обережно відпустив голову і наказав мені: “Не чіпай його”, і побіг до телефону.

Незабаром приїхав інспектор з техніки безпеки, медсестра шахти, принесли ноші. Четверо чоловік обережно поклали хлопця на ноші й пішки понесли його аж до ствола. Вивезли хлопця нагору в супроводі медсестри. Через дві доби його поховали. Йому було 22 роки. Приїхав він на шахту з Західної України. Жив у гуртожитку, вчився у десятому класі вечірньої школи, мріяв вступати до інституту.

Чергова на другому поверсі гуртожитку розповідала: “Прийшов юнак у гуртожиток о 22:30 і попросив збудити його о першій ночі, бо мав спустатися в шахту в четверту зміну. Чергова збудила його. Важко хлопець піднімався. Потім пішов до умивальника, вмився й каже черговій: “Знаєте, як мені не хочеться іти на роботу, такі квіти гарні снилися”. “Треба йти, синку, – сказала чергова. – Тебе ж там чекають робітники”.

Це був рідкісний, нікому не зрозумілий випадок. Відстань від рейок колії з одного боку складала 40 см, а з другого – 80 см. Коли машиніст вивозив з північної лави на розвилку навантажені вагони, від бокового тиску штреку відірвався шматок породи вагою більше 100-120 кг і видавив залізобетонний стовп у бік колії. Навантажений потяг зачепив за стінку кріплення. Верхня металева двотаврова балка злетіла з залізобетонних стійок і впала машиністу на голову. На голові була каска, але вона не допомогла, бо балка важила більше 100 кг і впала на голову машиністу з висоти 2,3 м.

Цей випадок дійсно був несподіваним і непередбаченим. Але багато нещастя траплялося від постійного порушення техніки безпеки більшістю працівників шахти. Наприклад, щоб не іти пішки до лави, шахтарі на ходу вскакують у порожні вагони і лягають на днище вагонів, вимикаючи ліхтарі. Деякі шахтарі не носять касок, не кріплять згідно з інструкцією тимчасовим кріпленням лави. Після підриву породи бригади не чекають 15-20 хвилин, доки провітриться штрек, а йдуть туди і починають працювати. Коли підричник

вставляє в пробурені отвори патрони, інші робітники, порушуючи техніку безпеки, допомагають йому забивати патрони глиняними пижами та одночасно добурюють недобурені отвори.

Не зробивши тимчасового кріплення пройденого штреку, робітники прокладають колію для екскаватора і працюють без тимчасового та постійного кріплення штреку. Після підриву породи штреку під час його проходження інструкція вимагає робити зверху тимчасове кріплення у вигляді козирків, щоб не впав шматок породи і не травмував робітника. Але робітники частенько нехтують цими інструкціями й отримують травми.

Багато робітників відчислого забою, лізучи в лаву, залишають свої проти-гази в штреку, і стають беззахисними на випадок надзвичайних ситуацій: під час викиду газу чи пилу. Машиністи електровозів за норми десять навантажених вагонів перевозили до тридцяти. Ніколи керівництво дільниці не зробило за це жодного зауваження машиністу. Подібні порушення можна перелічувати довго.

Коротко кажучи, суворе дотримання правил техніки безпеки вступало в суперечність із намаганням виконати більший обсяг робіт, а значить, більше заробити. Всюди було присутнє знамените “авось”, що є, очевидно, невід’ємною частиною нашої ментальності.

ШАХТА ЗАПОРОЗЬКА-КОМСОМОЛЬСЬКА

На початку липня 1961 року я захистив дипломну роботу й отримав диплом про закінчення Краснолуцького вечірнього гірничого технікуму за спеціальністю гірничий електромеханік.

Як я вже згадував, шахта “16-Ізвестій” була єдиною в центрі міста. Всі інші шахти знаходились на відстані від десяти до тридцяти кілометрів від Красного Луча. Інженерно-технічних працівників на шахтах за межами міста не вистачало. Випускники вечірнього гірничого технікуму, які були одружені й мали свої домівки, продовжували працювати на своїх робочих місцях. На периферію направляли молодих спеціалістів, які мешкали в гуртожитках. Направлення на роботу видавав відділ кадрів тресту “Краснолучвугілля”.

Я отримав направлення на шахту “Запорозька-Комсомольська” на посаду майстра. Шахта “Запорозька-Комсомольська” знаходилась за двадцять п’ять кілометрів від Красного Луча та п’ятнадцять кілометрів від станції та міста Дебальцеве. За три кілометри від шахти “Запорозька-Комсомольська” знаходилось невелике селище, яке складалося з приватних будинків та декількох двоповерхових споруд: житлового, соціального, побутового, торгового призначення. В центрі селища був Будинок культури. Три двоповерхових гуртожитки, обставлені меблями, забезпечені білизною та інвентарем, стояли пустою. Навколо компактно розташованого селища простягалось колгоспне поле, яке

підходило до садиб мешканців. Його ніхто не охороняв, тому мешканці селища користувались врожаєм з колгоспного поля, як із власного городу.

Більшість жінок шахтарів не працювала, а займалася своїм господарством. Вони вирощували овочі, фрукти, тримали тварин, яких годували з колгоспного поля. Колгосп вирощував картоплю, кукурудзу, соняшники, моркву, буряки та інші культури.

Мешканці селища жили заможнo. Кожна родина, яка мешкала в селищі хоча б п'ять років і працювала, мала власний будинок, машину або мотоцикл з коляскою. Хоча чоловіки працювали в шахті, щотижня влітку вивозили на базар у Красний Луч або в Дебальцеве разом зі своїми жінками продукцію з підсобних господарств. Вона була різноманітна. М'ясо різних сортів: свинина, яловичина, баранина, кролятина, курятина тощо, молочна продукція, яйця, фрукти, ягоди, овочі, насіння, мед.

Я, приїхавши працювати на шахту “Запорозька-Комсомольська”, оселився в гуртожитку в кімнаті на три особи. Це була єдина заселена кімната на другому поверсі двоповерхового гуртожитку, де знаходилося двадцять кімнат.

В кімнаті, де я оселився, жило ще два юнаки. Їм було по 22 роки. Один з них влаштувався фельдшером у медичному пункті, а другий – майстром на шахті. В Будинку культури щоденно показували кіно – один сеанс вранці, другий – увечері, щоб міг подивитися фільм кожен мешканець села, незалежно в яку зміну він працює. А ще у вестибюлі Будинку культури стояла штанга з вагою від 15 до 87 кілограмів.

Перед початком фільму у вестибюль приходили мешканці селища на годину раніше та по черзі піднімали штангу. Особливо багато збиралось юнаків від 15 до 17 років. Кожен бажаючий, прийшовши подивитися кіно, перед його початком випробовував свою силу. У зв'язку з тим, що, піднімаючи штангу, ніхто з відвідувачів не мав технічних навичок, вони піднімали вагу від тридцяти до шістдесяти кілограмів.

Збиралися з сусідами та друзями в одному з будинків селища і пиячили родинами та з друзями як у вихідні дні, так і після роботи. За надуманими святами молодь збиралась гуртами та пиячила в їдальні, в гуртожитку взимку та в посадці влітку. Крім роботи, кіно, пиятики, молоді в селищі не було чим зайнятися.

Після приїзду в селище я наступного дня пішов на шахту вранці влаштуватися на роботу. О восьмій ранку був у приймальній керівника шахти “Запорозька-Комсомольська”. За письмовим столом сиділа секретарка й передивлялася пошту. Я привітався й показав їй направлення, видане відділом кадрів тресту “Краснолучвугілля”. Секретарка пробігла очима папірець і сказала: “Заходьте до кабінету керівника шахти!”

За столом сидів чоловік років сорока, невисокого зросту, з суворим, недобррозичливим обличчям і розмовляв з кимось по телефону. Побачивши мене у дверях кабінету, рукою показав мені в бік стіни, де стояло з десяток

стільців. Я сів, уважніше розглядаючи лице господаря кабінету. Воно було неприємне, суворе, схоже на лице типового зека, яких я набачився в кімнаті для переселення на шахті “16-Ізвестій”.

“Я тебе на лопаті згною! Йо, твою! Я тобі ноги поперебиваю! Ти мене мало знаєш, йо.....! Роби те, що я кажу, або назавжди перестанеш балакати”, – востаннє прокричав керівник шахти й поклав трубку.

– Ну, як тобі моя бесіда по телефону? – запитав у мене.

– Для мене така мова звична, – відповів я спокійно й додав, – я чотири роки працював на шахті “16-Ізвестій”, то ще й не такі розмови по телефону слухав.

– Ти чотири роки працював на шахті “16-Ізвестій?” – перепитав мене керівник шахти. І продовжив, – ти для нас знахідка, бо маєш досвід роботи. Підеш працювати майстром у бригаду прохідників, яка в цьому місяці досягатиме світового рекорду. Вона повинна пройти п’ятсот метрів двоколійного відкаточного штреку.

– Так це ж неможливо! – здивовано випалив я, бо мав уже великий досвід праці в шахті.

– А ти побачиш сам! – відповів керівник шахти.

Він викликав секретарку до себе в кабінет, яка, зайшовши, зупинилась у дверях, і наказав: “Поклич до мене керівника дільниці!”

Незабаром до кабінету зайшов керівник дільниці, на якій працювала бригада прохідників.

– Познайомся з майстром, за направленням тресту приїхав до нас! Візьми його майстром до себе та все йому поясни! – промовив керівник шахти.

Ми разом вийшли з кабінету, спустились на перший поверх та зайшли до кабінету керівника дільниці. Той сів за свій робочий стіл і, розповівши мені про стан справ на дільниці та про мої обов’язки, ознайомивши мене з технікою безпеки, правами та обов’язками, наказав вийти на роботу в третю зміну.

О двадцятій годині я вже був на оперативній нараді-інструктажі, яку керівник дільниці провів з робітниками бригади прохідників.

Кожен робітник обов’язково розписувався за прослуханий інструктаж у журналі з техніки безпеки.

Після інструктажу керівник дільниці разом зі мною, переодягнувшись у робочий одяг, насадивши на голову каски з акумулятором та протигазом, пішли спускатись у шахту. В голові кружляла думка: “Як можна планувати проходження п’ятиста метрів двоколійного штреку в піщаній породі?” На це питання я не міг дати відповіді. Це якась чергова авантюра. П’ятсот метрів не можна було пройти теоретично.

Ми спустились у шахту. На відстані п’ятдесяти метрів від ствола на колії стояв екскаватор для завантаження вагонів. Ширина двоколійного штреку складала 3,4-3,6 метра. Ми підійшли до екскаватора, який завантажував породу у вагони, й зупинились за шість метрів від вагона. До керівника дільниці

підійшов бригадир. Він був одягнений у темну футболку з короткими рукавами, наскрізь просякнута потом з пилюкою, брезентові штани, насунуті зверху на гумові чоботи, без каски в підшоломнику. Йому було років тридцять п'ять. Він був низького зросту, міцної статури, своєю поведінкою скидався на зека.

Бригадир привітався з керівником дільниці і косо подивився на мене. “Це буде ваш майстер”, – відповівши на привітання, сказав керівник дільниці. “А нахріна нам потрібен наглядач?” – запитав бригадир і продовжив: “Ми й самі справляємось”. Керівник дільниці відвів бригадира вбік і пояснив йому, що це наказ керівника шахти. “Хрін з ним, нехай працює, але нам не заважає”, – відповів бригадир.

Керівник дільниці, постоявши ще хвилин десять і побажавши мені вдалої праці, виїхав нагору. Я пішов ознайомитись з робочим місцем робітників. Простоявши хвилин п'ять біля екскаватора, наглядаючи за тим, як майстерно вантажаться вагони з породою, повернувся назад. Проходячи вбік розвилки, побачив у зробленій у стіні виїмці шість змонтованих пускачів, на яких висіли таблички, який пускач що вимикає. Біля майстра на великій швидкості двоє працівників котили вагон з породою на розвилку та причіпляли його до навантажених вагонів. Ухил рейок від забою до розвилки складав близько двох градусів.

Знову повернувся до екскаватора, слідкуючи за завантаженням породи. Аж раптом до мене донісся розпачливий зойк і галас. Я побіг на цей галас. Прибігши на місце пригоди, побачив робітника, у якого рука була залита кров'ю. Він уже не кричав, а лише стогнав.

Нещасний випадок трапився через порушення робітником техніки безпеки. Два робітники штовхали вагон, завантажений породою. Вагон набирив швидкості, бо рейки мали ухил 2°. Замість того, щоб зупинити вагон перед стрілкою, перевести її, один робітник побіг попереду стрілки. Вагон переїхав йому пальці.

Підбіг бригадир і почав кричати: “Нехрін єба... розкривати!”, а тоді наказав напарнику відвести травмованого до медичного пункту. Я підійшов до бригадира і сказав: “Потрібно про нещасний випадок доповісти диспетчеру шахти та керівництву дільниці й шахти”. “Не лізь!” – сказав бригадир і додав: “Я ж тебе просив нікуди не втручатись. Я сам доповім кому потрібно”.

Він відвернувся та пішов комусь дзвонити.

Керівник дільниці спускався щоденно в шахту в першу та другу зміни, бригадир або ланковий ходили зі мною в третю або четверту. Робітники-прохідники працювали по шість годин на зміну, але шість днів на тиждень.

Через дві доби в другій зміні після відвантаження породи у вагони робітники без тимчасового кріплення стелі почали прокладати рейки, продовжуючи колію. Зі стелі обірвався шматок породи і вдарив одного робітника по нозі. Травми були середньої важкості. За тиждень у різних змінах трапилось чотири таких нещасних випадки. Я був єдиним майстром на дільниці, де в бригаді працювало сорок чоловік. Бригада складалася з чотирьох ланок по десять

робітників у кожній. В обов'язки майстра входило складати акти про нещасні випадки, але з мене керівництво шахти не тільки не вимагало цього, а навіть забороняло. Я якось запитав у керівника дільниці про акти, які потрібно складати про нещасні випадки. Він відповів: “Поки що нічого не потрібно робити. Коли це буде потрібно, я сам скажу”. Бригадир і робітники зі мною не розмовляли. Під час зустрічі ввічливо віталися й втікали від мене, як від прокаженого. В бригаді існувала якась авантюрна таємниця, але я ніколи про це в робітників не розпитував.

Одного разу зайшов у забій штреку. Одні робітники бурили шпури в породі, інші прокладали тимчасову колію, підносили матеріали для кріплення штреку. Постоявши хвилин з десять та замірявши газ, я не кваплячись пішов на розвилку зателефонувати диспетчеру, щоб привезли порожні вагони та відвезли завантажені породою. Невдовзі моє прохання було виконане.

Через годину я знову повернувся на робоче місце прохідників. Рейки вже були вкладені. Матеріали для кріплення вивантажені обіч колії, метрах у п'ятнадцяти від забою. В забої троє робітників бурили шпури під заряди для підриву породи. Пробурено вже було зо дві третини від необхідної кількості. Останні шпури бурили шість робітників, змінюючи один одного, на трьох великих дрелях. Четверо інших разом із майстром-підривником заряджали шпури. Майстер-підривник в амонітову суміш вставляв заряд, чіпляв до нього проводи й підводив кінці на поверхню шпура, під'єднавши їх до головного проводу, який виводився на підривну машинку. Біля нього чотири робітники забивали глиняні пижі в отвір шпурів із закладеними зарядами. Робота виконувалася швидко, термін її скорочувався вчетверо порівняно з визначеними нормами. Але при цьому порушувалась техніка безпеки. Згідно з її вимогами, коли працює майстер-підривник, іншим робітникам заборонено бути поруч. Таке порушення техніки безпеки могло призвести до масового нещасного випадку, коли могли загинути всі.

Я підійшов до бригадира і наказав йому вивести майстра-підривника із забою, доки не закінчиться буріння шпурів. Бригадир відповів: “Наглядай та не лізь!” Я вимкнув рубильник. До мене підбіг бригадир, тримаючи в руках двометрову дошку (розпил). Він почав кричати: “Я зараз тебе вб'ю... і закину в забутовку, де тебе ніхто ніколи не знайде!” Я теж схопив дошку і стояв мовчки біля рубильника. Бригадир заревів від злості й побіг комусь дзвонити. Він несамовито кричав у слухавку: “Забери нах... цього хре..., або я за себе не ручаюсь, я його вб'ю”.

Головний інженер щось сказав у трубку бригадиру, і той покликав мене до слухавки. Я почув голос головного інженера: “Дивись та нікуди не лізь!” – він поклав трубку. Після цього випадку мене більше не посилали в зміну, коли одночасно бурили шпури та заряджали їх зарядами для підриву породи.

Закінчився місяць. Бригада прохідників пройшла 202 метри двоколійного штреку. Це був рекорд області. Але за цей місяць відбулося сім нещасних

випадків у бригаді прохідників. Усі вони приховувалися. У мене постійно в голові кружляли думки: “За місяць трапилось сім нещасних випадків... І жодного разу протягом місяця я не зустрічався ні з керівником, ні з інспектором з техніки безпеки”.

З’явилось цілком логічне запитання: “А якщо трапиться нещасний випадок зі смертельним наслідком? Тоді обов’язково знайдуть мене”. Я згадав, що коли працював на шахті “16-Ізвестій” та порізав пальця вугіллям і три дні був на лікарняному, через тиждень після закінчення лікарняного викликали мене на комісію з техніки безпеки. В комісію входили всі начальники дільниць та головні спеціалісти шахти. Головою технічної комісії був головний інженер шахти. Він запитав у мене: “Як ти міг вугіллям порізати палець? Чому працював без рукавиць?”

Рішення комісії було таке: “Машиніста електровоза попередити. Якщо порушення правил техніки безпеки повториться, порушник повинен бути виведений з шахти”.

Наступного дня я прийшов до керівника шахти із заявою про переведення мене в бригаду прохідників робітником. Він, почитавши її, розкричався: “Я тобі заяву не підпишу, а якщо забажаєш звільнитися з шахти “Запорозька-Комсомольська”, то їдь собі”. А тоді почав виховувати: “Тебе держава вчила, а ти хочеш перейти працювати робітником у бригаду. Держава на тебе стільки коштів витратила”.

– Я сам вчився та працював чотири роки тільки в нічну зміну, – відповів я.

– Я заяву на переведення в бригаду прохідників не підпишу, а якщо бажаєш, то звільняйся.

– Ні, мені потрібно працювати. Я хочу працювати в бригаді прохідників.

Дві доби просидів у приймальні з восьмої ранку до вісімнадцятої вечора. Тричі керівник шахти вів зі мною розмову.

– Я буду працювати в бригаді прохідників або піду шукати Радянську владу в тресті “Краснолучвугілля”, – наполягав я.

На третю добу керівник шахти підписав мою заяву на перехід у бригаду прохідників.

Керівник шахти “Запорозька-Комсомольська” раніше займав керівні посади на шахті у Воркуті, де вугілля добували робітники-в’язні. Я приступив до праці в бригаді прохідників робітником. Робота мені давалася легко, бо мав великий досвід. Через тиждень робітники бригади почали ставитись до мене доброзичливо та з пошаною, бо я брався за всі види робіт і все робив якісно. Я ніколи не сідав відпочивати, як це робило багато шахтарів.

Одного дня зі мною повертався з роботи колега. Відстань від шахти до селища складала три кілометри. Колега працював у бригаді прохідників більше року. Він знав усі таємниці бригади прохідників. Я запитав його: “А що буде, коли бригада не пройде п’ятсот метрів штреку за місяць? Виконано ж усього двісті два метри”. Той посміхнувся й відповів: “Буде нормальна заробітна

платня”. Я здивовано подивився на нього. Мій попутник промовив: “Дай слово, що все, про що я тобі розкажу, залишиться в таємниці”. Я пообіцяв мовчати. І робітник сказав: “Усе, що робиться в бригаді – це афера та кримінал, який триває вже три роки. Двісті метрів двоколійного штреку бригада ще ніколи не проходила. Ланки бригади проходили по 50-70 метрів одноколійного штреку, а заробітна платня меншою трьох тисяч карбованців протягом трьох років не була. Три роки тому бригадир прохідників зустрівся з головним інженером тресту “Краснолучвугілля” і запропонував йому давати щомісячно хабара в сумі 3000 карбованців за те, що головний інженер тресту буде доводити бригаді “занижений план” з метою отримання за його перевиконання великого проценту премії. Спочатку головний інженер тресту відмовився, і навіть вигнав бригадира. Але після третьої спроби вони домовились: бригадир щомісячно віддає головному інженеру тресту три тисячі карбованців, а той відповідно доводив бригаді занижений план. Заробітна платня у прохідників була нормальною. Бригадир збирав з кожного члена бригади по 200 карбованців. Не сам, звичайно, а через свого заступника. Власне, він фактично керував бригадою, бо бригадир у шахту спускався для годиться, один раз на тиждень, для того, щоб відмітитись, а через дві години виїздив нагору. Бригадир першим купив автомобіль “Волга”. Більшість членів бригади їздила на “Москвичах” або “Победах”.

Рік тому бригадир, прийшовши додому напідпитку, посварився з дружиною і вдарив її ножом. Бригадира засудили за ці хуліганські дії на чотири роки. Після того бригадиром став і продовжив зв’язки з головним інженером тресту нинішній керівник бригади. Він мав нагороду – орден Трудового Червоного Прапора.

В шахті це була єдина бригада, яка виконувала роботи з проходження штреків. Протягом трьох років вона працювала спокійно, не кваплячись, хоча і з постійними порушеннями техніки безпеки, таким чином скорочуючи час удвічі-тричі на підготовчі роботи для підриву породи.

Головний інженер тресту перебував у відпустці разом з бригадиром. Робити світовий рекорд – це авантюра, на заробітну платню він не вплине. Вона не збільшиться і не зменшиться. Проходження 202 метрів двоколійного штреку бригадою – це все одно, що проходити ланками в трьох-чотирьох штреках за місяць 240-260 метрів одноколійного штреку. Різниця в тому, що проходження ланками одноколійних штреків проходило спокійно, порода завантажувалась вручну, а не екскаватором. У зміні працювало по три-чотири прохідники. Завдання головного інженера – доводити бригаді план, щоб вона постійно його виконувала на 120-140% і отримувати щомісячно хабара в сумі 3000 карбованців та щомісячно відзначати зустрічі з бригадиром у ресторані.

– Отже, протягом трьох років бригада працювала спокійно, – продовжував розповідь мій співрозмовник. – У бригаду брали тільки перевірених людей – місцевих жителів, які добре працювали й тримали язика за зубами. Хто придумав цю авантюру – незрозуміло. Мабуть, начальник шахти. Всі чекають головного інженера з відпустки.

– А що буде з травмованим? – запитав я у робітника.

– Що буде, що буде? – посміхнувся він. – Вилікують, заплатять заробітну платню та будуть далі працювати.

– А якщо хтось стане інвалідом? – продовжував розпитувати я.

– Ну так що! Все схоплено. Будуть платити інвалідність, – відповів той.

Підійшли до селища, прохідник подав руку та промовив:

– Не забувай тримати язика за зубами, бо мені в бригаді працювати.

– Не забуду, – відповів я й пішов у свій гуртожиток.

Бригада була слухняна, небалакуча, сумлінно виконувала свою роботу, бо мала стабільну заробітну плату протягом трьох років. Авантюру зі світовим рекордом придумав керівник шахти, коли головний інженер та бригадир знаходились у відпустці. Йому потрібний був швидко побудований штрек. На його совісті сім травмованих робітників за місяць.

Головний інженер разом з бригадиром хоч і порушували закони, обдурюючи державу, але вони прожовували хабарі, а не ковтали їх, а тому не давилися, коли ковтали. А керівник шахти, заради свого гонору і бандитського досвіду, не рахувався з робітниками, як у Воркуті на шахтах не рахувався із зеками. Сім покалічених шахтарів – ось ціна “світового рекорду”.

В бригаді знали про дії бригадира. Вони добре до нього ставились, бо він був добрим організатором, добивався для робітників додаткової заробітної плати. В результаті згуртував добру, дисципліновану бригаду.

Невдовзі мене викликали до військкомату на комісію у зв’язку з призовом в армію. Я не заперечував проти військової служби. Але в мене від народження була плоскостопість, а коли шахтний електровоз придушив на лівій нозі пальця, то почала вискакувати гулька. Гулька часто вискакувала під час ходьби, і ходити ставало боляче. Тоді я сідав та вправляв її руками на місце. Іноді гулька вискакувала п’ять-шість разів за добу. Комісію разом з іншими призовниками проходив у Краснолуцькому військкоматі. Комісія знаходилась у великій кімнаті. Тут стояли зсунуті в рядок столи завдовжки десять-двадцять метрів. За столами сиділи лікарі різних спеціальностей. У кінці столу сидів полковник, який затверджував висновки всіх лікарів. Я просувався швидко повз столи, від одного лікаря до іншого. Кожен лікар робив свій висновок. Усе проходило добре. Мене визнали придатним для служби в нестройових військах. Раптом вискочила гулька і я почав накульгувати. Накульгування моє відразу помітив полковник. Він подивився на картку, яка була в його руках, де було написано: здоровий, здоровий, придатний до служби.

– Ану пройди вперед! – наказав полковник.

Я пройшов десять метрів. Полковник закричав:

– Кого ви берете в армію? Нам ще калік в армії не вистачало!

Збіглися всі лікарі і дивились на випуклу гулю на моїй нозі. Через десять хвилин була перероблена картка і я отримав військовий білет, де було записано: “Придатний до нестройової служби”. Після отримання такого білета я розра-

хувався з шахти “Запорозька-Комсомольська”, отримавши за місяць непогану заробітну плату робітника-прохідника. Потім поїхав у Ратне Волинської області провідати батьків. Роботи там не було. Я з родиною переїхав до Луцька до старшого брата Мойсея.

ЛУЦЬКИЙ ЗАВОД “ЕЛЕКТРОАПАРАТ”

У 1962 році Луцьк аж ніяк не можна було назвати індустріальним містом. Тут діяли збудований у 1955 році “Авторемзавод”, декілька невеликих комунальних підприємств місцевого значення та зо три десятки різних установ. Тож влаштуватись у Луцьку на роботу без прописки було неможливо, а прописатись приїжджому непрацюючому забороняв закон. Таким чином був створений запобіжний бар’єр, що стримував збільшення населення міста, а відтак і кількість безробітних.

У 1955 році мій старший брат після закінчення Дрогобицького електро-механічного технікуму за спеціальністю технік-технолог з холодної обробки металу був направлений на роботу в Луцьк на “Авторемзавод”, який ще будувався, на посаду майстра механічного цеху й оселився в окремій кімнаті гуртожитку. Йому підпорядкували ланку робітників і доручили займатись встановленням обладнання в механічному цеху заводу.

Через три місяці старшого брата призвали в армію. Коли він у 1958 році повернувся на свій завод, місце майстра було зайняте і йому запропонували попрацювати токарем, обіцяючи в майбутньому повернути його посаду. Через півроку обіцянку виконали, і брат знову обійняв посаду майстра механічного цеху.

Директором Луцького авторемзаводу тоді був Іван Карпович Коваль – чудовий господарник. Його боялись і поважали. На заводі існував бездоганний порядок. Кожен робітник, який стояв біля верстата, завжди тримав у шухляді банку фарби та пензель, щоб підфарбовувати обладнання при найменшій подряпині.

Незабаром молодий майстер одружився, в їхній сім’ї народилась дитина. Завод побудував їм у мікрорайоні Теремно на ділянці чотири сотих двокімнатний цегляний будинок з верандою і сарай. Через півроку брата призначили старшим майстром механічного цеху, в якому працювало двісті шістьдесят робітників.

Наприкінці 1960 року директору Івану Карповичу Ковалю запропонували посаду директора заводу “Електроапарат”, що саме будувався. Іван Карпович погодився.

Звільняючись, Іван Карпович запропонував піти разом з ним на нове місце роботи моему брату і ще трьом інженерно-технічним працівникам. Старший майстер був призначений старшим інженером-технологом у дирекцію замовника заводу “Електроапарат”, другий інженерно-технічний працівник як

замовник – керівником інструментального цеху, третій – головним механіком заводу, четвертий – керівником постачання.

Перша черга заводу “Електроапарат” повинна була вводитися в дію в другому кварталі 1962 року. В цю першу чергу входили інструментальний цех, адміністративний будинок, складські приміщення, гараж та механічний цех, що будувався за два кілометри від самого підприємства.

На початку 1962 року я з дружиною приїхав з Донбасу до Луцька і оселився в будинку брата.

Оскільки я мав диплом про закінчення Краснолуцького гірничного технікуму за спеціальністю гірничий електромеханік, старший брат попросив Івана Карповича Коваля влаштувати мене на завод. Іван Карпович промовив: “Я прийму твого брата на завод, якщо в паспорті в нього буде прописка”.

Прописати до себе мене з дружиною брат не міг – не дозволяла площа будинку. І він домовився з головним механіком заводу, який жив у селі Струмівка, що той пропише мене до свого приватного будинку. Відстань від Луцька до села Струмівка складала шість кілометрів. Щойно прописавшись, я з братом прийшов до директора, написав заяву, Іван Карпович відразу ж наклав відповідну візу і я став техніком-конструктором з посадовим окладом 75 карбованців.

Дирекція майбутнього “Електроапарату” вже складалася з дев’яти працівників. Усі вони розташовувалися в приміщенні гаража без вікон. У торцевій стіні приміщення були змонтовані гаражні ворота з вставленими в них дверима. Тут стояли письмові столи в два ряди, з широким проходом між ними посередині кімнати. Директор заводу сидів за письмовим двотумбовим столом обличчям до своїх працівників. З двох боків до директорського були приставлені ще два столи. Щотижня в приміщенні гаража проходила оперативна нарада, де розглядалися питання про хід будівництва заводу.

На оперативних нарадах були присутні директор заводу, головний інженер генпідрядного будівельного управління Олександр Михайлович Ельберт (він прибував на нараду на милицях, ступаючи на одну ногу, друга нога була в гіпсі), всі виконроби генпідрядного та субпідрядних управлінь, головні спеціалісти від замовника. Вони сиділи за трьома письмовими двотумбовими столами. Нарада тривала, як правило, півгодини.

У квітні 1962 року на “Електроапарат” учнями монтажниць були прийняті на конкурсній основі тридцять дівчат, всі мали закінчену десятирічку. Їх направили на навчання на Харківський електромеханічний завод. Туди ж на навчання були направлені і п’ять інженерно-технічних працівників. Три техніки після навчання мали працювати контролерами випробувальних станцій, два інженери в Харкові переймали досвід.

Навчали монтажниць у складальному цеху. Кожну ученицю прикріпили до досвідченої монтажниці. З механічного цеху каркасні щити та шафи завозили у складальний цех. На каркасах були азбестоцементні плити з прикріпленими на них різними приладами, якими управлялися виробничі процеси:

підприємств, доменних та мартенівських печей, різних електростанцій. Термін навчання учениць-монтажниць та інших працівників складав три місяці.

Монтажниці повинні були з'єднувати проводами клеми всіх приладів з клемками, закріпленими на каркасах та шафах. За три місяці вони мусли навчитися на практиці працювати за схемами креслень і прокладати дроти в пучках найкоротшим шляхом, кріпити пучки проводів до каркасів та шаф згідно зі схемами креслення.

Техніки, які навчалися на випробувальних станціях, повинні були навчитися проводити випробувальні операції каркасів та шаф управління виробничими процесами.

Після закінчення монтажних робіт, каркасів та шаф починалися випробування. Вони були відповідальні, але нескладні. Спочатку перевіряли кожне з'єднання підведеного дроту до клеми приладу та клемника і визначали відсутність розриву в проводах та чи працюють контакти. Після першої робилась друга перевірка кожної клеми. Клеми випробовували напругою 10000 вольт. Якщо не виявлялися пробої в клемках, перевірка на цьому закінчувалась.

Інженерно-технічні працівники мешкали в готелі "Харків" у кімнатах напівлюкс на два ліжка. Проживання в них коштувало один карбованець 56 копійок за добу за кожне ліжко.

Дівчата жили в заводському гуртожитку. Від готелю до електромеханічного заводу доїжджали трамваєм за сорок хвилин.

Щомісяця в Харків для перевірки навчання лучан приїжджав директор з групою підлеглих. Директору у тому ж готелі "Харків" бронювали кімнату "люкс". Це був однокімнатний одномісний номер з усіма вигодами. Директор перебував у Харкові від трьох до п'яти діб. Уранці він з підлеглими їздив на завод, ознайомлювався з усіма відділами заводу, зустрічався з керівниками, перевіряв робочі місця робітників, які проходили навчання. Одного дня він разом зі мною проходив дорогою з прохідної всередині електромеханічного заводу. Дорога була викладена бруківкою, якою їздили машини, автокари, крани та навантажувачі. Всюди вздовж дороги валялися розкидані матеріали, старе демонтоване обладнання, запаковане нове обладнання у величезних, почорнілих дерев'яних ящиках, готова продукція, різні контейнери з комплектуючими деталями для виробництва. Багато обладнання лежало роками, вдавлене в землю під власною вагою та від довгого зберігання.

Іван Карпович, дивлячись на цей безлад, промовив: "Дивись! Яка безгосподарність. Скільки добротного матеріалу та обладнання псується та не використовується. На нашому заводі ніколи такого не буде".

Ці слова Ковалю Івана Карповича я запам'ятав на все життя.

Електромеханічний завод випускав каркасні щити управління, шафи управління, різні генератори, електродвигуни та інші вироби. Своєю продукцією він забезпечував підприємства Радянського Союзу та багато країн світу. Крім основної продукції, тут ще випускалися товари народного вжитку, електропраски тощо.

За словами відповідальних працівників заводу, щорічно в розібраному вигляді виносили 25-30 тисяч прасок. Електропраски тоді були в дефіциті, але в Харкові через знайомих їх можна було купити за півціни.

У складальному цеху на початку місяця через відсутність деяких приладів та інших матеріалів монтажниці працювали неефективно, по декілька годин у зміну простоювали. Контролерами працювали робітники шостого розряду. Вони в перші дні місяця байдикували через відсутність фронту робіт. Вони починали працювати ефективно після двадцятого числа, коли з'являлися змонтовані каркасні щити та шафи. А в кінці місяця їм доводилося працювати по дві зміни і навіть спати в цеху. Деякі прилади постачальники привозили на завод у сумці літаком. Секція не могла бути закінчена, якщо був відсутній хоча б один прилад. За авральні дні щомісяця контролери за рахунок надпланових годин заробляли більше, ніж становила їх місячна ставка. Наприкінці місяця за надпланові години заробляли й монтажниці.

Комплектуючі деталі на щити управління постачалися багатьма підприємствами Радянського Союзу.

У червні до Луцька повернулись учні, які навчалися у Харкові. На електроапаратному заводі закінчувались будівельно-монтажні роботи і будівлю готували до введення в дію. Будівельники вже здали чотириповерховий адміністративний корпус. Почалося вселення в нові кабінети. Я і мій напарник письмовий стіл понесли в конструкторське бюро на третій поверх сходами. Опоряджувальні роботи будівельники виконали якісно. Раптом на площадці сходів, повертаючи письмовий стіл, ми подряпали стіну. Знизу сходами піднімався директор заводу Іван Карпович. Він сердито подивився на мене і сказав: “Щоб через годину цієї подряпини не було!” І пішов, залишивши мене з переляканим обличчям. Я не знав, що робити, як ліквідувати цю подряпину. Незабаром до мене підійшов старший брат. Побачивши моє перелякане обличчя та взнавши, що трапилося, він зник, а вже через десять хвилин привів жінку-маляра. Вона швиденько зашпаклювала подряпину, а через годину й пофарбувала. Я за цю роботу заплатив два карбованці, але уник директорського гніву.

Директор заводу Іван Карпович Коваль особисто слідкував за культурою виробництва. На заводському майдані матеріали, обладнання, готова продукція завжди знаходилася в належному стані і зберігалися у визначеному місці. Усі знали, що директор терпіти не може безгосподарності, а тому не допускали порушень вимог Івана Карповича. Випадок з подряпиною стіни залишився в моїй пам'яті назавжди.

Завод почав працювати з липня 1962 року. З'явилися перші замовлення. Механічний цех з виготовлення каркасних щитів та шаф знаходився за два кілометри від заводу. Цех працював нестабільно і не виконував план, через що в кінці місяця напружено, авралью у три зміни й у вихідні був змушений працювати складальний цех з випуску каркасних щитів та шаф у закінченому вигляді.

В липні 1962 року Іван Карпович викликав до себе в кабінет старшого інженера-технолога й запитав:

– Ти бажаєш отримати квартиру в центрі міста?

– А хто не бажає? – відповів старший брат.

– Тоді слухай мене уважно! – і продовжив. – Ти з завтрашнього дня підеш працювати керівником механічного цеху. І якщо почнеш виконувати план з випуску каркасних щитів та шаф, то я тобі виділю квартиру!

– Добре! – відповів брат і додав. – Якщо я план не виконаю, то за квартирою не прийду.

На тому розмова закінчилася.

Мій брат, інженер-технолог, мав достатній досвід роботи в механічному цеху Луцького авторемзаводу.

Тому на новій посаді освоївся швидко. Механічний цех, який до того хронічно “кульгав”, виконав план за місяць на 106%; за другий – на 118%; за третій – на 130%, що дало можливість у складальному цеху створити запас каркасних щитів та шаф терміном на десять діб. Через чотири місяці керівник механічного цеху зайшов до кабінету директора з проханням виконати обіцянку і виділити йому квартиру. Іван Карпович сказав: “Я не забудь”. Через місяць він виділив брату у новому п’ятиповерховому будинку двокімнатну квартиру на першому поверсі. Квартира-“хрущовка” – це була мрія кожної родини.

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІНЖЕНЕРІВ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА

У червні 1962 року в Луцьку з’явилися оголошення про набір учнів з середньою освітою на вечірнє відділення Луцького філіалу Українського інституту інженерів водного господарства з переліком усіх спеціальностей.

Прочитавши це оголошення, я зібрав усі необхідні документи і заніс у приймальну комісію. Було подано майже двісті заяв абітурієнтів. На іспитах практично всім вступникам екзаменатори ставили з предметів “задовільно”. Абітурієнти, які склали іспити в Луцьку, а вступали до інших вузів, одержували оцінки за заслугою. Нас усіх попередили: якщо в Луцьку таки відкривють вечірнє відділення філіалу УІВГ, то всі абітурієнти, які складають іспити, будуть зараховані в інститут, а якщо ні, то абітурієнти зможуть ці документи здати в приймальну комісію УІВГ у Рівному.

Після закінчення вступних іспитів голова приймальної комісії зібрав усіх абітурієнтів і вибачився перед ними за те, що вечірнього відділення в 1962 році не буде.

Я забрав свої документи та випуску з одержаними на іспитах оцінками і поїхав у Рівне. В Рівному звернувся до голови приймальної комісії і показав

йому свої документи. В мене вже був загальний трудовий стаж п'ять років, з них підземного стажу роботи в шахті – чотири роки та чотири місяці. Голова приймальної комісії уважно роздивився мої документи й запропонував мені вступати до інституту на гідромеліоративний факультет, де був недобір.

Я відмовився від такої пропозиції й пояснив: “Коли у 18 років я їхав на Донбас працювати в шахті, нас проінформували, що всі, хто відробить під землею два роки, буде зарахований в будь-який інститут Радянського Союзу без конкурсу, а в мене п'ять років стажу, і з них понад 4 роки під землею. Крім того, в шахті в мене була травма”. А на закінчення додав: “Я з дитинства бажав бути будівельником”.

Голова приймальної комісії уважно вислухав мій монолог і відповів: “Я не можу прийняти Вас у групу промислового та цивільного будівництва. Це – одна група з прохідним балом 22 та зі стажем роботи не менше двох років”. Настала тиша. Раптом він сказав: “Якщо ти погодишся, я буду тобі допомагати вступити до інституту на спеціальність інженера-гідротехніка. Погоджуйся! Це теж будівельники, але тільки вони будують мости, тунелі, порти, електростанції та інші споруди”.

Я погодився й поїхав до Луцька, а через дві доби приїхав знову в Рівне, щоб дізнатися, чи зарахований я студентом УІВГ. У вестибюлі головного корпусу на дошці об'яв були вивішені списки прийнятих до інституту на перший курс. Побачивши себе в списках студентів першого курсу гідротехнічного факультету в групі з прискореним терміном навчання з набраними 16 балами (закінчивши Краснолуцький гірничий технікум, де іноземної мови не вивчали, я згідно з законом звільнявся від складання цього іспиту), я зрадів.

У Луцьку я набрав 12 балів з чотирьох предметів, і хто додав ще чотири бали, невідомо й досі. Хоча згідно з законом мене повинні були прийняти в інститут і з 12 балами. Мабуть, додали члени приймальної комісії.

В інституті були створені групи з різними термінами навчання. В групи з продовженим терміном зарахували абітурієнтів, які закінчили десять класів та технікуми й не мали стажу роботи на виробництві. Група прискореного навчання складалася з тих, хто мав стаж роботи не менше двох років або відслужив в армії.

Навчання з продовженим терміном тривало п'ять з половиною років, а з прискореним – чотири роки й десять місяців. Студенти-“безстажники”, починаючи з першого курсу, розподілялися по будовах, виконуючи підсобні роботи та навчаючись робітничим спеціальностям: маляра, тесляра, столяра, штукатура-маляра, лицювальника. Ця практика тривала півроку.

Студенти в першу зміну працювали, а ввечері навчалися в інституті.

Мене зарахували в групу з прискореним терміном навчання за спеціальністю інженер-гідротехнік. Ця спеціальність дозволяла будувати мости, порти, гідроелектростанції та інші будови.

Першого вересня 1962 року мене та ще вісім студентів гідротехнічного факультету поселили в цокольному та підвальному приміщенні гуртожитку,

розташованому на вулиці Леніна, біля пам'ятника Миколі Івановичу Кузнецову. Приміщення складалося з двох кімнат.

У великій кімнаті стояли ліжка, між ними – невеличкі тумбочки. Перед входом у велику кімнату – два столи та дев'ять стільців. Кімнати розділялися стіною, в якій знаходився отвір на два метри. В малій кімнаті на стіні були дві металеві раковини з водопровідними кранами над ними. Замість шаф стояли дві алюмінієві вішалки. Вікна виходили у двір будинку. Двері з кімнати вели в довгий і темний коридор, в кінці якого була духова кімната.

Один раз на тиждень, з 14 до 20 години, з'являлася тепла вода. За цей час встигали помитись усі чоловіки та жінки, які жили в гуртожитку.

Гуртожиток зачинявся о 23 годині. Студентам, які спізнювались, зайти в гуртожиток без покарання було неможливо. Тому кімната, де жили студенти першого курсу гідротехнічного факультету, для багатьох запізнілих ставала порятунком. У нас завжди світилося до першої або другої ночі, і студенти, які запізнювались, стукали в шибку і їх через вікно, до якого від землі було якихось півметра, впускали в гуртожиток. Постійні “клієнти” іноді приносили пляшку горілки, яку всі дружно розпивали.

Студенти першого курсу отримували стипендію 29 карбованців на місяць. З цієї суми один карбованець 70 копійок вираховували за проживання в гуртожитку. Студентам третього курсу нараховували стипендію на місяць у сумі 35 карбованців.

Більшість студентів жила бідно. Багато з них були дітьми війни, не мали батьків. Інші – вихідці з села, де в ту пору з грішми було сутужно. Допомога надходила, як правило, один раз на квартал у вигляді посилок. У посилку було вкладено 1,5-2 кг сала, 1-2 кг цукру, 5-6 цибулин або головок часнику та дволітрову гумову грілку з самогоном.

Через п'ятнадцять днів навчання групу студентів направили на місяць працювати в колгосп, у село Кустин Рівненського району. Розселили студентів по приватних оселях. Дві сільські жінки готували для них їжу. Студенти протягом місяця збирали на полі картоплю, моркву, буряки та виконували навантажувально-розвантажувальні роботи.

Перед від'їздом з колгоспу студентам дозволили взяти по мішку картоплі разом з морквою та буряком.

Перший курс гідротехнічного факультету складався з двох груп інженерів-гідротехніків, двох – інженерів з водопостачання та каналізації та однієї групи промислово-цивільного будівництва.

В моїй групі більшість однокурсників мала спеціальну або технічну освіту та стаж роботи більше двох років. Були й демобілізовані з армії.

Вчитися було дуже важко, бо після нашого навчання в школі або технікумі минуло від двох до п'яти років. Ми вже відвикли від навчання.

Снідати, обідати та вечеряти бігали в їдальню кооперативного технікуму. Іноді у вихідні дні, маючи свою картоплю, сало, цукор, цибулю, готували їжу

самі. Часом скидалися по карбованцю, купували декілька пляшок горілки, й тоді вечеря минала весело. Іноді вечорами ходили на перший поверх у червоний куток дивитись телевізор – футбольні та хокейні матчі, КВК, блакитний вогник, кінофільми.

В інституті кожна кафедра відкривала дослідні гуртки, викладачі запрошували студентів брати участь у їх роботі. Я з двома однокурсниками записався в гурток на кафедру фізики. Ним керував кандидат технічних наук, завідуючий кафедрою Корнієнко. На заняттях гуртка досліджували датчики, які повинні були виконувати багато вимірювальних функцій: вимірювати просідання всіх споруд, визначати силу землетрусу, вибух атомної бомби та ін. Студентам Корнієнко поставив завдання: визначити пропорційну залежність значень тиску та опору.

Для визначення пропорційної залежності тиску та опору студенти брали скляну трубку з внутрішнім діаметром отвору 4 мм. Трубки заповнювали сумішшю з крихт губки від мочалки та порошку графіту. З двох боків вставлялись металеві стержні, які щільно прилягали до внутрішнього скла. До кінців металевих стержнів підводились проводи від приладу, який вимірював опір.

Довжина скляної трубки складала 150 мм. На поверхні скляної трубки були нанесені поділки. Завдання студентів полягало в тому, щоб кожен добір суміші меленого графіту та губки у відсотках записувався у журнал.

Шляхом постійного добору суміші та її випробування студент шукав таке відношення кількості меленого графіту з губкою, яка б давала пропорційну залежність опору на приладі та кількості поділок на скляній трубці в залежності від тиску металевих стержнів.

В кінці досліджень студенти креслили систему координат, на яку наносили отримані дані тиску та опору, а на їх підставі – графіки. Всі досліди забирав для вивчення завідуючий кафедрою. Він розповів студентам-дослідникам про свої мрії впровадити датчики у виробництво.

За два тижні до початку сесії Корнієнко проводив співбесіди з студентами-дослідниками і всім у залікову книжку ставив оцінку “добре”. Так гуртківці достроково складали іспити з фізики, збільшуючи собі зимові канікули на три-п’ять днів.

Настав перший семестр. За три двійки з групи відрахували чотирьох студентів. Декілька отримали по одній або дві двійки. З дозволу деканату вони протягом місяця перездавали.

Трьох студентів восени з першого курсу забрали в армію. Після закінчення першого семестру в групі з двадцяти п’яти студентів залишилося вісімнадцять.

* * *

Двотижневі канікули у студентів пролетіли швидко. Більшість студентів прискореної групи на канікулах не відпочивала, а допомагала своїм самотнім батькам та вдовам поратись по господарству.

Другий семестр уже переживався легше, хоча кількість занять не зменшилась і вони не стали легшими. Просто студенти вже звикли до прискороного темпу навчання.

На першому курсі викладали історію КПРС. На лекціях та семінарах з цієї дисципліни постійно відбувалися дискусії про культ особи І.В.Сталіна.

Викладачі поділилися на два протилежні табори. Одна частина засуджувала дії Сталіна та підтримувала М.С.Хрущова, інші так і залишилися запеклими сталіністами. Ці дві групи вели між собою непримиренну боротьбу, намагалися схилити студентів на свій бік.

Багато колишніх “ворогів народу” було реабілітовано та звільнено з в’язниць і таборів, реабілітовано посмертно, що позитивно вплинуло на становище їхніх родичів, відкрило шлях для нормального життя їхнім дітям. Деякі викладачі були погано підготовлені до дискусій на цю болючу тему, а тому впадали в крайнощі, втрачали самовладання і частенько зганяли зло на студентах, підготовлених краще за деяких викладачів.

20-й з’їзд КПРС став шоком для всіх, особливо для викладачів історії КПРС. Один старший викладач читав лекції на потоці трьом групам другого курсу. Він якось сказав: “Я працював завідувачим архівним відділом ЦК КПРС і хочу вам сказати: Сталін – це була безграмотна людина. Він навіть не знав російської мови”.

Мене розлютив такий підхід до оцінки діяльності Сталіна. Я попросив слова і сказав цьому викладачу: “Навіщо Ви нам розповідаєте не про злочини Сталіна і про систему, яка їх допустила, а робите з керівника держави посміховисько, видаючи його за безграмотну людину. Він керував державою тридцять років і його мову всі розуміли”.

Невдоволений викладач щось пробурмотів на це, але пролунав дзвінок і всі вибігли на перерву. Думки у студентів були різні. Багато з них ще перебувало під страхом і тільки слухали, але питань не задавали, побоюючись можливих неприємностей. Але були й активні студенти, які вже знали багато про боротьбу в партії та у владі.

На одному з семінарів, який проводив секретар парткому інституту, думки студентів поділилися. Більшість засуджувала культ особи Сталіна та репресії, які проводились за його вказівкою. І вони почали задавати викладачу неприємні запитання. Той, непохитний сталініст, раптом сердито вигукнув: “Що, Вам за Сталіна сонце не світило? Що, за Сталіна було погане життя?” Настала тиша. Студенти примовкли, лякаючись посади секретаря парткому інституту. Напряму в аудиторії розрядив дзвінок на перерву.

Одного дня, в березні, до нас у підвальне приміщення зайшов однокурсник Боган Анатолій Федорович. Він був уже одружений і жив на приватній квартирі поруч з гуртожитком. У кімнаті були я та ще двоє студентів. Я і Боган А.Ф. були одностайними щодо культу особи Сталіна та в питаннях розвитку країни. Анатолій розповів мені, що в нашому інституті, в бібліотеці, є багато книг, які раніше були заборонені, і що сьогодні їх можна вільно взяти. Крім того, в бібліотеці є стенографічні звіти всіх з’їздів КПРС.

Наступного дня я відвідав інститутську бібліотеку і взяв для читання стенографічний звіт 18-го з'їзду КПРС. Протягом року я перечитав стенографічні звіти від 12-го з'їзду КПРС до 22-го включно. Становище в країні погіршувалося з кожним днем. Почалися перебої з постачанням продуктів харчування. В хліб стали добавляти різні домішки: кукурудзу та картоплю. З прилавків зникла ковбаса, масло, м'ясо.

На одному з семінарів з історії викладач на запитання студентів: “Чого так сталося?” – відповів: “У всьому винні спекулянти, які все скуповують, а потім перепродують утричі дорожче”. Студенти не вірили в ці побрехеньки. Я встав та розгнівано висловив викладачу свою незгоду, сказавши: “Якщо в країні було б товарів удосталь, то ніяких спекулянтів не існувало б”.

Майже всі студенти підтримували рішення 20-22-го з'їздів КПРС. У квітні 1963 року я поїхав у Ратне провідати своїх батьків та дружину, яка народила мені сина Валентина. В Ратне жили мати з вітчимом, брат і сестра по матері та старенька бабуся, тітка матері, яку всі дуже любили.

Вітчим, інвалід війни другої групи, учасник боїв під Сталінградом та на Курській дузі. Але про це я вже розповідав вище.

Вечері за столом зібралась вся родина з нагоди народження Валентина та мого приїзду. Вечір у родинному колі минав весело. Я став розповідати про життя в Рівному, про навчання в інституті, про дискусії, які ведуться навколо культу особи Сталіна. В азарті почав критикувати Сталіна за те, що він перед війною знищив більше тисячі генералів та адміралів, п'ять маршалів, тисячі офіцерів та партійних керівників.

Встав вітчим. Він промовив: “Я хотів би, щоб у нашому домі ніколи не говорили поганого про Сталіна. Я з ним зустрічався в окопах Сталінграда. Якби не він, ми б не виграли війни. А те, що сьогодні оці сопляки, які не понюхали пороху, виступають і засуджують Сталіна, то це кар'єристи і вороги народу”. Я вмовк, поважаючи думку старших, бо так мене виховували, і більше в будинку матері я ніколи навіть не заїкався на цю тему.

Невдовзі вітчим розповів мені про випадок, який трапився з ним декілька місяців тому. Вітчим працював фельд'єгерем на пошті, розносив “спецпошту”. Одного дня він заносив пакет першому секретарю Ратнівського райкому партії. Відчинивши двері до кабінету секретаря, Сергій Петрович побачив, що той стоїть на стільці, тримаючи в руках знятий портрет Сталіна.

– А... заходь, заходь! – промовив секретар. – Одну хвилинку. Зараз розпишуся за пакет.

– Повісь на місце! – пролунав погрозливий голос Сергія Петровича.

– Ти що, дурний? – спитав секретар райкому.

– Повісь на місце! – поклавши руку на кобуру револьвера, повторив Сергій Петрович і промовив. – Я з ним в окопах під Сталінградом разом воював.

– Зараз! Зараз! – переляканий секретар райкому повісив портрет Сталіна на місце. Потім зліз зі стільця, мовчки розписався за отриманий пакет.

Сергій Петрович поклав розписку в сумку і вийшов. Після того секретар все одно зняв портрет Сталіна, але про цей інцидент нікого не повідомив. Часи були складні. На мою думку, секретар райкому вчинив гуманно стосовно мого вітчима.

Студенти дуже любили Рівне – місто партизанської слави та пишалися ним. Вони ходили в парк Шевченка на танці, відвідували кінотеатри, театр, займалися спортом. Популярними були вечори відпочинку: концерти художньої самодіяльності, різні ігри, танці, КВК, які частенько відбувались у головному корпусі інституту, в актовому залі. Зал завжди був заповнений.

Більшість студентів жила бідно, а тому шукала для себе якийсь заробіток: одні виконували контрольні роботи, курсові і навіть дипломні проекти для студентів-заочників, інші ходили на підприємства або на станцію, де навантажували і розвантажували машини й вагони за невелику платню.

У квітні 1963 року під час будівництва пологового будинку в Рівному впала крайня стіна та всі перекриття, змонтовані на фасадній капітальній та середній стінах. Це сталося вночі, а тому ніхто не постраждав. Після чергових лекцій я побіг подивитися на руйнування. Цегла з фасадної капітальної стіни завалила асфальтну дорогу, яка проходила біля готелю “Мир”.

Причин руйнування пологового будинку було декілька:

1) Рання та швидка весна, що призвело до швидкого підвищення температури повітря.

2) Невиконання заходів із запобігання руйнування будови від швидкого підвищення температури повітря (ранньої весни).

3) Порушення технології будівництва в частині анкеровки плит перекриття та інших вимог проекту.

Через невиконання заходів, зазначених у проекті, швидке підвищення температури повітря зовнішня частина фасадної стіни швидко нагрілася, розчин у цегляній кладці зовнішньої стіни розтанув, вона почала давати осадку, а внутрішні шви фасадної стіни залишалися мерзлими. Враховуючи нерівномірну осадку швів та неякісну анкеровку плит зі стінами, споруда завалилася.

Одного дня наприкінці травня 1963 року в наш підвал зайшов Боган А.Ф. Він повідомив мене, що два дні тому перевівся з групи ГЕС у групу ПЦБ (промислово-цивільне будівництво) і запропонував це зробити мені. Крім того, Анатолій Федорович розповів, що заяву на переведення його з ГЕС в ПЦБ підписав новопризначений декан гідротехнічного факультету. Він – кандидат технічних наук, два роки перебував на Кубі, де працював у складі радянської делегації.

Новий декан Єлісеєв був сучасною людиною, своїми поглядами відрізнявся від інших викладачів та деканів інституту. Він уважно вислуховував кожного студента і завжди, чим міг, допомагав.

Не гаючи часу, я написав заяву про те, щоб мене зі спеціальності інженера-гідротехніка перевели на спеціальність промислово-цивільного будівництва, і пішов з цією заявою до декана. Він уважно вислухав усі мої аргументи і, не задаючи питань, підписав заяву на перевід з групи ГЕС у групу ПЦБ.

На третьому курсі студентам, які перейшли з групи ГЕС у ПЦБ, необхідно було доздати курсову роботу з архітектури. Вимога була проста: накреслити двоповерховий будинок. Я накреслив житловий будинок, який складався з фасаду, плану та розрізу, але відмив фасад чорною тушшю. Фасад став чорним, шрифт був страшний. Я приніс цю роботу завідуючому кафедрою архітектури Борису Семеновичу Баранцу. Він скривився, нічого не сказав, але поставив “задовільно”.

Після такої ганьби я купив собі офіцерську лінійку і всі інші курсові проекти з архітектури здавав на відмінно, хоча цілими днями і ночами сидів над їх підписанням. Шрифт давався мені неймовірно важко, і саме через це я на кожен проект з архітектури витрачав часу удвічі більше, ніж мої однокурсники.

Починаючи з вересня 1963 року, в підвальне приміщення студентів уже не розселяли. Мене поселили на третьому поверсі в кімнаті на п'ять чоловік. Моїми співмешканцями були Анатолій Боган, Вася Мартинюк, Валік Семенов, Міша Обшанський. Щоправда, одне ліжко стояло порожнім: воно рахувалося за Анатолієм Боганом, який був одружений і мешкав поряд згуртожитком.

У кімнаті всі жили дружно. Їсти готували по черзі. Картопля була своя, привезена з колгоспу. Сало кожен квартал висилали Міші, Васі. Кожен чергував добу й годував усю кімнату. Валіку Семенову батько посилав з Саратова щомісячно 30 карбованців. Він купував дві банки тушонки і варив кашу з м'ясом, а на десерт були чай і хліб з маслом. Йому коштів на це вистачало.

Коли наставала моя черга, я варив борщ, смажив картоплю і заварював чай. Моє чергування з приготування їжі було найдешевше, але часу забирало удвічі більше, ніж у інших мешканців кімнати.

На третьому курсі студенти з прискореною програмою навчання відвідували лекції з багатьох загальноосвітніх, загальнотехнічних та спеціальних предметів з групами, які вступали до інституту на рік раніше, але за іншою, сповільненою програмою.

Валентин Семенов був капітаном збірної баскетбольної команди УПВГ. Ще в школі він грав за юнацьку збірну Росії, а в армії – за збірну баскетбольну команду військового округу. Міша Обшанський закінчив будівельний технікум на відмінно, три роки відслужив в армії, працюючи там майстром. Третій, Вася Мартинюк, був направлений від будівельного управління.

Анатолій Боган закінчив будівельний технікум разом з Мішею Обшанським і також відслужив армію. Він, коли народився син, приносив у кімнату пелюшки і розвішував їх на бильця всіх ліжок та на спинки стільців, доки ми всі були на лекціях. За цей час Боган встигав їх висушити. Валентин Семенов частенько перебував у мандрівках, виїжджаючи на змагання з баскетболу в складі інститутської команди та команди Рівненської області.

Валентин Семенов також частенько був головним суддею змагань з баскетболу. А змагання відбувалися майже щомісячно, а іноді й щотижня. Якщо матчі були рядові і не дуже відповідальні, Валентин брав з собою хлопців з кімнати у склад суддів. Одного він садив наглядати за годинником, другий

контролював та записував штрафні фоли, які отримував гравець. Кількість матчів, які Валентин сам судив цілий день, інколи доходила до шести. Вечері Валентин отримував талони на всіх хлопців з кімнати. Вони йшли вечеряти в кафе “Ровенчанка”. Частина талонів хлопці проїдали, а за частину отримували гроші, залишаючи офіціантам за це 20% вартості талонів за ризик, бо міняти талони на гроші було заборонено.

Особливо запекла боротьба постійно велась між баскетбольними командами УПВГ та пединституту. Це були однаково сильні команди, а тому на їх зустрічах зал був заповнений вболівальниками. Перемагала то одна, то друга команда з відривом в одне-два очки.

В УПВГ був підшефний колгосп у Березнівському районі. В середині вересня 1963 року групу промислово-цивільного будівництва направили туди на місяць працювати. Господарство було слабеньке, відстає в районі, але люди в цьому селі жили доброзичливі. Я та інші хлопці працювали мулярами на будівництві корівника. За місяць були виконані фундаменти та стіни корівника. Годували нас добре. Куховарили щоденно дві сільські жінки і по черзі дві студентки нашої групи. Їли на вулиці під навісом, де був збитий довгий стіл, а з його боків – довгі лави. Крім побудови корівника, ми допомагали збирати врожай картоплі та виконували іншу роботу.

Я з трьома однокурсниками продовжував відвідувати дослідний гурток з фізики. Заняття в гуртку розширило наші знання та наш кругозір, а також навчило, як на практиці застосовувати теоретичні задумки. Кандидат технічних наук Корнієнко був чимось схожий на Ньютона. В нього було довге хвилясте сиве волосся, яке спадало на плечі. Він часто під час проведення досліджень приймав іспити від студентів заочного та денного відділень, які приходили на переекзаменовку. Серед тих, хто з’являвся ліквідувати “хвости”, були студенти з нашого гуртожитку. Вони просили нас допомогти їм. Як ми це робили? Дуже просто. Один із гуртківців підкликав до себе Корнієнка і задавав йому запитання щодо дослідів. Раптово біля них збирались усі дослідники, які уважно слухали Корнієнка. Йому задавали питання на зразок: “А як прилад, який ми досліджуємо, буде відчувати землетрус або випробування атомної бомби?” Корнієнко настільки захоплювався розповіддю, що дуже сердився, коли йому хтось ненароком заважав. А слухати його було одне задоволення. Аж раптом в аудиторії лунав голос: “Я готовий відповідати!” Корнієнко, не припиняючи розповіді, брав залікову книжку в студента, не питаючи ставив оцінку “задовільно”, і продовжував свою розповідь. Студенти, звісно, негайно ж зникали з аудиторії.

* * *

Перше вересня 1964 року почалося звичайно, як і всі попередні роки.

Закінчилось вивчення загальноосвітніх та загальнотехнічних предметів. Почалося вивчення спеціальних дисциплін: металеві, дерев’яні, залізобетонні

конструкції, будівельні матеріали, архітектура, будівельна механіка, технологія та організація виробництва, будівельні машини тощо.

Кожен студент четвертого курсу мав особисту дошку для креслення з лінійкою. Він, сидячи на ліжку, тримав її на колінах і креслив курсові роботи та проекти. Я креслив добре, але мав нікудишній почерк і тому надписи на проекті виконував з допомогою офіцерської лінійки, виводячи кожну букву та цифру. Проекти й курсові роботи, починаючи з четвертого курсу, завдяки терпінню здавав на відмінно.

В інституті не всі викладачі досконало знали предмет, який викладали. З багатьох спеціальних предметів не вистачало професорів, кандидатів наук, старших викладачів. У цей важкий час для інституту і з'являлися універсальні викладачі, які брали на себе відповідальність читати студентам лекції з декількох різних дисциплін.

Свої лекції вони переписували в зошити з підручника, а тому вели заняття, не відриваючись від написаного. Якщо ж викладачу потрібно було накреслити на дошці якусь схему, він брав зошит з трибуни і змальовував її звідти. Студенти цих лекцій не слухали, викладач за трибуною читав її для себе.

Один з викладачів читав на четвертому курсі в групі промислово-цивільного будівництва два предмети: дерев'яні конструкції та металеві конструкції, а на інших факультетах – ще декілька предметів. Дерев'яні конструкції він викладав уже багато років, цей предмет вивчив, але все одно від зошита очей не відводив. Несподівано йому дозволили читати лекції з металевих конструкцій у групі четвертого курсу ПЦБ.

Група будівельників була сильна. Майже 80 % групи закінчили технікуми і до навчання в інституті ставилися серйозно й відповідально, особливо до спеціальних предметів. А тому студенти четвертого курсу групи ПЦБ легко робили контрольні та курсові роботи студентам-заочникам. Металеві конструкції викладач не знав, до лекцій готуватись у нього не було часу, а тому бубонів списане з книжки в зошит.

Студенти почали навмисно задавати викладачу питання, на які той не міг відповісти.

Терпець у студентів увірвався і вони послали старосту Аркадія Школьного до декана, щоб групі дали іншого викладача. Декан створив комісію, яка з'явилась на лекції з “металевих конструкцій”.

Викладач розпочав лекцію, стоячи біля трибуни і підглядаючи в конспект. Виклавши теоретичні положення, підійшов до дошки і почав креслити ферму. Зошит залишився на місці. Тож лектор човником снував між дошкою і трибуною, раз у раз зазираючи в конспект. По-людськи його навіть було шкода, але з професійної точки зору такі дії викликали обурення.

Накресливши ферму, він став знову за допомогою зошита пояснювати, як її розраховувати. Очевидно, десь не туди глянув у зошиті і, переносючи розрахунок ферми на дошку, зробив помилку: замість косинуса кута при розрахунку ферми він поставив синус.

Студент, який сидів за заднім столом, не стримався, встав і вигукнув: “Врешті-решт, треба знати, де в розрахунок береться синус, а де косинус”. Настала тиша. Викладач розгубився, підбіг до трибуни, зазирнув у зошит, не розуміючи, що сталось і де помилка. Напруга зростала. Викладач узяв зошит, підійшов до дошки і почав звиряти накреслену схему ферми в зошиті зі схемою на дошці, але помилки знайти не зміг.

Тоді студент встав, підійшов до дошки, взяв крейду, закреслив на прилеглому куті слово синус і написав косинус, те ж саме він зробив у розрахунку. Викладач подивився у свій зошит і почав вибачатися. Пролунав дзвінок. Комісія вийшла. Наступну лекцію уже проводив молодий викладач з вусами Жук. Він читав чітко, доступно, без конспекту. Всі були задоволені і ставилися до нього з повагою.

Після цього випадку з групою четвертого курсу ПЦБ почали рахуватись. Більше жоден викладач не приходив у групу невідповідним.

Викладач, якого змістили, залишився читати предмет “дерев’яні конструкції”. Його він читав багато років і знав непогано.

Одного разу на лекції з “дерев’яних конструкцій” викладач, очевидно, не подумавши, заявив нам: “Я відіграюсь на іспитах вашої групи за те, що ви не захотіли, щоб я читав вам лекції з “металевих конструкцій”. Ці слова багатьох студентів у групі розсердили і вони раніше поїхали на канікули додому, не складаючи іспиту і не здаючи курсову роботу.

Після канікул декан будівельного факультету Єлісеєв прочитав усім лекцію на теми моралі. Нездача частиною групи іспиту з “дерев’яних конструкцій” понизила середній бал групи з 4,2 до 3,6.

Я взяв собі курсову роботу, яку ще ніхто не робив. Це був “розрахунок склепіння”. Знайшов в одному з підручників його розрахунок і розрахував свій приклад. У підручнику я знайшов дві помилки. Склепіння в підручнику було розраховане неправильно, хоча методика розрахунку не викликала жодних сумнівів. Я підійшов до викладача і показав йому помилковий розрахунок у підручнику та свій. Він почав вивчати ці два приклади. Склепіння він сам ще не розраховував і не захотів з ним займатися, а просто погодився з моїми доводами. Коли через дві доби я приніс закінчену курсову роботу та накреслене на аркуші ватмана склепіння, він, не розглядаючи його, поставив оцінку “відмінно”.

А потім спитав мене: “Чого ти не був на іспитах?”

Я відповів: “Дома захворіла жінка”.

– А чому ти в мене не відпросився?

– Я не встиг.

Він узяв мою залікову книжку і поставив за курсову роботу “відмінно”, за іспит “задовільно”, нічого не питаючи.

Усім, хто поїхав на канікули, не здавши іспиту, він не питаючи поставив оцінки “задовільно”. Викладач у душі визнав свою помилку: “Не можна погрожувати студентам”. А студенти зрозуміли: “Погано мати “хвіст” там, де його не повинно бути!”

В УІВГ існував профілакторій для студентів, які хворіли на гастрит або мали виразку. Таким студентам видавали путівки на 24 дні. Розподілялися путівки профспілковим комітетом, який складався зі студентів усіх факультетів інституту. Підставою для отримання путівки була заява студента та направлення лікаря медпункту.

Студентам-сиротам путівки видавались безкоштовно, а іншим це коштувало 15 карбованців.

На початку 1964 року я прийшов до лікаря в медичний пункт, щоб обстежитись. Ковтнув шланг. Процедура виявилась неприємною. Лікар виявив у мене підвищену кислотність і видав направлення в профілакторій на лікування гастриту.

Я заплатив за путівку 15 карбованців і оселився у профілакторії, хоча ночував там за бажанням. У профілакторії годували дуже добре, чотири рази на день. На столах постійно лежали печиво, вершкове масло, цукор, варення, хліб. Увечері додатково давали кожному пляшку кефіру. Печиво та кефір я приносив у кімнату гуртожитку та віддавав своїм однокурсникам.

У профілакторії кожен проживаючий у ньому проходив курс лікування за призначенням лікаря. Медсестра наглядала за процесом лікування, щоденно у визначений час видавала ліки та за необхідності робила уколи. Профілакторій допоміг багатьом студентам зберегти своє здоров'я під час навчання в інституті.

Весною 1964 року група промислово-цивільного будівництва написала колективного листа в Міністерство освіти, щоб їм скоротили термін переддипломної практики з десяти місяців до чотирьох і щоб групу випустили з інституту не в червні 1967 року, а в грудні 1966 року.

В листі пояснили, що більшість студентів групи вже працювала на виробництві, закінчивши технікуми і маючи досвід роботи майстрами. Міністерство освіти погодилося з доводами студентів і задовольнило їх прохання, і термін навчання був скорочений на шість місяців за рахунок переддипломної практики. Міністерство визначило термін закінчення УІВГ – грудень 1966 року. Такий наказ був надісланий в ректорат інституту.

У червні 1964 року в головному корпусі УІВГ, на четвертому поверсі, в невеличкій аудиторії відбувся захист дипломних проектів першого випуску інженерів промислово-цивільного будівництва. Це була група студентів заочного відділення, яка складалася з шести студентів. На перший захист дипломних робіт прийшли подивитися студенти старших курсів будівельного факультету. Також були присутні родичі та знайомі випускників.

В аудиторії під вікнами стояв довгий стіл, за яким сиділи члени дипломної комісії. Головою Державної комісії був завідуючий будівельним відділом обкому партії Іван Іванович Ваврисюк. Навпроти стояв студент, який розвішував чотири-п'ять аркушів креслень дипломної роботи, а потім протягом 10-15 хвилин розповідав комісії про роботу, яку він написав та накреслив.

Після цього комісія задавала студенту різні питання. Один студент після захисту своєї дипломної роботи вибіг з аудиторії схвильований і радісний.

Він забіг у “курилку”, вихопив з кишені сигарету і з задоволенням її запалив. Обличчя його сяяло. Майже шість років наполегливої праці позаду. Я підійшов до нього і запитав: “Важко було писати дипломну роботу?”

Випускник розповів, що йому сорок три роки і живе він у Луцьку, де працює головним інженером будівельно-монтажного управління Волинської облспоживспілки, і що прізвище його Мотовільський, а звати Леонід Пилипович.

Під час нашої довгої розмови я запитав у нього: “Можна з вашим управлінням укласти угоду, що ви приймете мене на роботу після закінчення інституту через півтора року, а впродовж цього часу будете виплачувати мені стипендію за рахунок вашого підприємства?” І пояснив: “У Луцьку живе моя родина: дружина, син та мати”.

Головний інженер БМУ ОСС відповів: “Нема питань, – і продовжив, – будеш у Луцьку, заходь до мене в управління і ми все вирішимо”. Через тиждень я приїхав до матері в Луцьк і зайшов у БМУ Волинської облспоживспілки. Головний інженер Л.П.Мотовільський зустрів мене привітно і відразу повів на третій поверх, де містилися кабінети голови правління облспоживспілки та всіх його заступників. Головний інженер разом зі мною зайшов до заступника голови з фінансів. Л.П.Мотовільський пояснив заступнику голови правління суть нашого візиту і попросив дати мені відношення в УПВГ про те, що БМУ Волинської ОСС просить після закінчення інституту направити Гольдіна В.Г. на роботу в це управління та гарантує працевлаштування молодого спеціаліста на посаду старшого інженера виробничого відділу й оплачуватиме стипендію за рахунок підприємства.

Через десять хвилин я отримав бажаний документ, а вже наступного дня заніс відношення до декана будівельного факультету. Декан мовчки його підписав, а назавтра по інституту був виданий наказ про переведення мене з державного загального навчання на державне навчання за рахунок кооперативного підприємства БМУ Волинської облспоживспілки. Розмір стипендії від виробництва був на 15% вищим за звичайну.

* * *

Настав 1965 рік – рік великих надій та звершень, рік неприємностей та перемог. 19 лютого 1965 року студенти четвертого курсу ПЦБ дізналися, що існує вісімнадцять місць, які замовило Міністерство оборони СРСР. Керівництво Українського інституту інженерів водного господарства було зобов’язане направити студентів-чоловіків, які закінчать інститут за спеціальністю промислово-цивільного будівництва №1002 в 1966 році, у кадрові війська. В армії не вистачало фахівців-будівельників.

У 1966 році випускались дві групи, з яких необхідно було призвати 18 чоловіків-офіцерів, без бажання на те студентів. Не бралась до уваги і служба в Радянській Армії – відслужив студент уже чи ні. Нам це здавалось незаконним і несправедливим. Йти та служити в кадрові війська у двадцять сім-двадцять вісім років у званні лейтенантів ніхто не бажав.

Привов студентів на військову службу викликав паніку. Багато студентів вступило до УПВГ за направленнями від виробництва, і ніхто не знав, чи поширюється на них наказ Міністерства оборони. Тому студенти та їх родини, близькі та друзі перебували в напруженому стані. Багато студентів стало пропускати заняття в інституті, дехто з “горя” запив...

Викладачі співчували студентам і не сварили їх. Студенти жартували: “Все одно іти в армію, навіщо ж ходити на заняття”. Змінились декани. Замість Єлісеєва призначили Юшина Федора Романовича, колишнього керуючого трестом.

Якось увечері в гуртожитку між мною та мешканцями кімнати виникла розмова про те, що я не відвідуватиму лекції з філософії, не буду вчити цей предмет, а іспит здам на “відмінно”. Побилися об заклад. Умови були такі: якщо виграю я, то мешканці кімнати організують вечірку для них та ще кількох однокурсників, скільки тих проживає в кімнаті. Якщо виграють заклад мої співмешканці, то я організую вечірку тільки для них”.

Викладач філософії був людиною, на думку студентів, дивакуватою. Іспити він починав о п’ятій, а закінчував о десятій годині ранку. Викладач не зносив спеку, а тому так робив, щоб її уникнути. Першим шістьом студентам він надавав перевагу, ставив на один бал вище; а першому студенту, який виходив відповідати без обдумування, не задавав додаткових питань.

Протягом трьох місяців за мною слідкувала вся кімната: щоб я не ходив на лекції з філософії і в читальний зал бібліотеки, щоб не готувався в кімнаті гуртожитку.

Гра набрала колективного зацікавлення: за мною почала наглядати вся група. Перед самим іспитом я попросив одного студента зі свого потоку, група якого здавала іспит на два дні раніше, позначити мені білет. Він виконав моє прохання, а також назвав питання, що стояли в білеті. Я перепитав про ці питання у 5-6 студентів і таким чином запам’ятав відповіді, але тільки на питання цього білета. В день іспиту я встав о 4:30 ранку. Всі студенти з моєї кімнати також встали вранці і пішли на іспит. Усіх охопив азарт. Кожен студент групи побажав подивитись, чим усе закінчиться.

О п’ятій годині біля дверей аудиторії зібралося дванадцять студентів. Шестеро мали першими заходити в аудиторію й тягнути білети, а інші – це були вболівальники.

Зранку була хмарна погода, накрапував невеличкий теплий дощ. Незабаром з’явився викладач у плащі “болонья”, на той час неймовірно модному. Він підійшов до дверей, привітався зі студентами, вийняв ключ з кишені плаща і відчинив аудиторію, де мали проходити іспити. Аудиторія була невелика за площею і призначалася для ведення семінарських занять та лекцій для однієї групи.

Викладач зайшов у кімнату, за ним я і ще п’ятеро однокурсників. У коридорі залишилося шестеро. Вони піднесли до дверей стільці, поставили їх

один на одній і, тримаючи один одного, заглядали через фрамугу дверей в аудиторію і розповідали іншим, що відбувається в аудиторії.

Викладач поклав свій портфель на стіл, не кваплячись вийняв пачку білетів, трохи їх розсунув і сказав: “Тягніть!” Студенти один за одним взяли білети і сіли за столи готуватись до відповіді. Я підійшов і почав розсовувати білети по всьому столу. Викладач побачив це і закричав: “Що Ви робите?” Я спокійно відповів: “Шукаю щасливого білета”.

“Тягніть!” – наказав викладач. Мені нічого не залишалось, як узяти перший-ліпший білет. Мого, позначеного, не було. Я сів за стіл, на пальцях показуючи студентам, котрі заглядали з коридора за процесом, що мені “хана”. В голові промайнула думка: “Встати й піти, а через три-чотири дні вивчити філософію і перездати її”.

Мій блукаючий погляд втупився в стіл, де біліли паперові прямокутники і раптом я побачив скраєчку “мій” білет, помічений по кутках інтегралами. В цю мить викладач встав зі стільця, повернувся до стіни, де в кутку стояла алюмінієва вішалка, і став знімати плаща.

Я стрибнув до столу і підмінив білет. Для цього вистачило секунди. Повертаючись назад, зачепив ріг столу. Загрюкотіло. Студенти, які дивилися через фрамугу, перелякано позіскакували зі своїх стільців. Викладач повернувся в мій бік і побачив розвернутий стіл.

– Що відбувається? – спитав.

– Вибачте! – промовив я. – Впала ручка і я ненароком, піднімаючи її, зачепив ріг столу. Дозвольте їти відповідати?

– Зачекайте! – відповів викладач, підходячи до свого столу. – Я запишу номери ваших білетів.

Він не кваплячись переписав номери білетів усіх студентів, які сиділи за столами, а потім звернувся до мене: “Ідіть відповідати!” Я вийшов до дошки і почав відповідати на питання, які були в білеті. Викладач мовчав. Після моєї відповіді він захотів поставити додаткове питання, але я його випередив: “Я маю дві переваги: прийшов першим на іспити і перший відповідаю без обдумування, а згідно з вашими обіцянками мені повинна бути оцінка “відмінно”.

– Так! Так! – промовив викладач. – Давайте вашу залікову книжку, – і поставив у ній “відмінно”.

Анекдоти про цей випадок довго блукали в стінах інституту. Вечера відбулася того ж дня, радісна та весела.

* * *

Промайнули новорічні свята 1966 року. На початку лютого студенти повернулися з чергових канікул.

Почався останній семестр. Залишилося чотири місяці до початку переддипломної практики. Все було чудово. Настрій псувала тільки думка, що більше половини групи, крім жінок та студентів, направлених від виробництва,

примусово забирали в армію, в кадрові війська згідно з розпорядженням Міністерства оборони СРСР на 22-25 років. Термін служби залежав від того, служив уже студент в армії чи ні.

П'ятого березня у військкоматі відбулися збори з групою п'ятого курсу ПЦБ УПВГ. З промовою виступив військовий комісар. Він сказав: “У мене є наказ Міністерства оборони СРСР про те, що вашу групу №1002, крім жінок, призвуть у кадрові війська, включаючи чоловіків, направлених в інститут від виробництва”.

15 березня в УПВГ відбувся розподіл студентів. Розподіляли дві групи, але в Міністерство оборони брали нашу, групу з прискореною програмою навчання, яка закінчувала інститут у грудні 1966 року. Група, яка випускалася в червні 1966 року, призову не підлягала, бо була розпланована по підприємствах України раніше. Щоб призвати студентів, направлених від виробництва, потрібна була згода підприємства і студента.

Призов нашої групи був узаконений. Міністерство оборони СРСР звернулось до Верховної Ради СРСР через Уряд з проханням виділити додатково для Міністерства оборони необхідну кількість інженерів-будівельників за спеціальністю №1002. Верховна Рада СРСР винесла разову Постанову і дозволила, як виняток, призвати студентів нашої групи.

Розподіл групи ПЦБ п'ятого курсу з прискореною програмою навчання почався о дев'ятій годині ранку. Комісія з розподілу засідала в головному корпусі УПВГ на першому поверсі, в першій кімнаті від вестибюля. Вона складалася з п'ятнадцяти чоловік, серед яких – вісім військових – представників Міністерства оборони СРСР, Львівського військового округу та обласного військкомату. Інші члени комісії – представники ректорату, деканату, парткому та міськвиконкому. Першим викликали Вітю Висовня. Це був спокійний, урівноважений студент, учився добре, його всі поважали і прислухались до його думки та порад. Батько його був військовим. Уся група під дверима чекала його виходу. Двері відчинились, вийшов Вітя. Всі кинулись до нього:

– Ну що, підписав?

– Підписав! – відповів він спокійно.

– Ну як, на тебе тиснули? – спитали в нього.

– Тиснули на партійну совість, – відповів він спокійно. Вітя за своєю натурою не міг відмовитись, бо це потрібно було державі.

Другим зайшов староста Аркадій Школьніий. Він незабаром вийшов і сказав: “Я підписав”. Аркадій був для групи авторитет. Він добре виконував обов'язки старости і до всіх ставився однаково добре. Третім на комісію пішов Міша Обшанський, член партії, який закінчував інститут з червоним дипломом. Міша не підписав, хоч його довго умовляли, дурили, погрожували. Четвертим пішов на комісію Фіма Шнайдер. Його тиснули “на мораль”, і він підписав. Це був добрий, врівноважений та розсудливий студент, він завжди уникав конфліктів. П'ятим пішов Боган Анатолій Федорович. Не підписав, сказав, що хворий. Його на комісії назвали розкольником. Шинкарук Микола

підписав відразу. Підписали відразу також Колесник, Валентин Семенов. Окремо на комісію викликали всіх, хто був направлений від виробництва і кого не мали права призивати без їх згоди. Від виробництва в групі вчилися чотири студенти: Вашенюк Льоня, Мартинюк Вася, я та Доценко Микола.

Першим зайшов я. Полковник запитав:

– Бажаєте служити в кадрових військах?

– Ні, не бажаю! – відповів я.

– Чому? – запитав полковник.

– Якби я бажав служити в кадрових військах, то був би лейтенантом у двадцять один рік, а не в двадцять сім років, – відповів я.

– Але в сорок років можете стати майором.

– Теоретично так! – відповів я і продовжив. – Але я у сорок років міг би стати генералом або полковником.

– Але Ви, вступаючи до інституту, писали твір про Павку Корчагіна, і писали, що бажаєте бути схожим на нього, – промовив один з членів комісії.

Я знав про такі провокації, і відповів:

– Я ніколи не писав про Павку Корчагіна. Але я бачу, що Ви мене провокуєте. Я Вам відповім, так: Ви хочете, щоб я добровільно написав заяву, що хочу служити в кадрових військах. Я писати заяву не буду, бо не хочу дурити державу, яка буде думати, що я справді бажаю служити, тоді як фактично служити не бажаю. Якщо я потрібен державі, то нехай мені дадуть повістку, і я через дві години з'явлюсь у військкомат.

– Іди звідси! – промовив голова комісії.

В групі було п'ять членів партії. Трьох з них виключили з партії на факультетських партійних зборах. Але партком інституту відмінив рішення зборів факультету.

В березні 1966 року всіх студентів викликали до військкомату. Там наказали відправитись до військового госпіталю, який знаходився за два кілометри.

Майор вирішив залишити п'ять студентів, направлених від виробництва, в госпіталі на тиждень. Ми відмовилися. Тоді він став погрожувати, але на нас це не вплинуло.

В інститут потрапили тільки на другу пару, яку проводив декан будівельного факультету Юшин Федір Романович. Дізнавшись про виклик студентів до військкомату, він негайно зателефонував його керівнику, але марно. Військові діяли, як їм заманеться.

17 березня 1966 року мені “стукнуло” 27 років. Вчора був у Луцьку, в БМУ Волинської облспоживспілки. Отримав стипендію. Купив сину велику машину за три карбованці.

Зустрів старшого брата Мішу. Він запросив мене в ресторан. Посиділи, побалакали, пообідали.

Приїхав у Рівне в гуртожиток. Відзначили в кімнаті мій день народження. Прийшла моя сестра Галина з чоловіком Льонею привітати мене з днем народ-

ження. Вона з чоловіком навчалась в одній групі на меліоративному факультеті на четвертому курсі. Вони принесли мені в подарунок сорочку. Це був дорогий подарунок. Валентин Семенов побіг у магазин і купив дві пляшки вина. Випили, пограли в карти. Сестра з чоловіком пішли, а я ліг спати.

26 березня 1966 року студенти п'ятого курсу будівельного факультету отримали направлення на переддипломну практику. Вісім студентів залишились у Рівному, мене направили до Луцька в будівельно-монтажне управління Волинської облспоживспілки, а п'ятьох розкидали по Україні.

Залишилось десять днів до закінчення останньої сесії. Наша група здала заліки, крім двох.

На одній з лекцій, яку проводив декан Федір Романович Юшин, ми поскаржилися, що в нас залишилось два важких заліки: з автоматики та залізобетону. До того ж викладачі перетворили ці заліки на іспити, заявивши, що кожному буде виставлятися оцінка.

Федір Романович підняв старосту Аркадія Школьного і спитав:

– Чому ти не дбаєш про своїх студентів і не захищаєш їх від свавілля викладачів?

Аркадій стояв мовчки, не розуміючи своєї провини.

– Ти читав інструкцію про вищу освіту? – спитав Юшин.

– Ні, – відповів переляканий Аркадій.

– То як ти можеш захищати своїх студентів від свавілля викладачів, якщо ти не читав інструкцію про вищу школу? – і продовжив. – В інструкції про вищу школу написано: якщо студент протягом року відвідував усі заняття і здав усі лабораторні роботи, то залік з предмета ставиться автоматично.

Щодо заліку з залізобетону, то в інструкції вищої школи записано: “Забороняється включати в іспити матеріали, які читаються більше двох семестрів, а ви за рік здали ці іспити”.

– Збери всі залікові книжки від студентів групи, піди до викладачів і попроси їх, щоб вони всім поставили заліки автоматично! – наказав Федір Романович і продовжив. – Після занять зайдеш до мене, і я тобі дам почитати інструкцію вищої школи.

Староста зібрав усі залікові книжки і пішов у супроводі студентів на кафедру автоматики, до завідуючого Г.М.Шереметєва. Він сказав Шереметєву:

– Декан Федір Романович заборонив нам здавати залік з автоматики, бо це незаконно. Ось усі залікові книжки. Потрібно залік поставити автоматично.

– Будете здавати, – відповів Шереметєв і пішов.

Старший викладач Н.Д.Галканова, почувши таке, зі сльозами на очах побігла до декана з'ясовувати “стосунки”. Через десять хвилин вона вийшла від Ф.Р.Юшина і поставила всім залік. Заповнюючи залікові книжки студентів, Галканова причитала: “Я вам повірила і перенесла розділ залізобетону на цей рік, а ви пішли жалітись до декана”. Всі мовчали. Вона була права, але закон є закон, і його порушувати навіть з благородними помислами не можна.

Завідуючий кафедрою автоматики не здавався, поставити залік автоматично відмовлявся.

Уже було здано всі заліки й екзамени, студенти повинні їхати на переддипломну практику, але через незданий залік з автоматики залишалися в Рівному.

– Я піду з інституту, але залік не поставлю, – кричав перед студентами Шереметєв Г.М.

Декан написав на нього скаргу на ім'я ректора, де доповів про свавілля, яке чинить зав. кафедрою, порушуючи права студентів та інструкцію вищої школи.

Зібралася вчена рада, яка прийняла рішення: “Зобов'язати завідуючого кафедрою автоматики Шереметєва Г.М. поставити залік студентам п'ятого курсу”. І лише тоді Шереметєв наказав викладачу, який вів лабораторні роботи, поставити залік.

Після цього інциденту, з запізненням на два дні, студенти роз'їхались на переддипломну практику.

Я прибув на переддипломну практику в будівельно-монтажне управління Волинської облспоживспілки після травневих свят. Зайшов до головного інженера Л.П.Мотовільського. Побачивши мене, Леонід Пилипович привітався і спитав: “Як справи?”

Я віддав йому направлення від інституту на проходження переддипломної практики в управлінні на посаді майстра або інженера виробничого відділу терміном на чотири місяці. Прочитавши документ, головний інженер спитав: “Де бажаєш працювати: у виробничому відділі чи на будівництві?” Я поцікавився, який найбільший об'єкт споруджує нині їхнє БМУ.

– В містечку Камінь-Каширському будується міжрайбаза площею 5000 м², – пояснив головний інженер, і продовжив. – На майбутній міжрайбазі зводяться вбудований холодильник розміром 60м x 12м на 400 тонн та прибудована адміністративна споруда.

– Я згоден їхати в Камінь-Каширський на будівництво міжрайонної бази, – сказав я.

– От і добре! – відповів Леонід Пилипович.

Отримавши наказ про своє призначення майстром-десятником на будівництво Камінь-Каширської міжрайбази, я відразу виїхав на місце призначення. Районний центр Камінь-Каширський знаходився за 120 кілометрів від Луцька та п'ятдесят кілометрів від Ковеля – вузлової станції. До Камінь-Каширського підходила залізнична колія – тупикова. Станція була за кілометр від центру міста, а міжрайонна база будувалася за 300 м від колії станції.

У двоповерховому невеликому типовому готелі було декілька номерів напівлюкс – це кімнати на два мешканці, з умивальником і підведеною холодною водою. Ще був один люкс, постійно заброньований. Їм розпоряджався перший секретар райкому партії. Поселяли в нього тільки з його дозволу.

За напівлюкс оплата складала 1 карбованець 20 копійок за добу. Я поселився в напівлюксі. За ліжко-місце мені оплатило будівельно-монтажне управління, але коштів на мандрівку не дали.

Біля готелю розташувалися чайна, Будинок культури, ресторан, райком партії та крамниці.

Назавтра по приїзді я прийшов на будівельний майданчик. Конторка виконроба містилася в побудованій прохідній міжрайбази. Там стояли два однотумбових столи, завалені різними паперами. За столами сиділи виконроб та майстер. Збоку тулилася книжкова шафа, на полицях її лежало декілька книжок та папок. Збоку під стіною стояли дві саморобні лави по два метри завдовжки.

Я привітався й передав виконробу Ригіну В.Ф. наказ про своє призначення. Прочитавши його, виконроб люб'язно запропонував мені сісти. Збоку сидів майстер Володя. Задавши з ввічливості декілька питань, виконроб запропонував мені піти ознайомитись з будівництвом. Спорудження міжрайбази почалося на початку 1965 року. Більше як за рік було побудовано склад солі – одноповерхова споруда з рампою з двох сторін, розміром 24х6 метрів. Поки що будівельники використовували його як побутове приміщення для робітників, майстерню для зварювальника та теслярів. Стояв тимчасово збудований з дощок склад для зберігання цементу на двісті тонн, розпочате будівництво фундаментів головного корпусу, викопано шістнадцять котлованів під фундаменти розміром 3х3 метри глибиною 1,5 метра та виконано вісім бетонних стаканів фундаменту під колони.

На дільниці міжрайбази працювало 35 робітників, з них 20 різноробів жінок та п'ятнадцять теслярів-бетонників, слюсар, зварювальник, електрик, декілька мулярів та столярів.

До головного корпусу була підведена під'їзна колія.

Для будівництва головного корпусу Камінь-Каширської міжрайбази необхідно було виконати 144 залізобетонних фундаментів, змонтувати 166 залізобетонних колон, 100 попередньо напружених дванадцятиметрових балок, вісімдесят підпорних залізобетонних плит, тридцять шість збірних стаканів під колони рампи та тридцять шість дев'ятиметрових балок для будівництва двох рамп: автомобільної та залізничної.

Для виконання всіх фундаментів головного корпусу потрібно було викопати 1300 м³ ґрунту, зробити 480 залізобетонних фундаментів у вигляді стаканів, 3000 м³ кладки з цегли.

...Темою дипломної роботи я обрав реальний проект – “Будівництво міжрайбази в місті Камінь-Каширський”. Керівником дипломної роботи став Федір Романович Юшин. Під його керівництвом дипломувалося з організації виробництва чотири студенти групи.

Інші дипломні роботи студенти виконували з архітектури та розрахунку конструкцій.

...За півгодини я обійшов увесь будівельний майданчик майбутньої міжрайбази. Враження було, м'яко кажучи, не з найкращих. Наприклад, у де-

рев'яному складі для зберігання цементу підлога була ґрунтова, покрита цементною кіркою. Зверху купа цементу була покрита кіркою завтовшки два сантиметри, а знизу лежала купа цементних брил.

Першими взялися до роботи біля складу солі зварювальник та слюсар, почали зварювати арматурні сітки та каркаси для фундаментів під колони. Два теслярі стали тесати сокирами необрізані дошки, з яких виготовляли щити опалубки для влаштування фундаментів.

Дванадцять жінок сиділи біля частково викопаних котлованів під фундаменти. Пригрівало сонечко, вони грілись під його ласкавим промінням і тихо розмовляли між собою. Я пройшов поряд з жінками, привітався з ними. Вони відповіли на привітання, не звертаючи на мене уваги, і продовжували розмови.

Посередині головного корпусу були викопані два ряди котлованів під колони. В одному ряду вже була встановлена опалубка для влаштування фундаментів. Два теслярі в іншому котловані вкладали арматурні сітки та каркаси і встановлювали опалубку.

Після огляду котлованів я підійшов до гурту робітників на майдані, посередині спорудженого головного корпусу за десять метрів від його стіни. На цьому місті був встановлений бетонозмішувач.

З одного його боку лежала купа щебеню, з другого – піску. Навпроти стояв металевий бак для води з підведеним до нього гумовим шлангом, що з'єднувався з металевою тридюймовою трубою, за десять метрів від бетонозмішувача. На кінці труби, на яку був насаджений шланг, стояв вентиль. Шлангом воду заливали в бетонозмішувач. Металевий бак наповнювали водою вночі і використовували як резервний за відсутності в мережі тиску або води.

Коли я підійшов до бетонозмішувача, він уже працював. Його обслуговувало чотири чоловіка. Вони лопатами з купи кидали щебінь та пісок у працюючий бетонозмішувач. На відстані шести метрів стояла дерев'яна скриня з цементом. Один із робітників набирав у металеве відро з скрині цемент і висипав у бетонозмішувач.

Приготування 0,1 м³ бетону займало десять хвилин.

Біля бетонозмішувача стояло п'ять пар жінок з дерев'яними ношами. В одні ноші вміщалося три відра бетону, який важив близько п'ятдесяти кілограмів. А ще п'ятнадцять кілограмів важили порожні ноші.

Технологія роботи була така. Чотири чоловіка виготовляли бетон, перекидали ґрушу з бетоном та заповнювали ним по черзі п'ять нош. Жінки несли його на відстань до сорока метрів до котлована і ставили ноші навколо нього, під фундаменти. Біля котлована перебувало два чоловіка. Вони лопатами з нош брали бетон і вкладали його у встановлену опалубку. В цей час жінки відпочивали. Після того, як скрині порожніли, жінки їх знову заносили до бетонозмішувача. Двоє чоловіків, викидавши бетон, залазили в котлован, лопатами розрівнювали бетон в опалубці, а потім з допомогою товстої арматури у вигляді лома трамбували його.

Шістнадцять робітників до обіду вклали бетон в один фундамент об'ємом 1,5 м³. Після обіду виконали ще один фундамент.

О 10 годині 30 хвилин я повернувся у виконробську. Там ще сиділи виконроб та майстер, щось писали і розмовляли між собою. На будівельний майданчик ніхто з них не виходив. Я сів на лаву під стіною.

– Ну, як наше будівництво? – спитав виконроб.

– Нормально! – відповів я, а потім спитав. – А що мені робити?

– Як що? Придивляйся, давай поради! – відповів виконроб і продовжив. – Ви тут залишайтеся, а я поїхав.

Майстром на дільниці працював Володя. Це був чоловік років 35, з великим досвідом праці. Технічно знав свою роботу, добре вмів користуватися геодезичними приладами: нівеліром та теодолітом. Але організацією праці він, як і виконроб, не займався. Все протікало саме собою. Виробнича дисципліна була відсутня. Ланкових та бригадирів на будові не було. Хто коли хотів, тоді й приходив на роботу та з обіду. Більшість робітників отримувала заробітну платню 30-35 карбованців на місяць, а спеціалісти, які мали якісь розряди, – 40-50 карбованців.

Виконроб до будівництва міжрайбази, крім постачання матеріалів, технічно та організаційно відношення не мав. На виконробській дільниці ще будувались три магазини по селах. Постачанням їх матеріалами і займався виконроб.

Він приймав робітників на роботу й щомісяця возив наряди на заробітну плату у Луцьк в управління облспоживспілки та звітність про виконання місячних обсягів робіт.

Виконроб Веніамін Ригін був вимогливим до зовнішнього вигляду. Він ходив у костюмі, в білій сорочці з краваткою, в лакованих туфлях. На будові ніколи не взував гумових чобіт.

В інституті я читав багато книжок з наукової організації праці, хоча ми такої дисципліни не вивчали. За правління Микити Сергійовича Хрущова випускали багато книжок цієї тематики. В.І. Ленін підтримував цю науку, а за Сталіна інститут організації праці закрили в 1930 році.

Мені ця наука дуже подобалась. Я згадав про досліді американського інженера Теймора в 1910 році, в результаті яких у декілька разів підвищив продуктивність праці за рахунок зменшення не потрібних рухів.

На будівельний майданчик я завжди носив з собою записну книжку та ручку. А тому вирішив для себе зробити експеримент і дослідити, як бригада в кількості шістнадцяти чоловік виконує роботу з виготовлення бетону та його вкладання в приготовлену опалубку під час влаштування фундаменту під колони.

Назавтра я взяв годинник і виконав хронометраж однієї операції з вкладання бетону. За зміну дванадцять робітників вкладали 3 м³ бетону в опалубку, що давало можливість виконати за зміну два фундаменти під колони.

Робітники та робітниці носили в ношах бетон та вкладали його в опалубку. За зміну вони робили тридцять ходок від бетонозмішувача до опалубки.

З допомогою годинника був визначений час проходження сорока метрів з навантаженими та порожніми ношами. Він становив 90 секунд.

На цю операцію в зміну робітники витрачали сорок п'ять хвилин.

Решту часу вони гаяли на стояння, сидіння, чекання та балачки.

Крім того, і ці сорок п'ять хвилин були малопродуктивними і дуже втомливими для робітниць.

Мене вразило те, що носилки зроблені з дощок завтовшки сорок міліметрів. Вони завжди були вологими і, як уже зазначав, важкі самі собою. Невиправдано багато часу витрачали робітники і на розвантаження бетону з носилок.

У мене з'явилась думка скоротити декілька зайвих рухів та зменшити вагу носилок. О 16-ій годині з'явився виконроб. Я підійшов до одного тесляра, міцного хлопця років двадцяти, і спитав:

– Ти хочеш заробити п'ять карбованців?

– Хочу! – відповів не думаючи хлопець.

– Добре, – сказав я і пішов у виконробську.

Виконроб поцікавився, як минув день.

– Нормально, – відповів я і попросив. – Дозвольте мені завтра попрацювати день з одним робітником.

– Та ти що? – заперечив виконроб. – Ти ж через три місяці станеш інженером. Ні! Ні!

– Це мені необхідно для дипломної роботи! – збрехав я.

– Ну, коли так, то роби свій експеримент, – погодився виконроб.

Після цього я підійшов до теслярів і попросив дати мені на годину інструмент. Разом з напарником зробив носилки з сухих дощок завтовшки 25 мм. З трьох сторін прибав бортові дошки, потім дно та бортові дошки оббив покрівельним залізом завтовшки 0,5 мм. Вага носилок зменшилася наполовину.

Наступного дня я з напарником взяв собі один котлован з встановленою опалубкою, арматурною сіткою та каркасом. Поряд з ним на відстані шести метрів знаходився інший котлован.

Укладання бетону в опалубку проводилося, як і минулі дні, робітниками в кількості двадцяти чоловік і за тією ж схемою.

Я зі своїм колегою підходили до бетонозмішувача з носилками в той час, коли всі десять жінок стояли біля котловану, чекаючи, доки бетон викидають в опалубку.

За цей час ми з напарником встигали завантажити та зробити шість-сім ходок з носилками, навантаженими бетоном. Підходячи до котловану, ми перекидали їх в опалубку. Після цього залазили в котлован, розрівнювали та трамбували бетон. А в цей час під бетонозмішувачем навантажувалися п'ять чергових носилок.

До обіду дванадцять робітників закінчили вкладати бетон в опалубку. Ми з напарником у нашу опалубку – теж. Це викликало шок у всіх.

Робітники гнівались, а виконроб та майстер мовчали.

Наступного дня я проходив біля жінок, які копали котловани під влаштування опалубки. Була десята година ранку. Припікало сонечко. Жінки сиділи на землі, відпочиваючи, тихо розмовляли між собою. Я привітався. Одна жінка років двадцяти п'яти покликала мене.

– А Ви що, все записуєте в свій блокнот? – спитала вона.

– Я записую все, хто і що робить на будові, щоб у кінці місяця справедливо написати обсяги робіт, який виконав кожен! – збрехав я.

Жінки мовчки перезирнулися, а одна з гіркотою промовила: “Роби не роби, копай чи сиди, все одно більше як тридцять карбованців ніхто не заплатить”. І продовжила: “А копати дуже важко. На землі ніколи не заробиш”.

Я їм пояснив: “Копати дуже важко, але щоб заробити тридцять карбованців на місяць, необхідно, аби кожен робітник за день викопував вручну шість кубометрів ґрунту, а ви викопуєте по 1,5 м³ землі за зміну. Наші керівники знають, що працювати на землі важко і заробити, працюючи чесно, багатьом робітникам не під силу, – відповів я, і продовжив, – але якщо кожен з вас за зміну буде викопувати не 1,5 м³ землі, а чотири і більше, то тоді вам легше дописати частину заробітної плати за рахунок інших видів робіт, які виконують спеціалісти, ви зможете заробити 35-40 карбованців”.

Роз'яснивши все жінкам, я встав і пішов. Жінки теж мовчки взялися до роботи.

Після цієї розмови вони стали працювати краще. Я продовжував носити блокнот з ручкою, іноді роблячи вигляд, ніби щось записую. Жінки, побачивши мене ще здалеку, припиняли балачки і починали копати.

Я жодного разу нікому не зробив зауваження. Моє завдання полягало в тому, щоб зменшити зрівнялівку.

Я шукав спосіб, який би стимулював робітників працювати ефективніше, виконувати більші обсяги робіт. Я розумів, що продуктивність праці можна було збільшити в рази, а на підставі цього й заробітну плату. Причому на це не треба було витратити ніяких коштів. Здійснивши навіть такі прості заходи, як: зменшення простоїв, видаючи робочим хоча б звичайний інструмент, інвентар, ставлячи чіткі й конкретні завдання на день, тиждень, місяць і контролюючи їх виконання, легко підняти продуктивність праці удвічі.

Побачивши весь цей безлад на будові, я для себе вирішив: “Усе своє життя присвятити боротьбі за ефективну працю, в тому числі за ліквідацію непотрібних, некорисних рухів під час виконання робіт. Крім того, у своїй практичній діяльності буду широко застосовувати стимулюючі методи, спонукаючи робітників до ефективної роботи, а також запроваджувати наукову організацію праці”.

Через тиждень виконроб відпустив майстра Володю у відпустку й доручив мені займатись будівництвом міжрайбази. Сам він щоденно о десятій годині сідав у бортову машину ГАЗ-51 або самоскид і від'їжджав з будови по селах, де будувалися магазини. Повертався о 16-17-ій годині, під кінець робочого дня.

Я продовжував ходити з блокнотом та ручкою в руках, роблячи вигляд, що все записую. Цікавість робітників з кожним днем збільшувалась, а, враховуючи те, що я постійно перебував на будівельному майданчику, продуктивність праці зростала.

На площі біля залізничної станції, за триста метрів від будівельного майдану, зберігалось близько трьохсот кубометрів залізобетону. Щотижня прибували нові вагони з дванадцятиметровими балками, плитами покриття і підпорних стін. Весь майдан біля колії був завантажений залізобетоном. Залишалось місце для вивантаження ще трьох-чотирьох вагонів.

З Луцька надіслали у відрядження кран АК-75 та машину ЗІС з одновісним причепом, щоб перевозити балки на майдан міжрайбази.

Уже тиждень усі механізми та машини стояли без діла, а водії та крановий спали цілими днями в холодочку під деревами або грали в карти. А на будівельному майдані у відрядженні з Луцька знаходились бульдозер ДТ-74 та екскаватор “Беларусь”, які також цілими днями простоювали. Ввечері, коли приїхав виконроб, я спитав у нього: “А чому вже тиждень простоюють машини та механізми?” Виконроб відповів: “Нема кому ними займатись!”

– Давайте я їх використаю, – сказав я.

– Використовуй! Ти сьогодні на будові головний: роби, що вважаєш за потрібне.

Заручившись згодою виконроба, я взяв собі в помічники одного хлопця-робітника та заходився розмічати контури котлованів для роботи екскаватором “Беларусь”. Тоді зібрав усіх механізаторів: кранових, водіїв, бульдозериста.

– Хлопці, не набридло вам у карти грати та спати під деревами? – спитав я.

– А ми що, не бажаємо робити? Давайте роботу та монтажників або стропальників і ми готові працювати! – відповіли механізатори.

– Ніхто вас не звинувачує, – заспокоїв я і сказав: – У мене робітників нема. Я хочу, щоб ви їх замінили, почали перевозити залізобетон зі станції на будівельний майдан міжрайбази. Причому не тільки в робочий час, а й після роботи, щоб попрацювали по дві-три години. Платити я вам буду в залежності від кількості перевезеного залізобетону. Все одно ви перебуваєте у відрядженні, отже, робити ввечері нема чого, хіба що пиячити. Платитиму вам за понаднормові.

– Ми то згодні, – загомоніли механізатори, – тільки ці гроші нам ніхто не заплатить. Там, у Луцьку, нас обмануть, – пояснювали, перебиваючи один одного.

Я образився на недовіру механізаторів. Але нічого не сказав, а встав і пішов у виконробську. Звідси зателефонував у Луцьк головному інженеру Л.П.Мотовільському. Він уважно вислухав моє пояснення й погодився видати наказ на оплату чотирьом механізаторам за всі понаднормові години упродовж двох тижнів.

Я вийшов і поінформував механізаторів про нашу домовленість з головним інженером управління.

Механізатори вибачились за свою недовіру й пішли заводити техніку.

На виконробській ділянці щомісяця виконувались обсяги робіт на суму 4-5 тисяч карбованців.

Вкладання 80-90 м³ монолітного залізобетону “тягнуло” на суму дві тисячі карбованців, виконання земляних робіт складало 400-500 карбованців.

Місячний фонд заробітної плати робітників становив 1200-1300 карбованців. В управлінні він складав 35 % від виконання.

Одного вечора я спитав у виконроба:

– А чому не монтується автомобільна рампа з підпорних плит, які лежать на залізничній колії?

Виконроб знизав плечима і промовчав.

– А можна я почну монтувати автомобільну рампу?

– Монтуй! – відповів виконроб і підозріло поглянув на мене.

Я підрахував: змонтую підпорні плити автомобільної рампи, то обсяг виконання за місяць збільшиться на 60-70%, тоді фонду заробітної плати вистачить на всіх з ростом порівняно з минулим місяцем на 30-40%.

За три доби механізатори вивезли з майдану залізниці в зону монтажу сорок підпорних плит. За два дні вони були змонтовані.

Вечері приїхав виконроб. Похвалив мене, а тоді сказав: “Я завтра вранці їду до Луцька зі звітом. Ось тобі книжка “Норми та розцінки”, мені потрібно, щоб на ранок ти написав наряди на робітників. Але знай, ти не повинен вилізти за межі 33% від суми акту виконаних робіт. Суму грошей розподілити відповідно до розрядів, щоб у дівчат сума складала тридцять карбованців, а у спеціалістів помнож на коефіцієнт розряду. Високі четверті розряди у зварювальника, трьох столярів та двох мулярів-монтажників, треті – у теслярів-бетонників, слюсарів. У всіх останніх – другі розряди”.

Я ще ніколи не писав нарядів. В інституті не вчили цього.

Поруч з книжкою “Норми та розцінки” лежала пачка бланків нарядів. Я взяв один і почав його вивчати. На щастя, на столі лежало декілька написаних нарядів. Для мене це була знахідка або “коза” (студенти “козою” називали все, з чого можна було списати або зробити копію).

Потім я взяв книгу “Норми та розцінки” і почав читати.

За годину розглянув усі розділи книжки. Для мене необхідні були декілька розділів. Це – “Земляні роботи”, “Навантаження та розвантаження”, “Бетонні та залізобетонні роботи”, “Монтажні роботи”, “Арматурні роботи”, “Зварювальні роботи”.

Спочатку я написав основні роботи. Це – монтаж 48 м³ підпорних плит; влаштування монолітних залізобетонних фундаментів – 116 м³; копання вручну з кріпленням 300 м³.

Сума цих робіт за розцінками склала 20% від загальної суми нарядів, яку необхідно було написати.

Я почав шукати у книжці місця, де йшлося про високі розцінки. Нарешті знайшов: розплутування арматури-катанки діаметром шість міліметрів, з

розмірами шматків катанки до 1,5 метра. Вартість тонни розплетаної катанки за розцінкою складала шістдесят два карбованці. Я написав у нарядах 2,5 тонни розплетаної катанки, що склало 159 карбованців. А далі розписав наряди так: заготівля піску для виготовлення бетону з навантаженням вручну на машину 300 тонн по 11 копійок за тонну – 33 карбованці 17 копійок, за тонну щебеню – 51 карбованець;

тесання кромки необрізаних дощок 3000 м x 2 коп. = 60 карбованців;
підсіпка піском під плити на площу 200 м² вручну з його піднесенням на відстані 30 м – 70 карбованців;
виготовлення арматурних каркасів та сіток – 130 карбованців;
виготовлення щитів опалубки – 60 карбованців;
виготовлення різного інструменту та інвентаря (носілок, ящиків, ручок для лопат, лавок, столів) – 40 карбованців;
навантаження на розвантаження цементу – 52 карбованці;
перевезення залізобетону з навантаженням та розвантаженням – 400 тонн на суму 96 карбованців;
складання 600 тонн залізобетону на залізниці – 74 карбованці;
розвантаження вагонів з перекиданням 450 тонн залізобетону – 86 карбованців.

До двох годин ночі наряди були написані.

Шість робітників отримали заробітну плату по 70 карбованців – це ті, які мали четверті розряди, сім – по 56 карбованців (третій розряд), двадцять – по 42 карбованці. Всього заробітної плати робітникам, які працювали на відрядній оплаті праці, було нараховано 1652 карбованці.

Крім того, механізаторам були нараховані понаднормові години. Сума заробітної плати кожного за вісім робочих днів складала по 30 карбованців.

Нарахувавши заробітну плату і склавши табелі, я поклав голову на руки, і заснув просто за столом.

О сьомій ранку приїхав виконроб. Він подивився на суму нарядів і сказав: “Ти написав велику заробітну плату. Треба було на триста карбованців її зменшити, але нехай уже буде. Коли щось не так, я в Луцьку поправлю”, – сказав і поїхав до Луцька.

Вранці наступного дня на роботу приїхав задоволений виконроб, вийняв двадцять карбованців і віддав мені. Потім сказав: “У мене наряди ніхто не перевіряв, бо економія фонду заробітної плати вперше склала 15% від суми написаних нарядів”.

Я відразу зрозумів: “Усе побудовано на брехні”. Навіщо тримати таку армію людей, щоб вони марно витрачали час на брехню? Згадав шахту. Комплексні бригади. Ніяких нарядів не було: видобув тонну вугілля, пройшов один метр штреку в шахті – отримай заробітну плату.

Такий метод обліку стимулював робітників не виконувати непотрібних операцій, а з меншими затратами добути тонну вугілля або пройти метр штреку.

І я пообіцяв собі, що все життя буду боротися за справедливий розподіл заробітної плати в залежності від її ефективності.

Назавтра я поїхав до Луцька. В Луцьку зустрівся з головним інженером управління і розповів йому про стан справ на будівництві Камінь-Каширської міжрайбази. Після того відверто признався, що, працюючи в Камінь-Каширському і отримуючи 100 карбованців на місяць, усі гроші витратив на їжу та зносив на будові останні штани.

Я попросив головного інженера дозволити мені залишитись у Луцьку і попрацювати у виробничому відділі. Прохання пояснив так: “У мене в Луцьку живе мати. Вона пообіцяла безкоштовно годувати, а я за зароблені гроші куплю собі штани та черевики”.

– Нема питань, – відповів головний інженер.

Він представив мене начальнику виробничого відділу Олександрю Макаровичу Пецеву і сказав:

– Використовуйте майбутнього інженера!

Протягом двох днів я подав дві раціоналізаторські пропозиції й отримав за них сорок карбованців.

Через два дні приїхав виконроб з Камінь-Каширського і пішов до головного інженера управління. Він попросив повернути майстра-десятника до Камінь-Каширського на двадцять днів, доки повернеться майстер Володя. Мотивував це тим, що в нього нема часу, а робітники байдикують.

Головний інженер відповів: “Я не заперечую, але нічого зробити без його згоди не можу. Іди домовляйся з ним”.

Виконроб зайшов у виробничий відділ. Привітався з усіма й покликав мене на вулицю. Відійшовши від сходів метрів на десять, Ригін В.Ф. промовив: “Поїхали в Камінь-Каширський на три тижні. Я сам нічого зробити не можу, бо мотаюся щодня на будівництво магазинів по селах”.

– Не можу! Причину я доповів головному інженеру управління. В мене погане матеріальне становище.

Почувши таке, виконроб стукнув себе по голові й вигукнув: “Який же я дурень! Я тобі обіцяю: за кожен робочий день у Камінь-Каширському ти будеш отримувати особисто від мене десять карбованців. Ти згоден?” Я відповів: “Згоден”. Виконроб пішов до головного інженера управління й виписав для мене відрядження в Камінь-Каширський.

З’явившись наступного дня на будові міжрайбази, я побачив, що за час моєї відсутності тут нічого не змінилось.

Робітники замість того, щоб працювати, збирались у невеликі гурти і просто про щось теревенили.

Підійшовши до них, я спитав: “А чому ви не працюєте?”

Один робітник відповів: “А нам ніхто не дає завдання”.

І продовжив: “Крім того, ми знаємо: робимо чи не робимо, мінімальну заробітну плату і так отримуємо”.

– А хіба погана заробітна плата була за минулий місяць? – запитав я.

– Ні! – відповів літній робітник. – Заробітна плата була добра, бо ми працювали, а зараз сидимо.

– Залишилось шістнадцять робочих днів до кінця місяця, але якщо ви зробите те, що я вам накажу, то отримаєте заробітну плату на рівні минулого місяця, – запропонував я.

– Давай роботу! – сказав робітник від імені всіх присутніх.

Я запропонував ланці з чотирьох чоловік – це батько, два сини та швагро, які виготовляли бетон на бетонозмішувачі, не тільки його виготовляти, а й самим вкладати в опалубку, й визначив їм заробітну плату за один зроблений фундамент. Розміри фундаментів під колони були однакові по всьому будівельному майдану міжрайбази.

Далі створив ще одну таку ланку з чотирьох чоловік. Протягом дня був встановлений ще один бетонозмішувач з протилежного боку будівельного майданчика. Завезли пісок, щебінь, скриню для цементу й цемент, підвели шланг для води і поставили дві металеві, по 200 літрів, бочки для води. Вже назавтра друга ланка почала виробляти та вкладати бетон в опалубку. Розпочалось змагання між ланками.

Якщо раніше біля одного бетонозмішувача працювало шістнадцять робітників, то тепер на двох бетонозмішувачах залишилось вісім. При цьому продуктивність праці зросла майже в три-чотири рази, й удвічі збільшився обсяг укладеного бетону.

Я запропонував жінкам, які копали котловани, збільшити розцінки на земляні роботи удвічі. Зацікавлені матеріально, вони стали інтенсивніше працювати та менше відпочивати.

З механізаторами домовленість залишилась у силі.

На частині майдану міжрайбази вже були виконані фундаменти, бульдозер засипав фундаменти та планував площу між ними.

Механізатори почали вивозити дванадцятиметрові балки в зону їх монтажу та вивантажувати. Грунт на майдані бази був піщаний. Ніякий дощ не заважав виконувати монтажні роботи, тимчасових доріг не треба було.

Вранці я видавав завдання кожній ланці або окремо кожному робітнику, а в кінці дня перевіряв роботу і навіть говорив, хто скільки заробив за зміну. Виконроб був задоволений мною і через день давав мені двадцять карбованців.

Дні минали швидко. Я продовжував жити в готелі, в кімнаті на два ліжка.

Одного дня після вечері в чайній я пішов у готель відпочивати. Проходячи біля Будинку культури, побачив біля його дверей натовп чоловіків. Вони розмовляли між собою, деякі курили. Я заглянув у приміщення і побачив, що півзалу заповнено людьми. Відразу повернувся назад і підійшов до дошки для афіш. Там висіло написане великими буквами оголошення: “О 19-00 в Будинку культури відбудеться лекція про міжнародне становище та про культ особи Сталіна”. А внизу дрібніше: Лекцію читає лектор ЦК КПУ Капустін.

Такого я, звичайно, пропустити не міг, і зайняв місце в перших рядах.

Незабаром на сцену під оплески глядачів вийшов років 70-75, з будьонівськими вусами, огрядний, невисокий на зріст лектор.

Лекція тривала півтори години. Спочатку лектор визнав, що Сталін перед війною дійсно знищив багато видатних людей, у тому числі й військових керівників, і ми це засуджуємо, але неоціненна його заслуга у Великій Вітчизняній війні: під його керівництвом ми здобули Перемогу. Він був жорстокою людиною до боягузів та ворогів народу, бо того вимагали тодішні умови й обставини. Сталін на початку війни побачив, що декілька мільйонів військових без опору потрапили в полон до німців. Якщо б вони були патріотами, а не зрадниками, то навіть палицями зупинили б наступ фашистів.

Ця лекція стала несподіванкою для багатьох слухачів, хоча ще півроку тому до діяльності Сталіна було інше ставлення.

Після лекції я пішов у готель і ліг у ліжко. Думки про лекцію не виходили з голови: “Як так можна, – думав я, – знищити стільки людей, а ЦК КПУ прислала лектора, щоб той виправдовував Сталіна”. Через півгодини без стуку в кімнату увійшли троє – два молодих чоловіки років по 27-28 і лектор ЦК КПУ Капустін. Усі були трохи напідпитку. Хлопці побажали Капустіну “на добраніч” і відкланялись.

Лектор роздягнувся і ліг. Я спитав у нього:

– Що, в ЦК КПУ тепер нова політика щодо діяльності Сталіна? – і продовжив розгнівано, – Сталін же знищив п’ять маршалів, сімдесят відсотків делегатів XVII з’їзду партії.

– Так! – відповів лектор і продовжив. – Більше тисячі генералів, адміралів та полковників, двадцять чотири тисячі офіцерів.

Я з гнівом спитав:

– То чому ж Ви читаєте такі лекції? Адже така політика суперечить рішенням XX-XXII з’їздів.

– Партії видніше, – сказав лектор і продовжив, – мене послали я й читаю. А тепер давай спати, – і замовк.

Я встав о сьомій годині ранку, вийшов з кімнати, залишивши лектора спати. Поснідав у чайній і пішов на роботу.

Балки та колони, які перевозили механізатори, вивантажували в зоні монтажу поруч з фундаментами на спланованому майдані.

Після кожної завантаженої залізобетоном машини кран з машиною їхали на будівельний майдан, щоб вивантажити її.

Опівдні я підійшов до крана, але кранового не було. Дочекавшись, доки той повернувся з картопляного поля, я спитав його: “Чого постійно простояє нерозвантажена машина?”

Крановий відповів: “У кабіні дуже гаряче, а тому там не можна довго всидіти”.

Я співчутливо вислухав кранового й пішов.

На неділю механізатори від'їжджали до Луцька. Там вони зустрілися в чайній. Крановий, який працював на будівництві Камінь-Каширської бази, розповідав своїм колегам: “В одному селі під Камінь-Каширським у мене є коханка. Я познайомився з нею з місяць тому. Декілька разів приїздив до неї краном, а після наших стосунків я відчув сверблячку між ногами. Коли заглянув туди – злякався. Там наче мак хто розсипав, густо-густо. Дрібненькі комашки вп'ялися в шкіру і не дають спокою. Серед нас їх називають “мандавошками”. Якщо працюю вдень, під час спеки і знаходжуся в кабіні крана, свербить нестерпно. Я після розвантаження машини вискакую з кабіні, і біжу в картопле-не поле. Там лягаю в кущі картоплі, знімаю штани, беру в долоню бензин і натираю місце, де засіли ці комашки. На деякий час стає легше, але наступного дня їх стає ще більше. Я вже чим тільки не мазав. Навіть дустом. І нічого не допомагає.

Крановий, який працював на крані К-161, пообіцяв передати своєму колезі сірчано-ртутну мазь. Але в неділю ввечері крановий крана К-161 терміново поїхав у Шацьк: там з'явилась невідкладна робота.

Не отримавши мазі, крановий, який “нагороджений” мошками, поїхав у Камінь-Каширський. У Камінь-Каширському крановий зайшов на пошту і дав телеграму в Шацьк такого змісту: “Загризають! Приїдь швидше”.

О 15 годині на будівництво міжрайбази приїхав з Шацька кран К-161, подолавши 160 кілометрів.

Крановий вийшов з кабіні біля виконробської і гукнув:

– Де вивантажувати вагони з балками? Куди їхати?

Я стояв і здивовано дивився на кранового.

– Які балки? – спитав я.

– А хто мене викликав, щоб я вивантажив вагон з балками? – наполягав крановий.

Настала тиша. До нього підійшов крановий, котрий знаходився у відрядженні в Камінь-Каширському, привітався, взяв мазь і сказав:

– Тут якась помилка. Вагон з балками приходив на минулому тижні, і я його вивантажив.

– Ну, якщо це помилка, то я поїхав, бо мене чекають у Шацьку.

Пізніше я дізнався від механізаторів, що крановий з Шацька приїздив у Камінь-Каширський спеціально, щоб передати своєму колезі мазь.

Після одужання крановий вирішив помститися коханці. Ввечері після зміни він сів у кран АК-75 і поїхав у село, за дев'ять кілометрів від Камінь-Каширського.

Він заїхав краном у двір, де жила його кохана. Дівчина була вдома сама. Вона не бачила коханого вже два тижні.

Крановий зайшов до хати. Зраділа дівчина посміхнулася. Вона поставила на стіл вечерю та пляшку самогону, сіла навпроти свого коханого.

Раптом крановий спитав: “А в тебе ще є “мандавошки”?” Вона, не розуміючи, дивилась на хлопця. Він жестами став пояснювати, що бажає дізнатись, показуючи пальцем на місце між ногами.

Нарешті дівчина збагнула, чого від неї хоче хлопець, і весело розреготалась. – Ці вошки в мене є, – сказала скрізь сміх.

– Я вже від них вилікувався, – промовив крановий. – Я натер це місце бензином, і їх не стало.

– Тоді давай мені бензин, я і собі так зроблю, – попросила дівчина.

Водій крана у півлітрову скляну банку висмоктав шлангом з бензинового бака пального і заніс у кімнату, де за вечерею його чекала дівчина.

– На! – протягнув дівчині банку з бензином. – Іди в сіни, налий з банки в долоню бензину і притули до цього місця. Всі твої “вошки” згинуть за одну хвилину!

Дівчина вийшла в сіни і зробила все, як навчив її коханий. Хлопець залишився сидіти за столом.

Раптом з сіней почувся жакливий зойк. Дівчина вбігла в кімнату, голосно волаючи та пританцьовуючи.

Крановий перелякано вискочив з хати, сів у кран і втік, залишивши дівчину, яка корчилася від болю.

Що сталося з дівчиною, мені вже не вдалось дізнатись. Знаю одне: кранового все життя буде переслідувати її прокляття та гризтимуть докори сумління за цю жорстоку помсту.

Всі видані робітникам завдання на місяць були виконані. Я зібрав усіх робітників і все їм пояснив. Потім подякував за їхню довіру і добру працю.

Виконроб пообіцяв не чіпати написані мною наряди. Через три доби на роботу повинен був вийти Володя.

Перед моїм від'їздом виконроб, подякувавши за роботу, дав мені п'ятдесят карбованців замість двадцяти.

Приїхавши в управління, я зняв копію креслення міжрайбази. Це були: плани, фасади, розрізи, деталі.

Я отримав за місяць заробітну плату, купив собі костюм на випускний вечір за 42 карбованці й туфлі за 16 карбованців, білу сорочку та краватку. Всі речі заніс до матері й поїхав у Рівне.

6 вересня 1966 року студентів п'ятого курсу промислово-цивільного будівництва зібрали в одній з аудиторій лабораторного корпусу на вулиці 17 Вересня. З цього дня нам було виділено сто днів на написання та захист дипломної роботи.

Моя тема була така: “Організація та управління будівництва Камінь-Каширської міжрайбази в Волинській області”. Це був єдиний у групі реальний проект.

Для нашої групи була виділена велика світла аудиторія, де стояли кульмани для креслення та столи для писання. Кожен студент мав для роботи кульман та півстолу, тобто умови були створені чудові.

Робота розпочалася. Перші дні в аудиторії майже ніхто не бував, креслити ніхто не починав.

Минуло п'ятнадцять днів і в аудиторію навідався декан будівельного факультету Федір Романович Юшин. Він почав перевірку, хто і що зробив за п'ятнадцять днів, і відразу відсторонив від дипломної роботи трьох студентів. Він сказав: “Сто днів – це сто відсотків. Нема 15 днів, нема 15%. Ви вже не встигаєте зробити дипломні роботи, а тому я вас звільняю від захисту дипломної роботи в цьому році”.

Інші студенти, в яких також нічого не було накреслено, пояснили Юшину, що вони вже кінчають робити в гуртожитку розрахунки і за два дні прийдуть в аудиторію креслити. Вони блефували, але Юшин їм сказав: “Я через тиждень знову прийду вас перевіряти, і якщо не буде виконано 20% дипломної роботи, теж відстороню від захисту”.

Всі зібралися біля декана і почали його умовляти, щоб він дозволив працювати над дипломом трьом студентам, яких уже відсторонив. Під тиском групи він погодився.

Після цього випадку всі сиділи та працювали в аудиторії по дві зміни й у вихідні дні. Студенти, направлені в розпорядження Міністерства оборони, дипломні роботи робили без ентузіазму. Їх навіть під час дипломування викликали до військкомату, а деяких на тиждень поселяли у військовий госпіталь на обстеження.

Кожен студент отримав собі рецензента. Тим, у кого керівником був декан Юшин Ф.Р., рецензентом призначили головного інженера тресту “Рівнехімбуд” Захарова.

У призначений час я зайшов до рецензента. Після привітання головний інженер тресту запропонував мені розкласти креслення на довгому столі. Хвилин з десять він розглядав їх, задаючи питання. Я на всі питання відповідав чітко.

Захаров задав декілька питань, які не стосувалися дипломної роботи, зокрема про мій сімейний стан, куди я направлений працювати. Я відповів.

Тоді Захаров запропонував мені іти працювати на будівництво льонокомбінату – майстром. Я відмовився, оскільки був направлений в інститут від виробництва і в моєму направленні було записано, що я забезпечуюсь квартирою.

Захаров сказав: “Добре, але якщо в тебе щось не складеться, то протягом півроку трест забезпечить тебе квартирою”.

Я подякував Захарову за оцінку “відмінно” та за запрошення на роботу і вийшов з кабінету.

Незабаром відбувся випускний вечір у ресторані “Спорт”. Проте він більше нагадував траурний вечір, ніж випускний.

Після випускного вечора студенти ще більше тижня чекали на наказ від Міністерства оборони на розподіл випускників-інженерів по військових частинах. Нарешті наказ з'явився за підписом заступника Міністра оборони СРСР Гречка.

В наказі було зазначено: “Привзати в кадрові війська випускників Українського інституту інженерів водного господарства зі спеціальності “Промислово-цивільне будівництво” з присвоєнням звання “лейтенант”. Підстава: Постанова Верховної Ради СРСР”.

Усі призвані студенти були направлені служити на Далекий Схід та в інші області Радянського Союзу. Але ближче, ніж до китайського кордону, направлень не було.

БУДІВЕЛЬНО-МОНТАЖНЕ УПРАВЛІННЯ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛСПОЖИВСПІЛКИ

Отже, я вже не студент, а згідно з направленням – старший інженер виробничого відділу БМУ Волинської облспоживспілки.

Я вийшов на роботу раніше, відразу після січневих свят. До цього мене спонукав незадовільний матеріальний стан у родині.

Я зайшов до головного інженера управління з направленням і повідомив, що вийшов на роботу. Той привітав мене й відразу повів до керівника будівельно-монтажного управління. Керівник управління також привітав із закінченням інституту, побажав успішної праці і відпустив.

Головний інженер, завівши мене у виробничий відділ і познайомивши з його працівниками, вказав на вільний двотумбовий стіл: “Це твоє місце!” І голосно, щоб усі чули, повідомив: “Старший інженер буде виконувати тільки мої доручення!”

Після того ми направилися до його кабінету. Там, запросивши сісти, відразу почав розповідь про стан справ та про неприємності, які трапилися в БМУ у 1966 році: “Торік у червні в БМУ Волинської облспоживспілки був прийнятий на посаду виконроба чоловік віком тридцять п’ять років, з вищою освітою, за спеціальністю інженер-будівельник. У його дипломі було написано, що він закінчив заочно один з Казахських інститутів, хоча на будівництві він ніде не працював. Це був єдиний дипломований виконроб в управлінні. Крім нього, в управлінні вищу освіту мали тільки керівник управління, який закінчив меліоративний факультет УПВГ, та головний інженер, теж випускник УПВГ, але будівельного факультету. Тому чоловіка з вищою освітою з радістю прийняли виконробом на будівництво Горохівського універмагу. Будівельний майданчик, де мав споруджуватися цей об’єкт – двоповерховий будинок з підвальним приміщенням розміром 36x18 метрів, заввишки приміщень 4,2 метра, – знаходився в центрі міста.

Свою діяльність новоприйнятий фахівець розпочав швидко. Розбивку універмагу виконав геодезист. Виконроб домовився в Горохівському “Міжколгоспбуді” за екскаватор Є-302, єдиний у районі, а також за самоскиди. Котлован був викопаний за десять днів. Робітників-будівельників у Горохові не було,

тому виконроб прийняв тимчасово на роботу хлопців-школярів, учнів 9-10 класів, які були на канікулах.

У фундаменти та стіни підвалу необхідно було вкласти 700 м³ бетону. Крім того, за дев'ять кілометрів від Горохова, уздовж дороги Горохів-Іваничі, в селі будувався магазин на два продавці", – головний інженер встав зі стільця й нервово заходить по кабінету. Дещо заспокоївшись, продовжив розповідь: "Виконроба в управлінні всі поважали та шанували. Але, як виявилось пізніше, це був безграмотний інженер, але здібний організатор та спритний злодій.

За чотири місяці його діяльності виявлена нестача на суму вісім тисяч карбованців. Нестача складається, за попередніми висновками ревізійної комісії, з таких матеріалів: три тонни оцинкованого покрівельного заліза, шістьдесят тисяч штук цегли, вісімдесят тонн цементу в мішках, сорок кубометрів дощок для підлоги. Але нестача нестачею, нехай він відповідає, але ми не знаємо, якої міцності стіни підвалу".

Настала пауза. Через кілька хвилин головний інженер сказав те, заради чого запросив мене у свій кабінет: "Я доручаю тобі вивчити проектно-кошторисну документацію будівництва Горохівського універмагу. З'їзди на місце, ознайомся з дійсним станом стін підвалу, зроби свої висновки і зі своїми пропозиціями зайдеш до мене".

Я повернувся у виробничий відділ, взяв проектно-кошторисну документацію Горохівського універмагу, сів за стіл і почав її розглядати.

В БМУ, крім мене, ніхто не міг виконати розрахунок необхідної залізобетонної, металевої та дерев'яної конструкції. Тут працювали практики, починаючи з майстрів та виконробів та закінчуючи виробничим відділом. Якщо й була в кого технічна освіта, то не будівельна. Так, керівник виробничого відділу закінчив молочний технікум за спеціальністю технік-технолог. В управлінні працював уже двадцять років, чудово знав кошторис. Багато працівників мало за плечима однорічну школу майстрів.

Заступник керівника відділу сидів на замовленнях. Він перемальовував з типових альбомів креслення залізобетонних конструкцій і робив замовлення на залізобетонний завод "Буддеталь", який підпорядковувався управлінню, але був на госпрозрахунку і мав свій рахунок у банку.

Через три доби я виїхав у Горохів. Будова, як уже говорилося, містилася у центрі міста, за дванадцять метрів від магістральної дороги Луцьк-Львів. Зліва від універмагу був одноповерховий ресторан, справа – районна друкарня, підключена до залізобетонного високовольтного стовпа, що стояв на відстані шість метрів від краю котловану. Відкос котловану мав кут 75°. Від поверхні землі до дна котловану відмітка складала 4,5 метра.

Дворовий фасад універмагу був віддалений на десять метрів від великого капітального льоху, збудованого ще до війни. Він мав розмір вісім на шість метрів. Через льох вільно їздили п'ятитонні машини. Це був єдиний заїзд на будівельний майдан.

Раніше, до будівництва універмагу, льохом користувався ресторан, зберігав узимку овочі.

За розповідями старожилів, на місці, де почали будувати універмаг, колись було кладовище. Після його закриття, вже за Радянської влади звели дві будови, які через деякий час розвалились. Мешканці міста прозвали це місце проклятим і пророчили, що коли тут буде побудована якась споруда, то вона все одно зруйнується.

Я, зайшовши на будівельний майдан універмагу, зупинився на краю бетонних стін підвалу. Цоколь стіни підвалу з фасадного боку височів від землі на один метр двадцять сантиметрів, а з дворового фасаду – на 0,8 метра. Скрізь лежав сніг майже півметрової товщини.

Все уважно й доскіпливо оглянувши, я зрозумів, що визначити міцність бетону неможливо. Кубики ніхто не забивав, усе робилось на око. Але оскільки в міцності стін підвалу засумнівались і головний інженер, і працівники виробничого відділу, треба було щось робити. Я поставив перед собою завдання: якщо стіни підвалу завтовшки 0,75 метра згідно з проектом мають містити бетону М-75, а фактично можуть мати М-20, то їх можна буде використовувати як стіни огорожуючі та самонесучі.

За такої умови я розробив проект, де будова складалась з каркасу, який буде нести навантаження від плит перекриття, цегляних стін двох поверхів та покрівлі, а стіни підвалу повинні нести самі себе та боковий тиск від ґрунту.

Посилення підвалу можна було зробити шляхом влаштування фундаментів під колони, які повинні бути під стінами універмагу.

Через тиждень після отриманого завдання я зайшов до його кабінету з ескізами своєї пропозиції. Я запропонував три варіанти виходу з ситуації.

Перший варіант: міцність стін підвалу Горохівського універмагу відповідає проектному, тоді рішення буде позитивне: потрібно швидше будувати.

Другий варіант: якщо міцність стін підвалу вище марки 50, але нижче марки 75 на 10-15 одиниць, тоді потрібно виконати фундаменти під колони, підводячи їх уздовж продовжних стін підвалу в зроблені фундаменти. На колони будуть змонтовані прогони, плити перекриття та покриття, а цегляні стіни першого та другого поверхів збудуються на стінах підвалу. Вони стануть самонесучими.

Третій варіант: якщо стіни підвалу матимуть міцність менше марки 40, то навантаження на змонтовані колони будуть від плит покриття та перекриття, а також по прогонах від цегляної кладки стін усіх поверхів, парапету та крівлі, які додатково опиратимуться на колони.

Головний інженер зайшов зі мною до керівника управління. Всі разом роздивились три варіанти. Найголовніше завдання було – не знищувати стіни підвалу за будь-якого варіанта.

Я доповів керівнику та головному інженеру управління: “Визначити в даний час міцність бетону в стінах підвалу неможливо, бо все замерзло”, –

продовжив: “Я пропоную, щоб не гаяти часу, зателефонуйте в проектний інститут у Житомир і скажіть їм, що я до них приїду і по можливості нехай погодять мені ці пропозиції”.

Головний інженер відразу зателефонував головному інженеру проектного інституту і домовився, що мене там приймуть.

Вже завтра я виїхав у Житомирський філіал Київського проектного інституту “Укоопспілки”. Там мене зустріли привітно. Я розповів головному інженеру проекту про стан з будівництвом Горохівського універмагу і про мету свого приїзду. Негайно зібралась технічна рада інституту.

Я виступив на ній з коротким поясненням про стан справ і про мету свого приїзду та доповів: “Будівництво Горохівського універмагу зупинилось на початку жовтня 1966 року в зв’язку зі зловживанням виконроба, який його будував. У даний час неможливо визначити міцність фундаментів та стін підвалу, бо фундаменти мерзлі та покриті шаром снігу. Я до вас приїхав порадитись і висловити нашу думку. Ми вважаємо, що потрібно зробити все, аби не розбити фундаменти та стіни підвалу. Бо чутка про це дійде до Москви, і сумних наслідків довго чекати не доведеться. А тому ми просимо розглянути три варіанти. Міцність фундаментів буде визначено незабаром, як тільки потепліє.

Ми просимо вас затвердити нам три схеми креслень, які ми зможемо використати після випробування міцності стін підвалу”.

Після обговорення прохання керівництва нашого будівельно-монтажного управління головний інженер Житомирського філіалу Київського проектного інституту “Укоопспілки” затвердив усі схеми креслень і поставив печатку.

Задоволений результатами поїздки, я повернувся до Луцька. Вранці зайшов до головного інженера та поклав на стіл погоджені схеми креслень.

Січень пролетів швидко.

Перевіркою були виявлені величезні приписки з перевезення ґрунту. Збитки тільки на транспорті склали багато тисяч карбованців. Таке могло статися тому, що ніхто з управління не контролював витрати на будовах, а особливо на будівництві Горохівського універмагу.

Щоб передати матеріали на виконроба до суду, необхідно було, щоб він підписав підсумкову відомість. Для цього треба було мати прямі, а не побічні докази. Хтось постійно консультував виконроба, як поводитися з ревізорами. І ці поради допомагали – ревізори здавались, якщо не було прямих доказів.

Ревізія затягувалась. Затримувалась передача матеріалів ревізій до суду. Виконроб підписав недостачу на вісім тисяч карбованців.

Одного дня виконроб написав ревізору доповідну, в якій просив зарахувати йому 120 м³ щебеню, який він нібито використав, щоб підсипати в магазин під підлогу. Виконроб приніс ревізору кошторис на будівництво магазину. Мене включили в комісію для перевірки доповідної на ім’я ревізора. Для поїздки на будову магазину виділили автобус. В автобус сіли два ревізори з облспоживспілки, я, виконроб та інженер виробничого відділу.

Незабаром під'їхали до магазину. Тут уже були зведені стіни, змонтовані дві колони, покладені чотири прогони та дванадцять плит покриття. Спереду магазину був отвір 12х3 метри. Кладка під вітрини на висоту сорок сантиметрів не була зроблена. Всередині приміщення під підлоги була виконана підсипка звичайним ґрунтом. На підсипаному ґрунті була мерзла земля вперемішку з льодом та замерзлими шматками різного будівельного сміття.

– Де ж твій щибінь? – спитав ревізор у виконроба.

– Як де? – цілком серйозно відгукнувся виконроб. – Під ногами. В кошторисі записано: ґрунт з щебенем. Тут і засипаний ґрунт з щебенем.

Ревізор розсердився:

– Та тут же зовсім нема щебеню.

Виконроб взяв лопату і під стіною викопав жменю цегляної крихти.

– А це що? – показав. – Ну, давай я тобі поставлю 3 м³.

– Ні! Я так не хочу.

– А скільки ти бажаєш? – спитав ревізор.

– Ніскільки. Запишіть так, як записано в кошторисі: ґрунт з щебенем 120 м³.

Ревізор погодився. Тоді втрутився я.

– Я не згоден підписувати, тому що ґрунт цеглу не перекриває. Скільки ви домовитеся, стільки я підпишу, але засипку щебенем, а не ґрунтом з щебенем.

Ревізор з виконробом сперечались хвилин п'ять. Я відійшов убік. Незабаром вони домовились на п'ятдесят кубів щебеню. Я акт підписав відразу.

Автобус рушив додому. Виконроб видурих для себе двадцять тисяч цегли, бо 50 м³ щебеню перекриває 20 тисяч цегли. Ревізор ішов на компроміс з виконробом, щоб швидше закінчити ревізію й підготувати матеріали до суду.

* * *

Час летів стрімко. В лютому я наважився піти до голови правління Волинської облспоживспілки з питання одержання квартири.

Жив я тимчасово в бараці, який уже ніде не рахувався, бо був підготовлений до знесення. Барак складався з двох окремих кімнат з прибудованими верандами. В одній кімнаті жив я з родиною, а в другій – виконроб Луцької дільниці Борисюк Захар Павлович. Посередині моєї кімнати стояв дерев'яний стовп та підпирав стелю, аби вона не впала.

Я взяв з собою два дипломи: техніка-електромеханіка, інженера-будівельника та направлення з інституту, де писалося, що мені зобов'язані надати квартиру. Піднявшись на третій поверх, постукав до кабінету і зайшов.

За столом сидів повний чоловік в окулярах. Над столом стриміла велика голова, здавалося, посаджена просто на тулуб – шиї видно не було. Товсті руки лежали на столі і тримали аркуш паперу. Я привітався і, не чекаючи відповіді, підніс до столу два дипломи й направлення з інституту.

Голова правління підняв голову, уважно розглянув документи і повернув їх мені, а потім промовив: “А ти знаєш, молодий чоловіче, скільки в Луцьку професорів, доцентів, кандидатів наук без квартир?”

Я відповів на це: “Наскільки мені відомо, в Луцьку є всього один професор у педінституті, який має квартиру, а якщо у Вас нема можливості забезпечити мене квартирою, то дайте мені відкріплення, і я поїду в Рівне, де мені дадуть квартиру й посаду”.

Такого повороту розмови голова правління не чекав. Він встав, вийшов з-за столу, підійшов до мене, обняв за плечі і промовив: “Ти будівельник, то побудуй сам собі особняк”.

Від цих слів я геть розгубився. Трохи оговтавшись, сказав:

– Добре! – забрав документи, вийшов з кабінету й повернувся до себе в виробничий відділ.

– Ну, що пообіцяв голова тобі квартиру? – голосно спитав один працівник.

– Запропонував самому побудувати особняк, – відповів я.

– Він тобі запропонував це, щоб виграти час, – сказав колега і продовжив.

– Я працюю в управлінні вже п’ять років, ще ніхто не отримав жодної квартири.

– Я це швидко взнаю! – сказав я і більше на цю тему не розмовляв.

За дві доби я виконав креслення на особняк, надрукував кошторис на суму сім тисяч вісімсот карбованців та підготував розпорядження: “Дозволити керівнику будівельно-монтажного управління облспоживспілки побудувати особняк для молодого спеціаліста, старшого інженера виробничого відділу. Суму кошторису сім тисяч вісімсот карбованців затвердити!”

Через три дні я з розпорядженням та кошторисом зайшов до голови правління й поклав на стіл документи. Він щось писав. Перервавши роботу, підняв голову, подивився на мене, потім мовчки став розглядати розпорядження та кошторис. Несподівано взяв ручку, і підписав принесені мною документи, не сказавши ні слова, протягнув їх мені.

Я не вірив своїм очам, бо після балачок працівників виробничого відділу я чекав якогось курйозу. Дещо ошелешений тим, як усе швидко й легко вирішилось, вбіг у виробничий відділ управління і радісно вигукнув: “Підписав та затвердив”.

Усі працівники були шоковані. Раптом хтось сказав: “Це він зробив навмисно, щоб наше управління побудувало особняк, а він його віддасть якомусь приїжджому “поцу””.

На жаль, незабаром здивування у декого перетворилося в заздрість. Очевидно, паростки заздрості підживлювало те, що я почав користуватись повагою в управлінні. Багато управлінців пам’ятало мене з часів проходження переддипломної практики на будівництві Камінь-Каширської міжрайбази, а механізатори з Луцька розповіли всім механізаторам дільниці, як практикант, майстер-десятник забезпечив додатковою роботою механізаторів та заплатив гарні гроші за цю роботу. Я ж не боявся брати на себе відповідальність під час вирішення різних питань: розраховувати залізобетонні конструкції, видавати креслення на підпорядкований завод “Буддеталь”, давати поради виконробам з усіх питань будівництва.

Майже всі виконроби та майстри не мали необхідної освіти, а тому постійно звертались до мене за порадою.

Я подружився з виконробом Луцької дільниці, який жив тимчасово в одному бараці зі мною, Захаром Павловичем Борисюком. Він мав широкі зв'язки, бо будував у місті Луцьку та Луцькому районі торгіву мережу, виконував ремонтні роботи на всіх базах району в системі облспоживспілки, міг дістати будь-який товар: від будівельних матеріалів, побутової техніки, одягу, взуття до дефіцитних продуктів. Не буде перебільшенням, коли скажу: він мав авторитет вищий, ніж керівники правління.

Захар Павлович закінчував будувати свій особняк у центрі міста на клаптику землі в три сотих, поряд з будинком міськвиконкому. Особняк уже був зведений, залишалось тільки виконати опоряджувальні роботи. Але Захар Павлович не квапився з цим з якихось своїх міркувань.

Я розповів Захару Павловичу про дозвіл на будівництво особняка, який підписав голова правління облспоживспілки. Але потрібно отримати земельну ділянку.

– Нема проблем, – відповів Захар Павлович. Він дружив з головним архітектором Луцька.

Захар Павлович завів мене до нього вже наступного дня після нашої розмови. Привітавшись за руку з кожним, головний архітектор Луцька запросив нас сісти, викликав до себе співробітницю й попросив приготувати три кави. Захар Павлович пояснив: “Працівнику нашого управління голова облспоживспілки виділив кошти на будівництво особняка. Терміново потрібна земельна ділянка”. Головний архітектор міста здивувався з такого випадку, а потім промовив: “Немає питань”.

Після того, як принесену каву випили, архітектор підвів нас до карти міста й олівцем тицьнув у точку, де він пропонує виділити землю.

Ділянка знаходилась за двісті метрів паралельно львівській магістралі, де проходила вулиця ґрунтовою дорогою завширшки десять метрів між огорожами ділянок.

– Твоя ділянка землі буде кутова. За нею проходить вулиця, яка буде з'єднувати львівську магістраль з паралельною вулицею. За межами цієї вулиці ми залишаємо вільну ділянку завдовжки двісті метрів для майбутнього будівництва інституту.

Після цього пояснення архітектор міста спитав у мене:

– Ти згоден?

– Так! – не вагаючись відповів я.

Він викликав свою співробітницю й наказав їй зробити вкопіювання на підпис. Через п'ятнадцять хвилин співробітниця принесла кальку з нанесеною ділянкою землі прямокутником, дала архітектору міста ручку та пляшечку з тушшю. Архітектор розписався на кальці. Ще хвилин через десять та ж співробітниця принесла три синьки на ділянку землі. Головний архітектор міста підписав синьки та поставив печатку. Один екземпляр синьки віддали мені.

Архітектор сказав: “Бажаю швидкого новосілля, а завтра вийде наш геодезист і винесе на місці в натуру ділянку землі”. Я подякував архітектору за його турботу, Захар Павлович запропонував увечері зустрітися в ресторані.

Ввечері ми втрьох сиділи за столиком у ресторані. Після випитої горілки зав’язалася жвава розмова. Архітектор виявився запеклим націоналістом, але чесною людиною, яка не брала хабарів. Він дуже любив своє місто. Грамотний та здібний фахівець, він ніколи не погоджувався виконувати вказівки керівництва, якщо вони шкодили розвитку міста. За це його цінувало саме керівництво.

Пізно ввечері Захар Павлович узяв таксі. Спочатку завезли додому головного архітектора, а потім нас у дерев’яний барак. Розраховувався за все Захар.

Наступного дня, в обід, прийшов геодезист і виніс земельну ділянку під будівництво особняка в натуру. Через день Захар Павлович привіз на ділянку компресор і трьох робітників. Вони за зміну вибили та викопали траншеї під фундамент. А ще за день з заводу “Буддеталь” привезли браковані шестиметрові балки, биті блоки, машину бетону та з десяток цілих блоків. Вклали бетон та залізобетон у траншею по одному блоку. Фундаменти й цоколь особняка були зроблені наче за помахом чарівної палички. Будинок складався з трьох невеликих кімнат загальною корисною площею 34 м² й веранди.

В лютому Захар Павлович поставив ланку мулярів, які за тиждень виконали цегляну кладку. За моїми кресленнями на заводі “Буддеталь” виготовили триметрові плоскі залізобетонні плити перекриття, якими перекрили особняк.

Ревізори облспоживспілки своїми діями практично паралізували діяльність виробничого відділу управління. Відділ готував матеріали до суду про нестачу на колишнього горохівського виконроба.

* * *

В Горохівському районі працювало ще два майстри. Один будував у селі Сенкевичівка хлібозавод, жив у Луцьку в дерев’яному бараци, де мав кімнату, був одружений, мав дочку.

Другий майстер Степан Спиридонович Повзун мешкав у селі Мар’янівка. Він будував чотириквартирний будинок у Горохові, чайну в Мар’янівці та виконував ремонтні роботи на Мар’янівському плодоконсервному заводі.

В нього була бригада робітників, усі Свідки Єгови. Керував цією сектою сам Степан Спиридонович Повзун, людина з дуже трагічною біографією.

Степан Спиридонович народився в 1925 році в селі Мар’янівка. Закінчив чотири класи польської школи. В юнацькі роки до 1939 року брав участь у молодіжних гуртках, боровся своїми дитячими способами проти польської влади.

Коли прийшла Радянська влада, жив у селі й допомагав батькам по господарству.

Коли почалась Велика Вітчизняна війна та прийшли німці, його, як і багатьох інших 15-17-річних хлопців, повантажили в товарні вагони і відправили

в Німеччину. В Німеччині його з напарником віддали одному господарю-фермеру. Хлопці вирішили втікати в ліс. Одягнені вони були в арештантську форму.

Від поля, де вони працювали, до ґрунтової дороги було півкілометра. На дорозі гралися діти. Раптом вони побачили, що до лісу біжать двоє в арештантському одязі. Зо два десятки хлопців та дівчат побігли за невільниками, а п'ять-шість – у поліцію. Знесилені невільники не здатні були бігти швидко. Ще за півкілометра до лісу вони побачили, що він просвічується, і зрозуміли, що це не ліс, а лісосмуга.

Малеча від дев'яти до дванадцяти років наздогнала наших хлопців, які впали на землю і важко дихали. Їх щільно оточили. Через п'ять хвилин під'їхали два поліцаї на мотоциклах. Вони посадили двох каторжан у коляски мотоциклів й повезли в поліцейський відділок. Там їх допитали і відправили в концтабір “Бухенвальд”.

У “Бухенвальді” Степан Спиридонович відсидів два роки та десять місяців, аж доки звільнили американці. Американці умовляли усіх залишитись в Європі або поїхати жити до Америки. Вони показували в'язням фотографії, де було зображено, як люди в Радянському Союзі стоять у довжелезних чергах за куснем хліба та кухлем баланди.

Багато в'язнів не поїхало в Радянський Союз, повіривши, що всіх їх відправлять до Сибіру.

Степан Спиридонович повернувся додому, в Мар'янівку. Переживши багато поневірянь, у 1948 році він став віруючим, вступив у секту “Свідків Єгови”.

В 1950 році його посадили на двадцять п'ять років (буцімто за те, що він приписав до себе на квартиру жінку всесоюзного пастора “Свідків Єгови” з трьома дітьми).

В 1953 році після смерті Сталіна засудженого (за його словами) викликали на комісію з реабілітації і спитали:

- Якого хрена тут сидиш?
- Не знаю! – відповів засуджений.
- Забирай свої манатки та уйо... звідси.

Так Степан Спиридонович повернувся додому.

Роботи в селищі не було. Влаштувався Степан Спиридонович на будівництво Мар'янівського овочесушильного заводу – різноробом, хоча, перебуваючи в таборі, працював керівником столярного цеху.

Освіти в нього не було. Він мав безліч професій, особливо в будівництві, але ці професії не підтверджувалися документами.

Він був здібним самоуком. Міг виконувати будь-які будівельні роботи, керуючись власним досвідом. Незабаром трапився випадок, який підняв авторитет Степана Спиридоновича.

На будівництві овочесушильного заводу був споруджений стовбур водонапірної башти заввишки тридцять метрів. Необхідно було змонтувати на ньому бак об'ємом сорок метрів кубічних. Автомобільного крана з такою довгою стрілою в області не було. Ніхто не знав, як цей бак підняти.

Степан Спиридонович взявся підняти і змонтувати металевий бак на стовбурі з допомогою системи блочків і тросів, і справився з цим успішно. Після цього його призначили бригадиром новоствореної бригади різноробів у кількості тридцяти чоловік. Багато складних робіт виконала ця бригада.

Через деякий час будівництво овочесушильного заводу було закінчено і майже всі будівельники залишились працювати на ньому.

Таким чином на Горохівській дільниці не залишилось жодного робітника-будівельника.

Керівництво управління облспоживспілки запропонувало бригадиру Степану Спиридоновичу Повзуну залишитись працювати майстром на Горохівській дільниці. На допомогу йому призначили жінку Галину – комірником, яка за нього виконувала всю звітність, писала наряди.

Майстром С.С.Повзун працював у БМУ Волинської облспоживспілки вже вісім років. З владою він не дружив, а співробітники КДБ постійно викликали його до Луцька на співбесіду.

На початку березня 1967 року в облспоживспілці відбулося засідання правління. На ньому розглядали питання: “Про роботу будівельно-монтажного управління за 1966 рік та його завдання на 1967 рік”.

На правлінні були присутні: керівник, головний інженер, головний бухгалтер, керівник постачання, керівник виробничого відділу та я (старший інженер виробничого відділу з особливих доручень).

Зі звітом виступив керівник управління. Регламент – десять хвилин. Але розлючені члени правління дозволили йому говорити лише три. Після цього виступали вони. Кожен звинувачував та погрожував. Звинувачення були переважно справедливі і конкретні, ґрунтувалися на цифрах, але й були просто для красного слівця і ні про що.

Стан справ у БМУ був дійсно жахливий. План будівельно-монтажних робіт виконувався на 70%, введення в дію будов становив ще менший відсоток. По області рахувалось більше тридцяти п’яти будов, де об’єкти споруджувались більше одного й двох років, з них більше двадцяти – невеличкі магазини та їдальні.

В кінці засідання з заключним словом виступив голова правління Волинської облспоживспілки Корнійчук. Він сказав: “Ось переді мною сидить професор (вказуючи на керівника управління), який на цій посаді вже вовка з’їв. А ось сидить досвідчений технічний професор (показуючи на головного інженера), який рік тому захистив диплом інженера. А ось переді мною сидить академік, який за двадцять років роботи в управлінні вивчив усі кошториси будов і працює керівником виробничого відділу, а ось сидить молодий інженер зі значком на грудях. Він вам може зробити будь-який розрахунок, але якби у мене було ким вас замінити, я б вас усіх розігнав”.

Ці його крилаті слова я запам’ятав на все життя: “Якби в мене було ким вас замінити, я б вас усіх розігнав”.

Рішення правління було таке: “Керівнику управління та головному інженеру за всі порушення, за які їх звинувачували, оголосити суворі догани”.

Після засідання правління мене викликали до кабінету керівника управління. Там був і головний інженер.

Запросивши сісти, він сказав: “У зв’язку з важким станом з будівництвом у Горохівському, Локачинському та Іваничівському районах та великим обсягом робіт, які доведено на 1967 рік, а це будівництво шістнадцяти об’єктів, ми вирішили створити Горохівську дільницю. Керівником цієї дільниці пропонуємо поставити тебе. На кожній будові є майстер або виконроб, але вони не мають достатньої освіти. Їм потрібна допомога. Посадовий оклад керівника дільниці буде 150 карбованців. За тобою ми закріпимо бортову машину ГАЗ-51. Але головне твоє завдання – будівництво Горохівського універмагу.

Якщо для будівництва універмагу тобі потрібно буде знімати робітників з інших будов – знімай”.

Після свого монологу керівник управління спитав у мене: “Ти згоден?”
– Так! – відповів я.

Про мою згоду відразу доповіли заступнику голови правління облспоживспілки з будівництва, який схвалив це призначення і побажав особисто поїхати в Горохів на будівельний майдан універмагу.

Наступного дня заступник голови правління облспоживспілки разом зі мною поїхав у Горохів. Прибувши туди, ми зайшли до голови Горохівської райспоживспілки. Заступник голови правління представив мене і попросив допомагати вирішувати питання в районі.

Той люб’язно, з ввічливості, погодився. Після того заступник голови правління підвіз мене до будови універмагу, яка знаходилась від райспоживспілки за 400 метрів.

Машина зупинилась. Був березень. На вулиці та на будові – скрізь грязюка. Сніг розтанув. Заступник голови правління був взутий у лаковані туфлі. Він виліз із машини і дивився на будівельний майдан, стоячи на асфальті. Я, взутий в гумові чоботи, пішов на будівництво.

На дні підвалу ще лежав сніг, а зверху на майдані вже утворилося глиняне місиво. На мої чоботи відразу налипла глина. Я виліз на верх стіни підвалу і почав розглядати будову. Через три хвилини заступник голови правління гукнув: “Ти залишайся тут, а я поїхав”. Він сів у машину, і вона рушила. Це стало для мене несподіванкою. Я залишився в гумових чоботах, обліплених глиною.

На годиннику стрілка показувала дванадцять. З годину я ходив по верху стіни підвалу. Товщина її складала сімдесят сантиметрів, а висота – чотири метри. З двох боків відкоси землі були круті та кам’яністі. Без драбини в підвал залізти було неможливо. Проходячи по стіні підвалу, я звернув увагу, що під її стінами, поверх снігу, лежали конусні купки з піску. Відстань одна від одної складала від трьох до шести метрів різної висоти та різної ширини. Я почув переривчасте шарудіння. Придивившись, побачив, що місцями з стіни донизу сиплеться невеликими порціями пісок. Пригрівало весняне сонечко.

Я не надав ніякого значення ні купкам піску, ні шарудінню. Незабаром до мене підійшов чоловік у гумових чоботях, високий на зріст, худорлявий, років за сорок.

– Добрий день! – привітався. – Я майстер, але до цієї будови ніякого відношення не маю й нічого про неї не знаю.

– З сьогоднішнього дня будете знати! – відповів я.

– Я не заперечую, – промовив майстер, – але ніяких документів підписувати не буду. Ваші вказівки виконуватиму.

– От і домовились! – відповів я.

В управлінні мене попередили: “Будь дуже обережним з майстром Повзуном, бо він не п’є, не палить і майже ні з ким не спілкується”.

Я розповів майстру про те, що в проектному інституті погоджена вся проектно-кошторисна документація про посилення стін підвалу, деталізував технологію цього посилення і сказав, що для початку роботи нам необхідний екскаватор Э-302, щоб розкопати пазухи стін, та самоскиди.

Майстер Повзун С.С. повідомив, що такий екскаватор, один на весь район, є тільки в міжколгоспбуді, а самоскиди – в автоколоні, і що з машинами проблем не буде, бо вони стоять без роботи.

Ми пішли в міжколгоспбуд, який знаходився за півкілометра від будівельного майдану.

Голова міжколгоспбуду був на місці. Постукавши, ми зайшли до його кабінету. Привітавшись, я попросив допомогти на один тиждень екскаватором Э-302, щоб розкопати пазухи стін Горохівського універмагу.

– Я і на один день не дам вам екскаватор, – відповів голова, і пояснив, – у мене своєї роботи по горло.

Я почав брехати: “Я мешканець Луцька. Мене викликали в облвиконком і сказали: “В Горохові трапилась біда. Це ганьба на всю країну. Поїдь, допоможи ліквідувати її. Мені порадили в Луцьку, якщо потрібна буде допомога, звернутись до керівника міжколгоспбуду району, він гарний господарник і депутат районної ради”.

– Не дам! – стояв на своєму голова, і продовжив. – Так, я хреновий депутат, але гарний господарник, і займаю перше місце серед міжколгоспбуду в області.

– А я за Вас як депутата ніколи б не голосував, – спокійно сказав я, і продовжив. – У місті біда, сором на всю Україну, а голова бундючиться своїм прапором.

Ці слова зачепили голову і він сказав: “Хрен з вами, беріть екскаватор”.

Задоволені, ми вийшли з кабінету голови міжколгоспбуду і пішли до автоколони, яка розташовувалась навпроти.

В автоколоні без проблем подали заявку на три самоскиди МАЗ, яку там відразу ж прийняли.

Наступного дня до бараку, де я жив, о сьомій годині ранку під’їхала машина ГАЗ-51. Я заліз у кабіну, і машина рушила в Горохів.

О 8:00 я вже ходив по будівельному майдану в гумових чоботах. У підвалі та на поверхні його було суцільне глиняне місиво.

Незабаром під'їхав екскаватор Э-302. Через десять хвилин з Луцька прибув тралер, який привіз бульдозер ДТ-74. А невдовзі з'явилися і три самоскиди МАЗ.

Екскаватор почав розкопувати пазуху вздовж стіни підвалу з боку діючого одноповерхового ресторану. Викопану землю екскаватор навантажував на самоскиди. Через хвилин п'ятнадцять усі три самоскиди по черзі повезли ґрунт за три кілометри в долину.

Я заліз на стіну підвалу і протягом двох годин наглядав за роботою екскаватора. В перервах, коли від'їжджали навантажені самоскиди, а екскаватор замовкав, на майдані западала тиша. Весняне сонце вже почало припікати. Я помітив у бетонній стіні місцями посипаний зверху вільний щебінь, перемішаний з піском. Я почав носком гумових чобіт відколуплювати щебінь. Частина його посипалась донизу. Я зупинився, і знову почув переривчастий шурхіт. Підійшов до найбільшої купки піску й побачив, як з інтервалом дві-три хвилини донизу сипалась щіпочка піску.

Це явище було незрозуміле. Я підійшов до машиніста екскаватора і попросив його зубами ковша протягнути по поверхні стіни підвалу.

Машиніст поклав ківш на стіну, зубами до бетону і потягнув його до себе. Зуби ковша залізли на два-три сантиметри зверху стіни в бетон, перетворивши його в пісок з невеликою частиною щебеню.

Машини під'їхали знову. Екскаватор продовжував їх навантажувати.

Підійшов майстер. Я попросив його знайти драбину, щоб залізти в підвал. Обійшовши підвальне приміщення зсередини і оглянувши його стіни, побачив у різних місцях малі та великі раковини, під якими знизу були купки з піском та щебенем.

У голову почали лізти думки про те, що в бетоні майже відсутній цемент. Такий бетон за зиму перемерз, а весною, нагрітий сонцем, почав сипатись. Я виліз з підвалу, підійшов до бульдозериста і попросив його штовхнути ножем бульдозера верхню частину продовжньої стіни.

Бульдозерист під'їхав до стіни, підняв ніж та вперся в неї на відстані п'ятдесяти сантиметрів зверху, і почав штовхати її. Відвалився великий шмат стіни, впав і розлетівся на невеликі грудки. Вони лежали на глиняному місиві в підвалі як докір нечесним людям. Я здивувався і попросив бульдозериста ще раз штовхнути стіну зверху. Цього разу в котлован упав шматок бетону завдовжки сім метрів, заввишки від одного до двох і розбився на чотири частини і безліч дрібних скалок.

Я відправив екскаватор у міжколгоспбуд, машини-самоскиди в гараж, сів у свій ГАЗ-51 і поїхав до Луцька.

Я зайшов до кабінету головного інженера управління й розповів йому, що сталося на будівництві Горохівського універмагу. Переляканий головний інженер разом зі мною зайшов до керівника управління. Там я повторив свою розповідь.

Керівник управління зателефонував заступнику голови правління облспоживспілки з будівництва, і за хвилину ми всі троє були в нього на третьому поверсі. Я втретє про все розповів.

Заступник голови правління посадив нас трьох у свою “Волгу”, і ми поїхали в Горохів.

Там зайшли на будівельний майдан універмагу й побачили розкопаний рів та частину заваленої стіни підвалу. Заглянули в підвал. На його дні лежали великі й малі шматки бетону, купки піску та щебеню. Заступник голови правління сказав: “Добре зробив. Швидше вали далі і починай будувати заново, бо вже п’ять місяців ніхто нічого не робить”.

Після того повернулися до Луцька. Дорогою радилися, що робити далі. Я запропонував поїхати до Рівного в інститут на кафедру залізобетонних конструкцій, щоб вони випробували міцність бетону й дали висновок.

Всі зі мною погодились.

Наступного дня я на бортовій машині ГАЗ-51 приїхав у Рівне.

Завідуючий кафедрою залізобетонних конструкцій Анатолій Вікторович Сидоров був у своєму кабінеті. Я розповів йому про мету мого приїзду й попросив допомоги.

Сидоров уважно вислухав і пообіцяв: “Ми вам допоможемо! Але вам необхідно укласти з нашою кафедрою договір, внести в касу сто карбованців, приїхати легковою машиною, взяти в нас апаратуру й двох наших працівників: старшого викладача і лаборанта. Їх потрібно завезти на будову й привезти назад в інститут. Як тільки будете готові, телефонуйте на кафедру і приїжджайте”.

Повернувшись до Луцька, з двома примірниками типового договору зайшов до головного інженера, а з ним – до керівника управління. Керівник управління підписав договір, викликав касира, яка видала мені сто карбованців. Назавтра керівник управління віддав мені свого “Москвича-408” і я поїхав до Рівного.

Занісши в інститутську касу сто карбованців і одержавши квитанцію на них, з підписаними договорами зайшов до А.В.Сидорова. Завкафедрою викликав старшого викладача Євгена Михайловича Бабіча та лаборанта. Вони завантажили установку, яка вимірює ультразвуком міцність залізобетону, взяли з собою молоток Кашкарова, сіли в “Москвич”, і машина рушила в Горохів.

На будмайданчик універмагу під’їхали о тринадцятій годині. Там юрмилося кілька десятків чоловік. Серед них – прокурор міста, виконроб, слідчий, адвокат виконроба, працівники міськвиконкому, райспоживспілки та інші.

Доки вивантажували з машини обладнання, підійшло ще декілька десятків перехожих і зупинились, аби подивитись, що ж відбувається.

Принесли драбину і старший викладач Євген Михайлович Бабіч та лаборант полізли в підвал. Спочатку вони простукали всі стіни молотком Кашкарова, а потім перевірили міцність бетону в усіх стінах ультразвуковою установкою.

Прокурор, який стояв зверху підвалу, гукнув: “Яка міцність бетону?” Знизу почувся голос викладача: “Нульова!”

Колишній виконроб миттю зник. Стали розходитися й інші.

Коли повернулися в Рівне, Сидоров А.В. ще був у себе. За годину на кафедрі підготували висновок за його підписом. У висновку було написано: “Фундаменти та стіни Горохівського універмагу згідно з проектом повинні бути виконані з бетону марки 75. Фактично під час його перевірки випробуванням міцність бетону виявилась марки нуль, а в деяких місцях марки п’ять-п’ятнадцять”.

З висновком кафедри залізобетонних конструкцій Українського інституту інженерів водного господарства наступного дня зайшов я до головного інженера управління, а з ним – до керівника управління. Головний інженер уголос зачитав висновок кафедри залізобетонних конструкцій. Після того в кабінеті настала тиша.

Я думав, що все позаду. Швидко розберемо старі фундаменти і почнемо будівництво нових. У Горохів на будову привезли компресор з двома відбійними молотками. Щоденно з котловану вивозили 60-70 м³ будівельного сміття разом з ґрунтом.

У підвал запустили бульдозер, який виштовхував з нього зайвий ґрунт з будівельним сміттям. На краю підвалу зверху стояв екскаватор Э-302, який навантажував на самоскиди цей ґрунт.

У виробничому відділі управління працівники сердились на мене за те, що я без дозволу керівництва управління почав руйнувати стіни. Деякі навіть перестали зі мною розмовляти.

Перед ревізорами облспоживспілки виникало питання: “Де подівся щебінь від руйнування фундаменту об’ємом 700 м³?”. Вони найняли експерта, кандидата технічних наук, який дав висновок: “Дане будівельне сміття непридатне для використання на будівельних роботах”.

Ревізія була закінчена. Матеріали про нестачу матеріальних цінностей на суму вісім тисяч карбованців передали до суду. Уточнюю: передали пряму нестачу, яку визнав виконроб. А всі збитки, яких він завдав, зробивши фундаменти та стіни підвалу бракованими і які були розібрані, а також приписавши по транспорту більше двадцяти тисяч карбованців, у поданих до суду матеріалах не фігурували. Їх списали на виробництво. Радянський гуманний суд ніколи не присудив збитки управління на виконроба, якщо він від цього не мав ніякої особистої користі.

На суді відразу б задали питання керівництву управління: “А куди дивились ваші контролюючі органи: інженери виробничого відділу, головний інженер і т.д.?”

Знаючи про це, керівники підприємств ніколи не подавали на своїх підлеглих за приписки, брак та псування. Суд у цих випадках завжди був на боці підлеглих.

Виконроб, який розпочинав будівництво Горохівського універмагу, був безвідповідальною, хоча і здібною людиною. Без сувеніра або шоколадок він у відділах управління не з'являвся. Розпочав у Горохові роботу швидкими темпами. Був викопаний котлован і вивезений ґрунт. Виконроб дозволив механізаторам та водіям товаротранспортні накладні заповнювати самим, йому лише підносили їх на підпис. Деякі водії по кілька днів не працювали на вивезенні ґрунту на будові, а займались особистими справами.

Пізніше ревізія виявила семикратні приписки з цього виду робіт.

Виконроб завіз на будівельний майдан щебінь, пісок, цемент, на роботу найняв школярів, бо в Горохові робітників знайти було неможливо, особливо будівельників. Скриня з цементом стояла в кінці будівельного майдану. Цемент до бетонозмішувача школярі підвозили тачками по черзі. Старші свою чергу пропускали. Щебінь навантажувати в бетонозмішувач було важко, а пісок легко.

Коли почали виконувати бетонні роботи, то частково дотримувались пропорції щебінь-пісок-цемент. Через декілька днів у бетонозмішувач кидали більшість піску, небагато щебеню і трішки цементу.

Виконроб до влаштування фундаментів не підходив. Він цілими днями сидів у ресторані поряд з будовою і пив марочне вино. Він пригощав усіх: міліцію, представників місцевої влади. До нього з управління через день приїздили працівники виробничого відділу, головний інженер. Вони здалека наглядали, як школярі старанно бетонують стіни підвалу. Виконроб люб'язно запрошував гостей на обід у ресторан і про роботу вони розмову не вели. Виконроб продавав усе: цеглу, цемент у мішках, стругані дошки і навіть оцинковане покрівельне залізо. Невідомо, скільки б це тривало, якби не один випадок.

* * *

Якось з Камінь-Каширського приїхав виконроб. Йому необхідно було виписати сто кілограмів оцинкованого заліза на його дільницю. Заявку на залізо підписав головний інженер управління, й виконроб поїхав на склад отримувати його. Там комірник йому сказав: “Місяць тому я віддав три тонни оцинкованого заліза на Горохівську дільницю згідно з розпорядженням головного інженера управління”.

Виконроб зателефонував до головного інженера управління і повідомив його, що заліза нема. Той викликав старшого інженера виробничого відділу й доручив тому звірити в бухгалтерії залишки у звіті виконроба.

За виконробом оцинкованого заліза не рахувалось. Тоді старший інженер підняв матеріальний звіт виконроба за минулий місяць і побачив, що три тонни оцинкованого заліза списано на влаштування залізобетонних фундаментів.

Виконроб, списуючи оцинковане залізо, схитрував. Він написав залізо кр. (залізо кругле), а коли йому старший інженер списав його, пішов у бухгалтерію, взяв свій звіт і дописав у ньому покрівельне, оцинковане.

Старший інженер доповів про все головному інженеру. Той відразу послав старшого інженера в Горохів до виконроба за оцинкованим покрівельним залізом. Відшукав виконроба в ресторані. Він викликав його і пояснив мету свого приїзду. “В мене нема заліза, його вкрали”, – сказав той.

Про цей випадок доповіли в облспоживспілку. Зупинили будівництво. Почалась документальна ревізія, яка тривала чотири місяці.

В кінці березня матеріали були передані до суду.

Судове засідання відбувалось в актовому залі Горохівської райспоживспілки. На суді в залі були присутні: слідчий, прокурор, обвинувачений, захисник і я. За дверима в очікуванні черги стояли близько п’ятнадцяти свідків.

Я був єдиним слухачем. На лацкані мого піджака виблискував інститутський значок.

За столом сиділи суддя і народні засідателі; по боках, за столами навпроти один одного, – захисник з виконробом і прокурор.

В зал по черзі викликали свідків. Більшість з них була працівниками управління, а також від замовника, працівники технагляду. Свідку питання задавали суддя, прокурор, захисник. Ніхто з присутніх будівництва не знав, а тому питання ставились провокаційні або задля того, щоб похизуватись. Особливо агресивно поведився захисник.

Першого викликали як свідка головного інженера управління. Захисник відразу ж накинувся на нього: “Ви навмисно бажаєте посадити мого підзахисного, молодого спеціаліста, а тому замінили фундаменти з бутобетонних на бетонні. Бутобетонні фундаменти – це ж каміння! Це ж сила!”

Головний інженер стояв розгублений і мовчав.

А захисник навально йшов у наступ: “Ви навмисно перетворили бетон у пісок і щебінь, а тепер кажете, що це будівельне сміття”. Всі мовчали.

Адвокат продовжував монолог: “Скажіть, у нашому ресторані смачні відбивні? Що Ви робили двадцять днів, приїжджаючи у відрядження в Горохів? Ви насолоджувались відбивними, які в Горохові смачно готують”.

Суддя зробив захиснику зауваження: “Це питання справи не стосується”.

– Як же не стосується? – розгнівано вигукнув адвокат і продовжив: “Вони всі приїздили в Горохів їсти відбивні, а на лаву підсудних посадили мого підзахисного, російську людину, молодого спеціаліста, і бажають його посадити в тюрму”.

Головний інженер мовчав. Захисник звернувся до судді й засідателів: “Поважний суд! У мене є клопотання: давайте ми підемо на будівництво і побачимо, які в робітників на руках мозолі. Вони, бідолашні, цілими днями відбивними молотками розбивають міцний бетон, щоб перетворити його в будівельне сміття. Вони навмисно міцний бетон розбивають, щоб посадити мого підзахисного, російську людину, молодого спеціаліста”.

Суддя оголошує перерву, і всі вирушають на будову. На вулиці – весняна мряка. До будівельного майдану пішли навпростець стежкою через поле. Всі

були взуті в черевики або туфлі. Грязюка налипала на взуття. Триста метрів шляху долали хвилин п'ятнадцять вервечкою один за одним.

Я ішов поруч з шістдесятирічним захисником. Не стримавшись, запитав: “Кому потрібна ця комедія?” Він подивився на мене: “А ти хто такий і чим зможеш мені допомогти?”

– Я керівник дільниці і зацікавлена особа, і під моїм керівництвом руйнують стіни, бо міцність бетону тільки в окремих місцях 5-15, а в інших нуль, – незадоволено відповів я.

– Сину! Не заважай! Коли тебе будуть судити, я захищатиму, а вихід на будову я зробив для протоколу, і це допоможе зменшити покарання”.

Всі учасники судового процесу прийшли на будову. Порозмовляли з робітниками, які відбійними молотками розбивали рештки фундаменту. Вони спитали в них, чи важка ця робота? Відповідь кожен отримав таку, яку хотів.

Повернулись у райспоживспілку. Суддя оголосив перерву. Всі вийшли покурити. Я стояв один у кутку коридора. До мене підійшов прокурор і спитав, хто я такий. Я йому пояснив.

Він запитав у мене: “Що таке бетон, а що таке бутобетон?”

Я пояснив: “Не має значення, з чого зроблені стіни підвалу – з бетону чи з бутобетону, якщо міцність однакова, але з бетону можна зробити конструкцію вищої марки, ніж з бутобетону”.

Всі зайшли в зал. Суд продовжив роботу.

Слово взяв прокурор. Він подивився в бік захисника і промовив: “Чого Ви претесь у відчинені двері? Каміння! Сила! Але бетон краще, ніж бутобетон”.

Допитали всіх свідків. Захисник несамовито нападав на кожного.

Найбільше дісталось керівнику виробничого відділу. Це був п'ятдесятидворічний чоловік, який пропрацював на цій посаді вже багато років.

Захисник запитав Олександра Макаровича:

– Як Ви керуєте виробничим відділом управління, якщо у Вас освіта – технік-технолог молочної промисловості?

– В мене великий досвід роботи, – відповів Олександр Макарович.

Цей судовий процес був схожий на спектакль.

Незабаром суддя зачитав вирок: “За виявлену нестачу матеріальних цінностей виконробу Горохівської дільниці визначити покарання чотири роки. Завдані державі збитки в сумі вісім тисяч карбованців відшкодувати з винного виконроба будівельно-монтажному управлінню Волинської облспоживспілки”.

Захисник подав в обласний суд касаційну скаргу.

Суд зменшив термін покарання до двох років.

Виконроб був членом партії. В травні він поїхав до Києва і якимось чином потрапив на прийом до першого секретаря ЦК КПУ.

До свята п'ятдесятиріччя Великої Жовтневої Соціалістичної революції залишалось чотири місяці. Перший секретар ЦК КПУ Шелест сказав виконробу: “Сидіти не будеш, а платити будеш!”

Обласний суд переглянув своє рішення у зв'язку з отриманою телеграмою ЦК КПУ і виніс остаточне рішення: “В зв'язку з амністією на честь п'ятдесятиріччя Великої Жовтневої Соціалістичної революції виконроба Горохівської дільниці з-під варті звільнити. Нестачу матеріальних цінностей в сумі півтори тисячі карбованців повернути будівельно-монтажному управлінню за рахунок стягнення цих коштів з виконроба”.

* * *

Котлован під будівництво універмагу викопаний з відкосами під 70-80°. Грунт відкосів був насипний і складався з залишків минулих будов. З боків виглядали прошарки цегляної кладки та іншого будівельного сміття. Все було настільки щільно втрамбовано, що відкоси на глибину п'ять метрів тримались міцно.

Відстань від дороги до котловану складала дванадцять метрів. Посередині між ними стояв 15-метровий залізобетонний стовп з десятком навішених на нього різних дротів. Ці дроти забезпечували струмом районну друкарню. Стовп таїв небезпеку для будівельників. А щоб його знести, треба було навколо будмайданчика прокласти десятикіловольтний кабель.

Після вивезення всього будівельного сміття та ґрунту з підвалу викопали траншею під фундаменти на глибину 60 сантиметрів нижче дна котловану. На висоту від одного до 1,5 метра знизу основа котловану складалася з твердої глини. Вище висоти щільної глини був насипаний ґрунт з прошарками старої цегли або часток кладки.

Одного дня я після обіду повертався з Локачів, де споруджувався торговий центр, він входив до складу Горохівської дільниці разом з іншими магазинами, що будувалися в тому районі.

Я зупинився на будівництві Горохівського універмагу, заліз у котлован і уважно почав розглядати основу для влаштування залізобетонних фундаментів під стіни підвалу. Обійшов днище рівчака, викопаного на глибину 0,6 м і завширшки 1,2 м під влаштування фундаментів та стін підвалу. Оглянувши стіни кута рівчака, де стояв високовольтний залізобетонний стовп, я звернув увагу на те, що висота щільної глини в стіні котловану на відстані вісім метрів складала дванадцять сантиметрів, а по всьому рівчаку в котловані – від вісімдесяти до ста сорока сантиметрів.

Підійшов робітник з лопатою і на моє прохання став копати шурф у дні кута рівчака на відстані п'ять метрів від стін відкосів. Прокопавши сорок сантиметрів твердої глини, він наштотхнувся на насипний ґрунт, а ще через двадцять сантиметрів з'явилась ґрунтова вода. Від такої несподіванки виникло більше запитань, ніж відповідей на них.

Згадалися слова старожилів міста Горохова про те, що ніяка побудована на цьому будівельному майданчику споруда довго стояти не буде. На цьому місці колись було кладовище. Дві споруди, побудовані раніше, розвалились.

Я наказав машиністу екскаватора Э-302 в місці викопаного шурфа копнути ковшем. Насипний ґрунт, виявлений під прошарком твердої глини, змішався з водою і перетворився в болото.

Екскаватор продовжував копати це болото й навантажувати на самоскиди. Котлован був приблизно шість на шість метрів і завглибшки близько двох з половиною метрів. Глибше екскаватор дістати не зміг.

На будівельному майданчику лежало двадцять кубометрів бутового каміння. Я наказав робітникам навантажити це каміння на самоскид і скинути в котлован. Після того екскаватор завантажив сорок кубометрів щебеню поверх бутового каміння.

Наступного дня рівень води на поверхні щебеню становив десять сантиметрів.

З Житомирського філіалу Київського проектного інституту викликали геолога, який виконував геологічні роботи, проектуючи Горохівський універмаг. Той схопився за голову. Згідно з проектними даними геолог визначив структуру ґрунту на пробурених шести шурфах на глибину двадцять метрів по всьому майдану.

Після оглядин дна котловану я запросив геолога пообідати в ресторані.

За обідом він сказав: “Добре, що ви розібрали фундаменти, а то могла бути велика біда”. Загадка, звідки на глибині між шести та восьми з половиною метрами взявся насипний ґрунт, залишалась без відповіді.

Ми з геологом склали акт про те, що виявили, і він повернувся до Житомира.

По бетонній підготовці виконали армовану залізобетонну плиту сім на сім метрів, завтовшки сорок сантиметрів, а по ній – спеціальний бетонний пояс.

На всі додаткові роботи Житомирський філіал Київського проектного інституту зробив додатковий кошторис і будівельно-монтажному управлінню повернули завдані збитки.

Моя особиста думка така: можливо, тут був підземний хід, який вів від костелу до колишнього кладовища.

В будівельно-монтажному управлінні працювало понад чотириста чоловік, з них на підсобному господарстві сто п’ятдесят робітників. В управлінні панував безлад, контроль за виробництвом і за собівартістю будівельно-монтажних робіт був відсутній. Брак на будовах став системою. Використання транспорту й механізмів – у край незадовільне, а приписки при цьому – колосальні.

Кількість робітників на відрядній оплаті праці з кожним днем зменшувалась, зате чисельність апарату управління збільшувалась.

Так, у БМУ кожен п’ятий був або управлінцем, або інженерно-технічним працівником чи контролером.

Горохівський універмаг будував майстер Повзун Степан Спиридонович зі своєю бригадою. Вона налічувала чотирнадцять робітників. Як я вже згадував, усі вони були віруючими, членами забороненої в державі секти “Свідки Єгови”. Кожен з них володів кількома будівельними спеціальностями.

До роботи ставилися відповідально. Були слухняними, чесними. На будові не крали, як інші. Але згідно з їх вірою відмовлялися служити в армії, і деякі

були засуджені на три роки. Такі віруючі серед своїх вважалися героями, бо постраждали за віру. Вони не визнавали владу, бо вважали кожную владу “Від Сатани”, не відвідували ніяких заходів, не брали участі в виборах.

На будівництві Горохівського універмагу всі акти виконаних робіт, наряди, акти на приховані роботи писала Галя (про неї теж уже згадував), а підписував їх я, як і домовились.

Розпорядок денний у мене був такий: щоденно до бараку, де я жив, о сьомій ранку під’їжджала машина ГАЗ-51, і я їхав у Горохів. У Горохові на будівельному майданчику зустрічався з Повзуном С.С., розглядав з ним завдання на день, а після того їхав на одну з інших будов.

Одного дня я під’їхав до Горохівського універмагу в обідню перерву. На будові знаходився Степан Спиридонович. Ми приязно ставились один до одного. Я радився з ним з усіх практичних питань, а він чітко виконував усі завдання. Він був старший за мене на п’ятнадцять років.

Я ніколи не розпитував його про релігію, про його віру. Несподівано Степан Спиридонович запросив мене пообідати з ним у ресторані. Я пішов. Він замовив першу страву, друге та компот, а потім спитав:

– Може, Вам марочного вина замовити до обіду?

– Як це я буду сам пити? – ображено відповів я.

– А чому сам? – сказав майстер. – Мені дозволено сто грамів вина випивати.

Ми випили й пообідали. Майстер розрахувався. Після обіду Степан Спиридонович попросив, щоб я нікому не розповідав про це.

* * *

У травні на правлінні облспоживспілки несподівано зняли з роботи керівника управління та головного інженера. За висновками ревізійної комісії – за незадовільні показники в 1966 році.

На цьому ж правлінні мене призначили головним інженером управління, причому без моєї згоди і за моєї відсутності. Посаду керівника Горохівської дільниці ліквідували.

Кожен майстер, виконроб керував виконробською дільницею.

В управлінні працювало декілька виконробів, які будували великі об’єкти, причому по декілька в одному або в різних районах.

У Луцьку та Луцькому районі виконробом працював Захар Павлович Борисюк, у Ківерцях та Ківерцівському районі – Олександр Козачук, у Камінь-Каширському – Веніамін Степанович Ригін. В інших районах будівництво велося під керівництвом майстрів.

Будівельно-монтажне управління будувало в Любомльському, Шацькому, Володимир-Волинському, Локачівському, Горохівському, Ковельському, Рожищанському, Маневицькому, Камінь-Каширському, Любешівському, Цуманському, Луцькому районах та в місті Луцьк.

Після призначення мене головним інженером я за тиждень об’їхав усі будови.

Розпочато було сорок два об'єкти. Більшість з них – невеличкі: магазини на два або чотири продавці, чайні тощо. Зводились вони переважно в селах та колишніх районних центрах.

З великих об'єктів управління будувало: в Луцьку – чотириповерховий будинок; у Ківерцях – універмаг; в колишньому райцентрі Сенкевичівка – хлібозавод; у Локачах – торговий центр; у Камінь-Каширському – міжрайбазу; в Цуманському звірогосподарстві – холодильник; у Шацьку – ресторан; у Луцьку добудовували міжрайбазу та базу кооплісгоспторгу.

Більше двадцяти малих будов у селах споруджувалися по два роки через відсутність матеріалів та робітників.

На Луцькій дільниці працювало п'ятдесят-сімдесят чоловік. Робітників у більшості возили з сіл.

При управлінні рахувалися: ланка висококваліфікованих малярів п'ятого та шостого розрядів з шести чоловік; ланка лицювальників – батько і три його сини; ланка з вкладання паркету.

Ці робітники отримували завдання від виробничого відділу управління. Вони щомісячно направлялись на будови області за заявками майстрів та виконробів. Іноді їх закріплювали за луцьким виконробом, який використовував їх на безкоштовних ремонтних роботах для членів правління облспоживспілки. Так було заведено в ті часи.

Крім того, в управлінні були бригади електриків та сантехніків, які підпорядковувалися своїм майстрам. Вони постійно перебували у відрядженнях, виконуючи спецроботи, і кожного місяця приїжджали до Луцька, щоб отримати кошти на відрядження.

В управлінні також була дільниця головного механіка, де працювало більше сімдесяти робітників. Дільниця мала в своєму розпорядженні більше сорока одиниць механізмів: крани, бульдозери, спецмашини, машини, компресори, трактори, вишка, екскаватори. На госпрозрахунку працював завод “Буддеталь”, у структурі якого функціонували: бетонний вузол, столярний, арматурний, залізобетонний та бетонний цехи. Колектив його складала майже сімдесят робітників.

За тиждень я об'їхав усі сорок дві будови. Вантажна машина щоденно долала відстань від 450 до 500 кілометрів.

Наприкінці тижня, в обід, я завітав на будівництво Камінь-Каширської міжрайбази, де проходив переддипломну практику.

Робітників не вистачало. Будівництво велось низькими темпами. За рік був змонтований каркас будови.

Проводились роботи зі зведення двоповерхового побутового приміщення, яке прибудовувалось до холодильника об'ємом чотиреста тонн. Робітники вкладали бетон в опалубку на другому поверсі.

Я постояв хвилин з п'ять, наглядаючи за їх роботою, й пішов далі. Проходячи повз дерев'яний склад цементу, побачив: двоє робітників навантажували цемент лопатами на самоскидну машину.

Цемент лежав купою на ґрунті, вкритому цементною кіркою. Зверху цемент теж був покритий кіркою завтовшки п'ять-десять міліметрів. Знизу купи лежали великі та малі грудки.

Я зайшов у виконробську.

– Коли ви отримали цемент від постачальника? – запитав я.

– Один вагон ми отримали в листопаді минулого року, другий – у грудні, а два вагони ще раніше, влітку. Я просив керівників управління не направляти мені цемент у грудні, але вони мене не послухали, – поскаржився виконроб.

– Яку кількість цементу використовуєте на один кубометр бетону марки 200 на залізобетонні несучі конструкції? – спитав я.

– Згідно з нормою! – відповів виконроб.

– На несучі конструкції ви використовуєте цемент річної давнини згідно з нормою? – здивувався я, і продовжив. – А ви знаєте, що міцність цементу, який пролежав рік навіть у нормальних, сухих приміщеннях, знижується на сорок відсотків?

– Ні! Ні! – перелякано відповів виконроб і продовжив. – Ми цей цемент використовували згідно з нормою тільки на бетонування фундаментів та підготовку під підлогу. Ми ще не вкладали бетон у несучі конструкції.

– Фундаменти – це теж несуча конструкція, особливо стакани під колони, на яких навантаження на одну колону збирається з площі тридцять шість або сімдесят два квадратних метри.

– Але ми всі фундаменти виконали ще в минулому році, коли цемент був свіжий, – не здавався виконроб.

– Напишіть мені пояснення, коли ви отримали цемент, на які конструкції його використали і в який термін, – наполягав я.

Передаючи його мені, він зізнався, що в нього нестача шістдесяти тонн цементу.

– Я ніколи не давав вказівки робітникам зменшувати норму цементу, а чому така нестача, не знаю, – виправдовувався виконроб.

– Ви подивіться, як зберігається цемент? Знизу декілька тонн його в брилах. Зверху та знизу на купі, яка лежить навалом, утворилась кірка. Вона не повинна вкладатись у бетон та розчин, – промовив я. Щоб якось виручити виконроба, я наказав: “Швидко зберіть усі брили цементу, завантажте їх на машину і викиньте в калюжу на ґрунтову дорогу. Складіть акт на списання трьох тонн цементу і дайте його мені на затвердження!”

На пояснючій записці виконроба я написав:

1. Забороняю отримувати, до його повного використання, нові вагони з цементом.
2. Після використання цементу склад відремонтувати.
3. Запас цементу на складі не повинен перевищувати терміну зберігання – чотири місяці.
4. Залишок цементу використовувати для виготовлення бетону та розчину з коефіцієнтом 1,5 раза.

За два місяці виконроб використав сто тридцять тонн цементу, а було списано йому сто вісімдесят тонн, застосовуючи коефіцієнт 1,5. Я затвердив усі складені акти на додаткове списання цементу в кількості п'ятдесят дві тонни.

Розпочалась документальна ревізія на будівельно-монтажному управлінні облспоживспілки.

Ревізори почали перевіряти Камінь-Каширську міжрайбазу. Вони зробили контрольний обмір будови та інвентаризацію матеріальних цінностей. Потім звірили результати контрольного обміру з накопичувальними відомостями.

Вони підготували на правління облспоживспілки акт документальної ревізії. В акті правління було запропоновано постанову, в якій ішлося: у зв'язку з перевищенням своїх повноважень головним інженером будівельно-монтажного управління на списання п'ятдесяти двох тонн цементу правління Волинської облспоживспілки постановляє:

1. Кількість списаного цементу на суму одна тисяча вісімсот сімдесят два карбованці оприбуткувати та поставити її під звіт виконробу Камінь-Каширської міжрайбази Ригіну Веніаміну Степановичу як нестачу.

2. Головному інженеру будівельно-монтажного управління облспоживспілки за перевищення своїх повноважень на списання п'ятдесяти двох тонн цементу на суму 1872 карбованці оголосити сувору догану.

Ревізори облспоживспілки ознайомили мене з актом документальної ревізії, проектом постанови правління облспоживспілки та запропонували написати пояснення на нього.

У своєму поясненні я написав: “Я вважаю, що все зробив у межах своїх повноважень, не допускаючи руйнування майбутніх бетонних та залізобетонних конструкцій на будові”.

Акт документальної ревізії та проект рішення ревізори подали голові правління на розгляд.

Ознайомившись з актом, проектом рішення та моїм поясненням, голова правління викликав мене до себе.

– Яке ти мав право списувати вагон цементу? Це ж кримінал? – з криком зустрів він мене, щойно я відчинив його кабінет.

– А ви, що хочете, щоб я допустив руйнування будов? – питанням на питання відповів я, і продовжив. – Це моє право – приймати рішення! – і підніс голові правління брошуру, де було написано: “Якщо цемент пролежить рік у сухому приміщенні, то він втрачає свою міцність на сорок відсотків”.

Голова правління насунув окуляри з лоба на очі й уважно прочитав сторінку брошури якогось професора, доктора технічних наук.

– Чому ти мені сунеш якусь брошуру? Сам ти не мав права списувати таку суму! – кричав від свого безсилля голова правління. Трохи заспокоївшись, сказав. – Іди і більше не роби такого!

Це був мудрий та справедливий голова. Він оцінював усіх чиновників за їхніми справами. Робиш, приносиш користь – гарний керівник. Таких він поважав і прислухався до їхніх порад. А головне, сам він був чесний і порядний. Працював по дванадцять годин щоденно і без вихідних.

Постанова правління була перероблена.

В рішенні було сказано:

1. За неналежне зберігання цементу, що призвело до його псування в кількості п'ятдесяти двох тонн на суму 620 карбованців (за оптовою ціною) акт списання, складений виконробом Камінь-Каширської міжрайбази та затверджений головним інженером управління, – затвердити.

2. За незадовільне зберігання цементу на будівництві Камінь-Каширської міжрайбази, що призвело до його псування в кількості 52 тонн на суму 620 карбованців, – оголосити виконробу догану.

3. Дозволити головному інженеру залишок цементу, який зберігається більше шести місяців, списувати на будівництві Камінь-Каширської міжрайбази за окремими нормами.

Після такого рішення правління облспоживспілки я згадав слова свого наставника та керівника дипломного проекту, колишнього керуючого трестом “Рівнежитлобуд”, декана будівельного факультету, доцента Юшина Федора Романовича: “Знаючого будівельника ніколи не посадять!”

На початку 1967 року в Луцьку був підготовлений котлован під чотириповерховий будинок. Фундаменти й стіни підвалу викопали, але сам підвал не перекрили через відсутність пустотних плит.

Будівництво гуртожитку припинилось.

Я залишився єдиним керівником в управлінні, де обіймав дві посади: головного інженера та виконуючого обов'язки керівника управління.

Терміново необхідно було вирішити два питання:

1. Забезпечити всі великі будови пустотними плитами. Це – універмаги, торгові центри по області, побутове приміщення міжрайбази в Камінь-Каширському та гуртожитку в Луцьку в кількості близько двох тисяч кубометрів на рік. Будівництво повністю зупинилось на чотирьох будовах. Необхідно було терміново поставити на будови сімсот пустотних плит.

2. Вирішити до кінця року питання: придбати баштовий кран на будівництво гуртожитку в місті Луцьк.

В будівельно-монтажному управлінні керівником відділу постачання працював учасник війни Михайло Йосипович Дублін. Це була дуже здібна людина, хоча вся його освіта обмежувалася трьома класами польської школи.

Майже не було випадків, щоб він не виконав якогось неможливого завдання. Це був постачальник від Бога. Дублін воював під Сталінградом і брав участь у конвоюванні полонених після розгрому Паулюса.

Після війни він повернувся до Луцька. Будинок, де колись жила його родина, залишився непошкодженим. Але вся родина загинула від рук німців.

Незабаром він одружився і в нього народилась донька.

У 1948 році Михайло Йосипович почав працювати в облспоживспілці, а коли утворилась будівельна дільниця, перейшов туди постачальником, виконуючи при цьому особливо важливі доручення керівників облспоживспілки.

Незабаром на базі будівельної дільниці було створено будівельно-монтажне управління облспоживспілки. Михайла Йосиповича Дубліна призначили керівником відділу постачання.

Як уже говорилося, це була неймовірно здібна людина. Він легко сходився з людьми, в нього було дуже багато знайомих у всьому Союзі, особливо однополчан. Він володів такими особистими рисами: відсутністю сором'язливості та страху перед будь-ким. Він міг безцеремонно зайти в будь-який кабінет. Його розмова сама собою викликала сміх, незважаючи на її зміст. Російською мовою він володів погано, а його акцент з домішками інших слів завжди викликав у слухачів посмішку. Він знав багато різних історій та анекдотів, і коли їх розповідав, то всі трималися за животи.

В нього була власна манера знайомства та спілкування.

Заходить Михайло Йосипович у приймальню до великого чиновника, міністра включно. В приймальні чекають на прийом п'ять-сім чоловік. Він безцеремонно підходить до столу секретарки, привітавшись, як давній знайомий, і питає: “В себе?” – показуючи рукою на двері. Всі присутні думають, що він – працівник міністерства або цього підприємства, а секретарка – що якийсь високий чиновник або добрий знайомий керівника.

Михайло Йосипович завжди ходив у сірому костюмі, в білій сорочці з краваткою. Голова його густо кучерявилася сивим волоссям. Плечі костюма інколи вкривала лупа, але завдяки сірому кольору вона була майже непомітною.

Він починав розмову як старий знайомий секретаря: “А Ви вже були в цьому році у відпустці?” Його мова була смішна, тому секретар посміхалась і відповідала на запитання. Зав'язувалась розмова. Ті, хто був у черзі, посміхалися. За якийсь час він вивідував усі необхідні дані зустрічі з керівником установи.

Про Дубліна розповідали різні плітки та легенди. Те, що він міг зробити за годину, його підлеглим необхідно було виконувати днями, а то й тижнями.

* * *

В БМУ планувати якийсь процес було не тільки важко, але практично неможливо. На Україні було лише декілька областей, де споживчі товариства мали свою будівельну базу. Як правило, вона створювалася там, де в цьому були зацікавлені голова облспоживспілки та керівники управлінь. Держава дозволяла 3% будівельних матеріалів від товарообігу віддавати на власне будівництво, але багато облспоживспілок плани товарообігу не виконувало, а тому члени правлінь та їх голови відмовляли будівельникам видавати матеріали з роздрібною торгівлі, а забезпечували матеріалами за залишковим принципом. Про якесь планове постачання не могло бути й мови.

В облспоживспілках структурні підрозділи забезпечувались матеріальними ресурсами централізовано через обласну базу постачання. Будівельні управління обласна база забезпечувала частково матеріалами: металовиробами, арматурою, металопрокатом, катанкою, листом, покрівельним залізом, трубами

та виробами, цементом, лісоматеріалами, покрівельними, лицювальними, опоряджувальними матеріалами та матеріалами для підлоги. З дозволу правління матеріали постачалися із баз роздрібної торгівлі.

За таких обставин діяльність М.Й.Дубліна важко було переоцінити. Він один відповідав за наявність чи відсутність кожного матеріалу на всіх будовах особисто. Його підлеглі – працівники відділу постачання, тільки отримували матеріали з підприємств, якщо про це домовився М.Й.Дублін.

У Нововолинську був побудований залізобетонний завод, який почав випускати залізобетонні пустотні плити та інші вироби для житлового будівництва. Я, працюючи головним інженером, відразу оцінив здібності М.Й.Дубліна та почав використовувати його для вирішення найважливіших питань, увільнивши від дріб'язкових справ. За місяць я створив систему планування та постачання. М.Й.Дубліну в цій системі відводилася особлива, можна сказати, стратегічна роль – забезпечити укладання договорів з підприємствами на виготовлення виробів та залізобетону з матеріалів управління. Він був зобов'язаний контролювати своєчасність постачання на підприємства давальних матеріалів та отримання у визначений термін готових виробів, конструкцій та матеріалів з підприємств. На початку кожного місяця всі майстри та виконроби звітували за попередній місяць. Після того на кожен будову робився набір робіт реальний, а не доведений місячним планом. Він робився на основі кількості працюючих робітників на будові та наявних матеріалів. При цьому на будову гарантувалося їх постачання. Під час складання набору робіт були присутні керівники відділів: постачання, виробничого, головного механіка та виконроба. Обсяг робіт визначався на підставі планової норми продуктивності праці. Запровадження такої системи підвищило продуктивність праці на 15-20% та збільшило виконання обсягів робіт, а найголовніше – вдалося повністю ліквідувати простої. І вже не було випадку, щоб був не виконаний набір робіт. Якщо й були якісь дрібні зриви, то виконроб самостійно використовував додаткові години праці або вихідні дні.

Але найбільшою неприємністю для будівельно-монтажного управління були десятки законсервованих будов у районах області через відсутність пустотних плит. Це – Горохівський та Ківерцівський універмаги, гуртожиток у Луцьку, побутове приміщення Камінь-Каширської бази, ресторан у Маневичах та декілька магазинів і кафе. Як говорилося вище, я відразу оцінив здібності М.Й.Дубліна як постачальника, але не як керівника. Він працював, не рахуючись з часом. Вирішував такі складні питання, які іншим були не під силу, але в цілому постачання було незадовільне. Великий штат відділу постачання без вказівок нічого не вирішував. То ж завжди винним залишався М.Й.Дублін. Побувавши на декількох нарадах, я зрозумів: щоб зрушити з місця законсервовані будови, потрібно передусім вирішити питання з поставкою пустотних плит перекриття та покриття. Під час зустрічі з М.Й.Дубліним я запропонував йому поїхати в Нововолинськ на будівництво залізобетонного заводу, щоб

домовитись про отримання таких плит. Ми приїхали туди разом. Керівник відділу постачання заводу уважно вислухав нас, поспівчував з приводу наших проблем і сказав: “Вам дуже пощастило. Наш завод уже випускає залізобетон, але план на нього ще не доведений. Міністерство дозволило директору відпустити партію залізобетону стороннім організаціям взамін на матеріали, необхідні заводу”. Керівник відділу зателефонував директору заводу й домовився про зустріч з ним.

Директор зустрів нас доброзичливо. Про все домовились швидко. Завод цікавило три тонни фарби різного кольору, переважно темної. Крім того, ми пообіцяли дістати особисто для директора заводу та керівника відділу постачання дефіцитні товари за їх кошти: два килими, два набори столового посуду, пральну машину, меблевий гарнітур і ще дещо. Фарби темних кольорів на складі лежало дві тонни. Вона використовувалась рідко, тільки для підсобних приміщень. Усі торговельні зали магазинів, ресторанів, їдалень, універмагів, торгових центрів та підсобних робочих приміщень фарбувались у світлі кольори. Ми домовились з керівництвом залізобетонного заводу, що вони приїдуть машиною до Луцька й підберуть для себе фарбу та інший матеріал.

Наступного дня керівник відділу постачання Нововолинського залізобетонного заводу приїхав до Луцька машиною ГАЗ-51. Він підібрав на складі БМУ облспоживспілки фарбу та деякі інші матеріали, залишив машину на складі під завантаження, а сам прийшов з М.Й.Дубліним в управління, щоб виписати ці матеріали. Я підписав для бухгалтерії необхідні документи, а сам терміново виїхав із заступником голови правління облспоживспілки на Цуманське звірогосподарство, яке планувалося ввести в дію в третьому кварталі 1967 року.

М.Й.Дублін заніс підписані мною документи в бухгалтерію, а сам повів гостя на обід у ресторан. О сьомій вечора я повернувся з відрядження й зайшов в управління. М.Й.Дублін сидів у своєму кабінеті. Його обличчя палало від гніву.

Він розповів мені, що сталося. Головний бухгалтер БМУ Волинської облспоживспілки, побачивши виписану бухгалтером накладну на відпуск матеріалів, насварила його, зателефонувала комірнику й наказала йому розвантажити уже завантажену машину. Порожня машина приїхала до управління та чекала свого господаря, доки той прийде з обіду.

Незабаром повернулися М.Й.Дублін з гостем з Нововолинська і побачили розвантажену машину. Водій усе розповів своєму керівнику. Той розлютився, забіг у бухгалтерію, забрав своє доручення, сів у машину й поїхав у Нововолинськ.

Головний бухгалтер не визнала мого підпису і стала вимагати у М.Й.Дубліна принести дозвіл на відпуск матеріалів голови правління облспоживспілки або його заступника. На той час в облспоживспілці нікого з керівництва не було, тому Дублін М.Й. не міг виконати її вимогу.

Керівник відділу постачання підготував нові документи, і я пішов підписувати їх у заступника голови правління з будівництва. При цьому розповів йому про все. “Така система”, – відповів спокійно той. Цей випадок допоміг

мені зрозуміти: щоб виконати свої обов'язки, необхідно мати, крім бажання, ще й права. В облспоживспілці існувало неписане правило: керівник управління, щоб відпустити комусь матеріали, повинен мати на це дозвіл голови правління або когось із його заступників. Керівник управління, шукаючи матеріали на інших підприємствах та в організаціях, у кожному випадку мусив ходити в облспоживспілку й, принижуючись, умовляти голову правління підписати дозвіл на відпуск матеріалів, навіть неліквідних, які роками зберігались на складах. А ще головний бухгалтер, який підпорядковувався керівнику управління, вирішував: ставити свій підпис чи ні.

До опівночі ми сиділи в ресторані. Я зателефонував у Нововолинськ начальнику відділу постачання залізобетонного заводу додому. Він взяв слухавку. Я вибачився перед ним і домовився, щоб він на завод не з'являвся до 12.00, а БМУ облспоживспілки своєю машиною привезе матеріал. Так і було зроблено, і всі домовленості залишились незмінними.

Наступного дня вранці я викликав до себе головного бухгалтера управління. Вона працювала в управлінні вже дванадцять років. Це була 51-річна "залізна леді", і від неї залежало вирішення багатьох питань. Часто це легше було зробити з керівником, ніж з головним бухгалтером. Вона могла втручатися навіть у питання, до яких не мала відношення. Щоправда, спеціалістом вона була грамотним, у бухгалтерії був завжди порядок.

Постукавши, головний бухгалтер увійшла до мого кабінету. Я звернувся до неї: "Те, що ви зробили, я вам на перший раз пробачаю, бо ви діяли за вказівками зверху, хоч не мали на це письмових підстав. Ви проігнорували мій підпис і завдали шкоди нашому управлінню. Ми вже відправили свою машину в Нововолинськ. Я знаю, що ви патріот управління, але в нас уже майже двадцять будов законсервовані, стоять без залізобетону. Я на цю посаду не просився, я на неї потраплю, коли захочу, бо мені тільки 28 років. Але, перебуваючи хоч один день на цій посаді, буду чесно виконувати свої обов'язки і мої вказівки будуть виконуватись. Я думаю, що ви поділяєте мої думки?"

– Так! – відповіла вона.

Відтоді стосунки між головним бухгалтером та мною стали діловими та чесними. Ми з повагою ставились один до одного. Головний бухгалтер була кандидатом у члени КПРС. Незабаром у неї померла мати, яка просила поховати її зі священником. Вона виконала прохання матері, і за це її виключили з кандидатів у члени партії.

* * *

Влітку 1967 року М.Й.Дублін виїхав у відрядження в Славуту на завод залізобетонних виробів Міністерства шляхів сполучення, щоб завантажити для БМУ Волинської ОСС деякий залізобетон та укласти договір на 1968 рік на поставку залізобетону з давальної сировини.

Після плідної денної роботи М.Й.Дублін влаштувався в готель, у кімнаті на два місця, й пішов вечеряти. Повернувшись після вечері у кімнату, М.Й.Дублін

побачив на ліжку чоловіка 35 років, який читав книжку. Вони познайомились. Чоловік приїхав у відрядження з Рівного, де працював керівником однієї з монтажних дільниць Рівненського управління №39. Він розповів про себе таке: “Я одружений, маю двох дітей, живу в гуртожитку в кімнаті на 18 квадратних метрів”.

М.Й.Дублін розповів про себе і повідомив співбесідника: “Там, де я працюю, два місяці тому зняли керівника будівельно-монтажного управління та головного інженера, й нині посада керівника вільна. Зненацька, очевидно, під настрій, М.Й.Дублін запропонував поїхати з ним до Луцька, де він порекомендує його на посаду керівника управління. Крім того, М.Й.Дублін розповів йому, що в облспоживспілці є побудований особняк. “Якщо Вас візьмуть на посаду, то ви зможете отримати його”.

Цей особняк уже звільнив один із заступників голови правління Волинської облспоживспілки, якого забрали з підвищенням в “Укоопспілку” і він переїхав до Києва.

Назавтра М.Й.Дублін і його новий знайомий приїхали до Луцька. Вони зайшли до кабінету заступника голови правління облспоживспілки Анатолія Лініченка. А.Лініченко задав декілька питань рівнянину і всі троє пішли до голови правління. Переговори в голови правління тривали хвилин десять. У результаті було прийняте рішення: “Прийняти такого-то на посаду керівника будівельно-монтажного управління Волинської облспоживспілки з виділенням йому особняка для проживання”.

Новий керівник управління протягом місяця об’їхав усі будови в районах та містах області, знайомився з майстрами та виконробами. Моєю роботою він не цікавився. Так само його не цікавила система постачання матеріалів та залізобетонних конструкцій, хоча це були його прямі обов’язки. Під час знайомства з виконробами та майстрами, після побіжного огляду будов, він обов’язково нагадував виконробу або майстру, що пора пообідати.

В районному центрі Шацьк будувався ресторан. На будові не були виконані зовнішні мережі, бо заважав незнесений приватний будинок, де жила вдова з трьома дітьми. Для них побудували новий будинок недалеко від ресторану, але переселятися господиня не квапилась, вимагаючи усе нових та нових робіт, непередбачених у кошторисі і на які необхідні були великі кошти. Керівник управління “зблизився” з удовою й почав виконувати всі її побажання. Для неї додатково були побудовані хлів та льох. У самому будинку керівник БМУ наказав виконробу по-новому виконати опоряджувальні роботи та перестелити підлогу. У виконроба працювало всього сім місцевих робітників, які й виконували ці роботи протягом двох місяців. Керівник управління протягом тижня двічі їздив у Шацьк з ночівлею.

Мої стосунки з керівником управління були ввічливими. Я займався виробництвом, у т.ч. постачанням матеріалів, планував роботу заводу “Буддеталь”, забезпечував замовленнями відділ головного механіка на механізми й машини.

Незабаром по будівельному управлінню, а пізніше й облспоживспілці, поширились чутки, що керівник управління перебуває в інтимних стосунках з господинею будинку, який заважав будівництву шацького ресторану.

Я продовжував щомісячно планувати, затверджувати і приймати набори робіт від виконробів та майстрів.

У серпні 1967 року на посаду головного механіка був прийнятий Анатолій Петрович Суриков, який до цього працював вільнонайманим механіком на будовах у військовій частині. Він привів з собою двох кваліфікованих електро-слюсарів. Вони за місяць змінили систему обслуговування будов по області та замінили п'ять робітників.

* * *

У грудні 1967 року до мого кабінету зайшов керівник відділу постачання М.Й.Дублін і запропонував мені поїхати в Москву. Він сказав: “Давайте поїдемо. Побачите, з порожніми руками не повернемося. Крім того, ми оглянемо Всесоюзну виставку досягнень народного господарства, отримаємо нову корисну для себе інформацію, пошукаємо, де можна купити баштовий кран для будівництва гуртожитку в Луцьку. В кінці року на підприємствах відбувається розпродаж залишків обладнання, товарів та матеріалів.

Приїхали в Москву вранці. Марно обійшовши кілька готелів і не зумівши поселитися (всі місця в готелях були заброньовані, бо в Москві проходив якийсь всевітній симпозіум), ми поїхали на залізничний вокзал.

Втомлені, сіли в залі вокзалу відпочити. Настрій був кепський, гнітила невизначеність. М.Й.Дублін почав гортати свою засмальцьовану записну книжку. Раптом він мовчки встав і підійшов до телефона-автомата, що висів на стіні поруч. Він набрав номер і голосно промовив: “Добрий день! Ви гостей чекаєте?” В слухавці почувся приємний жіночий голос: “Ми завжди чекаємо гостей”. “А як до вас доїхати?” – запитав Дублін М.Й. Отримавши пояснення, він радісно вигукнув у трубку: “Зрозумів. Чекайте! Ми вже їдемо”, – та повісив слухавку. “Поїхали!” – радісно покликав мене М.Й.Дублін.

Хвилин через п'ятнадцять ми стояли під дверима квартири дев'ятиповерхового будинку. М.Й.Дублін постукав у двері. Почулись кроки. Двері відчинила приємна жінка років сорока п'яти. “Ось і ми”, – весело промовив М.Й.Дублін, і передав господині листа від однокурсниці, з якою вона двадцять років тому закінчила Київський інститут. Передаючи листа, М.Й.Дублін пояснив: “Усі місця в готелях зайняті, а тому, крім як у вас, нам немає де поселитися”.

– Живіть, скільки вам потрібно, — доброзичливо відповіла господиня.

Я від сорому не знав, де подітися. Родина з трьох чоловік жила в однокімнатній квартирі. Кімната мала площу 16 м², а кухня 7 м². Крім того, до господині приїхала рідна сестра з Харкова, яка працювала на одному з військових заводів головним економістом.

Жінка запросила нас до кімнати, де стояло два дивани-ліжка та одне крісло-ліжка. В кімнату зайшов господар, сорокап'ятирічний майор у відставці. Привітавшись, він сказав:

– Почуйте себе, як удома. Наша кімната може одночасно приймати дванадцять гостей, бо під ліжком лежить сім розкладачок, – з гордістю повідомив

він. – Ось тут ви будете спати, – показуючи на диван-ліжко, на якому ми вже сиділи. – До нас постійно приїздять гості з усього Радянського Союзу, – продовжував господар свою розповідь. – Я за двадцять років прослужив у різних місцях Радянського Союзу, а тому всі, хто кудись їде і якщо шлях лежить через Москву, – нас відвідують. Ми до цього звикли.

Спати полягали пізно ввечері. Сестра з Харкова – на кухні, на розкладачці, господар – у кріслі, Дублін і я – на диван-ліжку, господиня з вісімнадцятирічною донькою на другому дивані-ліжку.

Ми відвідали Всесоюзну виставку досягнень народного господарства, де дізнались, що в Москві вже два роки демонтують баштові крани з будинків п'яти-дев'яти поверхів, вивозять на базу і продають їх іншим організаціям. Дозвіл на це видає Головмосбуд.

У Головмосбуді М.Й.Дублін, як звичайно, познайомився з чарівною жінкою – керівником відділу главку з реалізації матеріальних ресурсів. Це була на той час заможна жінка, її чоловік займав дуже високу посаду. Вони мали “Волгу” і родиною відпочивали на півдні, в Криму. Всю цю інформацію М.Й.Дублін добув у відділі, як завжди розповівши черговий анекдот. Він попросив керівника відділу надати йому консультацію, як придбати заляканому, бідному, ображеному постачальнику баштовий кран. Йому пояснили, що крани дозволено продавати тільки в народне господарство, а в кооперативні підприємства це робити заборонено, бо це інша форма власності. Розчарований М.Й.Дублін почав тиснути на жіночу жалісливість: мовляв, якщо він повернеться в Луцьк без баштового крана, то йому там не жити, і жалібно просив жінку допомогти йому. При цьому повторював, що тільки вона може порятувати його від усіх прикрощів. Працівники відділу, насміявшись з анекдотів, теж почали умовляти керівника відділу допомогти бідному веселому сивому чоловіку з далекої Волині. “Чарівна жінка” і сама хотіла цього, але не знала як.

Раптом Дублін М.Й. запитав у неї:

– А якщо буде відповідне клопотання голови Волинського облвиконкому?

– Це б допомогло, – відповіла “чарівна жінка”.

М.Й.Дублін тихенько зізнався їй: “У мене є чистий бланк з облвиконкому. Я можу на ньому написати прохання, але де мені його надрукувати?”

– Я допоможу. Підіть купіть шоколадку для друкарки.

М.Й.Дублін у коридорі написав текст листа, побіг купив дві плитки шоколаду та заглянув у відділ. “Чарівна жінка” вийшла в коридор та повела Дубліна в машбюро. Там підійшла до однієї молоденької дівчини і сказала їй: “Надрукуй нашому клієнту листа, тільки будь уважна”.

З надрукованим листом “чарівна жінка” зайшла до заступника керівника Головмосбуду і повернулася від нього вже з документом, який дозволяв відпустити баштовий кран будівельно-монтажному управлінню Волинської облспоживспілки. А ще через двадцять хвилин був виписаний відповідний наряд у трест механізації. Ми поїхали на базу механізації, де побачили справжнє

кладовище баштових кранів, безладно розкиданих на майданчику. Залагодивши всі необхідні паперові формальності, ми одержали документи на баштовий кран вартістю вісім тисяч карбованців. З бази механізації повернулися в Головомосбуд, щоб подякувати “чарівній жінці”. Взявши на вокзалі квитки на потяг Москва-Ковель, зайшли в магазин, купили в подарунок для господарів, де ми жили, гарний чайний сервіз за тридцять вісім карбованців, пляшку марочного вина, продукти й поїхали до них, щоб відзначити наш від’їзд і подякувати за гостинність.

Увечері за столом зібралась уся родина і ми. Сестра господині, головний економіст з Харкова, повчала мене, як виконувати свої обов’язки, застерігала, щоб не брав на себе не своїх обов’язків, за які потрібно буде відповідати.

Я поскаржився їй, що протягом місяця затверджую більше тисячі бланків написаних нарядів.

– А навіщо ви це робите? – запитала вона і пояснила. – Кожен підпис до чогось зобов’язує, бо це є відповідальність. – Потім запитала. – А ви читаете те, що затверджуєте?

– Ні. На це потрібно витратити багато часу, – відповів я.

– Так для чого ви їх затверджуєте? – запитала. – Ви ж не відповідаєте за обсяги робіт, які написав виконроб. Ви зрозумійте, якщо ви підписали, то несете за це повну відповідальність. Головний інженер відповідає за те, щоб не було перевитрат заробітної платні, підписує тільки суму реєстру, а не кожен наряд.

Через тиждень М.Й.Дублін знову поїхав до Москви, щоб вирішити питання з відправкою баштового крана. Цілий тиждень провів він там, доки отримав вагон та вивіз кран з бази механізації на станцію та відвантажив на Луцьк.

* * *

В районному центрі Локачі будувався торговий центр, який згідно з планом мав вводиться у дію в грудні 1967 року. Будував його досвідчений виконроб Дорошук. Це була чесна, врівноважена людина, яка самостійно вирішувала всі питання. Виконроба поважали в управлінні, з ним ніколи не мали клопоту. Його щиро поважали й робітники.

Будувався торговий центр поряд з міськкомом партії. Це була двоповерхова споруда. На першому поверсі містився універмаг, а на другому – ресторан. Торговий центр був закінчений, але замовник в особі голови Локачівської райспоживспілки чомусь не бажав підписувати акт державної комісії, хоча отримав вказівку від першого секретаря райкому партії: в збудованому ресторані зустріти Новий 1968 рік.

Локачівський райком партії запросив на вечір 31.12.1967 року більше сорока “передовиків виробництва” – членів бюро райкому партії, керівників правоохоронних органів, декількох голів колгоспів та голів сільрад, а також керівників підприємств.

Перші секретарі міськкомів та райкомів партії були повновладними господарями в містах та районах, їх без перебільшення можна назвати місцевими князьками. Біда було тому, хто не виконував їх незаконні вказівки або набирався сміливості оскаржувати їх.

Виконроб Дорошук зателефонував мені й доповів: “Голова райспоживспілки наказав своїм підлеглим завозити товар в універмаг на першому поверсі. Крім того, він отримав вказівку від першого секретаря райкому партії підготувати ресторан на 31.12.1967 року для святкування”. “Нехай собі святкують на здоров’я,” – відповів я. “Але голова райспоживспілки не хоче підписувати акт державної комісії й заборонив це всім членам державної комісії”. Я розсердився і сказав: “Передай ключі від торгового центру замовнику, підпиши акти виконаних робіт і знімай робітників з будови”. Виконроб виконав мій наказ.

31.12.1967 року під керівництвом першого секретаря Локачівського райкому партії майже п’ятдесят запрошених “передовиків виробництва” зібрались на другому поверсі в ресторані торгового центру Локачі. Свято пройшло гучно. О п’ятій ранку всі розійшлись по домівках. Обслуга швидко збрала зі столів брудний посуд, занесла його в миючу кімнату, склала його в мийки та на столи і домовилися прийти прибирати й мити посуд о 16.00.

1968 РІК

Першого січня в ресторан прийшла бригадир. Відчинивши двері залу, вона ойкнула: паркетна підлога перетворилась на майже суцільну калюжу. Жінка кинулась до кухні, шарпнула двері. Вода звідти щедрим потоком ринула в зал. З крана над мийкою, заваленою купою брудного посуду, під тиском лилась вода і стікала на підлогу кухні. Невдовзі її рівень на кухні та в залі ресторану зрівнявся. Бригадир мерщій закрутила кран.

Через десять хвилин підійшли члени бригади, й почали швидко ліквідувати наслідки потопу. Вичерпавши воду, помили підлогу, посуд і прибрали всі приміщення ресторану. Після цього розійшлися по домівках, домовившись між собою, що про цей прикрий випадок – ані пари з уст.

3 січня о 9 годині прийшли продавці універмагу, розташованого на першому поверсі торгового центру. Від побаченого вони жажнулись – зі стелі на готовий одяг та на прилавки капали краплі брудної води. Вони негайно повідомили про це керівників райспоживспілки. За десять хвилин збралась уся влада міста на чолі з першим секретарем райкому партії. Пересварившись між собою, районне начальство наказало шукати винних. Зателефонували в Луцьк, в облспоживспілку, та в інші органи. З облспоживспілки терміново приїхала комісія, підрахувала завдані збитки. Вони склали 17 тисяч карбованців. Через декілька днів слідчий викликав мене як свідка й запитав: “Чому ви дозволили святкувати Новий рік у не введеному в дію торговому центрі?” Я написав

пояснення: “Згідно з існуючими будівельними нормами та правилами, якщо замовник самовільно займає приміщення, не введене в дію, то він несе повну відповідальність”. Більше слідчий мене до себе не викликав. Акт державної комісії виконроб привіз в управління 10 січня. Дата його затвердження в Локачівському райвиконкомі стояла – 30.12.1967 року.

* * *

В лютому 1968 року Дублін М.Й. поїхав у справах до Москви. Справившись на день раніше визначеного терміну, він вирішив вільний день використати з користю й відвідати базу механізації “Головмосбуду”. Там Дублін М.Й. зайшов до керівника бази й розповів йому: “В нашому управлінні працює комісія обласного комітету народного контролю, яка бажає прислати свого представника, щоб перевірити, чому ви за старий, розкомплектований баштовий кран взяли з нас вісім тисяч карбованців. Під час перевірки ревізори виявили, що за ремонт та комплектацію крана, відповідно до акта виконаних робіт, наше управління заплатило дев’ятсот карбованців”.

Керівник бази, почувши таке, викликав до себе головного бухгалтера й повідомив її про це. Та, аби не зв’язуватися з Волинським контролюючим органом, запропонувала зменшити суму вартості крана вдвічі. Вона передала Дубліну М.Й. акт звірки, де було зазначено, що база механізації зобов’язується повернути БМУ Волинської ОСС чотири тисячі карбованців боргу.

Дублін М.Й. за існуючої системи в постачанні матеріалів був для БМУ просто незамінним. Але один у полі не воїн. На жаль, його підлеглі були лише виконавцями, без найменших ознак на власну ініціативність.

Дублін М.Й. вирішував безліч питань, які він за посадою не повинен був вирішувати, не маючи на це повноважень. До його обов’язків входило знайти постачальників, домовитися з ними про умови, які обов’язково мали погоджуватися з головою правління облспоживспілки. Щоб відпустити виробнику навіть давальний матеріал на виконання для БМУ залізобетонних, бетонних або столярних виробів, необхідне було письмове погодження з головою правління або першим заступником. Дозвіл на відпуск матеріалів не міг дати навіть керівник БМУ. Єдиною людиною, яка могла легко отримати дозвіл на отримання матеріалів з обласних баз та на відпуск матеріалів виробникам від голови правління або його першого заступника, був Дублін М.Й.

Правління облспоживспілки дуже поважало та цінувало Дубліна М.Й. не тільки як керівника відділу постачання БМУ, а й як працівника, який протягом року вирішував для облспоживспілки десятки таких питань, які не могли вирішити керівники баз і навіть заступники голови правління.

* * *

В 1967 році БМУ розпочало в районах області сорок три будови, з них на перше липня 1967 року роботи на вісімнадцяти об’єктах були зупинені через

відсутність залізобетону та мулярів. Завдяки тому, що з керівництвом Нововолинського залізобетонного заводу було вирішене питання щодо одержання тисячі штук пустотних плит – 6x1,2 м, БМУ мало можливість продовжити будівництво універмагу в Ківерцях, гуртожитку в Луцьку, ресторану в Маневичах, адміністративного корпусу міжрайбази в Камінь-Каширському, житлового будинку та універмагу в Горохові.

Після ознайомлення з усіма будовами новий керівник управління взяв під свій контроль один об'єкт, що мав здаватися в другому кварталі 1968 року, – ресторан у районному центрі Шацьк, за чотири кілометри від озера Світязь. Він відвідував цю будову тричі на тиждень.

Ресторан будувався вже третій рік. Це була двоповерхова споруда. На першому поверсі містився магазин, а на другому – ресторан з підсобними приміщеннями.

Керівника управління не цікавила система постачання будов матеріалами в цілому. Керівнику відділу постачання Дубліну М.Й. він доручав забезпечувати матеріалами передусім ресторан у Шацьку.

Дублін М.Й. частенько виїздив у відрядження до Києва та в інші міста на заводи, які постачали залізобетоном БМУ, а тому він не завжди в термін міг виконати особисті доручення керівника БМУ. Відносини між ними псувались, а потім стали нестерпними для Дубліна М.Й. Керівник БМУ постачанням особисто не займався і про систему постачання в облспоживспілці нічого не знав. Він почав на нарадах дорікати Дубліну М.Й. за іноді невчасне виконання його доручень. На одній з чергових нарад він зробив це в образливій формі. Дублін М.Й. розсердився і відповів: “Це ваш обов’язок – відвідувати голову правління й отримувати дозвіл на матеріали з баз, а моє завдання – в термін їх реалізувати та вивезти на будови”. “Добре!” – погодився керівник БМУ.

Одного разу керівник БМУ пішов до голови правління з листом, в якому просив виділити будівельні матеріали для будов на суму сорок тисяч карбованців. Усі матеріали, перелічені в листі, були дефіцитними, вільно купити їх у магазинах було важко.

Голова правління уважно прочитав листа-заяву й запитав: “На яку суму ти маєш матеріалів у залишках по управлінню і конкретно які, вказані в листі?” Керівник відповісти не зміг. “На які будови тобі потрібне оцинковане залізо?” Керівник управління навмання назвав кілька об’єктів. “А коли ти їх думаєш здавати?” – попросив уточнити голова правління. Той промимрив щось невиразне.

Тоді голова правління сказав: “Ти думаєш, я тобі підпишу цей лист і не дотримаю виконання товарообігу на сто двадцять тисяч карбованців? А цей матеріал рік лежатиме у тебе на складі, доки його не розкрадуть. Іди й підготуй мені листа на будови, які будеш вводити в дію в першому півріччі 1968 року!”

Після цього керівник БМУ ще більше зненавидів Дубліна М.Й., і на черговій нараді пригрозив, що звільнить його з посади. Всі присутні притихли. Розлючений Дублін М.Й. на це відповів: “Я тебе на смітнику знайшов, туди тебе і викинуть!”

Наступного дня про цю сварку доповіли голові правління. Він запросив обох до свого кабінету. Там сварка спалахнула з новою силою. Голова правління розсердився й наказав їм обом написати заяви на звільнення. Дублін М.Й. це зробив відразу і з радістю, бо його давно кликав до себе в Рівне керівник БМУ Рівненської облспоживспілки, колишній головний інженер БМУ Волинської облспоживспілки. Керівнику БМУ нічого не залишалось, як теж написати заяву на звільнення за власним бажанням, яку відразу підписав голова правління.

До голови правління доходила інформація, що керівник БМУ перебуває в інтимних стосунках з удовою в Шацьку, яка живе в будинку, що стояв на будівельному майданчику, де зводився ресторан. Згідно з планом цей будинок підлягав знесенню. Взамін БМУ повинно було побудувати будинок в іншому місці. Його й збудували ще влітку 1967 року, але господиня не квапилась переселятися.

Ресторан уже був побудований, залишалось виконати опоряджувальні роботи, спецроботи та вкласти підлогу. А керівник БМУ все робив для того, щоб господиня не переселялась у новий будинок восени 1967 року. Він наказав робітникам-сантехнікам прокласти зовнішній водопровід під будинок. Про це все голові правління доповідали працівники технагляду. Вони не підписували додаткові обсяги робіт на хлів, льох та інші. Документальна ревізія облспоживспілки виявила великі додаткові, ні з ким не погоджені, витрати під час будівництва ресторану в Шацьку, терміни спорудження якого безнадійно зривались.

* * *

Після звільнення керівника БМУ та начальника відділу постачання за власним бажанням я став виконувати обов'язки керівника БМУ та головного інженера.

Мене викликав голова правління і сказав: “До відкриття купального сезону залишилось півтора місяця. На Світязь відпочивати дикунами приїздить багато людей як з нашої, так і з інших областей. У Шацьку їх немає де по-людськи нагодувати, крім маленької старенької чайної. Я прошу тебе зробити все, а до відкриття купального сезону здати ресторан”. Я, нічого не обіцяючи, вийшов з кабінету. В управлінні я швидко зробив розрахунки.

Я викликав до себе на нараду керівника Луцької виконробської дільниці Борисюка Захара Павловича, керівника виробничого відділу Пецева Олександра Макаровича, головного механіка Сурікова Анатолія Петровича та виконробів з виконання електромонтажних та опоряджувальних робіт. На нараді ми обговорили становище, детально розписали завдання кожного і розподілили відповідальність за їх виконання.

Наступного дня, після зустрічі з головою правління, я разом із Борисюком З.П., Суріковим А.П. та робітниками прибув до Шацька. Розташувалися в

готелі – дерев'яному бараці з 12 кімнат на два-три чоловіки кожна. Цей барак-готель діяв тільки на час купального сезону. Щоранку машина привозила робітників на будівництво ресторану, а ввечері відвозила на Світязь. Ресторан у Шацьку був введений у дію в другому кварталі, до відкриття купального сезону.

Влітку заступник голови правління привів свого доброго знайомого на посаду керівника БМУ. Голова правління був проти його призначення, але не хотів псувати стосунки зі своїм молодим заступником, присланим обкомом партії, тож дав згоду. Заступник голови правління попередив свого товариша: “Роби свої справи, не втручайся у справи головного інженера”. “Добре”, – відповів новий керівник.

Він, як і його попередник, не втручався в мою роботу, не скасовував моїх рішень, був зі мною ввічливий. Я теж ніколи не цікавився його справами і ні з ким не вів про нього розмов. Керівник управління жив своїм життям, більшість часу займався особистими справами. В колективі його не любили, бо він збирав плітки і часто карав виконробів не за погані вчинки, а керуючись чутками керівника відділу кадрів та інших пліткарів. Протистоянь у БМУ не було, але обстановка була нервовою. Керівник БМУ з деякими виконробами вирішував особисті справи, що пізніше призвело до конфлікту.

* * *

Восени зателефонував виконроб Шацької будівельної дільниці й повідомив: “У Шацьку побудований завод з копчення риби, переважно вугрів, яких вилловлюватимуть в озері Світязь. Вилов розпочався, угрів засолюють. Завод буде їх коптити на замовлення.

Мені бригадир рибалок запропонував купити у нього п'ятдесят кілограмів свіжих та засолених угрів за шістдесят карбованців. “Я вам пропоную купити рибу для управління. Ви частенько їздите у відрядження до Києва в Укоопспілку для отримання матеріалів на наші будови та на заводи, що виготовляють залізобетон. Вам потрібні гостинці. Перед поїздкою у відрядження зателефонуйте мені за два дні й накажіть закоптити потрібну кількість вугрів”.

Я уважно вислухав пропозицію і дав згоду на купівлю бочки з п'ятдесятьма кілограмами живих та засолених угрів для подальшого їх копчення. Копчений вугор не вважався хабаром, але за одну або дві рибини в Києві у керівників усіх рангів можна отримати необхідний матеріал або обладнання для виробництва. Бочка засолених угрів протягом року відчутно допомогла відділу постачання під час вирішення багатьох важливих питань.

* * *

У другому півріччі в план БМУ були включені будови в районному центрі Любешів: реконструкція хлібозаводу та будівництво ресторану. Крім того, в районі вже понад два роки будувалися три магазини.

На початку другого півріччя сюди на дві доби виїхав у відрядження голова правління Корнійчук. Він узяв з собою мене та керівника відділу з випікання хліба облспоживспілки. З Луцька виїхали о восьмій годині. По дорозі Луцьк-Ратне машина зупинялась у районних центрах та великих селах вісім разів. За наказом голови правління ми перевіряли продовольчі магазини: один відвідував магазини праворуч від дороги, а другий – ліворуч. Корнійчук залишався в машині. В завдання перевірки входило: дізнатися асортимент товару в магазинах – кількість сортів цукру, борошняних виробів, кількість різних круп тощо.

Приїхавши в Ратне, голова правління запросив нас у ресторан на обід, хоча сам відмовився від обіду, бо лікарі заборонили йому багато їсти. Начальник відділу з випікання хліба промовив: “Я хочу їсти”. “Добре, я вас почекаю. Нагодуй їх!” – наказав Корнійчук голові райспоживспілки. В ресторані, в банкетному залі, стіл був уже накритий. Стояла пляшка коньяку. Ми швидко та смачно поїли. Мій супутник взяв пляшку коньяку і промовив: “Це ми заберемо з собою!”

В Любешів ми приїхали о 14.00, оглянули діючу пекарню, яку належало реконструювати з добудовою декількох приміщень. Потім відвідали майдан у центрі міста, де мав будуватися ресторан. У райцентрі був підірваний та зруйнований костел. Екскаватор завантажував будівельне сміття на самоскиди. Навколо стояло багато глядачів. Я зустрівся з першим секретарем райкому партії і попросив поради, кого прийняти на посаду виконроба для будівництва хлібозаводу, ресторану та магазинів у селах району.

Секретар райкому подумав і промовив: “Я тобі пораджу здібного виконроба, який тобі все побудує, хоч у нього є недоліки. За ним потрібно наглядати, бо він занадто спритний”. Він викликав секретарку й наказав їй знайти виконроба Чмуневича, який раніше працював головою міжколгоспбуду.

Секретар розповів: “Цим виконробом займається ВБГЗ, але нічого він кримінального не зробив. Він допомагав колгоспам, порушуючи закон. Але він працювати може. Крім нього, в Любешові немає кому швидко побудувати ваші об’єкти”.

Незабаром зайшов Чмуневич. Секретар райкому запитав: “Підеш працювати виконробом у БМУ облспоживспілки?”. “У мене ВБГЗ забрав трудову книжку”, – відповів Чмуневич. Секретар зателефонував керівнику ВБГЗ: “Чому забрали у виконроба трудову книжку?” Вислухавши відповідь, наказав: “Щоб до вечора вона була у виконроба”. На тому розмова закінчилася.

Я запропонував виконробу через дві доби під’їхати до Луцька для оформлення на роботу.

Уже значно пізніше дізнався, що Чмуневич, працюючи головою Любешівського міжколгоспбуду, будував об’єкти для колгоспів, виконував ремонтні роботи, вчиняючи при цьому багато протизаконних дій (приписок). У зв’язку із тим, що в міжколгоспбуді робітників-будівельників не було, а будівельні

матеріали, особливо шифер, були в дефіциті, то колгосп (за згодою керівництва району), щоб перекрити корівник або інші будови, отримував шифер від міжколгоспбуду, а за це підписував міжколгоспбуду акт виконаних робіт. Колгоспники безкоштовно виконували роботи, отримуючи матеріали від міжколгоспбуду. Під час проведення ревізії ці факти виявили.

Міжколгоспбуд був розташований в одноповерховому особняку на три кімнати. Однієї ночі всі документи згоріли. Доказів про нестачу та порушення не стало.

О восьмій годині машиною першого секретаря райкому ми виїхали в село Горки за 30 кілометрів від Любешова. Дорога – піщаний путівець. Колія глибока, іноді досягала днища машини. Їхали більше години. В машині були голова правління, голова райспоживспілки та я.

Під'їхали до магазину. Він був зачинений, тож послали машину за продавцями. Незабаром привезли голову сільпо та продавців, магазин відчинили. Це був магазин на два продавці, двері висіли на одній завісі.

Новий почали лише будувати, за рік зробили фундаменти. Від Луцька до села – більше двохсот кілометрів, і завезти сюди будівельні матеріали – проблема.

Ми зайшли в магазин. Уздовж усього магазину був натягнутий шпагат на висоту одного метра. За цим шпагатом на прилавках знаходились товари. Побачивши голову правління, молоденькі дівчата-продавці перелякано стояли в куточку. Голова правління попросив дати йому ножиці, підійшов до шпагату і порізав його на чотири частини, промовляючи: “Це у вас таке самообслуговування?” Всі мовчали. Потім голова правління звернувся до голови сільпо: “Я думав, що переді мною стоїть старий чоловік, у якого з очей тече, з носа тече (і раптом перейшов на підвищений голос), а переді мною – здоровий бугай, який не може до дверей завіси прибити!”

З Горок ми повернулися до Луцька. Через два дні в БМУ прибув Чмуневич, де був прийнятий на посаду виконроба Любешівської виконробської дільниці.

Протягом тижня Чмуневич з допомогою першого секретаря райкому партії щоденно присилав з Любешова по 18-20 машин для отримання із заводу “Буддеталь” збірних бетонних блоків та фундаментних подушок, плит перекриття та покриття прогонів, перемичок і колон, а за місяць приступив до добудови хлібозаводу й почав зводити ресторан. Він домовлявся з колгоспними бригадами будівельників і вони у нього виконували деякі будівельні роботи.

Крім того, він прийняв на роботу п'ятнадцять робітників. Я допомагав Любешівській дільниці механізмами та машинами, а також матеріалами й робітниками – сантехніками, електриками, малярами, лицювальниками та іншими.

В грудні Любешівський хлібозавод був зданий. Любешівська виконробська дільниця – одна з небагатьох, яка виконала річний план будівельно-монтажних робіт.

Восени в Москві відбувся всесоюзний семінар головних інженерів будівельно-монтажних, будівельних управлінь і трестів облспоживспілок. Організатором його виступило управління капітального будівництва Центроспілки. На семінарі були присутні 150 головних інженерів, представників проектних інститутів та інших спеціалістів. Мета заходу – ознайомлення його учасників з майбутніми шляхами розвитку будівельної галузі в системі Центроспілки та обмін досвідом.

Два дні проходив семінар в актовому залі Центроспілки. На ньому виступило близько сорока учасників. Він став хорошою школою для головних інженерів. Зі слів виступаючих стало видно, яка велика нерівномірність. Все залежало від ставлення голови облспоживспілки до розвитку власної бази, від виділення на неї капіталовкладень, забезпечення будівельників матеріальними ресурсами з роздрібною мережі.

На той час небагато було голів облспоживспілок, які наважувались, не виконуючи план товарообігу, виділяти матеріальні ресурси на розвиток власної бази. Більшість голів вважала власних будівельників як додаток до основного виду діяльності і спрямовувала їх матеріальні ресурси за залишковим принципом. Матеріали на будови виділяли ті, які не купувались населенням.

Більшість виступаючих керівників будівельних управлінь говорила саме про недоліки. Вони критикували голів облспоживспілок за нереальні плани, в яких не врахована потужність будівельно-монтажних управлінь. Ці плани не забезпечувались матеріалами, робітниками, вільними майданами. В більшості БМУ – відсутня власна база для виготовлення цегли, залізобетону, збірного бетону, асфальту, столярних виробів. З виступу головного інженера ПМК однієї з областей Казахстану можна було визначити стан справ у всій будівельній галузі Центроспілки. Він у відчай промовив: “Наша ПМК буде в області об’єкти, розповім, як я їх відвідую. Машини у мене немає. Я виходжу в поле й чекаю, доки проїде попутка й візьме мене. Іноді чекаю по три-чотири години. Заберіть у мене посаду головного інженера, а дайте машину для роботи!”

І все ж позитиву звучало менше, ніж негативу.

На третій день учасники семінару проводили свій час за власним уподобанням. Багато з них відвідало Всесоюзну виставку досягнень народного господарства. На четвертий день відбулась зустріч учасників семінару з керівництвом Центроспілки, зокрема заступником голови Центроспілки з будівництва. Півдня головні інженери задавали йому питання.

В кінці семінару його учасникам зробили вільний день, щоб вони могли вирішити свої питання. Мене найбільше цікавило питання створення окремої госпрозрахункової дільниці. Я зайшов в архів Центроспілки і попросив його працівницю знайти для мене відповідне розпорядження або постанову Центроспілки. Таке розпорядження та методичний посібник в архіві знайшли. На моє прохання для мене зняли копії цих документів за 1948 рік.

Вивчивши привезені з Москви документи, я вирішив створити госпрозрахункову “Спецмехдільницю”.

Головним механіком БМУ працював Ярмолюк Сергій Афанасійович. Це був отаман від природи. Він користувався повагою підлеглих. У його підпорядкуванні працювало шістдесят робітників, з них тридцять п’ять механізаторів, водіїв та сорок відсотків – обслуговуючі працівники. Робітники – сантехніки та електрики були підпорядковані своїм виконробам. Механізатори мали непогану базу – ремонтні майстерні та гаражі. Сантехніки та електрики не мали нічого для виготовлення металовиробів і металоконструкцій, їх робили просто на будівельних майданах. Тож і якість таких виробів була незадовільною.

Тому, створюючи окрему госпрозрахункову дільницю під назвою “Спецмехдільниця”, очолювану Ярмолюком С.А., я задумав передати цю дільницю базі механізації, та підпорядкував йому бригади сантехніків та електриків на чолі з їх виконробами та майстрами. Всього в новоствореній “Спецмехдільниці” налічувалось сімдесят робітників. Мою пораду передати сантехнікам один бокс для виготовлення в ньому виробів з металу, металоконструкцій, вітрин Сергій Афанасійович негайно виконав і створив для цього ланку.

Створення окремої дільниці мало на меті швидкими темпами збільшити продуктивність праці за рахунок ліквідації простоїв на будівельних майданах сантехніків та електриків, які тепер відправлялись у відрядження на будови разом із заготовками на весь об’єкт. Тільки від цього заходу продуктивність праці зросла на двадцять відсотків, а також зменшились витрати на відрядження. За листопад-грудень “Спецмехдільниця” збільшила виконання обсягів будівельно-монтажних робіт на 26%, при підвищенні продуктивності праці на 22%. Збільшилась і заробітна платня для робітників. За грудень новостворена дільниця вперше за весь час роботи виконала грудневий план будівельно-монтажних робіт та послуг. Доведений “Спецмехдільниці” план на 1969 рік був збільшений на 16% проти 1968 року.

Маючи на дільниці машини та механізми, виготовлені в майстерні виробу своєчасно вивозили на будови. Таким чином монтаж виробів у часі прискорювався в декілька разів. Зникли простої через відсутність виробів, вузлів та матеріалів.

Отже, вистачило двох місяців, щоб “Спецмехдільниця” довела свою життєздатність та високоефективну працю.

1969 РІК

1969 рік БМУ розпочало в стані реорганізації. Створена “Спецмехдільниця” вже діяла два місяці. До неї увійшли механізатори, сантехніки, електрики та водії машин. За ці два місяці виконання обсягів робіт, надання послуг збільшилось на 24 відсотки, а продуктивність праці зросла на 22 відсотки.

Раніше через незадовільне фінансове становище на початку місяця та через відсутність коштів на відрядження робітники тинялися без діла два-три дні. А ті, які перебували у відрядженнях, простоювали через відсутність матеріалів. Усі металовироби робітникам доводилося виготовляти на будівельних майданах. А після створення “Спецмехдільниці” робітників відправляли у відрядження разом з заготовками та виробами.

Зміни відбулись і в самому БМУ. Працівники планового відділу з початком року довели план будівельно-монтажних робіт кожному майстру та виконробу з розбивкою його по кварталах та місяцях. На основі цих планів кожному майстру та виконробу щомісячно давався реальний набір робіт. Під час складання таких наборів робіт були присутні я, майстер або виконроб, керівники відділу постачання і виробничого відділу. Вівся протокол, куди записувались усі прийняті рішення та терміни їх виконання, визначався відповідальний.

Краще становище було на Луцькій виконробській дільниці, яка налічувала п’ятдесят робітників. Кожен з них працював на будівництві по вісім-десять років і мав одну або дві спеціальності.

Кваліфіковані робітники були також на Горохівській, Локачівській та Ківерцівській дільницях. У інших районах вісімдесят відсотків складала різноробочі. Ніхто їх не навчав, заробітна платня залежала від здібності виконроба або майстра під час написання нарядів придумати роботу, яка ніколи не виконувалась. Зацікавленості виконувати роботу якісно у робітників не було. Вигідніше було нічого не робити, ніж виконувати підсобні роботи. Робітники говорили: “Роби не роби – сума заробітної платні одна”.

Я як головний інженер притримувався правила: нікому не дорікати, нікого не ображати. Намагався пропонувати робітникам, виконробам вигідні для них справи, стимулюючи їх виконання.

Освіта у виконробів та майстрів, а також у працівників виробничого відділу була незадовільною. Лише декілька з них мали технічну освіту.

В БМУ не були визначені права та обов’язки працівників управління. Кожен робив те, що він сам вважав за потрібне.

В плані на 1969 рік кількість будов, які потрібно було ввести в дію, збільшилась удвічі і складала дванадцять об’єктів. Правління облспоживспілки щомісячно заслуховувало керівників БМУ за одним і тим же сценарієм: звіт керівника – сім хвилин, година – виступи членів правління з критикою на адресу БМУ, а в кінці – заключне слово голови. Говорили ні про що.

В 1969 році потрібно було ввести в дію: універмаг та житловий чотириквартирний будинок з вбудованим магазином у Горохові; магазин у селі Літовеж; хлібозавод у Любешові та два магазини в селах району; торговий центр в Олиці; хлібозавод у селі Сенкевичівка; три магазини в різних селах; склад бази кооплігоспторгу.

При управлінні ще залишилось декілька ланок висококваліфікованих робітників. Це – шість малярів п’ятого-шостого розряду, чотири лицювальники – батько, зять та два сини, та декілька паркетників.

В лютому в Тернополі відбулась республіканська нарада головних інженерів будівельно-монтажних управлінь облспоживспілок України. На нараді були присутні, крім головних інженерів, керівники Тернопільської облспоживспілки, керівник управління капітального будівництва Укоопспілки Бойко Євген Якимович, представники партійних та радянських органів, проектних інститутів Укоопспілки, філіалу Тернопільського проектного інституту, керівник Тернопільського залізобетонного заводу, керівництво будівельно-монтажного управління та відділу капітального будівництва Тернопільської облспоживспілки.

На нараді розглядали питання про будівництво власних баз, впровадження нових технологій у виробничих процесах.

Виступив директор Тернопільського залізобетонного заводу, який за своїми потужностями був найбільшим у всій Західній Україні. Завод забезпечував залізобетоном усю облспоживспілку, а також колгоспи, які господарським способом будували торговельну мережу. Потужність заводу перевищувала потреби облспоживспілки в будівельній галузі вдвічі. Завод виготовляв дрібний залізобетон для кооперативної торгівлі. Це були перемички, колодяжні кільця, поребрики, тротуарна плитка тощо. Виробами заводу користувались усі райспоживспілки, сільпо, підприємства облспоживспілки, гуртові бази. Більшість райспоживспілок, сільпо, підприємств мала свої бригади будівельників, які виконували ремонтні роботи та будували об'єкти господарським способом.

Директор залізобетонного заводу розповів таку історію: “В Тернополі першим секретарем обкому партії працювала людина, яка була великим патріотом своєї області. Він на всі ключові посади в області призначав також керівників-патріотів, які, незважаючи на великі труднощі, знаходили кошти та матеріали, щоб будувати матеріальні бази у всіх галузях, а особливо в системі кооперації. Він постійно повторював: хто не побудує власну базу в галузі, той не зможе розвиватись швидкими темпами. Він зібрав делегацію з архітекторів, художників, керівників проектних інститутів, будівельників та послав їх у різні країни Європи як у соціалістичні, так і в капіталістичні. Він поставив перед ними конкретне завдання: вивчити тамтешній досвід будівництва, особливо в кооперативних господарствах. Після приїзду додому вони повинні були впровадити побачене у себе.

Після повернення делегації з-за кордону відбулась нарада в обкомі партії за участю керівників облспоживспілки і проектних інститутів, дизайнерів, будівельників, художників. На нараді виступали члени делегації, які розповіли про ставлення громадян за кордоном до збереження власності, матеріалів, про те, як там бережуть кожен клаптик землі та використовують кожне підвальне, цокольне та підсобне приміщення під бари, кав'ярні, магазини, спортивні клуби, дитячі кімнати тощо.

На нараді було прийняте рішення:

протягом місяця обстежити всі підвальні, цокольні та підсобні приміщення в селах, районних центрах та містах області в системі кооперації, підрахувати їх кількість, вказати площу та як це приміщення використовується;

кожному сільпо, райспоживспілки, підприємству Тернопільської облспоживспілки створити будівельні бригади та ланки з метою будівництва торговельної мережі, використовуючи всі підсобні приміщення;

облспоживспілки виділити кошти на створення нових торговельних приміщень з підсобних та підвальних приміщень;

філіалу проектного інституту першочергово, за заявкою керівників торговельних підприємств, виконати проектні роботи;

правлінню облспоживспілки протягом місяця визначити кількість будов у районах області, які будуть введені в 1968-1969 роках та скільки буде створено робочих місць.

На нараді виступило всього п'ять чоловік: перший заступник голови облспоживспілки, директор залізобетонного заводу, директор Київського проектного інституту, який мав свої філіали у всіх областях України, і я. Темою мого виступу було: "Створення та робота єдиної в системі Укоопспілки госпрозрахункової "Спецмехдільниці".

Я розповів, з якою метою була створена ця структурна одиниця і які позитивні результати одержує БМУ від її діяльності.

Мій виступ зацікавив багатьох учасників наради, вони звертались до мене за поясненнями та порадами.

Нарада закінчилась за три години. Всю делегацію повезли на обід у ресторан "Світанок". В залі, крім нас, нікого не було. На сцені два акордеоністи, доки учасники наради обідали, грали приємні мелодії.

Після обіду ми відвідали Тернопільський залізобетонний завод. Завод своєю потужністю підкорив усіх головних інженерів. Більшість будівельних управлінь облспоживспілки про щось подібне могла тільки мріяти, маючи в себе примітивні бетонні вузли, декілька пропарювальних камер та літні майдани, де виготовляли дрібні залізобетонні вироби без їх випробування на міцність. А для того, щоб не ризикувати міцністю виробів, у них вкладали понад норму цемент та арматуру.

Наступного дня учасників наради повезли по районах області. Дорогою показували діючі підприємства, а в районах – кафе, бари та інші торгові точки різного призначення, влаштовані у відремонтованих підвальних, цокольних та підсобних приміщеннях. Це справило величезне враження, але найбільше здивувало оздоблення приміщень, виконане з підсобних матеріалів, взятих на смітнику. Дизайнери та художники творили з цих матеріалів шедеври мистецтва. Стіни прикрашали картини з простого вугілля-зерняти, покриті лаком, з кольорового скла, взятого зі звичайних битих пляшок. Для опоряджувальних робіт застосовувались звичайна цегла, коріння дерев, гілки, галька та щебінь, цілі пляшки, бутове каміння, різні розписи, штукатурки, бита кольорова фасад-

на плитка, з якої виконували художню мозаїку на стінах та чудові малюнки на підлозі. Прикрасами залів торговельних точок слугували також ковальські вироби.

Всі ці діючі приміщення були виконані з великим натхненням, вони створювали затишок, сприяли відпочинку та доброму настрою.

Відчувалося, що до справи відновлення занедбаних приміщень тут підходять комплексно, залучають одночасно і проєктантів, і будівельників, і художників. І це було справді так. Розробляючи проєктну документацію на об'єкт, архітектор розробляв її інтер'єр. Після того цей проєкт розглядали на художній раді. Тоді художник розробляв на підставі проєкту окреме "Панно", і теж затверджував його ескіз на художній раді. Пізніше він сам його й виконував уже в матеріалі.

Втілення в життя ідеї, привезеної з-за кордону, мало, крім усього сказаного, ще один дуже позитивний аспект: було створено сотні робочих місць за мінімальних затрат.

Завдяки зусиллям першого секретаря обкому партії в Тернопільській області постійно створювались і нарощувались потужності будівельних управлінь, окремих дільниць. Це давало можливість у системі кооперації швидкими темпами створювати потужності в галузях торгівлі, громадського харчування, в заготівельній діяльності, у виробництві, в побуті.

З області постійно направлялись делегації за кордон для обміну досвідом. У делегації входили архітектори, художники, працівники проєктних інститутів, керівники будівельних управлінь. Умови були такі: "Якщо член делегації поїхав за кордон і нічого не впровадив з отриманого досвіду в своєму місті на практиці, то шлях за кордон для нього закритий назавжди.

В Тернопільській області вперше в Україні почали застосовувати для опоряджувальних робіт місцеві матеріали, з яких митці творили шедеври.

В Тернопільській області ми вперше побачили перетворення занедбаних приміщень у чудові торговельні заклади за мінімальних затрат.

У Тернополі ми позаздрили ставленню керівництва області та облспоживспілки до будівельників. Будівельники в облспоживспілці були для неї партнерами, їх шанували та пишалися ними. Для них були створені чудові умови для продуктивної праці.

Під час поїздок по області учасникам наради показали також ставки, в яких вирощували жаб на замовлення французьких кооператорів. Усі були здивовані, що за жаб Франція платила гроші.

За три дні перебування в Тернопільській області ми побачили зовсім новий підхід до будівельної галузі та будівельників. В облспоживспілці створювались усі умови для їх ефективної діяльності. Партійні, радянські органи, замовники, проєктанти та будівельники були партнерами. Тут керівники райспоживспілок, сільпо, підприємств оцінювались за тим, як вони допомагають будівельникам і що вони побудували.

Третього дня, увечері, учасників наради привезли в ресторан “Хутір”, який був введений у дію в 1968 році. Він був розташований за містом, на озері. Навколо ресторану було казкове видовище.

На столах у ресторані лежав білий пухкий, нарізаний скибками, хліб. Хтось узяв скибку, відламав від неї шматок і з’їв. Потім він проковтнув усю скибку. Це зробили ще декілька чоловік. Хвилин через двадцять хліб на столах зник. Почали просити офіціантів принести ще.

Це був незвичайний хліб за смаком. Працівники облспоживспілки розповіли, що його випікала одна кооперативна пекарня, яка знаходилась у селі за дванадцять кілометрів від Тернополя. Ця пекарня була побудована ще за Польщі, і в ній працював чоловік, який випікав цей хліб ще з тих часів. Він своїми секретами ні з ким не ділився. Пекарня уклала угоду з рестораном “Хутір”. Потужність її була вісімдесят-сто кілограмів на добу. Весь хліб привозили тільки в ресторан. Багато людей приходило на обід та вечерю в “Хутір” заради цього хліба.

Нарада в Тернополі засвідчила, як будівельники, проєктанти, художники, замовники, за створених для них умов, могли спільно творити великі справи.

* * *

Загальний стан у БМУ ще був незадовільним, хоча система, яка впроваджувалась в управлінні, вже починала діяти. Добре почали працювати завод “Буддеталь”, який в термін виконував усі замовлення управління. Майже були ліквідовані простої робітників на госпрозрахунковій “Спецмехдільниці”. Всі заготовки на будови робітники виконували в майстернях дільниці в Луцьку. Робітників на будови відправляли разом з металовиробами, заготовками вузлів та деталей. Були збережені витрати на відрядження та зменшені простої на будовах.

Я розробив план навчання інженерно-технічних працівників та робітників.

У БМУ стали щомісячно відбуватися балансові комісії, до яких, роблячи аналізи по кожній дільниці, ґрунтовно готувались усі відділи.

Перший аналіз, який виконав плановий відділ, був забракований, бо він був загальний та незрозумілий.

У квітні в управлінні була проведена нарада “Про собівартість виконаних будівельно-монтажних робіт на виконробських дільницях”. Було прийняте рішення: щомісячно проводити балансові наради; плановому відділу спільно з іншими відділами виконувати щомісячні аналізи собівартості будівельно-монтажних робіт по кожній виконробській дільниці та по БМУ в цілому.

Балансові комісії приносили велику користь. Уже за другий квартал БМУ стало прибутковим. Іноді директори баз самі відпускали дефіцит відділу постачання управління для обміну його на необхідні для будівництва матеріали.

На початку третього кварталу в управлінні, після здачі звітності, відбулося навчання з майстрами, виконробами, працівниками виробничого відділу. Я

прочитав лекцію “Про цегляну кладку та залізобетонні вироби”, старший інженер виробничого відділу – про бетонні роботи.

Після лекцій усі автобусом поїхали в Ківерці на будівництво універмагу. Основна мета виїзду – ознайомитися з будівництвом триповерхового торговельного центру. Тоді це була одна з великих будов управління. Колони та прогони вперше були виготовлені на власному заводі “Буддеталь”. На об’єкт приїхав директор заводу Тернопольський Іван Микитович.

Торговий центр у Ківерцях будував виконроб Козачук Олександр. Це був досвідчений фахівець та чудовий організатор. Він перший в управлінні запропонував навчати різноробів на будівельному майдані різним спеціальностям.

У приміщенні торгового центру шість жінок-різноробів викладали на підлозі плитку. Над ними стояв один робітник і показував, як це робити. Я схвалив ініціативу виконроба і заявив: “Протягом десяти днів кожен майстер та виконроб отримає план підготовки 2-3 робітників іншим спеціальностям, а 3-5 різноробів – необхідним на дільниці спеціальностям”.

Після огляду торгового центру в Ківерцях поїхали в Горохів подивитись на легендарну, вимучену будову універмагу, введеного в дію в другому кварталі. Дорогою в Горохів розповів про республіканську нараду в Тернополі та семінар у Москві.

В Горохові проводилось заселення універмагу. Учасникам навчання сподобався цей універмаг, який будував Повзун Степан Спиридонович.

За двадцять метрів від універмагу знаходився кооперативний ресторан. Виконроби Повзун С.С. та Козачук Олександр нас туди запросили повечеряти.

* * *

Влітку я і виконроб Горохівської виконробської дільниці, сорокадворічний Повзун Степан Спиридонович після напруженої півторарічної спільної роботи на спорудженні універмагу в Горохові, вирішили, на прохання виконроба, з яким я потоваришував, відпочити разом. Для мене Степан Спиридонович був героем. Я завжди із задоволенням слухав розповідь про його життєвий шлях.

Після кожної щомісячної наради в БМУ усі йшли до ресторану. Степан Спиридонович теж. Він платив за себе, хоча сам не пив і не палив. Він тільки вечеряв. Повечерявши, сідав у машину ГАЗ-51, яка його чекала, та їхав додому.

В липні я купив дві курсівки на три тижні в Гурзуф. Умови відпочинку були такі: проживання на приватних квартирах, а триразове харчування – за талонами у кафе, розташованому на березі моря.

Поселили нас у кімнаті 12 м² з усіма вигодами, але за кілометр від пляжу, та ще й з крутим підйомом угору. Ніяких організованих розваг не було. Ми були туристи на правах дикунів, яким давали їжу і місце для сну.

Через три доби ми вирішили поїхати в Алушту. Там випадково на пляжі біля морського вокзалу зустріли сорокарічну жінку, керівника планового відділу нашого БМУ, в компанії п’яти людей. Вона познайомила мене та виконроба зі своїми супутниками.

Розпитавши нас, як нам відпочивається в Гурзуфі, і зрозумівши з розповідей, що “не дуже”, вона стала хвалитись, як добре відпочивається їй, яка у них весела компанія і як шкода, що через дві доби мусить відлітати до Луцька. Зненацька вона весело запитала: “А хочете, хлопчики, я домовлюсь з директором турбази “Восход”, щоб він продав вам дві курсівки по п’ятнадцять днів? Директор добре знайомий з нашою компанією, і я думаю, що він мені не відмовить”. Ми відразу погодились. Гроші на курсівки були. Ми піднялись на турбазу “Восход” та підійшли до кабінету директора. Він був у себе. Жінка постукала у двері кабінету і зайшла. Повернулася хвилин за десять, весела й усміхнена та запросила нас теж зайти. Директор турбази, нічого не запитуючи, виписав направлення в бухгалтерію для отримання двох курсівок на 14 діб. Ми пішли оформлятися, а співробітниця залишилась у директора.

Оселили нас на третьому поверсі у двомісній кімнаті з вікнами та балконом на море. Після поселення я разом з виконробом на пароплаві поплив в Гурзуф за своїми речами. Там ми подарували туристам талони на їжу.

Я цілими днями засмагав на пляжі, відвідував танці, ходив у кіно, їздив на екскурсії. Виконроб удень ходив на базар, відпочивав у загінку, їздив на екскурсії морем. Бачились ми зранку й увечері в кімнаті та зустрічалися в обід у їдальні. Ввечері ми інколи, лежачи в ліжках, розмовляли до пізньої ночі.

Одного вечора, перед від’їздом додому, коли ми ось так лежали в ліжках і згадували домівку, виконроб раптом запитав у мене: “Можна вас про щось попросити?” “Просіть!” – відповів я. Виконроб сказав: “Коли ми повернемося додому, до вас обов’язково прийде представник КДБ й питатиме, як я себе поведив на відпочинку. Нічого не кажіть”. “Добре,” – пообіцяв я.

Після того Повзун С.С. розповів: “Мене щомісяця викликають в обласне управління КДБ та настирливо агітують, щоб я виступив у газеті проти віри з осудом своїх побратимів”. Хвилюючись, він продовжив: “Як я можу це зробити, якщо у мене віруючі родина та вся бригада. Вони постійно наді мною знущаються та провокують. Вас запитуватимуть, як я відпочивав, чи засмагав, чи ходив з жінками, чи пив горілку”.

– Нічого вони від мене не дізнаються. Не думайте про це, – заспокоїв я його.

Після нашого повернення з відпустки в БМУ справді з’явився майор КДБ. Він зайшов до кабінету керівника управління, де на час його відпустки перебував я. Майор назвався і показав посвідчення.

– Слухаю вас, – сказав я.

– Ви відпочивали разом з виконробом? – запитав майор.

– Так! – відповів я, підготовлений до цієї зустрічі.

– А скажіть, як він себе поведив? Засмагав, пив горілку, ходив за жінками? – запитав майор.

Я посміхнувся, а потім зробив серйозне обличчя і відповів: “Мені 28 років, а йому – 42. Що у нас могло бути спільного? Ми лише в їдальні та пізно ввечері зустрічались, але коли я приходив, він уже спав”. “А де мені знайти викон-

роба?” “Він тут, на складі, приїхав отримати матеріал”, – пояснив я й наказав секретарю покликати Повзуна С.С. Через декілька хвилин той зайшов до кабінету. Майор задав йому якесь некоректне питання. Виконроб схопився за ніжку стільця: “Що вам від мене потрібно? Доки ви будете знущатися? Я юдою ніколи не був і не буду, хоча мене гестапо псами рвало. А якщо ти за мій рахунок хочеш зірочку отримати, то я краще піду за ґрати за те, що я розіб’ю тобі голову”.

– Добре! Добре! – сполошився майор, вискочив на вулицю, сів у машину й поїхав.

Повзун С.С. стояв червоний.

– Що тепер буде? – запитав я у нього.

– Нічого. Відстануть від мене, – відповів виконроб.

* * *

У липні стало відомо, що в Луцьку з 1 січня 1970 року відкривається філіал Київського проектного інституту. Посадовий оклад керівника філіалу становив двісті двадцять карбованців. Я на той час перебував у напружених стосунках з керівником управління, але в добрих – із заступником голови облспоживспілки Лініченком Анатолієм.

Я вирішив проситись на посаду керівника філіалу. Повідомив про це заступника голови правління і попросив його: “Допоможіть мені зайняти посаду керівника філіалу Київського проектного інституту. Керівник управління підбере собі головного інженера, з яким вони будуть ладнати. Я зобов’язуюсь за 1969 рік здати всі заплановані будови”. Мені вдалося вмовити заступника голови підтримати мене.

Ми разом пішли до голови правління Корнійчука, і я попросив його з першого січня 1970 року призначити мене керівником філіалу.

– Яка причина? – запитав Корнійчук.

– Часті відрядження, – відповів я невпевнено.

– Що, не ладиш з керівником? – запитав голова.

– Все добре, – заперечив я.

– Тоді не клей дурня! Іншої посади тобі не буде! Або працюй головним інженером, або пиши заяву на звільнення. Хочеш у кабінеті відсидітись? Я тобі, молодому, не дозволю! – відрубав голова правління.

Його заступник у розмову не втручався.

Мені потрібно було чекати, бо я декілька днів тому поступив кандидатом у члени партії, отже, про звільнення не могло бути й мови.

За рекомендацією міськкому партії Семенова вже декілька років обирали секретарем партійної організації. Кадровими питаннями він не займався зовсім, частенько був відсутній на роботі, мотивуючи це тим, що відвідує міськком партії, хоча міськком партії ніколи не опікав облспоживспілку та її структурні підрозділи.

В управлінні Семенова не любили, бо він нікому не робив добра. Натомість збирав плітки і доносив їх керівнику управління. Всі намагалися уникати його, щоб не мати неприємностей.

Після призначення чергового керівника управління старший інспектор по кадрах відразу ставав його радником.

Керівник управління не втручався в мою роботу. Не займався він і своїми обов'язками. Всю односторонню інформацію отримував від старшого інспектора по кадрах. Коли керівник управління заходив до свого кабінету, Семенов відразу ж заходив до нього, вони зачинялись на дві години, і старший інспектор переказував усі плітки, які встиг назбирати за час відсутності начальника. Через ці плітки звільнилися керівник виробничого відділу, старший інженер.

В одній з таких бесід Семенов запропонував ввести в управлінні посаду звільненого голови об'єднаного комітету профспілки та обрати на неї його. Натомість пообіцяв керівнику управління за його допомогу вірою і правдою служити йому.

Керівник управління пообіцяв старшому інспектору негайно вирішити це питання. Підставою для виділення звільненої посади голови об'єднаного профкому БМУ була кількість членів профспілки, працюючих в управлінні.

На прохання керівника БМУ голова обкому профспілки погодилась виділити таку посаду для управління.

Підготовка конференції проходила таємно від усіх.

Про дату проведення і порядок денний усі дізнались лише за тиждень до її початку.

Конференцію призначили на 16 листопада. Старший інспектор особисто дзвонив по всіх дільницях у райони області і всім виконробам наказував, яких делегатів прислати на конференцію, щоб проголосували за нього. Про те, що обирати голову профкому планують його, діючого секретаря партійної організації, ми дізнались за день до конференції.

В моєму кабінеті зібрались: директор заводу “Буддеталь” Тарнопольський Іван Микитович; керівник госпрозрахункової “Спецмехдільниці” Ярмолук Сергій Афанасійович; головний механік – голова об'єднаного профспілкового комітету Суріков Анатолій Петрович і виконроб Луцької дільниці Борисюк Захар Павлович. На цій таємній нараді ми домовились обрати делегатами себе, бригадирів, ланкових, майстрів та довірених робітників. Доручити головному механіку взяти участь у зборах чотирьох довірених виконробських дільниць та обрати там потрібних людей.

На конференцію було обрано сімдесят чотири делегати.

15 листопада 1969 року профспілкова конференція відбулась.

У президію обрали керівника управління, секретаря партійної організації, голову профспілкового комітету, одного робітника та виконроба. Розпочав конференцію голова профспілки. Затвердили порядок денний. Секретар партійної організації надав слово для звіту голові профспілкового комітету. Після обго-

ворення звіту делегати конференції прийняли рішення: роботу голови об'єднаного комітету визнати задовільною. За це проголосували одногосно.

Перейшли до другого питання – виборів голови профкому.

– Надійшла пропозиція включити до списку для таємного голосування десять чоловік, – оголосив секретар партійної організації, головуючий на зборах, і продовжив: – Хто “за?”. – Всі підняли руки.

– Список затверджений керівництвом управління та партійною організацією, – пишаючись собою, повідомив старший інспектор по кадрах і зачитав дев'ять прізвищ, включаючи себе.

Раптом піднялась рука одного виконроба:

– Я пропоную бригадира від нашої дільниці.

– Хто за це доповнення? – нічого не підозрюючи, звернувся голова зборів до делегатів. Всі підняли руки. – Рішення прийняте, – промовив ведучий.

Після того встає виконроб “Спецмехдільниці” і пропонує внести до списку для таємного голосування електрика, пояснивши: “На нашій дільниці працює шістдесят робітників, а нашого представника нема”.

Ведучий поставив і цю пропозицію на голосування. Проголосували “за”.

Голова зборів, усе ще нічого не підозрюючи, оголосив:

– Надійшла пропозиція до списку для таємного голосування внести одинадцять чоловік. Хто за таку пропозицію, прошу проголосувати.

Проголосували.

З пропозицією щодо обрання комісії для підрахунку голосів виступив виконроб і запропонував список з трьох чоловік.

Головою комісії обрали голову профкому – головного механіка управління.

Почалось голосування: необхідно було з списку таємного голосування викреслити двох членів майбутнього профкому.

За десять хвилин голосування закінчилось. Усі вийшли подихати свіжим повітрям.

Через двадцять хвилин усіх закликали до залу. Голова лічильної комісії повідомив про підсумки голосування. За секретаря партійної організації проголосувало всього двадцять делегатів конференції. Головою профспілки залишився головний механік Суріков А.П.

Наступного дня про цей випадок дізналися в облспоживспілці, обкомі профспілки кооператорів, у міськкомі партії. В результаті обком профспілки кооператорів не виділив “звільнену” посаду для будівельно-монтажного управління, а в міськкомі партії сказали: “Нічого страшного не відбулось. Колективу видніше”.

* * *

Біля дороги Ковель-Брест, зліва на повороті до селища Стара Вижба, був запроектований магазин на чотири продавці. Він був у плані будівництва на 1969 рік.

Для пошуку майстра-будівельника на цю будову БМУ вмістило оголошення в місцевій газеті. Через декілька днів до мене в кабінет зайшов молодий хлопчина, віком років двадцяти, і запропонував себе на посаду майстра на будівництво магазину. Про себе хлопець розповів: “Мені 20 років, живу в Старій Вижбі з батьками, неодружений, закінчив десять класів та річну школу майстрів-будівельників у Луцьку. У мене є старший брат, який працює в сусідньому селі головою колгоспу. В колгоспі є будівельна бригада, яка побудує магазин, якщо візьмете мене на роботу”.

В районах ніде не вистачало робітників-будівельників. Така удача порадувала мене, і я, поміркувавши, відіслав хлопчину у виробничий відділ для ознайомлення з проектно-кошторисною документацією, з його обов’язками та правами.

Я підписав заяву про прийняття на роботу, у відділі кадрів його оформили. Після цього виробничий відділ підготував для нього набір робіт на місяць. У наборі було записано: “Управління зобов’язується відвезти екскаватор “Беларусь” на один день для розкопки рівчаків під фундаменти магазину, виділити кран для розвантаження та монтажу збірних бетонних блоків, а майстер зобов’язується виконати фундаменти до кінця місяця”. Я місячний набір робіт затвердив. Новоспечений майстер узяв проектно-кошторисну документацію й поїхав додому.

Наприкінці місяця майстер привіз звіт. Згідно з набором робіт управління повинно було вивезти на будову 40 тисяч цегли і 6 тонн цементу в мішках, а також три стакани під колони, 6 прогонів та тридцять шість плит покриття. Затверджуючи майстру набір робіт, я уважно його розглянув і запитав: “А бригаду будівельників брат тобі дає?” “Так, дає,” – відповів він і продовжив: “Як тільки буде привезена перша машина цегли”. “Добре,” – відповів я, і пообіцяв: “Я візьму постачання під особистий контроль”.

А ще я домовився з майстром про те, що коли стіни магазину будуть готові, він зателефонує мені і я накажу відправити кран та машини з плитами, і за день до монтажу він повинен буде перекрити магазин. Майстер зателефонував мені 25 числа і сказав: “Все готово. Висилайте машини з плитами та кран 27 числа”. Я наказав завантажити чотири трейлери по чотири плити і разом з краном направити їх на перекриття магазину, а з обіду зробити другий рейс. 27 числа увесь потяг машин з краном рушили до Старої Вижби.

Близько одинадцятої години мені зателефонував водій, який повіз плити. Він сказав: “Я телефоную з сільради. Мене послали водії запитати вас, де вивантажувати плити. Там, де ви нам сказали, є тільки незакінчені фундаменти, немає жодної цегли і взагалі нікого немає”. Я розгубився, а потім наказав: “Вивантажуйте плити і повертайтеся до Луцька”. Тоді наказав секретарці викликати телеграмою на завтра на десяту годину майстра. О 10-й годині він зайшов до мене в кабінет й зупинився біля дверей. Очі його бігали, як у зацькованого Сірка.

– Де подів цеглу? – запитав я спокійно. Майстер мовчав. – Поясни, що трапилось. Навіщо ти машини з краном викликав? – допитувався я.

– Мені не дали в колгоспі бригаду будівельників, а цеглу та цемент я продав, – відповів майстер плаксивим голосом.

– Мені нічого не залишається, як зателефонувати до міліції і, я думаю, що за таку крадіжку ти отримаєш від п’яти до восьми років.

– Не робіть цього, – переляканим голосом попросив майстер, і продовжив: – Я вам завтра привезу гроші.

Я уважно подивився на юнака, і мені стало його шкода, але я не вірив, що він привезе завтра 3600 карбованців. Я знав, як важко повертаються гроші. Треба написати у ВБРСВ, потім слідство, потім суд. Хлопця посадять, а гроші держава отримає через роки. Винним стане керівництво БМУ.

– Добре! – промовив спокійно я. – Якщо завтра до 10.00 привезеш гроші, я підпишу заяву про звільнення за власним бажанням, і візьму твою біду на себе. Я врятую тебе від тюрми, хоча сам буду покараний.

Наступного дня о 9 годині 40 хвилин почувся тихенький стук у двері, до мого кабінету зайшов майстер і сказав: “Я вніс у касу гроші. Що мені робити далі?”. В голові у мене крутились думки: “Підлеглі можуть подумати, чому це головний інженер захищає злодія? Що скажуть на правлінні? Перевищення повноважень та покарання”. Лізли й інші думки. Але я спокійно сказав: “Як домовились. Пиши заяву”.

Майстер миттю вискочив з кабінету і повернувся з заявою про звільнення за власним бажанням. Він ще не вірив, що відбудеться легким переляком. Я на заяві наклав резолюцію: “Звільнити згідно з заявою”. На прощання я сказав: “Нехай цей випадок стане тобі застереженням на все життя”.

Через десять днів відбулося правління облспоживспілки, де стояло питання: “Про нестачу в будівельно-монтажному управлінні в особливо великому розмірі”.

Рішення правління було таким: “Відзначити, що в БМУ облспоживспілки виявлена нестача на суму 3600 карбованців. Взяти до уваги, що гроші повернуті. Головному інженеру управління за безконтрольність за збереженням кооперативної власності та самоуправство оголосити сувору догану”.

Після правління мене викликав до себе Корнійчук і сказав: “Ти що суддя, що приймаєш такі рішення? Ти приховав злочин, не поставивши до відома міліцію, ти сам став спільником злочину. Дивись, щоб це було востаннє. Ми врахували, що ти молодий головний інженер і що ти повернув гроші в касу. Інакше покарання відносно тебе було б іншим”.

* * *

На початку серпня в Луцьку до своєї родини приїхав з Рівного Дублін М.Й. Ми зустрілися. Він передав запрошення від керівника БМУ Рівненської обспоживспілки Корсюка О.М. відсвяткувати разом нашими колективами День будівельника. Я погодився.

Сорок працівників нашого управління зустрілися з рівненськими колегами на кордоні Рівненської та Волинської областей у кооперативному кафе “Джерела”.

З Рівного, за домовленістю, також приїхало сорок чоловік. Очолювали делегації: рівненську – керівник БМУ Корсюк О.М., нашу – я.

Домовлялися так: “Рівняни привозять горілку, а волиняни – закуски”. Зустріч пройшла весело. Працівники двох управлінь ближче познайомились між собою, обмінялись досвідом. Нас приїхав привітати з професійним святом голова Волинської облспоживспілки Корнійчук. Випивши чарку горілки за будівельників, побажав добре працювати, й поїхав.

Через півгодини з Рівного прибув заступник голови правління облспоживспілки з будівництва. Святкували весело. Всі були дуже задоволені.

Обслуговувало будівельників кафе. В ньому був присутній і голова сільпо, якому воно підпорядковувалось.

У ході святкування стався казус. Гост проголошував Корсюк О.М. Усі підняли чарки та випили. А далі – німа сцена: всі здивовано дивились один на одного й мовчали. Після паузи загомоніли.

Хтось вигукнув: “У мене вода!”.

Рівняни привезли три ящики горілки. Швидко їх перевірили. В двох була горілка, а з третього ящика дрібні злодії шприцом витягнули з пляшок горілку, а натомість наповнили їх водою.

Хтось сів у машину і через півгодини привіз інший ящик. Пізніше рівняни розповіли, як це могло статися. Горілку закупили заздалегідь і поставили її в склад. А там уже хтось постарався.

Наступного дня мене терміново викликав голова облспоживспілки. Коли я зайшов до його кабінету, він був злий, вийшов з-за столу й розкричався: “Ви вбили мені молодого хлопця – голову сільпо”. Я стояв як громом прибитий, нічого не розуміючи, і мовчав.

– Іди звідси, – сказав голова правління.

Як мені розповіли, голова сільпо із знайомими цілий день пиячив. О двадцять першій годині вечора сів на мотоцикл і поїхав у село додому. Біля його хати стояв на узбіччі цементовоз. Водій вимкнув фари. Батько голови сільпо носив з цементовоза у хлів відрами цемент, який купив у водія.

Голова сільпо, добре напідпитку, на великій швидкості врізався мотоциклом у цементовоз і загинув на місці.

Звичайно, до цього трагічного випадку наше святкування жодного відношення не мало, однак можна було зрозуміти гнів голови облспоживспілки. Я протягом тижня ходив, як приморочений. За розповідями, голова сільпо був грамотний молодий чоловік, ввічливий та добрий, але доля зробила свою чорну справу.

* * *

В серпні в БМУ для утворення в місті Іваничі виконробської дільниці прийняли виконроба. За планом управління в Іваничах мало розпочатись будів-

ництво торгового центру. Виконроб Кощесєв мав вищу освіту, але не мав будівельної практики й досвіду керівництва робітниками. Це була чесна, порядна людина, але повільна у своїх діях.

Крім того, за двадцять кілометрів від Іваничів, у селі Літовеж, передбачалося будівництво магазину на чотири продавці. Об'єкт був на контролі в ЦК КПРС, бо споруджувався в прикордонному селі. Магазин повинен був вводитись у четвертому кварталі.

Торговий центр складався з двох блоків буквою “Г”. Один блок, з фасаду, простягався уздовж дороги Луцьк-Львів, другий – виходив до будинку міському партії.

Після місячної підготовки будівельного майдану тут побудували бетонний вузол і приміщення з дощок під склади й побутові приміщення.

На початку вересня екскаватор почав розробляти котлован. Протягом місяця виконроб прийняв на роботу шістнадцять робітників. Більшість з них – жінки з ближніх сіл без спеціальності. За місяць завод “Буддеталь” вивіз з Луцька на один блок торгового центру всі фундаментні подушки та стінові бетонні блоки, колони та прогони, а відділ постачання управління – всі пустотні плити для перекриття підвального приміщення.

За вересень були змонтовані фундаментні залізобетонні подушки першого блоку, збірні бетонні блоки стін підвалу та першого поверху, прогони в підвалі та перекритий підвал плитами перекриття.

10 жовтня в Іваничі виїхали заступник голови облспоживспілки і я. Мета поїздки була така: зустрітися з першим секретарем райкому партії, щоб обговорити шляхи розвитку торговельної мережі та виконання плану товарообігу. Зустріч була призначена на дванадцяту годину. Об 11.30 наша машина зупинилась біля Іваничівської райспоживспілки. Через десять хвилин усі троє поїхали в райком партії. Іваничі нагадували скоріше велике село, ніж містечко. Будинок райкому партії був одноповерховий, вирізнявся з-поміж інших райкомів області своєю убогістю.

Секретар райкому зустрів нас привітно. Розмова почалася з будівництва торгового центру. Заступник голови облспоживспілки попросив першого секретаря через колгоспи допомогти робочою силою на об'єкт в Іваничах та магазин у селі Літовеж.

– Не можу! – відповів перший секретар. – У колгоспах людей немає. На полях за договором працюють бригади з Полісся, яким платять великі гроші.

– Отримаю я, мабуть, догану, – сказав заступник голови облспоживспілки і продовжив, – по партійній лінії, бо магазин у селі Літовеж перебуває на контролі в ЦК КПРС. Він потрапив до списку Постанови ЦК КПРС “Про покращення обслуговування населення в прикордонних селах”.

– Це сумно! – відповів перший секретар, але допомогти робітниками я не можу.

Поговорили ще хвилин десять ні про що і вийшли з кабінету.

На вулиці заступник голови облспоживспілки сказав мені: “Ти йди на будівельний майданчик, подивись, як там, а через годину ми з’їздимо в Літовеж”.

Я зайшов у виконробську. За столом сидів виконроб і розглядав креслення. Я привітався з ним і покликав: “Підемо, подивимось будівництво!”

Підвал першого блоку був змонтований та перекритий пустотними плитами. Зверху монолітного пенька з кутника № 90 була зроблена закладна деталь, на яку була змонтована залізобетонна колона, що виходила на перший поверх вище перекриття на 0,6 м. Фундаменти під колони не були засипані. Розмір днища фундаменту складав 1,8 x 1,8 метра. Я подивився на підосхву першого фундаменту й застиг на місці. Отямившись, відіслав виконроба за кресленнями на фундаменти під колони.

Виконроб швидко їх приніс. Виявилось, що замість сорока сантиметрів залізобетонної подушки та шістдесяти сантиметрів пенька вище чистої підлоги підвалу він зробив двадцять сантиметрів висоти підосхви фундаменту, включаючи бетонну підготовку, з однією арматурною сіткою замість проектних двох. Монолітний залізобетонний пеньок замість шістдесяти сантиметрів виконав заввишки один метр. Така конструкція фундаменту була небезпечна, бо під навантаженням через колони повинна була продавитись, а торговий центр – розвалитись.

Я оглянув усі десять фундаментів. Вони були однакові. Я тихенько покликав до себе виконроба і все йому пояснив. Він зблід і не міг вимовити й слова. Я сказав: “Переляком ти нічого не зміниш. Візьми себе в руки! Кран відправ до Луцька. Скажеш робітникам, що в Луцьку аварія. Нікому про це ні слова!”

Нажаханий виконроб побіг виконувати моє розпорядження. Всі робітники залишилися без роботи.

Настав обід. Робітники сіли, хто де, обідати. Ми з виконробом пішли у виконробську й обговорили план майбутніх дій. Я його попередив, щоб він поводити себе спокійно й порадив, що робити: “Засип пазухи стін підвалу зсередини і розрівняй ґрунт у підвалі. Почни екскаватором разом з бульдозером розкопувати котлован другого блоку. На другий блок завтра почнуть завозити фундаментні подушки та блоки. З першими машинами приїде малий кран АК-75. Доки ви будете монтувати фундаменти та стіни підвалу, вам виготовлять колони й прогони. Завдання полягає в тому, щоб за три тижні змонтувати підвал та перший поверх другого блоку. Таким чином ми частково закриємо колонами та прогонами вікна міськкому партії, а потім швидко, за день, демонтуємо залізобетон з підвалу першого блоку і змонтуємо нові колони та прогони. Демонтувати і монтувати будемо по одному прольоту. Зрозумій, тільки швидка робота і твоя мовчанка збережуть твій авторитет у районі. Працювати будете у дві зміни. Я на три дні пришлю у відрядження трьох монтажників та зварювальника”.

– Я все зрозумів. Буде так, як ви сказали, – пообіцяв виконроб.

Тут підбіг робітник і, показуючи рукою вбік дороги Луцьк-Львів, сказав:

– Вас чекають біля машини.

– Сідай! – наказав заступник голови облспоживспілки і продовжив. – Поїдемо подивимось на будівельний майданчик у Літовежі.

Машина рушила.

– Я б поставив ящик горілки, якби магазин ввели в цьому році в дію, – задумливо сказав заступник голови облспоживспілки.

– А я б улаштував бенкет за свій рахунок, – підтримав його голова райспоживспілки.

Знову запала тиша. Я думав, як зробити, щоб ніхто не дізнався про брак на торговельному центрі в Іваничах. І раптом мені сяйнула рятівна думка, як непомітно ліквідувати допущений брак.

Під'їхали на майданчик, де повинен будуватись магазин. Згідно з планом споруда знаходилась за п'ятнадцять метрів від дороги Луцьк-Львів. У дворі магазину за проектом був пожежний резервуар на п'ятдесят кубометрів. На генплані був намальований заїзд у двір. Від дороги до фасаду магазину була запроектована пішохідна стежка.

Виявлений брак на будівництві торгового центру в Іваничах змусив мене шукати вихід зі скрутного становища. Я склав у голові план дій. Він був таким: погодитись за два місяці збудувати магазин в селі Літовеж і тим самим відволікти увагу всіх чиновників облспоживспілки та місцевої влади від торгового центру в Іваничах. Зняти через два дні майже всіх робітників з торгового центру на будівництво магазину. Протягом тижня виготовити на два блоки торгового центру замість монолітних фундаментів під колони – збірні в кількості двадцяти, і двадцять колон підвалу на один метр довших замість монолітних пеньків. Почати розкопувати котлован другого блоку торгового центру. Виготовити терміново залізобетон на торговий центр.

“Волга” стояла на узбіччі дороги Луцьк-Львів. Ми розглядали на капоті машини креслення.

Коли через десять хвилин рушили в Іваничі, я несподівано для всіх сказав: “Я приймаю вашу пропозицію, що коли управління побудує магазин “Літовеж” до Нового року, то замовник влаштує бенкет”.

Мої слова стали цілковитою несподіванкою. Настала тиша. Та вже за якусь мить мої супутники, перебиваючи один одного, підтвердили свої обіцянки. Голова райспоживспілки потиснув усім руку і пішов до себе на роботу. На обочині дороги стояв молодий чоловік років тридцяти, і чекав на нашу машину. Це був знайомий заступнику голови (колись вони разом працювали) інструктор обкому партії. Він сів до нас, і ми рушили в Луцьк.

Мовчки проїхали близько тридцяти кілометрів. Зненацька заступник голови правління вигукнув: “Зупини машину!”. Водій натиснув на гальма. “Підемо перекусимо!” – промовив заступник голови, і ми зайшли в чайну.

До нас підбігла дівчина. Заступник голови зробив замовлення, в якому була пляшка “Столичної”.

Дівчина ввічливо відповіла: “Столичної” нема. Є тільки “Московська”.

Не почувши заперечення, дівчина пішла.

Інструктор обкому ніби жартома дорікнув своєму колишньому колезі: “Як це так, щоб у системі, якою ти керуєш, не було для тебе пляшки “Столичної”?”

Заступник голови правління встав і підійшов до буфету. Назвавши свою посаду, він промовив: “Мені потрібна пляшка “Столичної””.

– Немає, – мало не плачучи, відповіла буфетниця.

Тоді заступник голови суворо наказав: “Негайно візьми чисту пляшку з-під “Столичної”, перелий в неї пляшку “Московської” і відкритою принеси її до нашого столу”. Після цього повернувся на своє місце.

Через дві хвилини дівчина принесла пляшку “Столичної”, закуску і побігла за іншими стравами.

– О...о, бачиш, що таке керівництво! І “Столична” знайшлась, – промовив з задоволенням і задрістю інструктор обкому.

Випили по гранчастій чарці і почали їсти.

– Зовсім інший смак, – промовив інструктор, жуючи шматок ковбаси. – А то принесли якийсь колінвал (так у народі прозвали “Московську”).

– Угу! – не припиняючи їсти, мугикнув, посміхаючись, заступник голови правління.

Вдома ввечері я склав план дій з усунення браку в торговому центрі. Головним у плані було введення в дію магазину в селі Літовеж у цьому році.

Я склав графік робіт.

1. Протягом двох тижнів: викопати котлован другого блоку, вивезли фундаментні подушки, стінові бетонні блоки та змонтувати їх.

Для виконання цих робіт я запланував послати у відрядження головного механіка Сурікова Анатолія Петровича, а з ним – чотири монтажники та зварювальники.

2. Протягом двох тижнів директор заводу “Буддеталь” повинен виготовити на два блоки двадцять стаканів під колони першого поверху, сорок колон першого та другого поверхів та сорок вісім прогонів. Необхідно усунути брак та виконати монтаж: фундаментів і стін другого блоку; двадцяти стаканів під колони підвалів двох блоків; двадцяти колон та двадцяти чотирьох прогонів у підвалі двох блоків. Після того виконати перекриття підвалів цих блоків. Необхідно, крім того, змонтувати двадцять колон та двадцять чотири прогони першого поверху двох блоків та перекрити їх пустотними плитами.

Всі ці роботи повинні бути закінчені до п’ятнадцятого жовтня.

Всі робітники з Іваничів, які працювали на торговому центрі, були перекинуті на будівництво магазину в селі Літовеж.

О десятій годині зустрівся з директором заводу “Буддеталь” Тарнопольським Іваном Микитовичем. Він ознайомився з графіками виконання робіт на торговому центрі та магазині “Літовеж” і погодився з терміном виготовлення бетонних та залізобетонних виробів.

Після того я викликав до себе керівника “Спецмехдільниці” та ознайомив його з графіком виконання його дільницею електромонтажних та сантехнічних робіт у магазині, а також виготовлення та монтажу металевих вітрин для торгового закладу. Ярмолук Сергій Афанасійович пообіцяв, що все зробить своєчасно.

Іваничівська виконробська дільниця повинна була своїми робітниками змонтувати фундаменти та стіни підвалу із збірних залізобетонних фундаментних подушок та збірних бетонних блоків; зробити пожежний резервуар потужністю 50 м³; колодязь глибиною тридцять метрів із залізобетонних кілець; головні центральні сходи заввишки півтора метра від поверхні землі і завширшки шість метрів; стежку з тротуарних плит від дороги Луцьк-Львів до головного входу в магазин та покрівлю.

Я викликав до себе виконроба Луцької виконробської дільниці, ознайомив його з графіком виконання обсягів робіт і доручив виконати у магазині протягом п’ятнадцяти днів цегляну кладку стін та перегородок, змонтувати каркас будови, із збірних залізобетонних фундаментних стаканів, колон, прогонів та плит зробити перекриття підвалу та покриття магазину. Крім того, бригада штукатурів з Луцька мусила виконати штукатурні роботи – з двадцятого листопада до першого грудня.

Всі робітники з Луцька проживали в довколишніх селах. Щоденно трьома машинами ГАЗ-51 довозили їх у Луцьк на роботу.

Відстань від Луцька до села Літовеж складала дев’яносто кілометрів. Виконроб попросив мене, щоб я не посилав робітників Луцької дільниці у відрядження на будівництво магазину, а возив їх щодня на роботу й виплачував проїзні – по шість годин у дорозі на добу.

Я погодився.

Після розподілу всіх обсягів робіт в Іваничах та селі Літовеж серед виконавців я викликав до себе головного механіка, керівника відділу постачання й керівника виробничого відділу. Кожному керівнику видали графіки постачання на будови матеріалів та конструкцій. Контроль за виконанням цього графіка було покладено на керівника виробничого відділу. Також були дані розпорядження: відправити геодезиста в село Літовеж, щоб він виніс магазин у натуру, а головному механіку – відправити робітників для влаштування тимчасової лінії для подачі електроенергії та встановлення і підключення столітровоного бетонозмішувача; керівнику виробничого відділу – дати заявку у “Спецмехдільницю”, щоб відправили бульдозер, екскаватор “Беларусь” та автокран АК-75 у село Літовеж на будівництво магазину та на відправку в Іваничі екскаватора та бульдозера для копання котловану другого блоку торгового центру та крана АК-75 для розвантаження бетонних блоків та збірного залізобетону.

Після всіх погоджень з усіма виконавцями я через три доби виїхав в Іваничі.

Екскаватор з бульдозером почали розкопувати котлован другого блоку. Щоденно п’ять-шість машин з Луцька завозили на другий блок залізобетонні

подушки та бетонні блоки. Ці ж машини завозили аналогічний вантаж у Літовеж.

16 жовтня роботи на торговому центрі в Іваничах були зупинені. Вся бригада, крім двох робітників, які залишилися для розвантаження залізобетону, переїхала працювати в Літовеж.

Оглянувши будову в Іваничах, ми з виконробом поїхали в Літовеж. Котлован магазину був викопаний. Почали монтаж залізобетонних фундаментів. Бетонозмішувач був підключений, електролінія до нього підведена. Екскаватор розкопував котлован під пожежний резервуар. Все йшло за графіком.

Я особисто контролював графік виконання будівельно-монтажних робіт та поставку матеріалів.

Іваничі я відвідував двічі на тиждень.

Двадцятого жовтня був викопаний котлован під другий блок торгового центру. Були вивезені на другий блок усі фундаментні подушки та стінові збірні бетонні блоки. Монтажники з Луцька почали монтаж фундаментних подушок та бетонних блоків стін підвалу другого блоку.

До першого листопада були змонтовані фундаментні подушки, по яких змонтували з бетонних блоків стіни підвалу. Крім того, в підвалі другого блоку були змонтовані стакани під колони підвалу, колони, а по них прогони та плити перекриття.

Після перекриття підвалу були змонтовані колони середньої частини другого блоку першого поверху, а по них прогони та плити перекриття, які закрили будову від вікон райкому.

За цей час на будівництві магазину в Літовежі були виконані фундаменти з залізобетонних подушок та стіни підвалу з бетонних блоків, а також змонтовані фундаментні стакани під колони, колони та прогони підвальної частини магазину.

Підвал магазину був перекритий на прогонах пустотними плитами. Цоколь підвалу знаходився над поверхнею землі на 1,5 метра вище. Крім того, була виконана бетонна підготовка на будівництві пожежного резервуара, змонтована арматура та виставлена дерев'яна опалубка його днища та стін для вкладання в неї бетону. Були вивезені залізобетонні колони, прогони та плити перекриття, поставлено п'ятдесят відсотків цегли.

До виконання монтажних робіт фундаментів та стін підвалу робітники Іваничівської дільниці приступили негайно, працювали у дві зміни і закінчили роботи з монтажу залізобетонну та збірного бетону за три доби. Після того до виконання цегляної кладки приступили робітники Луцької дільниці.

З вікон райкому партії вже не проглядався перший блок торгового центру. Після того, як монтажники закінчили запланований обсяг монтажних робіт на другому блоці, вони перейшли працювати на перший. У другу зміну демонтували плити перекриття підвалу, прогони та колони, які завантажили на машини й відправили до Луцька на базу управління. Після того змонтували

два залізобетонні стакани, колони та прогони, а по прогонах – пустотні плити перекриття.

За дві другі зміни демонтаж та монтаж підвалу першого блоку закінчили. Брак ліквідували за дві доби, і ніхто про нього не дізнався, навіть керівник БМУ.

Звучить парадоксально, але саме завдяки цьому браку будівництво торгового центру прискорилось на чотири-шість місяців і став будуватись магазин у Літовежі.

Щоденно два тижні дві машини ГАЗ-51 возили на роботу в село двадцять робітників. У дорозі машини перебували близько шести годин. За два тижні вони виконали сто двадцять кубометрів кладки та змонтували колони, прогони та плити покриття.

Двадцять п'ятого листопада взялася за штукатурні роботи ланка штукатурів з шести чоловік. Їх закінчили до п'ятого грудня. А ще першого грудня зроблено опалення, завезли вугілля та запалили котел.

Вдарили морози. Вітрини засклили вітринним склом. Температура в магазині була 10-12° тепла. Штукатурка не висихала, стяжка теж.

Ланка лицювальників складалася з чотирьох чоловік. Вони вклали підлогу в залі магазину за чотири доби. Також виконали стяжку в підсобних приміщеннях.

Для влаштування покрівлі виконроб зібрав у котельнях, які працювали на вугіллі, шлак для утеплювання покрівлі. Декілька машин асфальту було виписано в дорожньому управлінні. З цим управлінням була укладена угода на виконання благоустрою магазину.

12 грудня виконали асфальтну стяжку по утеплювачу-шлаку, а 15 грудня – руберойдну покрівлю з захисним шаром.

Виконроб знайшов у селі чоловіка, який за десять днів викопав криницю завглибшки десять метрів та змонтував одинадцять залізобетонних кілець за сто двадцять карбованців.

Пожежний резервуар був залитий водою та випробуваний. Десятого грудня головний механік управління привіз з Луцька два саморобних потужних калорифери. Їх підключили до мережі електричного струму, і через вісім годин роботи калориферів температура в приміщенні піднялась до двадцяти чотирьох градусів. Малярі приступили до шпаклівки та ґрунтовки стелі і підсобних приміщень. Почала підсихати штукатурка стін. У нічну зміну температура повітря в магазині сягала тридцяти градусів.

Через три дні калорифери почали вимикати на декілька годин та відчиняти двері. Штукатурка на стінах зволожувалась – волога виходила зсередини цегляної кладки. Але за тиждень завдяки вмиканню та вимиканню калориферів штукатурка стала сухою і волога на її поверхні більше не з'являлася. Цементна стяжка в підсобних приміщеннях, зроблена з відходів фасадної битої кольорової плитки, підлога були сухими.

Підлога виконувалась у різних малюнках. Спочатку досвідчені лицювальники малювали на аркуші паперу ескіз, потім робили розмітку доріжок квадратів, ромбів та інших фігур. Завдячуючи їх творчій уяві, підлога мала вигляд барвистого килима.

Благоустрій магазину зробила Іваничівська шляхова спеціалізована дільниця. Чотири маляри, які приїхали у відрядження з Луцька, виконали всі малярні роботи.

Ланка Максимців завершила лицювання фасаду. Закінчувались роботи з влаштування центральних сходів та вкладання тротуарних плит на доріжці до головних сходів магазину.

Випав сніг, але він нам уже не заважав.

Двадцять п'ятого грудня зібралась державна комісія, яка підписала акт.

Голова райспоживспілки доручив голові сільпо урочисто відкрити магазин у селі Літовеж і запросити на цю подію всіх будівельників, які брали участь у його спорудженні.

Відкриття магазину відбулось 26 грудня о 12-й годині. На ньому були присутні голова Іваничівської райспоживспілки, голова сільпо, виконроб, майстри, працівники управління, робітники з Луцька.

Голова райспоживспілки подякував усім будівельникам за швидко побудований магазин і побажав успіхів у їхній праці.

Раптом натовп заворушився й загомонів: несподівано з'явилося Львівське телебачення й почало зйомку сюжету про новобудову.

Після урочистої частини всі будівельники були запрошені в магазин, де в залі накрили столи на шістьдесят чоловік. Обід тривав майже дві години. Багато було тостів, побажань, радості та сміху.

Голова райспоживспілки виконав свою обіцянку: обід зробив за кошти замовника.

Наприкінці року в управління в виробничий відділ на посаду старшого інженера прийняли чоловіка років тридцяти, за освітою техніка-будівельника. По країні саме проходив перерахунок кошторису всіх робіт за попередні роки терміном на перше січня 1970 року.

Перерахунок кошторисної документації Камінь-Каширської міжрайбази доручили новоприйнятому старшому інженеру. Перерахунок здійснювався протягом двох місяців, бо об'єкт будувався близько чотирьох років.

Зробивши весь перерахунок кошторисної документації, старший інженер зайшов до керівника управління і попросив його послати у відрядження в Камінь-Каширський для перевірки обсягів робіт. Керівник БМУ дозволив відрядження. Працівник виробничого відділу знав усі гріхи, яких виконроб припустився на будівництві міжрайбази. Він, знайшовши багато приписок в обсягах робіт, показав виконробу ці порушення.

Виконроб з гонором зустрів зауваження старшого інженера, покладаючись на близькі стосунки з керівником управління.

Повернувшись з відрядження, старший інженер написав керівнику управління доповідну, де вказав на всі порушення.

Керівник управління викликав його до себе, насварив і сказав, щоб він не сунув свого носа. Обурений, принижений старший інженер відразу написав заяву про звільнення. Керівник з задоволенням підписав її, тим самим породивши конфліктну ситуацію для всього управління та для себе особисто.

Кожна дія викликає протидію. Обурений старший інженер написав велику скаргу на ім'я першого секретаря обкому партії, і той направив її в обласний комітет народного контролю, який створив комісію з перевірки Камінь-Каширської міжрайбази.

1970 РІК

Через тиждень після “старого” Нового року я поїхав в Іваничі, на будову торгового центру.

Я зайшов у міськком партії, де зустрівся з його першим секретарем.

– Швидко Ви побудували перший блок, але погано, що припинили будувати другий.

– Нема робітників, – відповів я.

– Так! Так! – погодився секретар.

Ніхто про брак на будові торгового центру не дізнався.

Я зайшов у виконробську. Там було тепло, палилась металева піч. На будові в цей час працювало вісім робітників, котрі розчищали сніг.

– Коли почнете працювати? – спитав я у виконроба.

– В Іваничівському районі робітників нема, – відповів виконроб.

– А з Луцька ніхто їх возити в Іваничі не буде! – промовив я і додав, – Луцьк зможе допомогти виконати тільки спецроботи: малярні, лицювальні, паркетні, монтажні, а загальнобудівельні мусиш виконувати сам! – пояснив я виконробу. – Починай вчити робітників!

Наприкінці січня в управління з перевіркою від обласного комітету народного контролю прийшли три ревізори. Один почав робити накопичувальну відомість на обсяги виконаних будівельно-монтажних робіт на будові Камінь-Каширської міжрайбази, другий – на списання матеріалів, третій – на отримання заробітної платні.

Накопичувальні відомості робилися за весь час будівництва міжрайбази, починаючи з 1965 року по перше січня 1970 року.

Одного дня я зустрівся з одним з ревізорів, який розповів мені: “Я читав скаргу вашого інженера на ім'я першого секретаря Волинського обкому партії про зловживання керівника облспоживспілки та виконроба Камінь-Каширської міжрайбази. Там йдеться ще й про те, що коли він виявив великі зловживання і доповів про це керівнику управління, то той став вимагати звільнення перевіряючого”.

Я розповів керівнику управління про розмову з ревізором і покарав його: “Ви звільнили людину без мого відома, а виробничий відділ – це мої підлеглі. Ви мене навіть не повідомили про це. Крім того, він член партії, і ви його відпустили без згоди бюро управління”.

Керівник перелякано мовчав. Більше місяця він не їздив у Камінь-Каширський, хоч до перевірки навідувався туди двічі на тиждень.

У середині квітня ревізори закінчили складати накопичувальні відомості. Вони звірили обсяги списаних матеріалів, заробітну платню з обсягами виконаних робіт. Наряди за виконаними будівельно-монтажними роботами розбіжностей не мали, але вони складали 15-20% від загальної суми виписаних нарядів, за якими виплачені гроші. Всі приписки за нарядами ховались у підсобних неіснуючих роботах, які перевірити було неможливо.

Наприкінці квітня мені зателефонував виконроб з будови Камінь-Каширської міжрайбази. Він благав:

– Допоможіть мені! На об’єкт приїхало дев’ять перевіряючих на чолі з керівником відділу обласного комітету народного контролю. Серед перевіряючих також колишній старший інженер виробничого відділу БМУ.

– Що вони хочуть робити? – спитав я.

– Вони вимагають, щоб я виділив їм чотирьох робітників для проведення контрольного обміру. Вони заявили, що місцями битимуть покрівлю, щоб встановити кількість шарів руберойду; підлогу, щоб дізнатись її товщину, та стіни, щоб визначити кількість вкладеного матеріалу, – і попросив, – приїдьте сюди чимскоріше.

– Нічого нікому не давайте, а чекайте мого приїзду! – наказав я виконробу.

Аеропорт знаходився в десяти метрах від бази управління. Їх розділяла лише ґрунтова дорога завширшки шість метрів.

Через півгодини я вже вилетів у Камінь-Каширський. Квитки продавав пілот просто в літаку після посадки пасажирів.

Через сорок хвилин я приземлився в Камінь-Каширському. Біля аеропорту мене зустрічала машина ГАЗ-51, і о 13-й годині я вже був на будівництві міжрайбази.

Біля виконробської дільниці стояло чоловік дванадцять. Вітаючись з усіма за руку, я побачив колишнього старшого інженера виробничого відділу, який написав скаргу.

– А ти чому тут? – спитав я.

– Я працюю в обласному комітеті народного контролю! – гонорово відповів він.

Всі притихли, прислухаючись до нашої розмови.

Підійшов молодий чоловік, мій ровесник. Він показав своє посвідчення й розпорядження обласного комітету народного контролю про проведення контрольного обміру на будові міжрайбази.

– Я не заперечую, – сказав я, – але кожен перевіряючий має бути внесений до списку перевіряючих, а колишній наш працівник – зацікавлена особа, і він не може бути на цьому будівельному майданчику.

– Вибачте! – сказав керівник відділу. – Я через десять хвилин повернусь. Він переговорив зі своїм начальством, вийшов з виконробської і наказав усім розійтися по домівках.

Наступного дня зранку в управління принесли постанову обласного комітету народного контролю та список перевіряючих.

Контрольний обмір робили цілий тиждень. Перевіряли все: товщину бетонної підготовки під підлогу, стін та перегородок, холодильних камер. Били покрівлю і рахували шари руберойду. Народні контролери отримали всі показники порівняльних таблиць. Колишній старший інженер як зацікавлена особа сидів у готелі й вечорами консультував перевіряючих.

Згідно з порівняльною таблицею виявили невідповідність кошторису з обсягами будівельно-монтажних робіт під час проведення контрольного обміру на будові міжрайбази на сто двадцять тисяч карбованців.

Обидві порівняльні таблиці передали в обласний комітет народного контролю.

Велика невідповідність згідно з другою порівняльною таблицею полягала в тому, що більше як за чотири роки будівництва Камінь-Каширської міжрайбази через відсутність одних матеріалів вони замінювались іншими, але без погодження з проектним інститутом.

З боку керівника управління та виконроба комісія зловживань не знайшла, але порушення закону виявила, оскільки виконані обсяги робіт на сто двадцять тисяч карбованців були відсутні в кошторисі та не погоджені з проектним інститутом.

Колишній старший інженер підготував довідку на засідання комітету обласного народного контролю, яку підписала вся комісія.

На той час органи народного контролю наганяли страх на всіх. Комітет народного контролю карав тільки посадових осіб. Він мав право накладати штраф на суму до трьох окладів. Сума штрафу залежала від міркувань голови комітету та інших обставин. Рішення щодо цього приймались одногосно. Після покарання винних народний контроль передавав матеріали до суду. Якщо суд навіть виносив виправдальний вирок, штраф від народного контролю все одно не повертали.

* * *

На початку літа в Луцьку відбувся партійно-господарський актив міста.

Перший секретар міськкому партії Романюк сидів у президії й дивився кудись убік порожніми, втомленими, хворими очима.

З доповіддю виступив другий секретар міськкому партії Лизогуб Юрій Маркович, який в загальному охарактеризував стан справ у місті. Після обговорення доповіді заключне слово взяв перший секретар. Вийшовши за трибуну, він почав “городити” щось таке, чого присутні в залі ніяк не могли збагнути. Наприклад, заявив, що потрібно перевиконувати п’ятирічку, інакше посадять за ґрати на п’ять років.

Зненацька з залу пролунав голос: “Так він же п’ятий!”. Всі озирнулись на директора автобазу, підполковника запасу, який це вигукнув. Перший секретар покинув трибуну і мовчки сів на своє місце.

Зал загудів. Тоді встав другий секретар Лизогуб Юрій Маркович і пояснив: “Перший секретар приїхав сьогодні вночі з Москви хворий. Ми йому заборонили приходити на актив через хворобу, але він нас не послухав, і хвороба ускладнилась”.

– Якщо є запитання – задавайте, якщо є конфлікт, давайте оберемо комісію для розслідування цього випадку, – промовив голова зборів.

З залу почулись вигуки: “Бюро міськкому в комісію! Хто за те, щоб члени бюро міськкому ввійшли в комісію з перевірки цього випадку?” – звернувся Лизогуб Ю.М. до залу. Всі підняли руки. – Хто проти? – Одноголосно.

Директор автобазу вибіг з залу і побіг до першого секретаря обкому партії Заїченка, призначеного лише три дні тому. До цього він працював головою облвиконкому. Його попередника, Каліту, який довго працював на Волині першим секретарем обкому партії, перевели до Києва на посаду незначного міністра.

Директор автобазу все розповів Заїченку, і той відразу повідомив про конфуз на активі ЦК КПУ.

Перший секретар міськкому партії після активу поїхав додому, і йому принесли лікарняний з поліклініки, яка знаходилась поряд з обкомом партії.

Наступного дня в Луцьк прилетів другий секретар ЦК КПУ Лутак для з’ясування обставин справи. Він викликав до себе Лизогуба Юрія Марковича й наказав йому написати правдиве пояснення про те, що сталося. Юрій Маркович написав так, як доповідав на активі. Лутак, прочитавши таке пояснення, розірвав його і наказав написати нове, правдиве.

У Лутака були підстави сумніватись у щирості Лизогуба, бо в нього вже з’явилися інші факти. Перший факт: лікарняний лист був отриманий не у спецлікарні, де він був закріплений, а в звичайній міській поліклініці, в якій навіть не існувала картка історії хвороби секретаря міськкому. Факт другий: третій секретар міськкому партії у всьому зізнався.

Проте Лизогуб Юрій Маркович вдруге написав те ж, що і в першій пояснювальній.

В результаті на бюро обкому партії винесли таке рішення: “За недостойну поведінку та нещирість першого секретаря Луцького міськкому партії зняти з посади та оголосити йому сувору догану з занесенням до облікової картки. Заборонити йому займати керівні посади терміном на один рік. За нещирість другого секретаря міськкому партії звільнити з займаної посади й оголосити сувору догану. Заборонити йому викладати у вищих учбових закладах до зняття покарання. Третього секретаря міськкому партії звільнити з посади”.

Незабаром Романюк влаштувався на посаду заступника директора Луцького заводу пластмас, що будувався.

Після дострокового зняття суворої догани його призначили директором заводу шасі на заводі “КамАЗ”. Пізніше за сумісництвом він займав посаду заступника генерального директора “КамАЗу”.

Лизогуб Юрій Маркович, який мав науковий ступінь кандидата історичних наук, усім розповів, що їде в Полтаву викладати в педінституті, а сам нишком за підтримки партійних колег з Рівного подав заяву на конкурс в Рівненський педінститут на посаду доцента кафедри історії. Після зняття з нього покарання Лизогуба Юрія Марковича обрали секретарем партійної організації Рівненського педінституту.

* * *

В серпні мені зателефонував на роботу колишній керівник відділу постачання Дублін Михайло Йосипович, який тепер працював у будівельно-монтажному управлінні Рівненської облспоживспілки заступником керівника з постачання.

Я зустрівся з Дубліним Михайлом Йосиповичем і він мені розповів: “У липні керівник будівельно-монтажного управління Рівненської облспоживспілки пішов у відпустку і на роботу не вийшов, подавши заяву про звільнення”.

Дублін М.Й. запропонував мені цю посаду і обіцяв стати посередником під час зустрічі з головою Рівненської облспоживспілки. Подумавши, я дав згоду на цю зустріч. Вона відбулась через два дні на правлінні облспоживспілки в Рівному. Ми домовились: зустріч залишається в таємниці; про моє звільнення я подбаю сам протягом двадцяти днів.

На посаду головного інженера будівельно-монтажного управління призначало та звільняло правління облспоживспілки. Я знав, що мені важко буде звільнитись через правління, бо голова міг у цьому випадку підключити міськом партії.

Трапився випадок, яким я скористався: голова правління на дві доби виїхав до Києва. Я написав заяву на звільнення і з нею пішов до керівника управління з проханням її підписати. Той відмовився підписувати заяву і навіть візувати. Відмову пояснив коротко і вичерпно: “Не маю права”.

Тоді я йому сказав: “Ми разом працювати не зможемо. В нас різні погляди на керівництво управлінням, на відносини в колективі. То ж навіщо нам обом ці розбірки на правлінні. Підпиши заяву, отримаєш догану за це, а замінити тебе все одно нема ким. Про догану забудуть, а ти собі візьмеш свого головного інженера і будете з ним працювати”.

– Я боюсь! – чесно зізнався керівник управління.

Вийшовши з його кабінету, я зайшов у відділ кадрів.

Старший інспектор відділу кадрів дружив з керівником управління. Почувши про моє прохання, він відразу ж на нього відгукнувся. Він зрозумів, що без мене життя його стане спокійнішим, не буде кому змушувати шукати по районах області робочі кадри для виконробських дільниць.

Хитрий старший інспектор відділу кадрів відповів: “Обов’язково по старій дружбі допоможу”. Він узяв у мене заяву й пішов до кабінету керівника управління. Через п’ять хвилин він повернувся з підписаною заявою, зробив запис у трудову книжку і віддав її мені. Крім того, він підписав мені заяву на зняття з партійного обліку. Після того я побіг у міськком партії і знявся з партійного обліку. Ніхто там не запитував, куди я вибуваю.

14 вересня в сьомій годині до мого особняка під’їхала “Волга-ГАЗ-24”. В машині сиділи заступник голови правління Рівненської облспоживспілки з будівництва Залуцький Мар’ян Іванович та заступник керівника будівельно-монтажного управління Дублін Михайло Йосипович. Ми рушили в Рівне.

В Рівному Мар’ян Іванович представив мене апарату управління, а сам поїхав в облспоживспілку. Так почався мій перший робочий день на новій посаді.

Я зібрав усіх керівників відділів, головних спеціалістів та запропонував їм протягом п’яти хвилин розповісти про стан справ в управлінні і назвати головні проблеми, які необхідно буде вирішувати негайно і на перспективу.

Із доповідей виступаючих стало зрозуміло:

- Доведений план на 1970 рік складає 1700000 карбованців.
- За вісім місяців план виконаний на 92%, недовиконано робіт на 80 тисяч карбованців.
- Прострочена дебіторська заборгованість склала 180 тисяч карбованців.
- Картотека – сто сімдесят тисяч карбованців.
- Залишки товарів склали шістсот тисяч карбованців, з них сто тисяч – матеріали, непридатні для використання. Вони зберігались по десять-п’ятнадцять років. Крім того, на складах є на двісті тисяч неліквідних матеріалів, уже непотрібних будівельно-монтажному управлінню.
- На балансі управління рахується цегельний завод, цеглу якого в будівництві не можна застосовувати через її низьку міцність. Продукцію завод реалізував собі в збитки, які за рік склали 62 тисячі карбованців.

- На балансі управління рахуються основні засоби:

сім автомобільних кранів, з них – два робочі, а інші потребують капітального ремонту;

шість бульдозерів, з яких – два робочих, а чотири розкомплектовані;

чотири екскаватори “Беларусь”, з яких два розкомплектовані;

три майстерні ГАЗ-51;

дві бортові машини ГАЗ-51;

“Волга” ГАЗ-21 та ГАЗ-69.

Ще півроку тому на балансі управління перебувала госпрозрахункова дільниця “Завод торгового обладнання”, який передали на баланс “Промислового тресту” Укоопспілки. Завод виготовляв для БМУ столярні вироби, влаштовував паркетні, дерев’яні підлоги, шатрові покрівлі. Крім того, на території підприємства площею п’ять гектарів були побудовані котельня та чотири

пропарювальні камери для виготовлення дрібного залізобетону. Над пропарювальними камерами був змонтований мостовий кран.

Передача заводу в підпорядкування тресту Укоопспілки залишила будівельно-монтажне управління без власної бази. Це й було головною причиною звільнення колишнього керівника управління з роботи за власним бажанням.

На заводі торгового обладнання працювало більше п'ятдесяти робітників, які мали будівельні спеціальності та надавали послуги БМУ. Тепер місто Рівне практично залишилося без спеціалістів-робітників, які виготовляли столярні вироби та виконували будівельні роботи для управління.

План на 1971 рік по місту Рівне збільшувався втричі. Робітників будівельних професій з місцевих у Рівному майже не було. Щоденно три машини з різних сіл привозили їх на будови міста. В управлінні працювало тридцять механізаторів, тридцять робітників, які по області виконували спецроботи – електрики, сантехніки, зварювальники, слюсарі, бляхарі, мотористи. Крім того, ще працювало два столяри, п'ять малярів, три лицювальники.

Це було єдине управління в республіці, яке не мало власної бази. Керівництво будівельно-монтажного управління мусило шукати десятки підприємств, які б могли виготовити для управління три-чотири тисячі метрів кубічних залізобетонних та бетонних виробів на рік; дві тисячі тонн асфальту; тисячу квадратних метрів столярних виробів; матеріали для підлоги та покрівлі. Вищеперелічені вироби та конструкції централізовано будівельно-монтажному управлінні і не постачались, і не планувались постачати.

БМУ отримувало наряди на будівельні матеріали безпосередньо з заводів, з республіканської або обласних баз товариства.

Централізовано управління отримувало в достатній кількості метал, арматуру, цемент, труби, шифер, руберойд, утеплювач, матеріали підлоги, електро-сантехнічні, опоряджувальні матеріали та фарби.

В будівельно-монтажному управлінні працювало близько п'ятсот робітників, з них двісті – з надання послуг управлінню.

Послуги для БМУ надавали Бронницький цегельний завод, де працювало сорок робітників; відділ головного механіка (шістдесят робітників). Апарат управління складався з сорока чоловік: майстрів, виконробів, комірників, прибиральниць, охоронців, обліковців.

Близько п'ятдесяти робітників щомісячно виїздили у відрядження працювати на будовах у районах області. На початку місяця вони збирались в управлінні, щоб відзвітуватись за відрядження й отримати відрядні кошти на наступний місяць. У зв'язку з тим, що в управлінні було незадовільне фінансове становище, робітники перебували в управлінні від одного до трьох днів.

На майдані в управлінні знаходились усі механізми, вісімдесят відсотків з яких були в неробочому стані, розкомплектовані. За кожним механізмом у штаті управління рахувався механізатор, який місяцями й роками працював на різних роботах.

Другий поверх гуртожитку кооперативного технікуму на вулиці Ленінській був переданий для користування нашому управлінню.

Разом зі мною на роботу в Рівне приїхав головний механік будівельно-монтажного управління Волинської облспоживспілки Суріков Анатолій Петрович.

Другого дня після приїзду Сурікова А.П. в Рівне його призначили на посаду керівника механічної дільниці та поселили в гуртожитку на вулиці Ленінській.

В управлінні майстром на майдані працював Буданов А.П. Йому була підпорядкована бригада з дванадцяти робітників. Вона виконувала замовлення для виконробських дільниць по районах, області та місті Рівному, виготовляючи металоконструкції, металеві вироби, каркаси, арматурні сітки та закладні деталі.

Майстер мав одну кімнату в адмінкорпусі управління. Ця кімната для бригади була одночасно майстернею та побутовим приміщенням.

Машинами БМУ забезпечувало підприємство ПАО облспоживспілки. Але машини для нас виділялись за залишковим принципом. У першу чергу транспортом забезпечувались підприємства торгівлі, заготівлі, промисловості. Особливо це було відчутно в останній тиждень місяця, коли торгівля “підтягувала” виконання плану товарообігу.

...Наступного дня я зустрівся з головою правління Гайдуком Володимиром Івановичем і ми домовилися: через тиждень роботи на посаді керівника БМУ ми зустрінемося з ним для вирішення всіх проблемних питань, які існували в управлінні.

О десятій годині, повернувшись з облспоживспілки, я з майстром Будановим та головним механіком обійшли площу всього двору управління. Майдан, на якому воно розташовувалося, мав площу 1200 квадратних метрів. Тут розміщувалися одноповерхові будівлі з цегли з дерев'яним перекриттям та шатровою шиферною покрівлею. Вони були побудовані з двох боків на межі майдану буквою “Г”. Розмір споруд складав з одного боку тридцять п'ять метрів, а з другого – двадцять п'ять метрів, завширшки шість метрів. У цих приміщеннях розташувалися: контора БМУ, цех для ремонту механізмів, цех для виготовлення металовиробів, гараж для легкових машин, центральний склад. З третього боку майдану знаходилась прохідна та огорожа з металевої сітки, а з четвертого – приватна ділянка. Приватну ділянку розділяв відкос під кутом сімдесят градусів, зарослий будяками. Огорожі між ділянками не було.

Обійшовши з Суріковим А.П. та Будановим майдан та оглянувши всі приміщення, ми зупинились на площі, де зберігались матеріали. Я запропонував Буданову взяти своїх робітників і звільнити площу від матеріалів, зрізати знизу один метр пологого відкосу вбік приватної ділянки на висоту 0,4 метра, а після того зварити приміщення розміром 4x24 метри з швелерів, кутника та листового заліза.

Буданов залишився виконувати мої вказівки, а ми з Суриковим А.П. поїхали на будівельний майдан Рівненської міжрайбази. До споруджуваної міжрайбази разом з заготзбутбазою та овочесховищем на дев'ятсот тонн була прокладена залізнична колія. Біля будівельного майдану МРБ була вільна ділянка, відведена облспоживспілці для будівництва залізобетонного заводу. За нею залишився трикутник землі Шпанівського радгоспу. Вона лежала між землею облспоживспілки, залізничною колією та вулицею Млинівською.

Перейшовши радгоспну землю, ми зупинились біля залізничної колії. Я звернувся до Сурикова А.П.: “Ти повинен за місяць збудувати бетонно-розчиновий вузол. Поруч буде полігон для дрібного залізобетону та блоків. Бетонно-розчиновий вузол має забезпечувати бетоном і розчином будови Рівного, Рівненського району і полігон. Робітників візьмеш у Буданова А.П.”.

Після обіду ми повернулись в управління. Я викликав до свого кабінету Сурикова А.П. разом з Будановим і повідомив їх: “Сьогодні буде підготовлений наказ про створення механічного цеху, керівником якого я призначаю Сурикова А.П., а майстра Буданова – його заступником. Ваше завдання – побудувати за тиждень металевий цех на подвір'ї управління для себе та бетонно-розчиновий вузол на вільній землі облспоживспілки – за місяць. Робітників можете приймати, а також брати бажаних механізаторів. Працювати будете на відрядній оплаті праці. Будете робити бетон, розчин, дрібний залізобетон на полігоні, збірний бетон, арматурні каркаси, сітки, закладні деталі, металовироби”.

Після обіду зустрівся з головним бухгалтером Сучиком Е. і керівником планового відділу Мичком М.Н. Наприкінці дня я підписав наказ про створення механічного цеху. Крім того, розглянув звіти за залишками матеріалів у всіх матеріально відповідальних осіб.

На четвертий день роботи керівником БМУ я о 8-й годині зустрівся з головою облспоживспілки. Він викликав секретаря, і вона ввела протокол нашої розмови. Я поставив перед головою три питання: створити при обласному транспортному підприємстві госпрозрахункову дільницю, яка б надавала БМУ послуги, й передати їй механізми управління; поповнити управління ста тисячами обігових коштів; дати згоду на списання сто тисяч непридатних матеріалів, які рахуються вже більше десяти років.

Голова правління відповів: “Перші два питання я вирішу, а третє – це ваша проблема!”

Повернувшись в управління, пішов подивитись на будівництво цеху. Проходячи повз машину ГАЗ-51 з будкою, почув сварку. Обійшовши машину, зазирнув у будку.

Навколо імпровізованого столу, яким служила перевернута догори дном скриня для зберігання інструменту, сиділи шість робітників. На “столі” стояв трилітровий бутель самогону, а біля бутля лежало нарізане сало, хліб, огірки, цибуля, часник. Побачивши мене, робітники остовпіли. Я привітався з ними і спокійно сказав: “Зайдіть до мене в кабінет”.

Через три хвилини всі вони стояли переді мною, потупивши очі в підлогу. Я нічого в них не питав, нічим не дорікав, а просто запропонував написати заяви про звільнення, що вони мовчки й зробили.

Ці робітники для управління були непотрібні. Вони рахувались механізаторами за розкомплектованими механізмами, а виконували різні роботи для трьох механіків зі штату управління. Звільнення шести механізаторів розкомплектованих механізмів ніхто й не помітив.

Секретарем партійної організації в БМУ була Гамалеєва Ксенія. Це була шістдесятисемірічна, маленька на зріст, худенька жінка, чесна, істинно партійна людина. Вона п'ятнадцять років пропрацювала першим секретарем Володимирецького райкому партії, була нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора, кількома медалями. Її як ветерана партії шанували в партійних колах області, вона мала доступ у всі кабінети.

Гамалеєву Ксеню в будівельно-монтажне управління направив міськком партії на посаду старшого інспектора відділу кадрів й порекомендував керівнику управління обрати її секретарем партійної організації. В управлінні налічувалось двадцять три члени партії. З них: дванадцять виконробів, майстрів, механіків, чотири працівники керівного складу, три – відділу постачання та чотири робітники, що складало 2,5% від працюючих. Секретар партійної організації Гамалеєва Ксеня, як квочка курчат, опікала партійців. Керівник управління не міг покарати члена партії, доки його не розглянуть на бюро.

Першим випадком без розгляду на бюро за її секретарювання стало звільнення виконроба, який вкрав та продав три тонни покрівельного заліза.

Гамалеєва була сердита, що я звільнив її “курча”, але водночас і задоволена, що не зганьбив партійну організацію управління, в тому числі і її як секретаря.

Секретар партійної організації в той час був “недоторканим”. Без згоди секретаря міськкому керівник підприємства чи організації не міг покарати працівника-порушника, якщо він – парторг. Частенько між секретарем партійної організації та керівником підприємства виникали непорозуміння. Але в більшості випадків керівники підприємств уникали сварок з партійними вожаками, бо ті були на підприємствах контролерами, в яких очі й вуха належали міськкому партії.

Як правило, секретарі партійних організацій в партійні бюро рекомендували своїх слухняних людей, які завжди голосуватимуть за те, що запропонує парторг.

Гамалеєва Ксеня виробництва не знала, а тому довіряла брехливій інформації, якою її постачали члени бюро, серед яких були закоренілі злодії.

Я розумів: якщо помилюсь і безпідставно покараю хоч одного члена партії і якщо в мене звільняться злодії – члени партії за власним бажанням, а я не прийму на роботу нових партійців, то міськком партії звинуватить мене в тому, що я розігнав партійну організацію управління. Думати потрібно було про кожен свій крок у кадрових питаннях.

Уже через п'ять днів мого перебування на посаді керівника управління Гамалеєва Ксеня вирішила показати мені, “хто в домі господар”. Вона повідомила мене, що нас викликають у міськком партії.

Зайшовши в приміщення міськкому, Гамалеєва Ксеня постукала в кабінет третього секретаря Луценка Віталія Івановича.

– Можна, Віталію Івановичу?

Побачивши Гамалеєву, Луценко підвівся з-за столу і пішов їй назустріч як до особливо заслуженої людини, взяв її руку, й ніжно потиснув. При цьому промовив їй декілька приємних слів.

Я стояв збоку, спостерігаючи за цією сценою.

– Віталію Івановичу! Я привела до Вас нового свого керівника управління, щоб Ви з ним познайомились. Він приїхав з Луцька, – промовила Гамалеєва.

І тут Луценко В.І. вигукнув:

– Як керівника управління могли прийняти без нашої згоди. Зателефонуйте Гайдуку В.І. й повідомте його, щоб завтра всі члени правління з'явилися на бюро міськкому партії. Що, в нас тут своїх мало?

Він явно грав спектакль.

– Віталію Івановичу! А що керівнику управління робити? Він же не винен, – промовила перелякана Гамалеєва.

– Нехай працює! – милостиво промовив він, повернувся й пішов до свого столу.

Ми вийшли на вулицю й поїхали в управління. На душі залишився неприємний осад.

Я вчився уникати політичних конфліктів.

Звичайно, ніякого бюро не було, ніхто нікого не збирався викликати, але, як я дізнався пізніше, між першим секретарем міськкому партії Антоненком Едмондом Едуардовичем та головою облспоживспілки Гайдуком Володимиром Івановичем існував конфлікт, який використовували партійні функціонери, щоб принизити підлеглих голови правління. Особливо страждали від них керівники структурних підрозділів облспоживспілки.

Через два дні після зустрічі з Луценком мене викликав керівник будівельного відділу обкому партії Ваврисюк Іван Іванович.

– Чого твоє управління не виконує план? – огрів мене питанням Ваврисюк.

– Я працюю всього восьмий день, – відповів я.

– Тебе з Луцька ніхто не кликав, – відрубав Іван Іванович. – Іди й пиши пояснення!

В управлінні я надрукував листа про те, що план десяти місяців буде виконаний, і відвіз цей лист в обком партії. Більше мене з цього питання не викликали.

Наприкінці вересня, на дванадцятий день моєї роботи в Рівному, комісія з міського комітету народного контролю перевірила використання в управлінні електроструму і склала акт про неефективне його використання на 190 карбованців.

Через два дні відбулося засідання міського комітету народного контролю під керівництвом Скібенка І.А.

– Чому у вас перевитрати? – спитав Скібенко І.А. в мене.

– Це сталося в першому півріччі, ще до мене. Я працюю дванадцятий день, – пояснив я.

Тоді Скібенко запропонував членам комітету: “Є пропозиція: керівника БМУ ОСС покарати двома окладами”.

* * *

До кінця року управління згідно з планом повинне було ввести в дію такі будови: універмаг у Гощі, універмаг у Рокитному, ресторан у Березному, кваліфікаційно-технічний цех у Володимирці, хлібозавод і універмаг у Мізочі.

Перші чотири об’єкти були реальні. А щоб ввести в дію універмаг та хлібозавод у Мізочі, необхідно було збільшити кількість робітників на будовах у десять разів.

Наприкінці вересня мені зателефонував слідчий з Луцька і попросив приїхати до нього. Я приїхав. Слідчий ознайомив мене з матеріалами, надісланими обласним комітетом народного контролю, та прочитав його постанову. Постанова ж виглядала так: “За приписки, допущені під час будівництва Камінь-Каширської міжрайбази, на керівника будівельно-монтажного управління накласти штраф у розмірі трьох неоподаткованих окладів на суму 600 карбованців. На виконроба Камінь-Каширської міжрайбази накласти штраф у розмірі тримісячного неоподаткованого окладу на суму 390 карбованців.

Матеріали про зловживання посадовими особами направити до суду”.

Уважно прочитавши документи, я заявив: “Висновки, зроблені комітетом народного контролю про зловживання, не відповідають дійсності з таких причин: заміна одних матеріалів на інші без їх погодження з проектним інститутом – це порушення, а не зловживання, бо в кишеню собі ніхто нічого не взяв”.

Слідчий сказав на це: “Передайте керівництву управління, якщо воно протягом тижня погодить усе з проектним інститутом, то я це візьму до уваги”.

Я заїхав в управління і все розповів начальнику виробничого відділу, бо керівника управління не було на місці.

Всі заміни матеріалів та конструкцій були погоджені з проектним інститутом. Незабаром слідчий передав матеріали до суду, який визнав, що управління завдало прямих збитків тільки на триста карбованців.

Через два дні після зустрічі в обкомі партії з керівником будівельного відділу Ваврисюком Іваном Івановичем я зробив аналіз залишків будівельних матеріалів на всіх будовах у районах області та на базі в Рівному.

Шляхом перекидання залишків матеріалів та робітників з одних будов на інші мені вдалось на жовтень зробити набір будівельно-монтажних робіт при плані сто вісімдесят тисяч карбованців на двісті п’ятдесят тисяч. Набір робіт я робив з кожним виконробом та майстром окремо, він був реальний, забезпечений матеріалами й робочою силою.

Наприкінці вересня була виконана інвентаризація у відділі головного механіка за основними засобами та матеріалами. Комісія виявила нестачу основних засобів на п'ять тисяч шістсот карбованців: три зварювальних агрегати з двигунами ГАЗ-24, які щойно почали випускати.

Крім агрегатів, виявлено нестачу чотирьох кранів “Піонер”, шість столітрових змішувачів, три лебідки, чотири насоси та ін. Головний механік подав заяву про звільнення. За ним залишилась нестача на п'ять тисяч шістсот карбованців.

Головний механік мав великі зв'язки в місті і міг влаштуватись керівником, але йому заважала нестача, яка рахувалась за ним.

Я не доповів про виявлену нестачу. Причина тому – не допустити ревізорів з облспоживспілки, які б зупинили на тривалий час роботу управління.

Злодіями виявилися два механіки, члени партії. Вони, користуючись безпечністю головного механіка, розпродавали основні засоби колгоспам. Злодії також написали заяву про звільнення.

Протягом дев'яти днів роботи в БМУ я відвідав будови: Рівненську міжрайбазу, Мізоцькій хлібозавод та універмаг, Дубровицьку і Сарненську міжрайбази, Костопільський ресторан з овочесховищем та квасилозасолочний цех у Володимирці. На північні будови ми виїжджали з Рівного о шостій ранку на машині “Волга” разом з Неродою Миколою Марковичем, виконробом з електромонтажних робіт.

На Дубровицькій міжрайбазі о 8-й годині зустрілися з виконробом і вирішували проблемні питання.

Об одинадцятій годині ми вже були на будівництві міжрайбази в Сарнах, де нас зустрів виконроб Гега Степан Степанович. Ми оглянули будівництво, провели невеличку оперативну нараду.

О 14-й годині дня нас зустріла виконроб Рябешко Галина Федорівна на будові ресторану.

Ми оглянули об'єкти в Костополі, провели оперативну нараду, а вже о 16-й годині ми були в Рівному, в управлінні, де я провів нараду з керівниками відділів та головним інженером. На ній ми прийняли рішення: “Створити монтажну дільницю, куди повинні увійти: двадцять електриків та двадцять п'ять сантехніків, зварювальників, монтажників, майстри та виконроби сантехніків та електриків на чолі з керівником – інженером-електриком Неродою Миколою Марковичем”.

Два виконроби на дільниці мали вищу освіту, а два майстри – середню технічну.

Наступного дня я видав наказ про створення монтажної дільниці.

Наприкінці вересня я разом з директором Бронницького цегельного заводу Тихоміровим К., колишнім працівником КДБ, ознайомився з цим підприємством. Чутки про наш приїзд швидко поширились селом. Робітники всі жили поруч. Зібрався натовп. Люди були одягнені в лахміття, а їх обличчя – схожі

на обличчя шахтарів, які щойно виїхали з шахти. На них світилися тільки очі та зуби. Всі були напідпитку. Жінки прийшли з дітьми.

Робітники почали скаржитися – всі разом, перебиваючи один одного. Я підняв руку й так тримав її хвилину. Настала тиша. Я сказав: “Я приїхав сюди, щоб вислухати кожного з вас і допомогти вирішити ваші питання. Якщо ви сьогодні не готові вести розмову, то я приїду, коли мене покличете”. Вислухавши декількох підпилих, я зрозумів, що цей цегельний завод не потрібен ні державі, ні їм.

Бронницький завод за дев’ять місяців 1970 року приніс будівельно-монтажному управлінню шістдесят тисяч карбованців збитків. Я пообіцяв робітникам видати кожному понад норму комплект спецодягу.

Після зборів я зібрав керівників заводу. Вони доповіли мені, що обладнання на підприємстві потрібно повністю замінювати. Кількість робітників на важких роботах перевищувала потребу в півтора рази. На них працювали жінки. На заводі була пара коней та конюх.

– Навіщо вам коні? – спитав я у директора.

– Щоб на городах орати та по господарству робітникам допомагати, – відповів директор.

– У вас колгосп поруч. Заплатіть йому, і він усі городи за день зоре, – розсердився я.

Директор промовчав.

Ми поїхали з ним у Рівне. Я зрозумів: Бронницький завод потрібно закрити, і чим швидше, тим краще і для держави, і для управління. Цеглою Бронницького заводу управління не користувалось, бо його марка складала 30-40.

Я видав наказ: “Створити завод “Буддеталь” на базі Бронницького цегельного заводу. Директором заводу призначити Тихомірова, а головним інженером – Сурікова Анатолія Петровича”.

Останній зумів за 15 днів зварити в дворі контори металевий цех і почав у ньому виготовляти для виконробських дільниць металовироби. Крім того, він на вільному майдані, що належав облспоживспілці, побудував тимчасовий бетонно-розчиновий вузол, який уже централізовано постачав розчин та бетон на будови Рівного та Рівненського району.

Після утворення заводу “Буддеталь” туди перейшли майстер Буданов з підлеглими робітниками, які будували власну базу для заводу та надавали послуги для виконробських дільниць.

На одній та другій будовах виконувались фундаменти. Весь майдан міжрайбази був завалений залізобетоном. Будівництво міжрайбази було повністю забезпечене ним.

Вартість будівництва комплексів Рівненської міжрайбази та заготзбутбази складала близько п’яти мільйонів карбованців. Виконання за місяць на них становило в середньому 16 тисяч карбованців. Тут працювало сорок робітників,

які числились на виконробській дільниці. Крім того, виконробській дільниці надавали послуги двадцять робітників інших структур.

Треба було щось робити, бо при такому виконанні обсягів будівельно-монтажних робіт будови вдасться закінчити через двадцять п'ять років.

Кількість будівельних матеріалів на цих будовах складала шістдесят відсотків усіх матеріалів по управлінню, а виконання обсягів Рівненською дільницею становило десять відсотків від загального виконання по БМУ. Хоча згідно з доведеним планом на ці будови виконання складало близько сімдесяти відсотків. Таке планування і породжувало довгобуду.

В 1969 році за згодою колишнього керівника БМУ його заступник з постачання замовив та отримав з давальних матеріалів сто відсотків дванадцятиметрових попередньо напружених залізобетонних балок; колон та плит покриття та перекриття. На цей залізобетон були витрачені всі обігові кошти, тому фінансовий стан будівельно-монтажного управління на тривалий час буде важким.

Виконроб Рівненської дільниці не мав будівельної освіти, був поганим організатором. Щомісячно за результатами роботи у звітах виявлялось п'ять-шість тисяч збитків. Виконроб будівництвом майже не займався. Він багато часу приділяв особистим справам. На зборах його обрали заступником секретаря партійної організації. Гамалєєва Ксеня зробила його “недоторканим”.

Відвідуючи рівненські будови, я побачив, що весь залізобетон розкиданий по майдану і зберігається в неналежному стані. Балки, вивантажені на землю, лежали без прокладок, у грязюці, деякі плити мали тріщини. Я зробив виконробу зауваження, наказав поставити кран і за тиждень покласти весь залізобетон на дерев'яні прокладки.

На будівельний майдан у Мізоч я їздив через день або щодня та особисто контролював графік виконання робіт. Постійно зі мною їздив керівник монтажно-дільниці Нерода Микола Маркович, який відповідав за виконання всіх монтажних робіт на цих об'єктах.

Наприкінці вересня за домовленістю з головою правління облспоживспілки була видана постанова правління про створення госпрозрахункової дільниці при обласній транспортній колоні, яка буде обслуговувати будівельне управління.

Керівнику БМУ належало передати всі механізми новоствореній госпрозрахунковій дільниці ПАО ОСС. Туди ж підпорядкували і механізаторів.

Керівництво ПАО ОСС приймало від БМУ тільки тих механізаторів, у яких механізми були в роботі. А такі складали лише тридцять відсотків. Сімдесят відсотків механізмів були розкомплектовані. Механізатори, закріплені за ними, ремонтом не займались, а пиячили, продавали запчастини та надавали механікам особисті послуги. Розкомплектовані механізми під моїм щоденним тиском механіки скомплектували агрегатами з металообробки за п'ять робочих днів і були звільнені за власним бажанням. Робітників з розкомплектованих механізмів ПАО ОСС не взяло.

В цьому році мені потрібно було вирішити такі головні завдання: виконати план за десять місяців та річний; ввести в дію всі заплановані на 1970 рік будови; зменшити вдвічі кількість робітників, працюючих на погодинній оплаті праці, перевівши їх на відрядну оплату.

В Деражному, Костополі, Острозі, Червоноармійську будувались чотири торгові центри. На них були виконані фундаменти та стіни підвалу. Будівництво припинилось через відсутність колон, прогонів серії П-04. Я вирішив замінити колони та прогони цієї серії на звичайні. Такі колони та прогони були розраховані, ще коли я працював у Луцьку, для торгових центрів у Горохові, Іваничах, Ківерцях. За виданими кресленнями їх виготовив луцький завод “Буддеталь”.

Розраховуючи колони та прогони, я удвічі збільшив їх несучу здатність шляхом збільшення діаметра арматури, її класу, марки бетону та розмірів.

Наступного дня в мене відбулась зустріч з директором заводу “Буддеталь” Тарнопольським Іваном Микитовичем, де ми домовилися, що “Буддеталь” виконає наше замовлення і доставить колони і прогони своїми машинами. За два тижні вони були на нашому складі.

Протягом тижня на всіх чотирьох торгових центрах колони та прогони були змонтовані в підвалі, після чого по стінах та прогонах змонтували плити, які перекрыли підвальне приміщення. Це дало можливість продовжити будівництво.

Монтажна дільниця за жовтень виконала доведений набір робіт на сорок тисяч карбованців. Справилися з завданням й інші виконроби.

На будівництво мізоцьких об’єктів щоденно привозили з різних районів по сто-сто двадцять чоловік. Робітникам платили проїзні за час їх перебування в дорозі. Крім того, у Мізочі працювали сорок монтажників, малярів та лицювальників.

Виконробом на цих будовах працював Шкребій Григорій, який щойно повернувся з армії. Це був дисциплінований виконроб. Телефонував мені по декілька разів на добу й розповідав про всі проблеми, які в нього виникали. Я реагував миттєво. Через день я проводив там оперативні наради.

За перший місяць моєї роботи за власним бажанням звільнилося сімдесят працівників, з них шість виконробів та механіків.

Серед звільнених було чотири комуністи – два виконроби та два механіки, в яких виявились нестачі матеріальних цінностей. Секретар партійної організації Гамалєєва дивилась на мене скося, але не втручалась і не захищала зlodіїв.

За жовтень у будівельно-монтажному управлінні вдалося вирішити головні завдання: за жовтень план виконано на сто п’ятдесят два відсотки, а за десять місяців – на сто два відсотки; при ПАО ОСС створено дільницю, яка почала надавати послуги нашому управлінню. Всі розкомплектовані механізми укомплектували агрегатами й передали від БМУ ОСС в ПАО ОСС, а звідти – на ремонтні заводи. Протягом жовтня вони повернулися з ремонтних заводів

капітально відремонтовані; були виготовлені та змонтовані колони та прогони над підвальними частинами чотирьох торгових центрів у Костополі, Острожці, Червоноармійську; створена монтажна дільниця; ліквідовані прості робітники, які раніше невчасно виїжджали у відрядження через відсутність коштів; створено підприємство “Буддеталь”, побудований механічний цех та бетонно-розчиновий вузол для централізованої доставки розчину та бетону на будови Рівненського району; будівництво універмагу було забезпечено робітниками.

На початку листопада Гайдук Володимир Іванович запросив мене поїхати з ним у Мізоч. Його турбував незадовільний стан будівництва універмагу та хлібозаводу.

Приїхавши в Мізоч, спочатку оглянули будівельний майдан хлібозаводу. Стан був жахливий: огорожа майдану відсутня; водонапірна башта не змонтована; зовнішні мережі та благоустрій не зроблені; всередині хлібозаводу не виконані опоряджувальні роботи та не вкладена підлога; електромонтажні та сантехнічні роботи ще не розпочинались. Вентиляційні камери не змонтовані і монтаж вентиляційних коробів не розпочинався; покрівля не закінчена, вікна не заклеєні.

Після огляду хлібозаводу ми поїхали на будівництво універмагу. Там потрібно було: виконати дренаж у підвальному приміщенні; заскрити металеві вітрини; виконати сантехнічні та електромонтажні роботи; виконати зовнішні мережі та благоустрій на майдані універмагу; виконати лицювання фасаду; закінчити всі загальнобудівельні роботи в підвальному приміщенні та на поверхах.

Після оглядин об’єктів Гайдук В.І. покинув мене й обіцяв за мною заїхати через дві години.

Через дві години до будови під’їхала “Волга”. В ній сидів голова сільпо Поліщук, кум Гайдука В.І. Раніше він працював головою райспоживспілки, а Гайдук В.І. у нього – головним бухгалтером універмагу. Після ліквідації Мізоцького району їх шляхи розійшлись.

Мене покликали в машину, і ми поїхали додому до Поліщука. Була сьома година вечора. Господиня запросила до столу.

Цілий вечір за столом Володимир Іванович докоряв господарям за невиконання плану товарообігу в торгівлі. Родина обіцяла виправити становище.

Дорогою в Рівне Гайдук В.І. переконував мене: “Якщо не здати ці дві будови – для кооперації буде проблема, а для сільпо – катастрофа”.

Я пообіцяв ввести в дію ці об’єкти.

Михайло Миколайович Мичко працював у будівельно-монтажному управлінні начальником планового відділу. Це була дуже талановита людина. Він ніколи нічого не писав від руки. Він закладав лист паперу в електронну машинку і друкував документи відразу в чистому варіанті.

Я частенько закликав його до кабінету і просив виконати відразу п’ять-шість доручень. Він завжди, заходячи до кабінету, тримав у руці маленький

клаптик паперу та олівець. Усі п'ять-шість доручень нотував по одному слову та мовчки виходив.

Питання бували такі: підготуйте наказ по кадрах; напишіть скаргу з “перцем”; дайте відповідь чемно і т.д.

Через двадцять хвилин Михайло Миколайович повертався до кабінету з надрукованими в п'яти примірниках проектами наказів та інших документів. Він усім відділам розносив проекти наказів для пропозицій. Якщо зауваження були, він їх враховував, а якщо ні, то друкував документ і приносив до мене на підпис. Михайла Миколайовича в 1969 році обрали головою об'єднаного комітету профспілки БМУ ОСС.

Його поважали. Він допомагав усім, кому міг, безкорисливо, завжди боровся за справедливість.

У другому кварталі здали хлібозавод у селі Злазне. Але, оскільки управління в цілому план не виконувало, правління облспоживспілки премію будівельникам не видавало.

Мичко М.М. написав колективну скаргу в ВЦРПС. Звідти зателефонували в облспоживспілку, і протягом трьох днів премія за введення в дію хлібозаводу в Злазне була виплачена.

Якось я запитав у Михайла Миколайовича: “Чого так вийшло, що у вас забрали завод торгового обладнання й передали його до Києва? І як на це подивилась облспоживспілка?”

Він мені відповів: “Це все зроблено під тиском міськкому та обкому партії. Але в договорі між заводом торгового обладнання та облспоживспілкою було записано, що підприємство зобов'язане надавати будівельно-монтажному управлінню облспоживспілки такі ж послуги, які надавало раніше. Зокрема в договорі вказано: столярні вироби для управління на його замовлення виготовляє завод торгового обладнання”.

Почувши таке, я поїхав на завод. Директор заводу Ярмольчук С.Д. зустрів мене привітно. На моє запитання: “Чому завод не виготовляє столярні вироби для управління?” він відповів: “Мені облспоживспілка не передала необхідних для цього матеріалів. А по-друге, завод буде виконувати столярні вироби за умови, якщо їх кількість одного розміру буде не менша, як тридцять одиниць”.

Про цю зустріч я доповів голові правління облспоживспілки. Він наказав секретарю викликати до себе Ярмольчука С.Д.

Наступного дня я й директор ЗТО Ярмольчук С.Д. зустрілись у кабінеті Гайдука В.І. Ярмольчук С.Д. почував себе впевнено. Гайдук В.І. не вимагав, а просив директора допомогти мені.

Ярмольчук поводить себе коректно, але звинувачував структурні підрозділи, підпорядковані правлінню, за те, що не передали заводу ліс на виготовлення управлінню столярних виробів.

Я відвідував завод декілька разів. Директор завжди приймав мене чемно, але нічого не робив.

Не знаючи причин передачі заводу торгового обладнання від будівельно-монтажного управління облспоживспілки Київському промислового тресту “Укоопспілки”, я підготував скаргу на ім’я завідуючого відділом обкому партії, а другу – на правління в Київ.

Через три дні в управління під’їхав Ваврисюк Іван Іванович, посадив мене у свою машину і повіз на завод.

Ярмольчук С.Д. зустрів нас біля прохідної. Обходячи територію заводу, підійшли до мостового крана і чотирьох пропарювальних камер, де до передачі заводу Київському тресту бригада бетонників виготовляла залізобетон для будівельно-монтажного управління. Іван Іванович звернувся до Ярмольчука: “Віддай будівельно-монтажному управлінню двадцять соток майдану, де розташовані пропарювальні камери та мостовий кран. У залізобетонній огорожі зроби отвір, встанови ворота і зроби вихід на вулицю Млинівську. Таким чином ти вирішиш усі проблеми”.

Директор заводу відповів: “Не можу, бо проектується новий завод, і ця ділянка буде задіяна”.

Від зустрічі з Ярмольчуком ми користі для управління не отримали.

Через три дні Гайдук В.І. запросив мене поїхати з ним у Мізоч на будівництво хлібозаводу й універмагу.

Я виїхав в облспоживспілку на сорок хвилин раніше. Дорогою згадав, що забув на своєму письмовому столі надруковане розпорядження про виділення управлінню двох мотоциклів з коляскою: для механіка та виконроба монтажної дільниці. Про це я домовився з головою правління раніше.

Повернувшись в управління, щоб узяти розпорядження, я зайшов у виробничий відділ і запитав у керівника відділу: “Де можна знайти головного інженера та механіка?” “Мабуть, у буфеті!” – відповів Ярмчук Яків Дмитрович, який ненавидів Радянську владу і ці порядки, але чесно виконував свої обов’язки. Ярмчук Я.Д. продовжив: “Я вам раджу: їдьте назад до Луцька, бо тут все одно нічого не зробите”. “Ні! – відповів я спокійно. – Раніше будуть розігнані всі п’янички та злодії, а пізніше побачим!” – і мовчки пішов до свого кабінету.

Через хвилину до кабінету забіг захеканий механік:

– Ви мене шукали? – винувато спитав.

– Ні! – відповів я.

За ним з’явився головний інженер з тим же запитанням.

Я знову відповів: “Ні!”, – взяв розпорядження і поїхав.

Четверо працівників пиячили в буфеті неподалік від контори. Хтось терміново їх повідомив про моє повернення.

В середині листопада в Рівному відбувся актив, на якому були присутні 600-700 чоловік: керівники підприємств, організацій, секретарі партійних та комсомольських організацій, голови профкомів. З доповіддю виступив Антоненко Едуард Едуардович.

Несподівано в його доповіді пролунало: “В будівельно-монтажному управлінні облспоживспілки працює заступником керівника управління з постачання

Дублін Михайло Йосипович, який має три класи освіти. У той же час разом з ним працюють працівники з вищою освітою”.

Щоб така інформація потрапила в доповідь першого секретаря міськкому партії, потрібно було мати великі зв'язки в партійних колах. Таке робилось, щоб когось знищити. Міськком партії ніколи не торкався структурних підрозділів облспоживспілки.

Коли Дублін М.Й. дізнався про це, заплакав від образи, а потім сказав: “Я пройшов усю війну, мене скрізь поважали, бо я працював чесно. Злодії скрізь мають зв'язки і дах”. А тоді попросив: “Дозвольте мені виїхати у відрядження, щоб розвіятись. Я порожнім не приїду. А потім повернуся до Луцька, додому. Мене родина давно чекає. Вже півроку заступник керуючого тресту в Луцьку пропонує посаду старшого інженера з особливо важливих доручень у відділі постачання тресту. Набридло боротись зі злодіями”.

Наступного дня Дублін поїхав у невідомому напрямку.

Боротьба в будівельно-монтажному управлінні продовжувалась.

Наприкінці листопада відбулися партійні збори, на яких Рівненська та Дубровицька дільниці звітувалися про хід виконання планових завдань. На збори прибули заступник голови облспоживспілки і начальник управління капітального будівництва.

Плановий відділ добре підготувався до зборів. Він зробив повний аналіз господарської діяльності названих дільниць за дев'ять місяців.

Виконроб Рівненської дільниці побудував свій звіт на звинуваченні керівництва управління, відділу постачання. Дубровицька дільниця звітувалась за виконані показники.

На зборах з аналізом виступив керівник планового відділу Мичко Михайло Миколайович. Він, нікого не звинувачуючи, навів факти: за дев'ять місяців план по Рівненській дільниці виконаний на п'ятдесят шість відсотків, тут зафіксовано 1060 прогулів, що склало 21% загального відпрацьованого часу. Прямі приписки по транспорту та механізмах на дільниці склали 10600 карбованців. Залишки матеріалів на будові в сумі складають триста відсотків річного плану будівельно-монтажних робіт, або шістдесят відсотків від усіх залишків матеріалів по управлінню, або двісті відсотків планових запасів матеріалів для всього управління.

Партійні збори прийняли рішення: “Визнати роботу Рівненської дільниці за дев'ять місяців 1970 року незадовільною та зобов'язати виконроба розробити спільно з виробничим відділом план заходів з покращення стану справ на дільниці”.

За два місяці моєї праці в управлінні було звільнено за власним бажанням: за крадіжку та приписки – вісім виконробів, механіків та інженерів; за пияцтво в робочий час – дванадцять робітників.

У зв'язку з передачею розкомплектованих механізмів на новостворену дільницю без роботи залишилися тридцять механізаторів, слюсарів, водіїв.

Їм запропонували роботу на відрядній оплаті в механічний цех, на новий бетонно-розчиновий вузол, на будівельні дільниці, у відділ головного механіка. погодилися вісім механізаторів, двадцять два подали заяву про звільнення. Двадцять робітників-механізаторів передали в новостворену дільницю з обслуговування будівельно-монтажного управління.

Освітній рівень керівників в управлінні був незадовільний. Вісімдесят відсотків виконробів закінчили три-чотири класи шкіл майстрів-будівельників після семи- та десятирічок. Тільки на монтажній дільниці виконроби мали вищу та середню технічну освіту.

На цій же дільниці кваліфікація робітників була від четвертого до шостого розрядів. А загалом на будівельних дільницях сімдесят відсотків робітників не мали кваліфікації.

В листопаді міськом партії доручив нашому управлінню спорудити на вулиці Гагаріна шістдесят метрів підпорої стіни заввишки вісімдесят сантиметрів. Я викликав до себе виконроба Рівненської дільниці – заступника секретаря партійної організації, і доручив йому виконати ці роботи за дві доби. Виконроб пообіцяв. Через дві доби я поїхав на місце перевірити виконання доручення. Роботи з будівництва стіни не розпочинали.

Приїхавши в управління, я зателефонував виконробу: “Чому не виконане доручення по будівництву підпорої стіни?” Той мовчав. Був виданий наказ виконробу оголосити догану і визначили новий термін – дві доби. Стіна була збудована.

Після відвідин разом з завідуючим будівельним відділом обкому партії заводу торгового обладнання я доповів про це заступнику голови правління з будівництва Залуцькому Мар’яну Івановичу. Сказав і про скаргу, яку я написав в обком партії та в Укоопспілку.

– Ага, злякались! – задоволено вигукнув Мар’ян Іванович. – І на них управа знайшлась!

Я, не розуміючи його задоволення, спитав: “А чому ви радієте?”

Він розповів мені історію: “В Дніпропетровську відкривали політехнічний інститут. Перший секретар Дніпропетровського обкому партії наказав голові правління Дніпропетровської облспоживспілки передати гуртожиток кооперативного технікуму новоствореному ВНЗ. Гуртожиток передали. Колектив викладачів кооперативного технікуму разом з батьками студентів написали скаргу на ім’я Косигіна – Голови Ради Міністрів СРСР. За тиждень пролунав дзвінок від помічника Косигіна: “Гуртожиток повернути, бо це кооперативна, а не державна власність, і це протизаконно”.

Всі кооператори раділи такому рішення.

Ось чому приїздив Іван Іванович. Він просто побажав дізнатись, як далеко може просунути скарга.

Наприкінці листопада ми разом з керівником планового відділу сиділи в моєму кабінеті і розглядали проект плану на 1971 рік. Несподівано зайшли

Дублін Михайло Йосипович і директор гуртової бази облспоживспілки, яка централізовано забезпечувала управління будівельними матеріалами та обладнанням.

Після привітання зав'язалась розмова на буденні теми. Раптом директор бази Гончарук Олександр Григорович сказав: “Ви остерігайтеся Антоненка Е.Е., бо це німецький шпигун. Ось побачите, його незабаром розкриють”. Я від цих слів заціпенів і підозріло подивився на Гончарука О.Г.

“Підем, підем!” – промовив Дублін, легенько беручи директора бази за плече і направляючись до дверей. Вже з порога директор промовив тихішим голосом: “Його швидко розкриють!”

Двері зачинились. Настала тиша.

– Що це за провокація? – спитав я у Михайла Миколайовича.

– Вона вже тягнеться майже два роки, – відповів він. І розповів таке. – Те, що ми залишилися без заводу торгового обладнання – це наслідок цієї історії. Відносини між Гайдуком В.І. та Антоненком незадовільні, і від цього страждають керівники структурних підрозділів і самі структурні підрозділи. Власне, ви вже це відчули на собі – незаконні два посадових оклади від народного контролю, докір у доповіді за Дубліна, залякування Луценком В.І. викликати на бюро всіх членів правління. А підлабузників в Антоненка Е.Е. багато, і вони під його маркою роблять паскудні вчинки.

Раніше Антоненко Е.Е. та Гайдук В.І. дружили між собою. Вони обидва – учасники Великої Вітчизняної війни. Обидва піднялись самотужки з низів. Антоненко починав свою кар'єру з директора Будинку культури, а Гайдук – з головного бухгалтера Мізоцького універмагу.

Після обрання Антоненка Е.Е. першим секретарем Млинівського райкому партії, де працював головою райспоживспілки Гончарук Олександр Григорович, відбулось засідання бюро райкому. На ньому Антоненко Е.Е. доручив кожному підприємству та організації надати допомогу лікарням, дитячим садкам, школам у ремонті приміщень та виділенні безкоштовно матеріалів і визначив термін виконання цих доручень.

На наступному бюро райкому партії перевіряли виконання партійних доручень. Коли Антоненко Е.Е. спитав у голови Млинівської райспоживспілки, чому він не виконав партійне доручення, той спокійно відповів: “Мені заборонила це робити облспоживспілка”.

Антоненко розсердився і запропонував членам бюро райкому партії таке рішення: “За невиконання партійного доручення Млинівського бюро райкому партії Гончаруку Олександрю Григоровичу оголосити сувору догану з занесенням в облікову картку та рекомендувати правлінню облспоживспілки зняти його з займаної посади”.

Голова правління облспоживспілки поскаржився першому секретарю обкому партії Мозговому Івану Олексійовичу, але переміг у цьому конфлікті Антоненко Е.Е.

Гайдук В.І. забрав свого підлеглого в Рівне і призначив його директором бази матеріально-технічного постачання облспоживспілки.

Відтоді вже сім років стосунки між Антоненком та Гайдуком були напружені, від чого страждали і система кооперації, і місто Рівне.

На час обрання Антоненка Е.Е. першим секретарем Рівненського міськкому партії Ярмольчук Степан Дмитрович уже працював директором заводу торгового обладнання. Фактично це була самостійна структура будівельно-монтажного управління облспоживспілки. Підприємство мало столярний цех, невеликий механічний цех, невелику котельню та маленький цех гальваніки. В 1969 році змонтували мостовий кран, щоб почати виготовляти дрібний бетон для будівельно-монтажного управління.

Потужності столярного цеху дозволяли випускати більшу кількість столярних виробів, ніж це було потрібно управлінню. Керівник БМУ дозволив заводу випускати торгове обладнання для системи облспоживспілки, щоб отримати додатково ліс і дошки.

Торгове обладнання тоді було в дефіциті. Його випуск давав заводу основні прибутки.

На підприємстві зібрався кваліфікований колектив столярів високих розрядів, зварювальників, гальваніків, слюсарів, мотористів та інших професій. Незабаром завод зміг забезпечувати торговим обладнанням усю область.

Робітники-столярі, якщо не мали роботи в цеху, частково виконували на будовах області шатрові дахи, настеляли дерев'яну підлогу, паркет і лінолеум, встановлювали вікна і двері, викрутки та замки, склили вікна та двері. Але все одно робітники не завжди були завантажені повною мірою. Помилка минулих років – це не зважати на такі явища, як відсутність роботи, що негативно впливало на заробітну платню робітників, їх зацікавленість працювати.

В Укоопспілки не вистачало торгового обладнання, особливо в південних та східних регіонах України. Керуючий промисловим трестом Укоопспілки раніше працював на цьому підприємстві, і йому потрібні були його потужності, щоб налагодити випуск торгового обладнання для всієї України.

Ярмольчук Степан Дмитрович до того, як його порекомендували на посаду керівника структурного підрозділу будівельно-монтажного управління облспоживспілки, тривалий час працював першим секретарем міськкому комсомолу, в партійних органах. З Антоненком був давно знайомий і мав з ним дружні стосунки.

Послухавшись поради розумної, скромної людини – керівника промислового тресту Укоопспілки, в якого я пізніше теж багато чого навчився, Ярмольчук С.Д. почав діяти – швидко й напористо, таємно, але розумно. Ніхто нічого спочатку не помітив.

Федоренко запропонував йому план дій: залишити колектив без основної роботи, замовлень на столярні вироби та торгове обладнання; зменшити головним спеціалістам заробітну платню; таємно пояснити робітникам заводу,

що заробітна плата збільшиться, якщо завод підпорядкувати тресту Укоопспілки, бо тоді замовлень та матеріалів буде в достатній кількості. Про це бажано зібрати підписи робітників.

Ярмольчук С.Д. попросився до Антоненка Е.Е на зустріч. Він йому пояснив: “Якщо Ви допоможете підпорядкуватись тресту Укоопспілки, то ми з республіки отримаємо замовлення на виготовлення торгового обладнання, яке дефіцитне на півдні та сході України. Нам будуть виділяти необмежені фонди металу, труб, лісу. За це обладнання Ви зможете виміняти будь-який товар. Ми наберемо на завод кращих спеціалістів, які допомагатимуть лікарням, школам, дитячим садкам. Ми побудуємо за два роки цех пластику, гальванічний цех та цех ламінованої плити, котельню”.

Антоненко Е.Е вислухав міркування Ярмольчука С.Д. й відразу погодився допомогти. Через декілька днів Антоненко Е.Е зустрівся з Ярмольчуком С.Д. та керуючим промисловим трестом Укоопспілки Федоренком Д. Вони таємно домовились про спільні дії.

Через тиждень Антоненко Е.Е. виніс на бюро міськкому партії питання “Про розгляд скарги колективу робітників заводу торгового обладнання...” Бюро прийняло рішення: “Просити бюро обкому партії прийняти рішення про передачу заводу торгового обладнання промислому тресту Укоопспілки”.

Про це ніхто не знав. Гайдука В.І. лише повідомили: “Бюро обкому на підставі колективної скарги робітників заводу торгового обладнання та рішення бюро міськкому партії рекомендує правлінню Рівненської облспоживспілки передати завод торгового обладнання в підпорядкування промислому тресту Укоопспілки”.

Після бюро обкому всі члени правління підписали постанову правління облспоживспілки: “Просити правління Укоопспілки передати на баланс промислому тресту Укоопспілки завод торгового обладнання”. До постанови додався підписаний з трестом договір, підготовлений канцелярією облспоживспілки.

Договір передали представнику промислового тресту Укоопспілки.

Укоопспілка підготувала постанову про передачу заводу промислому тресту. Проте її не завізував жоден член правління Укоопспілки, а також керівник управління капітального будівництва Бойко Є.Я.

Постанову поклали на підпис голові правління Укоопспілки, але він її без візи Бойка Євгена Якимовича не підписував.

Про цю постанову Укоопспілки ніхто в будівельно-монтажному управлінні облспоживспілки не знав, аж доки Бойко Є.Я. не повідомив про неї свого інститутського однокурсника, а на той час керівника управління Корсюка О.М. Після цього Корсюк О.М. зайшов до Гайдука і поклав йому заяву про звільнення та печатку на стіл.

Незабаром відбулось бюро обкому партії. Антоненко попросив слова: “Іване Олексійовичу! Є пропозиція: за невиконання рішення бюро обкому партії голову правління облспоживспілки Гайдука В.І. виключити з партії, – і

продовжив. – Завод торгового обладнання не переданий тресту Укоопспілки, а робітники сидять без роботи”.

– Що трапилось? – спитав Мозговий у Гайдука В.І.

– Я і всі члени правління підписали постанову Укоопспілки. Вона знаходиться на підписі в голови правління Укоопспілки, – перелякано відповів Гайдук В.І.

– Вийди в приймальню, набери голову по моїй вертушці і поясни ситуацію, – наказав Мозговий І.О.

Гайдук В.І вийшов і зробив так, як йому наказали.

Повернувшись на бюро, Гайдук доповів, що голова Укоопспілки обіцяв підписати постанову.

– Ось і добре, – промовив Мозговий І.О.

Ярмольчук Степан Дмитрович після того, як я відвідав завод з завідуючим відділом обкому партії Ваврисяком Іваном Івановичем, запропонував мені: “Давай почнемо спільно працювати. Але зрозумій – я ж не зможу собі на збиток випускати для тебе продукцію”. І порадив: “Ти починай будувати собі цех. Труби, кутник, будь-який метал, дошки, ліс бери в мене, скільки бажаєш. Я тобі дістану повністю обладнання для столярного цеху”.

– Добре! – відповів я. – Більше скарг не буде.

Кожен з нас дотримав свого слова. Я протягом двох років користувався матеріалами заводу як власними.

На початку грудня мені зателефонував голова правління Волинської облспоживспілки і сказав: “Коли прийдеш до Луцька, зайді до мене”.

В суботу я поїхав до Луцька. Зустрів виконроба Борисюка Захара Павловича і ще декількох виконробів, з якими працював. Вони переконували мене зустрітись з головою Корнійчуком.

Я зустрівся з Корнійчуком. Він мені сказав: “У Луцьку в тебе особняк, родина та вільна посада керівника управління. Я тебе чекаю до кінця року. Іди думай!”

У понеділок вранці я зустрівся з Гайдуком В.І.

– Володимире Івановичу! – сказав я. – Будівельно-монтажне управління виконає і перевиконає план будівельно-монтажних робіт за 1970 рік. Усі заплановані об’єкти будуть введені в дію в цьому році. Я хочу з першого січня 1971 року звільнитись, бо я повертаюсь до Луцька. Я попрошу Вас підписати заяву про звільнення. Ви за місяць підберете собі керівника управління.

– Яка причина? – спитав Гайдук В.І.

– В Луцьку в мене особняк, родина.

– Це не причина, – відповів Гайдук В.І. і продовжив. – Про квартиру ти питання не ставив, а якщо поставиш, будемо його вирішувати. Ми тебе не відпускаємо, і не забувай, що в нас є надійний помічник – міськком партії, від якого чистими не звільняються без їх згоди.

Через тиждень після від’їзду Дубліна у відрядження в кабінеті задзвонив телефон. Я підняв. Пролунав голос Дубліна Михайла Йосиповича. Він промовив: “Я зустрів однополчанина. Він – директор військового заводу, який розташований у лісі. Завод випускає товари народного споживання – акваріуми, лицювальну плитку

зі скла різних кольорів. Її можна відправляти в контейнерах по 200 м² та у вагонах по 1400 м². Я для проби відправив уже один контейнер з плиткою. Якщо вона сподобається, то відвантажу вагон. Я через тиждень зателефоную”.

На початку жовтня я відвідав будівельний майдан, на якому був збудований бетонно-розчиновий вузол. Тут були змонтовані: бетонорозмішувач на 250 літрів для виготовлення бетону і бетонозмішувач для виготовлення розчину. Біля бетонної споруди заввишки у триповерховий будинок по боках вузла були змонтовані два зварених силоси з металу для зберігання цементу на шістьнадцять тонн кожен. До бетонно-розчинового вузла було завезено чотириста тонн щебеню та двісті тонн піску. Вузол міг за зміну випускати п'ятдесят-шістдесят кубів бетону та стільки ж розчину. Потреба в розчині складала шістьдесят кубометрів на зміну, в бетоні – до двадцяти.

На межі земельної ділянки, відведеної для будівництва майбутньої бази БМУ, знаходився склад управління, огорожений металевією сіткою. Він ніким не охоронявся. З фасадного боку від дороги були встановлені ворота з сітки. На складі зберігалось чотири вагони каналізаційних труб різних діаметрів, два вагони лісу, який уже струхлявів, три вагони арматури катанки 10А-III, дошки, різне старе обладнання та багато вже непридатних матеріалів.

Я наказав зробити інвентаризацію складу. Інвентаризація виявила нестачу вагона каналізаційних труб і залишки матеріалів на суму близько вісімдесяти тисяч карбованців, з них: три вагони арматури 10А-III катанки на суму двадцять чотири тисячі карбованців; три вагони лісу на чотири тисячі карбованців і два вагони каналізаційних труб, крім вагона нестачі. Вартість труб у залишку складала шість тисяч карбованців. Інших неліквідів налічили ще на п'ять тисяч карбованців. Крім того, на складі зберігались і потрібні матеріали: рейки, шпали, швелер, арматура, листовий метал.

Комірник, якщо потрібно, виходив на роботу, вранці відпускав матеріали, а потім починав пити. Цілими днями він ходив чумним. Про нестачу вагона каналізаційних труб головний бухгалтер управління відразу доповів в облспоживспілку.

Наступного дня до мене прийшов головний ревізор облспоживспілки і почав умоляти, посылаючись на прохання голови правління, щоб я списав вагон труб. Я відмовився, хоча знав, що вони нікому не потрібні. Комірник їх не продав. Його, п'янюгу, просто надурили. Я був у цьому впевнений. Я відповів: “Ми використовуємо за рік на наші будови 30-50 м труб діаметром 50, а в вагоні їх 4000-5000 метрів”.

Ревізор пішов. Матеріали передали до суду. Я був присутній на суді. В своєму виступі я заявив: “Склад не охоронявся, але ці труби на склад не надходили, бо вивезти непоміченими вагон труб неможливо. Населенню ці труби практично не потрібні. Комірника підставили”.

Мої свідчення допомогли п'яничці. Суд виніс рішення: “Комірнику виплатити 40% від вартості труб – 1300 карбованців”. Решта суми пішла на збитки БМУ.

Після інвентаризації складу я доручив Дубліну знайти покупця на три вагони арматури 10А-III.

У західних областях не було заводів, які б використовували цю чудову арматуру для виготовлення залізобетону.

Дублін розсердився: “Нас цю арматуру примусив прийняти голова облспоживспілки. Її замовив хтось із торгівлі, а Корсюка змусили виписати на управління. Вони з нашого управління зробили помийну яму”.

Я вислухав його і відповів: “Більше цього не буде! Але сьогодні воно все числиться за нами”.

– Добре! – вже спокійним голосом відповів він. – Я займусь арматурою.

Через три доби після отримання контейнера з плитою знову зателефонував з Брянського лісу Дублін М.Й. і повідомив, що до директора заводу з Челябінська приїхав ще один їх однополчанин, який на економайзерному заводі працював керівником цеху. Економайзери – це звичайні труби діаметром 50, з металевого листа завтовшки 2 мм, розміром 200x200 мм, через 50 мм приварені. Вони випускались двох видів: дво- та триметрові.

Економайзери повинні були витримувати тиск вісімнадцять атмосфер. Труби, які не витримували цього тиску, бракували, і тоді ці ребристі труби використовувались для опалення складів, магазинів під вітринами та в підсобних приміщеннях.

Незабаром управління отримало вагон скляної плитки. В кожну пачку плитки, загорнуту в обмотувальний сірий папір, входило десять плиток 15x15 см.

У вагон входило сімдесят тисяч пачок плиток. Цілий тиждень цю плитку перевозили для зберігання в різні склади.

Отримані ребристі труби дооцінили з 12 до 36 карбованців за один метр і почали ними вільно торгувати.

Я домовився з головним бухгалтером управління Сучиком Євгеном, щоб він уцінив непридатний товар до десяти копійок, а потім списав його за актом на суму 20-30 карбованців.

Тільки за грудень було продано та обміняно на інший товар близько 500 м² плитки, що дало можливість списати непридатних матеріалів на суму близько 20 тисяч карбованців, а за рахунок продажу ребристих труб вдалось за актом списати непридатних матеріалів на 18 тисяч карбованців.

В 1970 році БМУ на доведений річний план будівельно-монтажних робіт централізовано забезпечувалось матеріальними ресурсами з державних фондів на 40-50%. Останні матеріали брали з торгівлі. Кооперації дозволялось використовувати з торгівлі три відсотки матеріалів на власне будівництво та ремонтні роботи у своїй системі.

У зв'язку з тим, що кооперація в ті часи не виконувала планів товарообігу, то матеріали на будівельні та ремонтні роботи з дрібної торгівлі видавалися з великими потугами, особливо дефіцитні.

Крім усіх цих негараздів, у Рівненській облспоживспілці була повністю відсутня власна база з виготовлення збірного бетону та залізобетону, асфальту і столярних виробів.

В таких умовах Дублін М.Й. відігравав дуже велику роль.

* * *

За півроку безгосподарності були продані агрегати з сімнадцяти механізмів та десятки одиниць малої механізації (крани “Піонер”, бетонозмішувачі, насоси, лебідки, зварювальні апарати, кисневі балони, ацетиленові апарати).

В управлінні залишилась база в дворі контори, яка знаходилась на вулиці Горького, за залізничним переїздом: два одноповерхові будинки, які одночасно служили огорожею майдану з двох боків.

* * *

В управлінні працювали виконробами та майстрами три жінки. На Костопільській виконробській дільниці – Рябешко Галина, на Острозькій – Волкова Людмила, на Гощанській – Лакей Галина. Всі жінки були відповідальні, виконували свої обов’язки краще за багатьох чоловіків. Бригадирами в них працювали чоловіки, які мали освіту чотири-сім класів, але були чудовими організаторами та спеціалістами-практиками.

Не мали освіти і виконроб Сарненської виконробської дільниці Гега Степан Степанович та його бригадир, але вони обидва мали великий досвід і вміли добре організувати роботу. Сарненська виконробська дільниця була одна з найкращих в управлінні. Не було претензій і до Кудрі Петра Степановича, який керував виконробською дільницею в Дубровиці.

Інші виконроби в районах – були випадковими людьми. В Зарічному на будівництві ресторану протягом року майстром числився шістьдесятип’ятирічний чоловік. За цей час не прийняв на роботу жодного робітника. Замість того, щоб займатися справою, він ціле літо пас на будівельному майданчику свою корову.

На початку жовтня я відвідав Зарічне. На майдані паслась прив’язана до вбитого кілка корова. Навколо валялося близько шістьдесяти бетонних блоків, завезених на фундаменти ресторану. Майстра я на місці не застав. Походивши майданом хвилин з десять, повернувся в Дубровицю. Там оглянув будівництво міжрайбази, подякував виконробу Кудрі П.С. за порядок і належну організацію на будові та повідомив його про своє рішення: “Я їду в Рівне, і сьогодні ж підпишу наказ про те, що Дубровицькій дільниці передається будівництво ресторану в Зарічному. Людей туди можеш возити машиною. Проїзні управління буде оплачувати!”

* * *

В середині жовтня я зустрів свого однокурсника Богана Анатолія Федоровича. В Українському інституті інженерів водного господарства ми з ним були не тільки товаришами, але й одностудентами в багатьох питаннях. Боган А.Ф. на той час працював керівником дільниці в БУ РСУ-4. Його управління працювало по всій Україні, тут були чудові спеціалісти, які виконували складні будівельні роботи.

Управління почали “трусити” ревізори та відділ боротьби з організованою злочинністю. В Рівному на дільниці тридцять висококваліфікованих робітників залишилися без роботи. Я запропонував йому побудувати мені швидко два цехи на вулиці Млинівській. Він з задоволенням погодився.

На вулиці Млинівській в кінці відведених п’яти гектарів землі для майбутнього заводу будівельно-монтажного управління залишався клаптик землі площею 2,7 гектара. Він мав трикутну форму. Межами його були: з одного боку – майдан майбутнього заводу, з правого боку – залізниця, підведена до будівельного майдану міжрайбази, а з лівого – об’їзна дорога на Луцьк. Цей трикутник належав Шпанівському радгоспу. Земля не оброблялася вже декілька років. Крім того, ділянка мала ухил до межі землі облспоживспілки, перепад відміток складав два метри. Внизу цієї площі землі в дощову погоду завжди стояла калюжа.

Домовившись з Боганом про будівництво двох цехів, я ввечері вдома накреслив генплан земельної ділянки та розмітив майбутні споруди. На плані був нанесений гараж на п’ять боксів та споруда з підвалом, у якому мав розташуватися столярний цех. На поверсі ж планувалися побутові приміщення та цехи. Між цехами розташовувалась площа для стоянки машин та механізмів. Знизу в трикутнику передбачалася заправка на дві колонки – під бензин та солярку.

Вранці я поїхав у Шпанів і звернувся до агронома радгоспу Кана. Кан подивився на генплан, прочитав написане мною відношення з проханням передати 2,7 гектара землі будівельно-монтажному управлінню під будівництво його бази, посміхнувся і, нічого не пояснюючи, підписав листа, написав на кресленні “Дозволяю!” та поставив печатку.

Я зрадів, думаючи, що це вже дозвіл. Досвіду в мене не було, земельних законів я не знав.

Кан же знав, що його згода – це тільки початок для погодження. Він бажав позбутися цього клаптика землі, бо вона не оброблялась, а план врожаю на неї доводили.

Боган А.Ф зі своїми вільними робітниками за два місяці побудував два об’єкти: гаражі, цехи з побутовими приміщеннями та столярний цех.

* * *

За 1970 рік за мою участь були введені в дію: універмаг у Гощі; ресторан у Володимирці; універмаг у Рокитному; хлібозавод і універмаг у Мізочі.

Всі будови були введені в дію в четвертому кварталі. План будівельно-монтажних робіт був виконаний за четвертий квартал на 118%, а річний план на 103%.

За четвертий квартал були здійснені такі заходи: створений завод “Буд-деталь”, який побудував механічний цех для виготовлення металевих деталей, металовиробів, арматурних каркасів та сіток; побудований бетонно-розчиновий вузол для централізованого постачання бетону; створена монтажна дільниця; дільниця з обслуговування та управління механізмами; передані чотирнадцять розкомплектованих механізмів в обласне транспортне об’єднання,

яке їх на заводі відремонтувало; звільнено багато робітників, які пиячили, крали, не бажали працювати. Всі звільнилися за власним бажанням, без скарг; побудована нова база, куди ввійшли гаражі, столярний цех та побутові приміщення; управління прийняло на роботу декілька десятків кваліфікованих робітників; робочі, які виїжджали у відрадження, вже не прогулювали по два-три дні в чеканні грошей; уцінено, а пізніше списано непридатних матеріалів на сорок тисяч карбованців; зупинене раніше будівництво чотирьох торгових центрів – у Костополі, Острозі, Деражному, Червоноармійську – продовжилось; в грудні почали будувати ресторан у Зарічному.

1971 РІК

В план на 1971 рік були включені такі будови: ресторан у Зарічному; міжрайбаза площею п'ять тисяч квадратних метрів у Дубровиці; міжрайбаза площею п'ять тисяч квадратних метрів у Сарнах, з введенням її в другому кварталі; ресторан та овочесховище в Костополі потужністю тисячу тонн з введенням його в 1971 році; квасилосолювальний цех та магазин на чотири продавці у Костополі; квасилосолювальний цех у Володимирці з введенням в 1971 році; торговий центр в Острозі; ресторан у с. Деражне, введення в 1971 році; торговий центр у Козині; торговий центр у Червоноармійську; ресторан у Корці; ресторан в Острозі, введення в 1971 році; міжрайбаза в Рівному площею десять тисяч квадратних метрів; овочесховище на дев'ятсот тонн; квасилосолювальний цех у Рівному; ресторан у Березному, введення в 1971 році; магазин у Межирічах; магазин у Дубно, введення в 1971 році; магазин у Здолбунові, введення в 1971 році; торговий центр у Соснівці.

Правління облспоживспілки не реагувало на мої незаконні дії щодо будівництва власної бази, на фактичне захоплення мною 2,7 гектара землі та витрачені кошти в розмірі більш як двісті п'ятдесят тисяч карбованців. У мене не було страху за мої дії. Я будував базу на радгоспній землі, без проектної документації, без фінансування.

Радянські закони були гуманні: якщо керівник і порушував закони, але особисто не мав від цього користі, найбільше покарання для нього могло бути – звільнення з посади.

Вищестоящі керівники в душі раділи, що в них працюють чесні, порядні підлегли, які не бояться діяти всупереч закону на користь підприємства.

Розкомплектовані механізми, які були передані на новостворену госпрозрахункову дільницю ПАО ОСС, за місяць були відремонтовані на заводах, і вже стояли на майдані в обласній транспортній колоні. Щоправда, за два місяці не було прийнято жодного механізатора на відремонтовані механізми.

Більше п'ятдесяти відсотків матеріалів для будівництва запланованих на 1971 рік будов потрібно було десь шукати. Необхідно було домовлятися з

заводами, які виготовляли різний залізобетон та збірний бетон, асфальт, столярні вироби, утеплювач та інші матеріали. Знайти завод, який виготовляє потрібні конструкції і має потужність виготовляти їх з матеріалів замовника, було важко. Якщо ж такі виробництва вдавалося знайти, то матеріали на обмін потрібно було погоджувати з головою правління. Ця процедура була принизлива й не гарантувала виконання договірних умов.

Я протягом півроку ні до кого за дозволом на відпуск матеріалів іншим організаціям не звертався.

В управлінні пройшла документальна ревізія. Ревізори в акті написали, що я відпустив стороннім організаціям матеріалів на двісті тисяч карбованців без дозволу правління.

Я відпустив матеріалів на двісті тисяч карбованців, а отримав їх на вісімсот тисяч.

Усі члени правління у своїх виступах по черзі почали критикувати мене за погану поведінку, за відпуск матеріалів без дозволу правління. Вони пропонували суворо мене покарати і навіть зняти з посади. В своєму заключному слові мене захищав голова правління. Він запропонував оголосити мені чергову догану. Всі члени правління проголосували “за”.

З початку 1971 року в управлінні щомісячно почали проводити балансову комісію.

На балансових комісіях були присутні: всі майстри, виконроби, механіки, керівник монтажної дільниці, головний механік та два керівники структурних підрозділів, які обслуговували управління. Звітувався кожен виконавець за виконання місячного плану за всіма показниками. На кожній балансовій комісії виявлялися приписки за різними статтями витрат.

Такі балансові комісії принесли багато користі. Управління почало працювати прибутково.

* * *

В лютому в залі засідань обкому партії зібрали керівників підприємств будівельних управлінь, обласних керівників. Всього близько вісімдесяти чоловік.

Перший секретар обкому партії Мозговий Іван Олексійович зачитав Постанову ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР “Про непланове будівництво”. В постанові було сказано: “Непланове будівництво – це є антидержавна діяльність!” Ознайомлення з постановою всі засвідчили власноручним підписом.

Вийшовши з наради, я зрозумів, яку небезпеку для мене таїть ця постанова. За чотири місяці за моїм наказом було витрачено на будівництво власної бази триста тридцять тисяч карбованців. Тому я дав доручення працівникам виробничого відділу негайно виготовити проектно-кошторисну документацію на цей об’єкт. За тиждень вона була готова. Були виконані креслення: генплан, плани будов, фасади будов, розрізи та декілька вузлів, а також кошторис на будову.

Ці документи здали в банк. У банку працював старшим інженером-будівельником чоловік, який пообіцяв мені відкрити фінансування протягом тижня.

Цілий тиждень ми водили цього інженера по ресторанах, возили по всіх коханках. Щовечора він напивався, як поросся. Пияцтво закінчувалось о десятій годині вечора, після чого банківський працівник просив залишити йому машину на годину для особистих справ.

Наступного дня водій розповідав, що возив п'яного до двох годин ночі – спочатку в Клевань до коханки. Вона його вигнала. Водій привіз у Рівне додому – жінка до хати не впустила. Тоді він наказав водію знову їхати в Клевань.

– В мене нема бензину, – відповів водій.

Інженер банку знову почав гримати в двері квартири. Нарешті дружина змилостивилась, впустила його.

Через три дні я зайшов у банк, у відділ, де працював старший інженер. У великій кімнаті перебувало шість працівників банку.

Я запитав у старшого інженера-будівельника: “Ви відкрили фінансування?”

– Я цього зробити не можу, – відповів, ніби бачив мене вперше.

Я при всіх сказав йому декілька “теплих” слів. Він встав і пішов з відділу, ніби нічого й не сталося.

Вперше у житті я зустрів такого чиновника. Це була страшна, аморальна людина. Його не любили, за його підлість навіть били, п'яного залишали в лісі, в полі.

В ці дні при обласному державному банку створили міський відділ контролю за будівництвом, в який на роботу прийняли двох молодих хлопців – випускників Українського інституту інженерів водного господарства. Один працівник виробничого відділу управління, однокурсник цих хлопців, познайомив мене з ними в ресторані “Спорт”. Ми повечеряли в ресторані. Через три доби фінансування було відкрите і управління отримало на рахунок триста тридцять тисяч карбованців.

Радості не було меж. В управлінні була погашена картотека та прострочка, з'явилися вільні кошти.

Будівельно-монтажне управління функціонувало в умовах, за яких неможливо було планувати свою роботу відповідно до доведеного державного плану. БМУ плани доводило правління без відома керівництва управління. Вони не брали до уваги, чи є в наявності проектно-кошторисна документація, робоча сила, вільний майдан, чи існує будівельна ділянка в районі. Його також не цікавило забезпечення БМУ матеріальними ресурсами, транспортом і механізмами. Крім того, протягом року плани змінювались по три-чотири рази. Це зумовлювалося багатьма обставинами, особливо – втручанням обласних та міських партійних і радянських органів. Тож БМУ нічого не залишалось, як дивитись на доведений правлінням державний план, але виконували його там, де це було можливо.

Керівника управління сварили за те, що він не виконував загальний план і не вводив своєчасно будови, заплановані на рік. За все останнє тільки злегка картали.

Такий підхід замовника до будівельників сприймався особисто мною з радістю, бо перевиконання планів на цих будовах давало можливість не починати будови там, де були відсутні робітники. Такі будови через рік не включали в план або вони ставали довгобудами.

Чудовим замовником, який вболівав за розвиток своєї галузі, був голова Березнівської райспоживспілки Войтюк Анатолій Опанасович, який особисто поїхав у Житомир і домовився з заводом поставити в селище Соснівка весь залізобетон на торговий центр, який і був побудований втричі швидше, ніж планувалось. Йому цей залізобетон поставили за відпущені дефіцитні товари для робітників заводу.

Не менш за нього піклувався справами Грицишин Петро Петрович, який під час будівництва Дубровицької міжрайбази на п'ять тисяч метрів квадратних постійно допомагав у вирішенні питань з постачання матеріалів та забезпечення робітників-будівельників необхідними товарами, щоб стимулювати їх працю. Гарно працювалося з керівником Костопільської райспоживспілки, керівником закладів громадського харчування цього ж району та директором заготконтори Мельником Іваном Михайловичем. Останній все робив для того, щоб швидко будувались його будови: овочесховище та квасилосолосольний цех.

У березні під час проведення в БМУ балансової комісії була виявлена приписка на вивезенні ґрунту з котловану торгового центру в шість разів більша, ніж закладено в кошторисі.

Майстер відповідним наказом був звільнений з посади та частково компенсував завдану управлінню матеріальну шкоду – третиною посадового окладу (40 карбованців).

* * *

Я написав гнівного листа генеральному директору об'єднання Юдовичу Давиду Мойсейовичу і додав до листа копію наказу. В листі я вимагав покарати винних та повернути суму приписаних коштів.

Реакція була миттєва. Гроші частково повернуті, винні покарані. Юдович Д.М. зібрав збори дільниці, на яких кричав: “Засранці! Прийшов молодий керівник. Він економіст та виробничник. Його не надурите. Так що працюйте!”

Після цього випадку приписки на транспорті скоротились майже вдвічі. Виконроби почали вчитись рахувати кошти.

Новостворена дільниця у зв'язку із зменшенням приписок стала збитковою. Тому керівництво обласного транспортного об'єднання облспоживспілки з задоволенням бажало передати механізми БМУ, але без машин. Сама ж новостворена дільниця забезпечувала будови механізмами та машинами незадовільно.

База для механізмів і транспорту вже була побудована. Був введений у дію столярний цех. З заводу торгового обладнання в управління перейшов член КПРС виконроб Венгер Петро Сергійович і був призначений керівником

столярного цеху. З ним прийшли і три столяри п'ятого розряду, два з них – члени КПРС. Прийняті були два столяри четвертого розряду.

Крім того, був введений у дію цех з виготовлення вентиляційних коробів та інших виробів з бляхи. В цеху працювало три бляхарі, які виготовляли та монтували вентиляційні та інші вироби на будовах.

З заводу торгового обладнання в управлінні також перейшов на посаду заступника керівника управління Гутман Ісак Юхимович. Він привів з собою двох працівників відділу постачання, які чудово знали систему. Всі вони були членами партії.

Керівником відділу постачання був призначений здібний постачальник, який тривалий час працював на високовольтному заводі, Шкодинський Петро Федорович. Він був знайомий з багатьма працівниками Держплану УРСР. На посаду головного механіка був прийнятий досвідчений організатор, член партії Мазурець Петро Ульянович.

Я майже щодня приходив до голови правління облспоживспілки на піввосьмої ранку, зустрічав його на вулиці 17 Вересня, якою він щоденно ходив на роботу. Ми о 7-40 першими заходили до його кабінету. В приймальні завжди сиділа і чекала голову правління зав.канцелярією. Вона заходила до кабінету Гайдука разом з нами і вела протокол нашої розмови. В протоколі записувалось те, що було значущим – мої вимоги і рішення голови правління.

* * *

В один з таких днів я став переконувати Гайдука, що коли в мене в підпорядкуванні не буде свого транспорту та механізмів, управління існувати не зможе. Робітники десятками простоюватимуть, а облспоживспілка буде списувати щорічно десятки, а то й сотні тисяч збитків по управлінню.

Гайдук В.І., врешті-решт, погодився підписати розпорядження на передачу механізмів та транспорту БМУ облспоживспілки від обласного підприємства транспорту облспоживспілки. Закінчуючи бесіду, він промовив: “Завтра прийдеш за розпорядженням”. Наступного дня в актовому залі відбулось чергове розширене правління облспоживспілки. На таких засіданнях були присутні голови райспоживспілок, керівники структурних підрозділів, члени правління, керівники відділів облспоживспілки.

Після правління, яке тривало чотири години, всі почали розходитись по своїх робочих місцях. Я затримався з замовником і з залу вийшов майже останнім. Попереду спускались з четвертого поверху на другий Гайдук В.І. та Юдович Д.М. Раптом я почув слова Юдовича Д.М.: “Володимире Івановичу, не підписуйте розпорядження на передачу машин на баланс БМУ. Сьогодні Ви мені зателефонуєте, і я в кінці місяця особисто зніму машини з БМУ і відішлю їх на виконання товарообігу, а будуть машини у будівельників, то Ви їх не знімете”. Я вийшов на вулицю, сів у машину і поїхав в управління.

Наступного дня о 7-40 я вже був у кабінеті Гайдука В.І. Він мене прийняв чемно, але розпорядження підписувати не хотів. Почав переконувати, що це

робити передчасно. Тоді я встав і сказав: “Володимире Івановичу, я вчора чув, як Юдович Вас умовляв не підписувати цього розпорядження”. Почувши таке, Володимир Іванович сердито натиснув кнопку і викликав зав.канцелярією. Коли вона ввійшла в кабінет, Гайдук В.І. наказав: “Віддай йому розпорядження!”

За моїм наказом усі машини та механізми приймались тільки в належному стані. Головний механік займався цією справою цілий місяць. Управлінню було передано три тралери, чотири нові самоскиди ЗІЛ-130, дві бортові машини ЗІЛ-130, три технологічних самоскиди ГАЗ-93, бензовоз, вишка, три майстерні, дві машини бортові ГАЗ-51. А за місяць усі механізми і машини були укомплектовані механізаторами та водіями. Працювати ставало легше і цікавіше.

За другий квартал наше управління отримало згідно з фондом з київської бази два самоскиди ЗІЛ-130.

* * *

У березні до мене зайшла секретар партійної організації Гамалеєва разом з головним механіком, в якого виявилась нестача на суму 5600 карбованців. Вона почала просити допомогти головному механіку списати нестачу. Вона визнавала свою провину, що передовірилась цим мерзотникам – двом механікам, підлеглим головного механіка. Він їм довіряв, а вони за його спиною пропивали все, що їм потрапляло під руки. Контролю за основними засобами не було. Ревізори теж не перевіряли їх ніколи.

– Я визнаю свою халатність, – промовила Гамалеєва. – Я ж їм вірила. А тепер яка ганьба ляже на партійну організацію.

Головний механік клявся, що він ніколи нічого не продавав. “Я займався постачанням запасних частин, матеріалів, організацією праці механізаторів, а не ремонтом механізмів, які довірив механікам. Мені потрібно було їх зробити матеріально відповідальними, а воно все “висіло на мені”.

Я відповів головному механіку: “Маєш щастя, що в нас прийняли в ремонт чотирнадцять одиниць розкомплектованих механізмів. Ви ж усе пропили. А що ви мені пропонуєте? Існує пряма нестача 5600 карбованців. І це основні засоби, які може списати тільки правління облспоживспілки”, – промовив я.

– Яка ганьба. Я їм усім довіряла. Врятуйте моє чесне ім'я. Я ж все життя на партійній роботі довіряла людям. Яка ганьба! – бідкалась Гамалеєва.

Мені стало шкода стареньку заслужену чесну жінку, яка постійно опікала своє партійне стадо злодіїв та п'яниць.

Головний механік не був злодієм. Він був “гарний хлопець, рубаха хлопець”. Він теж з ними пив і не питав, за що вони пиячать щоденно. Вони за пляшку горілки могли віддати бетонозмішувач, насос або кран “Піонер”. Населенню ця мала механізація не була потрібна, а підприємства та колгоспи могли таким чином за декілька пляшок горілки придбати агрегат.

– Допоможіть головному механіку, і я спокійно піду на пенсію, – умовляла Гамалеєва.

– Добре! – сказав я. – Принеси мені накладну, що ти здав у металобрухт усе, що в тебе числиться в акті нестачі.

Наступного дня головний механік приніс із “Вторчормету” накладну з круглою печаткою, що все обладнання здав. Пізніше склали акт і його підписала комісія. Акт затвердив головний інженер. Я підписав підготовлений наказ.

Після того Гамалєєва Ксеня написала заяву і пішла на заслужений відпочинок.

У квітні мене викликав Гайдук Володимир Іванович і попросив виїхати в село Злазне Костопільського району разом з керівником відділу облспоживспілки для розгляду отриманої скарги. До складу комісії повинні були увійти під головуванням керівника відділу облспоживспілки: керівник БМУ, голова Злазненського сільпо, голова сільради та директор хлібозаводу.

Хлібозавод був зданий у першому півріччі 1970 року. На цій будові безвиїзно перебував головний інженер БМУ. Після введення підприємства в дію управлінню не виплачувалась премія. Мотивувалося це тим, що управління не виконало плану. Голова об’єднаного профспілкового комітету БМУ ОСС – керівник планового відділу, написав від імені робітників скаргу на ім’я ЦК ВЦРПС і додав аркуш з підписами вісімдесяти робітників. У скарзі він вимагав змусити правління облспоживспілки виплатити премію, оскільки невиконання БМУ плану будівельно-монтажних робіт у цілому не є підставою для невиплати премії за своєчасну здачу окремого об’єкта, а конкретно – Злазненського хлібозаводу.

Отримавши колективну скаргу, в облспоживспілку зателефонував помічник голови ВЦРПС і запропонував негайно виплатити премію. Премію виплатили. Радості працівників управління не було меж.

Незабаром ми під’їхали до хлібозаводу, де нас уже чекали інші члени комісії. Я зайшов у приміщення підприємства і жажнувся від побаченого. Такого я в житті ще не зустрічав.

У цеху, де стояли печі, всі стіни і стеля були закопчені, як у сільській кузні, а в експедиції, де вишикувалися стелажі з хлібом, стіни і стеля були покриті цвіллю. Від свіжого хліба йшла густа пара. Одяг та обличчя робітників були схожі на шахтарські. Я відразу зрозумів, що все це – результат відсутності вентиляції.

Я зайшов у машинне відділення. Всі мотори вентиляторів крутились, було дуже шумно. Вентиляційні короби, зроблені з оцинкованого заліза, рівенько були прокладені по стінах. Я вийшов з вентиляційної камери, де було змонтовано шість вентиляторів різної потужності – від №3 до №6, – і почав оглядати короби, перевіряючи кожне їх з’єднання. Дійшовши до стіни, відчув, що на висоті чотирьох метрів виходить повітря. Я взяв драбину і піднявся, щоб з’ясувати причину. Те, що побачив, мене шокувало: короб підведено до стіни, а отвору в стіні нема. З другого боку стіни отвору теж не було. Я перевіряв усі короби, звіряючись з кресленнями. Вентиляція була виконана згідно з проек-

том, але в капітальних стінах не було пробито жодного отвору. Таким чином, вентилятори працювали самі собою, не вентилюючи приміщень.

Після огляду всіх систем вентиляції я поліз на дах. Дві третини покрівлі були покриті руберойдом, якою кількістю шарів я не перевіряв. На одній третині покрівлі по стяжці лежав товстий потрісканий шар бітуму без руберойду.

О 16-й годині ми зайшли до кабінету голови правління. Я розповів про все і попросив Гайдука В.І., щоб будівельників не чіпали, а доручили директору хлібозаводу пробити отвори в стінах, зробити покрівлю та ремонт усіх кімнат.

Гайдук В.І. промовчав, але будівельників не чіпав.

За два дні до поїздки в Злазне в мій кабінет зайшов п'яний головний інженер, підняв руку, вигукнув: “Хайль Гітлер” і впав. Разом з ним зайшли інженер з техніки безпеки та директор цегельного заводу. Вони підхопили головного інженера, занесли в його кабінет і поклали на стільцях відпочивати. Потім повернулись назад, і директор заводу пояснив мені, що на заводі була перевірка техінспектором і вони з ним випили.

Хтось доповів про цей випадок в облспоживспілку. А тут ще скарга на хлібозавод. Через три дні головного інженера викликали в облспоживспілку і запропонували подати заяву про звільнення. Про це я дізнався від нього самого. Тоді я розповів про свою поїздку в село Злазне від початку до кінця. Головний інженер зрозумів, що його звільнення – не моїх рук справа і не моя забаганка.

...Після побудови бази для нашого БМУ робітники Богдана А.Ф. залишались без роботи. В РСУ-4 вже декілька місяців проводилась документальна ревізія. Рахунки РСУ-4 були арештовані.

Анатолій Федорович розповів мені, що протягом двох тижнів він розписувався двічі у відомості по триста карбованців на прохання головного бухгалтера РСУ-4. Той пояснив, що ці гроші потрібні для того, щоб підписати будови. Незабаром Анатолія Федоровича до себе викликав як свідка слідчий. Він знав, що Боган недовго працював керівником ділянки в РСУ-4, а тому розпитав про загальну ситуацію в управлінні і відпустив. Я запропонував Богану А.Ф. терміново розрахуватись з РСУ-4 і перейти працювати головним інженером у наше ж БМУ. Через тиждень Боган А.Ф. обійняв цю посаду. Про борг у сумі шістсот карбованців йому ніхто не згадав.

У середині травня Гайдук В.І. викликав мене до себе, посадив у свою машину разом з керівником торгового відділу і повіз нас у Корець на будівництво ресторану. Корецький ресторан готували до введення в дію. На об'єкті працювали ланка сантехніків, електриків та малярів, які перебували у відрадженому від управління. Загальнобудівельні роботи виконувала бригада з Гощі, яку щоденно возили в Корець.

Я разом з досвідченим шістдесятирічним бригадиром обійшов усі приміщення ресторану, оглянув покрівлю та підвал.

О другій годині дня під'їхала “Волга” голови правління. В ній сидів Гайдук В.І. та голова райспоживспілки. Ми поїхали на лісову галявину обідати.

На галявині вже був розстелений брезент, на якому стояла пляшка та лежала різна закуска. Голова райспоживспілки привітала гостей і запросила до обіду. За обідом розмова велась про виконання плану товарообігу і про введення в дію ресторану.

Обід підходив до кінця, коли раптом Гайдук В.І. звернувся до мене: “Сідайте в мою машину разом з керівником торгового відділу та їдьте в Новоград: подивитесь на будівництво ресторану, який знаходиться в лісі, над трасою Брест-Київ перед в’їздом у місто”.

Під’їхавши на новоградську будову, ми побачили двоповерхову споруду, удвічі меншу за корецький ресторан. Роботи велись інтенсивно. Майстра не було. Важко було визначити, коли його здаватимуть.

Дорогою до Рівного голова облспоживспілки сказав: “А знаєте, чому я вас посилав у Новоград? Бо це наші конкуренти. Якщо Новоград здасть ресторан раніше від нас, то він привабить до себе більше клієнтів, які рухатимуться трасою Брест-Київ, і вони будуть зупинятися там”.

Я пообіцяв Гайдуку В.І., що ресторан у Корці здамо у другому кварталі. Свою обіцянку я виконав.

* * *

БМУ облспоживспілки щоквартально власними силами проводило ревізію на одній або двох виконробських ділянках з контрольними обмірами, щоб уникнути великих нестач на будові.

У квітні така ревізія була проведена на магазині в місті Дубно. Виявили нестачу цегли в п’ятдесят тисяч штук.

На цьому магазині працював Шкрібій Григорій. Я викликав його до себе. Він пояснив, що позичив цеглу знайомому голові колгоспу, і той обіцяв її повернути через місяць. Я взяв у виконроба пояснення. Стосунки в мене з ним були гарні після того, як він у Мізочі здав універмаг та хлібозавод. Крім того, виконроб Шкрібій пообіцяв, що колгосп дасть бригаду на будівництво магазину. Акт з нестачею на п’ятдесят тисяч штук цегли я заховав у себе в сейфі.

Через два дні з облспоживспілки був направлений ревізор для проведення документальної ревізії всього управління. На підставі постанови облспоживспілки “Про проведення документальної ревізії в облспоживспілці” я підписав підготовлений наказ на створення п’ятнадцяти комісій для проведення документальної ревізії на кожній виконробській ділянці з контрольним обміром та ревізій в складах і в матеріально відповідальних осіб. До складу комісії ввійшли бухгалтери, працівники всіх відділів управління та працівники відділу капітального будівництва облспоживспілки. Контрольні перевірки робив ревізор з облспоживспілки.

Голова всіх комісій – ревізор з облспоживспілки побажав у перший день виїхати на контрольну перевірку в Дубно. Наступного дня він о дев’ятій годині

зайшов до мене й промовив: “Я був у Дубно у виконроба, все особисто перевірів. У нього все добре, і я йому затвердив акт про те, що зробив контрольну перевірку”.

– Дуже добре! – посміхаючись, відповів я, знаючи, яка в того нестача цегли.

Після обіду хтось із членів комісії, яка робила ревізію у виконроба перед тим, поінформував ревізора про нестачу. Він убіг до мого кабінету і заявив: “Я вимагаю відмінити наказ по Дубно і я не довіряю завідувачому центральним складом, бо він п’яничка”. Я спокійно вислухав ревізора і відповів: “Напишіть мені офіційну доповідну, яка буде для мене підставою, щоб відмінити наказ”. З ревізором ми ні про що не домовились.

Наступного дня я викликав виконроба та завскладом і попросив їх написати письмове пояснення на вимогу ревізора.

Виконроб написав таке пояснення: “Я з комісією поїхав на будівництво магазину в село Дубенського району. Там зробили інвентаризацію на складі та майдані магазину. Всі члени комісії акт підписали разом з ревізором. Ревізор членів комісії відпустив додому, а ми з ним сіли в самоскид ЗІЛ-130 і поїхали до Млинова обідати в ресторані. Після обіду поїхали в Рівне. На кільці на колгоспному ринку ми зайшли в чайну. Взяли пляшку горілки і закусити. Незабаром у чайну зайшов комірник нашого центрального складу, купив у буфеті пляшку горілки і, побачивши нас, поставив її нам на стіл. Ревізор розсердився і наказав йому забрати горілку. Він її заніс назад у буфет, взяв пачку цигарок і пішов з чайної. Ми залишились, розпили пляшку і розійшлись по домівках”.

Пізніше я взяв пояснення у комірника центрального складу. Він написав: “Я після роботи дорогою додому зайшов у чайну, щоб купити пачку цигарок. У чайній я побачив: за столом сиділи ревізор та виконроб і вечеряли. Я з поваги до них узяв пляшку горілки і поставив їм на стіл. Ревізор сказав мені забрати горілку. Я її забрав, повернув у буфет, купив пачку цигарок і пішов додому. Сам я вже три роки не вживаю горілки, бо в мене виразка”.

Ревізор з переляку не зазначив про нестачу нічого. Він в акті не писав “великих” порушень – відпуск матеріалів “на сторону”.

За висновками документальної ревізії я отримав чергову догану. Це було нормально.

Колектив в управлінні змінювався в кращий бік. Кількість членів партії збільшилась до тридцяти п’яти, в тому числі робітників – з трьох до п’ятнадцяти. В більшості це були фахівці високої кваліфікації: механізатори, водії, слюсарі, сантехніки та електрики.

Власна база була побудована та профінансована, але земля площею 2,7 гектара не була відведена і числилась за радгоспом “Шпанівський”. Щоб її відвести, необхідно було взяти дозвіл у керівника радгоспу, Львівського цукрового тресту, Міністерства сільського господарства та Міністерства цукрової промисловості. Після всіх цих дозволів затверджувалось відчуження сільськогосподарської землі Радою Міністрів УРСР.

Ще рік тому землі до п'яти гектарів відводились рішенням сесії облвиконкому, а за новим законом дозвіл давав Уряд.

Відділ постачання БМУ, якому було доручено погодження відведення 2,7 гектара землі, погодив відведення з усіма необхідними організаціями і віддав ці погодження в Уряд. Рада Міністрів УРСР їх не затвердила, і доля цієї землі для мене була невідома.

За 1971 рік в управлінні не стало виконробських ділянок у Мізочі, Зарічному, Рокитному, Корці. Зарічне приєднали до Дубровиці, Володимирець до Сарн, Рокитне та Мізоч просто ліквідували.

Невеликих будов, введених у план нашому управлінню, ми не починали, якщо ділянки в цьому районі близько не було. Їх або знімали з плану, або будували господарським способом. Таким чином я почав привчати замовників рахуватися з будівельно-монтажним управлінням і допомагати йому.

* * *

В БМУ на роботу попросився інженер-будівельник, працівник заводу торгового обладнання Михневич Григорій Олександрович. Рекомендації в нього були чудові. Я йому запропонував посаду керівника виробничого відділу.

Михневич Г.О. працював уже тиждень, коли мене викликав Гайдук В.І. і попросив прийняти на посаду керівника виробничого відділу сина першого секретаря Гощанського райкому партії, який звільнився з посади інструктора міськкому комсомолу. Я повідомив голову облспоживспілки, що не можу цього зробити, бо тиждень тому прийняв по переводу з заводу торгового обладнання інженера-будівельника Михневича Г.О.

Гайдук В.І. наполягав: “Зроби, будь ласка, мені послугу. Візьми його, а через місяць звільниш. Ти зрозумій мене. Це ж просить перший секретар Гощанського райкому”.

Несподівано пролунав дзвінок з Гощі. Голова правління увімкнув мікрофон, щоб я теж чув розмову.

– Ну, ти вирішив моє питання? – владним голосом, який не припускає заперечень, спитав секретар.

– Я його зараз вирішую, – лагідно відповів Гайдук В.І.

Секретар Гощанського райкому невдоволено відповів: “Добре, я перетелефоную”.

Я прийняв сина секретаря Гощанського райкому партії начальником виробничого відділу, перевівши Михневича Г.О. на посаду виконроба із збереженням йому посадового окладу. Проте Михневич продовжував виконувати обов'язки керівника виробничого відділу.

В Гощі мало розпочинатись будівництво хлібозаводу. Одного дня я запропонував сину секретаря поїхати в Гощу виконробом.

– Будеш отримувати щомісячно сімдесят карбованців відрядних, а житимеш у батьків, – пояснив я.

Гроші зробили своє діло. Син секретаря погодився на такі умови, а для управління це принесло велику користь.

Секретар райкому партії став виконробом №1, а його син – виконробом №2. Вони обоє відповідально ставились до будівництва.

В 1971 році треба було освоїти п'ятдесят тисяч карбованців.

Секретар райкому партії зібрав з усіх колгоспів машини, які за тиждень вивезли всі матеріали на фундаменти хлібозаводу та цеглу на стіни. Він доручив інструктору райкому партії допомагати виконробу в усіх питаннях.

Колгоспні бригади по черзі почали працювати на будівництві хлібозаводу. За чотири місяці було виконано будівельно-монтажних робіт на суму сто двадцять тисяч карбованців.

Незабаром виконроб розрахувався і пішов служити в пожежну частину. Відносини між ним і мною залишились доброзичливими.

В другому кварталі були введені в дію: Сарненська міжрайбаза площею п'ять тисяч квадратних метрів; ресторан у Корці; магазини в Костополі та Дубно.

Робота в управлінні налагоджувалась. Стабільно працювали дільниці в Дубровиці, Сарнах, Острозі, Костополі, Гощі. Покращились справи на монтажній дільниці та на дільниці механізації. З Києва в БМУ почали надходити машини та механізми.

За другий квартал ми отримали два самоскиди ЗІЛ-130, бензовоз та іншу малу техніку (декілька кранів “Піонер”, бетонозмішувачі, САКИ; зварювальні трансформатори, насоси).

За рік я списав усю неіснуючу малу механізацію, чотири старих бульдозери та два екскаватори “Беларусь”. Замість них управління отримало нову техніку.

Бойко Є.Я. знав, що в БМУ немає власної бази, а тому всіляко нам допомагав.

Для того, щоб виділені для БМУ машина або механізм не потрапили за розпорядженням правління іншому структурному підрозділу, людина з управління брала доручення в обласній базі і їхала отримувати механізм або на завод, або на республіканську базу.

Керівник управління капітального будівництва Укоопспілки все робив, щоб будівельники мали свою базу і не залежали від чиновників облспоживспілки.

Він запровадив нові правила: щоб наряди на всі державні поставки: на цемент, шифер, руберойд, метал, арматуру, утеплювач, лицювальну плитку, плитку на підлогу, труби, радіатори, електротовари та інші матеріали, механізми та машини надходили на обласну базу облспоживспілки, але з обов'язковим уточненням – для будівельного управління.

Забирати ці матеріали та механізми вже ніхто не наважувався. Свавільля заступників голови правління з перерозподілу того, що виділялось будівельникам, припинилось.

В другому кварталі звільнився виконроб Рівненської дільниці, заступник секретаря партійної організації. На цій дільниці будувались: міжрайбаза

площею десять тисяч квадратних метрів; заготзбутбаза площею п'ять тисяч квадратних метрів та овочесховище на дев'ятсот тонн. На посаду виконроба прийняли Галенкова Олексія Уляновича, який мав великий досвід роботи.

На початку третього кварталу я запросив у БМУ викладачів з Львівського будівельного технікуму, з його заочного відділення, й допоміг трьом виконробам вступити до цього навчального закладу.

Після звільнення старшого інспектора по кадрах – секретаря партійної організації Гамалєєвої Ксені я зателефонував в організаційний відділ міськкому партії Коржику Петру Петровичу і попросив його направити в управління старшого інспектора по кадрах, члена партії з тим, щоб обрати цю людину парторгом.

Такі посади в місті були дуже дефіцитні, і міськком партії з задоволенням прилаштовував своїх безробітних партійних пенсіонерів або військових відставників. Посадовий оклад старшого інспектора по кадрах складав 129 карбованців.

Мені такі працівники були вигідні, бо вони не були пов'язані знайомствами з працівниками управління. “Направленці” стають добрими зв'язковими між міськкомом партії та управлінням. Крім того, ці працівники не будуть “стукачами” для облспоживспілки.

Невдовзі міськком партії направив до нас Васіну Анну Федорівну. Васіна раніше працювала на різних підприємствах, де постійно виконувала обов'язки секретаря партійної організації.

Через три дні мені зателефонував Коржик Петро Петрович і спитав: “У вас знайдеться посада для гарного чоловіка?”

Я подумав і відповів: “Є посада механіка з посадовим окладом 120 карбованців, але управління потрібен звільнений голова об'єднаного комітету профспілки на цій посаді”.

“Ось і добре, я думаю, що він дасть згоду”.

Васіну А.Ф. обрали секретарем партійної організації управління, а Гуменюка Андрія Євстафійовича – членом партійного бюро. Незабаром на профспілковому активі будівельно-монтажного управління його одноголосно обрали головою об'єднаного комітету профспілки управління.

* * *

Наприкінці другого кварталу в план будівельно-монтажного управління терміново включили будівництво навісів для відвантаження картоплі: в Малинську, Клевані, Мізочі. Їх треба було побудувати до першого вересня.

Проектно-кошторисної документації ще не було, але це нічого не змінювало.

Навіси повинні бути збудовані з залізобетонних колон та металевих форм з покриттям посиленням шифером. Площа під навісом та навколо нього асфальтувалась. Замінили колони залізобетонні на колони металеві з швелерів №16, складених у коробку.

Вагон швелера №16 прибув з Луганська і знаходився на складі. Зміни в проекті були погоджені з проектним інститутом та замовником в особі заступника голови правління облспоживспілки з заготівлі.

В управлінні створили три бригади для монтажу навісів. Вони почали виготовляти на базі металеві колони та ферми з кутника. Працювали в дві зміни. Виготовлені колони та ферми пофарбували та вивезли на місце монтажу.

На Донбасі була засуха, а тому картоплю повинні були відвантажувати на Донбас для підприємств – шахт. Звідти були направлені колони, крани, екскаватори, машини та матеріали для побудови навісів.

Наше управління отримало вагон швелера №16 та вагон кутника №75. Крім того, нам виділили три крани на час будівництва навісів та декілька машин.

Урожай картоплі в 1971 році був добрий. Наприкінці серпня навіси ще будувались, а картоплю колгоспи вже почали вивозити. Її вантажили у відкриті вагони. Частина картоплі втратили в дорозі, бо осінь була дощова.

Картоплю на Донбас відвантажували протягом трьох місяців, цілодобово, найнявши для цього бригаду з Полісся. Вони жили у збитих з дощок приміщеннях (вагончиках) з двох'ярусними нарами.

* * *

На початку третього кварталу я зібрав усіх виконробів, майстрів, керівників відділів і повіз їх для обміну досвідом у будівельно-монтажне управління Тернопільської облспоживспілки. Всього поїхало вісімнадцять чоловік.

Тернопільчани люб'язно та гостинно зустріли нашу делегацію, повели по відділах управління для того, щоб ознайомити з організацією і веденням справ у їхньому БМУ.

Я вирішив зайти до головного бухгалтера, щоб ознайомитися з веденням бухгалтерського обліку. В кабінеті площею 10 м² сидів чоловік років сорока п'яти і читав журнал. Стіл був чистий.

Я привітався з ним і здивовано спитав: “А де ваші бухгалтерські папери?”

– А навіщо вони мені? – відповів головний бухгалтер. – Якщо мені буде потрібний якийсь документ, його відразу принесуть.

Він з задоволенням відповідав на мої питання. Йому сподобалась моя зацікавленість його методом роботи.

Взявши ініціативу в свої руки, головний бухгалтер розповідав, а я з великою увагою слухав цю розумну людину. Він пояснив: “Я за кожним первинним документом бачу людину та її наміри, постійно буваю на виробництві, знаю, як впливає кожна операція на собівартість будівельно-монтажних робіт, і про це консультую своє керівництво”.

Я домовився з директором залізобетонного заводу, що він буде виготовляти для нас з давальних матеріалів – цементу, арматури – залізобетонні вироби.

За два тижні механіки управління з двох причепів зварили площадку 12x3 м, яка протягом трьох місяців вивозила з Тернопільського заводу плити

ПКЖ 1,5х6 м. За кожну поїздку причеп навантажував вагон плит – 12 штук, вага яких була 18 тонн. Вивезли більше чотирьохсот плит покриття 1,5х6 м.

Водій “АС” розрахувався. Більше на саморобному, незареєстрованому причепі ніхто плити не возив.

* * *

Наприкінці липня до мого кабінету ввійшли дві жінки-художниці, які запропонували свої послуги. Вони розповіли, що закінчили Ужгородський художній “дизайнер-оформлювач” і що можуть надавати управлінням художні послуги.

– А що ви конкретно зможете робити в нашому управлінні? – спитав я.

– Ми будемо оформляти ресторани, кафе, фасади, робити інтер’єри торговельної мережі, самі виконуватимемо різні панно, розписи, мозаїку тощо.

В четвертому кварталі в Острозі планувалося введення в дію ресторану “Острог”. Я прийняв дівчат на роботу робітниками-художницями за четвертим розрядом з тарифною ставкою робітника четвертого розряду. Дівчатам на прохідній була виділена велика кімната, добудовану декілька місяців тому. Їм було доручено виконати інтер’єр та екстер’єр ресторану “Острог”.

Через декілька днів дівчата розробили вставку на фасаді, де був намальований офіціант, який ніс тацю з пляшкою шампанського й бокалами. Крім того, була намальована вивіска: ресторан “Острог”.

Лицювальники, які лицювали фасад, дуже вдало виконали вставки, запропоновані дівчатами. Після того дівчата розробили інтер’єр загального та банкетного залів та інших приміщень.

На торговій стіні дівчата виконали розпис. Це була весела картина “Ведмедики на ковзанах”. Згідно з тодішніми правилами всі художні малюнки, розписи, скульптури мали бути погоджені з першим секретарем міськкому або райкому партії, архітектором міста чи району. Якщо ж художні роботи коштували більше п’яти тисяч карбованців, то, крім названих осіб, їх ще треба було погодити з художніми радами області та республіки.

Мені почала скаржитись секретар партійної організації Васіна Анна Федорівна. Мовляв, дівчата вдень на роботу не ходять, а працюють уночі.

Одного дня я заглянув до них у кімнату. Стіл був засипаний лушпинням від зернят. Серед цього лушпиння лежали ескізи малюнків, журнали, книжки.

Я спитав у них: “Як справи?”

Дівчата відповіли: “Ми все погодили в Острозі і займаємось підготовкою до виконання інтер’єрів ресторану. А в даний час розробляємо інтер’єр ресторану “Червоноармійськ”.

– Добре! – відповів я, і продовжив. – На вас скаржиться секретар партійної організації, що ви на роботу вдень не ходите, а працюєте вночі.

– Так і повинно бути. Ми люди творчі. Ідеї не приходять тоді, коли ми забажаємо цього. Ми можемо і два, і три дні сидіти без роботи, бо в голові –

жодної цікавої думки. Ми навіть іноді по чарці вина випиваємо та постійно п'ємо каву, щоб стимулювати уяву. Ми цілими днями ходимо по музеях, галереях, бібліотеках, в кіно, по магазинах, щоб якась думка виникла. Вечері або вночі іноді приходиться натхнення. Тоді ми можемо цілу добу проводити на роботі, – відповіла одна художниця.

Я встав і вийшов, побажавши дівчатам натхнення.

Після зустрічі з дівчатами я зайшов у відділ кадрів і сказав секретарю партійної організації: “Дівчат не чіпайте! Розпорядок денний для них вільний. Вони управлінню приносять користь. Їм для натхнення потрібна воля”.

Нічого не зрозумівши, Васіна А.Ф. промовчала. Але більше дівчат ніхто не чіпав.

Після виконання всіх художніх робіт у ресторані “Острог” дівчата розробили інтер’єр для ресторану в Червоноармійську, який мали здавати в 1972 році. Вони намалювали ескіз монументального панно на торцеву стіну залу розміром 5,6 на 2,5 метра на тему “Битва під Берестечком”. Вони мені пояснили: “Поруч знаходиться святе місце, а тому ми й вирішили увічнити цей подвиг”.

Я погодився з цієї думкою, хоча сам нічого про Берестечко не знав.

Дівчата виконали ескіз панно і поїхали в Червоноармійськ погодити його з першим секретарем райкому партії. Секретар райкому прийняв дівчат у своєму кабінеті. Він розглянув ескізи й задумався. Через хвилину, відірвавшись від своїх думок, промовив: “Якби ви намалювали картину про Велику Вітчизняну війну... Таку, щоб коли в ресторан зайде ветеран війни, відразу згадав свою буремну воєнну молодість, своїх бойових друзів... Ото була б справжня картина”.

Дівчата заперечили, сказали йому: “Ви не знаєте історію цього святого місця, де ви живете”.

Секретар райкому розсердився і вигнав дівчат з кабінету.

Після цього випадку вони приїхали ображені й відразу подали заяви про звільнення. Мої умовляння залишитись не допомогли.

* * *

Наприкінці вересня на будівництві міської лікарні під головуванням першого секретаря міськкому партії Антоненка Едмонда Едуардовича була проведена нарада з керівниками великих підприємств та будівельних управлінь, крім міських. Метою цієї наради було: надати допомогу будівельному управлінню ввести один із чергових корпусів міської лікарні. Для цього кожному підприємству були роздані обсяги будівельно-монтажних робіт і встановлені терміни їх виконання.

Згідно з рознарядкою нашому управлінню необхідно було встановити ручки-завертки у вікнах усіх приміщень на одному поверсі. На поверсі було п'ятдесят два вікна, на кожному вікні потрібно було встановити по десять ручок-заверток.

Я викликав трьох столярів п'ятого розряду й пообіцяв їм, якщо вони це зроблять за п'ять днів, то кожен з них отримає по сто карбованців премії, крім наряду за виконані обсяги робіт.

Столяри працювали в суботу й неділю. В середу ввечері прийшли й доповіли, що роботу виконали, показали довідку від виконроба будови.

В п'ятницю Антоненко Е.Е. знову зібрав на нараду, щоб перевірити, як виконуються визначені кожному підприємству завдання.

Почалися звіти. Деякі підприємства ще й не приступали до роботи з різних причин. Коли дійшли до мого звіту, інженер, який читав протокол, заявив: “Обсяги робіт виконані на місяць раніше.” Настала тиша. Антоненко Е.Е. промовив: “Далі!” Інженер продовжив зачитувати протокол.

Це був перший випадок, коли я “засвітився” перед керівниками міста та його владою.

Рік наближався до кінця. Річний план БМУ виконало. Колективом управління за 1971 рік були введені в дію:

- ресторани в Острозі та Корці;
- база в місті Сарни площею п'ять тисяч метрів квадратних;
- три пункти з відвантаження картоплі в селищах Клевань, Малинськ, Мізоч;
- торговий центр у Козині;
- магазини в Здолбунові та Костополі.

Закінчили будувати власну базу, яка складалась з механічного та столярного цехів, гаражів, побутових приміщень, заправки, майданчика для стоянки машин та механізмів, бетонно-розчинового вузла загальною вартістю п'ятсот тисяч карбованців.

В 1971 році була створена транспортна дільниця, де вже налічувалось тридцять одиниць машин та механізмів.

Продовжувала діяти монтажна дільниця, яка поповнилась кваліфікованими робітниками: зварювальниками, електриками, сантехніками.

За 1971 рік в управління було прийнято більше ста робітників, з них більше двадцяти – працівників апарату управління та лінійних працівників. Багато з них було членами партії. Зі ста прийнятих робітників сорок – на дільницю механізації, двадцять – на монтажну дільницю, десять – на дільницю “Буд-деталь” у столярний та інші цехи, більше тридцяти чоловік – на бетонно-розчиновий вузол та на будівельні дільниці області.

Були побудовані чудові побутові приміщення, зроблені столярами з ламінованої плити шафи в них.

Цегельний завод у Бронниках знову приніс збитки більш як на сорок тисяч карбованців.

В 1971 році завдяки щомісячному проведенню балансових нарад у декілька разів зменшились приписки. Якість виконаних будівельних робіт покращилась. Я обміняв свій особняк у Луцьку на квартиру в Рівному. Правління облспожив-спілки виділило 700 карбованців на її ремонт.

Отже, 1971 рік став роком становлення.

1972 РІК

Рік розпочався без доведеного річного плану, хоча розпочатих будов було на три річних плани. Всі Різдвяні свята робітники майже не працювали. Більшість із них проживала в селах.

У 1972 році пусковими об'єктами були ресторани і квасилозасолювальний цех у Костополі, торгові центри в селищі Деражне та в Червоноармійську.

Великий обсяг робіт необхідно було виконати в Рівному на будівельному майдані на вулиці Млинівській. Тут споруджувалися міжрайбаза площею десять тисяч метрів квадратних; заготзбутбаза, куди входили дві будови: квасилозасолювальний цех та овочесховище на дев'ятсот тонн.

На цих об'єктах, які вже будувалися майже три роки, необхідно було виконати будівельно-монтажних робіт на суму понад три мільйони карбованців. Крім того, на цьому ж майдані було заплановано будівництво чотириповерхового гуртожитку, на вулиці 17 Вересня в плані значилась добудова приміщення облспоживспілки.

Багато робіт належало виконати в районному центрі Дубровиця, де будувалась міжрайбаза площею п'ять тисяч квадратних метрів. Чимало будов "висіло" на БМУ в інших населених пунктах області.

Для виконання плану необхідно було виготовити на заводах України з давального цементу та металу три тисячі кубів залізобетону та збірного бетону, дві тисячі тонн асфальту, п'ять тисяч кубів щебеню. БМУ отримувало централизовані наряди на деякі матеріали: цемент, метал, арматуру, твердий бітум, труби, радіатори, обладнання та механізми. Але обсяг цих матеріальних ресурсів складав усього сорок відсотків від річної потреби. Шістдесят відсотків матеріальних ресурсів облспоживспілка мусила виділяти з роздрібною торгівлі. Проте цього навіть не планувалось.

На торгових базах облспоживспілки без дозволу правління можна було отримати матеріали, які не купує населення.

Планувати реальне виконання будівельно-монтажних робіт під неіснуючі матеріали було неможливо. Ось чому в управлінні залишки матеріальних ресурсів у чотири-п'ять разів перевищували норму.

В облспоживспілці всі були налаштовані, щоб будівельникам не відпускати дефіцитних матеріалів. Їх або швидко реалізовували, або ховали. Тому в існуючих умовах такі матеріали добувались у "боротьбі без правил".

В області працювали залізобетонні заводи малої потужності і на них розмістити замовлення з давальних матеріалів було неможливо. Державні підприємства не мали права відпускати матеріальні ресурси іншим виробничим структурам, а тим більше – кооперативним.

Окремі великі заводи на сході та півдні України мали великі потужності, і тому міністерство надавало їм дозвіл приймати замовлення на виготовлення виробів з давальної сировини від усіх бажаючих.

Щоб укласти договір на поставку залізобетонних виробів, необхідно було, крім довозення цементу та арматури, діставати для керівництва, а іноді і для робітників заводу дефіцитні товари. Дефіцитом на той час були: холодильники, пральні машинки, меблевi гарнітури, килими, взуття та одяг.

* * *

15 лютого до мого кабінету зайшов чоловік середнього зросту, віком тридцяти п'яти років, за національністю грузин і запропонував виготовити два асфальтних заводи з матеріалів БМУ. Він зобов'язувався забезпечити цей завод комплектуючими: двома шестернями (великою в діаметрі 125 сантиметрів та малою), а також редукторами, насосом, двигунами.

Умова була така: БМУ виготовляє з своїх матеріалів два асфальтових заводи; один завод віддає замовнику, а другий залишає управлінню. Після виготовлення заводу він стає власністю управління. Завод повинен бути змонтований на вулиці Млинівській, поруч з побудованим тимчасово бетонно-розчиновим вузлом. Тут уже була побудована цегляна труба для майбутньої квартальної котельні. Було прийняте рішення асфальтний завод підключити до цієї труби.

В районі м'ясокомбінату необхідно було біля залізничної колії вирівняти площу сто квадратних метрів, обвалувати її ґрунтом на висоту 0,5 метра. Днище ями засипати піском шаром двадцять сантиметрів. Також підвести до колії з котельні м'ясокомбінату пару, щоб розігрівати бункери вагонів з рідким бітумом, особливо взимку.

Після виконання всіх робіт з введення в дію асфальтного заводу БМУ мусило підготувати на Рівненській міжрайбазі, що будувалася, кімнату для проживання бригади, яка виготовлятиме та вкладатиме асфальт на будовах управління. Після закінчення будівництва асфальтного заводу керівництво управління зобов'язане було прийняти на роботу бригаду робітників з Грузії.

Обов'язки з другого боку в особі бригадира бригади асфальтувальників були такі: він комплектує два асфальтних заводи агрегатами та шестернями безкоштовно; забезпечує безперебійне постачання щебеню та відсіву для виготовлення асфальту та благоустрою. Всі витрати на одержання цих матеріалів бригада бере на себе, крім вартості самих матеріалів; бере на себе витрати на механізми для благоустрою (грейдер, каток та інші механізми); фінансує отримання нарядів на рідкий бітум.

Всі вищеперелічені пункти взаємних обов'язків були включені в договір. Крім того, було зазначено, що один квадратний метр асфальтного покриття з виготовленням асфальту та виконанням усіх операцій з благоустрою буде коштувати два карбованці п'ятдесят копійок.

Бригади з Грузії виготовляли асфальт та виконували роботи з влаштування доріг, проїздів, вулиць, площ, дворів у своїх колгоспах, благоустроювали села, і колгоспи платили бригадам грузинів по чотири карбованці за один метр квадратний робіт.

Завод монтувався на майдані з уклоном 15° вбік виходу асфальту з труби.

Один асфальтний завод механічний цех управління виготовив у березні. Його продали колгоспу. Після цього механічний цех приступив до виготовлення асфальтного заводу для БМУ.

Одночасно протягом березня робітники управління зробили насип для встановлення асфальтного заводу, завезли п'ятнадцять вагонів відсіву. Біля залізничної колії, яка проходила біля огорожі м'ясокомбінату, була викопана яма для зберігання рідкого бітуму на двісті тонн і за домовленістю з директором м'ясокомбінату Поповим Борисом Вікторовичем був підведений паропровід від котельні для підігріву вагонів з рідким бітумом.

За квітень був виготовлений другий асфальтний завод – для управління, розвантажено три вагони рідкого бітуму й отримано тисячу кубів щебеню для благоустрою.

Керівник механічного цеху одержав завдання – запустити асфальтний завод у липні.

У 1972 році необхідно було виконати благоустрій на площі десять тисяч квадратних метрів. Крім того, виготовити п'ятсот тонн асфальту для влаштування асфальтних стяжок на покрівлях на будовах управління та підлоги. Потребувалось для цього близько двох тисяч тонн асфальтної суміші. Бригадир Борис усім постачальникам щебеню, відсіву, залізничників, які виділяли вертушки, віддячував своїми коштами. Керівники постачальних організацій відпускали Борису матеріали без черги.

Для Укоопспілки з рідким бітумом не було ніяких проблем, вона мала великі фонди на нього. Але у зв'язку з тим, що в системі Укоопспілки майже не було асфальтних заводів, фонди на рідкий бітум майже не використовувались. В БМУ керівник відділу постачання мав добрі стосунки в міністерстві будматеріалів та в Держплані УРСР. Бригадир Борис з своєї кишені давав по п'ятдесят карбованців за вагон рідкого бітуму. Тож керівник відділу постачання Шкодінський П.Ф. брав у Бориса гроші, їхав у Київ в Укоопспілку з листом, в якому було написано: “Просимо відпустити для БМУ Рівненської облспоживспілки п'ять вагонів рідкого бітуму”. Відділ УКБ Укоопспілки готував лист у Держплан УРСР з таким же проханням. Шкодінський П.Ф. брав той лист, відносив до працівника відділу і віддавав йому гроші, отримуючи наряд на п'ять вагонів рідкого бітуму.

* * *

В плані управління була добудова двох крил облспоживспілки з надбудовою одного поверху на існуючій будові на вулиці 17 Вересня. Щоб розпочати цю добудову, потрібно було мати мулярів відповідної кваліфікації. А в управлінні не було жодного муляра, який би міг стати інструктором-бригадиром і навчити робітників мулярській справі та закладати кути стін на будові.

В БМУ працював диспетчером на посаді виконроба Левкович М.А. Це була чесна людина. Він не мав будівельної освіти, зате мав досвід: тривалий час працював муляром, потім бригадиром мулярів, майстром та виконробом. Побудував не один будинок. Коли мене призначили на посаду керівника БМУ, я відразу відчув, що виконроб – досвідчена, порядна людина. А оскільки в нього були хворі ноги, я запропонував йому посаду диспетчера управління.

На початку травня я викликав виконроба Левковича М.А., попросив його підібрати собі з Рівненської виконробської дільниці шість чоловік, навчити цих різноробів класти кладку і розпочати добудову облспоживспілки.

– Треба, так треба, – відповів п'ятдесятитрирічний виконроб.

Перші кути і простінки вікон і дверей Левкович М.А. закладав сам, а вже через два тижні він тільки контролював роботу майбутніх мулярів.

Протягом травня були змонтовані фундаменти одного крила, стіни підвалу із збірних бетонних блоків та перекриті пустотними плитами. Висота цоколя над землею складала близько двох метрів. Довжина крила добудови була тридцять метрів, ширина – дев'ять. Перші кути стін правого крила, від дороги, на висоту одного метра заклав виконроб з допомогою робітників-учнів. Кладку під шнур робили всі робітники.

Незабаром на будову облспоживспілки були прийняті на роботу два муляри четвертого розряду, які прискорили будівництво правого крила.

* * *

В Рівному та у всіх районах області щорічно проходив міський та обласний огляди культури виробництва. Районні, міські та обласні комісії перевіряли підприємства та організації за двадцятьма двома показниками, а саме: планові показники та їх виконання; культура виробництва; побутові умови для робітників; розвиток виробництва; стан виробничої дисципліни.

Перевірка здійснювалась за галузями. До складу комісій входили представники санстанції, техінспекції або пожежники, фахівці галузі та представники профспілок.

В 1972 році управління особливо ретельно готувалось до огляду. Були створені чудові побутові умови, зроблена сучасна наочна агітація.

Міська комісія за результатами перевірки поставила нашому управлінню оцінку 4,7. Це була найвища оцінка серед усіх будівельних управлінь міста. Обласна комісія огляду культури виробництва цей бал – 4,7 – підтвердила.

Але пізніше зателефонував голова обласної комісії й повідомив, що була контрольна перевірка управління, на одному з лозунгів у побудованому приміщенні знайшли помилку, а тому на цьому пункті поставлена оцінка 2, а загальну оцінку знизили до 4,0.

Через два дні в кіноконцертному залі відбувся обласний актив міста за підсумками обласного огляду культури виробництва.

Оскільки загальну оцінку комісія знизила нам з 4,7 до 4, наше управління з першого місця перемістилося в середину списку серед 52-х підприємств

будівельної галузі. В будівельній галузі найвища оцінка була 4,3 бала, найнижча – 3,6 бала. Два підприємства не атестували. Їм поставили двійки.

Після оголошення головами обласних галузевих комісій підсумків обласного огляду культури виробництва по кожному підприємству та організації, перший секретар обкому партії почав викликати керівників підприємств на сцену.

Раптом я почув своє прізвище: перший секретар обкому партії Панасенко Т.І. викликав мене на сцену.

Я став за трибуною.

– Ану, дай відповідь, як це ти зумів допустити помилку в лозунгу в побутовому приміщенні на дільниці механізації, за що тобі обласна комісія поставила оцінку два?

Я сказав: “У нашому управлінні найкраща наочна агітація серед усіх будівельних управлінь міста, і комісія поставила нашому управлінню оцінку 4,7 бала, а вже потім зменшила її до четвірки”.

В залі стояла мертва тиша. Мій виступ став вибухом.

– Сідай! – сказав Панасенко Т.І.

Після закінчення активу до другого секретаря міськкому партії Луценка В.І. підійшла секретар партійної організації БМУ Васіна А.Ф.

– Що нам робити далі? – спитала вона у Луценка В.І.

– Передайте своєму керівнику, щоб він зробив альбом усієї наочної агітації вашого управління в місті Рівному. Цей альбом з кольоровими фотографіями мусить бути в мене в кабінеті завтра о восьмій годині ранку, бо я вранці їду до Панасенка Т.І. Там я покажу альбом і поясню йому, що це якась помилка. А ви продовжуйте готуватись до нового огляду.

Я з’явився о 16 годині в міську фотостудію і пояснив фотографу, що потрібно робити. Фотограф подумав, порахував, а потім відповів: “Їх потрібно робити цілу ніч з вашою допомогою. Коштувати два альбоми буде триста карбованців”.

– Домовились, – відповів я.

Фотограф узяв свій фотоапарат і поїхав зі мною у управління.

Фотографували все: фасади управління, цехів, подвір’я управління та дільниць на вулиці Млинівській, дошку пошани на вулиці, наочну агітацію в кабінетах, у побутових приміщеннях.

Цілу ніч у міській центральній фотостудії разом з фотографом, допомагаючи йому, перебували секретар партійної організації Васіна А.Ф., секретар комсомольської організації Брант Г.П., голова об’єднаного профспілкового комітету Мичко М.М. і ще два активісти. О шостій годині два альбоми з кольоровими фотографіями по тридцять штук у кожному були готові.

Секретар партійної організації Васіна А.Ф. віднесла один альбом Луценку В.І.

Ще два дні апарат управління та робітники, які працювали почасово, підмітали, мили, складали, після чого секретар партійної організації зателефонувала Луценку В.І. і спитала:

– Що нам робити?

Та він уже забув про нас.

– Працюйте! – була відповідь.

Так закінчився огляд культури виробництва в 1972 році.

* * *

Через декілька днів після обласного огляду культури виробництва я отримав в облспоживспілці дві профспілкові путівки: для себе та для виконроба Сарненської дільниці Геги С.С. Ми поїхали відпочивати в Алушту, в будинок відпочинку Укоопспілки.

...Перед відпусткою я зустрівся з завідуючим кафедрою архітектури Українського інституту інженерів водного господарства Барацом Б.С., колишнім своїм викладачем. Він попросив мене дістати йому дві путівки в будинок відпочинку в Алушту за повну її вартість: для нього та його сина. Я був у добрих стосунках з керівником фінансового відділу облспоживспілки, який розподіляв путівки, і я задовольнив прохання Бараца Б.С. Усі четверо ми літаком вилетіли в Сімферополь.

На другий день відпочинку Барац Б.С. зустрів декана будівельного факультету Юшина Ф.Р., який відпочивав поруч у будинку відпочинку “Скала”, і запросив його в гості. Той прийшов. Я запросив обох у павільйон, який знаходився на території будинку відпочинку, ми випили втрьох 0,7 літра кримського марочного вина. Юшин Ф.Р. був керівником мого дипломного проекту, і я дуже зрадів цій зустрічі. Більше години ми розмовляли, згадуючи минулі роки. Після зустрічі Юшин Ф.Р. пішов до себе в “Скалу”, обіцяючи приходити в гості.

Я цілими днями валявся на пляжі, купався в морі.

Там я познайомився з керівником промислового тресту Укоопспілки Федоренком Д., якому був підпорядкований Рівненський завод торгового обладнання. Він сидів на пляжі, в затінку під стіною, уникаючи прямого сонця, майже не купався, а тільки щогодини змочував тіло. Я годинами був біля нього і слухав безліч історій, які відбувались в Укоопспілці, уряді, в ЦК КПУ. Він був чудовим розповідачем, не уникав відповідей на всі мої запитання. Йому подобалось, що з’явився уважний слухач.

Для мене особисто він став добрим вчителем у житті. Він знав багато того, чого я не знав. Він жодного разу не сказав мені: “Ти роби так, або ти так не роби”. Він просто розповідав життєві історії, а висновки з цього я для себе робив сам.

– Чому Ви відмовились від персональної машини як керівник республіканського тресту? В кожній області України є підприємства, підпорядковані тресту. Як тут можна обійтись без машини? Ви єдиний керівник в Україні, який це зробив, – дивувався я.

– А навіщо вона мені? – відповів Федоренко Д., і продовжив. – Якщо мені потрібно виїхати в якусь область на підприємство, мій секретар або я телефонуємо директору і він висилає мені машину. Якщо мене викликають у

міськком партії, який знаходиться на відстані двох зупинок, я їду пішки. Якщо їм я потрібен терміново, то вони за мною висилають свою машину, бо знають, що я від машини відмовився. Мене стали менше викликати. Якщо мені дадуть прочухана в міськкомі партії або в міськвиконкомі, то доки пішки дійду до Укоопспілки, трохи очуняю від прочухана. Потім зайду в свій кабінет, посиджу сам, заспокоюсь. Я ніколи не зганяю злість на своїх підлеглих. Якщо мені потрібно виїхати у справах до Києва, я беру чергову машину. Додому я добираюсь на метро – це швидше, ніж машиною.

Одного дня під час нашої розмови він сказав: “Я дотримуюсь правила: коли щось особисте заважає в роботі, я втручаюсь у процес, а якщо не заважає – не втручаюсь. Не можна лізти в особисті справи людини, якщо вони не шкодять іншим. Я розповім тобі одну історію. Голова Закарпатської облспоживспілки, за плітками його заступників з торгівлі, будівництва та кадрах, у кожному районі області мав коханок. Заступники таємно написали в обком партії, що план товарообігу не виконується тому, що голова правління замість займатися справами розважається зі своїми коханками.

Перший секретар обкому партії зателефонував до голови Укоопспілки і попросив його приїхати в Закарпатську область, щоб розібратися: чому не виконується план товарообігу. Згідно з протоколом міністра в областях обов’язково повинні зустрічати, крім його підлеглих, секретар обкому партії та заступник голови облвиконкому, відповідальні за торгівлю.

Біля трапа літака голову Укоопспілки зустріли, як належало, голова правління Закарпатської облспоживспілки, секретар обкому партії та заступник голови облвиконкому. Зав’язалася розмова, пересипана жартами. Молодий недосвідчений секретар обкому жартома промовив: “А наш голова облспоживспілки план товарообігу не виконує, бо заглядається на молодих жінок”. Запала неприємна тиша. Голова Укоопспілки, щоб вийти з незручного становища, сказав: “Давайте я вам розповім справжню історію. В 1932 році Будьонний М.С. приїхав перевіряти військову частину. Зайшов до кабінету командира, де зібралось усе керівництво частини. Після розмови з ними про стан бойової підготовки Будьонний М.С. спитав: “У кого є якісь запитання?” Встає комісар і каже: “Товаришу Будьонний, в частині все добре, але ми не знаємо, що робити з одним офіцером. Він спить з жінками інших офіцерів”. Будьонний усіх відпустив, залишивши командира. “А тепер покличете мені цього офіцера”. До кабінету командира зайшов підтягнутий, стрункий високий молодий офіцер з вусами. Заходячи, він доповів: “Товаришу командуючий, дозвольте звернутись до полковника?” “Звертайтеся!” – промовив Будьонний М.С. “Товаришу полковник, за вашим наказом прибув!” Будьонний М.С. підійшов до виструнченого офіцера і, вдивляючись йому в обличчя, промовив: “Ну ти й красень! Ну ти й гусар! Кохають тебе жінки! Чим тебе за це нагородити? Була б у мене медаль йо...ря, я б тобі її зараз начепив”.

Офіцер стояв перед Будьонним червоний, як рак.

– Вільно, – промовив Будьонний. – Іди і служи!

Офіцер швидко зник. Будьонний нервово ходив по кімнаті. Раптом він зупинився, підійшов до комісара частини і сказав: “Вас, товаришу комісар, потрібно звільнити з посади, щоб Ви займались справами, а не плітками”.

Настала тиша. Більше на цю тему молоді чиновники не розмовляли.

Пробувши в Закарпатті один день, голова Укоопспілки наказав усім підрозділам підготувати по галузях заходи з виконання плану і в короткий термін ліквідувати відставання. Він обіцяв на правлінні Укоопспілки заслухати голову та трьох заступників голови Закарпатської облспоживспілки.

Через два тижні їх викликали до Києва”.

Федоренко Д. замовк на якусь мить, а тоді продовжив розповідь: “Я був на тому правлінні. Мені було соромно слухати ці звіти заступників голови облспоживспілки. Всі вони звітувались однаково, підтримуючи один одного: “Як можна виконати план, якщо голова правління має в районах коханок, а тому не допомагає нам виконувати плани. Плани виконати буде неможливо, доки голова правління не покине своїх коханок”.

Після звітів заступників з торгівлі, будівництва та кадрах слово надали голові облспоживспілки. Він доповів про те, що вони розробили заходи з виконання плану в усіх галузях, самокритично визнав свої помилки й обіцяв у короткий термін ліквідувати недовиконання плану товарообігу і в подальшому нічого подібного не допускати.

Рішення правління Укоопспілки було таким: “За незадовільне виконання своїх обов’язків, що призвело до невиконання планів, за незадовільний добір кадрів у районах Закарпатської області звільнити із займаних посад: заступника голови правління Закарпатської облспоживспілки з торгівлі, заступника з будівництва та заступника по кадрах.

Голова Закарпатської облспоживспілки заслуговує на зняття з посади, але, враховуючи його обіцянку виправити ситуацію, оголосити йому сувору догану”.

Ось так закінчилась ця історія”.

Я спитав у керівника промислового тресту: “Що робити керівнику, якщо до нього на прийом прийде жінка зі скаргою, що чоловік її зраджує?”

Федоренко відповів: “Ввічливо відправ її в профспілку. Ти не повинен і не маєш права втручатись в особисті справи своїх підлеглих і вказувати їм. Ти не повинен бути збирачем пліток. Ніколи не забувай, що ти є керівник”.

* * *

У наш будинок відпочинку приїхав заслужений артист Російської РСР Яковлев Валерій.

Йому дали безкоштовну путівку за виступ перед відпочиваючими з концертною програмою. Він, як і всі відпочиваючі, до обіду й після обіду проводив час на пляжі в “робочому кутку” міста Алушти. Це був веселий, відчайдушний чоловік.

Одного дня, коли температура повітря сягнула за тридцять градусів, він ліг на гумовий надувний матрац, узяв півлітрову пляшку горілки і, не ковтаючи, вилив її в рот на очах відпочиваючих. Після того він вийшов з моря, одягнувся й залишив пляж. Усі, хто це бачив, ошелешено переглядалися й дивуючись, думали: як він міг у таку спеку випити пляшку горілки, не ковтаючи її.

Яковлев щовечора о 23-й годині, після відбою, брав акордеон і приходив на танцювальний майданчик, де його чекала молодь.

Одного вечора він за пляшкою марочного вина розповів: “Я звання заслуженого артиста Росії отримав за даний мною святковий концерт. У Ленінграді, в Будинку офіцерів, проходили урочисті збори, присвячені Дню Перемоги у Великій Вітчизняній війні. На зборах були присутні ветерани війни. Я заспівав їм по одному, першому, куплету з сорока трьох пісень, які народ співав у роки війни”.

Голос у Яковлева Валерія був дзвінким. Він мав особисту програму, затверджену Міністерством культури Росії. Програма складалась з шістнадцяти номерів. До програми входили: дві пісні з оперет, три романси, три пісні часів Великої Вітчизняної війни, дві розповіді та інші пісні.

Одного дня біля Яковлева В. на пляжі зсунула свої лежачки компанія з дванадцяти чоловік. Він розповідав різні історії зі свого життя, повідомив про те, що Міністерство культури прийняло рішення всіх заслужених артистів Росії направити на півроку в різні автономні області, краї, республіки Росії з метою допомогти їм у розвитку культури. Він сказав, що його направляють у місто Саранськ Мордовської АРСР на допомогу театру.

Я запитав у Яковлева В.:

– А якщо ти виступаєш з особистою програмою, хто тобі її затверджує?

– Міністерство культури РРФСР, – відповів Яковлев.

– А ти можеш приїхати в місто Рівне і виступити перед колективом будівельників? – запитав я.

– Немає проблем, – відповів Яковлев і додав. – Напиши листа в Міністерство культури Росії та вкажи, щоб мене послали до вас у зв’язку з п’ятдесятиріччям створення СРСР з концертною програмою. Я думаю, що мене до вас пришлють.

Після приїзду з відпустки я відправив листа в Москву, в Міністерство культури Росії, з проханням: “На честь п’ятдесятиріччя створення СРСР направити, на прохання колективу БМУ Рівненської облспоживспілки, заслуженого артиста Росії Яковлева Валерія в місто Рівне з концертною програмою”.

Через місяць зателефонував Яковлев і повідомив: “Є дозвіл на мій виїзд у Рівне, у ваше управління. Я через тиждень приїду”.

Він приїхав із затвердженою концертною програмою, яка складалась з 16 номерів. Яковлева поселили в гуртожиток, в окрему кімнату. Перший його концерт відбувся в актовому залі управління, куди зvezли всіх будівельників, які працювали в Рівному. Концерт тривав сорок хвилин. Він дуже сподобався слухачам. Ввечері в гуртожитку, в червоному кутку, відбувся другий концерт.

Через добу Яковлев В. дав концерт у школі №3. Актівий зал був переповнений учнями та вчителями, які дружно й довго аплодували.

Після обіду артист у супроводі керівників управління виїхав на Бронницький цегельний завод, де на відкритому майдані виступив перед робітниками та мешканцями села.

Протягом тижня перебування в Рівненській області його кожного вечора після концертів гостинно приймали в ресторанах.

Супроводжував Яковлева В. по районах голова профкому БМУ Гуменюк А.Є.

В Острог, Дубровицю, Сарни, Костопіль його разом з Гуменюком А.Є. супроводжував я. Я протягом дня з виконробами вирішував на будівельних майданах виробничі питання, а Гуменюк А.Є. разом з Яковлевим В. сідали в мою машину і ознайомлювались з містом. Снідали, обідали та вечеряли в ресторанах. Вечері зазвичай тривали до закриття ресторану. Після того Яковлев брав свій акордеон і давав ще один концерт – у ресторані. На цьому концерті, крім нас, були присутні всі працівники ресторану. В готель на відпочинок ми приходили вночі.

Через тиждень Яковлева Валерія провели на залізничний вокзал та посадили на потяг Ковель-Ленінград. Надовго робітники БМУ запам'ятали ці концерти.

* * *

Монтаж асфальтного заводу підходив до завершення. На майдані вже було заготовлено шістсот тонн відсіву та вісімсот тонн щебеню. У сховище для рідкого бітуму було залито сто вісімдесят тонн бітуму. Кімната для робітників була відремонтована. Бригадир грузинів Борис узяв напрокат холодильник, газову чотириконфорну плиту, кольоровий телевізор та посуд. Він привіз з колгоспу кухарку та продукти.

Через декілька днів з Грузії приїхало вісім робітників, які російської мови практично не знали і тому ні з ким не спілкувались.

Умови для них створили чудові. Всі вони спали на ліжках з матрацами. Це були робітники з глухих сіл Грузії. Вони навіть не виходили за межі будівельного майдану. У вільний від роботи час переважно перебували в тимчасовому приміщенні.

Першою будовою, на якій вони почали виконувати благоустрій, був квасилосолоньний цех у Костополі разом з овочесховищем площею дві тисячі двісті квадратних метрів. Бригада виконала всю роботу за три доби.

Виконроби по районах почали отримувати асфальт на будови. Вони виконували з нього стяжки під влаштування покрівлі та підлог у підсобних приміщеннях.

Для написання нарядів на виготовлення асфальту та благоустрою інженер виробничого відділу зробив калькуляцію: один м² благоустрою коштував два карбованці п'ятдесят копійок. Складена калькуляція, як і всі написані наряди,

в той час складались з сімдесяти та більше відсотків обсягів робіт, які інколи не виконувались і не могли виконуватись фізично. Це були надумані ручні роботи, які неможливо було перевірити. Вони виконувались з допомогою грейдера та катка. За ці механізми механізаторам з інших управлінь платив бригадир Борис.

За вересень, відпрацювавши дев'ять робочих днів, робітники, які укладали та виробляли асфальт, отримали заробітну платню по сімсот карбованців. У таблиці ж було зазначено двадцять чотири робочих дні. В жовтні бригада працювала одинадцять днів через відсутність фронтів робіт. Заробила вона десять тисяч вісімсот карбованців, що вийшло на кожного робітника по тисячі двісті карбованців. Нарахували бригаді тільки по сімсот карбованців, а по п'ятсот перенесли на наступний місяць.

Про таку заробітну платню дізнався заступник голови правління й відразу доповів Гайдуку В.І. про злочин. Голова правління викликав мене: “Ти що собі дозволяєш? У нас міністри не отримують таку заробітну платню, яку ти робітникам платиш!”

Він викликав до себе голову ревізійної комісії і наказав послати в БМУ ревізора, і щоб той до вечора на стіл голови правління поклав акт перевірки нарахованої заробітної платні. Ревізор перевірів калькуляцію, акт виконаних робіт, звірів з нарядами і нічого не знайшов. Тоді він поставив під сумнів калькуляцію. Але це були тільки підозри. В дійсності ніхто по тридцять-п'ятдесят метрів не носив ні щебеню, ні піску, але все було закатано асфальтом. У БМУ ні грейдера, ні катка не було, а тому довести, що ручні роботи не виконувались, було неможливо.

Скликали правління, на якому стояло одне питання: “Звіт керівника БМУ про роботу управління за дев'ять місяців та переплату заробітної платні за виготовлення асфальту та влаштування благоустрою”.

Я доповів, що управління план виконало, за три місяці побудувало асфальтний завод потужністю близько ста тонн асфальту за зміну. Крім того, заготовило 600 тонн відсіву, 800 тонн щебеню та 180 тонн рідкого бітуму. Прибуток від зробленого благоустрою склав двадцять відсотків від вартості виконаних обсягів робіт з благоустрою. Приписки відсутні.

Члени правління не поважали будівельників. Вони чомусь були переконані, що ті забирають у них ресурси, через що не виконуються плани по інших галузях. Кожен виступаючий член правління кричав: “Навіщо нам прибуток, якщо заробітна платня найманих робітників складає 600-800 карбованців”.

Вони в своїх виступах намагались принизити мене та пропонували зняти з посади. Мені, як на суді, запропонували виступити з каяттям. Я сказав: “Все, що я робив, я робив на користь держави. Зловживань у мене немає. Якщо правління вважає, що я винен, то передайте на мене матеріали до суду”.

Підвівся Гайдук В.І. і спокійно сказав, звертаючись до всіх членів правління: “Зауваження приймається. Більше щоб я не чув у виступах образ або

приниження наших підлеглих”. Після того Гайдук В.І. звернувся до мене: “Ми матеріали не будемо посилати до суду, а передамо їх в обласний комітет народного контролю. Нехай там розбираються”.

Я зустрівся з бригадиром Борисом, повідомив його про рішення правління і сказав: “Якщо з обласного народного контролю не будуть повернені документи в облспоживспілку, я буду змушений вас звільнити”.

Борис перелякано вигукнув:

– Ми навіть свої витрати не повернули.

– Все залежить від тебе, – промовив я.

Через три дні матеріали повернули в облспоживспілку, а я на черговому правлінні отримав чергову догану.

Через декілька днів у мене виникла геніальна ідея. Я зустрівся з Борисом і запропонував йому:

– Знайди недалеко від Рівного колгосп, який візьме наш асфальтний завод собі в оренду й буде виплачувати за нього орендну плату нашому управлінню. Колгосп прийме вашу бригаду на роботу. Він буде робити асфальт на правах субпідряду. Крім того, колгосп надаватиме нашому БМУ послуги з благоустрою на будовах. Ми колгоспу за надані послуги будемо своєчасно платити. Крім того, колгосп, за його бажанням, може зі своїх матеріалів виготовляти асфальт для господарства, а ваша бригада виконуватиме благоустрій для нього. А ще колгосп зможе виконувати роботи, де забажає ваша бригада, де ви домовитесь. Потужності заводу достатньо для всіх бажаючих. Колгосп виплачуватиме вам заробітну плату.

– Добре, – відповів бригадир Борис. – Я знайду колгосп.

Через тиждень Борис знайшов такий колгосп за п’ятнадцять кілометрів від міста на млинівській трасі.

БМУ в листопаді уклало договір з колгоспом на оренду асфальтного заводу на 1973 рік. Згідно з договором колгосп зобов’язувався, на правах субпідряду, надавати БМУ послуги з виготовлення на заводі асфальтної суміші та благоустрою по районах області. Після того Борис запросив мене до ресторану, щоб “обмити” новий договір. Ми випили по декілька чарок коньяку. Борис розповів таку історію: “Я закінчив автодорожний інститут, після якого працював у Гаграх керівником автобази. Мій молодший брат, якому ще не було вісімнадцяти років, опинився в компанії з чотирьох чоловік, яка виготовляла фальшиві дипломи, атестати та інші документи. Компанію розкрили. Трьох її учасників за рішенням суду розстріляли, а Борисовому молодшому брату суд виніс покарання у вигляді п’ятнадцяти років позбавлення волі у зв’язку з тим, що він не досяг повноліття. Борис продав свою посаду за двадцять п’ять тисяч карбованців і свій майбутній трирічний посадовий оклад з усіма преміями. За цей час Борис повинен був звільнити брата і знайти роботу собі й брату. Три роки він їздив у Москву, шукаючи шляхи визволення брата. Його познайомили з одним депутатом Верховної Ради СРСР. В Москві існувала ціна: скасування

одного року відсидки за ґратами коштувало одну тисячу карбованців”. На третій рік Борис заплатив депутату дванадцять тисяч карбованців і його брат уже працював на асфальтному заводі в колгоспі у Воловикова П.М. Борис признався мені, що він недовго працюватиме в Рівненській області. Їх бригада переїде працювати в Білорусію. Там вільніше і умови кращі.

БМУ отримало проект плану на 1973 рік. В 1973 році необхідно було виконати робіт у місті Рівному 50% від загального річного обсягу.

Після жовтневих свят під дверима кабінету, де я працював, почувся крик та сварка.

– До нього не можна. Він дуже зайнятий, – дзвенів голос секретарки. – Підіть з цього питання у профспілку.

Секретарка була учасником Великої Вітчизняної війни. Це була п’ятдесятилітня жінка повної статури, з хворими ногами. Вона працювала в управлінні вже близько п’ятнадцяти років.

Коли все стихло, секретарка увійшла до кабінету. Я розглядав пошту. Вона мені пояснила: “Приходив чоловік нашої працівниці і проривався до вас. Я його не пустила. Він приписує нашому виконробу, що той залицяється до його жінки. Він – депутат місцевої ради, а з ним було ще два депутати. Я їх відправила до голови профкому”.

Через п’ять хвилин до мене зайшла старший інспектор по кадрах, секретар партійної організації управління. Вона сказала:

– Ви знаєте, що у нас в управлінні відбулись неприємності?

– Не знаю! – відповів я.

– Наш виконроб переспав з нашою працівницею! – пояснила секретар партійної організації.

– А звідки ви знаєте? – запитав я.

– Так усе управління гуде! – відповіла вона.

– А я від вас чую вперше, – сказав я. – Я не хотів би, щоб ця плітка виходила з вуст секретаря партійної організації. Крім того, ви чините дії, що суперечать законодавству України. Ви забороняєте видавати заробітну платню за вчинки, які не подобаються вам. Ідіть у касу та зніміть вашу заборону на виплату заробітної платні працівниці!

Секретар партійної організації погодилась зі мною і пішла до свого кабінету.

Через три дні я отримав скаргу з суду на виконроба Рівненської дільниці про те, що виконроб, використовуючи своє службове становище, втручається в родинні стосунки подружжя. Міський суд просив розглянути поведінку виконроба та робітниці на загальних зборах управління.

Я викликав до себе робітницю, чоловік якої написав скаргу, і ввічливо її запитав: “Невже ви зі своїм чоловіком не можете вирішити ваші сімейні справи, а вимагаєте, щоб їх налагоджували загальні збори управління?”

Жінка стояла з похиленою головою.

– Не збирайте збори, я сама вирішу це питання, – попросила вона.

Наступного дня чоловік робітниці приніс заяву і віддав її секретарю в приймальню. В заяві було написано: “Я прошу не розглядати поведінку моєї дружини на загальних зборах, бо якщо я сам не знайду з нею спільної мови, то не допоможуть в цьому і загальні збори”. Я вклав цю заяву в конверт й відіслав як відповідь до суду.

До кабінету зайшла секретарка і повідомила мене: “Вас терміново викликає заступник голови правління з будівництва”. Я сів у машину і через десять хвилин уже заходив до його кабінету. Заступник голови сидів за столом. Побачивши мене, він вигукнув:

– Що у вас в управлінні коїться? Ваш виконроб спить з робітницею, а ви байдужі!

– Вперше чую від вас, – відповів я.

Господар кабінету замовк.

– Я про це не знаю, – продовжив я. – Який виконроб і від кого ви це почули?

– А навіщо це вам? – запитав заступник голови.

– Але як я, не знаючи нічого, прийду в управління і скажу, що чув від заступника голови, ніби якийсь виконроб спить з робітницею?

– Добре! Добре! Облишмо цю розмову, – сказав заступник голови.

На цьому розмова була закінчена, і я поїхав в управління.

1973 РІК

ВОДІЙ-АСИ

12 січня відбулось чергове засідання правління облспоживспілки. Розглядали питання: “Звіт керівника БМУ облспоживспілки про виконання показників за 1972 рік”.

План за 1972 рік був виконаний, введені в дію всі заплановані будови: ресторан і квасилозасолювальний цех у Костополі; ресторан у Деражне; ресторан у Червоноармійську; ресторан у Зарічному.

Але, незважаючи на це, чергову догану я отримав.

Влітку, в одну з неділь, Рівненський міськвиконком провів змагання водіїв із засипання болота в парку імені Короленка – навпроти колишньої гімназії, де вчився Короленко, а тоді розташовувались міськком та обком партії.

В БМУ, на дільниці механізації, на самоскидах ЗІЛ-130 працювали п’ять водіїв-асів. Так їх називали всі. Вони й самі себе так називали, і дуже пишались цим.

Машини ЗІЛ-130 ми отримали з республіканської бази Укоопспілки в 1972 році. Я викликав до себе трьох “асів” та керівника дільниці механізації Мазурця Петра Уляновича й виголосив перед ним таку промову: “Хлопці, ви – аси, а тому повинні показати всьому місту, що ви справжні аси, а не надумані. Перед вами я ставлю завдання – перше, друге й третє місця повинно отримати наше

управління. Я виділяю премію – 150 карбованців за перше місце, 100 – за друге, 75 – за третє. Керівнику дільниці також буде видана премія. Йдїть, готуйтеся та вивчайте трасу”.

Вони зрозумїли свою відповідальність і пішли готуватися до змагання.

О десятїї годинї ранку я зі своїм заступником завітав у парк. Підїшли і стали біля столу, де вели облік кількості зроблених поїздок. Через годину я пішов у гастроном і купив три плитки шоколаду. Одну з них я віддав дївчинї-обліковцю, другу роздїлив на трьох своїх супутників, а третю залишив для себе і тримав її в руці.

Ми стояли біля столу обліковців і спостерїгали за рухом водїїв. На дванадцятї годину наші водїї-“аси” вже випереджували всіх інших водїїв на двадцять-тридцять хвилин. Раптом збоку стадїону до столу обліковців підїшли перший секретар мїськкому партїї Антоненко Е.Е. та голова мїськвиконкому Користїн О.Є.

– Що ви тут робите? – звернувся до мене Антоненко Е.Е.

– Наглядаю за своїми водїями, які беруть участь у змаганнях із засипки ґрунтом болота в парку, – пояснив я.

– Дай мені! – забираючи в мене з рук шоколадку, сказав Антоненко Е.Е. Він розламав її на двї частини. Одну віддав Користїну О.Є., а другий шматок почав їсти. Вони постояли біля столу мовчки хвилини двї і пішли далї.

Водїї-аси БМУ облспоживспїлки в цих змаганнях зайняли перше, друге і третє мїсця. Вони підтвердили своє звання “асїв” й отримали обїцяну винагороду. В газетї “Червоний прапор” з’явилася маленька замітка на четвертїї сторїнцї: “В недїлю в Рївному відбулись змагання серед водїїв підприємств мїста, які вивозили ґрунт на засипку болота в парку іменї Короленка. Перше, друге та третє мїсця посїли водїї будївельно-монтажного управління облспоживспїлки”.

Якби призовї мїсця зайняли водїї автоколон мїста Рївного, тодї була б надрукована стаття на перших шпальтах газет, а водїї були б відзначенї грамотами або подарунками від мїської влади. Це – один з прикладїв, як мїсцева влада ставилася до структурних підприємств облспоживспїлки та й до самої облспоживспїлки. І все – через поганї особистї стосунки голови облспоживспїлки та першого секретаря мїськкому партїї.

Керівники структурних підроздїлів постійно перебували мїж ковадлом і молотом. Згїдно з рїшеннями мїсцевої влади структурним підприємствам доручалось виконувати для мїста безкоштовно багато робїт. Усї ці витрати керівники повиннї були через виконробїв ховати на будовах, інакше ревїзори облспоживспїлки пізнїше, під час перевїрки управління, усї витрати квалїфікували б як незаконнї і надавали правлїнню підстави для покарання керівникїв: адмїністративно та матерїально. Крім того, керівник структурного підроздїлу створював умови для зловживання підлеглими.

В БМУ працював керівником планового віддїлу Михайло Мичко. Це була людина надзвичайних здїбностей. Він, окрім виконання своїх прямих обов’яз-

ків, добровільно виконував обов'язки працівників усіх відділів. Він готував та друкував накази за всі відділи, робив аналізи господарської діяльності за статтями витрат по кожній дільниці та по управлінню в цілому. Мичко М. користувався великою повагою в колективі. До нього звертались працівники управління за різними порадами. Він був миротворцем, уникав конфліктних ситуацій, а часто залагоджував їх. Раніше Мичко М. працював керівником фінансового відділу облспоживспілки. Мене частенько просили відрядити Михайла Миколайовича на декілька днів на проведення ревізії в якомусь із структурних підприємств. Кращого акта за день перевірки написати ніхто не міг. Акти він робив такі, що хотілось плакати, читаючи їх. Згідно з актом потрібно було когось покарати, але нікого персонально.

У Михайла Миколайовича в плановому відділі стояла електрична друкарська машинка. Він ніколи не писав накази вручну, а відразу друкував їх, причому без помилок. Це не входило в його обов'язки, але якось само собою стало в БМУ традицією ще до мого приходу в управління.

Я був задоволений його роботою, а тому не став ламати традицію. Краще, швидше, грамотніше виконати цю роботу в управлінні все одно ніхто не міг. Михайло Миколайович мав такий талант від Бога. І з радістю віддавав його людям.

Несподівано в Михайла Миколайовича захворіла нога. Відвідування лікарень – міської та обласної – результатів не дало. Обласна лікарня направила його до Києва. В Києві виявили, що в нього саркома ноги. Йому зробили операцію. Видовбали нарост на кістці. Чотири місяці Михайло Миколайович був на лікарняному.

Після виходу на роботу за його найактивнішою участю в будівельно-монтажному управлінні був розроблений п'ятирічний план соціального розвитку управління згідно з рекомендованим методичним посібником, випущеним Держпланом СРСР.

Стан Михайла Миколайовича погіршувався. Він перебував на лікарняному, але виходив на роботу, захоплюючись розробкою цього плану. Він його друкував, стоячи увесь час на ногах. Сидіти не міг. Щоб послабити біль, він приймав п'ять таблеток анальгін у або склянку чистого спирту, який стояв в управлінні в двадцятилітровому бутлі. Спирт використовувався для промивання деталей розмножувальної машини "Ера".

З кожним днем стан його здоров'я погіршувався. На посаду економіста була прийнята дівчина, яка виконувала під його керівництвом поточну роботу.

Через деякий час, коли п'ятирічний план був розроблений та надрукований, Михайло Миколайович не вийшов на роботу. Я відвідав його вдома. Він лежав на ліжку, яке стояло на веранді. Мичко М.М. жив у невеликому приватному будиночку, що складався з однієї кімнати 18 м² та прибудованої веранди. Родина складалася з п'яти чоловік: він, його дружина, син з дружиною та дитиною. Умови були жахливі. Дружина, син з дружиною та дитиною жили в кімнаті, а

Михайло Миколайович важко хворий лежав самотній на веранді площею п'ять м². Він мені розповів: “Я, щоб не лякати немовля, перейшов спати на веранду і третій день не можу сходити в туалет. Я випив півпляшки олії. В моєму животі стало буркотіти. Тримаючись за стіни руками, перемагаючи страшний біль, я почав робити присідання. Після кожного присідання клав на підлогу одного сірника з пачки. Після сорока присідань я все виблював і мені стало легше”.

Після закінчення розповіді він підкликав до себе дружину і щось їй пошепки сказав. Вона попросила мене пересісти. Михайло Миколайович встав з ліжка. Дружина відсунула ліжко, зняла кришку люка над льохом і спустилась униз. Через хвилину вона вилізла з льоху, тримаючи в руці пляшку п'ятизіркового коньяку. Закривши люк, підсунула ліжко на місце, і Михайло Миколайович ліг. Я почав відмовлятися, але дружина Михайла Миколайовича промовила: “Ви для нас дорогий гість, і Михайло Миколайович не вибачить мені, якщо я вас відпущу не пригостивши!” Мені налили 30 грамів, я їх випив і побажав йому швидкого одужання. Наступного дня швидка допомога відвезла його до лікарні.

В 1973 році бригада робітників з виготовлення асфальту і благоустрою на будовах управління виконувала роботи на правах субпідряду від колгоспу. В БМУ потреба в асфальті була невеликою, а тому колгосп 4/5 його виготовляв для власних потреб. Колгосп повністю заасфальтував території ферм, дороги в центрі села. За рахунок нашого асфальтного заводу, взятого в оренду, в колгоспі за рік виконано асфальтних робіт більше ніж на двісті тисяч карбованців.

За вказівкою згори влада почала переслідувати колгоспи, які робили асфальт. Не чіпали лише два колгоспи, де головами були Герої Соціалістичної Праці Воловиків та Плютинський – депутати Верховної Ради СРСР та України.

Наприкінці року КРУ перевірило колгосп. Я саме був у кабінеті заступника голови облвиконкому Єршова А.В., коли зайшов ревізор КРУ і доповів Єршову А.В., що голова колгоспу незаконно прийняв бригаду робітників кавказької національності, які виготовляли в господарстві асфальт і робили благоустрій. У результаті голова колгоспу, наголосив ревізор, перевитратив двісті сімдесят тисяч карбованців не за призначенням.

Аркадій Віталійович звернувся до нього: “Що, він собі в кишеню їх поклав? Не чіпайте його!”

Що було далі я не знаю, бо пішов.

У БМУ продовжував функціонувати Бронниківський цегельний завод, який випускав цеглу низької якості і щорічно мав збитки в п'ятдесят тисяч карбованців. На підприємстві у важких, небезпечних умовах працювало близько тридцяти чоловік. Робітники постійно перебували в нетверезому стані. Я щоквартально звертався до голови облспоживспілки: “Давайте закриємо цегельний завод. Глина в кар'єрі неякісна. Обладнання старе та на ладан дихає. Глина, яку возять за двадцять кілометрів з іншого кар'єру як добавку до наявної, закінчується”. Гайдук В.І. відповів: “Я дозволу на закриття заводу не дам, бо

він знаходиться на обліку в Москві, Києві та облвиконкомі, і ми за нього звітуємось щомісячно. Гроші на обладнання я не дам, бо воно збитки не зменшить і якісної цегли ми все одно не отримаємо. Перекривай збитки за рахунок іншої діяльності”.

Тоді наприкінці грудня я видав наказ де зазначалось:

Припинити діяльність Бронниківського цегельного заводу у зв'язку із його збитковістю та незадовільною якістю цегли, яка не відповідає існуючому ГОСТу.

Всіх робітників, за їх згодою, перевести працювати в місто Рівне на будівельну дільницю, яка буде комплекс Рівненської міжрайбази на десять тисяч м²; заготзбутбази на п'ять тисяч м² та овочесховище потужністю в дев'ятсот тонн.

Керівнику дільниці механізації забезпечити перевезення машинами робітників з села Бронники до будівельного майдану Рівненської дільниці.

Відділу кадрів (Васіній А.Ф.) зустрітися з кожним робітником цегельного заводу та працевлаштувати, за його згодою, в структурних підрозділах БМУ.

1974 РІК

На початку 1974 року більше як п'ятдесят відсотків фондів на матеріальні ресурси в БМУ були відсутні. Відпуск матеріалів іншим підприємствам в обмін на виготовлення залізобетону та інших матеріалів було заборонено.

При такому підході до справи щось планувати було марно. Матеріалами та обладнанням бази забезпечували всіх, крім будівельно-монтажного управління.

В лютому я зустрівся з колишнім бригадиром “асфальтної” бригади Борисом, який запросив мене в ресторан на каву. За столом він розповів таку історію: “Я приїхав з Тбілісі. В мене там двоповерховий будинок з баром у цокольному поверсі. В барі стоять близько десяти бочок різного сорту вин. До мене приходили друзі. Ми сиділи в барі, грали в карти, шахи, бесідували та пили вино. У мене є два сини-близнюки, які закінчили десять класів. Влітку я повинен поїхати додому, щоб влаштувати дітей в інститут.

Сюди я приїхав, щоб відправити в Білорусію десяток вертушок щебеню та відсіву, бо влітку буде проблема з вагонами. З бітумом питання вирішив. Я знайшов у Держплані Білорусії людину, яка мені дала наряд на рідкий бітум на декілька десятків вагонів. У Білорусії я познайомився з головою колгоспу – мільйонером, героєм Вітчизняної війни та Героєм Соціалістичної Праці. Наша бригада уклала з цим колгоспом договір на декілька років. У Білорусію вкладати асфальт ми приїхали першими. В Україні ми вже всім набридли. Ревізор за нами полюють, а там поки що тихо. Ми виготовляємо для цього колгоспу три асфальтних заводи.

Голова колгоспу – депутат Верховної Ради СРСР, має великі зв'язки і в усьому допомагає нам”.

Випили кави. Я йому подякував за бесіду і побажав успішної праці.

Ці бригади в п'ять разів збільшували продуктивність праці, а їм не давали отримувати заробітну платню більшу, ніж у всіх. В країні не існували стимули, щоб зацікавити спеціалістів краще працювати.

В управлінні добре працювала монтажна дільниця, яку очолював Нерода Микола Маркович. Тут були досвідчені виконроби та майстри з вищою та середньою спеціальною освітою, колектив кваліфікованих робітників – електромонтажників, слюсарів-сантехніків, електро- та газозварювальників та ін. У зв'язку з незадовільним плануванням обсягів робіт у облспоживспілці цю чудову дільницю неможливо було планомірно забезпечити фронтом робіт. З різних причин бригади сантехніків простоювали тривалий час. Крім того, на пускових будовах, особливо в кінці кварталу або року, мала місце штурмівщина. Робітників не вистачало, а тому їх умовляли працювати у дві зміни, продовжений робочий день, а також у вихідні. Я довго думав над цією проблемою. Незабаром у мене з'явилася ідея.

Для уникнення всіх перелічених недоліків необхідно було створити окреме монтажне управління, виділити його зі складу БМУ та підпорядкувати облспоживспілці. Таким чином воно стане самостійним і незалежним структурним підрозділом, зможе виконувати електромонтажні та сантехнічні роботи для всіх структурних підрозділів облспоживспілки і на субпідряді – для генпідрядного БМУ в першу чергу. Швидко створення монтажного управління мало принести користь БМУ: ліквідуються прості робітників через відсутність фронтів робіт та матеріалів; скоротиться термін виконання монтажних робіт; зникне потреба в постачанні матеріалів для монтажного управління.

Користь для облспоживспілки буде така: ліквідуються шабашники, які раніше виконували всі монтажні роботи для структурних підрозділів облспоживспілки; зменшиться злочинство, бо роботи виконуватимуться за перерахунком, а не за договорами, де діяли “відкати”. Замовленнями та прийняттям виконаних робіт управлятиме УКБ облспоживспілки.

З такою пропозицією я звернувся до Гайдука В.І. “Це дурниця! Я знаю тебе! От і керуй цією дільницею! Інших я знати не бажаю!” – відповів він сердито. Через два дні я знову зустрівся з Гайдуком В.І. У нього був чудовий настрій, він жартував. Я його в черговий раз попросив створити монтажне управління. Він відповів: “Я згоден, але підпорядковуватись воно буде тобі”. “Володимире Івановичу, – промовив я, – навіщо я буду влазити у ваші справи в районах, де працювати монтажному управлінню, на непланових будовах, треба буде шукати матеріальні ресурси. А воно буде підпорядковане вам, працюватиме там, де це для вас необхідно. Взаємовідносини між нашими управліннями будуть цивілізовані, будуватимуться на договірних умовах. Штрафні санкції спонукатимуть нас обох не порушувати умови договору про передачу

фронтів робіт у визначений договором термін, з одного боку, та виконання монтажним управлінням у термін своїх робіт, з другого.

– Ти мене переконав! – сказав голова правління, і продовжив. – Готуй матеріали на правління. Я згоден, але дивись, щоб конфліктів між вами не було.

– Не буде. Ми будемо діяти економічними санкціями і навіть без них, – відповів я.

Через тиждень на правлінні було створене монтажне управління облспоживспілки. Керівником його призначили Богана Анатолія Федоровича, який працював у будівельно-монтажному управлінні головним інженером.

Головним інженером монтажного управління став Нерода Микола Маркович, керівник колишньої монтажної дільниці, на базі якої і було створено управління. На місце однокурсника Богана Анатолія Федоровича на посаду головного інженера я запросив Вашенюка Леоніда Івановича.

* * *

Наприкінці травня керівник планового відділу Мичко М.М., який перебував на лікарняному, привів чоловіка середнього зросту, полковника у відставці. Я привітався з ними і запросив сісти. Михайло Миколайович не міг сидіти, а Михайло Семенович не сів, чекаючи, доки сяде Мичко М.М.

– Ось я привів на посаду економіста Михайла Семеновича, – промовив Михайло Миколайович і додав. – Я хворію, а він допоможе виконувати всі роботи планового відділу.

Я попросив Михайла Семеновича розповісти про себе. Він розповів: “Мене два тижні як демобілізували. Я служив у Нововолинську командиром ракетної частини. Пройшов усю війну. Герой Радянського Союзу. Нагородили мене Зіркою Героя за взяття та утримання плацдарму на Віслі. Плацдарм утримувало тринадцять чоловік та батарея. Я був командиром батареї. Нагородили всіх, декого посмертно. Після війни я екстерном закінчив технікум, мене призначили командиром ракетної частини. Закінчив службу у званні підполковника, але на честь тридцятиріччя Перемоги у Великій Вітчизняній війні тим, хто воював і був демобілізований з армії, присвоювали достроково чергове звання. Так я демобілізувався полковником”.

Закінчивши розповідь, Михайло Семенович сказав: “Я б хотів у вас працювати”. Я зрадів такій знахідці.

– Михайле Семеновичу, а будете виконувати у нас громадську роботу? Як ви ставитеся до того, щоб наш колектив обрав Вас секретарем партійної організації управління? – запитав я. В управлінні вже налічувалося сорок два члени партії і два кандидати. Я міркував: “Він зможе протистояти несправедливій навалі на наше управління місцевої влади”. Михайло Семенович відразу погодився: “Я згоден, якщо мене оберуть”.

Я попросив Михайла Миколайовича підготувати наказ про прийняття Синька М.С. економістом з посадовим окладом сто двадцять карбованців.

Через тиждень відбулись партійні збори, Михайла Семеновича обрали в партійне бюро та рекомендували його в майбутньому на посаду секретаря партійної організації БМУ. Його кандидатуру управління направило в міськком партії на затвердження. Кандидатура Синька М.С. пройшла всі відділи міськкому партії. Але її не затвердив перший секретар міськкому Антоненко Е.Е. Він сказав: “Він новенький. Ми його не знаємо. Нехай попрацює”. Обрали секретарем партійної організації Васіну А.Ф., а Синька М.С. – її заступником. Михайло Семенович з розумінням поставився до цього. Обласні та міські партійні чиновники з обережністю ставились до військових відставників після Луцького активу 1970 року, коли з допомогою підполковника у відставці – керівника транспортної колони, були зняті з посад та покарані по партійній лінії секретарі Луцького міськкому партії. Секретарями партійних організацій обирали тільки тих, кого знав та рекомендував міськком партії, а не кого хотів колектив.

Михайло Семенович був скромною, інтелігентною людиною. Він жодного разу не зайшов до кабінету керівника, не постукавши у двері і не спитавши дозволу, як це робили інші. Це чесна та справедлива людина. В колективі його поважали, а він доброзичливо ставився до своїх колег.

Одного вечора, після роботи, ми з Михайлом Семеновичем йшли разом додому. Я запитав у нього:

– Важко було тримати захопленій вами плацдарм на Віслі?

– Важко, але в нас була надія на наших, що вони нас не залишать, а будуть наступати! – відповів він. – Важче було, коли наступали на Київ. Тричі ми форсували Дніпро і захоплювали плацдарм, і тричі німці нас скидали у ріку. Вода в Дніпрі була червона від крові поранених та вбитих. Я там залишився живим випадково, але не утримав плацдарм. А на Віслі пощастило. Плацдарм утримали, хоча половина бійців загинула, – з сумом промовив Синько М.С.

Михайло Миколайович, після чергової операції, через чотири місяці вийшов на роботу офіційно. Він цілими днями стоячи працював над розробкою п’ятирічного плану соціального розвитку управління, друкував його на крейдованому глянцевому папері. Кожен відділ з допомогою Михайла Миколайовича розробляв свій розділ плану. Я особисто перевіряв їх розробки. Це був єдиний реальний план, який розроблявся в Рівному не для звіту, а для практичного користування. В ньому було передбачено, яким шляхом за п’ять років управління повинно збільшити виконання обсягів будівельно-монтажних робіт на п’ятдесят відсотків порівняно з 1974 роком. Були визначені і підраховані основні показники господарської діяльності:

- обсяг виконання будівельно-монтажних робіт;
- рівень підвищення продуктивності праці;
- підвищення кваліфікації кадрів та навчання робітників, інженерно-технічного персоналу;
- створення нормальних побутових умов;

- забезпечення робітників необхідним інструментом та електроінструментом (на кожній дільниці передбачалося створити інвентарну інструментальну).

Планувалося:

- забезпечити робітників спецодягом та взуттям згідно з нормами;
- на дільниці механізації перейти на агрегатний ремонт машин та механізмів, створивши фонд резервних агрегатів;
- усі металоконструкції та вузли для всіх будов виготовляти в майстернях, а на будовах тільки їх монтувати.

В п'ятирічному плані було враховано майже все. Він для робітників БМУ на п'ять років повинен був стати орієнтиром щоденної діяльності. План не був догмою. Він постійно давав можливість кожному робітнику його удосконалювати та робити кращим.

* * *

Наприкінці листопада, в суботу, відбувся актив, на який з'їхалися з усіх районів виконроби, бригадири, голови профкомів дільниць і передовики виробництва. Питання розглядалось одне: "Про підсумки роботи управління за дев'ять місяців, завдання на четвертий квартал 1974 року та на 1975 рік".

У ту ж суботу в кабінеті другого секретаря обкому партії Загорулька І.І. на десяту годину була скликана нарада. На неї запросили керівників будівельних організацій міста. У зв'язку з тим, що доповідачем на активі був я, то на нараду до другого секретаря обкому партії я направив головного інженера Богана А.Ф.

Актив розпочався. Я зробив доповідь. Почались виступи. Через годину з обкому партії прибіг переляканий та захеканий головний інженер. Він викликав мене із зали й повідомив: "Нам пощастило, бо швидка допомога забрала Загорулька І.І. з кабінету у зв'язку із серцевим нападом. Наряду відмінили, але мене запросив керівник будівельного відділу обкому Ваврисюк І.І. Він запитав: "Хто ти такий?". Хоча знав мене, як облупленого. Я йому відповів: "Я працюю головним інженером БМУ облспоживспілки". "А де керівник управління?" – запитав він. "Він проводить актив", – відповів я. "Іди і передай своєму князю, що в нього це останній актив на цій посаді". Я вже знав, що Іван Іванович для досягнення поставленої мети міг вигадати будь-яку провокацію. Він великого зла не робив, але на словах міг так закрутити справу, яка спонукала перевести стрілки з другорядного нереального на головне, реальне.

Нараду скликали для того, щоб примусити кожне будівельне управління міста побудувати по одному будинку для переселення п'ятнадцяти родин з будівельного майдану аеропорту. Я подумки посміхнувся і сказав Богану А.Ф., що все зрозумів, і пішов на актив. Через дві години актив закінчився. Я зібрав весь апарат управління, виконробів міста Рівного, керівника дільниці механізації і сказав: "Будинок ми повинні побудувати за вісім робочих днів, без підлоги та опоряджувальних робіт!

Виконроба Левковича М.А., колишнього бригадира мулярів, призначаю старшим і доручаю йому створити бригаду мулярів з працівників апарату управ-

ління, які раніше працювали мулярами, включаючи мене та інших керівників. Сьогодні геодезисту і керівнику виробничого відділу Михневичу Г.О. виконати розбивку будинку. Керівнику дільниці механізації завтра вивезти на будову металеву будку, щоб можна було сховатись від дощу, два бульдозери, два крани АК-75, фундаментні подушки та блоки, екскаватор “Беларусь”. Відповідальні за вивезення всієї техніки та матеріалів керівник дільниці механізації Мазурець Петро Улянович та керівник відділу постачання Шкодинський П.Ф.

За суботу й неділю: викопати траншею під фундаменти, змонтувати подушки та блоки; виконати фундаменти будинку; керівнику відділу постачання вивезти за три дні необхідну кількість цегли; цегляну кладку та перегородки закінчити в п'ятницю; керівнику столярного цеху підготувати всі матеріали для влаштування шиферної покрівлі за наступну суботу та неділю; заступнику керівника управління з постачання Гутману І.Є. забезпечити учасників будівництва будинку триразовими гарячими обідами з ресторану “Спорт”.

Будівництво велося згідно з графіком. Погода весь тиждень була дощова. Всім роздали плащі. Кожну машину від дороги Рівне–Дубно, на відстань триста метрів до будівництва будинку, витягував та затягував бульдозер. Болото сягало до середини осі коліс. Працювали по декілька годин після роботи під фарами машин, кранів та бульдозерів. Кладку закінчили в четвер після обіду. Мій заступник Гутман І.Є. привіз з ресторану “Спорт” чудовий обід у термосах та декілька пляшок горілки. Зібрали інструмент. Усі, промоклі та замерзлі, зайшли в металевий вагон. Випили, закусили. Потім усіх розвезли по домівках.

У понеділок вранці я під'їхав до дороги Київ–Львів. Побудований будинок, з квіткою з віника на даху, було видно за 300 метрів з дороги. У вівторок дощ припинився. Другий секретар обкому партії Загорулько І.І. зі своїми підлеглими на вертольоті облетів будівельний майдан аеропорту. Вони побачили посеред поля будинок, якого ще тиждень тому не було. Загорулько І.І. попросив пілота опуститися нижче.

– Що це? – запитав він.

Усі мовчали. В обкомі партії Загорулько І.І. пояснили: “Будинок побудувало за тиждень БМУ облспоживспілки”.

Загорулько І.І. терміново зібрав нараду керівників будівельних управлінь. Мене вже не запрошували на цю нараду. Іван Іванович, мабуть, пошкодував, що так вчинив зі мною, бо Загорулько І.І. так усіх розкрутив, що через тиждень біля дороги до будівельного майдану стояли машини з дорожніми плитами і прокладали триста метрів тимчасової дороги. Машин та механізмів було тьма. Але така метушня тривала три доби. Кожне управління лише заважало одне одному. До кінця року частина управлінь побудувала фундаменти, а деякі управління і не починали нічого робити. Настав кінець року, ніхто вже не контролював цю будову.

В місті будівництво у 1974 році перебувало в катастрофічному стані. За дев'ять місяців у дію було введено всього тридцять три відсотки основних

засобів від року. Дощі лили тижнями. Вчинок Загорулька І.І. щодо мене налякав усіх керівників місцевих будівельних управлінь: кожен з них шукав вірогідну причину, чому він не може будувати будинок. Ситуація в будівництві не давала можливості деяким управлінням знімати з пускових об'єктів жодного робітника.

БМУ протягом місяця встановило на будинку вікна та двері зі склом. Опоряджувальні роботи перенесли на весну 1975 року.

В четвертому кварталі, в грудні, до мене звернувся керівник відділу постачання Шкодинський П.Ф. Він запропонував у 1975 році набрати бригаду для виготовлення асфальту та благоустрою. Я погодився з такою пропозицією, бо завод уже рік не працював. Він потребував ремонту та обслуговування. Я призначив Шкодинського П.Ф. бригадиром неіснуючої бригади для виготовлення асфальту. Через тиждень він привів шість робітників, котрі проживали в Тинному. Це були чудові хлопці і непогані спеціалісти. Вони приступили до ремонту асфальтного заводу, а Шкодинський П.Ф. почав забезпечувати їх матеріалами для виготовлення асфальту та благоустрою.

1975 РІК

Мичко Михайло Миколайович приходив на роботу, хоча йому з кожним днем ставало все гірше й гірше. Вдома, в однокімнатній квартирі було особливо важко. Він з головою поринув у роботу.

В березні я відвідав добудову двох крил будинку облспоживспілки. В першому крилі були виконані всі стіни та перегородки, покрівля, змонтовані вікна та двері. Після обстеження першого крила добудови я перейшов до оглядин другого. Там усе було зроблено, як і в першому, тільки не була виконана покрівля.

Оглянувши три поверхи, я піднявся на четвертий, де побачив жахливу картину. Цегла на рівні півтора метра від плит перекриття в капітальній стіні повністю полущилася. Прошарок капітальної стіни на відстані тридцяти метрів заввишки півтора метра від верху плити перекриття четвертого поверху до середини капітальної стіни був викладений з невипаленої цегли. Навантаження на цей прошарок капітальної стіни на четвертому поверсі складалося: з перекриття четвертого поверху, з ваги цегляної стіни п'ятого поверху, перекриття п'ятого поверху, стіни даху та його покриття. Відлига в кінці січня, яка тривала декілька днів, розморозила прошарок кладки середньої капітальної стіни по всій довжині коридора, покладеного з невипаленої цегли. Товщина середньої капітальної стіни була 0,5 метра. В коридорі знаходилось десять дверних отворів розміром 2,1х0,9 м. Я наказав виконробу вивезти робітників з другого блоку добудови й тимчасово забити дверний отвір, який виходив на будівельний майдан.

Про цей жахливий випадок я доповів голові облспоживспілки. Він розлютився на мене, хоча й розумів, що я не винен. Потім він сказав: “Ти інженер, то роби, що вважаєш за потрібне, тільки швидше”.

В БМУ на складі був вагон залізничних шпал. Я створив гурт бажаючих робітників, котрі згодилися з моєю участю укріплювати будову другого крила прибудови. Скрізь були виставлені попереджувальні знаки: “Вхід у будову заборонений”. На вхідних дверях поставили робітника-вартового. Розкріплення будови почали з підвального приміщення. Під перемички кожного дверного отвору вставляли по дві шпали.

Розкріплення будови шпалами робили два дні. Після цього почали розбивати прошарок невипаленої цегли. Розбивали в трьох різних місцях – по краях коридора та посередині. На вибитих прошарках у капітальній стіні встановлювали опалубку зі щитів і з перекриття над четвертим поверхом забивали простір вибитої цегли бетоном марки 300 з дрібною фракцією щебеню. Електрики робили електропрогрівання. Всі роботи з посилення будови другого крила тривали тиждень.

Після усунення браку виробничий відділ БМУ підрахував усі витрати на заміну прошарку невипаленої цегли бетоном марки 300.

Цегельний завод на Ювілейному, який допустив відвантаження партії невипаленої цегли, отримав від БМУ листа з вимогою відшкодувати ці витрати. До листа був прикладений розрахунок витрат. Головний інженер заводу Гутник Григорій Аронович пізно ввечері перевірів цей випадок (за словами виконроба), нічого не сказав і пішов.

Через три доби гроші були перераховані на рахунок БМУ.

Після закінчення робіт з усунення браку я зайшов до Гайдука В.І. й доповів йому: “Володимире Івановичу, брак усунено, витрати на його усунення завод нам відшкодував”.

Гайдук В.І. встав, вийшов з-за столу, подав мені руку і сказав: “А тепер підемо на місце, де усунений брак”. Ми піднялись на четвертий поверх другого крила. Гайдук В.І. побачив над перемичками дверних отворів бетонний пояс заввишки шістдесят сантиметрів та на простінках між отворами на висоті сто п’ятдесят сантиметрів. Володимир Іванович, побачивши зроблене, похитав головою і промовив: “До чого призводить недбалство. А тобі дякую за оперативність в усуненні браку без шуму та галасу”.

У травні БМУ першим здало державній комісії будинок для переселення мешканців, які заважали будувати аеропорт.

На будові облспоживспілки, у другому крилі прибудови, в травні була виконана покрівля. Необхідно було на фасаді виконати кам’яну штукатурку в обсязі 1500 м². Це був новий вид штукатурки, його вперше застосували на будівництві Рівненського аеропорту. Рецепт виконання кам’яної штукатурки був запозичений у Прибалтиці. Аеропорт будувало БМУ “Житлобуд-6”. В місті була тільки одна бригада, яка виконувала кам’яну штукатурку. Мене познайомили з бригадиром штукатурів. Я домовився з ним, що бригада виконає в позаробочий час кам’яну штукатурку на будові облспоживспілки. Умови були такі: вартість одного м² коштуватиме сім карбованців. Робітники нашого управ-

ління повинні будуть влаштовувати інвентарні рихтування та забезпечити освітлення фасаду для роботи в другу зміну. Бригада за другу зміну виконувала 70-80 м² кам'яної штукатурки, а за суботу та неділю – по 100-120 м². За двадцять календарних днів фасад обспоживспілки був поштукатурений.

Керівник БМУ “Житлобуд-6” поскаржився другому секретарю обкому партії Загорульку І.І., що я переманюю в нього робітників і плачу їм утричі більше, ніж він. Загорулько І.І. був куратором на будові аеропорту, де, як і на інших будовах міста та області, плани не виконувались. Але він не став втручатись у це питання.

Одного дня до мене в управління приїхав голова Дубенської райспоживспілки Герштейн і попросив мене домовитися з бригадою штукатурів, щоб вона виконала кам'яну штукатурку на ресторані “Світанок” у Дубно. Ресторан розташований на магістралі Київ–Львів. Домовленість відбулась на умовах: БМУ щосуботи та щонеділі відвозить бригаду штукатурів у Дубно. Крім оплати за роботу, голова райспоживспілки пообіцяв кожному робітнику дешево продати килим. Вони тоді були в дефіциті.

Обсяги виконаних робіт БМУ взяло на себе. За чотири суботи та неділі кам'яна штукатурка фасаду ресторану “Світанок” була зроблена.

* * *

15 серпня в будівельно-монтажному управлінні пролунав дзвінок. Телефонували з приймальні першого секретаря міськкому партії, повідомивши: “О 16.00 біля Будинку одягу ви повинні зустрітися з першим секретарем міськкому партії Антоненком Е.Е., котрий бажає побувати на будівництві міжрайбази та заготзбутбази міста Рівного”. Ще через десять хвилин зателефонували з приймальні облспоживспілки й повідомили мене про це особисто. А ще за п'ять хвилин зателефонувала директор заготзбутбази Яценко Клара Андріївна, яка попросила мене зателефонувати Гайдуку В.І. і запитати в нього, як готуватись до зустрічі з першим секретарем міськкому партії Антоненком Е.Е. І уточнила: “Запитайте в нього, чи замовити бенкетну залу в ресторані “Спорт”, чи накрити стіл у лабораторії заготзбутбази, чи все завантажити до багажника машини, бо я сама боюсь йому дзвонити”.

Я зателефонував Гайдуку В.І. і сказав: “Клара Андріївна питає, як їй готуватись до зустрічі з Антоненком Е.Е.” і, назвавши три її пропозиції, запитав, який з трьох варіантів їй готувати. Гайдук В.І. уважно мене вислухав, якусь мить мовчав, а тоді відповів: “Усі разом!”

Через десять хвилин пролунав дзвінок від Клари Андріївни: “Ну, що сказав Володимир Іванович? Який варіант підходить?” “Відразу всі!” – відповів я.

Рівно о 16.00 дві “Волги” ВАЗ-21, моя та Клари Андріївни, стояли біля Будинку одягу, чекаючи Антоненка Едуарда Едуардовича. Поруч стояла “Волга” ВАЗ-24-10, чекаючи на свого господаря. О 16.00 до машин підійшов Антоненко Е.Е., привітався з нами й вибачився за запізнення. Він запросив

мене та Клару Андріївну сісти до його машини. Ми сіли на задні сидіння, а Антоненко Е.Е. біля водія.

Від Будинку одягу до будівельного майдану було близько чотирьох кілометрів. Щойно машина рушила, Антоненко Е.Е. наказав мені: “Розповідай, що ти будуєш”. Я надав коротку характеристику кожній з трьох будов і розповів, у якому стані вони перебувають, як освоюються виділені кошти.

На майдані Антоненка Е.Е. чекало багато чиновників з облспоживспілки на чолі з заступником голови правління з заготівлі Сафаруком Іваном Федоровичем. Антоненко Е.Е. привітався з усіма й пішов оглядати будови. Спочатку зайшли на міжрайбазу. Каркас споруди, стіни, крім перегородок, та покрівля були зроблені. Перед очима Антоненка Е.Е. відкрився критий склад площею десять тисяч квадратних метрів. Розмір приміщення складав 144x72 метри. “Ну і площа! – здивовано промовив Антоненко Е.Е. – Я знав, що на цьому місці щось будується, але, щоб такий масштаб, навіть не уявляв”.

Усі вийшли через бокові ворота на залізничну рампу. Біля рампи проходила залізнична колія. З другого боку колії була побудована заготзбутбаза. Перейшли колію й потрапили в квасилозасолювальний цех. Про його призначення доповідав заступник голови облспоживспілки. Потім усі спустились в овочесховище. Приміщення овочесховища було повністю підготовлене для приймання овочів урожаю 1975 року. Заступник голови облспоживспілки заявив, що через декілька днів прибудуть перші три вагони з кавунами, а через місяць овочесховище буде повністю завантажено картоплею, буряками, морквою. Населення Рівного цієї зими не відчуватиме нестачі овочів.

– Коли за планом будуть введені всі будови? – запитав Антоненко Е.Е. у мене.

– Овочесховище у цьому році, квасилозасолювальний цех – у IV кварталі наступного, а міжрайбаза – в першому кварталі 1977 року, – відповів я.

Почало темніти. Антоненко Е.Е. попрощався з усіма, сів у машину й поїхав в облспоживспілку, нікому нічого про це не сказавши.

Ми з Кларою Андріївною сіли разом у мою машину й поїхали за машиною Антоненка Е.Е.

Він під’їхав до облспоживспілки збоку правого добудованого крила. Гайдук В.І. зустрів Антоненка Е.Е. біля бокового входу в будову. Вони піднялись на третій поверх до кабінету голови. Я і Клара Андріївна – за ними, але в кабінет не зайшли.

Сидячи в приймальні Гайдука В.І., Клара Андріївна запитала в мене: “А як ми запросимо Антоненка Е.Е. на вечерю?” Я відповів: “Його повинен запросити господар, Гайдук В.І., бо якщо запросимо ми, можемо мати великі неприємності”. Клара Андріївна тремтіла від страху. “Що ж нам робити?” – бідкалася вона. Я, знаючи історію відносин Гайдука В.І. й Антоненка Е.Е. з різних джерел, відповів: “Якщо вони між собою помирились, то ми своїм запрошенням можемо себе та їх поставити в незручне становище”.

Через годину з кабінету Гайдука В.І. вийшов Антоненко Е.Е. Він глянув на нас і запитав: “А ви чого тут сидите?” і, не чекаючи відповіді, пішов з приймальні. Гайдук В.І., нічого нам не сказавши, пішов за Антоненком Е.Е. Я та Клара Андріївна вийшли за ними. Виходячи з облспоживспілки, Гайдук В.І. запросив Антоненка Е.Е. повечеряти разом.

– Куди? – запитав Антоненко Е.Е.

– У “Спорт”, там усе готово, – відповів голова правління.

– Поїхали! – погодився Антоненко, і сів на заднє сидіння.

Гайдук В.І., на мить зупинившись, сказав нам: “Сідайте в мою машину і їдьте за нами, а свої машини відправте в гараж”.

До бенкетної зали ресторану зайшли з двору. Стіл був уже накритий. На столі стояли дві пляшки “Московської” з медалями і пляшка п’ятизіркового коньяку. Від коньяку всі відмовились. “Московська” з медалями була дефіцитною горілкою. Її могли дістати тільки чиновники, зв’язані з торгівлею. Офіціант налив усім по чарці, побажав приємного апетиту і вийшов. З одного боку столу сиділи я, Гайдук В.І. та Антоненко Е.Е., а навпроти нас – Клара Андріївна.

Через декілька хвилин Гайдук В.І. знову налив усім чарки. Випили. Зав’язалась розмова. Спочатку загальна: про будівництво, про забезпечення міста овочами, фруктами, картоплею, консервацією. Принесли гарячу страву, Гайдук В.І. знову наповнив чарки. Між Гайдуком В.І. та Антоненком Е.Е. точилась розмова. Їм було що згадати. За таких обставин вони не зустрічались майже шість років. Після п’ятої чарки Антоненко Е.Е. почав розповідати Гайдуку В.І. про один випадок, який з ним трапився: “В 1971 році до мене приїхало троє однополчан, з якими я воював, ми літали на одному бомбардувальнику в 1944 році. Я зайшов до Мозгового Івана Олексійовича і попросив надати мені на тиждень відпустку, пояснивши, що до мене приїхали однополчани, з якими я воював. Я йому сказав: “Іване Олексійовичу, я хочу моїм однополчанам показати місто партизанської слави та відзначити наші спогади”. Мозговий І.О. подивився на мене з недовірою, але заяву підписав. Після того він сказав мені: “Я тебе відпускаю у відпустку, але після відпустки ти разом зі своїми бойовими друзями зайдеш до мене”. Я зрозумів. Він хотів мене перевірити, мав, очевидно, якісь сумніви, – сказав Едуард Едуардович.

Тиждень пролетів швидко. Після закінчення відпустки я з однополчанами прийшов до Івана Олексійовича. Він дві години розмовляв з нами. Спочатку поцікавився, чи сподобалась гостям Рівненщина, чи задоволені відпочинком, де побували, що бачили. Після цього почав розпитувати, на якому фронті воювали, в якій частині служили та в яких боях літак брав участь, як прізвище командира частини. Іван Олексійович уважно слухав відповіді однополчан й зі співчуттям поставився до розповіді про загиблих однополчан.

Після розмови Мозговий І.О. встав, потиснув кожному руку, побажав усім здоров’я та запросив частіше приїздити в гості на рівненську землю”.

Гайдук В.І. уважно слухав цю історію і був дуже задоволений цією зустріччю. Він знову наповнив чарки. Я сьорбав по півчарки, а Гайдук В.І. з

Антоненком Е.Е. пили до дна. Гайдук В.І. ласкаво звертався до Антоненка Едмонд. Наливаючи чергову чарку, він помітив, що в мене чарка недопита, і зробив зауваження. Антоненко Е.Е. почув це зауваження і сказав: “Володимире Івановичу, не потрібно змушувати його пити. Нехай п’є, скільки може”.

Далі Гайдук В.І. та Антоненко Е.Е. розмовляли між собою, не звертаючи на мене та Клару Андріївну уваги. Антоненко Е.Е. розповів ще одну історію зі свого життя: “Якось я відпочивав у санаторії на півдні. В номері на двох зі мною відпочивав секретар міськкому партії одного з обласних центрів Кавказу. Одного вечора він запросив мене до ресторану. Вечір пройшов весело. Через деякий час уже я запросив його. Через декілька днів мала відбутись зустріч з футболу між київським “Динамо” та “Пахтакором”. Товариш по кімнаті запропонував мені полетіти до Києва на футбольний матч. У мене зайвих грошей не було. Мій колега сказав, що всі витрати він візьме на себе. Але я знайшов якусь причину і відмовився. Після вечері ми лягли відпочивати раніше звичайного. Лежачи на ліжку, стиха розмовляли. Сусід по кімнаті запитав у мене: “Який у вас порядок проводів у відпустку?”. “Ввечері збираються п’ять-шість чоловік. Посидимо недовго, а на другий день я вже у відпустці”, – відповів я. “Ну, а як з грошима? – запитав він. “Отримую відпускні, допомогу, заробітну платню і все”. “І все?” – перепитав колега. “Все!” – підтвердив я. “А у нас не так, – почав розповідати кавказець. – Коли я йду у відпустку, то друзі приходять до мене додому, щоб провести. Всі сідають на підлогу, на килим і ми вечеряємо. Після вечері всі, попрощавшись, ідуть, бажаючи мені гарного відпочинку. Коли всі вже пішли, я піднімаю килим, а під килимом, на кожному місці, де сиділи мої колеги по роботі, лежать гроші мені на відпочинок”.

Час промайнув швидко. Коли випили чорну натуральну каву, всі встали з-за столу і вийшли у двір. Гайдук В.І., попрощавшись, сів у машину й поїхав. Антоненко Е.Е. чемно запросив мене з Кларою Андріївною у свою машину. Спочатку машина завезла додому Антоненка Е.Е., а потім Клару Андріївну і мене.

Михайло Миколайович Мичко на роботу вже не ходив, а лежав удома. Він мені поскаржився, що лікарі не бажають його класти в лікарню і не хочуть лікувати. Я прийшов на роботу і зателефонував Богану Анатолію Федоровичу, який уже працював в обкомі партії інструктором у будівельному відділі. Я попросив його допомогти через обком партії направити хворого в Київ і додав, що всі витрати управління візьме на себе.

Наступного дня Боган А.Ф. мені зателефонував і розповів: “Був консилиум, допомогти йому неможливо. Жити йому залишилось недовго. Якщо зробити йому операцію, то процес протікання хвороби прискориться”. Наступного дня до Михайла Миколайовича приїхала швидка й забрала його в лікарню. Там йому зробили операцію. Я з Шкодинським П.Ф. провідали Михайла Миколайовича після операції. Вигляд у нього був гарний. Він був веселий, жартував. З сечового міхура була виведена трубка в трилітрову банку, яка стояла під ліжком. Михайло Миколайович сказав мені: “Наші медики безпомічні. Дали б мені

зубило та молоток, я сам видовбав би нарiст кiстки на нозi”. Потiм вiн похвалився: “Я такий новий звiт придумав, що Москва буде заздрити. Як одужаю i вийду на роботу, ми цей звiт впровадимо в дiло”.

Через два тижнi ми з Шкодинським П.Ф. знову провiдали Михайла Миколайовича – i не впiзнали його. Вiн лежав головою до вiкна й важко дихав. Михайло Миколайович дуже схуд. “Я, мабуть, поiду додому, – сказав вiн, – бо тут протяг i я застудився”. Ми побули в його палатi хвилин з десять. Вiн був радий нашому вiзиту, хоча почував себе дуже погано. Ми з Шкодинським П.Ф. вийшли на вулицю пригнiченi. Петро Федорович сказав: “Вiн уже не жилець”. “Чого ти так думаєш?” – перепитав я. Вiн був бiльш досвiдчений у життєвих питаннях. “У нього дуже швидко виростили нiгтi”, – вiдповiв Петро Федорович.

У суботу в БМУ проходив актив. Прибiг син Михайла Миколайовича i повiдомив про смерть батька. Хворi, якi лежали з ним у палатi, розповiли: “Михайло Миколайович лежав на лiжку, потiм пiдняв голову, взяв склянку води i промовив: “Дивiться, як на ваших очах умирає людина”, – i замовк навiки. Так людина мужньо жила i так мужньо вона померла. Вiчна йому пам’ять.

Плани товарообiгу в Рiвненськiй облспоживспiлцi мало хто виконував. Розширене правлiння проходило двiчi на мiсяць i тривало без перерви вiд чотирьох до шести годин. Звiтувались голови райспоживспiлок, проте їх звiти члени правлiння не слухали – вони не бажали слухати пояснення виступаючих. Вони їх перебивали, ображали, принижували, погрожували.

Приписки товарообiгу стали нормою. В бiльшостi випадкiв за це карали дрiбних виконавцiв. Їх карали жорстоко, щоб показати, що боротьба з порушниками ведеться. Проте приписки були необхiднi високим партiйним та радянським керiвникам для того, щоб утриматись на своїх посадах. Вони ставили нереальнi завдання перед дрiбними виконавцями.

Одного дня я був у кабiнетi Гайдука В.І. Пролунав дзвiнок. Телефонував голова правлiння Укоопспiлки. Вiн запитав: “Як виконується план товарообiгу за мiсяць?” Голова облспоживспiлки вiдповiв: “Погано, хоч вiшайся”. “Не скигли, бо тебе нiяка гiлка не витримає!” – сказав голова Укоопспiлки.

В 1975 році БМУ ввело в дiю: квасилозасолювальний цех i ресторан у Костополi; торговий центр у Деражне; ресторан у Червоноармiйську; магазин у Гоцанському районi; картоплесховище в Гоцi; склад мiжрайбази в Корцi.

1976 РІК

У сiчні було виготовлено десять примiрникiв плану соцiального розвитку на 1976-1980 роки. Мета розробки п’ятирiчного плану – пiдвищення продуктивностi працi в БМУ шляхом впровадження нової технiки, технологiї, наукової органiзацiї працi, створення побутових умов для робiтникiв та апарату управлiння, забезпечення їх якiсним iнструментом, спецодягом та

взуттям, а також підвищення кваліфікації робітників та навчання майстрів, виконробів, апарату управління. Секретар партійної організації Васіна А.Ф. один екземпляр плану віднесла в міськком партії і віддала його другому секретарю Луценку Віталію Івановичу, а другий – в будівельний відділ обкому партії.

Відразу після різдвяних свят робітники БМУ приступили до реконструкції складського приміщення з перебудовою його в актову залу. Реконструйована актовна зала стала схожа на собор. Стіни були виконані з цегли. Висота в центрі – близько шести, а стін – близько чотирьох метрів.

Несподівано на майдані БМУ з'явився заступник голови правління облспоживспілки з будівництва. Він обійшов усі приміщення у дворі управління, подивився на ремонт актовної зали. Півгодини з годинником у руці перевіряв вихід працівників управління на роботу. О дев'ятій годині двадцять хвилин він зайшов до мене і, не привітавшись, просто з порога став істерично кричати: "Я доповім голові правління, що ви будете актову залу і про те, що ви розробили п'ятирічний план розвитку БМУ і без дозволу правління повідомили про це міськком та обком партії".

Я вислухав його й відповів: "Кожен займається своїми справами". Він продовжив кричати: "Ти ліберально ставишся до підлеглих, покриваєш їх порушення". Заступник останній рік постійно нашіптував на мене Гайдуку В.І. різну брехню.

Гайдук В.І. був розумним і дипломатичним чоловіком. Він доноси вислуховував, але донощиків не любив. Одного дня голова правління викликав мене і заступника з будівництва. Спочатку він накинувся на мене, захищаючи свого заступника. Але пізніше дозволив мені дати пояснення щодо дрібних, дурних звинувачень на мою адресу.

Заступник голови уникав розгляду головних питань, дезорієнтував правління облспоживспілки та особливо голову, звертаючи увагу на дрібні, непотрібні конфліктні питання. Я розсердився і пояснив Гайдуку В.І.: "Володимире Івановичу, як можна стабільно працювати, якщо план на 1976 рік доведений двадцятого грудня 1975 року; 30% його доведено в райони, де відсутні дільниці, а 50% – на місто Рівне, де забезпеченість робітниками складає 40% від необхідного. Матеріалами, зокрема цементом і металом, план на рік підкріплений тільки на 30%. А як же знайти заводи, щоб з ними укласти договір на поставку трьох тисяч м³ залізобетону та збірного бетону, якщо немає нарядів на метал та цемент? Я ще в грудні написав лист на ім'я вашого заступника з будівництва з проханням винести питання на правління, щоб воно доручило двом гуртовим базам допомагати управлінню в забезпеченні матеріалами".

Заступник поскаржився голові: "Він робітників відволікає на будівництво червоного кутка, ремонтує фасад контори, ліберально ставиться до порушників, захищає своїх виконробів, перешкоджає працювати ревізорам. Він відніс у міськком та обком партії план соціального розвитку будівельно-монтажного управління без згоди правління".

Гайдук В.І. перебив свого заступника і сказав: “Те, що розроблені ним плани віднесені в міськком та обком партії, – це його особиста справа”.

В таких очних ставках голова правління хотів знайти істину і причину недружніх відносин між мною та своїм заступником.

Раніше я ходив в облспоживспілку і надавав заступнику голови всю інформацію, а після такого його ставлення до мене я перестав це робити. Заступник якимсь чином збільшив штат чиновників капітального відділу удвічі. За рік він усіх підлеглих перетворив у ревізорів, котрі безпідставно гальмували будівельні роботи. Але жодного разу його спроби спровокувати нестачу матеріалів у виконробів не вдалися. Виконроби не боялись таких перевірок.

Минув місяць, другий, а з постачанням матеріалів нічого не змінилось, щомісячні ревізії на будовах не припинялись. За перший квартал управління виконало план з великою натугою. Я прийшов до заступника голови з проханням поставити на правлінні питання про виділення для управління фондів на планові будови 1976 року. “Я за тебе робити не буду”, – відповів він.

Щоб виконати план другого кварталу, необхідно було отримати одну тисячу п’ятсот м³ залізобетону та збірного бетону. У квітні я зробив розрахунок потреби матеріальних ресурсів і пішов до заступника голови правління. Я попередив його: якщо через два дні це питання не буде вирішене на правлінні, я звернуся до голови правління. Заступник проглянув розрахунок на виділені матеріальні фонди і зрозумів, що це – катастрофа. Але він доповів Гайдуку В.І., що я нацькову колектив будівельно-монтажного управління проти облспоживспілки.

Через два дні мене викликав голова облспоживспілки і прямо запитав: “Що ти маєш особисто проти мого заступника?” Я розповів про стан справ в управлінні і про те, що вже чотири місяці звертаюсь до свого безпосереднього керівника з проханням допомогти управлінню матеріалами для виконання плану. “Ні! – перебив мене Гайдук В.І. – Я питаю, що ти маєш проти нього?” “Які можуть бути особисті відносини?” – сердито відповів я. Голова посміхнувся і відпустив мене. Я за своєю наївністю пішов до заступника і переповів йому розмову з Гайдуком В.І. “Я з тобою не бажаю говорити!” – відрубав мені заступник.

Заступник голови звинуватив мене, ніби я поширюю про нього плітки. Про це я дізнався через два тижні. Знайшовся пліткар! Але наші відносини вже ніколи не налагодились. Він через свій гонор не вибачився переді мною, а я не пішов йому назустріч, бо він продовжував доповідати голові правління негативну інформацію на мене.

Незабаром відбулося правління облспоживспілки. Всі зрозуміли, що надто довірилися інформації заступника голови, що все це – брехня. Голова правління вирішив: відіслати заступника до Києва, щоб привезти наряди на метал; виділити з оптових баз частину фондових матеріалів з роздрібною торгівлі.

Токовий А.Д. – керівник тресту “Житлобуд”, був членом міськкому партії і вже два роки підряд за його дорученням був присутній на звітно-партійних

зборах. Після зборів ми відвідували ресторан. Він мені запропонував переходити працювати в систему тресту.

У квітні я прийшов до голови облспоживспілки і попросив його підписати мені заяву про звільнення. “Ні!” – відповів він і сказав: “Якщо будеш вимагати, ми тебе зупинимо через міськком партії”.

Через два дні мене викликав другий секретар міськкому партії Луценко В.І. Він зацікавлено розпитав мене, як будуються об’єкти в місті Рівному. Я розповів: “Будова облспоживспілки буде введена в дію в 1976 році, міжрайбаза на десять тисяч м² – у першому кварталі 1977 року, а квасилозасолювальний цех – у четвертому кварталі 1977 року”.

Луценко В.І. промовив: “Закінчиш будови в місті Рівному, і ми тебе заберемо, а поки – ніякого звільнення з цієї посади. Нам ці будови потрібні для міста”.

– Добре! – відповів я, згадавши про погрози Гайдука В.І., який зателефонував Антоненку Е.Е., щоб той допоміг притримати мене.

Але моє прохання про звільнення дало результат: Гайдук В.І. став краще до мене ставитись. Тепер, якщо йому щось було потрібно, він не наказував це зробити, а просив.

Добре працював столярний цех, очолюваний Венгером Сергієм. Тут виготовляли всі столярні вироби для міжрайбази та встановлювали їх. Бригада П.Шкодинського почала виготовляти асфальтну суміш та вклати асфальт для влаштування підлоги на будові міжрайбази. Бляхарі виготовляли та монтували вентиляцію. При управлінні була створена бригада для виконання опоряджувальних робіт. Заступник голови облспоживспілки з будівництва вже не був таким агресивним. Він більше опікав монтажне управління та холодильну дільницю.

Успішно справлялася з завданнями дільниці механізації на чолі з Мазурцем П. Вона забезпечувала потреби управління машинами та механізмами.

Одного дня я прийшов у міськком партії і зустрів на сходах Ельберта О.М. – керуючого комбінатом “Рівнепромбуд”. Ельберт О.М. зупинив мене і запитав: “Скільки людей працює у тебе в управлінні?” Я відповів: “П’ятсот”. “А скільки в тебе основних засобів?” – допитував далі Ельберт О.М. “Ось чому у тебе є час займатись цією хрінвиною, а Луценку В.І. ніхрен робити, як збирати всіх керівників управлінь та показувати їм твій розроблений план соціального розвитку управління на п’ятирічку”.

Потім Ельберт О.М. махнув рукою і пішов. За ним виходили інші керівники будівельних управлінь з наради, яка відбулась у Луценка В.І. Реакція всіх учасників наради була негативна, як і у керуючого комбінатом.

За 1975-1976 роки в БМУ були зроблені для кожного робітника шафи з ламінованої плити на два відділення – для робочого та чистого одягу. Складські приміщення перебудували на актовий зал на сто місць. Були закуплені театральні крісла. Влітку 1976 року в управлінні почала виходити щотижнева газета тиражем двадцять примірників, яка розвозилась по будівельних дільницях у

райони. Загальний стан в управлінні був задовільним. Багато робітників пишалось тим, що працювали в управлінні. Комсомольці та молодь їздили в Закарпаття на екскурсію за рахунок управління.

На початку четвертого кварталу 1976 року БМУ отримало план на 1977 рік. Було заплановано:

- ввести в дію в першому кварталі міжрайбазу в Рівному площею десять тисяч м²;
- у третьому кварталі ввести в дію Дубровицьку міжрайбазу площею п'ять тисяч м²;
- у четвертому кварталі ввести в дію квасилозасолювальний цех у Рівному.

Наприкінці третього кварталу я відвідав Укоопспілку, щоб вирішити питання забезпечення управління деякими матеріалами та обладнанням на пускові будови четвертого кварталу. Я також зайшов до керівника управління капітального будівництва, члена правління Укоопспілки Бойка Є.Я., щоб переконатися в тому, що проектно-кошторисна документація зроблена. Вона виготовлялась Київським проектним інститутом на будову бази для БМУ. Бойко Є.Я. мені особисто пообіцяв, що на 1977 рік базу включать у план. База складалася з залізобетонного заводу, столярного цеху, дільниці механізації та адміністративно-побутового чотириповерхового корпусу. Вартість цієї будови складала два мільйони шістьсот тисяч карбованців. Термін будівництва – три роки і шість місяців.

Будови вартістю понад мільйон карбованців затверджувало правління Укоопспілки за попередньою згодою облспоживспілки.

Бойко Є.Я. показав мені план, затверджений правлінням Укоопспілки на 1977 рік на будови вартістю понад один мільйон карбованців. Але декілька місяців тому вийшла постанова ЦК КПРС: “Будови, які включаються в план, повинні будуватись у нормативні терміни, а банкам ці терміни забезпечувати фінансуванням на сто відсотків”.

Після мого повернення з Києва мене викликав Гайдук В.І. і запитав: “Що ти наговорив Бойку Є.Я.? Чому втручаєшся не в свої справи?”. Я здивовано поглянув на Гайдука В.І., не розуміючи, що він від мене хоче, й сказав: “Я нічого не розумію!”

Гайдук В.І. промовив: “Мені мій заступник повідомив, що ти ходив до Бойка Є.Я. і попросив його включити в план на 1977 рік твою базу вартістю в два мільйони шістьсот тисяч карбованців. Тим самим ти на три роки позбавив правління облспоживспілки можливості планувати будови по районах області”.

Я все збагнув і відповів: “Так, я протягом п'яти років просив разом з вами швидше зробити документацію на будівництво бази і включити її в план. Все зроблено, і я дуже радий. Ваша, а не моя згода є про включення бази в план”.

Гайдук В.І. зрозумів, що я до включення в план бази БМУ відношення не маю. Коли правління облспоживспілки попередньо давало згоду Укоопспілки включити будову в план, то воно думало, що це буде довгобуд років на десять

і на базу виділятимуть по 200-300 тисяч карбованців на рік, а держава почала боротьбу з довгобудами.

На базу БМУ на четвертий квартал було виділено двісті тисяч карбованців з терміном введення в її дію в першому кварталі 1980 року.

На початку грудня до мене в кабінет зайшли секретар партійної, комсомольської організацій та голова об'єднаного комітету профспілки. Вони запропонували зробити 31 грудня в побудованому актовому залі новорічний вогник. 1.01.1977 року влаштувати для дітей наших працівників святковий день.

Я погодився. Обрали комісію з підготовки цих заходів. Вирішили на Новорічне свято запросити своїх сусідів з Луцька: керівника заводу “Буддеталь” БМУ Волинської облспоживспілки Тарнопольського І.М. з дружиною та керівника “Спецмехдільниці” Ярмолюка С.А., теж з дружиною. Ці керівники багато в чому допомогли нашому управлінню у виготовленні залізобетону, машинами та механізмами.

На вогник були запрошені всі виконроби з дружинами, бригадири та деякі робітники: всього сімдесят осіб. У залі стояла прикрашена ялинка. Вздовж стін були розставлені столи зі стільцями. На вогнику був присутній керівник планового відділу, Герой Радянського Союзу Синько Михайло Семенович з дружиною.

Я відкривав Новорічний вогник. Мій виступ тривав п'ять хвилин. Я повідомив, що управління за 1976 рік виконало всі показники, привітав гостей, повідомив, що серед нас – Герой Радянського Союзу Синько М.С. та його дружина. Пролунали дружні оплески. Михайло Семенович встав з дружиною та вклонився всім присутнім. Тоді всі встали і довго аплодували, вітаючи Героя. Ми всі пишалися, що в управлінні працює така людина.

Вогник вдався на славу. Тричі лунали тости на честь Героя Радянського Союзу, на честь гостей. Виступали гості з Волині, вони запросили відвідати Волинь. Усі виступаючі промовляли, що ніде ще не відчували себе так дружньо та вільно, як на цьому вогнику.

Перед початком вогника з молоді та комсомольців була створена група з семи осіб, яка слідкувала, щоб ніхто не залишався поза увагою. Гості з Волині поїхали до Луцька о 23.00, всі інші розійшлися по домівках о другій годині.

Наступного дня на дванадцяту годину був призначений дитячий святковий вогник. На ньому був присутній Дід Мороз зі Снігуронькою. Всі діти одержали подарунки. Вони співали, розповідали вірші, танцювали разом з Дідом Морозом. На дитячому святі були присутні близько тридцяти дітей з матусями та бабусями.

Свято тривало три години. Задоволені діти і їхні батьки розійшлися по домівках.

Настав 1977 рік.

1977 РІК

12 березня пролунав дзвінок з будівельного відділу обкому партії. Телефонував Боган Анатолій Федорович, мій однокурсник, з яким ми також працювали. Він уже більше року працював інструктором обкому партії.

Вітаючись зі мною, Боган А.Ф. запитав: “Тобі ще не набридло працювати в облспоживспілці? Якщо тобі запропонують посаду на комбінаті “Рівнепромбуд”, підеш?”. “Піду!” – відповів я.

Наступного дня Боган А.Ф. знову телефонував. “Приїдь в обком партії”, – промовив він. Я сів у машину і через десять хвилин був на п’ятому поверсі обкому партії. Боган А.Ф. уже чекав. Він завів мене до завідуючого відділом обкому Ваврисяка Івана Івановича.

– Ми тобі хотіли запропонувати посаду головного інженера в новоствореному домобудівному комбінаті, але Ельберт Олександр Михайлович, без нашої згоди, вже призначив Зозулю Павла Гнатовича. Ми ж його рішення відмінити не будемо”, – сказав Ваврисяк І.І. “Взяти тебе головним спеціалістом?” – вголос розмірковував Іван Іванович. І раптом запитав у мене: “А скільки тобі років?”

– Тридцять вісім, – відповів я.

– Ти вже старий на цю посаду. Туди призначили Суслова Івана Васильовича – йому тридцять, нехай бігає, – і за якусь мить додав: – Є посада заступника керівника домобудівного комбінату з виробництва. Їдь, переговори з керівником домобудівного комбінату Заславським Валерієм Наумовичем.

Я поїхав на вулицю Кузнецова до Заславського В.Н. на співбесіду. Заславський В.Н. прийняв мене ввічливо. Він розповів, що на цю посаду, без його відома, в комбінаті призначили іншу людину, але є посада з таким же посадовим окладом – заступником керівника ДБК з побуту. Я відразу відмовився, сказав:

– Я інженер-будівельник і хочу виконувати інженерну роботу.

– Але це тимчасово, – пояснив Заславський В.Н.

Раптом задзвонив телефон. Дзвонили з обкому партії. Заславський В.Н. сказав, щоб я терміново їхав в обком, у будівельний відділ. Через десять хвилин я вже був там. Мене зустріли у коридорі Боган А.Ф. та керуючий трестом “Житлобуд” Токовий Андрій Денисович. Боган А.Ф. вибачився перед Токовим А.Д. і забрав мене до свого кабінету. Анатолій Федорович повідомив мені: “Є посада керівника будівельно-монтажного управління “Промжитлобуд-2”. Підеш?” “Піду!” – відповів я. Після моєї згоди ми зайшли до кабінету Івана Івановича й узгодили всі питання. Я запитав у Івана Івановича: “Мені Гайдук В.І. сказав, що не відпустить”. “Зайди в будівельний відділ міськкому партії, там тобі все розтлумачать”, – відповів Іван Іванович.

Я зайшов до керівника будівельного відділу міськкому партії Бербенця Володимира Миколайовича разом з керуючим трестом “Житлобуд” Токовим А.Д.

Бербенця В.М. вже про все повідомили, і він сказав мені: “Напиши заяву про звільнення, зареєструй її і відпрацюй дванадцять днів”.

Наступного дня я написав заяву про звільнення. “Яка причина?” – запитав мене Гайдук В.І. “Я йду керівником великого управління”, – відповів я. Голова облспоживспілки спочатку відмовляв мене, потім погрожував, що не підпише заяву, а тоді попросив мене, щоб я здав міжрайбазу в місті Рівному. Я приніс акт державної комісії, підписаний всіма членами, віддав Гайдуку В.І.

В обкомі партії мене запитали: “Кого ти рекомендуєш на своє місце?” Я подумав і запропонував керівником БМУ облспоживспілки призначити начальника виробничого відділу БМУ облспоживспілки Михневича Г.О. Головного інженера, свого однокурсника Вашенюка Л.І. я не міг рекомендувати, хоча він був грамотним інженером, здібним керівником, з однієї причини – він не був членом партії.

До роботи на новій посаді я повинен був приступити з першого квітня.

30 березня мені зателефонував Токовий А.Д., керуючий трестом. Він сказав: “Ти повинен терміново під’їхати в трест з необхідними документами на дев’яту ранку. Ми тебе чекаємо. Треба негайно оформитись на посаду керівника БМУ “Промжитлобуд-2”. За п’ятнадцять хвилин я вже був у кабінеті Токового А.Д. Там сидів керівник БМУ “Промжитлобуд-2” – Ковальов В., який написав заяву про звільнення. Токовий А.Д. познайомив мене з Ковальовим В.М., який зрадів моєму приїзду і відразу запропонував ознайомити мене з майбутніми будовами в Рівному, а після того підписати акт передачі управління.

Я й Ковальов В.М. сіли в машину і поїхали по місту. Дуже дощило, тому об’єкти оглядали з дороги, бо заїхати на них було неможливо – під’їздив не було. Ми подивилися на будови автошляхового технікуму, кінотеатру “Аврора”, гуртожитку РЗТЗЧ на вулиці Новоросійській, гуртожитку на вулиці Льонокомбінатівській, 15, магазину “Океан”, АТС-5, житлового будинку на вулиці Ленінській, 442 та інші.

О 14.00 в кабінеті керівника БМУ “Промжитлобуд-2” зібрали всіх працівників апарату управління. Токовий А.Д. подякував колишньому керівнику управління за роботу і представив мене колективу. Після того я підписав підготовлений акт передачі мені управління. В акті було зазначено, що Ковальов В.М. передає, а я приймаю: печатку, штамп, ключі від сейфа та пакет з цивільної оборони.

В управлінні існувала традиція: проводи звільненого керівника БМУ відбувалися в ресторані. На проводи Ковальова В.М. прийшли всі майстри, виконроби, керівники дільниць та увесь апарат управління, а також керівник тресту Токовий А.Д., якому підпорядковувалось управління, – всього сорок чоловік. Вечірка проходила весело, згадували різні випадки, минулі добрі та важкі часи.

Раптом слово взяв уже колишній керівник управління Ковальов В.М. Його поважали за працездатність. Він встав, налив, не кваплячись, собі в чарку горілки і, піднявши її, почав розглядати кожного. Всі припинили їсти й розмовляти. Ковальов промовив: “А ви знаєте, ким ви всі були для мене весь той час, коли я працював з вами разом?” Всі уважно слухали, і він продовжив: “Та ніким! Ви для мене були матеріалом – глиною, з якої я ліпив з кожного, що хотів”. Усі, хоч

і були нападпитку, дуже образились за такі слова, навіть шоковані. О першій ночі всі розійшлись по домівках, добре підпиті, але ображені.

На восьму годину ранку я мав бути у першого секретаря міськкому партії Антоненка Е.Е. на співбесіді. Коли ми з керуючим трестом Токовим А.Д. зайшли до кабінету Антоненка Е.Е., він картав Токового А.Д. за те, що той прийняв мене на посаду, а вже потім привів на співбесіду. Токовий А.Д. відповів: “Всі ваші колеги знають. Ми всі процедури пройшли”. “Я знаю, але більше так не роби!” – відповів Антоненко Е.Е. Співбесіда тривала декілька хвилин. Антоненко Е.Е. дав мені декілька порад і відпустив нас.

Першого квітня всі управління комбінату і тресту повинні були принести письмові звіти про виконання плану за березень та перший квартал. Керуючий трестом вимагав від управління принести звіт про виконання обсягів робіт на 230 тисяч карбованців власними силами. До мого кабінету ввійшли керівник планового відділу управління Кужель А.С. та старший інженер виробничого відділу Доброскок Л.І. Вони сказали: “Ми зобов’язані вам доповісти, що колишній керівник управління розрахувався через те, що не міг більше терпіти брехні”.

Після того я почув таку історію: “В січні Ковальов В.М. на прохання Токового А.Д. приписав тридцять тисяч обсягу будівельно-монтажних робіт власними силами. В лютому Токовий А.Д. умовив Ковальова В.М. знову приписати тридцять тисяч. Він обіцяв йому, що в березні приписані шістьдесят тисяч зніме. Але в березні він наполягав, щоб Ковальов В.М. приписав ще тридцять тисяч карбованців. Ковальов В.М. відмовився це робити і подав заяву про звільнення. Міськком партії його не утримував, бо не бажав з ним зв’язуватись. У нього брат працював у ЦК КП Білорусії”.

Жінки продовжували мене інформувати та радити: “Ви не вірте його обіцянкам. Ще ніколи не було, щоб він дозволив зменшити виконання робіт на суму приписок, які існують в управлінні, крім грудня. На вас будуть постійно, щоденно тиснути, щоб ви робили приписки. Але якщо приписки знайдуть, то вас ніхто рятувати не буде. Вони накладуть штраф на управління, на вас з усіма наслідками”.

Зайшов головний інженер Барілович Б.І. Він з дверей почув розмову і сказав: “Жінки праві. Кому ця брехня потрібна?”

В кабінет зазирнула секретарка й повідомила: “Керівника управління та головного інженера терміново викликають у трест”.

План за перший квартал був виконаний за генпідрядом на 84%, а по заводу тракторних запасних частин на 68%. Смирнов попросив мене підписати звіт. Я відповів: “Я в першому кварталі не працював, а тому всі звіти буде підписувати головний інженер”, – і відійшов убік, сів на вільний стілець.

Тресту цифри про обсяг робіт видав керівник комбінату, а керуючий трестом їх видав підпорядкованим управлінням. Я не втручався в розмову головного інженера Баріловича Б.І. з керівником планового відділу тресту.

Великі приписки обсягів робіт відбувалися у випадках: якщо на бюро обкому або міськкому партії звітувалися за виконання плану керуючий трестом або комбінатом, або виконання обсягів будівельних робіт було меншим за виконання обсягів робіт проти минулого року. Великі приписки також відбувалися перед тим, як керівники та головні інженери управлінь, тресту або комбінату отримували дозвіл на чергову відпустку. Ні керівнику планового відділу, ні всім заступникам керівника тресту, ні йому самому не вдавалося умовити Барилевича Б.І. підписати звіт, потрібний тресту і комбінату.

Ми сиділи вже чотири години. Близько 19.00 біля нас зібралися Токовий А.Д., головний інженер тресту Халепа І.І., секретар парткому тресту Українцев А.М. (для мене це було дивно, бо з його ініціативи було знято багато керівників за приписки), керівники планового, виробничого відділів та інші. Всі вмовляли Барилевича Б.І. підписати звіт. Барилевич Б.І. кричав: “Кому це все потрібно? Коли воно все закінчиться?”

– Тоді, коли розпочнуть виконувати план, – спокійно відповідали йому.

– А ви доводьте реальні плани, забезпечте їх матеріальними ресурсами, – продовжував огризатись головний інженер.

О 19.30 Барилевич Б.І. крикнув: “Давайте звіти, я підпишу, бо мені потрібно терміново бути вдома”. Всі полегшено зітхнули.

Надворі вже було темно. Так минув мій другий робочий день на посаді керівника БМУ.

* * *

В 1977 році комбінат, який у 1976 році отримав орден Трудового Червоного Прапора за будівництво стратегічної будови – хімічного гіганта “Азот”, опинився в дуже складному становищі. Виїхав з Рівного головний інженер комбінату Захаров І., призначений керівником тресту в Криму, у Тобольськ відбув керівник комбінату “Рівнепромбуд” Ельберт О.М.

На початку травня керуючим комбінатом призначили Піндюріна Д.П. У зв’язку зі скороченням обсягів робіт з будівництва “Азоту” було ліквідовано декілька управлінь, а на їх базі створили “Трестмайдан” на чолі з Сасюком В.

Потапова В.А. призначили головним інженером комбінату.

Після введення в 1976 р. у дію пускового комплексу на заводі “Азот” залишились невиконаними великі обсяги будівельно-монтажних робіт – на декілька мільйонів карбованців, – усіма учасниками будівництва. Їх необхідно було відпрацювати.

“Трестмайдан” мав декілька ділянок, які працювали в Рівному на будівництві тракторного заводу та виконували роботи на будівництві “Азоту”.

В Рівному ділянка “Трестмайдану” виконувала будівельно-монтажні роботи на таких будовах: газорозрядному заводі; комплексі в колгоспі імені Леніна; критому ринку; гаражах облвиконкому; станції технічного обслуговування; котельні в зеленому господарстві.

В 1977 році жодне управління в комбінаті і тресті план не виконало. Але в комбінаті і тресті існувала система приписок, яка примушувала кожне управління фальсифікувати дійсний стан справ.

У тресті та комбінаті існувала практика щоденних рапортів по телефону: керівник управління звітувався про виконання плану за добу. Якщо він цього не робив, не доповідав бадьоро, що план виконав, його сварили, принижували, ображали та відмовлялись вирішувати питання. Доводячи будівельникам плани на рік, не враховувались головні умови: потужності будівельних організацій, забезпечення планів матеріальними ресурсами, думка колективу.

Але в державі накопичилось багато коштів, і бажання їх використати, навіть не маючи матеріальних ресурсів, змушувало керівний склад міністерств, партійні та радянські органи доводити будівельникам нереальні річні плани.

Обласні партійні керівники домовлялись з міністрами СРСР та УРСР, які їм давали кошти на будови житла, закладів освіти, медицини, культури і на які не виділяли матеріали. На такі об'єкти матеріали повинні були забезпечуватись з місцевих джерел.

На бюро обкому та міськкому партії приймали рішення: “Закріпити кураторів за особливо важливими та “престижними” будовами в особах секретарів обкому, міськкому та райкомів партії, заступників голів облвиконкому та міськвиконкомів, керівників комітетів народного контролю. Керівники комбінату, тресту та керівники постачання відразу ж пристосувались до такої системи. Вони постійно в резерві тримали на складі до 20-30% матеріальних ресурсів та виділяли їх за вказівками партійних штабів, оперативних нарад та за розпорядженнями кураторів будов. Квартальний, місячний та декадний захист матеріалів, який відбувався в комбінаті і тресті, – нічим іншим, як клоунадою, не назвеш. Система декадно-добового планування була створена для адміністративно-партійної системи, а не планової.

За цієї фактично діючої системи управління будівельна галузь існувала таким чином: сотні кращих інженерів займались протягом року захистом матеріальних ресурсів перед міністерством, комбінатом. Усі розрахунки, які робились в управліннях згідно з наявними коштами, на практиці не були потрібні. Від тридцяти до сорока відсотків матеріальних ресурсів розподілялись у ручному режимі з резервних фондів міністерства, комбінату.

Підсумок такої системи був такий: на будовах робітників не вистачало, але до 30% робочого часу вони простоювали через відсутність матеріалів, які в достатній кількості лежали на складах і вивозились на будови лише за вказівками партійних штабів, оперативних нарад, які проводили на будовах куратори.

Після закінчення кожного кварталу та року для перевірки достовірності виконання планів будівельно-монтажних робіт та введення в дію будов приїздили різні комісії з Києва та Москви. Партійні, радянські керівники області та керівники-будівельники об'єднувались проти цих комісій та різними шляха-

ми перешкождали перевіркам. Якщо перевіряючі з Москви або Києва знаходили порушення законів у будівельному управлінні, то керівник його суворо карався адміністративно за службовим підпорядкуванням, а матеріально – комітетами народного контролю. Крім того, на бюро міськкому партії він отримував сувору догану по партійній лінії. Всі ці рішення про покарання голова комісії забирав з собою. Завдяки таким суворим заходам місцева влада показувала, як вона нещадно веде боротьбу з порушниками закону.

* * *

В БМУ “Промжитлобуд-2” не існувало жодної будови, де б не було приписок. Але керівництво управління перебувало в добрих стосунках з будівельним банком, яким керував Хальзов Віктор Юхимович. БМУ іноді робило послуги цьому банку, і той, як кажуть, “не залишався в боргу”. Перед тим, як перевіряюча від банку мала вийти на контрольний обмір якоїсь будови, вона телефонувала в управління і домовлялась, на якому саме об’єкті буде це робити. Ці всі питання вирішувала старший інженер виробничого відділу Доброскок Л.І. Людмила Іллівна повідомляла керівника дільниці про контрольний обмір і вони визначали термін перевірки. Керівник дільниці знімав з інших будов робітників та відробляв приписаний обсяг робіт. Про перевірки будов не завжди доповідали навіть керівнику управління. Система діяла чітко.

Одного дня мені зателефонувала перевіряюча з банку і запитала: “На яку будову можна вийти до вас з контрольним обміром?” Я вибачився і сказав: “Вам зателефонують через десять хвилин”.

Я викликав Людмилу Іллівну і розповів їй про телефонний дзвінок.

– Це я її попросила, щоб вона зателефонувала вам, – промовила вона і продовжила. – В управлінні немає жодної будови, де б не було приписок.

– А де найменше приписок? – запитав я.

– Добре, я сама вирішу, куди запросити перевіряючу та вам доповім. Я попросила вас зателефонувати, щоб ви дізнались про дійсний стан виконання обсягів будівельно-монтажних робіт по всіх будовах.

– Дякую, – промовив я. – Виберіть мені суму приписок.

– Це неможливо! – заперечила Людмила Іллівна. – Щоб це зробити, необхідно виконати контрольні обміри на всіх будовах, особливо на тих, які нам передали інші будівельні управління: БМУ-7, ПМК-63 та на будові тракторного заводу. Крім того, кожне субпідрядне управління також має великі приписки.

Будівельно-монтажне управління складалося з трьох дільниць. Дві дільниці будували об’єкти в Рівному, а одна – будувала завод тракторних запасних частин у Городку. Державний план на 1977 рік був доведений за генпідрядом на 8200000 карбованців, а власними силами – на 2600000 карбованців.

Дільницею №1 керував Шекель Іван Антонович. В дільницю входили будови: гуртожиток на 640 місць на вулиці Льонокомбінатівській, 15; кінотеатр “Аврора”; гуртожиток заводу тракторних запасних частин на вулиці Ново-

російській, 3; магазин “Океан; АТС-5 на мікрорайоні “Ювілейний”; житловий будинок на вулиці Фабричній, 3.

Дільницю № 2 очолював Скрипюк Мелетій Іванович. Вона зводила такі будови: автошляховий технікум; науково-дослідний інститут важкого машинобудування (НДІВМ); підземний перехід біля універмагу; обласну бібліотеку; будови у Новому Дворі.

Дільницею № 3 керував Вознюк Іван Данилович, який працював на будівництві заводу тракторних запасних частин. Обсяг робіт на 1977 рік за генпідрядом складав на цій будові 4200000 карбованців, що становило 52% від загального плану по управлінню.

В управлінні були розподілені обов’язки між керівником та головним інженером управління. Головний інженер відповідав за будову РЗТЗЧ, а керівник управління за будови в місті Рівному. Існувало справжнє двовладдя: кураторами тракторного заводу були головний інженер тресту Халепа І.І. та головний інженер комбінату Потапов А.В. Майстри, виконроби, керівник дільниці та робітники всі питання вирішували тільки з головним інженером Барилевичем Б.І. Вони вважали, що керівник БМУ не компетентний вирішувати питання на такій складній, з інженерного погляду, будові. Головний інженер придумав прізвисько для попереднього керівника – Ковальова В.М., – “аптекарь”, бо той був за спеціальністю інженер-сантехнік. Об’єкти ж, що будувались у Рівному, не були такими складними, як РЗТЗЧ.

Головний інженер Барилевич Б.І. був технічно грамотним спеціалістом. Його поважали всі працівники субпідрядних організацій. Він охоче ділився своїм досвідом з молодими майстрами та виконробами, любив свою роботу, але витрачав більшість часу на усунення неякісно виконаних робіт майже на всіх будовах. Особливо часто він бував на РЗТЗЧ. Барилевич Б.І. їздив декілька разів у проектний інститут, щоб погодити з ним усі заходи, конструкції та вузли з усунення допущеного на будові браку.

Фундаменти під тридцятиметрові металеві колони головного корпусу РЗТЗЧ виконували бригади теслярів-бетонників. Залізобетонні фундаменти виконувались по забитих палях, на глибині 24 метри. Вони склалися з двох дванадцятиметрових паль. У фундаменти зверху були вставлені по шість анкерів діаметром кожен по сто міліметрів, які необхідні були для монтажу та закріплення тридцятиметрових металевих колон.

При передачі двох осей виконаних фундаментів під монтаж колон головного корпусу було виявлено зміщення анкерів фундаментів на цих осях від п’яти до двадцяти сантиметрів. Проектний інститут погодив вузли, які були необхідні для усунення допущеного браку.

Цю роботу виконувало монтажне управління №39 за додаткове виконання. Така послуга обійшлася БМУ “Промжитлобуд-2” у великі кошти. Але в управлінні ніхто ніколи останні роки не звертав увагу на собівартість виконаних будівельно-монтажних робіт.

Майже всі головні інженери на той час виконували обов'язки ліквідаторів надзвичайних ситуацій. Сама система примушувала майстрів, виконробів, робітників виконувати будівельні роботи швидко, порушуючи технологію. Погрози, залякування спонукали виконробів, керівників дільниць та управлінь робити ці порушення. Щоб виконати план, перекривались поверхи будов без влаштування перегородок та без виконання механізованим способом усіх робіт у перекритому приміщенні.

Влітку робітників-штукатурів не вистачало, а взимку вони залишались без роботи через відсутність опалення на будовах. Майстри та виконроби генпідрядних управлінь, щоб передати фронти робіт БУ "Опорядбуд", підписували їм додаткові штукатурні роботи на виправлення стін. За додаткові обсяги робіт їх вартість вираховувалася з загального виконання планів власними силами.

Відносини між керівником Ковальовим В.М. та головним інженером Барилевичем Б.І. були ввічливими. Ніхто нікому не заважав. Щосереди, за традицією, в БМУ, в кабінеті керівника, відбувались наради за підсумками роботи дільниць та управління за тиждень. На нараді були присутні: майстри, виконроби, керівники дільниць та працівники апарату управління. Нарада починалась о 19.00, а закінчувалась о 21-22 годині. На нараді, після звітів керівників дільниць, вирішувались питання, які з'явилися протягом тижня. Вівся протокол, куди учасникам наради записувались доручення на наступний тиждень.

Заробітна платня у робітників не підвищувалась, а приписки в нарядах – збільшувались. Керівники комбінату, тресту за допомогою партійних органів управляли будівельним процесом методом залякування підлеглих покараннями за десятки порушень: за невиконання доведених нереальних планів, за несвоєчасне введення в дію будов, за несвоєчасну передачу фронтів робіт субпідрядним організаціям та інших показників.

У перших числах квітня по комбінату був виданий наказ про передачу житлового будинку на вулиці Фабричній, 3 БМУ "Промбуд-3". На цьому будинку були опроцентовані фундаменти та стіни підвалу. Під час передачі будинку БМУ "Промбуд-3" виявилось, що стіни його підземної частини змонтовані без фундаментних залізобетонних подушок. Було прийнято рішення негайно демонтувати стіни підвалу. Я видав наказ, в якому за допущений брак оголосив молодому майстру сувору догану та зобов'язав відшкодувати збитки на суму третини посадового окладу.

Протягом місяця усувався брак. За цей місяць БМУ втратило виконаних робіт на сорок тисяч та зазнало двадцять п'ять тисяч прямих збитків. Молодший майстер завдяки своєму батьку звільнився з посади та влаштувався на партійну роботу, на якій показував себе не з кращого боку.

* * *

БМУ "Промжитлобуд-2" будувало підземний перехід біля пошти та універмагу. Термін введення його в дію – другий квартал. Перший секретар

міському партії Антоненко Е.Е. поставив завдання перед будівельниками ввести перший підземний перехід у Рівному достроково – до Дня Перемоги – п'ятого травня.

Будівельні роботи тут були завершені ще десятого квітня, але передати їх опоряджувальникам не можна було: залізобетонні плити стін та перекриття прийшли з заводу браковані. Монтаж плит відбувався вночі, коли вулиця перекивалася з двадцять другої години до шостої ранку. В цей час при монтажі залізобетонних плит стін та перекриття ніхто не думав про якість монтажу бракованих плит, усі думали, як закінчити роботи до шостої години.

Змонтовані стінові плити та плити перекриття підземного переходу мали відхилення по вертикалі та перепади по горизонталі стелі від п'яти до вісімнадцяти сантиметрів. Я зняв з інших будов дві ланки монтажників разом зі зварювальниками. Їм виписали акордні наряди, і вони за дві доби, працюючи в дві зміни, вирівняли, за рахунок наварених сіток, стіни та перекриття.

Вісімнадцятого квітня згідно з актом були передані під опоряджувальні роботи стеля та стіни. Штукатури БУ “Опорядбуд” приступили до роботи. Стіни переходу повинні були облицьовуватись плиткою “кабанчик”, яку мали привезти з Прибалтики.

Щотижня, щопонеділка, о 14.00 в залі міськвиконкому проходив партійний штаб, який проводив перший секретар міському партії Антоненко Е.Е., а за його відсутності – голова міськвиконкому Користін О.Ю.

Учасниками партійного штабу були керівники будівельних управлінь, які будували в Рівному житло, соціальні та комунальні будови, замовники будов, члени державних комісій, керівники різних субпідрядних та експлуатаційних організацій, інші представники, яких викликали за необхідності вирішення потрібних для партійного штабу питань. На штабі вівся протокол про прийняті рішення. Штаб починався з перевірки виконання минулого протоколу. Якщо якийсь пункт протоколу не виконувався, то виконавець давав пояснення. Якщо причини були об'єктивними, то термін виконання цього пункту продовжувався, а коли об'єктивних причин не було, то виконавець одержував відповідне покарання.

На партійному штабі розглядалося дев'ять будов, які будувало БМУ “Промжитлобуд-2”.

Крім проведення партійного міського штабу, за кожною будовою слідкували закріплені куратори: від тресту комбінату, бюро міському партії. На особливо важливих та промислових будовах оперативні наради проводив другий секретар обкому партії, секретарі міському партії, члени бюро обкому партії та облвиконкому.

Деякі куратори мали велику владу, а тому примушували керівників будівельних управлінь знімати з інших будов робітників та матеріальні ресурси, щоб виконувати обсяги робіт на “своїх об'єктах”. Але при цьому ніколи не вказували, звідки саме зняти робітників.

Розпорядок дня був спланований так, щоб керівники генпідрядних управлінь щоденно знаходились в управлінні з 12.00 до 13.00 та по телефону звітувались перед керуючим трестом про виконання плану за добу. Щоденно о 9.00 всі керівники дільниць звітувались перед керівником управління. Диспетчер БМУ всі дані заносив до журналу.

О дванадцятій годині дня він приносив журнал у кабінет керівника управління, за яким той звітувався перед трестом.

Така система не діяла ефективно і не могла діяти, бо складалася з суперечок. Але декадно-добове планування підтримувалось міністерствами та відомствами, партійними та радянськими органами, і тому управління мусили займатися цією, по суті, непотрібною справою.

Декадно-добове планування створювало постійний дефіцит матеріальних ресурсів. Під час доведення планів на рік, квартал, місяць, декаду для їх виконання виділялось тільки 70-80% матеріалів. 20-30% матеріалів міністерства, комбінати або трести тримали нерозподіленими на своїх базах у резерві. Великою частиною дефіцитних матеріалів розпоряджались комірники та керівники баз. Вони спільно зі спритними майстрами та виконробами отримували зі складів дефіцитні матеріали, які навіть не потрапляли на будови.

Ще однією бідою було те, що в план включались будови, на яких не було кошторисної документації, вільних майданів. Крім того, плани уточнювались та змінювались декілька разів на рік.

Зробивши аналіз, я дійшов певних висновків і прийняв таке рішення: стати дійсним генпідрядником-господарем на будовах, що будуються БМУ “Промжитлобуд-2”; створити належні умови для плідної та ефективної роботи для всіх субпідрядних організацій та зацікавити їх працювати на будовах БМУ “Промжитлобуд-2”.

Для цього вимагати від керівників дільниць, виконробів та майстрів виконання таких умов: своєчасно передавати субпідрядним організаціям фронти для виконання ними робіт; забезпечувати їх нормальними побутовими умовами та під’їзними шляхами до будов; уникати з субпідрядними організаціями конфліктних ситуацій; створити умови для робітників та інженерно-технічних працівників для постійного підвищення кваліфікації, освоєння інших професій, а також навчання майстрів та виконробів; через замовників та владу допомагати субпідрядним управлінням робітниками, котрих не вистачає, та своєчасно поставляти матеріали, механізми та машини в необхідних кількостях; у зимовий період забезпечити будови тимчасовим опаленням та закриттям вікон та дверей.

Другою метою я визначив боротьбу з приписками. З початку місяця я щоденно почав у рапорті перед трестом вказувати обсяги робіт на тридцять відсотків менші, ніж виконувались фактично. За квітень я звітувався за сто п’ятдесят тисяч карбованців, і мене викликав до себе керівник комбінату Ельберт О.М. Він запитав, щойно я зайшов до кабінету: “Чому не виконаний

план за квітень?” Я мовчав. Він промовив: “Ось дивись, ти обсяги робіт виконав більше, ніж за цей же період минулого року за обсягами цегляної кладки, вкладення бетону, монтажу залізобетону, а виконання дав на п’ятдесят тисяч карбованців менше, ніж у минулому році”. Ельберт О.М. уже допрацьовував останні дні, бо від’їжджав на роботу до Росії, в Тобольськ.

Зайшов Піндюрін Д.П. і включився в розмову. Ельберту О.М. стало нецікаво, і він сказав: “Їдь до себе в управління і ще раз перерахуй своє виконання, а ми незабаром приїдемо та допоможемо тобі рахувати”. Проте ніхто не приїхав.

26 квітня з Прибалтики на будівництво підземного переходу привезли лицювальну плитку “кабанчик” для лицювання внутрішніх стін. Її розвантажили ввечері в суботу. Коли в понеділок на об’єкт о восьмій годині ранку прийшов майстер Марков А.В., який будував перехід, то побачив, що вкрадено вісім м² плитки. Відразу зателефонували першому секретарю міськкому партії Антоненку Е.Е. та повідомили його про те, що трапилось. Через десять хвилин на будівництві переходу вже був Антоненко Е.Е. та керівник міліції з трьома оперативниками. Антоненко Е.Е. наказав негайно знайти злодія та повернути плитку.

Через дві години злодія знайшли, плитку повернули на місце. Злодієм виявився електрик нашого управління. Він уночі валізами виніс лицювальну плитку в один із приватних будинків, що знаходився за універмагом, до своїх знайомих.

Робітники-лицювальники працювали у дві зміни. П’ятого травня ввечері був підписаний акт державної комісії.

Шостого травня вранці мешканці міста почали користуватись підземним переходом.

* * *

10 травня відбувся міський актив, на якому були прийняті “Соціалістичні зобов’язання міста Рівного”. Одним із пунктів передбачалося введення в дію в 1977 році кінотеатру “Аврора” – на честь шістдесятиріччя Великої Жовтневої Соціалістичної революції. Для цього необхідно було виконати робіт на п’ятсот шістдесят тисяч карбованців.

У план БМУ “Промжитлобуд-2” було включено тільки сто тисяч карбованців. На цю суму комбінат і виділив БМУ матеріальні ресурси. Про решту ресурсів на чотириста п’ятдесят тисяч карбованців мало подбати місто, спираючись на допомогу міських підприємств та організацій. Коштами держава забезпечувала, якщо план перевиконувався.

Після активу мене зустрів керівник комбінату Піндюрін Д.П.

– У плані в тебе сто тисяч карбованців на побудову кінотеатру “Аврора”. Не раджу тобі виконувати більше з матеріалів комбінату та використовувати робітників управління більше ніж на сто тисяч карбованців. Місто взяло зобов’язання на себе, то нехай і виконує його, – попередив він.

На 4.01.1977 року в комбінаті було ліквідоване управління “БМУ-7”. Будови кінотеатр “Аврора”, магазин “Океан” та два об’єкти в Новому Дворі передали БМУ “Промжитлобуд-2”. За переказами старожилів Рівного, на майдані, де почали будувати кінотеатр “Аврора”, колись протікала річка. Пізніше її русло засипали ґрунтом. Товщина шару насипного ґрунту складала п’ять-шість метрів.

Передана споруда складалася з двох зовнішніх та однієї внутрішньої стіни завтовшки 64 см. Відстань від зовнішньої стіни до внутрішньої з одного боку, в осях, була вісімнадцять метрів. З заднього боку двох кіноконцертних залів була збудована двоповерхова адміністративно-побутова споруда.

Куратором будови був призначений член бюро міськкому партії, голова міського комітету народного контролю Скибенко Іван Опанасович – гроза всіх підприємств та організацій міста. Одне невиконання вказівок Скибенка І.О. – і керівникам підприємств загрожував штраф від одного до трьох посадових окладів. А причепитись завжди було до чого. Обком партії не втручався у справи міста.

На всіх міських керівників будівельних управлінь, яких приймали на роботу, в міськкомі та обкомі партії заводили особові справи, кожен з них рахувався номенклатурою обкому партії.

На початку травня 1977 року на будівельний майдан майбутнього кінотеатру керівник дільниці Шекель І.А. вивіз два побутових та один вагончик для оперативних нарад. На другу декаду травня було заплановано розпочати будівництво. Шекелю І.А. був даний набір робіт з перекриття двох кінозалів кінотеатру. Диспетчер управління замовив два великі монтажні крани РДК-25 та КС-53-63. Після монтажу цих кранів на будівельний майдан вивезли для перекриття кінотеатру дві вісімнадцятиметрові та дві дванадцятиметрові балки, а також тридцять плит покриття ПНС-3х6. Фасадна стіна будови, яка виходила на вулицю Гагаріна, не була виконана.

Шекель І.А. повинен був до 15 травня перекрити кінотеатр, крім переднього прольоту, плитами покриття. На ранковому рапорті я запитав у нього: “Чому не перекиваєш кінотеатр? Не забувай, що за добу два крани коштують сто шістьдесят карбованців”. Шекель І.А., який, крім керівника дільниці, виконував обов’язки майстра, на рапорті вранці 16 травня доповів мені: “Я перекирю його наступного дня”.

Наступного дня я запитав у Івана Антоновича: “Ви перекирили кінотеатр?” Запала тиша. Після довгого мовчання Шекель І.А. відповів: “Мені заборонив це робити головний інженер”. “Коли заборонив і чому?” – запитав я. “Він заборонив ще позавчора”, – відповів Шекель І.А. “З якої причини та чому ви дві доби мовчали?” – гнівно допитував я керівника дільниці. “Я боявся”, – відповів Іван Антонович.

Я поїхав на будівельний майдан кінотеатру, зайшов до виконроба. За столом сидів Шекель І.А. Він показав мені журнал технічного нагляду, в якому головний інженер написав: “Забороняю перекиривати зали кінотеатру “Аврора”

без погодження з проектним інститутом та без обстеження фундаментів і стін будови”. Я прочитав цей запис і дуже розсердився: “Головний інженер Барилевич Б.І. зробив розумно, але чому ви разом з ним мовчите про це? Два дорогих крани простоюють. За їх простій уже оплачено 420 карбованців за зміни та 240 карбованців за монтаж та демонтаж кранів”, – промовив я. “Я не хотів, щоб ви посварились з головним інженером”, – відповів Іван Антонович.

Я поїхав в управління. Зайшовши в диспетчерську, наказав диспетчеру відмовитись від кранів. Ввечері зустрівся з Барилевичем Б.І. та сказав йому: “Те, що ви заборонили перекривати кінотеатр – зробили правильно, однак чому таємно від мене – незрозуміло. Такий підхід не приніс користі ні управлінню, ні державі”.

Наступного дня о сьомій ранку на будівельному майдані я зустрівся з Шекелем І.А. і ми рушили оглядати будову кінотеатру. Почали обстеження з фундаменту і несучих стін великого кінозалу. Фундаментні балки були змонтовані по бетонних фундаментах, виконаних на головках забитих паль. Оглядаючи капітальну середню стіну, виявили, що вона зміщена від осі вбік великого кінозалу від п’яти до вісімнадцяти сантиметрів.

На чотирьох пілястрах, викладених з цегли і з’єднаних з капітальними стінами у великому та малому кінозалах, були відсутні вісім бетонних подушок. Бетонні подушки мали бути з’єднані з капітальною середньою стіною завтовшки 64 сантиметри. Крім того, між стіною кінотеатру та стіною двоповерхового побутового приміщення побачили тріщину по всій будові. Її спричинив невиконаний осадочний шов у цегляній стіні. Під стінами фундаменти були різними. Насипний ґрунт від поверхні землі складав п’ять метрів.

Увечері вдома я зробив креслення з посилення фундаментів і стін споруди. Крім того, написав пояснювальну записку, яким чином усунути неякісно виконані будівельні роботи. В розроблених заходах передбачалось: “У всіх шестиметрових прольотах великого кінозалу, де середня капітальна стіна завтовшки 64 сантиметри нависала над фундаментними балками від десяти до вісімнадцяти сантиметрів, – підсилити її.

Для цього потрібно: підвести під стіну та існуючі фундаментні балки дві залізобетонні монолітні балки, які будуть опиратись на три нові залізобетонні фундаменти. Фундаменти планувалось виконати з залізобетонних кілець у діаметрі один метр та заввишки також один метр. У зв’язку тим, що висота насипного ґрунту складала п’ять метрів, у розробленому проекті пропонувалося заглибити кільця на шість метрів та забетонувати їх разом з арматурними каркасами. Після закладання трьох залізобетонних фундаментів планувалось бетонування поверху них двох фундаментних залізобетонних балок, підведених під існуючі збірні фундаментні балки та нависаючу капітальну середню стіну; на торцевих стінах кінотеатру необхідно виконати залізобетонний пояс з закладними металевими деталями, до яких приваряться плити покриття кінотеатру. Також необхідно виконати залізобетонні подушки, які з’єднають

пілястри, змуровані з цегли та виступають від стін усередину залів на двадцять п'ять сантиметрів. Вони повинні були заходити в стіну на двадцять п'ять сантиметрів. На ці залізобетонні подушки будуть у великому залі опиратися вісімнадцятиметрові балки, а в малому залі – дванадцятиметрові.

Після монтажу плит покриття по балках між їх ребрами повинні бути змонтовані каркаси, які б опирались на балки і на торцеві стіни. Каркаси змонтовані, між ребрами плит вони повинні бути забетоновані бетоном М-300.

Вранці я зі своїми кресленнями відвідав головного інженера проекту інституту “Гіпроград” Редзюка П.М. Він викладав в інституті архітектуру, коли я був студентом.

Петро Мойсійович уважно роздивився мої креслення і сказав: “Я тобі довіряю, бо я таємно ввечері відвідав будову облспоживспілки, щоб подивитись, як ти посилював будову. Мені твоє сміливе рішення сподобалось”, – і погодив мої креслення.

Роботи з посилення кінотеатру під моїм особистим наглядом були виконані протягом восьми діб. Наприкінці травня на кінотеатрі закінчили всі додаткові роботи.

Головний інженер управління постійно перебував на будівництві РЗТЗЧ, в управління приїздив рідко. Про всі перепетії на кінотеатрі він нічого не знав. Одного вечора, побачивши кінотеатр перекритим, Барілович Б.І. ображений підійшов до мене і сказав: “Я головний інженер управління, відповідаю за всі будови, а мене навіть не поставили до відома, що перекриваєте кінотеатр, хоча я письмово заборонив це робити”.

Я йому спокійно й лагідно відповів: “Ні, тепер я несу відповідальність за будівництво кінотеатру, бо скрізь стоїть мій підпис, а ваш журнальний припис я виконав. Креслення погоджені з головним інженером проекту. Я просто уникнув непотрібного галасу навколо того, що трапилось”.

Головний інженер промовчав, а після цього випадку всі виконроби, майстри та керівники дільниць почали ставитися до мене з повагою. А з головним інженером Баріловичем Б.І. у нас за весь час нашої спільної роботи жодного разу не виникало суперечок. Ми поважали один одного як два інженери.

Після введення в дію підземного переходу в центрі міста я перевів майстра Маркова А.В. на будівництво нового об'єкта – науково-дослідного інституту важкого машинобудування.

Майстер Марков А.В. приступив до влаштування фундаментів та стін підвалу НДІВМ.

Наприкінці травня я направив Маркова А.В. у Житомир на тижневі курси зварювальників “ванної зварки”, після закінчення яких він отримав свідоцтво про те, що має право контролювати міцність ванної зварки.

В управлінні працювало дванадцять зварювальників. Усі вони зварили зразки “ванної зварки” та віддали їх для випробовування в Український

інститут інженерів водного господарства. Випробування витримали лише два зварювальники – Миналюк М. та Носон.

Марков А.В. був молодий грамотний інженер з прагматичним мисленням. Він пропонував свої ідеї та уважно переймав досвід старших.

Токовий А.А., Марков А.В. та Ханенко Б.П. були однокурсниками. Всіх трьох на роботу влаштував у БМУ після закінчення УПВГ керуючий трестом Токовий А.Д. Син Токового А.Д., Токовий А.А. працював виконробом на РЗТЗЧ, Ханенко Б.П. – майстром на будівництві гуртожитку РЗТЗЧ на вулиці Новоросійській, 3.

З першого червня керівник дільниці №2 Скрипюк М.І пішов у чергову відпустку. Я призначив в.о. керівника дільниці Маркова А.В. Наступного дня після цього призначення в БМУ приїхав керуючий трестом Токовий А.Д. і відразу, ще з порога мого кабінету, запитав: “Яке ти мав право без моєї згоди призначати майстра Маркова А.В. керівником дільниці №2?” Я здивовано відповів: “А кого я мав призначати? – і продовжив. – Будова автошляхового технікуму та будова НДІВМ знаходяться поряд”. Токовий А.Д. відповів: “Виконроба”. Я, ще не розуміючи, в чому справа, здивовано відповів: “По-перше, на дільниці №2 і на дільниці №1 в місті Рівному немає посад виконроба, по-друге, це додаткове навантаження на майстра Маркова А.В., по-третє, ці будови поруч, а окрім того, – це тямущий молодий хлопець, з якого буде толк”.

– Виконроб у тебе є, він працює на РЗТЗЧ – мій син Анатолій, – відповів Токовий А.Д.

Такого перебігу подій я не передбачав, але швидко зорієнтувався і відповів: “Андрію Денисовичу, я не хотів нашкодити будівництву РЗТЗЧ і не бажав сваритись з головним інженером Барилевичем Б.І., бо він на тій будові головний виконавець”.

Андрій Денисович ревнував, що одnogрупник Марков А.В. обганяв його сина. “Добре! – погодився він. – Але більше так не роби”.

В червні комбінат виділив для БМУ п’ять кімнат у малосімейному гуртожитку, які мали розподілити згідно з існуючою чергою. Вранці до мене завітав секретар парткому Українцев А.М. Це була безкомпромісна, жорстока людина, гроза керівного складу тресту та підпорядкованих управлінь. Багато керівників тресту та управлінь за час його роботи було покарано по партійній лінії та звільнено з посад. Його боялись більше, ніж керівника тресту. Та й сам керуючий трестом його боявся, бо Українцев А.М. мав повну підтримку у міській партії.

Привітавшись, Андрій Михайлович попередив мене: “До тебе прийде керуючий трестом і буде просити, щоб ти дав кімнату в малосімейному гуртожитку його сину. Якщо ти даси йому кімнату, то партком виключить тебе з партії. В його батька є чотирикімнатна квартира в центрі Рівного”.

Після цих слів Українцев А.М. сів у машину й поїхав. Через годину після цього під’їхав Токовий А.Д. й попросив, щоб я посприяв через профком

виділити його сину кімнату в малосімейному гуртожитку. Анатолій Андрійович був одружений і мав двох дітей.

Черга на отримання квартир та кімнат у малосімейному гуртожитку була дуже велика. Закон з розподілу житла майже не порушувався. Іноді керівник управління допомагав надати кімнату поза чергою одруженим молодим спеціалістам, майстрам та виконробам. На профкомі я виступив і попросив виділити кімнату в малосімейному гуртожитку виконробу Токовому Анатолію, пояснивши, що він працює виконробом більше року на РЗТЗЧ, ходить у гумових чоботах, молодий спеціаліст, має двох дітей. Профком погодився з моїми доводами й одногосно проголосував “за”.

У червні відбулося спільне засідання бюро міськкому партії та виконкому, на якому було прийняте рішення “Про надання допомоги будівельним організаціям міста підприємствами та організаціями та про виділення ними робітників на будівельні роботи для будівництва житла”.

В постанові було вказано: директору льонокомбінату Долгову В.О. виділити на будівництво гуртожитку на 640 місць для БМУ “Промжитлобуд-2” шістдесят робітників до кінця року; директору РЗТЗЧ Насікайлу О.В. виділити БМУ для будівництва гуртожитку на вулиці Новоросійській, 3 тридцять робітників; виділити директору автошляхового технікуму Пашинському В.Ф. для допомоги будівельникам БМУ тридцять студентів до кінця року.

Призначити Скибенка І.А. – голову міського комітету народного контролю, члена бюро міськкому партії, відповідальним за введення в дію кінотеатру “Аврора” в 1977 році.

Скибенко І.А. доручив мені скласти відповідний графік, призначив щоденні оперативні наради у виконробській на будівельному майдані кінотеатру. Він також доручив мені щодня дзвонити секретарю міського комітету народного контролю з усіх проблемних питань.

Наступного дня я приніс Скибенку І.А. графік виконання будівельно-монтажних робіт з визначеним терміном здачі об’єкта: двадцятого грудня 1977 року.

До графіка були прикладені пропозиції щодо: необхідної кількості робітників-фахівців по кожному управлінню та кількості робітників, яких повинно надати місто; необхідної кількості матеріалів, які потрібно поставити на будову кінотеатру за рахунок підприємств міста.

У червні на будівництві гуртожитку на вулиці Льонокомбінатівській, 15 був проведений конкурс мулярів “Промжитлобуду-2”. Він проходив на п’ятому поверсі гуртожитку. Перше місце по управлінню зайняв муляр Ковальчук І.В. з бригади Ковальчука В.М.

Через тиждень – міський конкурс мулярів, який відбувся на кутовому будинку Відінської-Соборної, навпроти обласної друкарні.

Перше місце виборів муляр БМУ “Промжитлобуд-2” Ковальчук І.В.

В 1976 році БМУ-7 ввело в дію житловий будинок на вулиці Льонокомбінатівській. Перший поверх цього будинку був переданий, під час ліквідації

управління БМУ-7, БМУ “Промжитлобуд-2”. У приміщенні не були виконані опоряджувальні роботи, не настелена підлога тощо. В плані на 1977 рік цієї будови не було. Згідно з проектом у цьому приміщенні мав розташуватися магазин “Океан”.

Незабаром з Москви було поставлено два комплекти обладнання для майбутнього магазину “Океан” та опоряджувальні матеріали для стін та стелі.

Бюро обкому партії призначило куратором цієї будови помічника першого секретаря обкому партії. Все обладнання для магазину “Океан” було поставлено зі Східної Німеччини. До Рівного воно надійшло без документів, випадково, і ніхто не вимагав за нього оплати. Згідно з укладеним контрактом усі роботи мали робити німці. Для чиновників міста та будівельників усе було нове й невідоме, і ніхто не знав, з чого розпочати.

20.06. помічник першого секретаря обкому партії викликав усіх будівельників, задіяних на “Океані”. Він почав їх умовляти розпочати роботи без плану та коштів. Усі будівельники відмовились це робити.

Через дві години будівельників зібрав заступник голови облвиконкому Кисіль М.Є. і повторив прохання помічника секретаря обкому. При цьому обіцяв дістати необхідні кошти. Але й він почув відмову.

Наступного дня з того ж приводу будівельників запросив до себе голова міськвиконкому Користін О.Ю. Усі субпідрядні організації погодились розпочати роботи на “Океані”, але стали вимагати, щоб генпідрядне управління БМУ “Промжитлобуд-2” видало їм наряд-замовлення. Це означало, що роботи субпідрядним організаціям механічно будуть оплачені за рахунок генпідрядника.

Будівництво кінотеатру було не потрібне комбінату, зате було потрібне партійним та радянським чиновникам, бо ж місто взяло на себе соціалістичне зобов’язання. Стосунки між Скибенком І.А. та Піндюріним Д.П. бажали кращого. Ніхто нікому не міг нічого зробити особисто. Але у Скибенка І.А. був більший вплив на керівників структурних підрозділів, ніж у керівника комбінату, бо він міг за дрібну непокору покарати фінансово.

Скибенко І.А. завжди був присутній на оперативній нараді на будівництві кінотеатру. На нараду запрошувались керівники субпідрядних організацій, замовник та інші представники підприємств, від яких “просили” допомоги.

Просити допомоги від підприємств Скибенко І.А. від свого імені доручав мені. Я завжди це робив ввічливо. 60% прохань мені вдавалося вирішувати самому. Керівник підприємства міг зі мною завжди домовитись. Сорок відсотків допомоги належала Скибенку І.А. Одного дня Скибенко І.А. наказав головному інженеру “Опорядбуду” Раєву Ф.Ф. поставити на будову кінотеатру додаткову бригаду штукатурів. Раєв Ф.Ф. відповів: “Я не поставлю, бо мені заборонив це робити керуючий комбінатом”. Після такої відповіді Скибенка І.А. затрясло. Він в істеричі (чого з ним ніколи не траплялося) почав кричати: “Та я на війні командував розвідниками і мені ніхто так не заперечував. Я тебе,

твою родину, твоїх дітей, твоїх онуків посаджу на один хліб і воду. Вони все життя не будуть мати молока”.

Бюро міськкому партії призначало Скибенка І.А. відповідальним на найскладніші, щодо терміну введення в дію, будови.

Робочий день у кожного керівника складав 12-14 годин на добу, включаючи суботу та неділю. Кожен керівник будівельного управління перебував під тиском багатьох чиновників: тих, які вибачали помилки, і тих, які згодом всіляко мстили.

Приписки по тресту та комбінату постійно складали по декілька мільйонів карбованців за рахунок порушення технологій робіт та прямих приписок. Таким чином, кожен керівник шукав спосіб уникнути в даний час покарання з надією на майбутній щасливий випадок.

* * *

На початку липня 1977 року я приїхав на завод тракторних запасних частин з метою кращого ознайомлення з будовою.

Обсяг робіт на 1977 рік складав за генпідрядом від загального обсягу робіт по будівельно-монтажному управлінню 70%, а власними силами – 30%. Загальний стан на будівельному майдані заводу тракторних запасних частин складався з головного корпусу. Головний корпус РЗТЗЧ мав розмір 100x100 метрів і займав площу 10000 м². Паралельно довжині головного корпусу був запроектований залізничний тунель завширшки всередині шість метрів. Крім того, був запроектований автомобільний тунель уздовж головного корпусу перпендикулярно залізничному тунелю. Довжина обох тунелів – по 104 метри. Головний корпус заводу тракторних запасних частин був запроектований з двадцяти чотирьох метрових з'єднаних між собою двох дванадцятиметрових паль. На кінцях обох дванадцятиметрових паль приварені металеві наголовники з кутника. Забивалася перша паля до поверхні ґрунту, а потім приварювалася до головки першої палі друга та добивалася перша паля разом з другою. Палі забивалися кущами по дев'ять паль. Зверху них влаштовувались монолітні залізобетонні фундаменти з обсягом залізобетону від 15 м³ до 25 м³ одного фундаменту.

В ці фундаменти вставлялись по шість анкерів діаметром 100 м. По фундаментах монтувався каркас головного корпусу з металевих колон заввишки тридцять метрів. По них були змонтовані ферми та плити покриття. Всі фундаменти під каркас будови виконувало будівельно-монтажне управління “Промжитлобуд-2”. На час мого ознайомлення з будівництвом заводу тракторних запасних частин на головному корпусі був виконаний каркас будови. Робітники будівельно-монтажного управління “Промжитлобуд-2” займались ручними роботами. Вони виконували на відмітках від десяти до двадцяти п'яти метрів у різних виробничих приміщеннях монолітні перекриття, цегляні перегородки. Будувались виробничі приміщення. На головному корпусі, на відмітці

мінус чотири метри, різні тунелі та канали. На будівельному майдані був збудований каркас їдальні заводу без покрівлі. Роботи припинились та протягом року їх не поновлювали. Будова стояла без перегородок, вікон, дверей, підлоги. Не розпочинались спецроботи. В такому ж стані знаходились пральня та транспортний цех. З різних причин не розпочалось будівництво двох тунелів – залізничного та автомобільного, а тому над ними не був змонтований металевий каркас, хоча палі були забиті та по них зроблені фундаменти.

Я обійшов увесь будівельний майдан. Де брати виконання для ділянки №1 на будівництві заводу тракторних запасних частин я не побачив, крім будівництва двох тунелів. Після обстеження будівельного майдану заводу тракторних запасних частин я відвідав замовника – керівника відділу Азарова В.П. Він зустрів мене з радістю.

– Дуже добре, що сам керівник з'явився, а то на ваших підлеглих не можна знайти управи. Вже рік ніхто не працює на їдальні, пральні, цеху для машин та складі. Ви за рік не відробили того, що вже опроцентовано, – промовив сміючись Азаров В.П.

– А скільки вам БМУ “Промжитлобуд-2” винне та на яких будовах? – запитав я.

– А це не твоє діло! – відповів Азаров В.П.

– Тоді я піду до прокурора і він мені покаже, скільки БМУ “Промжитлобуд-2” винне за виконані роботи вам! – спокійно відповів я.

– Добре! Добре! – змінив тон розмови Азаров. – У кошторисі закладено 2,8 мільйона карбованців на виконання робіт на водопониження. З них витрачено вже 700 тисяч карбованців, з них – 300 тисяч карбованців забрало БМУ “Промжитлобуд-2” ще в 1976 році за чотири рази. Два рази – сто та п'ятдесят тисяч – однією строкою “водопониження” я підписав Токовому А.Д., а двічі – Халепу І.І. та близько вісімдесяти тисяч опроцентовано на будовах, на яких припинили вже рік працювати ваші робітники, – промовив Азаров та запитав у мене: – Що будемо робити?

Я відповів:

– На будови, на яких припинена робота, я негайно поставлю робітників і ми відробимо опроцентовані роботи, а виконувати роботи на залізничному та автомобільному тунелях БМУ “Промжитлобуд-2” не буде. Викликайте з проектного інституту фахівців та застосуйте таку технологію, щоб не було води під час роботи в тунелях на глибині десять-одиннадцять метрів.

Азаров від несподіванки замовк. Настала тиша. Потім Азаров промовив:

– Будівництво зупиниться. Яка інша пропозиція?

Я відразу запропонував:

– Водопониження потрібне тільки для будівництва тунелів, а залишкову суму коштів на водопониження два мільйони карбованців потрібно розподілити між замовником та БМУ “Промжитлобуд-2” – 800 тисяч замовнику, решту суми – БМУ “Промжитлобуд-2”. 1,2 мільйона поділимо на 208 м тунелю і під

час проходження кожного метра тунелю буде опроцентовано 5,9 тисячі карбованців. 300 тисяч опроцентованих в 1976 році вже відроблені. Невиконані роботи на супутних будовах будуть негайно виконані.

На таких умовах і був підписаний таємний протокол, про який ніхто не знав.

* * *

План будівництва РЗТЗЧ був виконаний за півріччя за генпідрядом на 68%. Виконання будівельно-монтажних робіт власними силами у великих обсягах за створених умов було неможливе. На початку другого півріччя головний інженер БМУ пішов у відпустку.

Щоденно о 12.00 на будівництві РЗТЗЧ проводилась нарада під керівництвом головного інженера Халепи І.І. Він звільнявся за переводом й перебирався в Крим, до колишнього головного інженера комбінату Захарова І.Д., який працював керівником тресту в Ялті. Після звільнення головного інженера тресту наради почав проводити головний інженер комбінату Потапов А.В.

Головним питанням на нараді постійно було побудова залізничного тунелю. Для того, щоб розпочати його будівництво, необхідно було провести великі підготовчі роботи, а саме: утворити на дільниці тризмінну роботу. В кожній зміні повинні працювати десять теслярів-бетонників. Необхідно забезпечити будову механізмами: баштовим краном, екскаватором Е-302 та іншими механізмами. Освітити будівництво. Цілодобово відкачувати воду з побудованої тимчасової насосної станції і тримати рівень водоносного шару на глибині одинадцяти метрів, доки не забетонують днище тунелю. Виготовити та завезти вісім металевих опалубок розміром шість на три метри, з одного боку каркасу з кутника обшити залізом завтовшки два міліметри. Підготувати каркаси та сітки для бетонування днища тунелю та каркаси на побудову стін тунелю. Виготовити на заводі та завезти сто п'ятдесят м² дерев'яної інвентарної опалубки в кількості сімдесят п'ять штук розміром два на один метр кожна. Завезти в зону монтажу 150 м² бракованих залізобетонних плит з домобудівного комбінату для їх монтажу на днище котловану залізничного тунелю. Виготовити три розпірних балки з двотаврової балки (45 см), завдовжки дев'ять метрів. Ці балки повинні розпірати фундаменти, побудовані на куцах паль.

Котлован залізничного тунелю на першому прольоті повинен бути виконаний на позначку 11 метрів. Залізничний тунель повинен проходити між залізобетонними фундаментами, виконаних на куцах з дев'яти двадцятичотириметрових паль. Кожен монолітний залізобетонний фундамент мав об'єм бетону близько двадцяти м³. Під час розкопки котловану залізничного тунелю монолітні залізобетонні фундаменти під тиском ґрунту з боків могли їх зсунути вбік залізничного тунелю. Для цієї мети потрібні були розпірні балки. Відмітка котловану на відстані шість метрів від початку тунелю складала 11,5 метра.

В першому шестиметровому відрізьку тунелю повинна була розташуватись головка транспортера. Крім того, під днищем тунелю потрібно було прокласти дренаж та засипати труби щебенем. Після прокладання дренажних керамічних труб необхідно було баштовим краном змонтувати браковані плити на дно викопаного котловану та зробленого дренажу, щоб не дати можливості спучування ґрунту з днища тунелю.

Всі протокольні рішення, прийняті на щоденних нарадах, зривались. Я протягом тижня був тричі присутній на нарадах, які проводив головний інженер комбінату Потапов А.В. Через тиждень він пішов у відпустку. Також у відпустку пішли керівник дільниці №1 Вознюк І.Д. та виконроб Токовий А.А. На будівництві заводу залишалось три майстри. Оперативні наради припинились.

Я зустрівся з керівником тресту Токовим А.Д. і попросив його дозволити мені не виходити на рапорт на час відпустки головного інженера комбінату.

– Ні! Не маю права, – промовив Токовий А.Д.

– Диспетчер буде звітуватись перед вами, – пояснював я.

– Не маю права! – наполягав на своєму керуючий трестом.

Тоді я пояснив йому: “Якщо ми не почнемо негайно виконувати роботи з влаштування тунелів, то виконання плану на дільниці буде нульове”. Це подіяло, і він відпустив мене на тиждень.

Я вставав рано, і о 7.30 вже був на будові РЗТЗЧ. Відмітка землі, де повинен був розкопуватись залізничний тунель, показувала чотири метри. З двох боків залізничного тунелю знаходились побудовані двадцятикубові залізобетонні фундаменти, виконані на куцах дев'яти паль. Від землі до низу фундаментів виглядали куці паль від 0,5 до одного метра. Я розподілив майстрів по змінах і видав кожному завдання. За моїм наказом перевезли екскаватор “Драглайн” на колесах на місце копання котловану та завантаження ґрунту на самоскиди “МАЗ” та “КамАЗ”. Екскаватор почав копати. Докопавши до відмітки вісім метрів, екскаватор почав сповзати у викопаний котлован. Ґрунтова вода постійно відкачувалася з насосної станції, яка знаходилась на глибині дванадцяти метрів.

Я наказав припинити копати котлован. Екскаватор “Драглайн” відігнали за межі головного корпусу. На його місце заїхав механізм для забивання паль. Він почав забивати металевий шпунт упоперек розкопки котловану. Шпунт був забитий для того, щоб тримати екскаватор “Драглайн” під час копання котловану та утримувати його від зсуву в котлован.

З обіду “Драглайн” приїхав до забитого металевого шпунта, вперся в нього і почав далі копати. Екскаватор докопав котлован до відмітки 11 метрів площею сімдесят два квадратних метри. Над головою висіли двадцятикубові фундаменти, побудовані на дев'ятьох палях. Протягом двадцяти хвилин баштовим краном опустили чотири блоки металеві опалубки розміром три метри на шість з двох боків котловану. Після того по драбині в котлован спустились вісім робітників і почали копати траншеї на глибину 0,5 метра для дренажних

труб. Одночасно поклали дренажні керамічні трубки, засипані дрібною фракцією щебеню. Через тридцять хвилин на дні котловану змонтували чотири залізобетонні плити площею шістдесят м².

Після того почали подавати каркаси та арматурні сітки. Арматуру зв'язали на площі сімдесят м² на висоту 0,5 метра. Після цього частина бригади продовжила далі в'язати арматуру, а інша – приймати бетон на дно котловану.

О двадцять третій годині приймати бетон закінчили. Прийняли тридцять шість м³ бетону. Це була велика перемога, адже вклали бетон на найнижчу точку – 11 метрів.

Наступного дня були змонтовані арматурні сітки на стінах тунелю та вис-тавлена інвентарна опалубка з дерев'яних щитів зсередини тунелю завтовшки 50 сантиметрів. У другу зміну було прийнято тридцять шість м³ бетону. Таким чином, за дві доби пройдено шість метрів залізничного тунелю – днища та стін.

На третю добу екскаватор “Драглайн” викопав ще шість метрів котловану. Наступного дня робітники влаштували днище ще шести метрів котловану, але вже на відмітці 8 метрів. Погода стояла чудова. Я вирішив розпочати одночасно будівництво автомобільного тунелю. Доки виймали забитий металевий шпунт на залізничному тунелі, екскаватор “Драглайн” переїхав на автомобільний. Екскаватор копав швидко, бо ґрунт відкидав набік у відвал.

Бригада теслярів-бетонників встигла зробити дренаж за три доби на відстані вісімнадцяти метрів та покласти бетонну підготовку. Крім того, було виконано дванадцять метрів залізобетонного днища автомобільного тунелю завтовшки 0,5 метра та на відстані шести метрів стіни тунелю. В п'ятницю вдень я поїхав в управління, перед тим об'їхавши всі рівненські будови.

Раптом почалась злива. Вона тривала всього сорок хвилин, але наробила великої біди. Майстер, який працював з робітниками на залізничному тунелі, щойно розпочалася злива, втік до побутового приміщення і не накинув на фундаменти три розпірні дев'ятиметрові балки. З двох боків фундаменти на куцах паль зсунулися.

Майстер після закінчення зливи повернувся на робоче місце і захотів змонтувати розпірні балки, але вони між фундаментами не влезли на 8-10 сантиметрів. Тоді він швидко переварив пластину на балках і змонтував їх, припинивши зсув фундаментів. На цих шести фундаментах необхідно було переварити анкери під колони при передачі МУ-39 під монтаж колон.

Я провів два тижні на РЗТЗЧ, працюючи у дві зміни. Автомобільний тунель був вищий на один метр від залізничного і розташовувався перпендикулярно йому.

Розпочалися дощі, які не вщухали два тижні. На автомобільному тунелі екскаватор від'їхав від краю котловану більш як на тридцять метрів. З боків автомобільного тунелю насувалась болотяна пульпа. Від повного замулювання тунелю врятували зроблені бетонна підготовка та днище. Тунелі після тривалого дощу були залиті водою.

Через тиждень виглянуло сонечко, і на тунелях розпочались роботи. На залізничному тунелі за липень виконали дванадцять метрів днища та стін, а на автомобільному – шість метрів стін та дванадцять метрів днища. За вісімнадцять метрів пройдених стін тунелю було опроцентовано вісімнадцять метрів стін тунелю по шість тисяч карбованців вартістю одного метра водопостачання. Робітники працювали безкоштовно на їдальні та на транспортному цеху, відробляючи раніше опроцентовані обсяги робіт.

З відпустки повернулися головний інженер Барілович Б.І., керівник дільниці та виконроб. Я поїхав у Рівне і більше місяця не з'являвся на РЗТЗЧ.

* * *

За перше півріччя жодне управління тресту і комбінату не виконало плану як за генпідрядом, так і власними силами. Обсяги виконання зменшились порівняно з відповідним періодом 1976 року. Між міськкомом та обкомом партії постійно велася “ввічлива боротьба” за те, хто в місті господар.

У другому півріччі зменшився тиск на будівельників за невиконання ними обсягів будівельно-монтажних робіт. Керівництво міста та області зрозуміло, що план у будівельній галузі виконати неможливо. Єдиною мрією для міста стало введення в дію планових житлових та соціальних об'єктів.

Щотижневі партійні штаби в залі міськвиконкому та щоденні наради на будовах, що згідно з планом мали вводиться у дію в 1977 році, проводили куратори в особі заступників керівників керуючих тресту і комбінату.

У керівників управлінь на таких нарадах була одна думка: де взяти робітників та матеріали і як викрутитись на нараді, щоб не отримати чергового покарання. Керівники тресту та комбінату постійно просили партійну та радянську владу допомогти будівельним управлінням робітниками.

Всім працівникам підприємств, виділеним для допомоги будівельникам, за місцем їх роботи зберігалася середня заробітна платня. Але практичної користі від їх присутності на будовах не було, скоріше навпаки – вони навіть завдавали шкоди. Чому? Ось наприклад. Шістдесят чоловік, направлених льонокомбінатом на будову гуртожитку, будівельної спеціальності не мали. Це були прибиральниці, охоронці, працівники контори, слюсарі, водії, ткалі тощо. Їх заборонялося переводити працювати на інші об'єкти і передавати як допомогу субпідрядним управлінням. Та й що вони могли робити? Копати, носити, навантажувати, розвантажувати... У виконроба, який будував гуртожиток, з'явилась проблема: яку роботу придумати для шістдесяти чоловік.

На зведенні гуртожитку працювало дві чудові бригади мулярів Ковальчука В.М. та Паради. Кожна бригада працювала у дві зміни під своїм баштовим краном. Вони мурували стіни гуртожитку, перегородки, а після того перекривали поверхи. Коли бригади почали кладку стін перших блоків сьомого поверху, виконроб наказав виконати її і перекрити поверх, не роблячи перегородок, а залишити цю справу тимчасовим робітникам. Таким чином він вирішив завантажити тридцять чоловік з льонокомбінату.

Виконроб залишив на поверсі по два муляри, які викладали перегородки, а підсобники підносили їм цеглу, розчин, робили риштування, збирали будівельне сміття на збудованих шести поверхах і зносили вниз. Інші льонокомбінатівці розрівнювали землю в підвалі, розвантажували машини зі столярними виробами, які почали надходити на будову, та розносили їх по поверхах. Мулярі залишали на поверхах сміття, знаючи, його є кому прибирати.

Безконтрольна допомога робітниками з підприємств та організацій надавала підстави звинувачувати керівників управлінь у тому, що вони погано використовують їх робочих, не підвищують обсягів робіт і продуктивності праці.

Це були дії, які завдавали великої шкоди державі.

Будівництво автошляхового технікуму просувалось повільними темпами. У зв'язку з порушенням технології виконання будівельно-монтажних робіт під час будівництва майстерні, де не було виконано 1500 м² перегородок з цегли на висоту шести метрів, а приміщення перекрили залізобетонними плитами по балках, перегородки протягом двох місяців мулярі зводили з допомогою тридцяти студентів. Ті підносили цеглу та розчин вручну на відстань до сорока метрів, піднімали цей вантаж з допомогою блочка на висоту п'яти метрів.

Існуюча система приписок вимагала від керівників управлінь та дільниць порушувати технологію робіт, внаслідок чого державі завдавалась подвійна шкода, за яку й покарати було неможливо. Бралися на виконання обсяги робіт, які виконувалися, але коштували дорого (монтаж та вартість залізобетонних і металевих виробів), а дешеві ручні роботи залишалися “на потім”.

Усі жили сьогоднішнім днем, діяли так, аби уникнути можливих покарань сьогодні, відсуваючи їх на майбутнє.

В 1977 році ліквідоване БМУ-7 передало БМУ “Промжитлобуд-2” дві незакінчені будови в Новому Дворі. Це були невипробувані резервуари на п'ять тисяч м³ води та відстійник обеззалізнення, який складався з п'яти бункерів.

Я приїхав у Новий Двір, обійшов майдан та зупинився біля відстійника обеззалізнення. В його бункерах знаходились отвори розміром тридцять-сорок сантиметрів та безліч дрібних отворів і тріщин. Незабаром з будівельного майдану РЗТЗЧ привезли ланку теслярів-бетонників з чотирьох чоловік на чолі з досвідченим бригадиром Кондушом Г.Ф.

Кондуш Г.Ф. запитав мене: “Такого дива ще не бачили? Приїдьте до нас через місяць. Ми його відремонтуємо та випробуємо. Він буде залитий водою”.

Через три тижні я приїхав на водозабір у Новий Двір і підійшов до ланки теслярів-бетонників. В одному з бункерів сидів Кондуш Г.Ф. і, як лікар, простукував кожен сантиметр стіни бункера молотком. Там, де бригадир не чув потрібного звуку, він брав зубило і розчищав у бетоні тріщину, а потім промивав цей отвір водою від пилки. Тоді цементним розчином з додаванням рідкого скла замазував цю розчищену тріщину. Він з обох боків виставляв на великі отвори опалубку. В опалубку вкладався бетон з дрібною

фракцією щебеню. Після того вони штукатурили стіни та днище відстійника цементним розчином з добавкою рідкого скла. Після штукатурення цим же розчином пензлями промазували днище та стіни відстійника ще двічі.

Через тиждень бригадир Кондуш Г.Ф. передав мені підписаний замовником акт на випробування відстійника. Цілий місяць висококваліфіковані робітники безкоштовно виправляли брак на будові, залишеній нам БМУ-7.

* * *

На будові кінотеатру “Аврора” в двох кінозалах та у вестибюлі була запроектована підвісна стеля. Вона складалася з металевого каркаса, з кутника № 63, який чіплявся за залізобетонні змонтовані балки та по них приварену арматуру діаметром 16 мм. По всій довжині кінозалу з інтервалом двадцять сантиметрів мала бути натягнута та приварена сітка-“рабиця”. Потрібно було виконати чотириста м² каркаса підвісної стелі та поштукатурити по привареній сітці-“рабиці”. Висота залів становила шість метрів.

Новоствореній бригаді монтажників Короткіна І.Д. був виданий наряд-завдання на влаштування підвісної стелі. Бригада працювала у дві зміни й виконала це завдання на тиждень раніше. Три штукатурки почали штукатурити стелю у вестибюлі по сітці-“рабиці” площею дванадцять м². За зміну вони поштукатурили шість м². Ніхто не знав, як її штукатурити. У дівчат-штукатурів сімдесят відсотків розчину падало на підлогу, бо вище сітки була порожнеча. У вестибюлі вона сягала до плит перекриття – двадцять сантиметрів, а в залах – до плит покриття – півтора метра.

Три доби всі на чолі з головою міського комітету народного контролю Скібенком І.А. ходили сердиті. На будівництво побутового приміщення кінотеатру, таємно від керівника комбінату, прислали на десять діб знамениту на той час передову бригаду штукатурів з БУ “Опорядбуд” із штукатурною станцією під керівництвом бригадира Потапчук Н.Д. Бригада неодноразово займала на обласних та міських конкурсах перші та призові місця.

Бригада поштукатурила за десять діб побутове двоповерхове приміщення площею одна тисяча двісті м² стін та перетерла чотириста м² стелі. Після того вона перейшла на іншу будову.

Одного ранку я приїхав на будівельний майдан кінотеатру, зайшов до вестибюлю і став спостерігати, як штукатурки кидають ківшиками розчин на стелю, а він падає назад на підлогу. І тут я побачив під стіною два листки фанери розміром 1,5x1,5 метра завтовшки 4 мм.

Я підкликав до себе тесляра і попросив його підвісити два листки фанери знизу до сітки-“рабиці”. Теслярі-бетонники це зробили. Потім вони додали в розчин цементу, щоб він став густішим. Один з теслярів заліз на підвісну стелю, підняв щит розміром один метр на два й поклав його на кутники підвісної стелі, біля підвішеної фанери. Після того висипав цементний розчин на сітку, розрівняв його по всій площі завтовшки три сантиметри.

Вранці наступного дня я приїхав на оперативну нараду разом з Скібенком І.А. й наказав робітникам зняти фанеру з підвісної стелі. Після оперативної наради я підвів Скібенка І.А. до свого експерименту і показав йому 4,5 м² стяжки стелі, зробленої з розчину М-100. Скібенко І.А. спочатку не зрозумів, чого від нього хочуть. Я попросив його терміново дістати мені один м³ фанери завтовшки 4 мм, а я зі своїми людьми виконаю обсяги штукатурки стелі без штукатурів за десять робочих днів. У Скібенка І.А. від радості заблищали очі. Він пішов у виконробську, зателефонував заступнику керівника управління постачання комбінату Негодюку В.Т. Фанера знаходилась на складі управління постачання. Через годину вона вже була розвантажена в кінозалі кінотеатру.

Стосунки між Скібенком І.А. та Негодюком В.Т. були дружніми. Вони неодноразово виручали один одного. Ніколи управління постачання не каралося міським комітетом народного контролю, хоча найбільші зловживання були саме в цьому управлінні.

Шекель І.А. виписав акордний наряд бригаді столярів Потапчука М.Г. на бетонування чотирьохсот м² підвісних стель двох кінозалів і частково вестибюлю. Термін бетонування складав вісім робочих днів. Робітники працювали у дві зміни.

Бригада Короткіна І.Д. допомагала бригаді Потапчука М.Г. знімати опалубку. Технологія бетонування стелі була така: опалубка з фанери підвішувалась робітниками з естакади знизу. Через фанеру в декількох місцях був протягнутий в'язальний дріт. Зверху каркаса стелі були розкладені дерев'яні інвентарні щити – два метри на один, на яких лежав другий столяр. Він прив'язував опалубку з фанери, яку знизу тримав його напарник. Один столяр набирав баласт з купи у вестибюлі кінозалу у відра, підносив їх до драбини, і чіпляв до шнура. Столяри, котрі знаходились зверху, піднімали відра на стелю і, повзучи розкладеними щитами, викидали баласт з відер та розмазували його по сітці. Закінчивши розрівнювати баласт на площі шістдесят метрів, переставляли щити інвентарної опалубки на наступні шістдесят метрів квадратних.

Через добу бригада Короткіна І.Д. знімала опалубку, чистила фанеру від баласту і віддавала її для подальшого використання.

Через три дні, коли вже було виконано сто шістдесят м² стяжок підвісної стелі, приїхав Скібенко І.А. Він був дуже задоволений, походивши хвилин п'ять по будові, запросив мене у свою “Волгу” й повіз у Клевань. У Клевані зупинились біля пивного бару. Скібенко І.А. запросив мене до бару, взяв два кухлі пива. Він був вдячний мені за придуману ідею з влаштування стелі. Випивши пиво, ми повернулись у Рівне. Скібенко І.А. привіз мене до кінотеатру “Аврора”, де стояла моя “Волга”. Я сів у неї і поїхав у управління в чудовому настрої. Я дуже радів з такої пошани, яка в той жорстокий час була рідкістю.

Штукатурка стелі була виконана й перетерта за два тижні і передана під малярні роботи.

На початку серпня я отримав запрошення від керуючого трестом Токового А.Д. на відкриття аеровокзалу в Рівному. Після невеличкої церемонії, що передувала

відправці літака Рівне-Сімферополь, – першого літака з кількістю сімдесят пасажирів, запрошені зайшли в ресторан аеропорту. В ресторані стояло десять столів. За столом біля дверей розташувалися чотири керівники: Токовий А.Д. і три начальники будівельних управлінь: Малашинський В.М. (БМУ “Житлобуд-6”, яке будувало вокзал аеропорту), я і Востряков П.Д. (ПМК-63).

Після двох чарок горілки за щасливий рейс літака Рівне-Сімферополь та відкриття вокзалу почалась розмова. Токовий А.Д. запитав у мене та у Віталія Мироновича: “А ви знаєте, чому я, працюючи керуючим трестом уже вісім років, жодного разу не посварився з Петром Даниловичем? Бо він мене розуміє з півслова”.

І це була правда, бо керуючий трестом щоденно сварив тільки двох керівників управлінь – Віталія Мироновича та мене за те, що ми недовиконували плани на 20%. Цю суму протягом року додавало ПМК-63.

* * *

Одного дня наприкінці серпня в комбінаті повідомили, що БМУ “Промжитлобуд-2” у 1978 році будуватиме тільки РЗТЗЧ. Почувши таке, я виїхав на завод, зайшов до замовника – керівника відділу капітального будівництва підприємства Азарова В.П., а з ним – до директора заводу Насікайла О.В. Я домовився з ним, що для майбутньої контори ми тимчасово пристосуємо недобудовану пральню. Протягом місяця з пральні робітники зробили контору для управління, а поруч з нею змонтували дванадцять побутових вагонів.

А через місяць прийшло нове повідомлення, що з першого січня 1978 року на РЗТЗЧ буде створено БМУ “Промбуд-8”. Також було прийняте рішення, що в нове управління перейдуть: головний інженер БМУ, всі майстри, виконроб та керівник дільниці №1, котрі працюють на будові РЗТЗЧ, заступник начальника виробничого відділу, геодезист, інженер по праці, всі робітники дільниці №1, бригада монтажників Короткіна І.Д. і всі бажаючі. Почалась боротьба між керівництвом тресту і комбінату. Мені зателефонував Токовий А.Д. і повідомив: “А ти знаєш, що керівництво комбінату агітує робітників, щоб вони перейшли з твого управління в новостворене “Промбуд-8”. Вони заберуть у тебе кращих робітників. Дивись, аби ти не залишився вдвох зі своєю секретаркою”. Через годину мені зателефонував секретар парткому тресту Українцев А.М.: “Я тебе хочу попередити: якщо від тебе робітники підуть у нове управління, то ти як керівник управління нам непотрібен!”.

Я домовився з майстром Марковим А.В., що з нового 1978 року я призначу його керівником новоствореної дільниці, на яку ми приймемо кількох молодих майстрів. Марков А.В. моє рішення вислухав із задоволенням.

БМУ розташовувалось на вулиці Відінській, 41, на першому поверсі жіночого гуртожитку, а база управління – на вулиці Курчатова, 13-а.

Подвір’я бази знаходилось у трьох рівнях. Верхній рівень щодо нижнього був на п’ять метрів вище. На верхньому рівні було побудовано два цехи: столяр-

ний та механічний. Між цехами містилося декілька приміщень для складів. У кутку верхнього майдану була котельня, що працювала на вугіллі.

Вікна в конторі вставили дубові, вони залишилися після будівництва обкому партії. Висота їх була 2,2 метра, а тому й висота поверхів сягала 3,6 метра. В контору на базу працівники управління переїхали наприкінці третього кварталу.

* * *

На кожен об'єкт наганяли студентів, різноробів з різних підприємств. Часто ця маса людей тільки шкодила справі, заважала працювати майстрам. Для них потрібно було створювати, а точніше, придумувати фронти робіт.

Керівники все частіше й частіше почали отримувати догани на бюро міськкому та обкому партії. Партійні та радянські керівники знали: якщо не будуть введені в дію житлові та соціальні об'єкти, то держава на наступний рік зменшить виділення коштів на область, місто й райони.

В середині листопада місцева влада та керівники тресту й комбінату вже змирилися з тим, що багато будов не буде введено в дію. Всі чекали неприємних наслідків.

Керівник комбінату зайшов до кабінету другого секретаря обкому партії й попросив його допомогти комбінату ввести в дію житлові та соціальні будови в місті. Керуючий комбінатом сказав: “Ілле Івановичу, тільки ви зможете врятувати становище”. Загорулько І.І. спочатку не погодився, але після роздумів та вмовлянь Піндюріна Д.П. сказав, що вживе окремих заходів, відомих тільки йому самому.

На початку другої декади відбулась нарада в “грецькому залі” комбінату. Зал засідань був розрахований на тридцять-сорок чоловік.

На першій нараді під керівництвом другого секретаря обкому партії були присутні й розташувалися за столом біля вікна: перший секретар міськкому партії Антоненко Е.Е., голова міськвиконкому Користін О.Ю., заступник голови облвиконкому з будівництва Кисіль М.Є., завідувачі будівельними відділами обкому та міськкому партії Ваврисюк І.І., Бербенець В.М., інструктори цих відділів, керівники комбінату тресту.

За іншим столом, що стояв біля стіни, та на стільцях, поставлених у проходах між столами в два ряди, сиділи: всі керівники генпідрядних управлінь, які будували житло та соціальні будови міста, керівники госпрозрахункових субпідрядних дільниць, керівники відділів та служб комбінату і тресту, замовники та інші.

Від замовників були присутні керівник управління капітального будівництва облвиконкому Лабунський А.Ф., директор льонокомбінату Долгов В.О. та інші.

На нараді визначили: щосуботи об одинадцятій годині кожен керівник генпідрядного управління повинен бути згідно з графіком на одній з пускових будов і чекати приїзду комісії. Керівник генпідрядного управління повинен

був протягом двох-трьох хвилин під час огляду будови доповісти про стан справ та назвати проблемні питання, які записував працівник комбінату для внесення їх до загального протоколу зборів. Разом з керівником генпідрядного управління комісію повинен був зустрічати замовник об'єкта.

До початку наради комісія збиралась на комбінаті об 11.00. Вона складалась з керівників міськкому та обкому партії, міськвиконкому та облвиконкому, керівників комбінату і тресту, всіх керівників субпідрядних організацій та госпрозрахункових дільниць. На кожній будові планувалось перебувати 8-10 хвилин.

Об'їзд мав розпочинатись об 11.00 і закінчуватись о 13.00. О 14.00 планувалась нарада в "грецькому залі".

На цьому перша надзвичайна нарада була закінчена.

Будівництво кінотеатру "Аврора" не потрапляло до переліку надзвичайних заходів, тому що ця будова була позапланова. Вона не цікавила ні обком партії, ні облвиконком, ні керівництво комбінату і тресту. Це була міська будова, прийнята на активі міста як соціалістичне зобов'язання, але без грошей та виділених матеріалів.

Зрозуміло, що кінотеатр "Аврора" був у важкому стані. На початку листопада були зроблені центральні та бокові сходи, але не закінчені обсяги робіт покрівлі, не розпочато вкладання підлоги у двох кінозалах через відсутність дошок. Багато опоряджувальних робіт не виконало БУ "Опорядбуд". Не починали свою роботу субпідрядні організації МУ-534 та МУ-469 і т.д.

На початку листопада Скібенко І.А. попросив підказати йому, де можна взяти двадцять м³ дошки б=40 мм для встелення підлоги. Я сказав, що таку дошку можна випросити у директора підприємства "Міжколгоспбуд". Скібенко І.А. зателефонував керівнику структурного підрозділу "Міжколгоспбуду" і попросив його виручити дошками.

– Я не можу відпустити дошку без згоди керівництва "Міжколгоспбуду"! – відповів той.

Скібенко І.А. тихенько в слухавку промовив: "Завтра до вас прийде представник народного контролю і допоможе знайти резерви".

Через двадцять хвилин пролунав дзвінок. Скібенко І.А. взяв трубку і почув голос керівника "Міжколгоспбуду". Той сказав: "Не присилайте представника до нас, ми самі знайшли резерви і через три доби дошка буде на будові кінотеатру". "Дякую!" – відповів Скібенко І.А. і поклав слухавку.

В планах у субпідрядних організацій цієї будови не було. Я їм видав наряд-замовлення на роботи, а Скібенко І.А. попросив виконати їх зі своїх матеріалів.

У замовника були відсутні щити управління для КВП та автоматики. Він ніде не міг їх знайти. Одного дня я зустрівся зі своїм колишнім підлеглим Неродою М.М., який вже працював керівником монтажного управління облспоживспілки. Я розповів йому, що у замовника проблема з щитом КВП та автоматики. Він мені відразу сказав: "Я без виписки віддам цей щит для міста".

Я зрадів і доповів Скібенку І.А.: “Керівник МУ облспоживспілки бажає безкоштовно віддати для міста щит КВП та автоматики”. Скібенко І.А. про цей вчинок розповів усім членам бюро міськкому партії і часто згадував про це на різних нарадах. Нерода М.М. став поважаною людиною в місті. Скібенко І.А. завжди шанував такі речі і таких керівників ніколи не карав.

13 листопада відбулося перше відвідування пускових будов. У четвертому кварталі БМУ “Промжитлобуд-2” потрібно було ввести в дію сім об’єктів: гуртожиток на 640 місць на вулиці Льонокомбінатівській, 15; автошляховий технікум; кінотеатр “Аврора”; два резервуари по десять тисяч м³ питної води в Новому Дворі, які будувало на правах субпідряду БУ “Житомирспецбуд”; резервуар питної води на п’ять тисяч м³ в Новому Дворі; резервуар питної води на п’ять тисяч м³ на вулиці Фабричній; станцію обеззалізнєння в Новому Дворі.

В план об’їзду комісії були включені два об’єкти, які будувало БМУ і які перебували в дуже важкому стані: гуртожиток на вулиці Льонокомбінатівській, 15 та автошляховий технікум.

Об 11.00 до комбінату під’їхав автобус “Турист” і вся комісія сіла в нього. Керівництво ж обкому партії та комбінату у легкових машинах вслід за автобусом поїхало на оглядини будов. На кожній будові їх зустрічали керівник генпідрядного управління та замовник. Члени комісії обходили будову і ознайомлювалися з обсягами виконання робіт кожним управлінням.

Після оглядин усіх об’єктів автобус з комісією повернувся до комбінату. Дехто пішов обідати, а більшість зайшла до вестибюлю комбінату. Тут на невеличкому столі стояло емальоване відро з вівсяною чорною кавою та лежало кілька десятків бутербродів. На підносі стояли гранчасті склянки. Склянка кави з бутербродом коштували 25 копійок. Голодні учасники наради із задоволенням випивали склянку кави та з’їдали по два бутерброди.

Нарада розпочалась о 14.00. Спочатку були визначені терміни виконання окремих видів робіт і відповідальні особи за їх виконання по кожній будові.

На будівництві гуртожитку на вулиці Льонокомбінатівській, 15 були визначені такі терміни виконання робіт: БУ “Опорядбуд” – виконати покрівельні роботи до 20.11.1977 року; штукатурні роботи, яких ще не починали, виконати до 1.12.1977 року; БМУ встановити всі вікна, а БУ “Опорядбуд” їх заскрити до 1.12.1977 року; БУ “Спецбуд” виконати зовнішні мережі до 15.12.1977 року; МУ-534 встановити опалення до 20.11.1977 року та закінчити всі сантехнічні роботи до 20.12.1977 року; БМУ влаштувати металеві балкони з пожежними драбинами в кількості тридцять двох комплектів до 20.12.1977 року; МУ № 469 виконати чорнові електромонтажні роботи до 20.11.1977 року, а закінчити всі роботи до 20.12.1977 року; БУ “Опорядбуд” виконати на двох блоках усі опоряджувальні та лицьовальні роботи, підлогу до 25.12.1977 року; директору льонокомбінату Долгову В.О. виконати на двох блоках гуртожитку робітниками комбінату лицьовальні, опоряджувальні роботи та підлогу до 25.12.1977 року; призначити робочу комісію з введення в дію гуртожитку на вулиці Льонокомбінатівській, 15 до 28.12.1977 року, а державну комісію – 30.12.1977 року.

Перший протокол надзвичайної наради складався зі ста вісімдесяти пунктів. Перевірка виконання першого протоколу відбулася 20 листопада в “грецькому залі”. Зібралось близько шістдесяти чоловік.

Десять стільців стояло на сцені. Серед учасників наради це місце називалося “Президія”.

Почали перевіряти виконання протоколу. Той керівник, який не виконав обсяг робіт у визначений протоколом термін, відправлявся у “Президію” під загальний сміх учасників наради. Протягом години сцена була заповнена штрафниками. Причини невиконання пунктів протоколу були різні: відсутність матеріалів, робочої сили, обладнання.

Пізніше, коли всі стільці на сцені були зайняті, наступні штрафники виходили туди зі своїми стільцями. На сцені сиділи керівники генпідрядних та субпідрядних управлінь, замовники, постачальники та інші. Кожного штрафника чекало покарання: від бюро міськкому партії, парткомів та керівництва комбінату або тресту.

Учасники наради істерично реготали над іншими, чекаючи покарання для себе. Штрафники, які сиділи на сцені, раділи кожному прибулому, бо знали, що чим більше штрафників, тим легше буде покарання. Покарання були різні – від доган у протоколі до розгляду на бюро міськкому партії. Нарада проходила без перерви. Якщо комусь потрібно було вийти, то він без дозволу пробирався до дверей, а потім тихо повертався на своє місце.

Нарада підходила до кінця. На сцені зібралась третина її учасників. Перший секретар міськкому партії Антоненко Е.Е. вигукнув: “Вперше за радянської влади в Радянському Союзі зал керував Президією”. Всі дружно від напруги зареготали. В кінці наради, о 22.00, встав Загорулько І.І. і промовив: “Вибачте за довгу нараду та принесіть вибачення перед своїми родинами за пізній час та за погану вашу роботу протягом року. Бажаю всім вам доброї ночі, а членам “Президії” – більше туди не потрапляти”.

Темпи будівництва гуртожитку на вулиці Льонокомбінатівській, 15 були дуже високі. БУ “Опорядбуд” привезло на будівельний майдан чотири штукатурні станції і встановило їх на кожен блок споруди. Під них поставили чотири бригади штукатурів, знявши їх з інших будов. Щоденно штукатурився один поверх чотирьох блоків. Штукатурні роботи виконали за десять діб. Три верхні поверхи були поштукатурені без прокладання проводів, за що керівник МУ-469 отримав протокольну догану.

Встановлення і скління вікон БМУ разом з БУ “Опорядбуд” закінчили на два дні раніше, ніж були завершені штукатурні роботи.

Робітники МУ-469 на трьох верхніх поверхах виконали спочатку канавки під прокладку проводів і по них проклали провід.

Вдарили морози, але, на щастя, монтаж опалення уже було закінчено. Три дні випробовували систему. Тепло запустили на початку грудня на всіх блоках. Все одно на будівництві гуртожитку становище було надзвичайно складне. Не вистачало матеріалів, робітники, машини та механізми простоювали.

...Почали перевіряти виконання протоколу попередньої наради. Його зачитав керівник відділу тресту. Директор домобудівного комбінату Заславський В.Н. поскаржився: “Прошу покарати керівника дільниці МУ-472, який стримує монтаж залізобетонних панельних будинків через відсутність слабкострумних проводів”. Проводів не було і на будовах з цегляною кладкою, але там їх можна прокласти по штукатурці, видовбавши канавки.

В панельних будинках зупинилось формування залізобетонних панелей через відсутність телефонного дроту. Загорулько І.І. підняв керівника дільниці Львівського монтажного управління № 472 Марценковського В.Ф. й запитав у нього: “Чому затримуєш монтаж?”. Той відповів: “Керівник управління капітального будівництва недопоставив нашому управлінню сім тисяч метрів телефонного дроту для проведення телефону та радіо”.

В залі через велику кількість людей було важко дихати. Багатьох учасників наради старшого віку хилило на сон. П’ятдесятип’ятирічний начальник обласного управління капітального будівництва по-справжньому заснув. “Анатолію Федоровичу”, – звернувся до нього Загорулько І.І. Настала тиша. Лабунський А.Ф. продовжував спати. “Анатолію Федоровичу!” – знову звернувся до нього Загорулько І.І. Сусід штовхнув Лабунського А.Ф. в бік. Анатолій Федорович розплющив очі і, побачивши навпроти себе Марценковського А.Ф., вигукнув: “Я все дав! Я все дав! А ти прийшов на мене скаржитись!” – Якусь мить помовчавши, продовжив: “Я тебе бачу вперше! Хіба ти був у мене з цього приводу?” Всі учасники наради зареготали. Посміхнувся й Загорулько І.І.

– Мене запитали, я відповів, – перелякано виправдовувався Марценковський А.Ф.

– Ти будеш на мене скаржитись? – закричав Лабунський А.Ф. та продовжив. – Я знайду, куди ти подів провід.

У протоколі наради зробили запис: “Лабунському А.Ф. протягом двох діб видати телефонний дріт Рівненській дільниці МУ-472”.

Згідно з черговим пунктом МУ “Ліфтмонтаж” повинно було змонтувати ліфти в житловому будинку на вулиці Пушкіна. Керівник дільниці “Ліфтмонтаж” відповів: “Мені БМУ-6 не передало шахту ліфта під монтаж”. Встає керівник БМУ “Житлобуд-6” Малашинський В.М. і показує довідку про передачу шахти під монтаж, підписану бригадиром ланки монтажників. Виконроб Кірічок Є.Г. довідку не визнав.

Загорулько І.І. створив комісію, яка поїхала на перевірку. Комісія повернулася у “грецький зал” і доповіла: “Шахта ліфтів під монтаж не здана”. Малашинського В.М. не покарали, а записали йому: “Протягом двох днів передати шахту під монтаж ліфтів”.

Чергова нарада в “грецькому залі” відбулась 22 грудня. В головному протоколі, в пункті № 86, був запис: “Керівнику БМУ змонтувати на чотирьох блоках евакуаційні металеві балкони з пожежними драбинами в кількості тридцяти двох балконів до 20 грудня 1977 року”.

В першу зміну монтувати балкони було неможливо. На будові працювало 200-250 робітників. Щоб виконати цю роботу швидко, я виписав акордний наряд бригаді Короткіна І.Д.

Я домовився з керівником управління механізації “Міжколгоспбуду” про виділення ним крана КС-53-63 з довжиною стріли 22 метри на десять діб. Головний механік БМУ цим краном змонтував на покрівлях трьох блоків три крани “Піонер”, освітив усі блоки для роботи монтажників у другу та третю зміни. Бригаду розділили на чотири ланки по три-чотири монтажники в кожній ланці. Ланки працювали з двадцятої години вечора до восьмої години ранку. В першу зміну ланка теслярів-бетонників бетонувала швелери балконів гуртожитку. На трьох блоках балкони монтувались кранами “Піонер”, а на четвертому блоці – краном КС-53-63. Монтаж балконів почали шостого, а закінчили 15 грудня.

На останній нараді перевіряли виконання пунктів попереднього протоколу. Кількість невиконаних пунктів на 22 грудня скоротилася втричі. Для закінчення всіх обсягів робіт на всіх будовах залишився тиждень. За цей час необхідно було не тільки закінчити всі роботи, але й підписати акти робочих та державної комісії.

Головний протокол продовжували перевіряти. Дійшли до пункту № 86. Керівник виробничого відділу тресту Трешневський О.Р. зачитав: “БМУ “Промжитлобуд-2” до двадцятого грудня змонтувати на будові гуртожитку на 640 місця на вулиці Льонокомбінатівській, 15 тридцять два балкони з пожежними драбинами. Бригада монтажників Короткіна І.Д. достроково виконала цей обсяг робіт 15.12.1977 року”. В залі запала тиша. Такого ще не було в цьому протоколі, щоб хтось такий великий обсяг робіт виконав достроково.

– Велика тобі подяка! – звернувся Загорулько І.І. до мене. Я саме з кимось розмовляв і не зрозумів, що відбувається. – Велика тобі подяка, В’ячеславе Григоровичу! – голосно повторив Загорулько І.І. Знову настала тиша. Хтось штовхнув мене в бік: “Твоє ім’я називають”.

Я з несподіванки зірвався на ноги і випалив перше, що спало на думку: “Будь ласка”.

Це була моя перша нагорода за дев’ять місяців моєї праці.

На будівництві гуртожитку на вулиці Льонокомбінатівській темпи виконання робіт були надзвичайно високими. Монтажне управління під керівництвом Лукашевича О.М. за дев’ять днів у дев’ятиповерховому будинку зробило опалення, чорнову каналізацію та чорновий водопровід. МУ-469 під керівництвом Крикунова О.Я. виконало всі чорнові електромонтажні, а будівельне управління “Опорядбуд” під керівництвом Мамкова М.Ф. та головного інженера Раєва Ф.Ф., який контролював роботу бригад штукатурів на гуртожитку льонокомбінату та будові кінотеатру “Аврора”, – всі опоряджувальні роботи. Директор льонокомбінату Долгов В.О. щоденно навідувався до гуртожитку зі своїми керівниками цехів та відділів. Його робітники вчасно виконали опоряджувальні і лицьовальні роботи, вклали підлогу на двох блоках будинку.

28 грудня був підписаний акт робочої комісії, а 31-го, коли пофарбували дерев'яну підлогу, акт підписала державна комісія. Благоустрій та озеленення перенесли на весну 1978 року згідно з законом.

В 1977 році були введені всі житлові та соціальні будови в Рівному. Будівельно-монтажне управління “Промжитлобуд-2” у четвертому кварталі здало такі об'єкти: гуртожиток льонокомбінату на вулиці Льонокомбінатівській, 15 на 640 місць; автошляховий технікум; кінотеатр “Аврора”; два резервуари питної води об'ємом по десять тисяч м³; два резервуари води об'ємом по п'ять тисяч м³; відстійник обеззалізнення води в Новому Дворі.

З початку року були введені в дію ще такі будови: підземний перехід, перший у місті Рівному, житловий будинок на вулиці Ленінській, 442-а.

30 грудня відбулось відкриття кінотеатру “Аврора”. На цю будову було заплановано сто тисяч карбованців, а виконано робіт майже на 600 тисяч. На відкритті кінотеатру для будівельників показали безкоштовно кінострічки. Мене і трьох бригадирів нагородили грамотами за дострокове введення в дію цього об'єкта.

Отже, місто Рівне виконало взяте соціалістичне зобов'язання. Велику допомогу в будівництві кінотеатру “Аврора” надав Скібенко І.А. Його адміністративний стиль був схожий на стиль другого секретаря обкому партії Загорулька І.І.

Тільки завдяки часто протизаконним, непопулярним діям другого секретаря обкому партії виконали план введення в дію житла та соціальних будов у місті. Аналогічно, вдаючись до незаконних, протиправних дій, користуючись необмеженою владою, Скібенко І.А. так, як і Загорулька І.І., добивався свого.

Система вимагала від них так чинити. Вони робили це для блага більшості людей за рахунок знуцання над меншістю – керівними працівниками міста. Адміністративний метод керівництва поважав особистості, які брали на себе відповідальність і робили для людей добро. Завдяки діям Загорулька І.І. в місті так була організована робота, що за півтора місяця зробили неможливе – ввели в дію всі пускові будови. І хоча такі методи були незаконні, але на той час необхідні, бо інакше багато мешканців міста залишилось б без житла.

За 1977 рік на будівництві заводу тракторних запасних частин я ліквідував триста тисяч прямих приписок невиконаних обсягів робіт “водопониження” та сто тисяч приписок непрямих – це роботи, які було необхідно виконати через порушення технології – на будовах їдальні, транспортного цеху, складських приміщень та пральні. Два місяці безкоштовно працювала бригада, виконуючи опроцентовані роботи, щоб передати фронт робіт субпідрядним організаціям, на допоміжних будовах. По Рівному необхідно було виправити брак на переданих від БМУ-7 об'єктах: кінотеатрі “Аврора”, відстійнику обеззалізнення та житловому будинку на вулиці Фабричній, 3. Були перепроцентовані роботи на будовах АТС-5 та автошляхового технікуму.

План за 1977 рік БМУ виконало за генпідрядом на 72%, а власними силами – на 92%.

Рік розпочався з виконання наказу по комбінату про передачу будівництва РЗТЗЧ новоствореному управлінню “Промжитлобуд-8”. У наказі зазначалося: керівнику БМУ “Промжитлобуд-2” передати БМУ “Промжитлобуд-8”: усе майно, що знаходиться на будівельному майдані заводу тракторних запасних частин; перевести з БМУ “Промжитлобуд-2” в БМУ “Промбуд-8” головного інженера Барилевича Б.І.; керівника будівельної дільниці №3 Вознюка І.Д. з майстрами, виконробами та робітниками, котрі працюють на дільниці, БМУ “Промжитлобуд-2” прийняти від БМУ “Промбуд-3” незавершене будівництво Центру науково-технічної інформації (ЦНТІ).

Прийняти від “Трест-майдану”: незавершене будівництво гаражів облвиконкому; зелене господарство; корпуси №111 та №111-а на заводі “Азот”; критий ринок; комплекс для великої рогатої худоби в колгоспі ім. Леніна; прийняти від ПМК-63 будинок “Радіо”.

10 січня мені зателефонував секретар парткому тресту Українцев А.М.: “Прийми на роботу виконробом з “Трест-майдану” Гібу А.У. Це нормальна досвідчена людина. Він бажає працювати в вашому БМУ”.

Наступного дня Гіба А.У. був прийнятий на посаду виконроба управління та направлений на завод “Азот” приймати від “Трест-майдану” незакінчену будову корпусу № 111 та не розпочату будову корпусу № 111-а. Корпус № 111 – це дев’ятиповерхова адміністративна споруда, побудована без підвісної стелі в коридорах та вестибюлях. Каркас стелі виконувався з кутника, до якого знизу повинна приварюватись сітка-“рабиця”, а по ній потрібно було згідно з проектом штукатурити цементним розчином М-100.

У БМУ з проханням прийняти на роботу почало звертатись багато молодих, без досвіду, інженерів, які закінчили Український інститут інженерів водного господарства. Більшість з них мріяла швидко отримати житло.

БУ “Опорядбуд” залишилось без роботи. Жодне генпідрядне управління не підготувало для нього фронт робіт. Сотні штукатурів, малярів, лицювальників, теслярів, покрівельників залишились без роботи. Причини були різні: на всіх будовах було відсутнє опалення, а тому “Опорядбуд” не міг починати роботи; масова передача будов з одного управління в інше; відсутність майстрів та виконробів, які б приймали нові будови та робітників, щоб на них працювати.

14 січня комбінат “Рівнепромбуд” видав наказ: “Направити дві бригади теслярів-бетонників на два місяці в новостворене БМУ “Промжитлобуд-8”. В БМУ “Промжитлобуд-2” залишилось усього 100 робітників, два керівники дільниць – Шекель І.А. та Скрипюк М.І., виконроб Валенкевич А.Б., майстер Ханенко Б.П. (будував гуртожиток заводу тракторних запасних частин на вулиці Новоросійській, 3), майстер Ігнатов М.В., який працював на посаді диспетчера в БМУ, і молодий майстер Керштейнер О., в якого не було достатнього досвіду роботи.

Я призначив його прийняти критий ринок від Рівненської ділянки “Трест-майдану”.

Стан на будівництві критого ринку на час його передачі був такий: змонтований каркас будови у формі кола. Будова мала підвальне складське приміщення. Зовнішні та внутрішні стіни підвального приміщення були виконані зі збірних бетонних блоків та змонтовані по колу внутрішні стіни паралельно зовнішнім. Стіни критого ринку були зведені з трикутних залізобетонних стінових блоків, з отворами в них під вітринне скло. Поверх блоків будівлю оперезував великий залізобетонний пояс з встановленими в нього наскрізними металевими трубками діаметром 63 мм. Посередині зовнішнього кола критого ринку, на перекритті, була зроблена естакада з металевих профілів, на яких змонтували опалубку малого кола з встановленими металевими трубками ф 63 мм.

В отвори трубок були вставлені сталеві троси, які з’єднували мале та велике залізобетонні кільця. На ці троси змонтували залізобетонні трапецієподібні плити з випущеними гачками з катанки діаметром шість міліметрів. Ці плити чіплялись за трос чотирма гачками з арматури ф А-1. На кінцях тросів були приварені опори, які закріплювали ці троси до залізобетонних кілець. Гачки з плит висовувались на п’ять сантиметрів з чотирьох кінців плит.

Критий ринок був перекритий цими плитами, гачками навішеними на троси. Сталевий трос проходив між ребрами залізобетонних плит покриття.

Щоб закінчити конструктив покриття ринку, монтажне управління № 39 “вихопило” виконання, а важку копітку роботу, з допомогою “Трест-майдану” та комбінату, “зіпхнуло” БМУ “Промжитлобуд-2”, який мав виконувати її майже безкоштовно. На той час з різних причин комбінат не міг впливати на МУ-39 та вибачав їм усе, перекладаючи всі витрати на генпідрядне управління, особливо на нових чужих керівників, які були не з цієї системи. Жаліться на якусь законність у цій системі не було кому. Правий був той, у кого було більше прав.

* * *

На комбінаті була введена порочна практика: для приховування значних приписок комбінат щорічно ліквідував одні управління та створював нові, а збитки від приписок на сотні тисяч карбованців списував з ліквідованих управлінь за підтримки міністерства. Кожного року незавершені будови з ліквідованих управлінь передавали з великими приписками іншим, діючим, БМУ. Тільки в 1976 році були ліквідовані БМУ-7, БМУ-4, БМУ-5, а створені “Трест-майдан”, БУ “Опорядбуд”, “Домобудівний комбінат”. Під час створення БУ “Опорядбуд” йому передали від БМУ “Промжитлобуд-2” двісті робітників з п’ятиста наявних. Це були бригади штукатурів-малярів, лицювальників, теслярів, столярів, покрівельників. Ліквідовуючи управління з приписками, одних керівників карали, а інших підвищували на посадах. За виявлені в 1977 році сотні тисяч приписок по Здолбунівській ПМК-63 керівника Вострякова П.Д.

зняли з посади, а головного інженера Мотова О.В. призначили керівником БМУ “Промбуд-8”.

У БМУ “Промжитлобуд-2” не було жодної будови без приписок. Керівник комбінату, за згодою міністерства та партійних органів, вирішив в 1978 році ліквідувати трест. Щоб це було легше зробити, комбінат мав намір знищити БМУ.

Яким чином? А дуже просто – штучно довівши управління до банкрутства, знекровивши його робітничий потенціал. Так, за два роки – 1976 і 1977 – БМУ зменшилось за чисельністю втричі. Але БМУ за 1977 рік ввело в дію всі будови і показало на папері прибуток, ховаючи фактично чотириста тисяч збитків. Триста тисяч збитків від приписок БМУ по РЗТЗЧ (водопониження) взяв на себе, на мою вимогу, замовник – заступник директора з будівництва РЗТЗЧ Азаров В.В.

Комбінат видав наказ: “БМУ “Житлобуд-6” передати незавершене будівництво гуртожитку для малосімейних родин на вулиці Ворошилова, 5-а площею п’ять тисяч м² з вбудованим на першому поверсі кафе БМУ “Промжитлобуд-2”. Щоб прийняти від різних управлінь вісім будов, БМУ не мало вільних досвідчених виконробів та майстрів. П’ятдесят відсотків виконробів та майстрів, як уже говорилося, були передані новоствореному БМУ “Промбуд-8”.

На 1 січня в БМУ “Промжитлобуд-2” залишились такі будови: АТС-5; обласна бібліотека; гуртожиток РЗТЗЧ на вулиці Новоросійській, 3; магазин “Океан”; науково-дослідний інститут важкого машинобудування.

В середині січня на посаду майстра був прийнятий Дехтярук Володимир Михайлович. Я його відіслав прийняти обсяги робіт на гаражах облвиконкому. Після обіду я під’їхав туди сам, щоб на власні очі побачити, що там і як. Переді мною постало жахливе видовище. Технологія будівельних робіт була повністю порушена. Від кінця під’їзду до будівельного майдану знаходилась невеличка двоповерхова споруда у вигляді прохідної, розміром шість на десять метрів. Спереду гаража було змонтовано десять колон та чотири дванадцятиметрові балки. За ними стояли чотири колони. Через два прольоти хаотично закладені залізобетонні фундаменти під колони та змонтовано в різних місцях сім колон. На третині будови гаража був завезений ґрунт 200 м³. З одного боку будови, по фундаментних залізобетонних стаканах, покладені п’ять фундаментних балок, на двох з них – викладена кладка заввишки до пояса. Частина колон, балок та плит була розкидана по будівельному майдану. Майдан нагадував смітник, а не будову. Я подумав: “Як треба ненавидіти свою професію, щоб будівельний майдан гаражів облвиконкому перетворити на сміттєзвалище”.

* * *

В січні в управлінні працювало лише сто робітників. Бригада мулярів Шекеля С.А. працювала на будівництві гуртожитку заводу тракторних запасних частин, бригада монтажників Паная О.М. – на будові науково-дослідного

інституту важкого машинобудування спільно з бригадою мулярів. Ця бригада мулярів була поділена на три ланки. Одна працювала на обласній бібліотеці, друга – на АТС-5, третя розпочала спорудження котельні на вулиці Гагаріна, 14.

Січневий план будівельно-монтажних робіт БМУ виконало на п'ятдесят відсотків.

У середині січня в комбінаті з'явився наказ: "Відмінити наказ про передачу газорозрядного заводу від "Трест-майдану" БУ "Промбуд-3", а передати цей об'єкт БМУ "Промжитлобуд-2". Мені нічого не залишалось, як виконати наказ.

Протягом двох місяців будову газорозрядного заводу приймав від "Трест-майдану" керівник дільниці БМУ "Промбуд-3" Кравчук С.С. Акт передачі був підписаний спільною комісією БМУ "Промбуд-3" і "Трест-майдану". Сума приписок обсягів будівельно-монтажних робіт на будові складала чотириста шістдесят тисяч карбованців (за ці кошти можна було побудувати п'ятиквартирний будинок). Коли про цю суму приписок дізналось керівництво комбінату, то розгубилось: вона складала більше 60% річного плану по заводу власними силами. В комбінаті прийняли рішення: передати будову БМУ-2.

Про ці приписки знали секретарі обкому та міськкому партії, керівництво тресту і комбінату, котрі примушували "виконувати план". Газорозрядний завод належав до військових будов, за виконані обсяги робіт щомісячно звітувався перший секретар обкому партії.

16 січня на будові газорозрядного заводу відбулась оперативна нарада, яку проводив керівник комбінату Піндюрін Д.П. На ній були присутні керівники субпідрядних організацій, директор заводу Щука В.П. та працівники заводу. Керівник комбінату звернувся до мене: "Завтра постав робітників на будову. План січня потрібно виконати, а паралельно приймай об'єкт!"

Я зняв з гуртожитку РЗТЗЧ Ханенка Бориса Петровича і призначив його виконробом новоствореної дільниці для будівництва газорозрядного заводу. Призначити керівником дільниці не було кого – управління не мало досвідченого виконроба, який міг би прийняти від "Трест-майдану" обсяги виконаних будівельно-монтажних робіт та матеріали. Будівництво комплексу газорозрядного заводу велось уже три роки, було виконано великий обсяг будівельно-монтажних робіт. Я звернувся до керівника БМУ "Промбуд-3" Омеляна В.М. з проханням перевести керівника дільниці Кравчука С.С. з БМУ "Промбуд-3" в БМУ "Промжитлобуд-2". Омелян В.М. погодився, Кравчук С.С. – теж. Я ознайомився з актом передачі обсягів будівельно-монтажних робіт від "Трест-майдану" до БМУ "Промбуд-3". Акт передачі переробили. Будову прийняло від "Трест-майдану" БМУ-2 в особі керівника дільниці Кравчука С.С.

Суму приписок по газорозрядному заводу складали будівельно-монтажні роботи на будовах: градирні, дванадцять технічних резервуарів на сто-двісті м³, головному корпусу №5 та корпусу механічного цеху. Корпус №5 не входив у пусковий комплекс 1978 року, але по ньому були забрані кошти вартості алюмінієвих панелей підвісної стелі в сумі сто п'ятдесят тисяч карбованців.

Були опроцентовані дванадцять резервуарів на суму близько ста сімдесяти тисяч карбованців, які повинні були вводиться у складі пускового комплексу в 1978 році. Вартість його становила один мільйон триста тисяч карбованців. Він складався з двадцяти резервуарів, механічного цеху, градирні, очисних споруд, внутрішніх та зовнішніх мереж, благоустрою.

Наступного дня після наради на газорозрядному заводі мені зателефонував керуючий трестом Токовий А.Д. Він сказав: “Ти приймай об’єкт у такий термін, який тобі заманеться, а робітників сюди став негайно. І запам’ятай, що ти несеш особисту відповідальність за виконання плану на цій будові”.

Через декілька днів після прийняття незавершених обсягів робіт я з актом передачі зайшов до головного інженера комбінату Потапова А.В. У його кабінеті був керівник “Трест-майдану” Сасюк В.І. “Що мені робити з цими приписками?” – запитав я у Потапова А.В. “Як що? Відробляй”, – незадоволено відповів він, вважаючи мене “чужаком” (між своїми під час передачі будови акт виконаних робіт на суму приписок підписував той, хто їх зробив, тому, хто приймав). Потапов А.В. вирішив допомогти своєму колезі, з яким довго працював на заводі “Азот”.

– А якщо через декілька днів будівельний банк зробить контрольний обмір, то хто буде платити штраф? – запитав я.

Потапов А.В. промовив: “Вікторе Івановичу! Напиши розписку, що коли буде контрольний обмір на цій будові, то всі витрати “Трест-майдан” візьме на себе”. Сасюк В.І. написав таку розписку. Я кинув її в сейф.

* * *

Наприкінці січня на газорозрядному заводі почалися щоденні о восьмій годині ранку оперативні наради. На них були присутні заступник керівника комбінату по промислових будовах, директор газорозрядного заводу Щука В.П., керівники відділів, цехів та головних служб, керівники всіх субпідрядних організацій. Я на будову зібрав вісімнадцять робітників: ланку мулярів, ланку монтажників, ланку теслярів-бетонників. Більше робітників не було звідки зняти, бо дві бригади працювали на РЗТЗЧ.

Спільне рішення бюро міськкому партії і міськвиконкому було таке: “Директору газорозрядного заводу виділити для БМУ-2 двадцять п’ять мулярів до кінця року та п’ятдесят робітників”. На підприємстві на той час працювало близько шести тисяч чоловік. Тут була своя ремонтна бригада будівельників.

Після однієї з щоденних нарад до мене підійшов Щука В.П. і запропонував: “Давай я направлю тобі двісті безкоштовних інженерів замість двадцяти п’яти мулярів, бо у мене їх усього дванадцять і вони постійно в роботі”. Я відмовився від мулярів, а попросив виділити п’ятдесят робітників – чоловіків. Щука В.П. мені подякував і пообіцяв допомагати БМУ чим зможе.

Розпочались наради на критому ринку. На першій нараді 30 січня під керівництвом другого секретаря обкому партії Загорулька І.І. було прийняте рішення: “Щосуботи о 15.00 буде проводитись нарада з питань будівництва критого ринку під керівництвом другого секретаря обкому партії Загорулька І.І.

Щоденно о 15.00 буде проводитись оперативна нарада під керівництвом Користіна О.Ю. – голови міськвиконкому.

Керівнику БМУ “Промжитлобуд-2”: виконати будівельно-монтажні роботи на будівництві критого ринку та ввести його в дію 30.12.1978 року.

Якщо керівник БМУ хоч один раз не передасть у термін фронт робіт хоч одному субпідряднику, він буде знятий з посади керівника БМУ та виключений з партії”.

Після закінчення наради до мене підійшов голова міськвиконкому і сказав: “Ти не забув, що я голова міськвиконкому? Ти будеш щоденні наради на критому ринку проводити замість мене, а коли щось не буде вирішуватись, то телефонуй мені!” “Добре!” – відповів я.

На початку лютого мені зателефонував мій колишній підлеглий, а тепер – керівник БМУ облспоживспілки Михневич і попросив: “Заберіть мене до себе на роботу будь-ким, бо я вже не можу працювати з заступником голови правління облспоживспілки з будівництва”. Я відповів йому: “Приходь”.

Так на будівництві критого ринку з’явився керівник дільниці № 3 – досвідчений, знаючий, врівноважений, з вищою освітою інженер-будівельник Михневич Г.О.

Комбінат виділяв матеріальні ресурси тресту, а трест уже розподіляв їх між БМУ “Житлобуд-6”, ПМК-63 та БМУ-2. Управління, які будували промислові об’єкти, потребували арматури та електродів у п’ять-десять разів більше, ніж на будівництві житла. Промисловими будовами керував комбінат.

Трест завжди забирав з виділених БМУ “Промжитлобуд-2” арматуру, електроди для БМУ “Житлобуд-6” та ПМК-63, забезпечуючи їх цими матеріалами на 100%. А враховуючи те, що комбінат постійно недодавав тресту 20% матеріалів, то БМУ-2 отримувало їх ще менше.

План по газорозрядному заводу власними силами не виконувався. Після однієї з нарад на підприємстві заступник керівника комбінату Нікольчук М.М. запитав у мене: “Чому не починаєш новий цех на вулиці Черняка?” “У мене немає ні робітників, ні арматури. Мені трест виділив стільки арматури, що не вистачає навіть технологічно на житлові будови”, – відповів я. “Я дам тобі стільки арматури, скільки потрібно, якщо ти поставиш людей”, – пообіцяв Нікольчук М.М. “Мені потрібно завезти десять тонн арматури на базу для початку. На базі зроблять каркас і привезуть сюди. За цей час я поставлю робітників”, – відповів я. Додатково десять тонн арматури, від прийнятої в декаду, були вивезені на базу БМУ.

Щопонеділка в приміщенні міськвиконкому о 14.00 проходив партійний штаб з будівництва. На ньому розглядали хід спорудження житла та соціальних

об'єктів міста. На партійному штабі розглядали такі будови БМУ “Промжитлобуд-2”: гуртожиток заводу тракторних запасних частин на 640 місць на вулиці Новоросійській, 3; обласну бібліотеку; котельню на вулиці Гагаріна, 14; АТС-5.

В президії штабу сиділи: перший секретар міськкому партії Антоненко Е.Е., голова міськвиконкому Користін О.Ю., іноді секретарі обкому партії та заступники голови облвиконкому.

Будівництво корпусів № 111 та № 111-а розглядалось один раз на тиждень на партійному штабі на заводі “Азот”. Проводив цей штаб Загорулько І.І. Для БМУ-2 виділили тридцять робітників з числа позбавлених волі. Їх передали виконробу Гіба А.У.

Одного ранку мені зателефонував виконроб Гіба А.У. й доповів: “Увечері привезли машину радіаторів на корпус №111. Я здав їх під охорону охоронцю. Приходжу вранці на роботу – немає жодного радіатора. Вкрали триста секцій. Що мені робити?” – запитав Гіба А.У. “Збирай усіх робітників, позбавлених волі, я зараз приїду!” – відповів я.

Через п'ятнадцять хвилин я вже був на будові корпусу № 111. Робітники стояли на майдані півколом, з опущеними головами. Я виступив перед ними з промовою: “Якщо до вечора радіатори не будуть на місці, то буде доповідна керівництву вашої колонії, і жоден з вас не працюватиме в БМУ та у відгул до батьків не поїде”. Після цього я сів у машину й поїхав в управління.

Робітникам, позбавленим волі, дозволялось працювати у дві зміни, продовжений робочий день та в суботу й неділю за їх бажанням. Так вони заробляли собі відгули. За наявності відгулів і за добру поведінку керівництву колонії на підставі письмового клопотання керівника управління відпускало робітника на побачення з рідними на термін від п'яти до п'ятнадцяти діб. Більшість із них працювала добре, виконувала норму та заробляла відгули. Ввечері мені зателефонував Гіба А.У. й повідомив: “Радіатори на місці”.

Наступного дня, зустрівшись в управлінні, Гіба А.У. розповів: “Охоронець за вечір за безцінь продав усі радіатори в селі. Робітники, позбавлені волі, зробили йому “темну”, і через чотири години всі радіатори вже лежали в корпусі № 111”.

* * *

Суботню нараду на критому ринку проводив Загорулько І.І. За десять хвилин до її початку приїхав керівник МУ-534 Лукашевич О.М. і бігцем оглянув будову.

Я почав читати виконання протоколу. Перші його пункти виконувались. Дійшовши до чергового пункту, в якому було зазначено: МУ-534 виконати каналізацію в побудованому приміщенні критого ринку з метою передачі приміщення під влаштування підлоги, я сказав: “Пункт не виконаний”. Загорулько І.І. запитальним суворим поглядом глянув на Лукашевича О.М. Лукашевич О.М. підскочив і промовив: “Ілле Івановичу, як можна виконати каналізацію в побу-

товій кімнаті, якщо мені генпідрядник не пробив дірку для її прокладання”. Ілля Іванович повернув гнівний погляд на мене. Я встав і спокійно сказав: “Ілле Івановичу! Ось зошит, де ведеться запис щоденних нарад, які проводяться на будівництві критого ринку. Ось запис: “Які є питання до генпідрядника від керівника дільниці МУ-534? Відповідь: питань немає”. І продовжив: “Жодного разу протягом тижня керівник МУ-534 на будові не був, бо це його стиль роботи”.

– Геть за двері! – закричав Загорулько І.І.

Лукашевич О.М. миттю опинився за дверима.

Всі останні пункти протоколу були виконані. В протокол записали з десяток нових питань. Через двадцять хвилин Загорулько І.І. наказав учаснику наради, що сидів біля дверей, запросити Лукашевича О.М. Лукашевич О.М. зайшов і просидів мовчки до кінця наради.

Критий ринок почали будувати в 1976 році. “Трест-майдан” виконав підвальну частину з бетонних блоків. МУ-39 змонтувало з трикутних залізобетонних елементів стіни. По стінах зверху був виконаний по колу залізобетонний великий пояс, а посередині перекриття підвального приміщення малий пояс.

Зверху на малому залізобетонному поясі був змонтований купол. У такому стані плити на гачках лежали вже більш як півроку. Щоб приступити до влаштування покрівлі, необхідно було: підвісити опалубку, забетонувати стики між ребристими плитами, де проходили сталеві троси та гачки, на яких тримались ребристі плити. Але спочатку потрібно було по ребристих плитах змонтувати чотиреста бетонних блоків, щоб навантажити покриття критого ринку з метою натягнення сталевих тросів. Після бетонування стиків між плитами бетоном дрібною фракцією М-300 необхідно було чекати двадцять вісім днів – доки він набере міцність.

На будову магазину “Океан” на вулиці Льонокомбінатівській приїхали два німці для керівництва виконанням опоряджувальних робіт та встановленням обладнання. Обладнання та опоряджувальні матеріали вже прибули з Москви. Всі чекали, що приїдуть робітники-монтажники зі Східної Німеччини, але приїхали німці-інструктори (шефмонтаж). До їх обов’язків входило надавати поради, а виконувати роботи повинні були робітники будівельних управлінь.

У плані цієї будови не було. Антоненко Е.Е. примусив мене як генпідрядника видати всім субпідрядним організаціям наряд-замовлення. Він щодня вранці проводив на об’єкті оперативні наради. Матеріали зі Східної Німеччини були такі: для стелі – алюмінієві смуги завдовжки шість метрів, завширшки десять сантиметрів; для стін – плитка з нержавіючої сталі розміром тридцять на тридцять сантиметрів. Ніхто з робітників не знав, як користуватись цими матеріалами.

Німці показали, як виконувати опоряджувальні роботи на стінах і стелі. Для цього потрібні були свердла з побідитовою напайкою, яких більшість робітників навіть не бачила. У стелі та в стінах потрібно було свердлити отвори, щоб ці елементи кріпити до стіни дюбелями.

Користін О.Ю. свердла з побідитовою напайкою привозив у кишнях з високовольтного заводу і віддавав їх мені, а я вже роздавав робітникам БУ “Опорядбуд”, які кріпили до стін та стелі металеві смуги. Ніхто не вірив, що за два місяці, до Дня Перемоги, магазин “Океан” відкриють.

* * *

На початку березня на посаду головного інженера був призначений Ганченко О., який працював на будівництві заводу “Азот” на різних посадах. Він був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора. Це була розумна, грамотна людина, яка мала безліч ідей, котрі впроваджували у життя. Він частенько хворів і перебував на лікарняному, особливо взимку. Але коли з’являвся на роботу, то він віддавався їй повністю. З ним працювати було легко. Він ніколи не уникав вирішення важких питань.

У березні, за наказом комбінату, корпуси №111 та 111-а на заводі “Азот” були передані назад “Трест-майдану”, а Гібу А.У. я перевів на будівництво критого ринку.

Будівництво критого ринку просувалось повільно. Тут працювало всього 15 робітників від БМУ-2. З допомогою голови міськвиконкому Користіна О.Ю. на копання траншей під кабель щоденно присилали по 50-100 студентів, які також виконували інші ручні роботи (прибирали сміття, заносили всередину будови цеглу, розчин і т.д.).

Компресор з двома відбійними молотками працював у дві зміни. В першу зміну він пробивав асфальт, де по тротуару проходив кабель, а в другу – отвори в бетонних блоках у підвалі та в перекритті підвалу, щоб передати фронт робіт усім субпідрядним організаціям. Столяри з пересувної естакади почали підвищувати на стиках ребристих плит опалубку. Її робили з водостійкої фанери, через яку були протягнуті дроти.

Головний інженер БМУ відвідав лабораторію комбінату, яка йому розробила рецепт добавок до цементу для прискорювання затвердіння бетону. Бетон уже на третю добу досягав міцності марки чотириста. Таким чином, не потрібно було чекати двадцять вісім діб, щоб отримати таку міцність.

На будові магазину “Океан” Антоненко Е.Е. проводив оперативні наради щоденно о 9 годині ранку. Приступили до роботи всі будівельні та монтажні управління.

* * *

Продовжувались наради на критому ринку. Загорулько І.І. частенько виходив з себе, гнівався та виганяв з наради керівників будівельних управлінь за невиконання в термін пунктів протоколу. Вигнаний керівник чекав під дверима. Якщо у Загорулька І.І. гнів минав, він наказував виставленого за двері керівника покликати на нараду. Але Загорулько І.І. нікому не мстив.

Щоденно на критому ринку працювало 100-200 студентів, які приходили групами по 20-30 чоловік на дві-три години. Спочатку Загорулько І.І. записав

у протокол керівнику БМУ “Промжитлобуд-2” організувати на будові двозмінну роботу. Я домовився з бригадою Потапчука М.Г., що вони протягом місяця працюватимуть продовжений робочий день – по 12 годин. Робітників в управлінні не вистачало. Я мусив постійно домовлятися з усіма бригадами працювати продовжений день, у дві зміни, в суботу й неділю. Люди неохоче, але погоджувались, хоча були вже дуже втомлені.

На одній з нарад Загорулько І.І. наказав зробити в протоколі запис: “Відсьогодні керівнику БМУ-2 організувати тризмінну роботу, а керівнику будівельного відділу обкому партії Ваврисяку І.І. перевірити роботу третьої зміни”.

Робітники були відсутні навіть у другу зміну. Я наказав зняти всіх чергових електриків з другої зміни з інших будов. Майстрів переодягнули в новий спецодяг, дали їм у руки порожні банки з-під фарби та пензлі, після чого наказали їм лізти під купол критого ринку й робити вигляд, наче вони його фарбують зсередини на висоті восьми метрів.

О 22.00 приїхав Ваврисяк І.І. Знизу стояли я, Гіба А.У. та керівник дільниці Михневич Г.О. “Ну що, є третя зміна?” – запитав у нас Ваврисяк І.І. “Є!” – відповів я. “Ну й добре”, – сказав він і поїхав, вдаючи, що повірив. Більше третю зміну не перевіряли і вона не працювала.

Нічого не вдієш, іноді доводилося “ламати комедію”, щоб не нарватися на чергове покарання. Але контроль за роботою других змін вівся постійно.

На будівництво критого ринку почали з Вірменії надходити алюмінієві вироби. Їх потрібно було переробляти, щоб змонтувати вхідні двері та козирки. Як це робити знав тільки слюсар з заводу тракторних запасних частин. Слюсаря передали в розпорядження БМУ-2. Я перебалакав з ним і запропонував йому на підмогу стільки слюсарів, скільки він побажає. Крім того, я пообіцяв слюсарю заплатити суму, яку він сам назве. Проте чіткої і зрозумілої відповіді від нього добитись було неможливо. Умова моя була простою: переробити за два з половиною місяці алюмінієві вироби, встановити вхідні двері та влаштувати козирки. Минув тиждень. Слюсар, аби показати свою значущість, нічого не робив і нічого не обіцяв. Я зустрівся зі своїм колегою, керівником БМУ “Житлобуд-6” Малашинським В.М. і розповів йому про свою біду. Віталій Миронович відповів: “Я цього пройдисвіта знаю. Він на будівництві аеропорту знущався наді мною протягом декількох місяців. Я тобі допоможу – передам двох робітників з відділу головного механіка. Вони з ним виготовляли та монтували алюмінієві конструкції на аеропорту”.

Малашинський В.М. слова дотримав – виділив на два місяці двох слюсарів.

Робота почалась. Слюсар з РЗТЗЧ ходив, дивився, просторікував, а хлопці протягом тижня встановлювали двері та зробили один козирок.

Будівництво гуртожитку РЗТЗЧ просувалось повільно. Щоб виконати всі опоряджувальні роботи на цьому будинку і ввести його в дію до кінця року, БУ “Опорядбуд” необхідно було поставити додатково близько двохсот робітни-

ків (штукатурів, теслярів, столярів, лицювальників, малярів). Але їх не було в наявності: всі були завантажені на інших важливих будовах. Завод тракторних запасних частин передав БУ “Опорядбуд” тридцять робітників, які розносили шлак під підлогу.

Одного дня мені зателефонував секретар парткому тресту і запропонував взяти до себе бригаду штукатурів від БМУ “Житлобуд-6”.

– Передайте її в БУ “Опорядбуд”. Вони будуть працювати на гуртожитку РЗТЗЧ, я з керівником БУ “Опорядбуд” домовлюсь, – відповів я.

– Ні! – ультимативно відповів Українцев А.М. – Або ти береш бригаду Бугринець В.Д. у БМУ, або бригада не буде працювати на гуртожитку.

Я погодився прийняти бригаду Бугринець В.Д. у БМУ-2.

Сама Валентина Дорофіївна була заслуженим бригадиром БМУ “Житлобуд-6”, але бригаду створили з п’ятнадцяти не найкращих випускників ПТУ-1, які не мали до того ж належної практики. Вони виконували норму на 40-50%. В БМУ “Житлобуд-6” склалося важке становище з фондом заробітної плати, а тому Малашинський із задоволенням передав бригаду учнів у БМУ-2. Цим він досягав подвійної мети – випускники пройдуть хорошу практику в БМУ-2 й отримують доплату до заробітної платні.

За перший місяць роботи бригада виконала норму на 50%. Я видав наказ, де зобов’язав бухгалтерію доплатити бригаді штукатурів БМУ “Житлобуд-6” до тієї середньої заробітної платні, яка була в них у БМУ “Житлобуд-6”. Зателефонував Українцев А.М. і запитав: “Яка заробітна платня в бригаді Бугринець В.Д.?” Я відповів: “Я зробив усе, що міг, доплатив до середньої заробітної платні, яку вони отримали в БМУ “Житлобуд-6”. “У БМУ “Житлобуд-6” мала заробітна платня”, – сердито відповів Українцев А.М., який особисто опікував бригаду Валентини Дорофіївни.

– У бригадах БМУ також низька заробітна платня, – відповів я. На цьому розмова була закінчена.

Робіт на будівництві гуртожитку РЗТЗЧ МУ-534, МУ-469, МУ-472 не проводили, всі робітники працювали на будовах, які за планом вводились у третьому кварталі.

На вулиці Набережній у добудованій до існуючої котельні МУ-534 змонтувало та випробувало два котли ДКВР-25. Необхідно було обкласти їх вогнетривкою цеглою, а потім обмурувати. Ці роботи, згідно з договором, мусило виконати БУ-244. Але воно було настільки завантажене, що відмовилось. Я прийняв рішення поставити на цю роботу новостворену бригаду мулярів Мисюри Костянтина та молодого майстра контролювати креслення. Протягом двох тижнів котли були обмуровані. Відтоді БМУ вже не уклало договори зі спеціалізованим БУ-244 на обмурівку котлів.

Відповідальність за приписки несли, як правило, дрібні чиновники на рівні керівників структурних підрозділів. Серед будівельників у той час ходило прислів’я: “Догана та ще кусень хліба – жити можна”.

Приписки мали й певний позитив. Страх прискорював розвиток, вимагав від робітників працювати у продовжені й додаткові зміни, суботні та недільні дні. Страх перед покаранням вимагав від керівників не знімати робітників з введених у дію будов, на яких потрібно було ще працювати від десяти діб до двох-трьох і більше місяців. Приписки були вигідні бригадам, працівникам управлінь, бо вони за виконання планів отримували премії.

* * *

На будівництві газорозрядного заводу ситуація тривожила особливо. Виконання обсягів робіт було дуже малим, бо 460 тисяч карбованців свого часу приписав “Трест-майдан”. Бригада Кондуша Г.Т. на будівництві резервуарів за чотири місяці відробила більше ста тисяч карбованців.

У БМУ вже знали, що, починаючи з 1.01.1979 року, трест перестане існувати. Всі управління, підпорядковані йому, передаються комбінату “Рівнепромбуд”. Керівник тресту Токовий А.Д. призначався заступником керівника комбінату по житлу та соціальних будовах.

На котельні на вулиці Гагаріна, 14 прибудову завершили. МУ-534 змонтувало два котли ДКВР-2,5. Після його випробування бригада Мисюри К. почала обкладати їх вогнетривкою цеглою.

Будівництво власне. Хід його контролював головний інженер комбінату. Власне будівництво – це об’єкти, які споруджувались за кошти двох міністерств: “Мінпромбуду” та “Мінбудматеріалів”.

Престижні будови для міста та області – це будови унікальні: спорту, культури, торгівлі, науки, освіти. Вони були під контролем другого секретаря обкому партії.

Інші будови – це об’єкти сільського господарства та інші.

Становище на будівництві газорозрядного заводу з кожним днем погіршувалося. Хоча план в цілому виконувався, але приписки зменшувались повільно. Потрібно було ввести в дію механічний цех та підсобні приміщення – градирню, велику кількість резервуарів. Крім того, продовжувалося спорудження цеху № 5 та цеху на вулиці Черняка на чотири поверхи.

На критому ринку напруга теж з кожним днем зростала. На суботу призначили розширену нараду. Загорулько І.І. був не в настрої. Всім, хто не виконав пункт протоколу, оголошував догану. Частина винуватих Загорулько І.І. доручив розглянути на парткомі комбінату або вигадував інші покарання. Мене за чергове невиконання протоколу вигнав з наради.

Наступної суботи я сів у задньому ряду. Нарада почалась. Загорулько І.І., ніби нічого не сталось, попросив мене зачитати виконання протоколу попередньої наради.

Як мені стало відомо з розповіді Гіби А.У., Загорулько І.І. на минулій нараді був у гніві з такої причини: в суботу у другу зміну він приїхав на критий ринок. Будова сяяла від електричних ліхтарів. Він підійшов до дверей, в яких стояв охоронець, котрий відбував покарання на хімії.

– Сюди не можна! – сказав охоронець.

– Я секретар обкому партії, – промовив Загорулько І.І.

Охоронець йому відповів:

– До хріна таких секретарів вештається на будовах, а потім радіатори зникають.

15 вересня Загорулько І.І. після наради, проведеної на заводі тракторних запасних частин, приїхав на будівництво критого ринку. Він був розгніваний. За ним під'їхали керівники субпідрядних організацій МУ-469, МУ-534, БУ “Спецбуд”, БУ “Опорядбуд”, керуючий комбінатом “Рівнепромбуд” Піндюрін Д.П. Загорулько І.І. пройшовся по залу критого ринку. Бригада мулярів виконувала з цегли прилавки. Обійшовши зал, Загорулько І.І. сходами піднявся на другий поверх побутових. За ним піднялись усі супроводжуючі. Раптом Загорулько І.І. зупинився, глянув на стелю та сказав: “Щоб завтра керівник БУ “Опорядбуд” був знятий з посади”. Вийшов, не озирваючись, на вулицю, сів у машину й поїхав.

Наступного дня керівником БУ “Опорядбуд” був призначений Булавський, який до того працював керівником РСУ-4. Мамкова М.Ф. перевели в Здолбунівську ПМК-63 головним інженером. Колишній головний інженер ПМК-63 Мотов О.В. був призначений керівником БМУ “Промбуд-8”.

Роботи на критому ринку велися у дві зміни, в суботу й неділю. Незабаром я склав графік здачі активів проміжного введення в дію закінчених конструктивів.

* * *

У четвертому кварталі мені зателефонував керівник дільниці, який будував критий ринок, – Михневич Г.О. Він поскаржився: “В мене хворі ноги. Я не можу ходити, а відвідування міської лікарні мені не допомагає”.

Я звернувся за допомогою до керівника тресту Токового А.Д. Андрій Денисович домовився з головним лікарем обласної лікарні і Михневича поклали туди. Там була барокамера. Але за це я мусив відремонтувати один з поверхів обласної лікарні.

У БМУ “Промжитлобуд-2” працювало чотири муляри, які виконували ремонтні роботи в побутових приміщеннях бригад, у конторі БМУ та цехах. Я направив дівчат-малярів з матеріалами для виконання ремонту одного поверху.

Михневича Г.О. виписали з обласної лікарні через двадцять днів. Ремонт одного поверху дівчата закінчили протягом місяця.

Михневич Г.О. в БМУ попрацював керівником дільниці близько двох років, а з 1980 по 1988 роки був головним інженером. Після обласної лікарні він ніколи не скаржився на хворобу ніг.

* * *

На кожній нараді всі, хто в термін не здавав акт проміжної здачі, були покарані. Я постійно, як міг, захищав субпідрядників від покарання, тихенько змінюючи терміни проміжного виконання конструктивів. Ніхто з керівників

субпідрядних організацій не скаржився на генпідрядника. Я постійно ризикував, але цей ризик був виправданий, бо він виводив учасників нарад з-під сварок, покарань. Загорулько І.І. відчував, що його обдурюють, але робив вигляд, що нічого не помічає. Останні оперативні наради на будівництві критого ринку проходили спокійно. Я старався протягом тижня вирішувати всі проблеми, що виникали, щоб не допускати їх розгляду на нараді. Керівник дільниці Михневич Г.О. разом з виконробом Гібою А.У. перебували в дуже скрутному становищі через відсутність робітників та матеріалів. Але вони жодного разу не зірвали передачу фронтів робіт субпідрядним організаціям.

На газорозрядному заводі пусковий комплекс не був готовий до введення в дію. Не були випробувані всі резервуари, не закінчили роботи субпідрядні організації на механічному цеху.

У жовтні на паливному складі на вулиці Млинівській БУ “Спецбуд” заасфальтувало площі майдану, де мало зберігатися вугілля. З початку жовтня замовник почав подавати на паливний склад, на естакаду, вагони з вугіллям. На асфальтованій площі розвантажили тисячі тонн вугілля, яке відправляли в ближні райони – Гощу, Корець, Млинів, Костопіль, Здолбунів. Паливний склад був введений у дію.

В листопаді будівництво критого ринку відвідали члени бюро обкому партії. Зал ринку мав благородний вигляд. Підлога була закінчена, прилавки також. Сяяли світильники. Велися опоряджувальні роботи. Двір був заасфальтований. Загорулько І.І. провів членів бюро навколо ринку. Я йшов поряд з ними. Настрій у Загорулька І.І. був піднесений. Він мене обійняв за плечі і спитав: “Ну, як справи?” Я відповів: “Добре”. Загорулько І.І. підкликав до себе заступника керівника обласного управління торгівлі і наказав йому: “Подивись на цю шапку керівника БМУ!”. На голові у мене була звичайна поношена кроляча шапка.

– Поїдь і привези йому нормальну шапку, – сказав Загорулько І.І.

Через 20 хвилин заступник керівника обласного управління торгівлі мені привіз дефіцитну пижикову шапку. Я заплатив за неї 28 карбованців.

На критому ринку будівельно-монтажні роботи наближалися до завершення. На нараду запросили керівників усіх управлінь, замовника, проєктантів, керівників з експлуатації критого ринку, представників реклами. Всі учасники наради звітувалися про виконану роботу.

На черговій нараді 26 листопада Загорулько І.І. був у доброму гуморі. Він вкотре трошки покартав директора ринку і закінчив нараду. Всі зраділи, що нарада так швидко закінчилась.

Раптом Загорулько І.І. підкликав до себе мене й Ваврисюка І.І. “Потрібно ввести в цьому році науково-дослідний інститут важкого машинобудування, бо я на нього гроші випросив у Москви й пообіцяв здати його”, – сказав Ілля Іванович. Я промовив: “На цій будові не працюють робітники, ще не розпочали робити опалення, вентиляцію, не розпочаті штукатурні й електромонтажні роботи,

ліфти, не зроблені зовнішні мережі, благоустрій, підлога, не освоєно майже триста тисяч карбованців”. Загорулько І.І. уважно вислухав мої заперечення і сказав: “Іване Івановичу, поїдь з керівником БМУ-2, подивися на будову”.

Ми приїхали на будову, обійшли її. Я переконував, що не можна здавати її в такому стані. Ваврисюк не вимовив жодного слова, сів у машину й поїхав.

На гуртожитку заводу тракторних запасних частин на 1 грудня ще не були розпочаті штукатурні роботи на двох з чотирьох блоків. Катастрофічно не вистачало робітників. Ніхто не хотів підписувати акти робочих комісій. Субпідрядні організації не бажали забирати кошти наперед. Все-таки вдалося вмовити робочу комісію підписати акт 20 грудня.

В міськвиконкомі попередили, що в січні з Москви має приїхати комісія для перевірки введення в дію будов 1978 року, і якщо хтось попадеться на приписках – буде покараний.

26 грудня директор науково-дослідного інституту важкого машинобудування Голуб Олексій приніс підписаний акт державної комісії. На ньому були всі підписи, крім мого. Щасливий керівник НДІВМ поклав мені акт на стіл. Я подивився на цей акт і послав його... Він акт залишив і вийшов зі своїм заступником Кушніром А.Ф. У мене й на думці не було вводити будову, де ще потрібно виконати робіт на триста тисяч карбованців. Я повинен був усі обсяги робіт, крім БУ “Опорядбуд”, БУ “Спецбуд” та “Управління механізації”, взяти на себе, бо субпідрядні організації МУ-469, МУ-534, МУ-472, ППА, МУ “Ліфтмонтаж” не побажали цього робити.

30 грудня були підписані акти державної комісії по критому ринку, гуртожитку заводу тракторних запасних частин, котельні на вулиці Гагаріна, 14.

Наприкінці року мені зателефонував секретар парткому тресту Українцев А.М. і попросив прийняти на роботу керівником дільниці виконроба, який працював у БМУ “Житлобуд-6”. “Йому потрібна кімната в малосімейному гуртожитку, бо він приїхав з Півночі. В БМУ-6 велика черга і він там найближчим часом кімнату не отримає”, – сказав Українцев А.М.

Саме звільнявся керівник дільниці Німолівський Л.М. Я прийняв Кушнірука В.Д. керівником дільниці № 2, де будувалося два ЖЕКи. Через місяць він отримав кімнату в малосімейному гуртожитку.

В грудні за наказом комбінату БМУ прийняло від БМУ “Житлобуд-6” гуртожиток з вбудованим кафе. Я наказав головному механіку, незважаючи на важкий стан на пускових об’єктах, підвести до будови тимчасовий природний газ для опалення приміщень, щоб робітники БУ “Опорядбуд” могли виконувати опоряджувальні роботи. На складі в БМУ-2 було п’ятдесят газових горілок, яких не було в жодному управлінні комбінату “Рівнепромбуд”. Усі управління обігрівали приміщення калориферами, в більшості випадків – саморобними.

Головний механік управління Ляхович Леонід протягом трьох діб погодив питання з “міськгазом” і змонтував існуючі стояки з вентилями на поверхах, зовнішній газ підключив до всіх стояків, а потім вривався в існуючу мережу газопроводу.

1979 РІК

1979 рік розпочався боротьбою з приписками в місті. Будівельний банк зробив контрольний обмір виконаних обсягів робіт за 1978 рік на п'ятнадцять мільйонів карбованців на заводі “Азот”. Приписок було виявлено на дві тисячі карбованців, хоча фактично вони склали сотні тисяч карбованців. Матеріали за приписками терміново направили в міський комітет народного контролю, який виніс рішення: керівникам оголосити догани. Також згідно з рішенням керівник “Трест-майдану” Сасюк Віктор Іванович всю суму приписок – дві тисячі карбованців, був зобов'язаний своїм наказом розподілити серед винуватців приписок. Рішення оголосили на активі міськкому партії. Виступаючи на ньому, перший секретар міськкому партії Антоненко Е.Е. сказав: “Хто буде приписувати, той буде знятий з посади і виключений з партії”.

Іноді партійні керівники, виступаючи на активах, дещо пом'якшували погрози на адресу керівників. Вони говорили: “Якщо керівник приписав, але безкорисливо і за це не отримав премії та якщо він робив це заради міста або області, то до такого керівника можливе пом'якшення”. Всі керівники управління постійно перебували в тривозі й страху.

4 січня 1979 року до мене зателефонувала секретар керуючого комбінатом і повідомила: “Вас чекає у себе керуючий комбінатом”. Зайшовши до Піндюріна Д.П., я побачив завідуючого будівельним відділом обкому партії Ваврисяка Івана Івановича. Він ходив уперек кімнати взад-вперед, закривши руки за спину. Піндюрін Дмитро Павлович запитав у мене: “Чому ти не підписуєш акт державної комісії по науково-дослідному інституту важкого машинобудування?” “Залишок невиконаних робіт близько трьохсот тисяч карбованців. Жодне субпідрядне управління не бажає забирати обсяги робіт наперед, бо їх потрібно півроку відробляти”, – відповів я. “Ти став багато балакати”, – промовив керуючий комбінатом. “За грати не вас, а мене посадять”, – огризнувся я. Іван Іванович ходив по кімнаті мовчки. “Ще нікого за приписки не посадили”, – відповів керуючий комбінатом і продовжив: “Тебе такі люди просять. Це потрібно для області, бо більше не дадуть коштів. Іди підписуй акт”. Це вже був третій виклик. На сто тисяч карбованців керівник “Рівнепромбуду” наказав забрати свої обсяги робіт БУ “Опорядбуд”, БУ “Спецбуд”, “Управлінню механізації”. Останні обсяги невиконаних робіт усіх зовнішніх субпідрядних організацій БМУ “Промжитлобуд-2” мусило взяти на власне виконання. Акт державної комісії по науково-дослідному інституту сільського машинобудування був підписаний мною 7.01.1979 року.

Гуртожиток заводу тракторних запасних частин на вулиці Новоросійській, 3 був зданий в 1978 році, але на ньому потрібно було працювати цілий перший квартал. Всі чекали комісію з Москви, яка мала приїхати для перевірки зданих за четвертий квартал 1978 року житлових і соціальних будов. Приїхали два пенсіонери з Комітету народного контролю СРСР. Три дні комісія перевіряла

здані в четвертому кварталі будови в містах Дубно, Острог, Сарни, Здолбунів, а 28 січня почала перевірку міста Рівне. Гуртожиток перебував у найгіршому стані: був готовий тільки один блок з чотирьох. Заступник голови міськвиконкому Василь Михайлович Троян возив комісію містом цілий день, а до гуртожитку на вулиці Новоросійській, 3 прибули о 17.00, коли вже зовсім стемніло. Побутові вагончики всі управління вивезли, прилегла територія лежала під шаром снігу.

Зайшли в перший блок гуртожитку, увімкнули світло, піднялися на другий поверх. У кімнатах було чисто, паркет поцикльований, стіни побілені, вікна й двері пофарбовані. Така ж картина на третьому, четвертому поверхах. Комісії гуртожиток сподобався. Вийшли на вулицю. Хтось із членів комісії спитав: “А як останні під’їзди?” “Від тих блоків ключі передали замовнику, вони через день будуть заселятися”, – збрехав я. Василь Михайлович Троян запропонував членам комісії відвідати лазню. Вони погодились.

В БМУ “Промжитлобуд-2” лазню вже натопили. Каміння в печі було біле. Біля парної був басейн 3x7 метрів і завглибшки 2,5 метра. Вдень його почали наповнювати водою. Встигли наповнити всього на 0,5 метра, як у місті трапилась аварія і води не стало. Гості з Москви, попарившись у парній, залазили в ненаповнений басейн і з великим задоволенням ковзали животами по його дну.

Після парної добре випили. Москвичі залишились дуже задоволені, говорили, що такої пари ще не зустрічали і такого задоволення не одержували.

В лютому 1979 року будівельно-монтажне управління “Промжитлобуд-2” отримало план будівельно-монтажних робіт на 1979 рік.

Володимир Павлович Щука, директор газорозрядного заводу, був чудовим, досвідченим керівником, який виховав багато керівників міста. З ним було легко працювати й вирішувати всі питання.

Якось після ранкової наради він відкликав мене убік і запитав: “Що ти бажаєш від заводу, якщо даси йому весь залізобетон на двадцятичотириквартирний будинок, який завод будує господарським способом?”. Я не задумуючись відповів: “Підписати на ці плити акт виконаних робіт та одну квартиру виділити для БМУ “Промжитлобуд-2” Ханенку Борису Петровичу, який буде ваш завод”.

“Домовимось!” – радісно відповів Щука В.П. і потиснув мені руку. Цими плитами я скоротив заборгованість на п’ятдесят тисяч карбованців приписок, а виконроб отримав ордер на двокімнатну квартиру.

Згідно з наказом по комбінату “Рівнепромбуд” наприкінці лютого 1979 року БМУ “Житлобуд-6” мусило передати БМУ “Промжитлобуд-2” розпочаті будови: гуртожиток педінституту площею 12 тисяч м²; гуртожиток для мало-сімейних заводу тракторних запасних частин площею п’ять тисяч м² на вулиці Ленінській, 277.

Крім цього, пересувна механізована колона, яка знаходилась у Здолбунові, мала передати БМУ “Промжитлобуд-2” лазню “Веселка” в районі Ювілейного.

Ця будова перебувала на контролі ЦК КПРС, оскільки будувалась для профілактики появи вошей і тифу.

Я викликав до себе керівника дільниці №3 Кушнірука Віталія Дмитровича і запропонував йому написати заяву про переведення його на посаду виконроба у зв'язку зі скороченням кількості посад керівників дільниць з трьох до одного.

Керівником дільниці на газорозрядному заводі був призначений Михневич Г.О. Гіба А.У. став моїм заступником. За станом здоров'я розраховувався Ганченко Олексій Васильович, головний інженер управління. Його місце зайняв Рибак Віктор Петрович, який у ліквідованому тресті працював заступником керуючого. Через три місяці його перевели в комбінат "Рівнепромбуд".

Кушнірук В.Д. відразу написав заяву з проханням перевести його на посаду виконроба та погодився прийняти від БМУ "Житлобуд-6" комплекс, що будувався для педінституту: гуртожиток на 640 місць та корпус зі спортивним залом та їдальнею, інші споруди. Будівлі були зведені без опоряджувальних робіт, у них встановили всього двадцять відсотків внутрішніх дверей, вікон не було зовсім. Субпідрядні організації до роботи не приступали. Для забезпечення їх фронтами робіт потрібно було пробити в стінах та перекриттях сотні отворів. На цю будову було виділено дванадцять робітників та двозмінний компресор. Також по черзі працювало 20-30 студентів педінституту, котрі виносили сміття з поверхів, копали рівчаки під зовнішні мережі кабелів та виконували інші підсобні роботи.

Порівняно швидкими темпами будувалось УКБ міськвиконкому. Замовник привіз дубові двері, і їх встановили у всіх кабінетах. Підлога у всіх приміщеннях настелювалася з дубового паркету, а в актовому залі вклали художній паркет. Цоколь з трьох боків облицювали мармуровими плитами на висоту 1,6 м, було змонтовано два ліфти – пасажирський та вантажний.

Сходи виконали з гранітних плит. Усі додаткові роботи для БМУ "Промжитлобуд-2" підписав домобудівний комбінат в особі головного будівельника Сулова Івана Васильовича. В його кошторисах на панельних будинках завжди, за домовленістю між замовником УКБ міськвиконкому та проектним інститутом, "помилково" закладались лишки коштів. Сума сто тисяч карбованців ховалася в загальній сумі кошторису. На кожній будові за рахунок цих коштів підписувались акти виконаних робіт, які БМУ "Промжитлобуд-2" виконувало понад кошторис.

Державний план будівельно-монтажних робіт не виконувало жодне будівельно-монтажне управління комбінату "Рівнепромбуд". У БМУ "Промжитлобуд-2" плани не виконувались зі спорудження житла, будівництва ЦНТІ, обласної бібліотеки, лазні "Веселка" та інших об'єктах через відсутність матеріалів та робочої сили.

На спорудженні обласної бібліотеки план не виконувався через відсутність дубових вікон, запроектованих з трьох боків фасаду на всю висоту будови. Крім того, в залі передбачалися дубові дерев'яні перегородки на висоту поверху. Питання їх виготовлення не вирішувалось.

На спорудженні ЦНТІ план не виконувався через відсутність матеріалів: алюмінієвих вікон, алюмінієвих вхідних дверей, склопакетів, дубових дверей у кабінетах, дубового погонажу, мармурових та гранітних плит, акміграну.

Все одно поважали керівників, котрі брали на себе відповідальність, роблячи добро людям, безкорисливо для себе особисто. Такі керівники отримували задоволення від того, що допомагали лікарням, школам, дитячим садкам, своїм робітникам, іноді порушуючи закони. За такі вчинки вони отримували багато доган та штрафувалися. Хоч бути покараним неприємно, зате вони пишалися тим, що не уникали вирішувати складні питання та робити добро людям.

Наприкінці лютого мені зателефонував керівник міського комітету народного контролю Скібенко Іван Афанасійович: “Ти мені обіцяв протягом року поради ти порядну людину на посаду інспектора міського комітету народного контролю. Зараз вона мені потрібна. Знай, я від тебе не відстану”. Стосунки між мною і Скібенком І.А. були дружніми після введення в дію кінотеатру “Аврора”.

Скібенко І.А. обіцяв працівнику, якого я йому порадив, протягом року дати квартиру. Спочатку я переговорив з виконробом Ханенком Б.П. Він виявив бажання працювати у Скібенка І.А. Але я передумав, бо домовився з директором заводу Щукою В.П., що у цьому році виконроб отримає квартиру від газорозрядного заводу.

На початку березня Скібенко І.А. зателефонував знову: “Я від тебе не відстану”. Я згадав про Кушнірука Віталія Дмитровича. Мені здалось, що посада виконроба для нього обтяжлива. Він був інтелігентною людиною і не міг розмовляти тодішньою мовою виконроба, іншими словами – мовою матюків.

Я поїхав на будівельний майдан на вулиці Остафова, де зводився гуртожиток педінституту, зустрівся з Кушніруком В.Д. і розповів йому про запрошення Скібенка І.А. Віталій Дмитрович відразу погодився. Наступного дня Кушнірук В.Д. пішов до Скібенка І.А. на співбесіду. На її закінчення Скібенко І.А. сказав Кушніруку В.Д.: “Іди до керівника БМУ “Промжитлобуд-2”, принеси мені від нього довідку, що ти нічого не заборгував управлінню. Після цього виходь на роботу”.

Я видав наказ на передачу матеріальних цінностей іншому виконробу. Під час передачі у виконроба Кушнірука В.Д. виявилася нестача на суму 1500 карбованців. Віталія Дмитровича надурили досвідчені виконроби від БМУ “Житлобуд-6”. Акт передачі, який підписав Кушнірук В.Д. БМУ “Житлобуд-6”, нестачі не фіксував, а через тиждень, коли він сам передавав справи досвідченому виконробу управління, з’ясувалася нестача в 130 м² дверей.

Виконроб, який прийняв будову – комплекс гуртожитку педінституту, розповів мені про нестачу. Я був упевнений, що В.Д.Кушнірук не винен і що його майбутня доля в моїх руках. Я підійшов до нього і сказав: “Я можу списати

тобі ці двері, але ти підеш працювати в народний контроль і подумаєш, що я такі “ліві номери” можу робити для особистої користі”. “Та ви що, як ви могли про мене подумати таке?” – образившись, промовив виконроб. Я списав виконробу 130 м² дверей на тимчасовий склад, видав довідку про те, що Кушнірук В.Д., працюючи виконробом у БМУ “Промжитлобуд-2”, заборгованості не має.

Настала рання весна. Швидко розтанув сніг. На зданому в 1978 році критому ринку в деяких місцях почала протікати покрівля. Директор ринку написав скаргу на ім’я першого секретаря міськкому партії Антоненка Е.Е, не повідомляючи про це БМУ “Промжитлобуд-2” як генпідрядника. Цю скаргу направили для вжиття термінових заходів в управлінні.

Я виїхав на критий ринок, піднявся на покрівлю і побачив її жахливий стан. Покрівля критого ринку була конструктивно складною та вимагала особливої уваги. На ній ще лежав сніг завтовшки п’ятдесят сантиметрів. По всій покрівлі були розкидані шматки арматури, акумулятори від реклами, кутом врізані в покрівлю. Під час встановлення реклами робітники пошкодили покрівлю в багатьох місцях. Сніг ніхто не скидав, утворились снігові мішки, які досягали висоти сімдесяти сантиметрів. Я підготував відповідь на скаргу на двох сторінках з десятком доданих фотокарток про стан даху на критому ринку. Більше мене ніхто не чіпав.

* * *

Минув перший квартал 1979 року. План будівельно-монтажних робіт на комбінаті “Рівнепробуд” не виконало жодне управління, в тому числі і БМУ “Промжитлобуд-2”. Причин було декілька: великі приписки обсягів робіт на будовах, що здавались за четвертий квартал; доведені завищені, нереальні плани по всіх управліннях; відсутність робітників та матеріалів для виконання запланованих обсягів робіт.

Міськком партії прийняв рішення про допомогу будівельним управлінням робочою силою від підприємств та організацій міста.

Керівництво заводу тракторних запасних частин повинно було виділити тридцять робітників на будівництво гуртожитку для малосімейних на вулиці Ленінській, 277. Близько тридцяти відсотків від річного плану по БМУ “Промжитлобуд-2” складав обсяг робіт по газорозрядному заводу.

Директор газорозрядного заводу постійно надавав допомогу будівельникам робітниками – від тридцяти до п’ятдесяти чоловік. Щоранку на підприємстві о восьмій годині проходили оперативні наради по будівництву заводу, де були присутні представники всіх будівельних та монтажних управлінь, задіяні на будівництві. Заступник керівника комбінату Нікольчук М.М. проводив тут наради раз на тиждень, але матеріали надходили на будівництво заводу майже вчасно. З заступником керівника комбінату Нікольчуком Миколою Митрофановичем було легко працювати. Він не сварив, не тиснув, а домовлявся та допомагав.

На будівництві комплексу в колгоспі імені Леніна наради проходили один раз на тиждень. На них був присутній секретар обкому партії Попик Олександр Овер'янович, який курував сільське господарство.

Матеріалів та робочої сили на будові не вистачало, а тому наради зводились до порожніх балачок. Попик О.О. був культурною, інтелігентною людиною. Допомогти він нічим не міг. Тож план з будівництва комплексу в колгоспі не виконувався. Місцева влада не допомагала кооперативним підприємствам, а тому в Рівному були перебої з молочною продукцією.

На будівництві гаражів облвиконкому щотижня оперативні наради проводив перший заступник голови облвиконкому Єршов Аркадій Віталійович. План на цій будові не виконувався, бо не вистачало робітників та матеріалів. Керівництво облвиконкому вирішило на гаражах зробити додатково шатрову покрівлю, замість, за проектом, руберойдної. Для цього облвиконком з резервного фонду виділив для БМУ “Промжитлобуд-2” наряд на отримання лісоматеріалів з Костопільського ДБК. Протягом двадцяти днів столярі управління виготовили заготовки на шатрову покрівлю гаражів та змонтували їх. На влаштування покрівлі було витрачено 70% лісоматеріалів.

Я наказав виконробу Гілю Федору Дем'яновичу матеріал, який залишився на будові, вивезти на базу управління. Незабаром він мені зателефонував і доповів, що завідуючий гаражем облвиконкому не дозволяє цього. “Я вираховую їх з тебе сто відсотків, якщо не привезеш матеріали на базу”, – сердито відповів я. “А що мені робити?” – запитав виконроб. “Іди в прокуратуру міста і напиши скаргу!” – порадив я. Виконроб написав та відніс скаргу в прокуратуру. Прокурор міста Рівного зателефонував голові облвиконкому Прищепі Петру Купріяновичу і доповів про скаргу. Прищепя П.К. відразу зателефонував завідувачому гаражів і наказав віддати матеріали.

На будівництві лабораторії Держстандарту БУ “Житомирспецбуд” забило палі в лютому. В проектно-кошторисній документації, виготовленій у Москві, була запроектована добудова санепідемстанції, що примикала до будови Держстандарту і виходила фасадним боком на вулицю Замкову. Держстандарт був включений у план, а санепідемстанція – ні, хоча ці дві будови знаходились в одному кошторисі. Фінансував будову Держстандарт СРСР, а санепідемстанція мала фінансуватися з місцевого бюджету.

На будівництві встановили баштовий кран і поставили бригаду з п'яти теслярів-бетонників. Вони почали виконувати залізобетонний ростверк та монтувати з бетонних блоків цоколь будови Держстандарту. Виконроб БМУ “Промжитлобуд-2” Овсієнко Леонід Михайлович не подивився в кошторис, а виконував роботи за кресленням БУ “Житомирспецбуд”, де також не ознайомилися з кошторисом і палі забили відповідно до креслень будови Держстандарту та санепідемстанції разом. Я перебував у добрих стосунках з головним лікарем Рівненської санепідемстанції Шевчуком Павлом Михайловичем. Одного дня в розмові з ним я дізнався, що всі його відвідування міськвиконкому

та облвиконкому з проханням включити в план будівництво санепідемстанції не досягли успіху. Але виконроб за генпідрядом уже помилково опроцентував на будові Держстандарту виконаних обсягів робіт на тридцять тисяч карбованців. Двадцять тисяч карбованців обсягів робіт – забивку паль – виконало БУ “Житомирспецбуд”, десять тисяч – виконроб, зробивши ростверк на будові санепідемстанції. Крім того, був змонтований баштовий кран, який продовжував монтувати блоки по ростверках будови Держстандарту та ростверках санепідемстанції. Коли я дізнався про це від Овсієнка Л.М., вирішив ризикнути.

Поставив на будову санепідемстанції ланку мулярів, котрі за місяць змурували перший поверх. На кінець квітня на будівництві санепідемстанції було вже виконано обсягів робіт на шістдесят тисяч карбованців, опроцентовано всі обсяги робіт на будові Держстандарту. Всі роботи на одноповерхових спорудах Держстандарту були закінчені. Переді мною стояв вибір: “Або демонтувати баштовий кран, припинивши зводити чотириповерхову споруду, або побудувати контору санепідемстанції”. Я зателефонував голові міськвиконкому Користіну Олексію Юфимовичу і доповів: “Олексію Юфимовичу, я будую лабораторію Держстандарту. В проектно-кошторисній документації на кресленнях частина приміщень зазначена як санепідемстанція. Виконані роботи на підсобних приміщеннях Держстандарту та санепідемстанції. Залишилось звести три поверхи санепідемстанції. Але санепідемстанція не включена в план. Що мені робити – демонтувати баштовий кран чи закінчувати будівництво санепідемстанції?” Олексій Юфимович уважно вислухав мій монолог і відповів: “Ти не мудруй! Сам почав будувати без плану, а я тут до чого?” “Я мусив виконати загальні фундаменти, накреслені в проекті. Палі були забиті по всій будові відповідно до проекту, а коли заглянули в кошторис, то побачили, що фундаменти санепідемстанції не включені в кошторис”, – став виправдовуватись я.

“Добре, добре!” – промовив Користін О.Ю. і продовжив: “Кран поки не демонтуй. Я щось придумаю”. Через три доби в план було окремим рядком включено двадцять тисяч карбованців на будову санепідемстанції. Незабаром тут закінчили цегляну кладку і кран переставили на головний корпус Держстандарту.

У квітні 1979 року БМУ “Промжитлобуд-2” за введення в дію критого ринку в 1978 році на республіканському конкурсі було присуджено першу премію “Держбуду УРСР”. Щоб отримати таку визначну нагороду, необхідно було зібрати десяток різних довідок, висновків, фотокарток, відвідати декілька бюрократичних організацій, аби прийняли ці документи. Цією нудною, монотонною роботою доручили займатися старшому інженеру з якості Люльчику Олександрові Володимировичу. Він і привіз з Києва диплом першого ступеня. Колектив БМУ “Промжитлобуд-2” поздоровило керівництво комбінату “Рівнепромбуд”, керівництво міськкому партії та міськвиконкому.

Через декілька днів після отримання диплома мене зустрів другий секретар обкому партії Загорулько І.І. Він привітався за руку і сказав: “Вітаю з отри-

манням диплома такої ваги. Я думаю, ви ще отримаєте диплом за будівництво ЦНТІ, обласної бібліотеки та інших унікальних будов”.

Замовником лазні “Веселка” виступило “Облпобутуправління”, очолюване Колосом Миколою Степановичем. Згідно з укладеним договором між комбінатом “Рівнепромбуд” та “Облпобутуправлінням” замовник мав поставляти на будову: водостійкі двері, мастику для ізоляції стін та підлоги лазні, лицевальну плитку, радіатори, труби опалення, каналізації, водопроводу. Через відсутність поставки матеріалів замовником будівництво лазні майже припинилось.

У травні 1979 року в Рівному відбувся обласний партійний актив, де були присутні всі керівники підприємств та організацій, секретарі партійних та комсомольських організацій, голови місцевих та об’єднаних профспілок. Несподівано я почув з президії своє прізвище: мене викликав на трибуну перший секретар обкому партії Панасенко Тарас Іванович. Я вийшов і став за трибуною. В президії сиділи члени бюро обкому та міськкому партії, а в залі – близько шестиста чоловік.

Панасенко Т.І. запитав у мене: “Чому не виконуєш план на особливо важливі будові – лазні “Веселка”?”. Хтось навмисно підсунув до списку Панасенка Т.І. це питання. Я спочатку розгубився, але за декілька секунд опанував себе і відповів: “Тарасе Івановичу! Як можна виконувати план на лазні “Веселка”, якщо там немає що робити. Замовник не виконує жодного пункту договору: водостійких дверей немає, мастики для ізоляції стін та підлоги немає, лицевальної плитки немає, радіатори та труби на опалення, водопровід та каналізацію не передані. Я не можу жодному субпідрядному управлінню передати фронти робіт. Будова у мене зведена, басейн випробуваний”. У залі настала тиша, всі чекали скандальної розв’язки, але Панасенко Т.І. спокійно промовив: “Сідай на місце!”, і продовжив: “Розберіться!”, – незрозуміло до кого звертаючись. Хтось із чиновників обкому партії хотів насолити будівельникам, але насолить собі.

Наступного дня керівник обласного побутоуправління Колос Микола Степанович прислав свого підлеглого, а мого товариша – керівника будівельного управління “Облпобутуправління” Гуменюка Андрія Євстахійовича як посередника, щоб він домовився зі мною з усіх питань. Я на замовника був дуже сердитий, бо думав, що це вони захотіли мене підставити на активі. Гуменюк А.Є. переконав мене, що до цієї провокації замовник ніякого відношення не має. Під час бесіди з Гуменюком А.Є. необхідно було знайти вихід із скрутного становища. Для цього ми спільно склали протокол про таке:

– Погодити з проектним інститутом заміну водостійких дверей на звичайні. Ці двері поставить БМУ “Промжитлобуд-2”.

– БМУ “Промжитлобуд-2” підбере матеріал для ізоляції стін та підлоги замість мастики і буде гарантувати її якість, а замовник погодить цей матеріал з проектним інститутом.

– Замовник за ці послуги відпустить БМУ “Промжитлобуд-2” для його потреб тисячу м² лицювальної плитки, триста секцій радіаторів, п’ятсот метрів труб від 1/2 до 2.

Гуменюк А.Є. погодив мої умови з Колосом М.С., і протокол був підписаний. Після того я виїхав на будову лазні “Веселка” і з робітниками підібрав суміш розчину з добавкою рідкого скла. Шляхом випробування ми визначили склад розчину. Після виконання штукатурних робіт цим винайденим розчином ми випробували штукатурку: водою зі шланга під тиском по поштукатурених стінах. Випробування пройшли успішно. Розчином з рідкого скла і цементу пофарбували випробовану штукатурку. Розчин застигав і робився, як скло, протягом двох хвилин. Тоді ми викликали техогляд від замовника та представника проектного інституту, провели при них ще раз випробування штукатурки стін описаним вище способом. Жодної краплини не виявили ззовні на стіні.

Акт на роботи з ізоляції зовнішніх стін був підписаний усіма відповідальними особами. Після того лицювальники приступили до оздоблення зовнішніх стін. Гідроізоляцію підлоги виконали таким же способом, як і стіни, після завершення всіх сантехнічних робіт – прокладання труб та встановлення трапів.

* * *

Будинок якості під назвою ЖЕК-3 був внесений у план БМУ “Промжитлобуд-2” на 1979 рік. А в середині травня в БМУ з комбінату “Рівнепромбуд” прислали зміни до плану, де цей об’єкт був знятий, а незавершене будівництво продане Міністерству побутового обслуговування. За вже виконані будівельно-монтажні роботи кошти перераховували БМУ “Промжитлобуд-2”, ліквідувавши річну заборгованість. Керівництво області повідомило, що на ім’я Брежнєва Л.І. була направлена скарга-анонімка, що Рівненська область за рахунок коштів, виділених державою на житлове будівництво, будує адміністративні будинки. Голова облвиконкому Прищепа Петро Купріянович, дізнавшись про скаргу, встиг домовитись з Міністерством побуту УРСР про те, що останнє терміново викупить будову для побутрадіотехніки. Будівельні роботи на об’єкті припинились.

Керівництво облпобутрадіотехніки звернулося з листом в облвиконком, щоб цю будову додатково включили в план комбінату “Рівнепромбуд”. Керівник комбінату “Рівнепромбуд” на це згоди не давав, бо знав про важке становище в БМУ “Промжитлобуд-2”. Після тиску на Піндюріна Д.П. з боку облвиконкому відбулася зустріч між керівником комбінату “Рівнепромбуд” та керівником “Облпобутуправління” Бартащуком. На цій зустрічі Піндюрін Д.П. сказав: “Я не заперечую про включення в план будови “Побутрадіотехніки”, якщо ви домовитесь про це з керівником БМУ “Промжитлобуд-2”.

Зі мною домовились, і був складений протокол, що:

1) Замовник забезпечить будову дубовим паркетом, мармуровою крихтою для штукатурки фасаду, декоративною плиткою для влаштування стелі та ламінованою плитою для оздоблюваних робіт.

2) Крім того, замовник повинен був видати десять телевізорів напрокат терміном на сім років.

Телевізори напрокат були поставлені в кімнатах гуртожитку на вулиці Відінській, 12, де проживали робітники БМУ. Місячна плата за один телевізор складала чотири карбованці. Це був перший гуртожиток у місті, де в кімнатах стояли телевізори. В ті часи, як правило, стояв один телевізор на весь гуртожиток у червоному кутку. Я зателефонував керуючому комбінатом “Рівнепромбуд” і доповів, що погодив із замовником усі умови. Той сказав: “Що, хабар отримав?” Я відповів: “Я завжди беру для підлеглих хабарі, від кого тільки можна взяти”. “Жартую! Жартую!” – відповів Піндюрін Д.П. і сказав: “Підпишуй договір сам!” Я договір підписав, і Барташук поніс його в комбінат “Рівнепромбуд”. Будову включили в план на 1979 рік. Міськком партії нею більше не цікавився.

Те ж саме відбувалось і на будові гуртожитку РЗТЗЧ, де працювало з десяток робітників БМУ “Промжитлобуд-2”, котрі займались підготовчими роботами з передачі фронтів робіт субпідрядним організаціям.

Гуртожиток на вулиці Ворошилова, 5-а та вбудоване кафе, передане БМУ “Промжитлобуд-2” від БМУ “Житлобуд-6” в грудні 1978 року, перебували в роботі весь перший квартал 1979 року. Завдяки тому, що головний механік БМУ “Промжитлобуд-2” наприкінці грудня 1978 року підвів до гуртожитку тимчасовий природний газ, був створений фронт робіт для всіх субпідрядних організацій.

У першому кварталі на гуртожитку працювали три бригади штукатурів, дві бригади столярів, бригада лицювальників від БУ “Опорядбуд”, ланка електриків від МУ-469, ланка сантехніків від МУ-534, БУ “Ліфтмонтаж”. За перший квартал були повністю виконані штукатурні роботи, вставлені та засклені вікна, навішені внутрішні двері. На поверхах по плитах перекриття був укладений утеплювач та закачана цементна стяжка під влаштування підлоги. Крім того, на всіх вікнах встановили завертки.

Після першого кварталу всі субпідрядні організації зняли робітників з цієї будови та перейшли на об’єкти, що вводились у другому кварталі.

У будівельно-монтажне управління “Промжитлобуд-2” прийняли зварювальником випускника ПТУ-38 третього розряду на базу управління. Він був сиротою. Юнака поселили в гуртожиток. Через місяць він почав прогулювати, в гуртожитку з’являвся вечорами п’яненьким, себе погано поводив. Через деякий час юнак не виходив на роботу три дні підряд. Я викликав його до себе на співбесіду. Він пообіцяв, що більше пити не буде.

Наступного дня на восьму ранку мене викликав керівник комбінату. Навпроти адмінкорпусу комбінату розташовувався гастроном, відчинений

із сьомої години. Я приїхав на зустріч з керуючим раніше зазначеного часу, то ж вирішив забігти в гастроном купити пачку цигарок. Заходячи в магазин, зустрів у тамбурі зварювальника, який тримав у руці пляшку білого міцного вина “Золота осінь”. Від несподіванки ми обидва зупинились, дивлячись один одному у вічі. Я отямився перший, вихопив у нього пляшку і вигукнув: “Дати б тобі цією пляшкою по голові. Ти ж учора клявся, що більше ніколи не візьмеш спиртного до рота!”. Зварювальник від сорому та переляку вискочив на вулицю.

Вийшовши з магазину, я віддав цю пляшку водію, щоб він поклав її в машину. Повернувшись після зустрічі з керівником “Рівнепромбуду” до себе в управління, я поставив цю пляшку вина в книжкову шафу в кабінеті. Зварювальник на роботу не виходив.

Через тиждень після випадку зі зварювальником в актовому залі БМУ “Промжитлобуд-2” відбулась обласна нарада з “малої механізації”. На нараду запросили заступників голів міськвиконкомів та райвиконкомів з будівництва, керівників та головних інженерів будівельних управлінь, керівництво та працівників комбінату, працівників будівельного відділу обкому партії, інструкторів міськкомів і райкомів партії. На нараду прибули другий секретар обкому партії Загорулько Ілля Іванович та другий секретар міськкому партії Луценко Віталій Іванович. Чекаючи початку наради, на подвір’ї управління стояли та розмовляли Загорулько І.І., Луценко В.І., Піндюрін Д.П., Потапов А.В., Ваврисюк І.І. та я. Ілля Іванович побачив добудову контори БМУ “Промжитлобуд-2” і запитав у мене: “А що це за будова?” “Це – музей управління. Він розташований на першому поверсі, а в підвальній частині прибудови – читальний зал”, – відповів я. “А чого тобі не побудувати дев’ятиповерхову добудову?” – запитав Загорулько І.І. “А навіщо це управлінню?” – питанням на питання відповів я. Поруч стояв Луценко В.І. і втрутився в розмову: “Ілле Івановичу, Піндюрін Д.П. керівнику управління БМУ “Промжитлобуд-2” за побудовану лазню для робітників оголосив догану”, – і показав рукою на гору, де стояла лазня.

Загорулько І.І. знав про напружені стосунки між Луценком В.І. та Піндюріним Д.П., і зрозумівши, що може виникнути конфлікт, запросив усіх на нараду.

Нарада з малої механізації пройшла за дві години. Всі роз’їхались. Загорулько І.І. оголосив перерву на півгодини для наступної наради. Я послав Нікітчука Василя Васильовича, щоб він купив тридцять пиріжків. Їх швидко розібрали учасники наради.

На наступній нараді були присутні: Загорулько І.І. – другий секретар обкому партії, завідуючий будівельним відділом обкому партії Ваврисюк І.І., керуючий комбінатом “Рівнепромбуд” Піндюрін Д.П., головний інженер комбінату Потапов А.В., керівник БМУ “Житлобуд-6” Малашинський Віталій Миронович і я. Загорулько І.І. вирішив розглянути хід будівництва таких об’єктів: Будинку піонерів, яке споруджувало БМУ “Житлобуд-6”; ЦНТІ; обласної бібліотеки; лабораторії Держстандарту.

Три останні об'єкти будувало БМУ “Промжитлобуд-2”.

Доки учасники наради розсідалися за довгим столом, Загорулько І.І. почав відкривати книжні шафи і заглядати до них, і вийняв з однієї з них пляшку вина “Золота осінь”. Показавши усім учасникам наради, промовив: “Бачите, чим займається керівник БМУ “Промжитлобуд-2”. Я зреагував і відповів: “Це вино для виховання п'яничок”. Загорулько І.І. мовчки поставив пляшку на місце і сів за стіл.

Через три доби прийшов молодий зварювальник із заявою про звільнення за власним бажанням. Я запитав у нього: “А куди ти поїдеш?” “Поїду в село, буду працювати в колгоспі, а жити у рідної тітки”, – відповів він.

Я підписав йому заяву про звільнення, пішов до шафи, взяв пляшку вина і всунув її в руки молодому зварювальнику. Він узяв пляшку із задоволеннями, блискучими очима, вибачився переді мною, що не дотримав слова, подякував за все й пішов торувати свій нелегкий життєвий шлях. Шкода мені стало хворого молодого зварювальника, сироту, але я був безсилий щось зробити.

Стан у будівництві з кожним днем погіршувався. Наприкінці третього кварталу на будівництві гуртожитку педінституту площею 12000 м² та вбудованої їдальні тільки приступили до штукатурних робіт силами двох бригад штукатурів. Почали також працювати бригада сантехніків від МУ-534, електрики МУ-469 та інші субпідрядні організації. БУ “Спецбуд” почало прокладку зовнішніх мереж, бригада теслярів вклала утеплювач по плитах перекриття та закачувала стяжки під підлогу, а облицювальники – плитку у ваннах та туалетах. За опоряджувальні роботи в гуртожитку відповідальним закріпили Зиму Германа Яковича, керівника БУ “Опорядбуд”.

* * *

Особливо у складній ситуації опинилося будівництво гуртожитку педінституту. За дев'ять місяців обсяг робіт був виконаний лише на п'ятдесят відсотків. А щоб виконати річний план по місту, необхідно було, крім інших будов, ввести два блоки з чотирьох гуртожитку площею шість тисяч м². Для того ж, щоб план по житлу виконали область та комбінат “Рівнепромбуд”, необхідно ввести три блоки.

Гуртожиток складався з чотирьох блоків, два з яких були з'єднані між собою одноповерховою їдальнею, розташованою між подвійними блоками. Керівництво міста планувало ввести в дію два блоки. Я пішов на консультацію до керівника банку Хальзова Віктора Юхимовича. Хальзов В.Ю. порадив: “Кошторис будови гуртожитку педінституту можна розділити на два блоки з їдальнею. Інші два блоки перенести на наступний рік”.

Усі знали: щоб закінчити будівництво гуртожитку педінституту, потрібно два місяці. Місто рекомендувало: “Кошторис будови гуртожитку педінституту розділити на дві частини і ввести в дію два блоки – шість тисяч м² площі

житла”. За такого розкладу буде досягнуто: погодження з будівельним банком, законності дій. Усі робітники переходять закінчувати два блоки гуртожитку педінституту площею шість тисяч м², і місто виконає план.

Комбінат “Рівнепромбуд” в особі його керівника Піндюріна Д.П. вимагав: “Кошторис будови гуртожитку розділити на дві частини, на три блоки гуртожитку та на один блок гуртожитку з їдальнею. За такого розділення кошторису здається три блоки гуртожитку в 1979 році. Комбінат “Рівнепромбуд” разом із областю та містом виконують план. Здається площа житла в дев’ять тисяч м²”. Але така постановка питання незаконна з причин: кожні два блоки з’єднані між собою коридорами, і їх розділити неможливо; їдальня запроектована і могла діяти тільки з двома або з чотирма блоками; вбудовані їдальні обов’язково повинні здаватись одночасно з розділеним комплексом або цілим комплексом.

Керуючий комбінатом “Рівнепромбуд” наказав мені: “Акт ти повинен підписати тільки за умови введення в дію трьох блоків площею дев’ять тисяч м². Іншого акта не підписуй”.

На будові газорозрядного заводу о восьмій годині ранку я проводив щоденну оперативну нараду, на якій були присутні: директор заводу Щука В.П. та його служби, представники всіх субпідрядних управлінь, котрі будували завод. Готували до введення в дію невеликий пусковий комплекс. До нього увійшли: зовнішні мережі, очисні споруди та деякі технологічні резервуари. Комісія без проблем підписала акт.

Газорозрядний завод власними силами в листопаді ввів у дію двадцятичотириквартирний будинок, і виконроб Ханенко Борис Петрович отримав двокімнатну квартиру.

Малосімейний гуртожиток комбінату “Рівнепромбуд” та вбудоване кафе на вулиці Ворошилова, 5-а було введено в дію в грудні, хоча не були закінчені всі опоряджувальні роботи, не встановлений санфаянс у туалетах та кухнях. Державна комісія акт підписала без проблем, бо знала, що по гуртожитку комбінату скарг не буде, а всі недоробки швидко ліквідуються.

В середині грудня на будову гуртожитку педінституту під’їхав перший секретар міськкому партії Антоненко Едуард Едуардович з керівником управління капітального будівництва Мілашем Олексієм Івановичем. Я перебував на третьому поверсі одного з блоків гуртожитку. В кімнату увійшов Мілаш Олексій Іванович, привітався за руку зі мною та керівником БУ “Опорядбуд” Зимомою Германом Яковичем, і сказав мені: “Антоненко Е.Е. просить, щоб ти здавав два блоки гуртожитку”. Я відповів: “Не можу! Або три блоки, або не здаємось зовсім. По-іншому мені комбінат заборонив звітуватись”. Мілаш О.І. вийшов до машини Антоненка Е.Е. і переказав мою відповідь. Через п’ять хвилин повернувся зі словами: “Антоненко Е.Е. сказав, що краще здати два блоки гуртожитку, ніж не здати нічого”. Після цього розпрощався з нами, вийшов з гуртожитку, сів у машину Антоненка Е.Е. і вони поїхали з будівельного майдану.

На 1.01.1979 року приховані приписки на газорозрядному заводі склали двісті сімдесят тисяч карбованців і за рік зменшилися на суму 190 тисяч (відробили). На інших будовах приписки залишилися на 90 тисяч карбованців. Крім того, у зв'язку з введенням у дію в 1978 році науково-дослідного інституту сільського важкого машинобудування приписки додалися за генпідрядом на 240 тисяч, у тому числі власними силами на 140 тисяч карбованців. Усього сума приписок за генпідрядом на 1.01.1979 року складала 600 тисяч, а власними силами – 500 тисяч карбованців. Будівельно-монтажне управління не виконувало планові обсяги робіт не тільки тому, що не вистачало робітників та матеріалів, але й тому, що робітники постійно відробляли чужі приписки у великих обсягах будівельних робіт та виправляли неякісно виконані будівельно-монтажні роботи на багатьох будовах, переданих іншими БМУ до БМУ “Промжитлобуд-2”.

30 грудня 1979 року був підписаний акт державної комісії лазні “Веселка”. За 1979 рік будівельно-монтажне управління “Промжитлобуд-2”, як і всі інші управління, план не виконало, але ввело в дію всі заплановані об'єкти, а саме: черговий комплекс газорозрядного заводу; три блоки гуртожитку педінституту площею дев'ять тисяч м² на вулиці Остафова; гуртожиток для малосімейних площею п'ять тисяч м², де замовником виступав комбінат “Рівнепромбуд”, на вулиці Ворошилова, 5-а; вбудоване кафе на вулиці Ворошилова, 5-а; лазня “Веселка” в мікрорайоні “Ювілейний”; підземний перехід у мікрорайоні “Ювілейний”; магазин на вулиці Ставропольській; ЖЕК-3 на вулиці Лермонтова (контора УКБ міськвиконкому та архітектури); бойлерна на вулиці Млинівській; котельня на вулиці Гагаріна, 14; майстерня тепломережі на вулиці Млинівській.

В 1979 році БМУ “Промжитлобуд-2” виконувало будівельно-монтажні роботи на таких будовах: гуртожиток для малосімейних на вулиці Ленінській, 277; комплекс колгоспу імені Леніна; лабораторія Держстандарту; котельня на вулиці Ставропольській; обласна бібліотека; будинок побутової техніки; санепідемстанція; дитячий садок на вулиці Комуністичній; будівництво житлового кооперативного будинку на 268 квартир з вбудованим приміщенням на першому поверсі.

З початку шістдесятих років БМУ “Промжитлобуд-2” почало будувати промислові, житлові та соціальні об'єкти. Воно спорудило льонокомбінат, фабрику нетканих матеріалів, молокозавод, високовольтний завод, частину тракторного заводу, багато житлових будинків та будов соціальної сфери. Незабаром були створені нові управління і два трести – “Промисловий” та “Житловий”. Будівництво почало розвиватись швидкими темпами, робітників-будівельників не вистачало.

Плани доводили величезні, а вони не підтверджувались ні людськими, ні матеріальними ресурсами. Вимоги з кожним днем зростали, і виконувати їх ставало все важче й важче. А після введення перших черг льонокомбінату та

інших підприємств у Рівному виник дефіцит робітників не тільки на будовах, але і на введених у дію підприємствах.

У Рівне почали з'їжджати сотні робітників, інженерів. На будови почали возити робітників з прилеглих сіл на відстані до тридцяти кілометрів. Зростання Рівного за чисельністю стало випереджати інші обласні центри Західної України. З Києва до Рівного перевели Український інститут інженерів водного господарства, якому необхідно було побудувати нові корпуси, гуртожитки та житло для професорів, кандидатів наук, викладачів. Будівельна галузь не справлялася з новими завданнями й викликами. Соціальна сфера стала швидко відставати від виробничої, яка розвивалась шаленими темпами.

Це гальмувало розвиток міста. Стали з'являтися довгобуди. Плани будівельникам доводились вольовими рішеннями, без врахування реальних можливостей. Керували доведеними планами місцеві партійні органи. Партійне керівництво керівників трестів та комбінатів використовувало в управлінні будівельними процесами як посередників, так і порадників. На посади керівників трестів призначали на бюро обкому партії, а тому вони з вдячністю виконували партійні рішення. Формально відповідальність вони несли перед міністерством, а насправді цілком залежали від партійних обласних та міських чиновників. Виконуючи їхні рішення, наказували це робити керівникам будівельно-монтажних управлінь. Керівник кожного будівельно-монтажного управління відповідав за виконання не лише планових показників свого підприємства, але й за невиконання часто незаконних наказів секретарів обкомів та міськкомів партії.

Керівник БМУ не мав ніяких прав. Він не міг відпустити когось, навіть своєму робітнику, будь-який, нехай і неліквідний, матеріал. Він не міг, не порушуючи закону, прийняти прибиральницю, охоронця, художника. Ніхто не запрошував керівника управління формувати річний план. Захист матеріальних ресурсів виконувався формально. Вся система була неефективна, але критиці не підлягала. Керівник управління виконував обов'язки "гончого пса" на прив'язі. Він, без згоди секретаря міськкому партії, не міг звільнитися з посади, бо за ним рахувались десятки кримінальних справ (приписки за обсягами робіт та введення в дію незакінчених будов, про отримання колективами незаконних премій, за іншими приписками та порушеннями). За ці речі хоч і не судили, але з посади знімали та з партії виключали. На щастя, закони були гуманні. Посадити керівника було майже неможливо, якщо він був чесною людиною, не мав власної хати чи машини. За неслухняність члена партії легко було зняти з посади і навіть виключити з партії. Тому й включали іноді в плани БМУ будови, де була відсутня проектно-кошторисна документація, де не було звільненого майдану під будівництво.

1980 РІК

П'ятого січня державна комісія зібралась у міськвиконкомі. Її члени не хотіли підписувати акти прийому гуртожитку на вулиці Остафова. Вище вже йшлося про те, що партійні органи міста вимагали ввести два блоки гуртожитку, бо цього було достатньо для виконання плану міста. Проте, щоб виконати план області та комбінату “Рівнепромбуд”, необхідно було здати 9000 м² площі, або три блоки. Раптово “захворіли” голова державної комісії Троян Василь Михайлович та керівник управління капітального будівництва Мілаш Олексій Іванович. Управління статистики вимагало принести акт державної комісії по гуртожитку.

Вранці восьмого січня державна комісія знову зібралась у кабінеті голови міськвиконкому Користіна Олексія Юхимовича. Це – керуючий комбінатом Піндюрін Дмитро Павлович, Ваколюк Анатолій Сергійович, голова державної комісії – перший заступник голови міськвиконкому Троян Василь Михайлович, заступник керуючого комбінатом по житлу Токовий Андрій Денисович та я.

Слово попросив Піндюрін Д.П.: “Я домовився з першим секретарем міськкому партії Антоненком Е.Е., що ми здаємо дев'ять тисяч м² площі, або три блоки”. Головний інженер УКБ Ваколюк Анатолій Сергійович заперечив, він сказав: “Будівельний банк проти, не дозволяє переробляти проектно-кошторисну документацію”. Почалася сварка. Раптом встав голова міськвиконкому Користін О.Ю. і наказав: “Струнко!” Всі замовкли. Користін О.Ю. продовжив: “Я старший за вас за віком, я старший вас за званням. Я хочу, Дмитре Павловичу, вас запитати про таке: чого ви штовхаєте своїх підлеглих на приписки? Якщо з'явиться небезпека, то будуть відповідати керівник БМУ “Промжитлобуд-2”, мій заступник – голова державної комісії та замовник, який підпише акт. А за що ви відповідаєте?”

Потім Користін О.Ю. звернувся до Ваколюка А.С.: “Що, твій керівник “захворів” терміново? Ну, тоді ти виконуй його обов'язки на свій розсуд!” Ми разом з головним інженером УКБ побігли в управління статистики і там підписали звіт про введення в дію гуртожитку педінституту площею 9000 м². Там звіт прийняли без акта державної комісії, який ми обіцяли принести через три доби.

Через дві доби акт був підписаний усіма її членами. Таким чином, область, місто і комбінат план з введення житла “виконали”. На будівництво гуртожитку прийшли з будбанку. Але це була лише акція залякування: всі приписки, які виявив будбанк, поклали під сукно. Кошторис по гуртожитку розділили на два кошториси, які не могли ділитись за технологією та за законом, а тільки за доцільністю.

В один кошторис внесли обсяги робіт по трьох блоках гуртожитку площею 9000 м², а в другий, який залишився на 1980 рік, – по одному блоку площею 3000 м² та ідальні.

Таким чином Рівненська область виявилась єдиною в Україні, яка виконала план з введення житла та соціальних будов.

БМУ “Промжитлобуд-2” передало ключі від трьох блоків гуртожитку завгоспу педінституту. МУ-469 почало чіпляти в кімнатах люстри, виставляти змішувачі та крани. За січень були виконані майже всі обсяги робіт. Протягом місяця ніхто робітників з будови не знімав, бо чекали комісію з перевірки.

У січні відбулося два засідання міського партійного штабу, де розглядалися “недоробки” на введених у 1979 році об’єктах. Спочатку партійні керівники міста планували заслухати будівельників на обласному комітеті народного контролю. Це засідання хотіли провести до приїзду комісії ЦК КПУ з перевірки введення в дію будов за 1979 рік, щоб покарати винних і звітуватись перед комісією, що винні покарані. Але несподівано за четвертий квартал 1979 року місто Рівне отримало прапор ЦК та Ради Міністрів УРСР. Всі раділи, і каральні заходи були відмінені.

На початку лютого комбінат отримав план на 1980 рік, хоча дата була поставлена інша: 17.12.1979 року. Така дрібна брехня тривала упродовж півроку.

Жоден керівник БМУ не наважувався самостійно йти на великі приписки. Вони робили це під тиском комбінату, який виконував вказівку партійного керівництва області і був посередником, а відповідальним залишався керівник БМУ.

Одного дня я проаналізував наряди, які написали майстри та виконроби, і зробив для себе висновок, що перші місця в змаганні займали не ті бригади, які виконували більші обсяги робіт, а ті, хто “на папері” виконав більше підсобних робіт (хто більше записав видуманих підсобних робіт). Я запитав у керівника планового відділу: “Чому перші місця в змаганні займають брехливі бригади?” “Така система”, – відповіла вона.

Будівельно-монтажному управлінню на 1980 рік був доведений такий план: гуртожиток педінституту площею 3000 м² та вбудоване кафе – II квартал; гаражі облвиконкому – II квартал; житловий будинок на вулиці Фабричній, 3-а – III квартал; ЦНТІ – IV квартал; обласна бібліотека – IV квартал; будинок побуто-радіотехніки – IV квартал; “Вторчормет” – IV квартал; будівництво комплексу в колгоспі імені Леніна – IV квартал; газорозрядний завод – IV квартал; котельня на вулиці Ставропольській – IV квартал; перехідні будови: лабораторія Держстандарту, санстанція, будинок на вулиці Гагаріна, 14, будівництво кооперативного будинку на 268 квартир на вулиці Новоросійській, 2, будівництво будинку на вулиці Ленінській, 263.

Плани не виконувались на кожній будові. Особливо важко просувалися справи на пускових об’єктах, що складалі вісімдесят відсотків від усього річного плану. План був завищений. На його реалізацію не вистачало ні матеріалів, ні робітників. Усі робітники з Нового року почали працювати в суботні, недільні, а також продовжені дні та в другі зміни. Керівництво управління та лінійні працівники постійно перебували на будовах по 10-12 годин.

Загальний стан у державі був складним. У магазинах – відсутнє м'ясо, сало, борошно та інші продукти. Спекуляція набрала великих обертів усіма дефіцитними товарами. Ввечері, коли робітники повертались з роботи, магазини були порожні. Блат і телефонне право процвітали. Торгівля мала “дах”. Уся вона була корумпована. Боротьба з несправедливістю велась формально, як правило, з дрібними злочинцями. Партійні керівники почали брати участь у розподілі дефіцитних матеріалів по підприємствах.

У лютому відбулось бюро міськкому партії, де слухали питання про усунення недоробок на зданих будовах 1979 року. Зі скаргою виступав ректор педінституту, він сказав: “Будівельники свої роботи не закінчили й пішли з будови, залишивши багато недоробок та купи сміття. Він роздав кожному члену бюро фотокартки, де були зафіксовані названі ним факти. Мене на бюро міськкому партії покартали й наказали усунути недоробки.

Через тиждень я отримав конверт з фотокартками, розданими членам бюро. В конверті була записка: “В’ячеславе Григоровичу! Уважно подивіться на ці фотокартки і вживте заходів!” – Антоненко Е.Е.

Я терміново виїхав на будівельний майдан гуртожитку. Навколо гуртожитку сміття не було. Робітники працювали на будівництві вбудованого кафе.

Уважно роздивившись довкола, я побачив купи будівельного сміття за межами введеного в дію нового гуртожитку. Навпроти нього, на відстані тридцяти метрів від меж будівельного майдану, стояв старий одноповерховий будинок, що з вигляду нагадував барак, який переробляли в житловий будинок. Вікна в ньому були вийняті, і уздовж стін лежали чотири купи будівельного сміття, викинутого з барака.

Антоненко Е.Е. відправив інструктора міськкому партії перевірити дійсний стан справ на підвір’ї нового гуртожитку. Інструктор доповів Антоненку Е.Е. про подробицю фотокарток. Зі слів інструктора міськкому партії, Антоненко Е.Е. викликав до себе ректора педінституту, і в них відбулась неприємна розмова.

* * *

На початку квітня, о десятій годині ранку в суботу, другий секретар обкому партії Загорулько Ілля Іванович у своєму кабінеті зібрав чергову нараду. На нараді були присутні: другий секретар міськкому партії Луценко В.І., завідуючий відділом обкому партії Ваврисюк І.І., керуючий комбінатом “Рівнепромбуд” Піндюрін Д.П., секретар парткому комбінату Мучинський Г.А., замовники від УКБ міськвиконкому та від ЦНТІ, керівник БМУ “Житлобуд-6” Малашинський В.М. та я.

Всі учасники наради сіли за довгий п’ятиметровий стіл, що стояв уздовж кабінету під вікнами. Посередині кабінету, під торцевою стіною, стояв великий письмовий стіл. До нього впритул поставлений приставний стіл завдовжки 1,4 метра. Загорулько І.І. вийшов з-за свого письмового столу, підійшов до довгого столу, де сиділи учасники наради, і сказав: “Щосуботи о десятій годи-

ні ранку у цьому кабінеті буде проходити нарада. На нараді будуть розглядатись три особливо важливі для області та міста будови: обласна бібліотека, ЦНТІ, Будинок піонерів.

Ми будемо щосуботи розглядати питання про хід будівництва названих об'єктів. За перший квартал 1980 року план на них був виконаний від 42% до 57%. Нам потрібно на нараді прийняти таке рішення: “Забезпечити обов’язкове виконання плану за п’ять місяців на цих будовах. Я викличу до себе директора Костопільського ДБК й натисну на нього, щоб він швидко виготовив для обласної бібліотеки дубові вікна та перегородки з дверима”.

Я сидів біля керівника будівельного відділу Ваврисюка І.І. Біля нього стояв Загорулько І.І. й продовжував свою промову.

Слухаючи його, я не стримався й вигукнув:

– Так це неможливо!

– Вийди з кабінету! – істеричним голосом закричав Загорулько І.І.

Всі принишкли в очікуванні.

– Геть звідси! – повторив Загорулько І.І.

Я, розгублений, продовжував мовчки сидіти.

– Геть я сказав! – знову закричав Загорулько І.І. і затупав ногами.

Ваврисюк І.І. встав зі свого місця і вийшов з-за столу, пропускаючи мене й тихо промовляючи: “Іди, іди, іди”.

Я встав, неквапливо вийшов з-за столу й попрямував до дверей, озираючись на учасників наради. Всі сиділи мовчки. Загорулько І.І. продовжував кричати й причитати: “Я все роблю для вас, домовився з директором Костопільського ДБК про поставку столярних виробів на будову, а ви маєте нахабність заявляти, що план за п’ять місяців не виконаєте”.

Я тихенько просувався до входних дверей по кабінету, уважно прислухаючись до Загорулька І.І., який продовжував шпетити мене. Коли підійшов до дверей і взявся за ручку, щоб відчинити їх, раптом почув голос Загорулька І.І.: “Сідай!”. Я сів на вільний стілець скраю столу. Ілля Іванович хвилини через дві трішки заспокоївся і продовжив розмову: “А тепер розглянемо хід будівництва ЦНТІ. Хто його буде?” Я встав. “А, це знову ти?” – вигукнув Загорулько І.І.

Обласна бібліотека та ЦНТІ за планом мали вводиться у дію в четвертому кварталі. Але на обох будовах у даний час не було чого робити через відсутність дефіцитних матеріалів. Споруди були побудовані, але стояли без вікон і дверей. В обласній бібліотеці були запроектовані дубові вікна розміром три на три метри під вітринне скло та триметрові перегородки разом із дубовими дверима. Їх ще не почали виготовляти. Загорулько І.І. тільки викликав директора Костопільського комбінату, щоб він почав робити цю столярку. Був квітень, а секретар обкому записував у протокол наради виконати план за п’ять місяців.

Сказане вище повною мірою стосувалося ЦНТІ. Потрібні були алюмінієві вікна та входні двері, склопакети, внутрішні дубові двері, дубовий паркет,

плінтус і дубова шалівка, мармурові плити для лицювання першого поверху та гранітні плити для лицювання цоколя підвальної частини будови, акмігран для влаштування стелі.

І тут я розсердився і пішов у наступ. Я встав і сказав: “Ілле Івановичу, у мене є пропозиція”. Настала тиша. Ілля Іванович підняв голову і подивився мені у вічі. Я, не чекаючи його дозволу, продовжив: “Ілле Івановичу! У мене на четвертий квартал заплановано ввести в дію шість великих будов. Давайте ЦНТІ здамо в третьому кварталі замість четвертого”.

Всі мовчали, спостерігаючи за цим спектаклем.

– Стий! – зупинив мене Загорулько І.І. – Давай твою пропозицію запишемо в протокол, – і продиктував: “Взяти до уваги заявку керівника БМУ “Промжитлобуд-2”, що будова ЦНТІ буде введена в третьому замість четвертого”.

“Але якщо ЦНТІ не буде введено в третьому кварталі 1980 року, – жорстко продовжив Загорулько І.І., – то керівника БМУ “Промжитлобуд-2” буде знято з посади, а секретарю партійної організації “Рівнепромбуд” Мучинському Г.А. виключити його з партії. А тепер давай свої умови”.

Я на одному подиху перелічив їх: субпідрядним організаціям МУ-534, МУ-469, МУ-472, СУ-ППА всі свої роботи закінчити до першого серпня 1980 року.

БУ “Спецбуд” всі зовнішні мережі та благоустрій закінчити до 15 серпня, а БУ “Зеленбуд” – до першого вересня 1980 року.

Закрити діючу організацію ЦНТІ і на три місяці передати всіх працівників у розпорядження БМУ “Промжитлобуд-2”.

Замовнику поставити все обладнання на будову: ліфти, обладнання на ідальню, кондиціонери – до першого серпня.

Всі матеріали: алюмінієві вікна та двері, склопакети, дубові двері та шалівку, акмігран, граніт, мармур, дубовий паркет поставити до першого серпня.

Загорулько І.І., не кваплячись, усе записував у свій зошит. “Я все записав?” – запитав у мене Загорулько І.І. “Так”, – відповів я. Потім він запитав у замовника – директора ЦНТІ: “Скільки в тебе працівників?” “Сімдесят”, – відповів той. “Закрий свою контору і всіх на будову”, – тоном наказу промовив Загорулько І.І. Переляканий директор щось промирив, але на це не звернули уваги. Після закінчення наради до мене підійшов керівник БМУ “Житлобуд-6” і промовив: “Молодець, нехай він тепер думає, як йому виплутатися з цієї ситуації”.

Але я усе сприйняв серйозно, тому вирішив: якщо Загорулько І.І. розв’яже свої проблеми, то я з усіх будов зніму кращих робітників і здам об’єкт у III кварталі.

З понеділка на будову почали з’являтися робітники від замовника, в більшості це були жінки. Їх поставили відразу по поверхах, щоб прибрати сміття. Наступного дня привезли п’ятсот погонних метрів дубової шалівки. Я зняв усіх столярів і протягом трьох днів шалівку вибили на вже встановлені дубові двері.

За квітень ми зуміли виконати багато підготовчих робіт, але до основних не бралися через відсутність матеріалів. Наприкінці квітня я зателефонував

Загорулько І.І. й поскаржився, що люди простоюють, а матеріалів немає, бо замовник не поставляє їх. Загорулько І.І. обіцяв допомогти, але все, що він міг робити у квітні – це дати доброго прочухана замовнику.

Наприкінці травня мене викликав до себе Загорулько І.І. Він зустрів мене доволі приязно. Привітавшись за руку, запропонував сісти.

– У мене є до тебе особисте прохання. Потрібно виконати план на будові Держстандарту.

Я ображено відповів:

– Іллє Івановичу, не могу. Всі робітники працюють на особливо важливих об'єктах, які повинні бути введені в дію в цьому році. Людей катастрофічно не вистачає.

– Але я тебе прошу! – повторив Загорулько І.І. – Я пообіцяв у Москві тим, хто дав нам кошти на цей будинок.

Виходячи з кабінету Загорулька І.І., я зупинився біля дверей і сказав:

– Іллє Івановичу! Замовник не виконує ваших рішень і не поставляє матеріали згідно з протоколом.

– Я вичерпався! – відповів Загорулько І.І.

Я вийшов з кабінету другого секретаря обкому партії задоволений. Мені вдалося отримати від нього зізнання про те, що винний у порушенні графіка поставки матеріалів замовник будови ЦНТІ.

Будівельні роботи на спорудженні обласної бібліотеки прискорились. Наприкінці травня почали привозити з Костопільського ДБК великі дубові вікна. Їх розвантажували з машини краном. Вони мали склитись вітринним склом завтовшки шість міліметрів.

Будівельно-монтажне управління “Промжитлобуд-2” за місяць змонтувало автокраном усі вікна. Після їх монтажу були встановлені дубові перегородки та дубові внутрішні двері. Після цього робітники БУ “Опорядбуд” почали склити вікна вітринним склом.

Майдан під будівництво “Вторчормету” був розташований на вулиці Млинівській на болотистій місцевості, порослій очеретом. Згідно з проектно-кошторисною документацією на будівельному майдані були розташовані: цех для пакування металобрухту, трансформаторна підстанція, невелике приміщення під контору та довгі мережі. Викопати котлован у болоті на глибину чотири метри екскаватором “Драглайн” не вдавалося. Щоб під'їхати до місця розкопки, вирішили забити металевий шпунт на глибину шість метрів для утримання екскаватора. Після забивки металевого шпунта до нього впритул під'їхав екскаватор “Драглайн” і почав копати. З дна котловану випирала мокра пульпа, а з боків обвалювалися стіни, роблячи його розмір подвійним. Котлован копали швидкими темпами та потужними насосами безперервно відкачували з нього воду.

Докопавшись до потрібної глибини, терміново краном вклали на дно котловану декілька залізобетонних бракованих плит, які придавили пульпу. По залізобетонних плитах, змонтованих на глибині 4,5 м, з боків котловану почали

вкладати збірні бетонні блоки. Блоки не тільки зупинили зсув, але й одночасно були використані як опалубка для влаштування фундаментів під прес, для пакування металобрухту. Постійно відкачуючи воду, за дві доби вдалося виконати фундамент.

Через декілька днів після виконання фундаменту під прес муляри почали викладати стіни цеху з цегли. Але, щоб закінчити будову цеху та його покрити, необхідно було змонтувати сорок тонн металовиробів, яких не було в комбінаті.

Робітники БМУ “Промжитлобуд-2” за місяць виконали будівельні роботи на трансформаторній підстанції та конторі, викопали канали під кабелі протяжністю одна тисяча чотириста метрів і передали фронти робіт усім субпідрядним організаціям: МУ-469, МУ-544, БУ “Опорядбуд” на конторі та БУ “Спецбуд” для виконання робіт на зовнішніх мережах, благоустрою та залізничній колії, де управління механізації вже виконало вертикальне планування та насип під неї.

“Вторчормет” вважався особливо важливою будовою, яка контролювалась Москвою. Будівництво цеху припинилось через відсутність металу на комбінаті. А без виготовлення металовиробів не можна було монтувати прес для пакування металобрухту та супутнього обладнання, перекривати цех та виконувати роботи на покрівлі.

Будівництво гуртожитку для малосімейних на вулиці Відінській, 5 було передано БМУ “Промжитлобуд-2” від БМУ “Житлобуд-6” на початку третього кварталу. Споруду гуртожитку звели ми, необхідно було передати фронт робіт усім субпідрядним організаціям: МУ-469, МУ-534, МУ-472, БУ “Опорядбуд”, БУ “Спецбуд”, “УМБ”. Об’єкт мав вводиться, за планом, у третьому кварталі.

Цей гуртожиток будувався для обласного управління транспорту, керівником якого був Чайка Віктор Анатолійович. Зустрівшись з ним на оперативній нараді, я попросив допомогти робітниками для влаштування обладнання на підвір’ї. Він виділив п’ятдесят чоловік на два тижні. Об’єкт здали в запланований термін.

* * *

В БМУ “Промжитлобуд-2” розроблявся п’ятирічний план на 1981-1985 роки. В ньому передбачався ріст усіх показників на 7-8% щорічно, а на п’ятирічку – 35-40%. Головним завданням для керівництва БМУ “Промжитлобуд-2” було прискореними темпами підвищити продуктивність праці і відповідно заробітну платню. Всі плановані заходи були реальними, базувались на розрахунках. Чільне місце серед цих заходів посідали зокрема такі: підготовка до зими; своєчасна передача фронтів робіт субпідрядним організаціям та створення для них сприятливих виробничих та побутових умов.

Будівельне управління “Опорядбуд” надавало опоряджувальні послуги трьом генпідрядним управлінням і “Трест-майдану”, а саме: БМУ “Промжитлобуд-2”; БМУ “Промбуд-3”; БМУ “Промбуд-8”; “Трест-майдану”.

Тільки БМУ “Промжитлобуд-2” готувало дві-три будови до роботи взимку, зашивало контур будови тимчасово або склило постійно. На будову підводився газ, яким її опалювали всю зиму. Де природного газу не було, користувались електрокалориферами. Ми не шкодували витрат на підготовку до зими та опалення будов. У першому кварталі на об’єктах нашого управління працювало від 60% до 70% робітників БУ “Опорядбуд”, а штукатурів-малярів та лицювальників – майже дев’яносто відсотків. БУ “Опорядбуд” за перший квартал виконало 60% від річних обсягів штукатурних та лицювальних робіт на будовах БМУ “Промжитлобуд-2”. Вони знімали робітників з будов БМУ “Промжитлобуд-2” у квітні і переходили в інші управління.

В першому кварталі на будовах БМУ “Промжитлобуд-2” із задоволенням працювали в теплі і субпідрядні організації: МУ-534, МУ-469, МУ-472, “Ліфтмонтаж” та інші.

Ми уникали конфліктних ситуацій. Така постановка питання зміцнювала довіру до нашого управління. На дільницях виконроби та майстри використовували працівників БУ “Опорядбуд” для виконання робіт, які мало виконувати генпідрядне управління. Це – закладка штраб у стінах після прокладання труб та кабелів, оштукатурювання ніш під монтаж радіаторів, закладання отворів у перекриттях та стінах. Виконроб за це підписував їм акти виконаних додаткових обсягів робіт. Сума додаткових обсягів робіт зменшувала суму виконаних робіт у генпідрядника. Ця операція була вигідна для БМУ “Промжитлобуд-2” і для БУ “Опорядбуд”, бо фонд заробітної платні для БМУ “Промжитлобуд-2” – 20-22%, а для БУ “Опорядбуд” – 36-38%. А головне, в БМУ “Промжитлобуд-2” постійно не вистачало робітників, які б могли виконувати якісно роботи, які для БУ “Опорядбуд” були супутніми.

В розробленому п’ятирічному плані з метою збереження матеріальних та людських ресурсів було закладено такий важливий захід: створити на власній базі дві ланки – ланку столярів та ланку зварювальників-монтажників, які будуть виробляти на базі БМУ “Промжитлобуд-2” щити опалубки, шалівку, штапик, плінтус, добірні столярні вироби, заготовки для виконання шатрових покрівель, щитів огорожі та інших виробів з дерева. Зварювальники-монтажники виготовлятимуть металовироби, закладні деталі, арматурні каркаси та сітки, різні металоконструкції.

Цей захід приносив велику економію матеріальних ресурсів, зменшував простої робітників на будівельних майданах, поліпшував якість виконаних робіт та підвищував продуктивність праці. Весь обсяг металу, арматури, електродів, лісу, дощок БМУ “Промжитлобуд-2” отримувало від управління постачання комбінату “Рівнепромбуд”. У БМУ “Промжитлобуд-2” діяли столярний та механічний цехи.

* * *

О восьмій годині ранку проходила оперативна нарада з будівництва газорозрядного заводу, де були присутні представники всіх субпідрядних

організацій, учасники будівництва заводу, замовники, працівники експлуатації діючого заводу. Нарада була добре підготовлена і пройшла протягом двадцяти хвилин. Після її закінчення я залишився вирішити з замовником деякі питання. Раптом вбігає захекана секретарка управління капітального будівництва заводу. Вона зупинилась біля дверей кімнати і голосно промовила: “Керівнику управління “Промжитлобуд-2” негайно зателефонувати завідуючому будівельним відділом обкому партії Ваврисюку Івану Івановичу”.

Я зателефонував. Іван Іванович підняв трубку і промовив: “Почекай, зараз будеш говорити”.

В слухавці почувся лагідний ввічливий голос: “Добрий день!” — привітався незнайомиць, назвавши мене на ім’я та по батькові. Я відповів на привітання. Незнайомиць продовжив: “Як же так, що план по житлу ви не виконуєте, а на різних конторах перевиконуєте?” Я подумав, що ще один замовник пішов скаржитись на погане будівництво якогось об’єкта, й грубувато відповів: “Що, вам нема чого робити, крім відвідувати обком партії і скаржитись?” У слухавці настала тиша, а за хвилину знову почувся лагідний тихий голос: “Ну що ж, В’ячеславе Григоровичу, бачу, що ми ні про що не домовимось. Під’їжджайте в обком партії”, – і поклав трубку.

Я все зрозумів. Бо вже чув, що приїхала комісія з ЦК КПУ для перевірки використання коштів по житлу та соціальних будовах у зв’язку із скаргою на ім’я Генерального секретаря Брежнєва Л.І. Резолюція Брежнєва Л.І. була така: “Товариш Щербицький Володимир Васильович, перевірте, винних покарайте!” Щербицький Володимир Васильович написав схожу резолюцію під резолюцією Брежнєва Л.І.

Той, хто написав цю анонімну скаргу, знав усі протизаконні дії партійної влади. БМУ “Промжитлобуд-2” будувало незаконно два об’єкти: ЖЕК-3 за рахунок житла, а другий не включений у план БМУ – під тиском другого секретаря міськкому партії Луценка В.І., який обіцяв ввести його в план. Коли ж керівники області дізнались про скаргу, швидко відреагували і встигли включити будову в план БМУ “Промжитлобуд-2” під іншою назвою.

Влада встигла продати будинок якості, споруджений за рахунок “житлових” коштів, Міністерству побутового обслуговування. За виконані роботи розраховувалися з БМУ “Промжитлобуд-2”. З’явився новий замовник будинку “Побутрадіотехніки” – директор відповідного обласного управління. Переробили всі акти виконаних робіт, перейменувавши будинок якості ЖЕК-3 на “Побутрадіотехніку”. Акти підписав директор обласного управління “Побутрадіотехніки”. ЖЕК-3, зданий у дію, у кошторисі не значився.

За три місяці до приїзду комісії кошторис ЖЕК-3 був перероблений з чотирьох поверхів на п’ять. Але додаткові обсяги робіт, не передбачені в кошторисі, були виконані, причому на велику суму. Це – монтаж двох ліфтів, встановлення дубових дверей з ламінованої плити, підлога з художнього паркету в актовому залі, а з дубового – в кабінетах. Цоколь будинку, а також

підлогу вестибюлю облицювали плиткою. Всі додаткові роботи, виконані БМУ “Промжитлобуд-2”, були підписані замовником на інших будовах як субпідрядній організації, що було законно.

Я з газорозрядного заводу поїхав додому, щоб взяти партійний квиток. Після цього заїхав в УКБ міськвиконкому, щоб дізнатись від замовника все про комісію ЦК КПУ. В кабінеті головного інженера УКБ була керівник відділу будівельного банку, яка разом з ним звіряла акти виконаних робіт по ЖЕК-3 з кошторисом. Я їм розповів про розмову з інспектором ЦК КПУ та про виклик мене в обком партії. Керівник відділу будбанку була задоволена тим, що кошторис співпадав з актом виконаних робіт на цій будові.

Я приїхав в обком партії о 12.30, зайшов у приймальню будівельного відділу. За столом сиділа секретар і щось друкувала. Побачивши мене, вона повідомила: “Іван Іванович разом з перевіряючим чекали вас. Вони пішли на обід і попросили, щоб ви прийшли о 14.00”.

О 14.00 я постукав до кабінету Ваврисяюка І.І. Іван Іванович, побачивши мене, почав голосно розповідати: “Ти знаєш, що приїхав інспектор ЦК КПУ, щоб зняти першого секретаря обкому партії Панасенка Т.І. Біжи швидко до нього!”. Я вийшов з кабінету Ваврисяюка і зайшов до кабінету навпроти, де сидів інспектор ЦК КПУ.

– Добрий день, – тихо привітався я і попросив дозволу увійти.

Інспектор ЦК КПУ підняв голову і не відповів на привітання. Він подивився на мене наче скляними очима, в яких нічого не відображалось. Це була людина висока на зріст, спортивної статури.

– Чому ви будували ЖЕК-3 за рахунок житла? – запитав інспектор ЦК КПУ.

– У мене був план, – відповів я.

– А чому там виконано багато робіт, які не увійшли в кошторис?

– Я всі обсяги робіт виконував згідно з проектом та кошторисом.

– Йдіть і принесіть мені всі акти виконаних робіт на будові ЖЕК-3. Щоб о 16.00 всі вони лежали в мене на столі, а якщо мене не буде, то передасте їх Ваврисяюку Івану Івановичу, – промовив інспектор.

– Я не встигну, бо о 15.00 відбудеться бюро міськкому партії.

– Я бачу, нам з вами важко буде працювати, – сказав інспектор і зателефонував Ваврисяюку І.І. – Іване Івановичу, ваш керівник БМУ “Промжитлобуд-2” відмовляється принести мені акт виконаних робіт, бо йому заважає це зробити якесь бюро міськкому партії.

Почувши відповідь від Ваврисяюка І.І., він відіслав мене до нього. Іван Іванович не дав мені розкрити рота, відразу ж почав кричати: “Ти знаєш, що цей інспектор ЦК КПУ приїхав у Рівне, щоб готувати матеріали на зняття з посади першого секретаря обкому партії Панасенка Т.І.? Іди й виконуй усе, що він тобі наказав”.

Я швидко поїхав в управління, зайшов там до виробничого відділу і попросив старшого інженера Доброскок Людмилу Іллівну підібрати всі форми-2

по будівництву ЖЕК-3, а головному механіку Ляховичу Леоніду Романовичу сказав відвезти ці форми на 16.00 до кабінету інспектора ЦК КПУ, а якщо того не буде, то до кабінету Ваврисюка І.І., а сам поїхав на бюро міськкому партії.

Бюро міськкому партії почалось о 15.00, а закінчилось о 17.00. Я поїхав на будову ЦНТІ, де о 18.00 мав проводити нараду другий секретар обкому партії Загорулько І.І. Нарада виявилась ходячою. Попереду, поруч зі мною, рухався Загорулько І.І., а позаду всі інші учасники наради близько двадцяти чоловік.

На будові ЦНТІ використовувались дорогоцінні матеріали: граніт, мармур, алюміній, акмігран, дубові двері, шалівка, паркет. Після огляду всіх поверхів учасники наради спустились у вестибюль, уже облицьований мармуровою плиткою.

Я як генпідрядник ішов поруч і відповідав на його запитання. Несподівано Загорулько І.І. поклав руку на моє плече і промовив: “Заздрю я тобі. Дивлюсь на чудові стіни, облицьовані мармуровою плиткою, на підлогу з мармурової крихти з різними малюнками, стелю з акміграну. Я помру і ніхто мене не згадає, а ти такі монументальні споруди будуєш. Ось тебе і згадають нащадки”.

До ЦНТІ під’їхала “Волга”, яка обслуговувала керівника будівельного відділу обкому партії Ваврисюка Івана Івановича. Водій “Волги” повідомив, що мене до себе, в обком партії, викликає Ваврисюк І.І. Нарада вже закінчилась, я відпросився в Загорулька І.І., сів у машину й поїхав в обком партії. Побачивши мене, Ваврисюк І.І. закричав: “Що ти наробив? Я ж тебе попереджав, а ти якимось механіком Ф-2 передаєш, а не сам особисто приносиш, як тобі наказав інспектор. Сьогодні він сидів на п’ятому поверсі, а завтра сидітиме вже на шостому, біля першого секретаря обкому партії. Завтра ти вже з ним будеш спілкуватися там”.

Я хотів пояснити, але Іван Іванович виштовхнув мене з кабінету і прокричав: “Біжи до нього в готель “Мир” і налагодь стосунки”.

Вийшовши з обкому, я згадав, що за цілий день нічого не їв, зайшов у кафе, випив сто п’ятдесят грамів спиртного коктейлю, чашку кави й поїхав додому.

Вранці я викликав до себе головного механіка управління Ляховича Л.Р. і розпитав, як він відносив Ф-2 в обком партії. Ляхович Л.Р. розповів: “Я, як ви наказали, приніс Ф-2 до кабінету інспектора ЦК КПУ. Його не було. Я зайшов до кабінету Івана Івановича, інспектор ЦК КПУ був там. Він сказав: “Іване Івановичу, у вас відсутня дисципліна. Я керівнику БМУ “Промжитлобуд-2” наказав особисто принести Ф-2, а він когось прислав”.

Я поїхав в обком партії, зайшов до Івана Івановича, щоб запитати, що мені робити далі. Я не встиг розкрити рота, як почув його наказ: “Швидко піднімайся на шостий поверх до інспектора ЦК КПУ”. Кабінет інспектора ЦК КПУ знаходився навпроти приймальної першого секретаря обкому партії. Постукавши, я зайшов до нього. Інспектор сидів за письмовим столом і щось

писав. Побачивши мене, промовив: “Як ви себе поводите? Я буду добиватися, щоб вас зняли з посади!”

В голосі інспектора ЦК КПУ бриніло агресивне розчарування. Він був безсилий щось зі мною зробити, бо за законом у мене все було чисто. Всі роботи виконані згідно з кошторисом, а його посада не дозволяла йому особисто приймати подібні рішення.

– Я ж не винний, – відповів я йому лагідним голосом.

– Ви ж мені особисто наказали принести Ф-2 о 16.00 до вас, а якщо вас не буде, то віддати їх Івану Івановичу, я так і зробив. Я ж у той час був на бюро міськкому партії, а потім на нараді у другого секретаря обкому партії Загорулька І.І. на будові ЦНТІ.

– Ідіть! – ледь стримуючи гнів, промовив інспектор.

Кооперативний будинок на вулиці Фабричній, 5-а мали здавати у третьому кварталі. Щоб ввести його в дію, необхідно було зібрати всі довідки по кожній кімнаті, що до БМУ “Промжитлобуд-2” претензій немає. Три довідки мешканці будинку не видавали, а тому голова кооперативу акт введення в дію кооперативного будинку не підписував.

Мешканцям квартир не сподобався колір настеленого паркету та дрібні вузькі клепки, хоча вони були такі, як і в інших квартирах. Ніякі докази, вмовляння не допомагали. Я прийняв рішення не заселяти будинок. На двох під’їздах поставили робітників-чергових, які нікого не пускали в будинок. Багато людей бажало швидше заселитись, бо жило на приватних квартирах.

Минуло три доби. Мешканці будинку зібрали збори, щоб вирішити, що робити далі. Вони якось дізнались, що три мешканці, які не дають довідки, мають ще по дві квартири (а це означає, що кооператив вони придбали незаконно), і поставили ультиматум: або вони видають будівельникам довідки, або скарга на них “про незаконно отриманий кооператив” піде в прокуратуру. Довідки були видані, акт підписаний усіма. Мешканці заселили будинок. Усі зрозуміли: “Колектив – це сила”.

За дев’ять місяців план будівельно-монтажних робіт по місту Рівному та Рівненській області, а також по комбінату “Рівнепромбуд” та по кожному будівельно-монтажному управлінню не виконувався як за генпідрядом, так і власними силами.

У зв’язку з тим, що на всі будови, які повинні бути введені в дію в 1980 році, не вистачало робітників, то їх знімали з об’єктів з пізнішим терміном здачі в експлуатацію, а саме: з кооперативного будинку на 268 квартир на вулиці Новоросійській, 2; будинку Держстандарту; санепідемстанції; житлового будинку на вулиці Гагаріна, 14. Резервів не було. Робітники на будовах працювали щоденно по десять-дванадцять годин, а іноді по дві зміни, в суботу й неділю. Стимулювали їх преміями, фондом майстра та іншими засобами.

Субпідрядні організації перебували у ще гірших умовах. Хоча вони через брак робочих рук не працювали на будовах, що не здавались, це все одно

становища не рятувало. Вони постійно переставляли робітників з однієї пускової будови на іншу. Траплялися випадки, коли штукатурні роботи проводились без прокладки електропроводів. Керівників МУ-469 карали, або вони нишком домовлялись з генпідрядником, таким чином уникаючи покарання.

План четвертого кварталу багато будівельних управлінь “виконувало” за рахунок приписок на введені у дію будовах. Особливо великі приписки відбувались у грудні.

Об’єкти здавалися з великими обсягами невиконаних будівельно-монтажних робіт. Щотижня питання про стан справ на будовах розглядалися на партійному штабі.

Частенько робітників підвозили на будову за день до початку оперативної наради, а після її закінчення відвозили назад. Поставка матеріалів та механізмів на будови відбувалась з перебоями, що призводило до великих простоїв.

На багатьох підприємствах погіршився фінансовий стан. Вони стали неплатоспроможними й не могли заплатити за надані послуги. В кожному підприємстві існувала велика картотека та прострочення платежів. Чимало підприємств частково або повністю припинило поставку матеріалів, механізмів, машин та інших послуг будівельним управлінням.

Другого грудня я замість того, щоб їхати на газорозрядний завод на оперативну нараду, поїхав в УКБ міськвиконкому і підписав у її керівника реалізацію на сімсот тисяч карбованців на зданому житловому кооперативному будинку на вулиці Фабричній, 5-а. Після того поїхав у будбанк і став просити Хальзова В.Ю., щоб він позачергово оплатив платіжні доручення за отриманий залізобетон, бо директор заводу обіцяв припинити його поставку. Хальзов В.Ю. відмовився це робити: надто велика сума. Погасилось по черзі тільки 60% заборгованостей за отриманий залізобетон. Дрібні суми Хальзов В.Ю. іноді оплачував позачергово, порушуючи закон. Іноді він це робив за вказівкою партійних керівників.

Хальзов Віктор Юхимович був порядною людиною. Він усе робив для того, щоб полегшити покарання керівників будівельних управлінь. Його дуже поважали всі будівельники, партійні та радянські органи, керівники підприємств та організацій. Він умів з усіма ладнати і знаходити компроміс, постійно брав на себе відповідальність.

На початку грудня на базу БМУ “Промжитлобуд-2” привезли сорок тонн металевого прокату для виготовлення металовиробів для “Вторчормету”. Потрібно було виготовити металоконструкції та металовироби, змонтувати їх на будівельному майдані, після чого змонтувати прес та інше обладнання, зробити перекриття будови та покрівлю, а потім виконати опоряджувальні роботи та підлогу. Для цієї роботи була задіяна бригада Паная Олександра Макаровича, в яку входили чотири зварювальники та шість монтажників. Усі робітники мали 4-6 розряди. За домовленістю з бригадою їм виписали акордний наряд на короткий термін виконання визначених робіт.

Бригада організувала тризмінну роботу й ночувала на базі. Два зварювальники, працюючи по дві зміни, не відчували, як нахапалися від зварювання “зайчиків”, і пробули дві доби вдома. Я переніс термін закінчення робіт на дві доби. Бригада своє завдання виконала.

28 грудня 1980 року акт державної комісії на будові “Вторчормет” був підписаний. Змонтований прес видав з десятків упаковок спресованого металобрухту.

Того ж дня, 28 грудня, був підписаний акт державної комісії по комплексу великої рогатої худоби в колгоспі імені Леніна.

П’ятнадцятого грудня БМУ “Промжитлобуд-2” отримало проект плану на 1981 рік. Згідно з ним ріст обсягів робіт за генпідрядом складав 60% до 1980 року та власними силами – 100%. Це був попередній проект плану, а стан справ в управлінні був настільки важким, що ніколи було думати за 1981 рік.

Будівництво ЦНТІ просувалось нормально. Замовник поставив усі матеріали. На будові були зібрані кращі робітники – високих четвертих-шостих розрядів з усіх будівельно-монтажних та монтажних управлінь. Виконання обсягів робіт відбувалось за графіком. Сумнівів про введення ЦНТІ в дію не виникало.

Незадовільно виконувались будівельно-монтажні роботи на будівництві обласної бібліотеки. Закінчили скління дубових вітрин та закінчували штукатурення фасаду. Запустили опалення. Почали влаштовувати дубові перегородки, внутрішнє штукатурення та встелення підлоги.

На початку грудня приїхав Загорулько І.І. Він був у поганому настрої. Обійшовши зі мною всю будову, сказав: “Якщо протягом десяти днів ЦНТІ не буде введений у дію, то я забороню його вводити в цьому році”. Він вийшов, сів у машину і поїхав.

Наступного дня зателефонував голова обкому профспілки Шульгач Святослав Кирилович і повідомив, що Загорулько І.І. наказав підготувати питання на бюро обкому профспілки про незадовільну роботу будівельників на будівництві ЦНТІ та обласної бібліотеки.

У бій кидались останні резерви – матеріальні та людські. Часу вистачало на вирішення невідкладних питань, а не важливих. Робітники управління працювали в грудні щоденно, суботи та неділі, по десять-дванадцять годин. Нерви були напружені.

* * *

На 15 грудня на будові газорозрядного заводу необхідно було освоїти сто тисяч карбованців. На всіх будовах будівельні роботи не були виконані.

На головному корпусі № 5 не закінчили підвісної стелі з алюмінієвих герметичних панелей, за пожежну сигналізацію ще й не бралися.

Після чергової наради до мене підійшов директор заводу Щука Володимир Павлович і запропонував: “Візьми на себе підпис акта державної комісії

пожежника, а я на себе візьму підпис банку, обласного головного санітарного лікаря та технічного нагляду”.

В державі з’явилися нові правила підписання акта державної комісії працівником банку. Його представник виходив на будову для перевірки обсягів виконання будівельних робіт і, якщо не знаходив порушень, а також після підписів усіх членів комісії ставив свій підпис. Після затвердження державного акта банк зв’язав обсяги виконаних робіт з кошторисом, після того перераховував кошти.

Я з Андрощуком Володимиром Миколайовичем був у дружніх стосунках. Він був здібним інспектором, ходячою енциклопедією, знав пожежні норми та правила як таблицю множення і частенько їх цитував. Він брав на себе відповідальність і підписував нашому управлінню будову навіть тоді, коли не були виконані всі пожежні заходи. Він довіряв мені, бо я жодного разу його не обманув. Він не боявся свого керівництва, не питав у нього дозволу, підписувати акт чи ні. Якщо ж не бажав підписати документ, то ніхто не міг змусити його це зробити.

На особливо важливих промислових будовах акти державних комісій підписували обласні керівники відповідних служб. Це – обласний санітарний лікар, обласний керівник пожежної інспекції, обласний керівник технічної інспекції та інші обласні служби.

Під час підписання акта державної комісії однієї з будов, яку вводило в дію БМУ “Промжитлобуд-2”, я поскаржився Андрощуку В.М., що не знаю нікого в обласній пожежній інспекції, хто б міг підписати акт державної комісії по газорозрядному заводу, попросив допомогти мені знайти такого інспектора і познайомити з ним. Я чесно признався Володимирі Миколайовичу, що пожежна сигналізація на головному цеху № 5 буде зроблена тільки через два тижні. Андрощук В.М. відповів: “Ніхто з обласних інспекторів тобі цей завод не підпише. Вони злякаються, бо завод має для держави важливе значення. Це може зробити тільки керівник обласного пожежного управління на прохання обласного партійного керівника. Давай я підпишу завод, бо, крім мене, ніхто не підпише. Я підпишу, бо знаю, що завод через два тижні встановить пожежну сигналізацію. Вони ж за це більше відповідають, ніж я, бо на заводі існує власна пожежна служба”. Приємно вражений, я зателефонував директору заводу і доповів йому, що домовився з пожежником. Щука В.П. відповів: “Я чекаю вас у штабі будови!”

Я разом з пожежником Андрощуком В.М. прийшов у призначений час. Нас уже чекали Щука В.П. та молодий високий чоловік років 28-30. Щука В.П. представив нам його: “Познайомтесь, Васишин Роман Данилович, керівник цеху № 5. Всі питання на сьогодні вирішуйте з ним, а тепер підемо пообідаємо”.

Щука В.П. завів нас на територію заводу в кімнату, яку на підприємстві прозвали “грецький зал”. Це була кімната, де обідало керівництво заводу і де приймали гостей. Я і Андрощук В.М. були шоковані “такою розкішною

кімнатою”, що нагадувала банкетний зал ресторану. Шука В.П. вибачився й пішов. Ми троє випили пляшку “Столичної” і смачно пообідали. Акт державної комісії був підписаний.

Будівельні роботи на обласній бібліотеці підходили до завершення.

Вісімнадцятого грудня я під’їхав туди, щоб переконатися, чи все гаразд. До мене підійшов розгублений виконроб і сказав: “Покеруйте нами, бо ми самі будову не здамо”. Я зібрав бригадирів, розбив їх бригади на ланки, кожному з них визначив обсяг робіт на три доби. Бригадирів і ланкових я запитував: “Скільки ланка бажає отримати грошей за виконання невеликого обсягу робіт?” Їм важко було визначити суму за роботи, які я їм пропонував виконати. Хоча вони і працювали після роботи в приватному секторі, совість не дозволяла їм називати таку суму, як “на шабашці”. Вони зменшували її в півтора рази.

Я їм додавав суму, яку платив би приватний господар. Робітники, не дивлячись на особистий час, завжди виконували завдання у визначений термін. За грудень, працюючи по двадцять годин, у суботи й неділі, вони заробляли по 300-350 карбованців замість середньої щомісячної заробітної платні в 120-150 карбованців. Але це були висококваліфіковані спеціалісти, які склали 20-25% від загальної чисельності робочих.

Будівельно-монтажне управління “Промжитлобуд-2” не виконало план будівельно-монтажних робіт за 1980 рік ні за генпідрядом, ні власними силами, але ввело в дію всі заплановані об’єкти, що склало 86% загальної вартості будов.

* * *

В 1980 році були введені такі будови: один блок площею 3000 м² гуртожитку педінституту на вулиці Остафова; їдальню, вбудовану в гуртожиток педінституту; гаражі облвиконкому; житловий будинок на вулиці Фабричній, 5-а; будинок “Побутрадіотехніки” на вулиці Комуністичній; котельні на вулиці Ставропольській на два котли ДКВР-25; “Вторчормет” на вулиці Млинівській; котельні на вулиці Гагаріна, 14 на два котли ДКВР-25; обласна бібліотека; ЦНТІ; комплекс для великої рогатої худоби в колгоспі імені Леніна; комплекс газорозрядного заводу; гуртожиток на вулиці Відінській, 5-а обласного автоуправління.

На 1981 рік залишились такі перехідні будови: комплекс газорозрядного заводу; житловий кооперативний будинок “Комунальник” на 268 квартир з вбудованими на першому поверсі декількома торговельними приміщеннями; житловий дванадцятиповерховий будинок на вулиці Гагаріна, 14; житловий будинок на вулиці Ленінській, 263 з вбудованим магазином; лабораторія Держстандарту; санстанція; житловий дев’ятиповерховий будинок на вулиці Тітова, який будував виконроб Шекель Іван Іванович; добудова двох котлів ДКВР-25 на вулиці Ставропольській.

У Рівному біля ринку працювала чудова лазня. Її відвідувало багато мешканців міста. Лазня починала працювати з восьмої години ранку, але всі шафи вже були зайняті з п'ятої години. Парильники-фанати приходили в лазню по черзі по шість-десять чоловік саме о цій порі і займали всі відділення шаф.

В лазню парильники ходили гуртом. Існували чотири постійні гурти, які щонеділі ходили на першу пару. Були й ті, хто ходив кожної суботи. В суботу черга була меншою.

Касир з'являлася о 7.20 ранку, продавала квитки. О 7.30 парильники роздягалися біля двадцятьох відділеннях п'яти шаф. Відділення були маленькими, розміром 40х40х200 сантиметрів. На першу пару потрапляло 50-60 парильників.

О восьмій ранку вже вишиковувалась черга. Тільки об одинадцятій годині ранку починали виходити перші парильники. В парильну заходило двадцять-двадцять п'ять чоловік. З них вісім-десять чоловік лягали на бетонну верхню полицю розміром 5,6х1,6 метра, шість-вісім чоловік лягали та сиділи на нижніх полицях, а останні сиділи на дерев'яних лавах внизу. Після того, як половина парильників зайшла на першу пару, парна зачинялася. Тоді досвідчені піддавали, відкривали двері у великій печі, хлюпали по 1/3 тазика гарячої води на біле розпечене каміння, яке нагрівалось газовими горілками. Піддавальник закидав до печі 3-4 рази по 1/3 тазика гарячої води й зачиняв двері печі.

Не всі парильники, які лежали на верхній полиці, витримували першу хвилину пари. Після того, як парна хвиля зникала, вони починали парити один одного. А деякі просто лежали на верхній полиці, насолоджуючись парою, що надходила від сусідів.

Бували випадки, коли підкидало закидав у піч чотири-п'ять разів 1/3 тазика. Він сам відразу втікав за двері парної, а парильники, які лежали на верхній полиці, сповзали донизу, на підлогу. В парильну за три години заходили по три-шість разів. Після двох годин паріння та відпочинку парильники приступали до миття. Це був цілий ритуал, у кожному гурті різний. Один одному робили масаж, крутили пальці рук та ніг, тупцювали ногами та колінами по спині.

Тільки о 12.00 починала заходити друга зміна. І лише з 15.00-16.00 можна було зайти до парильні без черги. Після парильні всі гуртом рухались на проспект Миру до пивного бару. Пиво замовляли відразу на весь гурт, по п'ять-шість бокалів на кожного. Перший бокал випивали залпом. У гурті по черзі приносили різну рибу: лящі, тарань, чехоню, магазинну та саморобну. Іноді з'являлись креветки, раки, в'юни.

В барі, стоячи за столом, проводили дві-три години. За пивом обговорювали все: політику, роботу, побут, життя. Розповідали про всі пригоди, нові анекдоти.

Я ходив у парильну зі своїм гуртом. Це були виконроби, керівники будівельних управлінь, секретарі партійних організацій, водії та інші працівники. Постійно відвідували парну Лабунський Анатолій Федорович, керівник відділу

капітального будівництва облвиконкому, Мучинський Георгій Авксентійович, секретар парткому комбінату “Рівнепромбуд”, Халфін Дмитро Йосипович, заступник керівника монтажного управління МУ-469, Шкодинський Петро Федорович, керівник відділу постачання БМУ облспоживспілки, Овсієнко Леонід Михайлович, виконроб БМУ “Промжитлобуд-2”, Пилипчук Леонід Дем’янович, керівник БМУ №13, Ткач Михайло, Свідзінський Петро – БМУ №3.

Я вирішив побудувати лазню в БМУ “Промжитлобуд-2” для працівників управління, хоча знав, що в мене виникнуть неприємності.

За три місяці лазня розміром 6x14 метрів була збудована. В приміщення входили: парильна, басейн 3x6 метри, кімната відпочинку 3x2 та сторожка 2x2 метри. Піч палилась дровами, відносно приміщення вона була вдало виконана. Щоб отримати гарну пару, достатньо було хлюпнути в піч гарячу воду (0,2 літра).

На відкриття парильні були запрошені: керуючий трестом Токовий Андрій Денисович, головний інженер тресту Халєпо Ігор Іванович, деякі виконробы та бригадири. Один з парильників кинув 0,4 ковша води в піч на розпечене каміння. Вибухом відчинились двері не тільки парильні, але й ті, що вели в кімнату з басейном, та вхідні, в тамбурі, на відстані вісім метрів від печі. Парильники з верхньої полиці скотились донизу на підлогу. Пара була надзвичайна, в місті такої ніде не було.

Будуючи лазню, я знав, що з комбінату прийдуть ревізори і почнуть рахувати, за які кошти вона зведена. Я підготував папку, де було вкладено вісімдесят актів, заяв, де було сказано: “Просимо зібрану цеглу на такій-то будові на комсомольському суботнику в кількості дві тисячі штук направити на будівництво лазні”. Писали заяву майстри та виконробы з проханням: “Нашу зекономлену цеглу, бетон, розчин направити на будівництво лазні БМУ “Промжитлобуд-2”. В папці були підшиті облікові табелі комсомольців, робітників, які працювали на будівництві лазні. З комбінату таки прислали ревізора, але він нічого не знайшов. Хтось повідомив у міськком партії, що керівник БМУ “Промжитлобуд-2” побудував лазню, а керівництво комбінату за це його переслідує. Міськком партії прислав комісію на чолі з головою міського комітету народного контролю і голову будівельного банку – Хальзова В.Ю. та Скібенка І.А. Скібенко І.А. взяв у мене папку про будівництво лазні і переписав з неї всі акти, табелі, заяви. В документах фігурувало близько 400 чоловік: робітників, інженерно-технічних працівників, піонерів підшефної школи № 13, комсомольців управління. На дверях лазні була прибіта табличка: “Оздоровчий комплекс працює щотижня. Для жінок – четвер, для чоловіків – п’ятниця. Приймаються заявки від бригад управління на відвідування лазні”.

Незабаром проходило бюро міськкому партії, на якому другий секретар Луценко В.І. зауважив Піндюріну Д.П.: “Керівник БМУ “Промжитлобуд-2” для робітників побудував лазню, а ви ревізоров до нього направляєте і переслідуєте його”. Більше про лазню мови не було.

1981 РІК

Уже декілька днів пролетіло після Нового 1981 року, кілька днів тихого, спокійного життя. В комбінаті “Рівнепромбуд” усі були задоволені підсумками роботи за 1980 рік. Хоча державний план комбінат не виконав ні за генпідрядом, ні власними силами, зате були введені в дію всі заплановані будови. Керівник комбінату Піндюрін Дмитро Павлович обіцяв усім керівникам управлінь видати премію.

Дев'ятого січня я приїхав на будівельний майдан лабораторії Держстандарту. Тут уже були другий секретар обкому партії Загорулько Ілля Іванович, замовник – начальник лабораторії Держстандарту Колосов Владислав Васильович і якийсь незнайомиць. Я підійшов до них і привітався. Загорулько І.І. представив мене начальнику УРУ Держстандарту і сказав: “Це керівник генпідрядного будівельно-монтажного управління, який у місті буде монументальні об'єкти, і буде їх добре”. Потім він звернувся до мене й почав вимагати: “Пообіцяй мені, що обласну бібліотеку та ЦНТІ ти відшлифуєш і виставиш їх на республіканський конкурс у 1981 році. А в 1982 році виставиш на Шевченківську премію, після введення в дію, будову Держстандарту. Управління виставить комплекс з трьох будов: ЦНТІ, обласну бібліотеку та Держстандарт на Державну премію”. Після цієї зустрічі я обійшов з виконробом Овсієнком Леонідом Михайловичем будову і ми з ним вирішили, що робити далі.

План будівельно-монтажних робіт на 1981 рік відносно фактично виконаних обсягів робіт у 1980 році зріс за генпідрядом на 60%, а власними силами – на 50%, і складав за генпідрядом вісім мільйонів двісті тисяч карбованців, а власними силами – два мільйони шістсот тисяч. Структура обсягів будівельно-монтажних робіт уперше за чотири роки відповідала нормі. В план на 1981 рік було включено 86% нових будов, де були відсутні приписки та порушення технології виконання будівельно-монтажних робіт.

Протягом чотирьох років БМУ “Промжитлобуд-2” боролось за своє існування. Воно постійно балансувало на межі ліквідації, щоб таким чином позбутися двох мільйонів приписок та великих сум збитків. Уже були ліквідовані: БМУ-4, БМУ-5, БМУ-7 і трест “Рівнежитлобуд”, натомість створені нові управління: БМУ-8, БМУ-13, БУ “Опорядбуд” і “Трест-майдан”.

БМУ “Промжитлобуд-2” було кузнею кадрів, яке на 1.01.1976 р. налічувало більше п'ятиста робітників. З цього управління вийшло багато керівників міста й області. 1978 рік став випробувальним роком для БМУ “Промжитлобуд-2”. У зв'язку з утворенням БМУ-8 в управлінні залишилось усього близько ста робітників-будівельників. БМУ “Промжитлобуд-2” передали вісім будов з усіх управлінь, де прямі приписки склали понад шістсот тисяч карбованців, а в 1978 році проти волі БМУ “Промжитлобуд-2” ще додалися приписки на введеній у дію будові НДІВМ майже на двісті тисяч карбованців невиконаних робіт.

Ніхто не знав, що за 1976-1977 роки приписано будівельно-монтажних робіт більш як на 400 тисяч карбованців по заводу тракторних запасних частин. Завдяки моєму тиску на замовника в особі керівника УКБ РЗТЗЧ Азарова Валентина Петровича він ці приписки знищив.

В комбінаті, в актовому залі, 12 січня відбувся актив, на якому були присутні другий секретар міськкому партії Демченко Ю.М., керівник будівельного відділу обкому партії Ваврисюк Іван Іванович. Несподівано мене обрали в президію й надали можливість виступити. Я жорстко розкритикував керівництво “Рівнепромбуду”. Я у виступі пояснив: “Комбінат “Рівнепромбуд” протягом чотирьох років проводив щодо БМУ “Промжитлобуд-2” політику на знищення.

БМУ існувало за рахунок будов інших управлінь, які на цих будовах робили великі приписки, допускали порушення технології будівельно-монтажних робіт, багато браку, зривали терміни будівництва, а потім комбінат “Рівнепромбуд” усі ці будови передавав БМУ “Промжитлобуд-2”.

В 1977 році БМУ “Промжитлобуд-2” були передані від ліквідованого управління БМУ-7: кінотеатр “Аврора”, магазин “Океан”, відстійник обеззалізнення в Новому Дворі, резервуар на 5000 м³ у Новому Дворі.

В 1978 році від “Трест-майдану”: корпус №111 на заводі “Азот”, корпус № 111-а на заводі “Азот”, критий ринок, зелене господарство, газорозрядний завод, комплекс для великої рогатої худоби в колгоспі імені Леніна, гаражі облвиконкому.

Від БМУ “Промбуд-3” – ЦНТІ.

Від БМУ “Житлобуд-6”: гуртожиток для малосімейних на вулиці Ворошилова, 5-а, вбудоване кафе на вулиці Ворошилова, 5-а.

В 1979 році: комплекс гуртожитку педінституту площею 12000 м² на вулиці Остафова, їдальня педінституту, гуртожиток РЗТЗЧ для малосімейних на вулиці Ленінській, 277.

В 1980 році – гуртожиток для малосімейних обласного управління транспорту на вулиці Відінській, 5-а.

За чотири роки – 1977-1980 – БМУ “Промжитлобуд-2” ввело в дію п’ятнадцять будов, які воно не починало, а отримало від інших будівельних управлінь з великими приписками, списаними матеріалами, виплаченою заробітною платнею і т.д.

Актив пройшов нормально. За різку критику ніхто на мене не образився і ніхто за неї не переслідував. Особисто я нікого не звинувачував, бо розумів, що це – така система, і керівникам комбінату важко було чинити по-іншому. У них були свої та чужі, приблудні, керівники. Своїм вони довіряли, а чужаків позбувались. До мене придивлялись чотири роки. Я нікому поганого не робив. З субпідрядниками ладнав, а тому відносини з ними у мене були чудові.

Наступного дня після активу до мого кабінету зайшов головний бухгалтер управління і доповів: “Збитки по БМУ “Промжитлобуд-2” склали за 1980 рік 650 тисяч карбованців. З них по:

- газорозрядному заводу – 360 тисяч;
- гуртожитку педінституту з їдальнею – 80 тисяч;
- комплексу для великої рогатої худоби колгоспу імені Леніна – 40 тисяч;
- гуртожитку для малих родин – 40 тисяч;
- гаражах облвиконкому – 70 тисяч;
- інших будовах: критий ринок, малосімейка на Ворошилова, 5-а, які були “заховані” – 60 тисяч карбованців.

Головний бухгалтер повідомив: “У бухгалтерії перебуває головний бухгалтер комбінату Мельник Борис Іванович і від імені керівника комбінату пропонує не показувати всі збитки, а тільки їх частину”.

– Ні! Всі збитки на суму 650 тисяч карбованців покажемо. Я чотири роки терпляче зносив знущання над колективом управління і над собою. Питання про знищення БМУ “Промжитлобуд-2” завдяки сумлінній праці робітників нашого управління більше не стоїть. БМУ “Промжитлобуд-2” стало для міста Рівного головним будівельним управлінням комбінату “Рівнепромбуд”. Воно будувало для міста разом з домобудівним комбінатом не тільки житло, але також усі соціальні, комунальні, промислові об’єкти, вело будівництво в районах області.

Головний бухгалтер вийшов. Більше з цього питання мене ніхто не турбував.

Наприкінці січня в комбінаті “Рівнепромбуд” відбулась балансова комісія, де був присутній заступник міністра “Мінпромбуду”. Ніяких звітів від мене не вимагали. Заступник міністра запитав у Пінджоріна Д.П.: “Зловживань з боку керівника БМУ “Промжитлобуд-2” не було?” “Ні, ні!” – відповів керуючий комбінатом “Рівнепромбуд”.

За отримані збитки мене “відзначили” черговою суворою доганою.

Так вдало вирішилась доля БМУ “Промжитлобуд-2”, яке протягом п’яти років – з 1976 по 1980 – відробило два мільйони приписок і показало всього 650 тисяч карбованців збитків.

За січень як по житлу, так і по інших будовах комбінат “Рівнепромбуд”, а також управління план не виконали. Причин було дві: перша – Різдвяні свята; друга – робітники втомились і відробляли приписані обсяги робіт на об’єктах, введених у дію в 1980 році.

На початку лютого відбулось бюро міськкому партії, де було прийняте зобов’язання на перший квартал 1981 року: виконати обсяг будівельно-монтажних робіт за перший квартал 1981 на 27-28% від річного плану.

Як уже було сказано, за січень план по житлу та соціальних будовах комбінат “Рівнепромбуд” не виконав. Серед усіх будівельних управлінь тільки БМУ “Промжитлобуд-2” виконало план за січень за всіма показниками. Це було перше за чотири роки виконання плану власними силами. А за підсумками першого кварталу управління отримало в соціалістичному змаганні три прапори відразу: від Міністерства промислового будівництва, від комбінату “Рівнепромбуд”, від міськкому партії та міськвиконкому.

Ріст обсягу робіт відносно року склав 25%.

Управління механізації ще з січня розпочало на будівельному майдані радіотехнічного заводу знімати шар чорнозему завтовшки 60-80 сантиметрів з площі п'яти гектарів і згортати його на купи. Але на будову цього заводу БМУ "Промжитлобуд-2" не мало проектно-кошторисної документації. Причина – суворая секретність споруджуваного об'єкта.

* * *

Наприкінці квітня відбувся черговий партійний штаб з участю членів бюро міськкому партії на чолі з першим секретарем міськкому партії Луценком Віталієм Івановичем. Штаб проходив важко, бо ніхто не виконав соціалістичних зобов'язань, затверджених бюро міськкому партії на перший квартал 1981 року. Луценко В.І. всім погрожував черговим покаранням.

Ми закінчили добудову музею БМУ "Промжитлобуд-2" в 1980 році та виконали ремонт актового залу підвального приміщення. Колектив управління готувався до огляду культури виробництва 1981 року. В управлінні двічі на тиждень працювала лазня. В четвер – для жінок, а в п'ятницю – для чоловіків. Жінки відпочивали в лазні до 24 години ночі, починаючи паритись з 19 години. Іноді вони парились довше і не встигали на останній тролейбус. Тоді гуртом задоволені, веселі розходились по домівках пішки.

Щоп'ятниці в лазні збирались замовники, працівники управління та запрошені друзі, співробітники комбінату, члени державних комісій, керівники міста та члени прибулих комісій з Києва та Москви. Лазню постійно відвідували перший директор радіотехнічного заводу Башмаков Лев Полієвктович, директор автотехнікуму Пашинський Веніамін Феофанович, Мілаш Олексій Іванович, Вакулук Анатолій Федорович, Мучинський Юрій Оксентійович та інші.

Лазня допомагала дружити, відпочивати, спілкуватись. Тут вирішувалось багато важливих виробничих питань.

Управління приступило до розробки п'ятирічного плану на 1981-1985 роки. В план закладалося щорічне зростання обсягів робіт на 7-8%, а за п'ятирічку – до 40%. Окрім цього, запланували збільшити продуктивність праці та заробітну платню на 50%, за рахунок наукової організації праці зменшити кількість непотрібних рухів у роботі та підвищити якість робіт. На базі управління були створені ланки в столярному та механічному цехах, де виготовляли каркаси, сітки, закладні деталі, металовироби та металеві конструкції. Столяри виготовляли опалубку та інші вироби.

БМУ "Промжитлобуд-2" за рік витрачало від 200 до 300 тонн металу та арматури. В управлінні працювало дві бригади монтажників. Весь метал, арматуру, необрізну та обрізну дошку вивозили на базу БМУ "Промжитлобуд-2". На всі будівельні майдани вивозили з бази перероблений метал, арматуру, дошку у вироби або в заготовки.

Таким чином, тільки за рахунок цього заходу ми досягли великої економії металу та дощок. Також підвищувалась продуктивність праці, зростала заробітна платня, зменшувалась собівартість виробів. З метою збереження інвентарю та інструменту для кожної бригади були виготовлені з труби ф 1,5 метра інвентарні інструменталки заввишки 1,8 метра.

Третій ефективний захід, запроваджений в управлінні, – це підготовка до зими. Наше генпідрядне управління обов'язково дві-три житлові або соціальні будови тимчасово склило та підводило до них тимчасовий природний газ для їх опалення. Будови обігрівали газовими горілками, які в кількості 50 штук знаходились на складі. Жодне управління, крім БМУ “Житлобуд-6”, не готувалось до зими.

Тому три місяці першого кварталу 70% всього складу БУ “Опорядбуд” працювало на об'єктах БМУ “Промжитлобуд-2”. За ці місяці воно встигало виконати всі штукатурні роботи на них, вкласти утеплювач на підлогу на поверхах, виконати цементну стяжку під підлогу, виставити внутрішні двері. Разом з ними виконували чорнові електромонтажні та сантехнічні роботи МУ-469, 472, 534.

* * *

На початку квітня почалось будівництво триповерхового адміністративного будинку за межами будівельного майдану радіотехнічного заводу на вулиці Новоросійській. Триповерхова споруда з підвальним приміщенням призначалася для тимчасового перебування робітників дільниці БМУ “Промжитлобуд-2” та відділу капітального будівництва РРТЗ. Два поверхи, перший та другий, були призначені для робітників дільниці БМУ “Промжитлобуд-2”. З них один – для побутових приміщень робітників, а другий – для керівного складу дільниці, кімнат для субпідрядників та штабу, де проводили наради.

Третій поверх займав замовник – відділ капітального будівництва заводу, що будувався. В підвальній частині містилися душові для робітників та сауна. Крім того, збудували гараж на два відділення, який слугував для керівника дільниці як склад та майстерня.

Одночасно зводилося побутове містечко на перехресті вулиць Новоросійської та Московської. В це містечко були зведені побутові вагони всіх управлінь та споруджено два приміщення з екструзійних панелей – їдальня та адміністративне – штаб.

Починаючи з квітня, БУ №39 почало отримувати вагонами екструзійні панелі. Після їх розвантаження в сімдесяти відсотках панелей виявили волосяні та інші тріщини.

Це були перші, експериментальні панелі, які почав випускати завод, що знаходився в Московській області, в місті Вознесенськ. Екструзійна панель мала велику ваду: якщо в ній з'являлась волосяна тріщина, а під час її монтажу

до зимових умов не покрита матеріалом, який би захистив її від потрапляння вологи, то плита втрачала свою міцність.

Сімдесят відсотків отриманих більше трьох тисяч штук екструзійних панелей забракували.

Панелі повинні були відвантажуватись із заводу-виробника обгорнуті, згідно з інструкцією, в поліетиленову плівку. Але в Радянському Союзі не було розвиненої промисловості, котра б випускала поліетилен, балоній та інші пакувальні матеріали.

Радіотехнічний завод планувалося споруджувати переважно з нових, економічних матеріалів, конструкцій та за новими технологіями. Але велика частка в цьому проекті належала неефективним матеріалам та ручним роботам за старою технологією. Недарма в народі кажуть: “До старої машини нові деталі пристосовувати марно, бо вони не тримаються”.

На початку квітня мене викликав до себе перший секретар міськкому партії Луценко Віталій Іванович.

– Ти будуєш будинок Держстандарту? – запитав він, як тільки я зайшов до кабінету та сів на місце, запропоноване ним.

– Так! – відповів я.

– Тоді знай: якщо ти хоч на один карбованець не виконаєш обсягів будівельних робіт по житлу або соціальних будовах у місті, а будуватимеш лабораторію Держстандарту, тебе знімуть з посади та виключать з партії. Зрозумів?

– Так, – відповів я й подумав, що матиму для себе захисника в разі нападок різних високопосадовців.

Рік був важкий, як і всі попередні. Жодне управління міста, крім БМУ “Промжитлобуд-2”, план не виконувало: ні загальний, ні по житлу. Робітників не вистачало. Були часті перебої з поставкою матеріалів. У той час на лабораторії Держстандарту від БМУ “Промжитлобуд-2” працювало всього п’ять монтажників бригади Паная Олександра, три муляри, які закінчували кладку парапетів. На покрівлі не було змонтовано шість тонн металевих виробів, не були виконані градирня та покрівля.

Несподівано керівник комбінату “Рівнепромбуд” наказав протягом одного дня демонтувати баштовий кран. Моє прохання залишити його на три доби для монтажу градирні було марним. Кран демонтували. Монтажна бригада Паная Олександра піднімала металовироби елементами, кожен вагою до 150 кг, краном “Піонер” на дах, а вже там вручну будували два тижні градирню. Кладку мулярі закінчували під краном “Піонер” також декілька тижнів.

Через місяць я всіх робітників зняв з цієї будови. Залишились працювати сім штукатурів фасаду кам’яною штукатуркою, два сантехніки та два електрики, які виконували чорнові роботи, прокладаючи каналізацію та воду, кабелі та проводи з коробками під фурнітуру.

Наприкінці квітня 1981 року директор майбутнього радіотехнічного заводу, котрий мешкав у панельному будинку навпроти новобудови, вирішив вигуляти свого пса і заодно подивитись, як рухається будівництво.

Башмаков Лев Полієвктович у супроводі керівника першого відділу, в минулому працівника КДБ, пішли на будівельний майдан, що розкинувся на колишньому колгоспному полі на площі більше десяти гектарів.

Споруджувався корпус №1. Вже були виконані всі земляні роботи та декілька осей залізобетонних монолітних фундаментів. Крім того, було розпочато будівництво високовольтної підстанції на сто тисяч вольт, а ближче до вулиці Новоросійської зводився корпус №9. Це була котельня з очисними спорудами в її підвальній частині. Підвальна частина корпусу вже була виконана із збірних бетонних блоків. Виконувались монолітні залізобетонні фундаменти під металеві колони, а по них виконувались монолітні залізобетонні фундаментні балки.

Проходячи повз корпус №9, директор РРТЗ зупинився і вигукнув, звертаючись до свого супроводжуючого: “Ти дивись! Ще тільки почали будувати РРТЗ, а вже – диверсія”. Він побачив у забетонованих фундаментних балках, через шість метрів, вставлені дерев’яні дощечки і пальцем показав на них своєму супутнику. “Вони навмисно всунули дошки в бетон”, – сказав директор. Настала тиша. “А давай налякаємо будівельників”, – запропонував керівник першого відділу, і продовжив: “Я зараз викличу опергрупу”.

Управління КДБ було недалеко від будівництва. Через п’ятнадцять хвилин під’їхала машина ГАЗ-69, з неї вискочили три здорових молодих хлопці. Будову ніхто не охороняв. Усі працювали тільки в першу зміну, бо робітників не вистачало.

Наступного дня мене викликали в будівельний відділ обкому партії до інструктора відділу, мого однокурсника, Меркотана Івана Павловича. Він вийняв лист зі свого столу й передав мені, промовляючи: “На, читай та пиши пояснення!”

Я ще таких листів не бачив. Це був звичайний білий глянцевиий аркуш А-4. Зверху, завширшки в десять сантиметрів на всю ширину листа проходила червона смуга, а посередині неї був зроблений напис чорним: “Чекістська перевірка”. Під цим написом був надрукований невеликий текст: “Оперативною перевіркою на будівництві високовольтної трансформаторної підстанції, потужність сто тисяч вольт, було виявлено, що збудована цегляна перегородка в тамбурі площею п’ять м², завтовшки в 1/2 цегли, дала тріщину, а на будівництві корпусу №9 (котельня) в бетоні знайшли шматки дощок. Просимо до винних вжити каральних заходів”.

Цей лист був адресований першому секретарю обкому партії Панасенку Тарасу Івановичу. Прочитавши його, я розреготався. “Ти не смійся!” – зупинив мене Іван Павлович, і розповів: “Після такої перевірки з її результатами озна-

йомлюються всі члени бюро обкому партії під особистий підпис. А тоді цей лист відсилають каральним організаціям для вжиття заходів”.

Іван Павлович вийняв чистий аркуш паперу і наказав написати пояснення. Я написав: “Перегородка площею п’ять м² тріснула, бо на підстанції не була виконана покрівля і її підмочило. Дерев’яна дошка на корпусі №9 знаходилась у бетоні, бо нерозрізну балку розділяла на розрізні”.

Через два дні в штабі будівництва радіозаводу Загорулько І.І. проводив оперативну нараду. Крім інших, розглянули питання про “Чекістську перевірку”. Щоб не поставити в дурне становище Башмакова Л.П. – директора радіотехнічного заводу та чекістів, Загорулько Ілля Іванович у протоколі наради записав: “Секретарю парткому комбінату “Рівнепромбуд” Мучинському І.О. розглянути цей випадок на парткомі”.

Увечері того ж дня був проведений партком комбінату “Рівнепромбуд”, де заслухали мене і прийняли таке рішення: “Звіт прийняти до уваги, а керівника попередити”.

Наступного дня я взяв план фундаментів корпусу №9 (котельня), де тільки на одному аркуші було вісімдесят дві зноски, що означали допущені помилки. Нові деталі були накреслені на інших аркушах, ними й потрібно було користуватись під час будівництва.

Зайшовши до кабінету керуючого комбінатом, я показав йому план фундаментів корпусу №9, вказав на допущені інститутом помилки. Крім того, розповів йому про “Чекістську перевірку” і повідомив, що жоден майстер та виконроб не бажає працювати на будівництві РРТЗ.

Піндюрін Д.П. відреагував миттєво. Він викликав до себе керівника технічного відділу Войтка В.І. та наказав йому: “Підготуй наказ, в якому оголоси собі догану. Після того збери всю проектно-кошторисну документацію корпусу №9 (котельня разом з очисними), завантаж її в машину УАЗ і відвези її директору РРТЗ”.

Войтко В.І. виконав цей наказ. Наступного дня директор РРТЗ з проектно-кошторисною документацією літаком вилетів до Москви, а через чотири дні повернувся в Рівне з новою.

Децю згодом Башмаков Лев Полієвктович приїхав у БМУ “Промжитлобуд-2”, зайшов до мене в кабінет і вибачився. “Ти пробач мені. Я думав, що мій керівник першого відділу жартує і просто вирішив полякати будівельників”, – промовив він.

Я відповів йому: “Після цього випадку за цю заробітну платню та таке ставлення до будівельників жоден майстер, виконроб, керівник дільниці не бажає будувати РРТЗ, бо за тріщини на п’яти м² перегородок ніхто не хоче мати справи з КДБ”.

Башмаков Л.П. мені відповів: “Даю чесне слово, що доки я буду на посаді директора заводу, жоден ваш працівник не буде ображений”. Після того випадку ми домовлялись з усіх питань, хоч вони часто були й нелегкими.

Будівництво РРТЗ рухалось швидкими темпами. Наше управління виконувало монолітні фундаменти корпусу №1, щоб передати їх під монтаж металевих колон, ферм, плит покриття та стінових екструзійних плит. Уже були виконані фундаменти під колони корпусу №1 у вісьмох осях по всій ширині корпусу №1, починаючи від вулиці Новоросійської. БУ №39 почало отримувати з Житомира металеві колони на корпус №1. На початку травня воно приступило до монтажу металевих колон корпусу №1 і протягом двох тижнів змонтувало більше п'ятдесяти металевих колон – там, де були виконані фундаменти нашим управлінням. Монтаж колон БУ №39 виконувало без акта передачі БМУ “Промжитлобуд-2” під монтаж. Я особисто був дуже радий цьому. Але моя радість виявилась недовгою. Керівник БУ №39 через два місяці після закінчення монтажу колон корпусу №1 виставив БМУ “Промжитлобуд-2” штраф на велику суму.

Ніхто з комбінату “Рівнепромбуд” в облвиконком на арбітражний суд не пішов. На суді був присутній я, хоча всі договори з субпідрядними організаціями укладав комбінат і саме в його обов'язки входив контроль за виконанням цих договорів. У комбінаті в штаті був юрист. Я про ці відносини між субпідрядними організаціями та генпідрядним управлінням нічого не знав. За чотири роки моєї праці в комбінаті це був перший випадок.

Жодне субпідрядне управління ніколи не виставляло штраф генпідрядному управлінню за несвоєчасну передачу фронтів робіт під монтаж, а комбінат “Рівнепромбуд” ніколи не виставляв штраф субпідрядним управлінням. Тільки на оперативних нарадах та партійних штабах винні за порушення договорів отримували різні адміністративні та партійні покарання.

Арбітражний суддя в облвиконкомі завжди приймав рішення на користь БУ №39. Моє зауваження про те, що БУ №39 змонтувало колони без письмової згоди БМУ “Промжитлобуд-2”, на суддю арбітражного суду не подіяло, бо таку заборону юрист комбінату “Рівнепромбуд” не вписав у договір. Я звернувся особисто до керівника БУ №39 з проханням не виставляти штраф. Він тільки єхидно посміхнувся й відмовив мені. В результаті “Промжитлобуд-2” було оштрафоване на велику суму.

БУ №39, користуючись слабкістю “Рівнепромбуду”, під час формування державного плану примушувало комбінат виконувати їх побажання. Справа була в тому, що комбінату “Рівнепромбуд” доводився нереальний план, тому його працівники намагались передати в план субпідрядним управлінням якомога більший обсяг будівельно-монтажних робіт, щоб зменшити план виконання робіт власними силами.

Субпідрядні управління під час прийняття річних планів намагались виставляти свої умови. Будови, які вводились у році, приймались механічно, без суперечок. Суперечки виникали при включенні в план будов, які розпочинались. Субпідрядні організації відмовлялись приймати обсяги робіт на не початих будовах. БУ №39 було особливим управлінням, яке виконувало великий

обсяг робіт у складі всього доведеного по комбінату “Рівнепромбуд” плану. Тут працювали висококваліфіковані інженерно-технічні працівники і робітники.

Генпідрядні управління були за кваліфікацією набагато слабшими. Ось чому працівники комбінату “Рівнепромбуд” вимушені були виконувати всі побажання БУ №39. Вони передавали їм лишки металу, залізобетону та інших матеріалів централізовано, підписували договори з ним на передачу фронтів робіт, не запрошуючи для цього керівників структурних підрозділів, ніколи не контролювали виконання графіків передачі фронтів робіт. БУ №39 щорічно виставляло штраф генпідрядним управлінням, які будували промислові будови, на сотні тисяч карбованців. Комбінат “Рівнепромбуд” виплачував ці штрафи мовчки. Ніякі умовляння не допомагали. Комбінату було вигідніше досягнути домовленості з БУ №39, щоб він прийняв собі в план на мільйон більше обсягів робіт, ніж він бажав прийняти. За це комбінат погоджувався віддати йому на сотні тисяч матеріальних ресурсів та виплачувати штрафи на сотні тисяч карбованців за несвоєчасну передачу фронтів робіт під монтаж. Важелів притиснути “Рівнепромбуд” БУ №39 було більше, ніж у комбінату.

Проте, якби комбінат змінив свій стиль керівництва, то все було б навпаки. БУ №39 завдавало чималої шкоди генпідрядним управлінням. Тільки через порушення технології будівельно-монтажних робіт генпідрядні управління виконували на сотні тисяч карбованців будівельно-монтажних робіт не механізовано, а вручну. Під час будівництва заводу тракторних запасних частин робітники БМУ “Промжитлобуд-2” виконували на головному корпусі на сотні тисяч будівельно-монтажних робіт вручну на відмітках від десяти до двадцяти метрів з допомогою блочків, лебідок, кранів “Піонер”, тачок або носилок, підносячи матеріали. І це відбувалось на кожній промисловій будові. Крім того, керівник БУ №39 ніколи не виконував повністю конструктив. Він вихоплював основні обсяги робіт, а шви плит перекриття та покриття, стики колон та ригелів, фарбування металевих виробів, огорож залізобетонних сходів та інші роботи безкоштовно виконували генпідрядні управління. Керівництво комбінату завжди було на боці субпідрядників. При доведенні річних планів не радилися з керівниками генпідрядних управлінь, усе вирішував, займаючи невисоку посаду, працівник комбінату. Чудовий приклад цьому – будівництво критого ринку. На натягнені троси були змонтовані за гачки плити покриття. БМУ-39 повинно було на плити покриття навантажити залізобетонні блоки, натягнувши таким чином троси, та забетонувати шви між плитами. Але цю роботу безкоштовно, під силовим тиском “Рівнепромбуду”, виконувало БМУ “Промжитлобуд-2”.

Після описаної історії з виставленим штрафом я дав собі слово зупинити на своїх будовах свавілля керівника БУ №39.

* * *

Наприкінці травня мене викликали в обласний комітет народного контролю, щоб я дав пояснення про річні збитки за 1980 рік. Головою обласного

комітету народного контролю тоді працював Антоненко Едуард Едуардович. Зайшовши до його кабінету, я побачив на столі матеріали балансової комісії, на якій я отримав сувору догану. Їх надіслали з комбінату “Рівнепромбуд”.

– Як ти міг допустити збитки на шістсот п’ятдесят тисяч карбованців?

Я відповів: “Це збитки за чотири роки від будов, які мені, згідно з наказом комбінату “Рівнепромбуд”, передали всі генпідрядні управління комбінату, діючі та ліквідовані. Таких будов було двадцять. На багатьох з них були неякісно виконані роботи, і їх довелося переробляти, на інших порушили технологію виконання робіт, були опроцентовані обсяги робіт з великою вартістю, а поточні роботи не виконувались. В майбутньому їх треба було виконувати вручну з великими затратами робочої сили.

Майже на всіх переданих БМУ “Промжитлобуд-2” будовах були порушені терміни введення об’єктів у дію, що змушувало вдаватися до штурмівщини. В цьому році управління працювало на нових будовах, їх ми починали з нуля. За перший квартал виконали всі показники господарської діяльності й отримали три прапори”.

Антоненко Е.Е. уважно вислухав мій звіт і сказав: “Дивись, щоб це було востаннє”.

Він викликав до кабінету інструктора Кушнірука Віталія Дмитровича, колишнього виконроба БМУ “Промжитлобуд-2”. Коли той з’явився, Антоненко Е.Е. наказав: “Напиши протокол про збитки БМУ “Промжитлобуд-2” за 1980 рік на 650 тисяч карбованців. Враховуючи те, що керівник БМУ “Промжитлобуд-2” був розглянутий на комісії комбінату “Рівнепромбуд”, де отримав покарання, оголосити йому сувору догану. Цей протокол заховай так, щоб його ніхто ніколи не зміг знайти”.

Відпустивши Кушнірука В.Д., Антоненко Е.Е. звернувся до мене: “Іди працюй!”

Шістсот п’ятдесят тисяч збитків – це побудова шістдесяти квартир. Але всі знали, що я жертва, яка була потрібна системі. Тільки завдяки моїй безкорисливості я продовжував працювати на цій посаді. Бо всі знали, що не мав ні машини, ні власної хати, ні коштів на книжках. Жив чесно та отримував задоволення від того, що більше приносив добра людям, ніж інші, навіть порушуючи іноді закони. Я знав, що мене завжди могли зняти з посади, виключити з партії, але посадити не могли, бо не було підстав. Порушення законів відбувалось без особистої користі. Я отримував десятки доган за те, що допомагав школам, лікарням, дитячим садкам, закладам культури, підлеглим робітникам, будував власну базу і все це робив протизаконно. Бо ж усі прибутки управління забирав комбінат. А він на благодійні заходи коштів не виділяв. Місцева партійна влада вимагала від керівників будівельних управлінь витратити на допомогу кошти, яких не було. Більшість незаконних витрат через майстрів, виконробів списувалась на споруджувані об’єкти, що створювало сприятливі умови для зловживань.

* * *

На будові радіотехнічного заводу застосовувалось багато нових ефективних матеріалів та конструкцій: всі металоконструкції, виготовлені з легованої сталі, мали набагато вищу несучу спроможність при меншій вазі. Це – колони, прогони, ферми. Екструзійні панелі, які на РРТЗ застосовувались для покриття навісних стін та перегородок з розмірами 6м x 1,2 x 0,12м та 3м x 1,2 x 0,12м. Були відсутні залізобетонні фундаменти для монтажу технологічного обладнання. Монтувалось обладнання на спеціальних гумових подушках. На вікна, двері, перегородки застосовувались алюмінієві вироби. Використовувались нові матеріали для опоряджувальних робіт. Основа під фундаменти готувалась шляхом витрамбування ґрунту, що давало економію більше як на тридцять відсотків. Витрамбування виконувалось механізмом, який забиває палі.

Спочатку розкопували котлован під фундамент. У нього засипали щебінь і механізмом його втрамбовували в ґрунт. Міцність основи під фундамент збільшувалась у декілька разів. У цехах на поверхах замість залізобетонних плит застосовувався профнастил з бетонуванням.

* * *

Наприкінці червня я розглядав креслення на будові лабораторії Держстандарту. На очі мені потрапили креслення градирні, розміщеної на даху будинку. Висота градирні становила близько п'яти метрів. Стіни її мали бути виконані з посиленого хвилястого шиферу. Монументальна будова разом з будовою обласної бібліотеки фасадом виходила в парк. Який сором, подумав я. На ЦНТІ, в обласній бібліотеці, які будувались поруч, були закладені дорогі матеріали: дуб, алюміній, граніт, мармур, акмігран. А тут шифер. Я зустрівся з керівником обласного управління капітального будівництва і поскаржився йому на це. Лабунський Анатолій Федорович відразу запропонував мені виписати в нього алюмінієві смуги, що я і зробив.

* * *

На початку липня міністром промислового будівництва був призначений Щепетільников Аркадій Миколайович. Він для знайомства з керівниками комбінатів, трестів почав по черзі викликати їх до Києва, у Мінпромбуд УРСР. Одного дня черга дійшла до комбінату “Рівнепромбуд”. Цю зустріч-знайомство поєднали із звітом комбінату “Про стан власного будівництва”. Власним будівництвом вважалися будови трьох міністерств: “Мінпромбуду УРСР”, “Мінмонтажспецбуду” та “Мінпромматеріалів УРСР”.

У комбінаті за власне будівництво відповідав головний інженер Потапов Анатолій Вікторович. На той час, за планом комбінату, споруджувались два об'єкти: завод попередньо напруженого залізобетону в селі Городок Рівненського району, поряд з будівництвом заводу тракторних запасних частин; компресорна станція на Здолбунівському цементно-шиферному комбінаті.

Залізобетонний завод будувало БМУ “Промбуд-8”, очолюване Яремчуком Євгеном.

До Києва на колегію міністерства поїхала делегація з трьох чоловік: головний інженер “Рівнепромбуду” Потапов Анатолій Вікторович і керівники будівельно-монтажних управлінь – “Промжитлобуд-2” і “Промбуд-8”.

На колегію, яку вів новий міністр Щепетільников Аркадій Миколайович, ми потрапили о 14-й годині. В залі зустріли колишнього керівника комбінату “Рівнепромбуд” Ельберта Олександра Михайловича. Він щойно повернувся з Сибіру і тимчасово працював у міністерстві, чекаючи нового призначення.

Після того, як головний інженер Потапов А.В. відзвітувався про хід власного будівництва за підсумками першого півріччя, ми вчотирьох, троє рівнян та Ельберт О.М., виїхали на берег Дніпра. Там пробули години дві, повечеряли й роз’їхались по домівках.

В Рівне приїхали пізно вночі. А о 9.00 я вже був на роботі, а об одинадцятій годині до нас прийшла обласна комісія з огляду культури виробництва. Оцінила комісія наше управління на 4,4 бала.

* * *

На третій квартал було заплановано введення в дію будинку для мало-сімейних родин. Замовник будинку – газорозрядний завод. Будинок був у гарному стані, але для закінчення всіх будівельно-монтажних робіт необхідно було ще десять календарних днів. На об’єкті працювало сто п’ятдесят будівельників.

Та найбільше ускладнювало справу й робило введення в дію проблемним неповне виконання протипожежних заходів. Не були закінчені роботи з влаштування димовідведення та пожежної сигналізації. Для того, щоб передати під монтаж фронт робіт, потрібно було закінчити всі опоряджувальні роботи й вивезти всіх робітників з будови.

Цей висотний дванадцятиповерховий будинок був другим у місті Рівному. Перший, чотирнадцятиповерховий, височів ще з 1978 року на вулиці Ленінській, навпроти школи №12. Обслуговувала цей будинок львівська пожежна служба, оскільки в Рівному такої служби не було. Щоб ввести будинок газорозрядників у дію, акт державної комісії повинен був підписати представник з пожежної служби Львова, і лише після цього його підписував пожежний інспектор, член державної комісії міста Рівного.

15 серпня в Рівне приїхали два налаштовувачі димовідведення та сигналізації. Вони оглянули будинок, після чого я повів їх у ресторан “Спорт” на обід. За обідом я запитав: “За який час ви зможете виконати наладку, монтаж димовідведення та сигналізацію?” “За місяць”, – відповіли хлопці. І тут же уточнили: “За умови, що на будову буде поданий постійний електрострум. Ми можемо піти вам назустріч і почати монтаж щитів при тимчасовому електрострумі, а також випробувати систему виконаних пожежних робіт за

тимчасовою схемою, подаючи струм. Але капітально систему здамо після її випробування через місяць”.

Я домовився з робітниками-наладчиками, що виплачу їм тисячу карбованців за те, що вони підпишуть акт на два тижні раніше.

Після того я зустрівся з добрим колегою, пожежником капітаном Андрущак Володимиром Миколайовичем і попросив його підписати акт державної комісії по дванадцятиповерховому будинку на вулиці Гагаріна, 14.

Андрущак В.М. відповів: “Я цей акт не підпишу і тобі ніхто його не підпише, хоча ви знаєте, з якою повагою я ставлюсь до вашого управління. Це вперше я вам відмовляю тільки тому, що цей будинок обслуговує Львів. У Рівному немає пожежної машини з драбиною, яка могла б гасити пожежу на висоті, більшій за десятиповерховий будинок”.

Я доповів про все керівнику комбінату “Рівнепромбуд”. Він розгнівався, насварив мене й відпустив. Акт державної комісії по будинку на вулиці Гагаріна, 14 підписали всі члени комісії, крім пожежника.

Другого жовтня я приїхав на будівництво будинку, де провів невелику оперативну нараду. На нараді були визначені терміни закінчення всіх будівельно-монтажних робіт і вивезення з майдану робітників з побутовими приміщеннями.

Після наради я продовжив розмову з виконробом. Несподівано у виконробську зайшов майор, керівник міської пожежної частини, і безцеремонно всівся за стіл виконроба. Ми з виконробом залишилися сидіти збоку стола. За якусь мить пожежник насмішкувато спитав: “Ну що, ваш любий друг Андрущак В.М. не підписав цей будинок?” “Не підписав, але він чесно про це сказав мені напередодні, – відповів я. – А ви – боягуз. Ви за десять років, яких я вас знаю, не підписали жодної будови”, – спересердя додав.

Раптом погляд майора ковзнув у куток, де стояв рулон кольорового дефіцитного лінолеуму. “Який гарний лінолеум”, – промовив він. “Якби ти не був таким боягузом, то я б тобі подарував його для твоєї контори”, – сердитий від власного безсилля промовив я і продовжив: “Мені завжди говорив Андрущак В.М., що ти нікому й ніколи не підписав жодного акта, щоб ні за що не відповідати”.

Я не знав, що майора вже відправили на пенсію й перевели працювати в обласний відділ пожежної інспекції на посаду старшого інженера.

– Давай акт! – голосно сказав майор.

Я здивований таким поворотом справи, поклав йому акт державної комісії на стіл, за яким він сидів. Майор не вагаючись відразу його підписав, а потім встав і сказав: “Виносьте лінолеум до машини!” – і мовчки вийшов з вагона. Виконроб покликав двох робітників, вони винесли рулон до машини. За хвилину почувся шум від їжджаючого авто. Я ж ухопив підписаний майором акт, і чимскоріш поїхав у міськвиконком, щоб отримати рішення про те, що дванадцятиповерховий будинок для малих родин на вулиці Гагаріна, 14 введений у дію в третьому кварталі 1981 року.

З цим актом зайшов до заступника голови міськвиконкому, голови державної комісії Трояна Василя Михайловича. Він акт підписав. Після того зайшов до голови міськвиконкому Користіна Олексія Юхимовича і поклав підписаний акт державної комісії на його письмовий стіл для затвердження. Олексій Юхимович його затвердив. Я з затвердженим актом побіг у протокольний відділ міськвиконкому, отримав рішення на введення в дію будинку для малих родин на вулиці Гагаріна, 14 і поніс його на підпис до голови міськвиконкому.

З підписаним рішенням швидко рушив до машини. На сходах зустрівся з керівником обласної пожежної частини Ткаченком Василем Степановичем. Я привітався з ним, але він не відповів на привітання і відвернувся. Я сів у машину й поїхав на вулицю Лермонтова в УКБ міськвиконкому, де о 14 годині мав відбутись партійний штаб з будівництва, який проводив Користін Олексій Юхимович.

Відкриваючи штаб, Олексій Юхимович, посміхаючись, звернувся до мене: “Ознайом усіх учасників партійного штабу, як тобі вдалось умовити пожежника підписати акт державної комісії будинку, що на вулиці Гагаріна, 14. Бо до мене прийшов керівник обласної пожежної частини, щоб відкликати підпис пожежника. Я йому відповів: міськвиконком зобов’язаний затверджувати підписи, а не відміняти їх”. Всі учасники партійного штабу мовчки посміхнулись.

Штаб пройшов бурхливо, бо розглядалися питання, пов’язані з двома житловими будинками, які необхідно було ввести в дію. На штабі всі питання були вирішені.

Закінчився третій квартал. БМУ “Промжитлобуд-2” за квартал здало три об’єкти й виконало всі планові показники. Були введені будови: дванадцятиповерховий будинок для малих родин на вулиці Гагаріна, 14; дитячий садок комбінату “Рівнепромбуд” на вулиці Комуністичній; будинок “Побутрадіотехніки” на вулиці Комуністичній.

П’ятого жовтня мене викликав голова міськвиконкому Користін О.Ю. і повідомив: “Навколо дванадцятиповерхового будинку ходять всілякі чутки. До мене звернувся керівник обласного управління внутрішніх справ, генерал, з проханням десятого жовтня здати обласним пожежникам пожежні роботи, випробовуючи їх”. “Добре”, – відповів я і вийшов з кабінету.

Приїхавши на будову на вулиці Гагаріна, 14, я зустрівся з бригадиром львівських наладчиків і пояснив йому мету свого приїзду. Бригадир вислухав мене і сказав: “Немає питань. Ми зробимо випробування за тимчасовою схемою, бо постійний струм на будову ще не подали. Але все готове”.

Десятого жовтня на майдані побудованого будинку на вулиці Гагаріна, 14 зібрався натовп людей. Серед них були голова міськвиконкому Користін О.Ю. зі своїми підлеглими, генерал з пожежниками та ще декілька десятків сторонніх глядачів. Пожежники бігали поверхами з раціями. Я піднявся на дванадцятий поверх. Пожежник підпалив датчик, увімкнулось димовидалення.

Пожежник підійшов до пожежного ящика, зняв шланг, підключив його до підведеної труби, розмотав бухту шланга і ствол виставив у вікно. Інший пожежник натиснув кнопку на пожежному ящику. Струм води під тиском полився на натовп. Натовп розбігся. Генерал і голова міськвиконкому постояли ще кілька хвилин, вислуховуючи звіт лейтенанта-пожежника про те, що все спрацювало. Тоді сіли кожен у свою машину і поїхали.

* * *

На початку вересня мене запросив до себе секретар міськкому партії Луценко Віталій Іванович. Коли я зайшов до кабінету, він спитав: “Як просуваються справи в управлінні?”. Хоча добре знав, що ми – єдине управління в комбінаті, яке виконувало план за півроку та інші показники і що мій портрет висить на обласній дошці пошани. Так само знав і про отримані три прапори.

– Нормально! – відповів я. І раптом як грім з ясного неба: “Ти думаєш у цьому році здавати лабораторію Держстандарту?” Я здивовано відповів: “Віталію Івановичу! За вашим наказом на будові працює всього 7-9 робітників. Усі інші зайняті на будовах житла та на особливо важливих об’єктах”.

– Іди! – нічого не пояснивши, сказав Луценко В.І.

Я вийшов, зовсім спантеличений, бо ж чесно виконував наказ Луценка В.І., який він мені дав у квітні.

Через декілька днів у кіноконцертному залі відбувся актив міста, на якому були присутні понад шістьсот чоловік. Раптом, несподівано для всіх учасників активу, в доповіді Луценка В.І. пролунало щось незрозуміле: “Стиль та метод керівництва БМУ “Промжитлобуд-2” не відповідає сучасним умовам і йому потрібно перебудуватись”.

Ця заява викликала нерозуміння в присутніх, особливо в будівельників. Коли оголосили перерву, до мене підійшов Марков А.В., колишній майстер БМУ “Промжитлобуд-2”, а тепер – керівник будівельного відділу міськкому партії. Він якось соромливо, здивовано й співчутливо промовив: “Я завжди пишу в доповіді Луценку В.І. будівельну частину, але такого не писав. Що сталося – не знаю”.

Підходили колеги, керівники управлінь з питаннями: “Що трапилось?”. Я спокійно відповідав: “Так потрібно!”. Хоча на душі було важко від несправедливості. І тут я вирішив зробити неможливе: ввести лабораторію Держстандарту в дію. Хоча добре усвідомлював, що це – утопія. Вся система в комбінаті діяла проти мого бажання.

* * *

Я вже наступного дня зустрівся з замовником лабораторії Держстандарту, її начальником Колосовим Владиславом Васильовичем. Я поставив питання конкретно: “Владиславе Васильовичу, що вам буде, якщо будову Держстандарту

не введемо в дію?” “Мене знімуть з цієї посади”, – спокійно відповів Владислав Васильович. “Тоді давайте ризикнемо разом і здамо об’єкт у цьому році! – запропонував я. – Але для цього ви повинні виконати мої умови!” “Кажіть, які і я готовий їх виконати, якщо зможу”, – відповів Владислав Васильович. “Я вам підкажу, як використати вашу владу, бо у мене в цьому є великий досвід”.

Владислав Васильович уважно слухав мої поради, а я розвивав свою думку: “Владиславе Васильовичу! У ваших руках достатньо важелів впливу. Дуже багато високих керівників зацікавлені, щоб якнайшвидше завершити будівництво. Це – ваше керівництво в Києві та Москві. Ви добра, чесна, авторитетна людина. Якщо ви звернетесь до керівників підприємств міста та області з проханням про допомогу, ніхто вам не відмовить. Ви повинні зробити так, щоб весь Радянський Союз працював на нас”.

– Я готовий! Підкажіть, що робити, – сказав В.В. Колосов.

Я порадив:

– Зателефонуйте в Київ до голови Держстандарту УРСР, попросіть дозволу на закриття до кінця року вашої “контори” з тим, щоб направити ваших працівників на будову. В “конторі” залиште п’ять-сім чоловік на чолі зі своїм заступником. При необхідності просіть допомогу у керівників підприємств міста й області робітниками та майстрами. Попросіть голову Держстандарту, щоб вони допомогли поставити на будову необхідне обладнання та прилади.

Владислав Васильович вислухав мої поради й відразу ж зателефонував голові Держстандарту УРСР, повідомивши його про вимоги будівельників. Голова Держстандарту УРСР погодився з вимогами, бо ця будова була на контролі в Держстандарті СРСР. Крім того, він наказав відділам надавати керівнику Рівненської лабораторії Держстандарту необхідну допомогу.

Реальний стан на будові був жахливим, бо другий секретар обкому партії, який курував її, поїхав на рік у відрядження в Афганістан.

На перше жовтня на будові працювало всього тридцять робітників. Не була виконана підлога по всій будівлі, малярні та лицювальні роботи не починались. Так само на нулі були роботи з виготовлення та монтажу 1600 м² вентиляційних коробів, монтажу обладнання для кондиціонування повітря, обладнання для їдальні. Не завершили монтажних робіт з водопроводу, каналізації, не виставлявся санфаянс, не було зроблене опалення в підсобних приміщеннях, ще не бралися за зовнішні мережі та благоустрій.

За четвертий квартал необхідно було виконати будівельно-монтажних робіт на двісті п’ятдесят тисяч карбованців. Для цього на будові мали працювати сто шістдесят робітників, не рахуючи тимчасових підсобників з лабораторії Держстандарту. Практично це мало бути так: від БМУ “Промжитлобуд-2” – 30 робітників; від БУ “Опорядбуд” – 90: штукатурів-малярів, лицювальників, теслярів, столярів, склярів; від БУ “Спецбуд” – 20 чоловік для виконання зовнішніх мереж та благоустрою; робітників монтажних управлінь МУ-534, МУ-469, МУ-64, МУ-472 та інших управлінь – 45.

Наприкінці вересня на будову вийшло шістдесят працівників лабораторії, вісімдесят відсотків з них складали жінки. Їм видали щітки для побілки стін і стелі та пензлі для фарбування металовиробів, розподілили по поверххах та кімнатах. Вони відразу стали до роботи: ґрунтували вапняною рідиною стелю, стіни кімнат і коридорів, а фарбою – всі металеві вироби. Шість робітників з БУ “Опорядбуд” трьома ручними пульверизаторами білили поґрунтовані поверхні вже начисто.

У четвертому кварталі необхідно було виконати будівельно-монтажних робіт для: БМУ “Промжитлобуд-2” – на п’ятдесят тисяч карбованців; БУ “Опорядбуд” – на шістдесят тисяч; МУ-469 – електромонтажних робіт на тридцять тисяч карбованців; МУ-534 – на п’ятдесят тисяч карбованців сантехнічних робіт; іншим управлінням: МУ-64, “Ліфтмонтаж”, ППА, МУ-472, СУ-49, “Зеленбуд” – на сорок тисяч карбованців.

Жодне управління не обіцяло поставити на будову робітників. На пускових житлових об’єктах та на особливо важливих будовах міста й області не вистачало вісімсот робітників.

Щоб розпочати на будинку Держстандарту опоряджувальні роботи, настелення підлоги, треба було спочатку завершити чорнові сантехнічні та електромонтажні роботи, прокласти 1600 м² коробів вентиляції. На будові працювало всього три електрики і три сантехніки, які прокладали кабелі, проводи, труби водопроводу й каналізації, труби для затягування проводів.

Короби вентиляції на заводі ще не починали виготовляти і не обіцяли зробити це найближчим часом. А без прокладених коридорами усіх поверхів коробів вентиляції неможливо було виконувати підвісну стелю у коридорах, а у кімнатах – опоряджувальні роботи.

Після виступу Луценка В.І. на активі заступник керуючого комбінатом “Рівнепромбуд” Слива Євген Олексійович і головний інженер Потапов А.В. вирішили не давати на будову Держстандарту матеріальні ресурси, мотивуючи це тим, що все одно об’єкт не буде здано.

А це – матеріали на підлогу, лицювальна плитка та багато інших. Але найгостріше стояло питання: як прискорити виготовлення 1600 м² вентиляційних коробів та їх монтаж.

Крім того, не було поставлене обладнання для ідальні та кондиціонування повітря. А невиконання чорнових робіт з каналізації та водопроводу не дозволяло лицювати санітарні вузли та підлогу.

Про ці негаразди я доповів Владиславу Васильовичу. Він запропонував зустрітися ввечері у нього вдома й обговорити справи.

О 19.00 я прийшов до Владислава Васильовича. У нього вже був директор заводу “Сантехніка” тресту “Сантехмонтаж”. Підприємство виготовляло всі вузли та короби для МУ-534. Колись Владислав Васильович, перевіряючи завод, врятував директора Пушку Івана Степановича від великого штрафу. Після того в них зав’язались дружні стосунки. Крім того, директор заводу

подав заяву про звільнення за власним бажанням, і з трестом було домовлено, що її підпишуть з Нового року.

Владислав Васильович розповів Пушці І.С. про свої проблеми й попросив його допомогти. Директор відповів: “Я згоден нікому нічого більше не робити, а виконувати тільки ваше замовлення. Але потужність заводу дозволяє випустити за місяць лише сімсот метрів квадратних коробів”.

Владислав Васильович запитально глянув на мене: “Що робити?” Я запитав у директора заводу: “А якщо утворити другу зміну?” Той відповів: “Можна, але потрібно вирішити два питання: знайти десять робітників-бляхарів та кошти в сумі однієї тисячі вісімсот карбованців для виплати премії бляхарям”. “Кошти на виплату премії присланим бляхарям візьме на себе БМУ “Промжитлобуд-2”. За таких обставин завод виконає замовлення до 15 листопада. Щодо бляхарів, то Владислав Васильович завтра звернеться з проханням до керівників льонокомбінату, фабрики нетканих матеріалів, комбінату хлібопродуктів, газорозрядного і високовольтного заводів і попросить направити по два бляхарі для виготовлення вентиляції для лабораторії Держстандарту”.

Про все домовившись, ми смачно повечеряли, подякували господині за вечерю й розійшлись по домівках.

Через дві доби прислані бляхарі вже працювали на заводі в Городку, а за тиждень на будівельний майдан привезли першу партію вентиляційних коробів.

На будові Держстандарту я тепер щодня о сьомій ранку проводив оперативні наради, на яких були присутні майстри та виконроби субпідрядних організацій, представники від замовника.

* * *

Наприкінці жовтня до мого кабінету зайшов чоловік років сорока п'яти. Привітавшись, він відрекомендувався: “Я головний інженер проекту лабораторії Держстандарту, приїхав з Москви, щоб виконати авторську перевірку на будові. Я прийшов до вас з поганими новинами. Потрібно негайно вивезти робітників з об'єкта. Наш проектний інститут зробив помилку – не заармував простінки цегляної кладки другого і третього поверхів. Будова може завалитись”.

Настала тиша. Через декілька секунд я отямився від почутого і спокійно відповів: “Напишіть мені офіційний припис вивезти робітників з будови, і я негайно це зроблю!”

Відвідувач з мого телефону терміново замовив Москву, голову Держстандарту СРСР. До свого нового, такого високого призначення, той служив у КДБ у Німеччині, то ж можна уявити, як його боялися.

Доки головний інженер додзвонювався до Москви, в моїй голові роїлися невеселі думки: “На будові працює сто п'ятдесят робітників, постійних і тимчасових. До кінця року залишилось менше двох місяців. Щоб здати об'єкт до кінця року, не вистачало ні робітників, ні матеріалів, ні обладнання”.

Задзвонив телефон. Головний інженер проекту підняв трубку і почув суворий голос: “Голова Держстандарту слухає”. Головний інженер проекту тремтячим голосом доповів про ситуацію і поскаржився, що я не хочу вивезти робітників з будови. Чим довше москвич слухав голос у трубці, тим бліднішим ставало його обличчя.

Несподівано він покликав до телефону мене. Взявши слухавку, я почув владний, металевий голос: “Як ви себе поводите! Ви будете особисто відповідати, коли щось трапиться з людьми. Чому не виводите їх з будови?”

– Я негайно виведу робітників, якщо офіційно отримаю листа від головного інженера проекту або телеграму від вас, – відповів я.

Голова Держстандарту СРСР попросив передати слухавку головному інженеру з Москви. Той декілька хвилин вислуховував погрози. Збоку на нього боляче було дивитись: руки у нього тряслись, на зблідлому обличчі виступили краплини поту. Вислухавши порцію погроз, він знову передав слухавку мені. Я відразу запитав у голови Держстандарту: “Що, лабораторію Держстандарту не обов’язково здавати в 1981 році?” “Обов’язково!” – миттєво відповів він.

– Тоді у мене є компромісне рішення. БМУ “Промжитлобуд-2” допоможе зміцнити простінки будови, але щоб ввести об’єкт у дію, необхідна ваша допомога”, – швидко, на одному подиху випалив я і, не зупиняючись, перелічив, що треба зробити: необхідно, щоб протягом двох діб у Рівне з Москви, з проектного інституту прилетіла комісія, в якій будуть конструктор, сантехнік, електрик та інженер зі складання кошторису. Перезатвердити кошторис на сто тисяч карбованців, бо виникли додаткові будівельно-монтажні роботи. З кошторису виключити їдальню, а назвати її кімнатою для приймання їжі, бо відсутнє обладнання. Виключити з кошторису монтаж холодильних машин, бо вони відсутні. Благоустрій навколо будови виконати з бетону, а не з асфальту, бо навколо будови основа ґрунту тут – болото. Наказати відповідним підпорядкованим службам у Москві та Києві допомогти прискорити поставку обладнання та приладів на будову в Рівне.

Голова Держстандарту СРСР відразу погодився з моїми компромісними умовами. Через дві доби з Москви прилетіло п’ять членів комісії з проектного інституту. Головного інженера проекту я більше не бачив.

Під час зустрічі з комісією я запропонував варіант посилення простінків, яке можна зробити, хоча й не зовсім естетично, зате швидко.

Схема посилення цегляних простінків другого та третього поверхів будови з двору була простою. Змонтовані вікна виймались, відправлялись на базу БМУ “Промжитлобуд-2”, де їх за контуром зменшували на п’ять сантиметрів. З швелера №14 робилась рама з трьох боків, а знизу до неї приварювався швелер №30, який слугував підвіконням.

У зварену з швелерів коробку вставляли перероблені вікна, після чого весь блок вставлявся в існуючий отвір. Металеву коробку блоку обтягнули металевою сіткою-“рабицею” та поштукатурили цементним розчином. Знизу в

металевий швелер №30 з мармурової крихти виконали підвіконня. Посилення простінків було виконано за суботу й неділю при морозі вісім градусів.

Колосов Владислав Васильович обіцяв, що через два роки він після введення об'єкта в дію посилить ці простінки за рахунок збільшення товщини їх у бік двору шляхом викладання цегли з фундаментів на висоту трьох поверхів. З точки зору архітектури ці пілястри низу прикрасили будову.

Через тиждень після від'їзду комісії з Москви літаком був переданий новий кошторис, в якому врахували всі зміни, які я просив зробити.

Це було диво. Адже збільшити вартість будови, що коштувала понад мільйон карбованців, згідно з існуючим законом могли або Рада Міністрів Республік, або міністерства та відомства СРСР.

Секретар парткому комбінату “Рівнепромбуд”, який через день був присутнім на оперативних нарадах на будові лабораторії Держстандарту, зустрівся з першим секретарем міськкому партії Луценком В.І. і доповів йому, що керівник БМУ “Промжитлобуд-2” бажає ввести в дію лабораторію Держстандарту. Луценко В.І. відповів Бербенцю В.М.: “Передай усім, що коли це буде зроблено, я прийду й особисто потисну всім руку”.

В грудні 1981 року БМУ “Промжитлобуд-2” необхідно було здати: комплекс колгоспу імені Леніна, санстанцію, комплекс газорозрядного заводу, цех наукового інституту важкого машинобудування.

З кожним днем напруга на будовах комбінату зростала, а продуктивність праці знижувалась. Робітники та лінійні керівники працювали без вихідних, по 10-12 годин щоденно. Вони вже хитались від перевтоми. Партійні керівники погрожували, лякали. Хто мав слабкі нерви і брав погрози близько до серця, отримував передінфарктний стан та інші болячки. Всі високі чиновники ставали нервові, істеричні. Вони часто “накручували” самі себе і зганяли злість на своїх підлеглих.

У лабораторії Держстандарту необхідно було в актовому залі і фойє покласти двісті метрів квадратних дубового паркету. В комбінаті паркету не було, не було і кому його вкладати. Я звернувся до Владислава Васильовича з проханням, щоб він домовився з директором Костопільського домобудівного комбінату про виділення необхідної кількості паркетної дошки розміром 6 м x 0,15 м та лаг під неї.

Наступного дня паркетна дошка була привезена і бригада теслярів, працюючи в дві зміни, вклала її протягом трьох діб.

На будові були відсутні прилади, які випускались у різних містах Радянського Союзу, та частина обладнання. Владислав Васильович щоранку телефонував у Київ, у Держстандарт УРСР, а іноді в Москву. В Києві та Москві через мережу Держстандарту СРСР обладнання та прилади доставлялись у Рівне літаками, іноді навіть безкоштовно. Про такі можливості Держстандарту СРСР навіть Владислав Васильович не підозрював.

Структурні підрозділи Держстандарту функціонували в кожній області СРСР. Вони контролювали якість товарів та обладнання, що випускались усіма

підприємствами Радянського Союзу. Керівнику Держстандарту області варто було тільки зняти телефонну трубку й попросити керівника підприємства зробити якусь послугу, і прохання негайно виконувалось.

Владислав Васильович був чесною та скромною людиною. Він ніколи й на думці не мав використовувати свою посаду для власної користі. Це я порадив йому робити для загальної справи. Я йому говорив: “Владиславе Васильовичу! Не соромся звертатись до керівників підприємств за допомогою. Ти не собі в кишеню береш, а робиш добре, зрештою, державне діло. Ти ж не винний, що тебе поставили в такі умови”.

Практика показала, що я був правий. За існуючої бюрократичної, неефективної, насильницької системи по-іншому діяти не можна було.

Працівники Держстандарту протягом майже трьох місяців праці на будові погрунтували стіни та стелю всіх приміщень, пофарбували всі металеві вироби. Вони розносили по поверххах вентиляційні короби, підносили розчин під час влаштування підлоги з мармурової крихти, прибирали будівельне сміття та виконували інші ручні роботи.

За десять днів був укладений бетон на благоустрій будови, на початку листопада було запущено опалення, наприкінці грудня подали постійний струм, почали виставляти санфаянс. Першим акт державної комісії підписали я та Владислав Васильович – від імені генпідрядника та замовника. Після того його підписав Шевчук Павло Степанович – головний санітарний лікар.

На прохання Владислава Васильовича акт підписав технічний інспектор облпрофради, я ж забезпечив підпис пожежної інспекції, бо всі заходи були виконані, крім пожежної сигналізації. Я написав гарантійного листа, що пожежна сигналізація буде виконана в першому кварталі 1982 року.

Лабораторію Держстандарту ввели в дію. Всі роботи були виконані, проте були претензії щодо якості опоряджувальних робіт. У січні 1982 року я видав, за кошти БМУ “Промжитлобуд-2”, наряд-замовлення БУ “Опорядбуд” на виконання високоякісних малярних робіт на введеній будові Держстандарту. За лютий-березень БУ “Опорядбуд” з цим завданням справилося і наприкінці квітня об’єкт відвідали члени бюро обкому партії.

Цей будинок будувався за кошти, які випросив Загорулько І.І. в Держстандарті СРСР. В 1981 році Рівненська лабораторія Держстандарту була єдиною в Україні, яка здавалась в експлуатацію. Ось чому до неї була така увага з боку Держстандарту УРСР та СРСР.

Двадцять другого грудня відбулась сесія Рівненської міськради, на якій звітувався голова міськвиконкому Користін Олексій Юхимович. Він ішов на пенсію. Це була чудова, порядна людина, талановитий організатор, він усім допомагав, як міг, він був патріотом міста, любив його. Його виступ на сесії був таким:

“Мені 62 роки. Я тягнув лямку двох плугів вісімнадцять років, з них чотирнадцять років у місті Рівному. Це були героїчні дні та роки. За цей час у

2,5 раза виросла промисловість міста. Постали нові мікрорайони льонокомбінату, хіміків, автовокзалу. Населення міста збільшилось удвічі”.

В кінці виступу Користін О.Ю. побажав усім жителям любити своє місто бойової та трудової слави.

Наприкінці грудня була здана санепідемстанція. В першому кварталі 1982 року будову заселили її працівники.

За 1981 рік приписки в БМУ “Промжитлобуд-2” були тільки по будові Держстандарту. Сума їх склала приблизно сорок тисяч карбованців, з яких близько двадцяти тисяч припадало на неякісно виконані опоряджувальні малярні роботи. Інші двадцять тисяч карбованців – це були роботи МУ-534: не повністю був змонтований санфаянс та зовсім не змонтовані змішувачі. МУ-469 не закінчило монтаж електрофурнітури і не підвісило люстри та світильники.

БМУ “Промжитлобуд-2” закінчило рік з виконанням усіх показників і великими прибутками. Крім того, управління приховувало більше як на сто тисяч виконаних будівельно-монтажних робіт на будовах, які не вводились у 1981 році.

В місті Рівному діяли правила. Якщо кураторами будов були другий секретар обкому партії або інші галузеві секретарі, перший або другий секретар міськкому партії, заступники голови облвиконкому, голова міськвиконкому, керівник комбінату “Рівнепромбуд”, головний інженер комбінату та два його заступники, то в них були вимоги: обов’язкова присутність на таких оперативних нарадах або партійних штабах керівника управління. Ні головний інженер, ні заступник керівника не мали права його замінити. Бували випадки, коли керівник БМУ протягом дня брав участь у чотирьох нарадах.

У Рівненську область приїздило багато комісій з Києва та Москви з різними перевітками. Щорічно комісії перевітали: виробничу дисципліну, виконання правил техніки безпеки, збереження соціалістичної власності, дотримання Кодексу праці та стану побутових умов.

Крім того, щоквартально приїздили комісії з Києва або Москви з перевітками введення будов у дію та якості виконаних будівельно-монтажних робіт. У міськкомі й обкомі партії кожну комісію обов’язково направляли з перевітками в наше управління, проте жодного разу БМУ “Промжитлобуд-2” не отримало негативної оцінки.

1982 РІК

Одинадцятого січня в комбінаті “Рівнепромбуд” відбулась перша в новому році декадна нарада. Жодне управління комбінату ще не почало працювати на будовах, запланованих на 1982 рік. Усі були зайняті закінченням будівельно-монтажних робіт на об’єктах, зданих за 1981 рік. На всіх нарадах ці роботи називали “недоробками”.

У зв'язку з тим, що БМУ “Промжитлобуд-2” здало всі будови й виконало річний план будівельно-монтажних робіт як за генпідрядом, так і власними силами, та всі інші показники, керівники інших будівельно-монтажних управлінь доброзичливо жартували наді мною. Я, соромлячись, віджартовувався: “Завжди так не буде”. Після закінчення наради всі учасники виїхали в ліс, де чудово відпочили.

Доведений план будівельно-монтажних робіт за генпідрядом збільшився у 1982 році щодо 1981 року на 42% і склав 8500 тисяч карбованців проти 6500 тисяч карбованців, освоєних у 1981 році.

У січні БМУ “Промжитлобуд-2” план не виконало, як і всі будівельні управління комбінату. Заробітна платня всім робітникам була виплачена згідно з наказом по управлінню. Крім тарифної ставки, наказом було додатково виплачено 50% премії за рахунок фонду введення будов у дію. В управлінні завжди знаходилась у резерві достатня сума коштів. Будівельно-монтажне управління “Промжитлобуд-2” за рік вводило в планові терміни десять-дванадцять будов. За це управління від замовників отримувало чималі премії.

Двадцять дев'ятого січня в комбінаті “Рівнепромбуд” відбувся актив. Мене обрали в президію. Це була велика честь як для мене, так і для управління.

12 лютого в залі міськвиконкому відбувся партійний штаб з питань будівництва житла та соціальних об'єктів. Його проводив перший секретар міськкому партії Луценко Віталій Іванович. Розглядався план будівельно-монтажних робіт на перше півріччя 1982 року. Луценко В.І. повідомив: “Для виконання піврічного плану з введення житла в місті не вистачає десять тисяч квадратних метрів площі. Наше місто не допустять до участі в соціалістичному змаганні між містами та областями України”.

Я сидів на партійному штабі, а в голову лізли думки про труднощі, які постали перед БМУ “Промжитлобуд-2” в 1982 році. План збільшився на 42%. Щоб його виконати, не вистачало, за розрахунками, 30% робітників. У другому півріччі тільки житла потрібно було ввести в дію 24 тисячі м². Я розмірковував, яку допомогу необхідно просити в міста, щоб ввести ці будови та виконати план будівельно-монтажних робіт. Я знав, що допомога студентами та різноробами з підприємств не допоможе.

Луценко В.І. закінчив свою доповідь і запитав у присутніх: “У кого є пропозиції?”. Всі мовчали. Тоді я скочив з місця й вигукнув: “Віталію Івановичу! У мене є пропозиція”. “Давай, давай!” – промовив Луценко В.І. “Я пропоную достроково ввести в дію кооперативний 268-квартирний житловий будинок площею 13000 м² з вбудованим на першому поверсі торговельним приміщенням на вулиці Новоросійській, 2 замість третього кварталу в другому. На цій будові потрібно освоїти за другий квартал один мільйон триста тисяч карбованців”.

Луценко В.І. уважно мене вислухав і промовив: “Ця пропозиція заслуговує на увагу. Давайте запишемо це в протокол штабу”. Після запису моєї пропозиції

в протокол я встав і сказав: “Віталію Івановичу, щоб ввести цю будову в дію будівельно-монтажному управлінню потрібна буде від міста допомога робітниками”. “Що ти пропонуєш?” – перебив мене Луценко В.І. “Призначте від бюро міськкому партії куратором за будовою Чайку Віктора Анатолійовича. Він допоможе робітниками від підприємств міста”. “Пропозиція приймається”, – промовив Луценко В.І. й наказав занести її в протокол. Чайка В.А., після обрання його головою міськвиконкому, вперше був присутній на міському партійному штабі з будівництва. Він був задоволений рішенням штабу, бо ще не знав, що на нього очікує.

Партійний штаб закінчився. Його учасники вийшли до вестибюлю міськвиконкому. Чайка А.В., побачивши мене, промовив: “Завтра на дев’ять годин ранку я тебе чекаю в кабінеті з розрахунками про необхідну кількість робітників”.

Вранці наступного дня я зайшов до Чайки В.А. та поклав два варіанти надрукованого розрахунку. В першому варіанті підприємства міста Рівного повинні були передати будівельникам 350 робітників за спеціальностями, вказаними в розрахунках.

Другий варіант – кожному підприємству визначити обсяг робіт для виконання. Чайка В.А. уважно роздивився обидва варіанти й здивовано вигукнув: “Ти що, дурний?”.

Пролунав телефонний дзвінок. Чайка В.А. підняв слухавку. Прямим телефоном дзвонив Луценко В.І. Чайка В.А. підвівся і розмовляв стоячи. “Дякую, дякую”, – повторював, очевидно, відповідаючи на якесь привітання. Раптом Чайка В.А. посміхнувся, і сказав у трубку: “Віталію Івановичу! У мене в кабінеті сидить керівник БМУ “Промжитлобуд-2”. Він приніс список про допомогу на триста п’ятдесят робітників за професіями з підприємств міста”. Чайка В.А. вирішив поглузувати з мене за розрахунок. Проте Луценко В.І. спокійно відповів: “Потрібно допомогти!”. І тільки тепер Чайка В.А зрозумів, що це не сміх і не жарти, а важка щоденна праця.

В березні, в день мого народження, о восьмій годині ранку зателефонував перший секретар міськкому партії Луценко В.І. й поздоровив мене. Він сказав: “Ваше управління на піднесенні. То ж бажаю всього найкращого”. О 9.00 мене привітав Чайка В.А., а в обід – колектив. За традицією, яку я ввів, співробітники заходили до мого кабінету з букетом квітів і вітали мене. На моєму столі стояло три пляшки шампанського та лежало два кілограми шоколадних цукерок. Святкування тривало п’ятнадцять хвилин, і всі йшли на обід.

Після прийняття рішення на штабі про введення в дію в другому кварталі кооперативного будинку на вулиці Новоросійській, 2 всі субпідрядні управління почали звозити на будову робітників.

На перше березня в чотири під’їзди, розташовані фасадом на вулицю Московську, був підведений природний газ. Усі ці під’їзди були передані субпідрядним організаціям під виконання ними будівельно-монтажних робіт, а саме: БУ “Опорядбуд”, МУ-534, МУ-469, МУ-472, МУ “Ліфтмонтаж”.

БУ “Опорядбуд” привезло на чотири під’їзди чотири штукатурні станції й поставило на кожен під’їзд бригаду штукатурів. Крім того, забезпечили дві бригади теслярів, які почали встановлювати двері в кімнатах, вкладати утеплювач по перекриттях та закачувати стяжки цементним розчином поверх укладеного утеплювача під влаштування паркетної підлоги. Одночасно приступили до роботи робітники МУ-534, які виконували роботи з монтажу опалення, води, каналізації та газу. МУ-469 зайнялося електромонтажними роботами, МУ-472 влаштувало телефон та радіо, а БУ “Ліфтмонтаж” монтувало ліфти. Бригада лицювальників БУ “Опорядбуд” почала лицювання стін туалетів і ванних кімнат та вкладання підлоги з плитки.

Сім під’їздів, які фасадом виходили на вулицю Новоросійську, на перше березня перебували в такому стані: на трьох під’їздах був виконаний перший поверх, а на чотирьох – змонтоване підвальне приміщення та перекрите плитами перекриття. На будові працював один баштовий кран, під яким з понеділка по п’ятницю була організована тризмінна, а в суботні дні – двозмінна робота.

В березні змонтували ще один баштовий кран на одній колії з першим. Під них поставили три бригади мулярів, кожна бригада під двома баштовими кранами.

На початку квітня на будові працювало вже триста двадцять робітників та п’ятдесят-шістдесят студентів або учнів ПТУ. Вони виконували підсобні роботи: копали рівчаки під прокладку мереж, прибирали сміття тощо. До виконання зовнішніх мереж приступило БУ “Спецбуд”.

На початку квітня Чайка В.А. почав проводити щоденні оперативні наради. Я ще раз порадив йому не наганяти на будову робітників підприємств, а вимагати від підприємств виконувати доведені нами обсяги робіт. Чайка В.А. зі мною погодився.

В БМУ “Промжитлобуд-2” надрукували всі обсяги робіт, що їх повинно було виконати кожне підприємство, яке брало участь у будівництві будинку. Їх я особисто погодив з керівником кожного підприємства. В основному це були підприємства комунального господарства (саме для них і зводився цей будинок під назвою “Комунальник”): тролейбусний парк, водоканал, міськгаз, готельне господарство та багато інших.

На багатьох оперативних нарадах був присутній начальник обласного управління комунального господарства Шапран Іван Кузьмич.

Підприємствам визначили такі роботи: вкладання паркетної підлоги в кімнатах будинку; вкладання лицювальної плитки на стінах та підлозі в туалетах і ваннах; виконання малярних робіт у квартирах.

Крім того, підприємства комунального господарства направили на певний термін зварювальників, слюсарів-сантехніків та електриків у МУ-534, МУ-469.

Голова міськвиконкому Чайка В.А. прислухався до моїх порад. За його керівництва я вдруге відчув ефективну допомогу будівельникам. Вперше подібний стиль я побачив у 1977 році у другого секретаря обкому партії

Загорулька Іллі Івановича під час будівництва гуртожитку льонокомбінату на вулиці Льонокомбінатівській, 15. Тоді Загорулько І.І. доручив директору льонокомбінату Долгову Віталію Олександровичу виконати у двомісячний термін на двох блоках дев'ятиповерхового будинку площею п'ять тисяч м² малярні роботи в кімнатах, лицювальні – в душових, вкласти підлогу в кімнатах, коридорах, туалетах та в душових. Льонокомбінат у термін виконав усе і будова була введена в дію без недоробок. Цей метод був протизаконним, але економічно ефективним.

Щорічно, протягом багатьох років, бюро міськкому партії спільно з міськвиконкомом приймало рішення про допомогу будівельним підприємствам студентами та робітниками з підприємств. Протягом року підприємства та організації виділяли від п'ятисот до тисячі робітників безкоштовно. Але така допомога користі майже не приносила, а іноді завдавала шкоди.

Партійні керівники на всіх активах, різних нарадах, штабах різко критичували керівників генпідрядних управлінь за незадовільний стан у будівництві, за те, що не виконуються обсяги будівельно-монтажних робіт. Вони дорікали керівникам будівельних управлінь за незадовільне використання робітників з підприємств, присланих будівельникам на допомогу.

У виступах секретарів міськкому партії часто повторювалися слова: “Вам на будови міста була направлена така кількість безкоштовних робітників з підприємств, яка дорівнює чисельності двох будівельних управлінь. Але виконання обсягів будівельно-монтажних робіт не збільшилось, продуктивність праці не виросла. Це говорить про незадовільне використання тимчасових робітників на будовах міста”. В доповідях наче все говорилося правильно. Але нікого не цікавили причини незадовільного використання тимчасових робітників. Владі потрібен був майдан для критики будівельників. Вони уникали вирішувати питання економічними, стимулюючими методами. Адміністративна система керівництва в будівництві себе пережила. Будівельна галузь вимагала негайних змін: демократії, стимулювання, справедливості, бо в “неволі не розмножуються”.

* * *

На початку другого кварталу мешканці чотирьох під'їздів кооперативного будинку “Комунальник” звернулись до мене з проханням дозволити їм з матеріалів будівельного управління власними силами виконати малярні, лицювальні роботи та паркетну підлогу. Я погодився на цей експеримент і роздав їм ключі від квартир. Багато з них взяло відпустки. Вони наймали кращих спеціалістів з БУ “Опорядбуд” та з “Промжитлобуд-2”, які в другу зміну, за добрі гроші виконували в квартирах роботи відповідно до смаку господаря. На цих чотирьох під'їздах експеримент вдався. Всі квартири були зроблені якісно і в строк. Кожен мешканець квартири видав по три довідки. Претензій немає до: будівельних, сантехнічних, електромонтажних робіт.

На початку травня я провів нараду з виконробами та майстрами на житловому будинку “Комунальник”. Стан справ на будові був незадовільним. Роботи виконувались неякісно, продуктивність праці падала, будинок завалений сміттям, змішаним з будівельними матеріалами. Було прийняте рішення: “Залишити дві бригади в другу зміну та за додаткову заробітну платню викинути із семи під’їздів з усіх поверхів будівельне сміття, навантажити його на самоскиди та вивезти на звалище”. Крім того, вирішили зняти з радіотехнічного заводу на будову житлового будинку робітників для допомоги БУ “Опорядбуд” у вкладанні підлоги з паркету.

12 травня я з букетом квітів зустрівся з директором радіотехнічного заводу Башмаковим Львом Полієвктовичем. Поруч з ним був його заступник Юрчук Володимир Семенович з подарунком у руці та ще один незнайомий. Всі зупинились. Я запитливо подивився на них. “Прощаємось!” – пояснив Юрчук В.С.

Я заскочив додому, взяв пляшку горілки, сувенір на пам’ять і поїхав на проводи. Лев Полієвктович був чудовою людиною, грамотним керівником. Він постійно брав на себе відповідальність у вирішенні всіх питань. Його направили в Росію директором великого військового заводу, хоч він не бажав покидати Рівне. Він сказав мені: “Мене запросили в ЦК КПРС. Я погодився”.

Проводи відбулись у лазні БМУ “Промжитлобуд-2”. Присутніми на проводах були: я, мій заступник Нікітчук В.З., Юрчук В.С., Масніцький В.М. та два незнайомці – колеги Башмакова Л.П.

14 травня відбулася нарада на майдані Монумента Слави. З’їхалось багато легкових машин. Присутні були: замовники, проєктанти, будівельники. Чайка В.А. перебував у поганому гуморі, всіх сварив. Присутні опустили голови і мовчки стояли. Ніхто нічого не робив через відсутність проектно-кошторисної документації та фінансування.

О 14.00 я зайшов до Чайки В.А. з проханням виділити з підприємств міста два зварювальники та п’ять робітників на будівництво Монумента Слави для виконання підготовчих робіт. Чайка В.А. був не в гуморі від безсилля щось зробити. Він промовив: “Став своїх робітників!” Я здивовано вийшов з кабінету. В БМУ “Промжитлобуд-2” робітників не було, всі працювали на будівництві житлового будинку “Комунальник” по десять-дванадцять годин та кожну суботу.

Я зрозумів, що Чайка В.А. передумав продовжувати будувати Монумент Слави через відсутність проектно-кошторисної документації.

Наступного дня я знову зайшов до Чайки В.А. й попросив, щоб він наказав замовнику – “Облпобутуправлінню” видати будівельникам дозвіл на знесення приватного будинку, щоб розпочати будівництво будинку побуту на площі критого ринку. “Я дозволяю!” – вигукнув Чайка В.А. і продовжив: “Вночі господаря виселили”.

Я поїхав на будівельний майдан майбутнього будинку побуту. Там я дізнався, що господар приватного будинку, призначеного на знесення, відправив

уночі телеграму на ім'я Брежнєва Л.І. зі скаргою на незаконне виселення. З Москви до ранку прийшла відповідь: “Припинити виселення до рішення Верховного суду!”

Цей випадок переконливо показав, як влада вимагала від будівельників виконувати ще й обов'язки замовника та інших служб.

У країні розпочалась фінансова криза, що боляче вдарила по будівельниках та підприємствах. Банки припинили видавати позики. Оплата за виконані будівельно-монтажні роботи проводилась тільки після закінчення та введення в дію етапів робіт та комплексів, а також будов у цілому. Через незадовільний фінансовий стан у комбінаті “Рівнепромбуд” почались перебої з постачанням будівельних матеріалів та наданням різних послуг.

14 жовтня на будівництві радіотехнічного заводу робітники простояли три доби через непоставку бетону з заводу, бо був відсутній цемент. “Рівнепромбуд” не виконував план. Відставання за чотири місяці склало декілька мільйонів карбованців.

На комбінаті “Рівнепромбуд” та в будівельних управліннях річні плани збільшувались за рахунок введення нових будов. Тільки в БМУ “Промжитлобуд-2” план збільшився в середині року на шістсот тисяч карбованців без додавання матеріальних ресурсів.

Багато партійних чиновників почало керувати будівельною галуззю, а керівники “Рівнепромбуду” та будівельних управлінь перетворились у виконавців їх доручень. Керівникам будівельних управлінь неможливо було нічого спланувати, їм потрібно було, як пожежникам, думати, як виконати рішення партійного штабу та оперативних нарад, що відбувались на промислових, особливо важливих та престижних будовах міста й області. Багато таких будов перебувало на контролі ЦК КПУ та ЦК КПРС. На кожному штабі або нараді на промислових будовах у протоколі кожному керівнику будівельного управління записувались десятки доручень з чітко визначеним терміном їх виконання.

Настали жахливі часи. З одного боку – криза. Через своєчасну поставку матеріалів деякі бригади простоювали по декілька діб. Робітників катастрофічно не вистачало. Партійні керівники міста направляли на допомогу будівельникам з підприємств та організацій сотні людей, які нічого не тямали у будівельній справі. Ці робітники копали, носили, навантажували, розвантажували та прибирали сміття. Кожен керівник будівельного управління одержував протягом тижня на нарадах на будовах та штабах до десятка різних покарань. Вони перетворились у хлопчиків для побиття. Їх могли ображати, принижувати, карати десятки керівників, часто-густо на підставі брехливої інформації, наданої десятками підлабузників.

На 24 травня на будові кооперативного будинку на вулиці Новоросійській, 2 склалася така ситуація: не укладено 3500 м² паркетної підлоги; не виконано 8000 м² штукатурних робіт і 50% опоряджувальних робіт у семи під'їздах; опоряджувальні роботи в магазинах та їдальні першого поверху площею 1600 м²;

не побудовані холодильні камери та складські приміщення в підвалі площею 1600 м²; не завезено та не змонтовано обладнання в магазинах та їдальні; не змонтовані ліфти у семи під'їздах та не закінчені сантехнічні та електро-монтажні роботи.

Я приймаю рішення зняти нишком з будівництва радіотехнічного заводу бригаду штукатурів та бригаду теслярів-бетонників. Мешканці чотирьох під'їздів майже закінчили всі роботи й видали довідки про те, що претензій до будівельників не мають. Усі чотири ліфти вже діяли. Багато сімей самовільно заселилось у цих під'їздах. Мешканці семи під'їздів також вирішили допомагати будівельникам і виконати у своїх квартирах певні роботи.

Але я зробив велику помилку, погодившись на їх допомогу. Часу залишалось мало, а десять відсотків власників квартир не тільки не допомагали, а навпаки, перешкоджали швидше закінчити будівельні роботи.

Одному не сподобалась шалівка до дверей, бо побачив на ній сучок. Він позривав свою шалівку, поламав її та зняв шалівку у свого сусіда. Іншому не сподобались двері, він узяв сокиру, пошкодив їх і викинув у коридор. Третьому не догодили з ванною: він викинув її в коридор, а демонтовану сусідську затягнув собі.

Побачивши таку “допомогу”, я поставив на кожен під'їзд по вартовому зі своїх робітників. Жодного мешканця без отримання довідок у квартиру не пускали. Після закінчення зміни всі під'їзди зачинялись.

Адміністративний метод гальмував будівництво. Ніхто не відповідав за поставку матеріалів на будови. Партійні організації давно б розігнали всіх керівників будівельних управлінь за невиконання планів з будівництва та за несвоєчасне введення будов у дію, якби їх було ким замінити. Резерв керівників управлінь був невеликий, бо мало хто мав досвід керівної роботи.

Керівника БУ “Спецбуд” Качура Івана Семеновича знімали декілька разів. Але, не знайшовши на цю відповідальну, важку посаду нового досвідченого керівника, знову повертали Івана Семеновича на попереднє місце.

Будівництво Монумента Слави розпочалось у 1982 році. “Трест-майдан” виконав фундаменти під стелу. Бетонні блоки для стели доручили виготовити залізобетонному заводу “Поліссяводбуд”, а контролювати їх виготовлення та розміри – “Укрґентізу”. Але всі готові блоки виявились бракованими. БУ №39 змонтувало баштовий кран, яким за два місяці змонтували стелу з блоків.

У цей час на будівельний майдан завозили граніт на кути стели з Клесова, а плити – з Житомира. Влітку вийшла постанова ЦК КПРС про тимчасову заборону будівництва монументальних та спортивних споруд.

Десятого червня отримав травму бригадир МУ-534. Металевий ящик, який скинули з сьомого поверху, впав на нього, коли він стояв на балконі другого поверху. Травма виявилась тяжкою.

На будові РРТЗ три доби бригади не отримували бетону. Всі нервували, безсилі примусити постачальників своєчасно поставляти матеріали. Перебої

з поставкою матеріалів стали нормою. Виробнича дисципліна погіршилась. Кількість випадків її порушення збільшилась. З'явилися випадки пияцтва на робочому місці та інші порушення.

На огляді культури виробництва 1982 року БМУ “Промжитлобуд-2” отримало оцінку 4,4 й поділило місця від четвертого до шостого серед п'ятдесяти трьох будівельних організацій міста.

28 червня відбулась оперативна нарада на будинку “Комунальник”. Усі учасники наради були втомлені. Ніхто не огризався, не сварився. За п'ять місяців виконали обсяги будівельно-монтажних робіт на суму 1250 тисяч карбованців. Такого темпу ще не було на жодній будові міста.

О 14.00 на будові на вулиці Новоросійській, 2 без попередження вимкнули струм. Почали міняти трансформатор. Чотириста робітників залишилися без роботи. Струм обіцяли подати о вісімнадцятій годині. Я наказав головному механіку БМУ “Промжитлобуд-2” терміново у повітрі через вулицю Новоросійську перекинути кабель та підключитись до іншого джерела. Головний механік Ляхович Л.Р. подав через годину струм з рубильника радіотехнічного заводу.

* * *

Другого липня відбулася нарада на будові Монумента Слави, її проводив заступник голови облвиконкому Кисіль М.Є. Після наради я поїхав в управління. Щойно зайшов до кабінету, пролунав телефонний дзвінок. Телефонував керівник комбінату: “Терміново їдь у колгосп імені Леніна, там працює державна комісія”.

Державна комісія обласного управління сільського господарства працювала дві години. Акт не підписала, бо в замовника було відсутнє обладнання.

Четвертого липня, в суботу, на будівництво будинку на вулиці Новоросійській, 2 вийшло на роботу всього сорок вісім робітників. З БУ “Опорядбуд” не з'явилася жодна жінка. Вони за три місяці втомилась працювати щосуботи. О 14.00 зібрали уповноважених кооперативу на збори з питання підписання акта державної комісії. Голова кооперативу власної думки не мав. Я доповів уповноваженим: “Якщо ви підпишете акт державної комісії, то протягом десяти днів усі будівельні роботи будуть закінчені. Якщо ж не підпишете, то всіх робітників знімуть на інші будови, а кожне управління залишить на будові від трьох до п'яти чоловік і процес розтягнеться до кінця третього кварталу”. Я також доповів, що будівельники вже отримали 184 довідки з 268, що в тих квартирах усі роботи закінчені і претензій немає. Я говорив правду.

Думки уповноважених розділились. Вісімдесят відсотків було “за” підписання, а 20% – “проти”. Через п'ять годин мого вмовляння голова кооперативу акт державної комісії підписав за умови, що я дам гарантійний лист, що всі роботи будуть закінчені і довідки від мешканців квартир отримані протягом

п'ятнадцяти днів. Я повинен був передати кооперативу 200-літрову бочку з білою фарбою – безкоштовно.

Акт голова кооперативу підписав о дев'ятнадцятій годині. Наступного дня вранці я поїхав у міськвиконком до Чайки В.А., щоб доповісти йому про підписання акта.

– Добре! – відповів Чайка В.А. – Ми чекаємо комісію з Москви з перевірки зданих за перше півріччя будов, а тому остерігаємося вводити цей будинок, хоча бажання є.

П'ятнадцятого липня з Москви приїхав представник Держбуду СРСР. У супроводі голови державної комісії, першого заступника голови міськвиконкому Трояна Василя Михайловича і ще кількох чиновників о чотирнадцятій годині завітали на будівельний майдан будинку “Комунальник”. Комісія обійшла будинок навколо. Сім під'їздів, які фасадом були повернені вбік вулиці Новоросійської, були зачинені: там ще не закінчили будівельні роботи. Благоустрій та озеленення було виконано.

Представника Держбуду повели в перший під'їзд, ліфтом піднялися на дев'ятий поверх. З одинадцяти ліфтів було змонтовано вісім.

У четвертому під'їзді вже незаконно вселилось тридцять відсотків мешканців. На дев'ятому поверсі представник з Москви подзвонив в одну з квартир. Двері відчинив господар та запросив усіх зайти до помешкання.

– Ні, ні! – заперечив москвич і запитав у господаря: Ви задоволені?

– Дуже! – відповів той.

З порога було видно паркетну підлогу, що виблискувала лаком.

Після відвідин четвертого поверху в третьому під'їзді члени комісії залишились задоволеними.

Зайшли в магазин. Усе обладнання було розставлене, але не підключене, всі будівельні роботи – виконані. Комісія постояла кілька хвилин, вийшла з нього й попрямувала до машин.

Раптом з магазину вибігла завідуюча, репетуючи на всю вулицю: “Не підписуйте магазин, бо підвал не закінчений!” Комісія повернулася назад і спустилася у підвал. Там працювало п'ятдесят будівельників: муляри, штукатурки, електрики, сантехніки. Завідуюча магазином продовжувала: “Не підписуйте магазин!” Я підійшов до неї і сердито сказав: “Не репетуйте! Ніхто нічого не підписує, це представник з Москви приїхав перевірити, як ми будуємо”.

Але завідуюча не вгамовувалась. Проте на неї ніхто не звертав уваги. Комісія вийшла з підвалу й пішла до машин.

Вже була четверта година пополудні. Голова комісії Троян В.М. запросив представника з Москви відвідати лазню. Гість погодився. Лазня знаходилась на базі БМУ “Промжитлобуд-2”. Славно попарившись, усі сіли за стіл в окремій кімнаті відпочинку. Після кількох келихів горілки я запитав у москвича: “А що було б, якби ми ввели будову в другому кварталі?” “Будинок гарний, але незакінчений. Я бачу, що ви доклали багато зусиль і зробили за короткий

час неможливе, але я зняв би його з введення. Уявіть собі, я підписую будинок і їду до Москви, а за мною вслід летить скарга незадоволеного мешканця кооперативу, який вклав свої кошти, зароблені довголітньою працею”, – сказав він.

Кооперативний будинок на вулиці Новоросійській, 2 на 268 квартир з вбудованими магазинами та їдальнею був введений у дію у другому кварталі. Житлова площа його склала 13000 м², торгова – 1600 м².

За чотири з половиною місяці на цій будові виконали робіт на суму 1300 тисяч карбованців. На спорудженні цього будинку будівельники набули чималого досвіду. На “Комунальнику” продуктивність праці робітників БМУ “Промжитлобуд-2” зростає вдвічі за рахунок зменшення простоїв, своєчасного визначення конкретних завдань для кожного робітника та повного забезпечення матеріальними ресурсами.

З кожним роком працювати ставало важче, особливо в будівельній галузі. Адміністративні методи вже не діяли ефективно, економічні ж дії були відсутні. Доведені плани були нереальні, вони не забезпечувались необхідними матеріалами. До збереження матеріалів ставились зі злочинною байдужістю. Багато обладнання, яке надходило на виробництво, роками не впроваджувалось, а іноді просто списувалось. Виробнича дисципліна падала. З геометричною прогресією зростала кількість негативних явищ: злочинство, хабарництво, приписки, брехня, пияцтво, блат, телефонне право.

Держава почала застосовувати ринкові чинники у фінансах, не змінюючи стиль та методи керівництва. Партійні керівники почали втручатись у ринкові відносини.

Другий секретар обкому партії Загорулько Ілля Іванович викликав до свого кабінету директорів Здолбунівського цементного заводу та Костопільського домобудівного комбінату і наказав їм без оплати відпустити: цемент, шифер та столярні вироби комбінату “Рівнепромбуд”, оскільки той перебував у важкому фінансовому стані. Партійні органи втручались у банківську систему, наказуючи їм порушувати закон. Місцева влада адміністративно вже не могла управляти, а лише заважала державі впроваджувати ринкові умови.

Двадцять першого липня в кіноконцертному залі відбувся актив міста. На сцені в президії сиділи члени бюро міськкому партії. З доповіддю виступив перший секретар міськкому партії Луценко Віталій Іванович. Він виголосив: “Кожен злочин, який попадеться на злочинстві в особистих цілях, буде суворо покараний. А той, хто іноді й знехтує законом, але не заради особистої користі, а для користі суспільства, може розраховувати на поблажливість бюро міськкому”.

Після обговорення доповіді слово надали першому секретарю обкому партії Панасенку Тарасу Івановичу. Він сказав: “Місту потрібно підготувати заходи до святкування 700-річчя Рівного та сорокаріччя перемоги у Великій Вітчизняній війні. В цих заходах необхідно передбачити будівництво нових шкіл, дитячих садків, допомогу гуртожиткам та лікарням”.

Будова житлового будинку на вулиці Ленінській, 277 перебувала в дуже важкому стані. Необхідно було виконати тисячу м³ цегляної кладки. Мулярі працювали у три зміни. Щоб прискорити передачу фронту робіт субпідрядним організаціям, було прийняте рішення: три останні поверхи житлового будинку для молодих родин перекрити без влаштування на поверхах перегородок, залишаючи на перекриттях цеглу. Таким чином, до влаштування покрівлі приступили на два тижні раніше.

Бригади мулярів підвищили продуктивність праці порівняно з 1981 роком з 1,2 м³ кладки до 1,6 м³ кладки цегли за зміну на одного робітника.

На будівництві радіотехнічного заводу не вистачало ані робітників, ані матеріалів. Простої стали звичним явищем. Плани на цій особливо важливій будові не виконувало багато субпідрядних організацій. Керівник комбінату “Рівнепромбуд” звернувся до другого секретаря обкому партії Загорулька Іллі Івановича, щоб той допоміг ввести в дію перший комплекс РРТЗ. У Загорулька І.І. був свій метод впливу на підлеглих: наганяти на них страх. У його арсеналі для цього були десятки способів. Однак Загорулько І.І. нікому не мстився, не був злопам’ятним.

23 листопада на радіотехнічному заводі відбувся партійний штаб під керівництвом Загорулька І.І. На ньому був складений протокол із 64 пунктів з точним терміном його виконання. Ввечері відбувся партком комбінату, на якому мені оголосили другу догану, а керівнику МУ-534 висловили недовіру.

27 листопада відбувся другий партійний штаб на радіотехнічному заводі. Попередній протокол був виконаний не повністю. І.І. Загорулько розгнівався, в нього почалась істерика. Всі мовчали. Коли він заспокоївся, до нього звернувся керівник комбінату Піндюрін Д.П. з проханням перенести невиконані пункти в новий протокол. Новий протокол складався з 38 пунктів.

2 грудня відбувся черговий, третій партійний штаб. З 38 пунктів було виконано 24. Штаб тривав три години, але спокійніше. Всі зрозуміли, що котельню запусять через три доби. Робітники щоденно працювали по дванадцять годин, а також у суботу й неділю. Керівники генпідрядних управлінь постійно перебували під наглядом різних кураторів. Куратори були від тресту “Рівнепромбуд”, від бюро міськкому партії, облвиконкому та обкому партії, обласного та міського комітетів народного контролю. Вони втручались у будівельний процес. Кожен куратор вимагав, щоб робітників, яких не вистачало, додавали на закріплену за ним будову. В перший пусковий комплекс радіотехнічного заводу входили: механічний цех корпусу №1, побутовий шестиповерховий комплекс №6, котельня та очисні споруди корпусу №9, трансформаторна підстанція на сто тисяч вольт, огорожа заводу.

На будові радіотехнічного заводу протягом року БМУ “Промжитлобуд-2” та субпідрядні управління БУ-39, МУ-534, МУ-64, БУ “Опорядбуд”, БУ “Спецбуд”, Управління механізації працювали у дві зміни. Керівники дільниць, виконробі, майстри теж перебували на будові по 10-12 годин, а в четвертому кварталі – всі суботи та неділі.

Наприкінці грудня керуючий комбінатом “Рівнепромбуд” дав мені чергового прочухана: “Я знаю, що ти бажав би ці дні краще відсидіти за ґратами, щоб уникнути всього цього жахіття і відпочити”.

А ще в “Рівнепромбуді” був виданий наказ: “БМУ “Житлобуд-6” передати БМУ “Промжитлобуд-2” площу під будівництво житлового будинку на вулиці Ленінській, 263”. Цей будинок почали споруджувати в третьому кварталі. Виконали земляні роботи й на цьому все закінчилось.

Будинок на вулиці Ленінській, 263 був кутовим, вставкою між двома вже збудованими дев’ятиповерховими панельними будинками. З їх підвалів на будівельний майданчик майбутнього цегляного будинку постійно витікали фекальні нечистоти. Звідси вони потрапляли на вулицю Ленінську, яка знаходилась на відмітці в один метр нижче від будівельного майдану.

Місцева влада протягом півроку каналізацію в будинках не ремонтувала. Взимку фекальні нечистоти створювали небезпеку. Триста метрів вулиці були постійно покриті фекальними стоками.

Плановий термін будівництва цього будинку – п’ятнадцять місяців. Залишилось дев’ять місяців. Наприкінці грудня БУ “Житлобуд-6” передало БУ “Житомирспецбуд” земельну ділянку для забивки паль під побудову фундаментів. Земельна ділянка перетворилася в болотисте місиво. Одночасно БУ “Житлобуд-6” передало цей майдан БМУ “Промжитлобуд-2”.

Наприкінці грудня БУ “Житомирспецбуд” почало в цьому болоті забивання паль. Фекальні стоки продовжувались витікати.

Щоб не гаяти часу, протягом трьох діб на будову була перевезена бригада мулярів Мисюри Костянтина, побутові вагони, інструменталки, щити огорожі. Також сюди направили геодезиста Костючка Володимира.

БУ “Житомирспецбуд” приступило до збивання головок паль. Головки були різні, заввишки від 0,4 м до 2 метрів. На будову почали вивозити з заводу бетонні блоки на цоколь. Бригадир Мисюра Костянтин з геодезистом Костючком Володимиром перевіряли осі забивки паль. Поруч з ними робітники БУ “Житомирспецбуд” зрубували головки паль. БМУ “Промжитлобуд-2” почало виставляти опалубку на ростверк.

На будові радіотехнічного заводу частину робіт на пусковому комплексі не вдалось виконати. Щоб закінчити їх, потрібно було працювати ще майже двадцять діб.

30 грудня акт державної комісії був підписаний всіма її членами, крім пожежника. Директор радіотехнічного заводу з керівником комбінату “Рівнепромбуд” декілька годин вмовляли керівника обласної пожежної інспекції, але марно. Я прийшов додому о 22 годині в кепському настрої.

1983 РІК

Другого січня о 8 годині ранку я відвідав майдан, на якому закінчувалось виконання будівельно-монтажних робіт на будинку для малих родин на вулиці Ленінській, 277. Тут ще працювало близько ста шістдесяті робітників. Ключі від кімнат будинку були передані замовнику будови – РЗТЗЧ.

О 15.00 відбулась оперативна нарада на будові, де прийняли рішення: “Всі роботи закінчити до 15.01.1983 року”. Обласний ГАСК написав листа в управління статистики, щоб житловий будинок з магазином на вулиці Ленінській, 277 зняти із звітності про його введення в дію. Терміново зібрався міський штаб, який прийняв рішення усунути всі недоробки до 7 січня.

Чайка В.А. вирішив відкрити магазин “Побутової техніки” замість овочевого, ні з ким цього не погоджуючи. Всі чекали комісію з перевірки введення в дію будов. Акт державної комісії був підписаний.

Швидкими темпами почалось заселення будинку. Його заселили протягом тижня. Під час будівництва велику допомогу надавав директор РЗТЗЧ Насікайло Олександр Володимирович. Він був чесною, порядною людиною, чудовим господарем, постійно намагався допомогти людям, особливо своїм підлеглим.

Тільки силами БМУ “Промжитлобуд-2” для РЗТЗЧ було збудовано сім житлових будинків, гуртожитків та будинків для малих сімей.

Бюро міськкому партії прийняло рішення провести співбесіду з керівниками будівельних управлінь міста. Співбесіду з кожним окремо проводив перший секретар міськкому партії Луценко Віталій Іванович. Вона проводилась таким чином: кожен керівник управління сидів і слухав про свої недоліки, про які йому повідомляв перший секретар міськкому партії Луценко В.І. Бесіда проводилась доброзичливо.

Після бесіди з кожним Луценко В.І. зібрав усіх керівників разом і поставив перед ними головні завдання: всім управлінням необхідно збільшити обсяги будівельно-монтажних робіт; збільшити кількість членів партії за рахунок молоді; підвищити виробничу дисципліну; будувати житло за рахунок власних коштів для своїх робітників.

Але це були загальні гасла. Кожне управління мало тільки обов’язки і не мало жодних фінансових прав. Про це всі знали, але робили вигляд, що не знають.

Протягом десяти днів Луценко В.І. виступив із своєю доповіддю на трьох активах міста: на комбінаті “Рівнепромбуд, міськкому активі та партійному штабі з будівництва.

Заробітна платня у робітників була низька. Якісний товар неможливо було купити за державними цінами. Більшість товарів зникла з полиць магазинів. Керівники партійних органів почали розподіл дефіцитних товарів повсякденного вжитку по підприємствах. Більшість з цих товарів до робітників не доходила: значну їх частину відвозили в магазин і продавали родичам та знайомим, а також спекулянтам. Корупція швидко поширювалась.

* * *

Одинадцятого лютого на комбінаті відбувся актив. З Житомира приїхала делегація на чолі з заступником директора комбінату “Житомирспецбуд” та секретарем парткому. Після активу всі поїхали в кафе “Будівельник” – керівництво комбінату, керівники управлінь та гості з Житомира.

В неділю в лазню міста, що біля центрального ринку, куди я ходив щонеділі, прийшов заступник Нікітчук Василь Васильович та повідомив: “Несподівано від серцевого нападу помер керівник виробничого відділу Катін Віктор Зіновійович”.

Він був спокійною, врівноваженою, чесною та порядною людиною, чудовим спеціалістом. Йому було всього 42 роки. Для нашого управління це була велика втрата. Більше як півтисячі працівників тресту та управління проводжали його в останню путь.

* * *

П’ятнадцятого березня в УКБ міськвиконкому відбувся партійний штаб з будівництва. Після його закінчення я разом з керівником дільниці БУ “Житомирспецбуд” поїхав на будівельний майдан на вулиці Ленінській, 263, де розпочали будувати дев’ятиповерховий будинок. Метою нашої поїздки було подивитись, як проходить збивання паль та в який термін дільниця “Житомирспецбуд” передасть майдан БМУ “Промжитлобуд-2” для виконання фундаментів.

Тільки вийшли з машини, як почули нестямний крик з огороженого майдану. Підбігши до огорожі, ми побачили двох робітників, що лежали в багні, а біля них – шматок палі завдовжки 1,5 метра. Більшість зрубаних шматків палі була розкидана по болотистому майдану.

Що ж сталося? Бригадир Мисюра Костянтин та геодезист Костючок Володимир виносили осі на будинку, стоячи біля робітників дільниці “Житомирспецбуд”. Робітники зрубали шматок палі заввишки 1,6 метра, що виступав вище відмітки землі, і та, падаючи, своїм кінцем калічить Мисюру Костянтина, бригадира мулярів, і Костючка Володимира – геодезиста управління. Всі від несподіванки заціпили.

Костючку Володимирі шматок палі перебив ногу, а Мисюру Костянтина вдарив по спині. Двоє робітників підхопили під руки Володимира та вивели його за межі будівельного майдану. Він стрибав на одній нозі. Ще четверо робітників узяли дерев’яний щит огорожі розміром 3х2 метри піднесли його до бригадира та поклали поруч. Вони тихенько пересунули його з багна на щит і поклали долілиць. Костянтин стогнав. Викликали швидку допомогу. Через десять хвилин приїхало дві машини швидкої, а ще через п’ять хвилин прибули слідчий і техінспектор для розслідування причин групового нещасного випадку.

Вечері я із заступником Нікітчуком В.В. та старшим інженером з техніки безпеки БМУ “Промжитлобуд-2” Соколом Е.В. поїхав у лікарню. В лікарні сказали, що в Костючка Володимира зламана нога, а в Мисюрі Костянтина ушкоджений хребет і йому потрібно робити складну операцію. Але операція

затримується, бо проходить навчання цивільної оборони і світло обіцяють подати в лікарню лише о 22 годині вечора. Тоді й почнуть операцію. Операцію зробили вночі вдало.

Шостого квітня на радіотехнічний завод під'їхали завідувачий сектором ЦК КПРС і другий секретар обкому партії Загорулько І.І. Вони оглянули будівельний майдан та введений в 1982 році пусковий комплекс. Навколо будівельного майдану пройти можна було тільки в гумових чоботях. Загорулько І.І. насварив мене за низьку культуру виробництва.

На доведений річний план 1983 року нашому управлінню не прийняли, згідно з розрахунком, 800 м³ залізобетону і 250 тонн метанолу та арматури, що склало 25% від річного обсягу прийнятих матеріалів. Я написав на ім'я керівника комбінату звинувачувального листа.

* * *

Дванадцятого квітня на сесії міськради з доповіддю виступив перший секретар міськкому партії Луценко В.І. В ній він зазначив: “У БМУ “Промжитлобуд-2” створений такий стиль роботи, що на всіх будовах постійно спостерігається штурмівщина під час введення їх у дію”. Луценко В.І. чудово знав, що тільки в одне генпідрядне БМУ “Промжитлобуд-2” за наказом “Рівнепромбуду” передали за шість років від усіх будівельних управлінь більше двадцяти будов з простроченими термінами будівництва, з порушеними технологіями й великими обсягами неякісно виконаних робіт. Ці провокаційні рядки в доповідь Луценка В.І. готував керівник будівельного відділу міськкому партії, підлабузник та кар'єрист, якого ніхто з будівельників не поважав.

Двадцять шостого травня в кіноконцертному залі відбулась зустріч активу міста з депутатом Верховної Ради СРСР, першим секретарем обкому партії Панасенком Тарасом Івановичем. Після його п'ятнадцятихвилинного звіту перед учасниками активу відбувся чудовий двогодинний концерт за участю молодого артиста Гнатюка Миколи, випускника Рівненського педінституту.

Після концерту Тарас Іванович вийшов на сцену й розцілував Гнатюка Миколу під бурхливі оплески залу.

Всі рівняни готувались до свята – 700-річчя міста. БМУ “Промжитлобуд-2” готувалось, крім того, одночасно відзначити свою річницю – двадцять п'ять років від дня заснування БМУ “Промжитлобуд-2”, створеного 1.07.1958 року на базі БМУ “Промбуд-1”. БМУ “Промбуд-1” знаходилось у Здолбунові й будувало Здолбунівський цементно-шиферний комбінат. Перші будови, які були включені в план на друге півріччя 1958 року, – це: Рівненська електростанція на вулиці Млинівській, Клесівський кар'єр, два житлових будинки.

В 1983 році виповнилось п'ять років, як зникла черга на влаштування дітей робітників БМУ “Промжитлобуд-2” до дитячих садків. Цьому сприяв наш підшефний дитячий садок на вулиці Відінській. БМУ “Промжитлобуд-2” щорічно виконувало тут ремонтні роботи та допомагало йому у вирішенні інших питань.

Десятого червня в БМУ “Промжитлобуд-2” прийшла міська комісія перевірити загальний стан культури виробництва. Згідно з методикою враховувалися двадцять два показники, за якими визначалась загальна оцінка. Комісія загальну оцінку вивела 4,3. Я попросив комісію знизити оцінку і поставити 4,0, щоб на обласному огляді культури виробництва не привертати до себе уваги.

Через два тижні в БМУ “Промжитлобуд-2” прийшла обласна комісія з огляду культури виробництва. Перевіривши за методикою загальний стан культури виробництва, обласна комісія поставила оцінку 4,3.

Після того, як комісія пішла, я поїхав на будову радіотехнічного заводу на нараду, яку мав проводити другий секретар обкому партії Загорулько І.І. Незабаром він приїхав і, не заходячи в приміщення штабу, зібрав усіх будівельників та замовника й пішов оглядати майдан заводу. Вся територія була спланована, матеріали складені, в побутових приміщеннях – ідеальна чистота.

Обійшли весь будівельний майдан. Кордон його межував з колгоспним полем. Смуга, що розділяла поле та будівельний майдан, була завширшки сорок метрів і засіяна травою. В цей час вона не була скошена. Підійшовши до колгоспної межі, Загорулько І.І., показуючи пальцем на трав’яну смугу, спитав у мене: “Що це таке?” “Колгоспне поле”, – відповів я. “А чому не скошена трава?” – допитувався Загорулько І.І. “Бо це колгоспна земля і я не маю права це робити”, – відповів я.

Дорого мені обійшлась ця відповідь. Треба було відповісти: “Вибачаюсь! Зараз скосимо”. Але сталось те, що сталось. “Ну! Ну!” – промовив Загорулько І.І., сів у машину, нікому нічого не сказав і поїхав.

Наступного дня приїхала нова обласна комісія з огляду культури виробництва й у пункті “прилегла територія” поставила оцінку 2, а загальну – 4,0. З 22 показників в управлінні виявилось дві двійки: за нещасний випадок на виробництві та за прилеглу територію.

За БМУ “Промжитлобуд-2” вступився обком профспілки будівельників на чолі із Шульгачем Станіславом Кириловичем та головою профспілки комбінату “Рівнепромбуд”.

Відбувся актив міста. Мене викликав на сцену перший секретар обкому партії Панасенко Тарас Іванович і запитав: “Чому погано будете лазню “Веселка” в місті?”. Я спочатку розгубився від несподіваного питання, але через декілька секунд відповів: “Тарасе Івановичу! Замовник не виконує умови договору. Будівельникам немає що робити. Будинок лазні побудований. Басейни випробувані. Наше управління не може передати фронт робіт субпідрядним управлінням. Замовник, згідно з договором, не поставив внутрішні водостійкі двері, труби газові та радіатори, лицевальну плитку та плитку для підлоги, мастику для ізоляції стін та підлоги.” “Сідай!” – промовив Панасенко Т.І. і продовжив, звертаючись до винних: “Розберіться!”

Це було задумано, щоб врятувати мене, відволікти увагу від підсумків огляду. Але я зрозумів це дещо згодом, після виступу завідуючого будівельним відділом обкому партії Ваврисюка І.І.

Отже, після того, як я повернувся на своє місце в залі, за трибуну вийшов Ваврисюк І.І. і почав оголошувати підсумки огляду 53 будівельних управлінь. В кінці доповіді він зачитав загальні оцінки по кожному будівельному управлінню. БМУ “Промжитлобуд-2” отримало оцінку чотири. Ваврисюк І.І. розкритикував будівельні управління, які отримали незадовільні оцінки або оцінки “задовільно”. БМУ “Промжитлобуд-2” доповідач обійшов мовчанкою.

Закінчивши, Ваврисюк І.І. сів за довгий стіл збоку, поруч з трибуною. Загорулько І.І. сидів за довгим столом на сцені, поруч з Панасенком Т.І. Я із зали пильно спостерігав за Ваврисюком І.І. та Загорульком І.І. Загорулько І.І. на пальцях став показувати Ваврисюку І.І.: чому по БМУ “Промжитлобуд-2” не пролунала критика, як було домовлено? Іван Іванович дивився на пантоміму Загорулька І.І. й робив вигляд, що нічого не розуміє. Раптом Іван Іванович перегорнув аркуш, з якого робив доповідь про підсумки обласного огляду культури виробництва та лягнув себе по лобі, цим самим показуючи Загорульку І.І., що забув перегорнути аркуш, де про це було написано. Я сидів у центрі залу і з жахом спостерігав за всім цим.

Я все життя згадую той актив. Якби не цей спектакль з лазнею “Веселка” та з аркушем паперу, який розіграв Іван Іванович, рятуючи мене, було б прийняте інше рішення – несправедливе: двійка та новий огляд.

* * *

За перше півріччя 1983 року комбінат “Рівнепромбуд” уперше за багато років виконав план. Справилося з плановими завданнями і БМУ “Промжитлобуд-2”. Керівник “Рівнепромбуду” Піндюрін Д.П. ходив веселий, в гуморі і навіть посміхався.

Щоденно на кожній будові виникали простої через несвоєчасну поставку матеріалів, механізмів, транспорту. Декадно-добове планування себе не виправдовувало. Чим суворіше карали керівників середньої ланки за незадовільну організацію праці, тим гіршою вона ставала. Щоб покращити стан справ у будівництві вимагалися “хірургічні” дії.

Чотирнадцятого вересня БМУ “Промжитлобуд-6” під керівництвом Малашинського Віталія Мироновича закінчило реконструкцію драматичного театру, який згорів у листопаді 1977 року. Великий вклад у його відбудову внесли другий секретар обкому партії Загорулько Ілля Іванович і керівник обласного управління капітального будівництва Лабунський Анатолій Федорович.

Усі будівельники комбінату “Рівнепромбуд” були запрошені на відкриття драмтеатру. О 18.00 на театральній площі відбувся мітинг. Відкрили його перший секретар обкому партії Панасенко Тарас Іванович та бригадир бригади опорядників БМУ “Житлобуд-6” Бугриниць Валентина Дорофіївна.

Після мітингу відбувся святковий концерт за участю народного артиста СРСР Гнатюка Дмитра, інших заслужених артистів України та учасників художньої самодіяльності міста.

Шістнадцятого вересня в Рівне прилетів міністр “Мінпромбуду УРСР” Щепетільников Аркадій Миколайович. Він у супроводі місцевих високопосадовців поїхав на будівництво “Азоту”. За рішенням Політбюро ЦК КПУ мали ввести в дію потужності з випуску адипінової кислоти.

На будівництво радіотехнічного заводу прилетів з Москви заступник міністра радіотехнічної промисловості Репкін Іван Якимович, якого в аеропорту зустрів перший секретар міськкому партії Луценко Віталій Іванович. Вони прямо з аеропорту приїхали на об’єкт, провели нараду. Я доповів, що на будівництві заводу працює триста п’ятдесят робітників. Щоб ввести пусковий комплекс у дію, необхідно до кінця року збільшити їх кількість до чотирьохсот вісімдесяти чоловік, бо потрібно виконати будівельно-монтажних робіт на один мільйон п’ятсот тисяч карбованців.

17 вересня на нараді з будівництва радіотехнічного заводу були присутні заступник міністра радіотехнічної промисловості, перший секретар міськкому партії, керівники будівельних управлінь та керівний склад від замовника. Було прийняте рішення: директору РРТЗ виконати робітниками заводу будівельно-монтажних робіт на сто тисяч карбованців. У кінці наради Репкіну І.Я. піднесли медаль “700-річчя міста Рівного”.

Дванадцятого листопада вдарили морози. Все замерзло. На РРТЗ тепло відсутнє на всіх будовах, що мали здаватися. Готували пуск другого котла в корпусі №9. В суботу на роботу вийшли всі будівельники БМУ “Промжитлобуд-2” на чолі з керівником дільниці Люльчиком О.В. Добре попрацювали головний механік Дерді Т.Д. зі своїми підлеглими, бригада теслярів-бетонників Луканова В.І., бригада мулярів Ковальчука В.М. На корпусі №4 в цих складних умовах проявив себе виконроб Нестерчук Б.П. зі своїми підлеглими.

Тринадцятого листопада на будову РРТЗ прибув міністр радіотехнічної промисловості СРСР. Його супроводжували члени бюро обкому партії на чолі з першим секретарем обкому партії Панасенком Т.І. та другим секретарем Загорульком І.І. Оглянувши завод, усі залишились задоволені побаченням.

16 листопада в залі обкому партії зібрали на нараду других секретарів райкомів партії, керівників трестів та будівельних управлінь міста Рівного. На нараді заслухали звіт керівника комбінату “Рівнепромбуд” Піндюріна Д.П., головного інженера Потапова А.В. Покартали їх за незадовільну роботу на пусковому комплексі на заводі “Азот”, який був на особистому контролі у самого генерального секретаря.

Щоб ввести в дію пусковий комплекс, необхідно було виконати десять тисяч м² штукатурних робіт та п’ятдесят тисяч м² малярних робіт, п’ять тисяч – лицювальних робіт, 30000 м² – бронювання покрівлі.

Двадцятого листопада терміново зібрались на нараду з приводу запуску тепла на РРТЗ. Тепло потрібно було запустити за тимчасовою схемою. Доручили це зробити головному енергетику РРТЗ Марчуку Миколі Івановичу.

В суботу ввечері вирішили не запускати тепло на ніч при морозі більше 20° тимчасовою повітряною теплотрасою з незаізолюваної труби ф 219 від корпусу №9 до корпусу №4.

МУ-469 мало виконати на корпусі №4 електромонтажних робіт на суму 130 тисяч карбованців. Головний енергетик заводу виділив йому на допомогу десять електриків.

У неділю, о 9.00 ранку запустили голими трубами тепло. Я спільно з головним інженером РРТЗ Мельником Віктором Юхимовичем написали лист на ім'я директора заводу, що несемо повну відповідальність за подачу тепла на корпусі №4 (їдальня) відкритими трубами. Через три доби ці труби тимчасово заізолювали.

Двадцять п'ятого листопада міністр Мінпромбуду УРСР Щепетільников Аркадій провів нараду в залі комбінату "Рівнепромбуд", де розглянули всі питання на особливо важливих будовах. Я доповів по будові радіотехнічного заводу: "Щоб здати черговий комплекс, потрібно освоїти за генпідрядом вісімсот тисяч карбованців. З них 130 тисяч карбованців – МУ-469, 200 тисяч – БУ "Опорядбуд", МУ-534 – 200 тисяч карбованців і т.д. Але щоб виконати всі будівельно-монтажні роботи, на будову РРТЗ потрібно буде поставити: 60 тонн мастики для закінчення покрівлі; 20 тонн спецметалу; 10 тонн світлої фарби.

Міністр Щепетільников А.М. усі мої пропозиції зобов'язав внести до протоколу наради.

26 листопада в Рівному відбулась міська партійна конференція. На конференції оголосили про нещасний випадок: заступник керівника обласної ДАІ та заступник директора газорозрядного заводу в гаражі в одного чоловіка вечеряли разом з двома жінками. Щоб не змерзнути, вони увімкнули двигун машини. Їх знайшли вранці, чоловіків відкачали, а жінки отруїлися чадним газом.

* * *

30 листопада відбулась сесія міськради, на якій виступив перший секретар Луценко В.І. Несподівано він почав критикувати мене, хоча показники в управлінні були найкращі в комбінаті. Моє фото вже другий рік висіло на обласній Дошці пошани будівельників. Він сказав: "Його стиль і методи не відповідають сучасності. На його будовах завжди існує штурмівщина".

Я ніколи не ображався на критику, але цього разу образився, бо це була замовна критика, яку Луценку В.І. підкинув у доповідь підлабузник та нечесна людина. Луценко В.І., мабуть, не читав доповідь перед виступом. Крім того, всі знали, що протягом багатьох років трест і комбінат передавали в БМУ "Промжитлобуд-2" будови з великими приписками, порушеннями технології

проведення будівельних робіт, великим браком і головне – скороченням терміну введення будов у дію. Дійсно, на кожній будові траплявся штурм, але не було жодного випадку (з двадцяти двох переданих з різних будівельних управлінь будов), щоб БМУ “Промжитлобуд-2” зірвало введення об’єктів у дію.

В комбінаті “Рівнепромбуд” усім було важко працювати, але БМУ “Промжитлобуд-2” було випробувальним полігоном. Владі такий стиль був вигідним, бо об’єкти, хоч і з недоробками, вводились у дію. Отже, критикувати було за що.

Щоранку, починаючи з 30 листопада, я зустрічався на будові корпусу №4 (їдальня) радіотехнічного заводу з головним інженером комбінату “Рівнепромбуд” Потаповим А.В. За півгодини ми обходили всі бригади й вирішували невідкладні питання. О 9.00 ранку я приїздив в управління, де швидко розбирався з поточними справами, і їхав на нараду, яку щоденно проводив на будові лазні “Веселка”. Вона була на контролі в ЦК КПРС. На нараді були присутні: заступник керівника тресту по житлу та соціальних будовах Масницький Віталій Миколайович, перший заступник голови міськвиконкому Бачманюк Анатолій Андрійович, керівник облпобутуправління Гуменюк Андрій Євстахійович, керівники дільниць, виконроби, керівник комбінату лазень та пралень міста Яценюк Антоніна Яківна.

Наступного дня після активу до мене в управління приїхав керівник будівельного управління Рівненського облпобутуправління Гуменюк Андрій Євстахійович як посередник від замовника.

Андрій Євстахійович переконав мене, що вони не мають ніякого відношення до скарги, озвученої на активі. Він промовив: “Мене прислав Микола Степанович, щоб ми вирішили з тобою як з другом усі питання”.

Ми склали протокол про те, що БМУ “Промжитлобуд-2” поставить на будову двері на лазню “Веселка”, а замовник погодить заміну водостійких дверей на звичайні. БМУ “Промжитлобуд-2” замість мастики для ізоляції стін та підлоги, яка виготовлялась на заводі в Сибіру, використає мастику власного виробництва, а замовник погодить її з проектним інститутом. За поставку БМУ “Промжитлобуд-2” на будову лазні “Веселка” дверних полотен, мастики для ізоляції стін та підлоги обласне управління побуту взамін передасть для управління тисячу м² лицювальної плитки, тридцять радіаторів та чотириста метрів газових труб від ф 1/2 до ф 2,0.

Через дві доби всі двері були завезені. Замість мастики я, як розповідав вище, підібрав розчин цементний з додаванням рідкого скла. Після оштукатурювання стін лазні цим розчином провели випробування в присутності замовника – головного інженера проектного інституту.

В обком партії надійшов звіт про те, що на будівництві радіотехнічного заводу залишилось виконати будівельно-монтажних робіт на шістьсот тисяч карбованців. Але для цього необхідно додати двісті робітників.

Мене викликав Загорулько І.І. й наказав: “На будівництві дитячого садка в Квасилові потрібно виконати робіт на п’ятдесят тисяч карбованців”. Вий-

шовши з обкому партії, я поїхав на будівництво РРТЗ перевірити роботу другої зміни.

14 грудня партійний штаб провів перший секретар міськкому партії Луценко В.І. Було прийняте рішення додати 250 робітників, але до кінця дня не дали жодного, бо “завал” був на всіх пускових об’єктах.

На будові корпусу №4 РРТЗ ще не починали вкладати підлогу. Це затримувало монтаж обладнання в їдальні. Не починався монтаж також п’яти ліфтів та двохсот одиниць технологічного обладнання. БУ “Опорядбуд” не вело опоряджувальні роботи на корпусах №4, №9. Багато будівельних робіт БМУ “Промжитлобуд-2” потрібно було виконати власними силами. За будівництвом радіотехнічного заводу почало слідкувати багато різних керівників.

Контролювати рішення протоколу штабу від бюро міськкому партії закріпили другого секретаря Демченка Ю.В. Він приїздив на будівельний майдан РРТЗ по декілька разів на день. Крім нього, під’їжджали головний інженер та керівник “Рівнепромбуду”.

23 грудня на РРТЗ відбулась нарада, на якій було прийняте рішення всім підписати акт робочої комісії, а частину обсягів робіт, які не заважали працювати пусковому комплексу, перенести на наступний рік. У корпусі №4 приступали до монтажу ліфтів. Залишилось вкласти 700 м² метласької плитки на підлозі, змонтувати двісті одиниць технологічного обладнання та виконати пожежну сигналізацію у корпусі №9.

24 грудня на РРТЗ відповідним наказом був оголошений робочий день. На роботу вийшло багато робітників, але без настрою.

Тридцятого грудня акт державної комісії підписали всі її члени, крім пожежника.

* * *

31 грудня в кабінеті нового директора РРТЗ – Пудзірея Петра Михайловича зібрались: головний інженер заводу Мельник В.Ю., заступник директора з будівництва Юрчук В.С., заступник керівника БМУ “Промжитлобуд-2” Нікітчук В.В., керівник виробничого відділу БМУ Фурсачик І.Т., керівник дільниці БМУ Люльчик О.В. я та ще декілька працівників РРТЗ.

З Москви, з Міністерства радіотехнічної промисловості, з будівельного відділу ЦК КПРС, з ЦК КПУ, з обкому партії дзвінки лунали через кожні десять-п’ятнадцять хвилин. Питання було одне – чи підписаний пожежником акт державної комісії. Директор РРТЗ усім відповідав: “Ні, шукаємо пожежника”.

З Москви, з ЦК КПРС, зателефонували в обком партії й попросили допомогти знайти пожежника. О 22.00 з допомогою обкому партії на будову РРТЗ під’їхав пожежник – заступник начальника обласної пожежної інспекції. Він зайшов до кабінету директора РРТЗ, привітався з усіма і сказав: “Я все одно сьогодні відповідальний черговий по області, то ж можу тут сидіти всю ніч”.

Пожежник попросив усю проектно-кошторисну документацію на будові пускового комплексу. Йому принесли креслення, які зайняли стіл, за яким він сидів, завалили документацією підлогу навколо письмового столу.

Пожежник на будові РРТЗ був уперше. Він почав розглядати документацію. Телефонні дзвінки з Москви, Києва, обкому партії продовжували лунати кожні п'ять-десять хвилин. Пожежник почав розглядати креслення корпусу №1, де вводилась площа однієї шостої всього корпусу.

Він посидів хвилин сорок за розгляданням креслень і, прислухаючись до розмов директора РРТЗ з високими посадовцями з Москви, Києва й обкому партії, раптом підвівся і сказав: “Я хочу подивитись частину корпусу №1”. Всі зраділи, бо дільниця в корпусі №1 була готова і вже декілька місяців діяла. Спустились вниз та зайшли в цех. В цеху нікого не було, горіло чергове світло. Обійшовши цех у супроводі комісії з п'ятнадцяти чоловік – від замовника та генпідрядника, повернувся до кабінету директора й відразу підписав акт. Директор заводу негайно зателефонував в обком партії й доповів: “Акт державної комісії по РРТЗ підписаний”. Пізніше він зателефонував у Міністерство радіотехнічної промисловості та в будівельний відділ ЦК КПРС й повідомив про це чергових, додавши, що після свят акт привезуть в Москву на затвердження. Після цього поінформував і Київ. Вислухавши з десяток подяк, він наказав своєму заступнику Юрчуку В.С. відкупорити шампанське. Всі випили по фужеру, привітали один одного з Новим 1984 роком та роз'їхались по домівках.

29 грудня була здана лазня “Веселка”. Державна комісія, підписавши акт, зібралась, за традицією, відсвяткувати цю подію в ресторані “Спорт”.

30 грудня на запрошення директора комбінату лазень та пралень міста Яценюк А.Я. ввечері в лазні біля ринку зібрались члени державної комісії та запрошені. Після відвідування чоловіками лазні жінки у вестибюлі накрили святковий стіл. Крім членів державної комісії, були присутні працівники обласного управління побуту на чолі з його керівником Колосом Миколою Степановичем, а також перший заступник голови міськвиконкому Бачманюк Анатолій Андрійович.

За 1983 рік будівельно-монтажне управління “Промжитлобуд-2” ввело в дію такі будови: житловий будинок на вулиці Ленінській, 263; комплекс Рівненського радіотехнічного заводу; комплекс газорозрядного заводу; магазин побутової техніки на вулиці Ленінській, 263; лазню “Веселка”; приміщення ЖЕКу №4.

В місті Дрогобич Львівської області почали випускати прожектори денного світла потужністю двадцять кіловат. БМУ “Промжитлобуд-2” отримало чотири прожектори. Це були перші прожектори в місті Рівному. Два прожектори відразу змонтували на будівельному майдані РРТЗ. Вночі тут було видно, як удень. Це було дуже важливо для роботи в другу зміну та для охорони будови.

Дванадцятого січня у першого секретаря міськкому партії відбулась нарада. На нараді були присутні директори “Азоту”, радіотехнічного заводу, заводу залізобетонних виробів та керівники будівельних управлінь тресту “Рівнепромбуд”. Перший секретар міськкому партії Луценко В.І. повідомив, що на обласну партійну конференцію приїде завідуючий будівельним відділом ЦК КПРС Дмитрієв, а тому: “Необхідно закінчити недоробки на будові “Азот” і випустити продукцію, а на РРТЗ відкрити їдальню”.

Чотирнадцятого січня відбулась нарада на РРТЗ за участю керівників будівельних управлінь та керівників від замовника, а також другого секретаря міськкому партії та головного інженера тресту “Рівнепромбуд”.

Я зачитав підготовлені заходи з усунення недоробок та введенню в дію пускового комплексу. Хоч робітники були дуже втомлені, але суботу та неділю оголосили робочими днями.

Комісія ЦК КПУ в складі ста п'ятдесяти чоловік перевіряла Рівненську область та готувала матеріали на секретаріат ЦК КПУ. Комісію очолював прокурор республіки. БМУ “Промжитлобуд-2”, як завжди, потрапило до списку підприємств, що мали перевіритися.

Протягом трьох місяців БМУ “Промжитлобуд-2” перевіряли: комісія парткому комбінату, комісія міськкому партії.

Шістнадцятого січня у вестибюль БМУ “Промжитлобуд-2” зайшла комісія від ЦК КПУ. Стіни вестибюлю були лицьовані мармуровими плитами, на стінах висів екран змагання між бригадами, де постійно висвітлювались підсумки за добу, місяць та з початку року. Комісія спочатку ознайомилась з кабінетом ідеологічної роботи, а потім зайшла в кабінет з техніки безпеки, яким завідував старший інженер Сокол Євген Володимирович, фанат своєї справи. Подібного кабінету в області не було. Євген Володимирович настільки відповідально ставився до справи, що в питаннях техніки безпеки не дозволяв допускати бодай найдрібніших порушень нікому, навіть керівнику комбінату “Рівнепромбуд”. Він був автором багатьох інструкцій та книжок, якими користувались будівельні управління комбінату. Сокол Є.В. постійно перевитрачав заплановані на техніку безпеки кошти, але я ніколи не зробив йому за це жодного зауваження. Він замовив у друкарні п'ятсот примірників інструкцій та роздав усім робітникам управління. Він запобіг багатьом нещасним випадкам.

Голова комісії попросив мене зібрати в мій кабінет усіх керівників відділів, секретаря партійної організації, голову профспілки, комсорга. Він промовив посміхаючись: “У загальному непогане враження, а тепер перевіримо фактичний стан. Принесіть мені накази про порушення дисципліни з початку року, всі протоколи профспілки, комітету комсомолу, партійного бюро та загальних зборів, а також табелі виходу на роботу”.

Одразу стало зрозуміло, що перевіряють люди досвідчені.

Вони діяли просто: брали табель, знаходили прогул і вимагали на цей прогул реакцію: від адміністрації – наказ, а від профспілки, комітету комсомолу, партійного бюро – протокольні рішення про покарання. В наказах були зафіксовані різні покарання: догани, позбавлення премій частково або повністю тощо.

Ми показали лазню, музей управління, члени комісії уважно ознайомилися з розробленим п'ятирічним планом соціального розвитку колективу на 1981-1985 роки. На них справили враження наші нагороди: диплом першого ступеня Держбуду УРСР, отриманий БМУ “Промжитлобуд-2” на Республіканському конкурсі. З п'яти дипломів першого ступеня в списку під №1 стояв Музей Великої Вітчизняної війни в місті Києві, а під №3 – Рівненський комплекс, куди входили будови: ЦНТІ, обласної бібліотеки, Держстандарту та дванадцятиповерховий будинок для малих родин на вулиці Гагаріна, 14; диплом першого ступеня за будівництво критого ринку, а також Прапор Ради Міністрів УРСР та інші прапори.

Приїхав Луценко В.І. Він запитав у перевіряючих: “Ну, як тут справи?” Прокурор відповів: “Якби так було скрізь, то не було б чого перевіряти”. Луценко В.І. задоволено лягнув мене по плечу, забрав комісію й повіз її в інше заплановане місце.

Четвертого лютого в тресті “Рівнепромбуд” відбулись партійні збори. Порядок денний: завдання парткому тресту в світлі рішень грудневого Пленуму ЦК КПРС. Виступило дванадцять чоловік.

Після виступу головного інженера ДБК Зозулі Павла Гнатовича його почав екзамінувати Луценко В.І. Зал загудів, почав кричати “регламент” і таким чином не дав можливості знущатися з головного інженера. Луценко В.І. зрозумів свою помилку й вибачився перед залом. Часи змінювались...

Шостого лютого все керівництво БМУ “Промжитлобуд-2” прийшло на річницю смерті керівника виробничого відділу Катіна В.З., щоб пом'янути його разом з родиною та друзями.

П'ятнадцятого лютого відбулась науково-технічна конференція під керівництвом другого секретаря обкому партії Загорулька І.І., який зробив доповідь на півтори години. Конференція була ні про що. Коли я висловив Загорулька І.І. свою думку: “Дайте робітникам нормальний інструмент і ви підвищите продуктивність праці на 10-15%, а не на 3-5%, як пропонують професори”, – всі присутні подивились на мене скося та зам'яли питання. Але я продовжував: “Якби ліквідувати простої робітників через відсутність матеріалів, то продуктивність праці відразу зросла б на 20-40%”.

Ось так: теорія була дуже далека від практики.

План на 1984 рік власними силами збільшився на 25%. Робітників не вистачало. Простої через недопоставки матеріалів не зменшувались. БМУ “Промжитлобуд-2” почало розробляти план соціального розвитку на 1985-1990 роки. Перевірки в управлінні були постійними: планові та позапланові. Перевіряли навіть від імені міськкому партії, про що саме керівництво міськкомом-духом не відало. Одного дня комісія зникла, не залишивши жодного акта.

У план БМУ “Промжитлобуд-2” на 1984 рік включили житловий чотирипід’їздний житловий будинок з вбудованим магазином у місті Дубровиця. В Рівному через незадовільну поставку матеріалів робітники простоювали. Я відправив бригаду мулярів у Дубровицю, організував там тризмінну роботу. Для Дубровиці на той час це було диво.

Головний механік управління Ляхович Леонід Романович встановив на дев’ятиповерховому панельному будинку лампу денного світла потужністю двадцять кіловат. На будівельному майдані будинку вночі було, як удень.

Двадцять дев’ятого березня я зі своїм заступником Нікітчуком В.В. виїхав на нараду в Дубровицю. Наряду проводив керівник комбінату в присутності другого секретаря обкому партії Загорулька І.І. та всього керівництва району. Я звітувався першим і пообіцяв, що план виконаю. Мене похвалили та відпустили.

В країні проводилась чергова кампанія зі зміцнення виробничої та побутової дисципліни. Керівників підприємств почали карати, якщо показники з виробничої та побутової дисципліни були гіршими, ніж у минулому році. Тому багато керівників почало приховувати такі факти. Але системні порушення в поставці матеріалів на будівельні майдани нікого не цікавили. Кампанія стала черговою показухою, крім шкоди, нічого не приносила ні суспільству, ні державі.

Сьомого квітня в міській партії зі мною проводив співбесіду другий секретар міському партії Демченко Ю.В. Він у голос прочитав мою анкету, підготовлену парткомом комбінату “Рівнепромбуд”. У ній було сказано, що БМУ “Промжитлобуд-2” виконало всі показники за 1983 рік та за четвертий квартал, отримало перехідний Червоний прапор міському партії та міськвиконкому, а також комбінату “Рівнепромбуд”. Крім того, моє фото вирішили повісити на обласну Дошку пошани. Демченко Ю.В. запитав: “У кого є зауваження до анкети парткому?”

Встав керівник будівельного відділу міському партії і сказав: “Я хочу заявити, що керівник БМУ “Промжитлобуд-2” хотів робити експерименти, якими не всі інженери задоволені.” “Ще у кого є питання?” – запитав секретар міському партії. Встав я: “Дозвольте мені не погодитись з особистим судженням виступаючого, бо воно безпідставне. Нехай він назве хоч одного незадоволеного інженера!” Демченко Ю.В. промовив: “Це господарські справи керівника, в які ми не маємо права втручатися”. На цьому співбесіда закінчилась.

Десятого квітня до мене звернувся майстер БМУ “Промжитлобуд-2” – секретар комсомольської організації Матлін О.В. з проханням терміново відпустити його за переводом на роботу в органи внутрішніх справ. Він був спокійною, чесною, врівноваженою людиною. Його поважали в колективі. Я відповів йому: “Потрібний лист від замовника, потрібно отримати дозвіл у парткомі, потім заслухаємо на бюро, а пізніше – на загальних партійних зборах,

де затвердимо характеристику”. Матлін О.В. просив прискорити справу, на що я сказав: “Не поспішай – ціннішим будеш. Нехай майбутній керівник бачить, що ти цінний працівник і тебе не відпускають відразу”.

Матліна О.В. партійні збори відпустили одногосно й побажали йому доброї служби.

Тринадцятого квітня я зі своїм заступником знову приїхав у Дубровицю. На нараді на ДПФ були присутні три заступники міністра, другий секретар обкому партії, керівники главків, трестів, управлінь. Я відвідав будову житлового будинку й повернувся в Рівне на актив комбінату.

26 квітня о 12.00 в Дубровиці на ДПФ відбулась чергова нарада. Вона почалась з розгляду виконання плану за місяць. Першою жертвою став головний інженер БУ “Спецбуд” Качур Іван Семенович. При плані 90 тисяч карбованців він обіцяв освоїти 50 тисяч. “Не буде 90 тисяч, будеш сидіти в Дубровиці!” – промовив керуючий. В такому дусі проходила вся оперативна нарада.

Закінчилась вона о 15.00, бо всі поспішали на партійні збори в комбінаті “Рівнепромбуд”. На зборах доповідь “Про стиль роботи в комбінаті” робив перший секретар міськкому партії Луценко В.І. Доповідь була побудована на чергових погрозах, залякуванні та образах.

Тридцятого квітня члени бюро обкому партії відвідали їдальню на РРТЗ, введену в дію в 1983 році. Комплексний обід коштував 60 копійок. П’ятсот чоловік могли пообідати за тридцять хвилин. Їдальня була механізована. Вздовж зали стояв транспортер, на який зносили на підносах брудний посуд. Їжу відвідувач брав на підносі на роздачі і з ним сідав за стіл.

При вході в їдальню стояв турнікет. Відвідувач кидав у нього 60 копійок, незалежно якими монетами, і проходив до зали. Обслуга в залі була відсутня.

На бюро обкому з директором РРТЗ “культурно” поговорили і в нього стався інфаркт. Хоч це був і військовий РРТЗ, але дисципліна на ньому була незадовільна. На заводі зібралось багато ледарів. Директор РРТЗ уже не контролював ситуації щодо дисципліни в колективі.

На будівельний майдан радіотехнічного заводу прилетів міністр радіотехнічної промисловості СРСР зі своєю свитою. Разом з ними на будову приїхав перший секретар обкому партії Панасенко Т.І. в супроводі керівників обкому та міськкому партії. Міністр СРСР та працівники міністерства протягом півгодини розглянули будови, які мали вводиться у дію в 1984 році, і залишились задоволені.

Наступного дня, 23 травня, з Москви прилетів завідуючий будівельним відділом ЦК КПРС. Він особисто контролював цей єдиний в СРСР експериментальний завод, який для країни мав велике значення. Через деякий час на будівельний майдан радіотехнічного заводу приїхав заступник завідуючого будівельним відділом ЦК КПУ Володін, перший заступник міністра Мінпромбуду УРСР Ковтун Леонід Сергійович та другий секретар обкому партії

Загорулько І.І. Я повів їх цехами корпусу №1, потім зайшли в цех гальваніки, відвідали корпус №4, їдальню. Всі, задоволені побаченням, подякували мені як генпідряднику за чудовий завод, за порядок на будові, сіли в машини й поїхали.

Всі на комбінаті очікували невиконання плану будівельно-монтажних робіт за 1984 рік у межах 9-10 мільйонів карбованців. У будівельно-монтажному управлінні “Промжитлобуд-2” всі планові будови були особливо важливими. Це – РРТЗ у Рівному, Дубровицька БПФ, котельня на заводі в Квасиліві, дитячий садок також у Квасиліві, компресорна станція на ЦШК в Здолбунові, база ліфтів у Рівному та інші. Спочатку керівництво БМУ “Промжитлобуд-2” для себе вирішило, що план у Рівному буде виконувати, а недовиконає план у районах області.

Несподівано прийшов лист від першого секретаря ЦК КПУ Щербицького Володимира Васильовича на ім'я першого секретаря обкому партії Панасенка Т.І. “Про незадовільну роботу на будівництві будов сільського машинобудування”. Це було два заводи: Рівненський завод тракторних запасних частин та Квасилівський завод сільськогосподарських машин.

На ці об'єкти терміново перекидаються бригади будівельників та матеріальні ресурси з інших будов. Під загрозою опинився пусковий комплекс на радіотехнічному заводі.

Ще частішими стали всілякі перевірки, штаби, активи, де постійно вимагали звітів від будівельників. За невиконання протокольних рішень кількість покарань збільшилась. Керівники структурних підрозділів комбінату “Рівнепромбуд” по три-п'ять годин на добу перебували на різних нарадах та викликах. Кількість комісій з Москви та Києва збільшилась у декілька разів. Приїздили на особливо важливі будови секретарі ЦК КПУ, керівники відділів ЦК КПРС та КПУ, різні міністри СРСР та УРСР.

Сьомого червня мені зателефонував керуючий комбінатом “Рівнепромбуд” і суворим голосом оголосив: “Сьогодні на радіозаводі буде секретар обкому партії з Закарпаття. Покажи їм будівництво радіозаводу”.

Через три хвилини після розмови з керуючим мені зателефонував секретар парткому комбінату Бербенець Володимир Миколайович: “Швидше приїжджай, на заводі гості!”

Через п'ять хвилин я вже сидів у кабінеті директора РРТЗ. Про стан справ на заводі доповів заступник директора заводу Юрчук Володимир Семенович. Гості із Закарпаття розпитували мене про структуру управління, про труднощі в будівництві. Після того вони оглянули будівельний майдан. Другий секретар обкому партії Загорулько І.І. висловив свої зауваження: “Я, як партійний керівник, маю великі зауваження до проектного інституту. Чому вони в нову будову заклали стару технологію, старі моделі верстатів. Чому не автоматизовані процеси?” “Такі норми”, – огризнулась представник проектного інституту. Загорулько І.І. продовжив: “Ми незабаром з таким підходом до

справи візьмемо віники і підемо підмітати, бо сьогодні монтажник отримує більшу заробітну платню, ніж інженер. Ви повинні нести технічний прогрес”. Усі мовчали.

За тиждень я побував на десятках будов, на різних нарадах. Тиждень минув у балачках ні про що. Якось Луценко В.І. на партійному штабі в присутності голови міськвиконкому Чайки В.А. та його заступників, керівників управлінь та замовників сказав: “Наради потрібні для того, щоб своєчасно закручувати гайки”. Тоді розглядали доручення на третій квартал 1984 року. Говорив один Луценко В.І. – гнівно та довго. Всі мовчали.

Він багатьох керівників принижував критикуючи, лякав.

19 червня відбулась сесія міськради, на якій виступив другий секретар обкому партії Загорулько І.І. У своєму виступі він більше години критикував керівників міста, погрожуючи та залякуючи.

20 червня відбувся міський огляд культури виробництва. Комісія вивела оцінку 4,7. Я знову попросив знизити загальну оцінку до 4,3, щоб “не висовуватись”. До огляду 1984 року БМУ “Промжитлобуд-2” готувалось відповідально.

24 червня відбувся актив міста. З доповіддю виступив Луценко В.І. Перед його виступом встав голова зборів, як тоді було модно, і промовив: “Є пропозиція не обмежувати товариша Луценка В.І. в часі. Хто за таку пропозицію, прошу проголосувати. Зал підняв руки. Хто проти, утримався? Одноголосно”. Свою доповідь Луценко В.І. розпочав словами: “Я вам дозволяю порушувати закони, щоб допомогти школам, лікарням, дитячим садкам, культурним закладам. Хто в цьому напрямі порушує закони – золотий фонд міста, і ним мешканці міста пишаються. Погано буде тим керівникам, які всім допомагають, порушуючи закони, але не забувають і собі побудувати за державні гроші хатину”.

Він доповів активу, що кількість позапланових будов у місті зростає вдвічі і на них виконано удвічі більший обсяг будівельно-монтажних робіт.

В кінці доповіді ще раз наголосив: “Біда буде тим, хто попадеться київським та московським ревізорам. Пом’якшення буде тим, хто попадеться місцевим або обласним ревізорам. За умови, що він собі нічого не взяв у кишеню. Нікому не допоможе ні кум, ні сват, якщо хтось попадеться на зловживаннях з особистих мотивів”.

24 липня проходив обласний огляд культури виробництва. Головою комісії була сувора, принципова жінка, вона поставила оцінку 4,2, хоча за методикою виходило 4,4. Але мене це задовольнило.

Відбувся актив міста. За трибуну викликали керівника “Азоту”, якому комісія поставила оцінку 2. Головою комісії був голова облпрофради Кравчук Т.Н.

Керівник “Азоту” у своєму виступі сказав: “Кожну критику колективу заводу я сприймаю, як критику на мою адресу. Ми виправимо становище. Я

за колектив упевнений та спокійний, бо він довів своєю працею, що він здатний на великі справи. В цьому році колектив заводу “Азот” отримав за продукцію, 70% якої випускається зі знаком якості, диплом ВЦРПС. На заводі вперше в області впроваджено промисловий телевізор та інші новації. Ганити увесь колектив несправедливо!” Комісії поставили двійки аеропорту та ще декільком промисловим підприємствам. Ці підприємства не атестували і вони підлягали через три місяці повторній атестації.

26 липня відбувся партком комбінату “Рівнепромбуд”, де мене заслухали про стан ідеологічної роботи в управлінні. Роботу мою визнали недостатньою.

Минув місяць. Монумент Слави не будувався. Ніхто не знав, як будувати та кріпити гранітні плити. Сварився Чайка В.А., сварився Кисіль М.Є, але все стояло на місці. Всі чекали з Києва лицювальників.

23 серпня на будівництві Монумента Слави зібрались о 12 годині головний інженер комбінату “Рівнепромбуд” Потапов А.В., я, головний інженер проекту, керівник УКБ міськвиконкому. Нічого не вирішили.

О 16.00 зустрілися перший секретар міськкому партії Луценко В.І. й учасники вранішньої наради. Знову нічого не вирішили. Немає документації, немає риштувань. Відсутній лицювальник-висотник на висоту 43 метри, а лицювальні роботи необхідно негайно починати, бо терміни підганяють. Роботи потрібно закінчити до 9.05.1985 року, до дня 40-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні. Дозвіл на будівництво Монумента Слави був відсутній.

* * *

2 вересня на будівництво РРТЗ приїхав з Москви керівник главку Міністерства радіотехнічної промисловості Шолунов Олександр Миколайович. Він був розумною людиною, вмiлим керівником. Для швидкого будівництва РРТЗ він допомагав будівельникам, чим тільки міг. Він вигідно відрізнявся від попередніх керівників.

Після того, як першого директора РРТЗ Башмакова Л.П. забрали в Росію, директори, котрі працювали після нього, не змогли створити на заводі дружний колектив.

Я поважав керівника главку, був з ним знайомий близько двох років. Він частенько приїздив на будову РРТЗ. Його слова ніколи не розходилися з ділом. Він допомагав будівельникам вирішувати конфліктні питання з керівництвом РРТЗ.

Наступного дня після свого приїзду начальник главку та тимчасово виконуючий обов’язки директора РРТЗ зустрілися зі мною. Шолунов О.В. відразу запитав: “Що б ти побажав мати (показуючи на виконані фундаменти та стіни підземної частини дев’ятиповерхового гуртожитку професійно-технічного училища РРТЗ), щоб за три місяці виконати цегляну кладку на гуртожитку?”

Будову підготували до зими і на ній ніхто не працював. Всі робітники були зайняті на пускових об’єктах у Рівному, Квасилові, Дубровиці.

Я відразу відповів: “П’ять малосімейних квартир у будинку на вулиці Лізи Чайкіної, який здаватиметься в 1984 році”. “Домовились!” – відразу погодився Шолунов О.М. Наступного дня договір підписали директор заводу, секретар партійної організації, голова профкому, секретар комсомольської організації.

Я відразу зняв дві бригади мулярів з інших будов, їм виписали акордний наряд, який стимулював боротися за кожен день скорочення терміну будівництва. Поясню: при скороченні терміну робіт заробітна платня зростала в геометричній прогресії. Тому бригади працювали в три зміни і закінчили цегляну кладку на десять днів раніше запланованого строку. Забігаючи наперед, скажу, що в січні 1985 року БМУ “Промжитлобуд-2” отримало п’ять малосімейних квартир. В одній з них оселився керівник дільниці Люльчик Олександр Володимирович.

БМУ “Промжитлобуд-2” за III квартал виконало всі показники і ввело в дію дитячий садок у Квасилові.

Двадцять сьомого вересня РРТЗ відвідав другий секретар обкому партії Загорулько І.І. З ним прибули голова міськвиконкому Чайка В.А., керівник відділу обкому партії з промисловості та головний інженер комбінату Потапов А.В.

Загорулько І.І. вийшов з машини, одягнув каску й послав мене за касками для інших. Таке було вперше. Після обходу будови РРТЗ всі зайшли в штаб, де проводились оперативні наради. Незапланована нарада розпочалась. Я доповів: “Набір робіт на місяць – 275 тисяч, – і став зачитувати: МУ-64 – набір 20 тисяч, очікується 10 тисяч карбованців”.

Загорулько І.І. промовив: “Виконати 20 тисяч або керівника зняти з посади. Якщо він не впевнений, то нехай напише заяву на звільнення”.

Я продовжував: “Замовнику виконати 50 тисяч!”

– Виконаємо! – відповів Шолунов О.М.

Загорулько І.І. дав усім прочухана, і вони поїхали.

* * *

У вересні прийшов дозвіл на продовження будівництва Монумена Слави. Лицювальні роботи мала виконувати бригада лицювальників з Києва, яка набула досвіду на меморіалах по всій Україні. Але у зв’язку з тим, що до святкування залишилося мало часу, бригада відмовилась, бо не встигала закінчити початі роботи в інших містах. Необхідно було забезпечити будову риштуванням. Вирішили робити його з дерева. Для цього облвиконком для комбінату “Рівнепромбуд” виділив двісті м³ лісу. Проектний інститут взявся за розробку проекту на дерев’яні риштування.

Двадцятого жовтня проектний інститут подав на них проект. Висота їх сягала 46 метрів. Чотири тижні на оперативну нараду щоденно на будову Монумена Слави приїздили перший секретар міськкому партії Луценко В.І. та голова міськвиконкому Чайка В.А., заступник голови облвиконкому з будівництва Кисіль М.Є., головні архітектори міста та області, інші керівники будівельних управлінь.

На нарадах лунали образи, звинувачення, істеричні виступи. Ніхто не знав з чого почати. Всі стали чіплятись до Бориса П.К. – керівника БУ “Опорядбуд”, з питанням: “Чому не приступаєш до лицювальних робіт?” Борис П.К. відбивався: “Немає інструменту. Не знаю, хто буде підписувати акти на приховані роботи, хто робитиме кріплення для лицювання”. Відповіді на його питання не давав ніхто.

В БМУ “Промжитлобуд-2” розглянули питання влаштування риштувань для будови Монумена Слави на технічній раді, і вирішили відмовитись від дерев’яних, оскільки лісоматеріал ще був у лісі, його потрібно було вивезти з Костопільського лісгоспу. Окрім того, треба виділяти постійно ланку теслярів для встановлення лісів риштувань. До всього, на висоту 46 метрів потрібно мати допуск. Зійшлися на думці: “Застосувати звичайні, з металевих труб, інвентарні риштування для зовнішніх робіт з лицювання стели гранітними блоками та плитами. Кріплення цих риштувань до стели виконати з металевих швелерів №16. По вже лицювальній частині стели, навколо її, з чотирьох швелерів №16, з’єднаних між собою болтами, робився пояс, до якого риштування кріпились через шість метрів по висоті.

На ці інвентарні риштування виготовили креслення й затвердили їх у проектному інституті. Влаштування риштувань доручили бригаді монтажників Паная Олександра Макаровича.

Таке рішення прискорило будівництво Монумена Слави.

30 жовтня з Києва приїхав лицювальник зі своїм інструментом. Він заявив: “У зв’язку з тим, що є багато роботи з лицювання монументальних пам’ятників на честь сорокаріччя Перемоги у Великій Вітчизняній війні по всій Україні, бригада зайнята на цих будовах за завданням ЦК КПУ, а тому в Рівному ми працювати не зможемо”.

Лицювальник розповів, як потрібно лицювати. Він поклав один кутовий гранітний камінь і пояснив, як можна пристосувати електродриль з побідовими свердлами для кріплення гранітних каменів і плит до закладних деталей, до стели.

Я підійшов до нього і запитав: “А з чого можна виготовити закладні деталі для кріплення плит?” Лицювальник відповів: “Ось, бачиш у канаві лежить бухта катанки. З неї і роби кріплення, і немає чого лякатись”. Лицювальник взяв свою полотняну торбу з інструментом і пішов геть.

Для побудови Монумена Слави потрібно було мати 2000 м² риштувань з металевих труб. Я зайшов до головного інженера комбінату Потапова А.В. й розповів йому, що ми замінили дерев’яні риштування на інвентарні. Потапов А.В. зрадів, і протягом трьох днів, за його наказом, управління малої механізації завезло на будову 400 м² риштувань. Бригада Паная О.М. почала їх монтувати.

Наступного дня о 12 годині на будову Монумена Слави приїхав другий секретар обкому партії Загорулько І.І. і за двадцять хвилин вирішив усі питання, які не вирішувались місяцями. За наказом Загорулька І.І. в протоколі записали:

Керівнику БУ “Опорядбуд” Борису П.К. приступити до лицювальних робіт стели Монумента Слави.

Призначити керівника генпідрядного управління відповідальним за якість робіт на будові Монумента Слави.

Головному інженеру комбінату “Рівнепромбуд” Потапову А.В. забезпечити риштуваннями будову Монумента Слави.

Бригада Мінчука Івана Григоровича приступила до лицювальних робіт. Привезли оцинковані закладні деталі для кріплення гранітних плит та гранітних кутових брил до стели. Робота зрушилась з місця. За якістю робіт ніхто не наглядав, крім бригадира, виконроба, інженера з якості генпідрядного управління та головного інженера.

Крім бригади лицювальників Мінчука Івана Григоровича та бригади монтажників Паная Олександра Макаровича, на будівництві Монумента Слави працювала також бригада покрівельників Стоцького Миколи Олександровича. БУ “Спецбуд” проклало асфальтну дорогу від магістральної траси Київ-Брест до Монумента.

* * *

За третій квартал БМУ “Промжитлобуд-2” отримало прапор Мінпромбуду УРСР та прапор на честь героїв Новоросійська.

28 листопада я був присутній на відкритті дитячого садка у Квасиліві.

29 листопада відбулась нарада на РРТЗ. Розглядалось питання про введення в дію пускового комплексу. Вирішили: щоб ввести пусковий комплекс у 1984 році, необхідно додати до субпідрядних управлінь МУ-469, МУ-534, МУ-64, МУ-7 п'ятдесят робітників.

О 16.00 відбувся актив, організований спільно міськкомом партії та обласним комітетом народного контролю. Він був потрібний “для галочки”. А відірвали від роботи сотні керівників різних підприємств.

30 листопада я брав участь у роботі комісії на будовах міста, що здавалися, а о 13.00 провів оперативну нараду на РРТЗ. Кожен представник субпідрядних управлінь звітувався про підписані акти проміжної готовності на будовах РРТЗ.

О 20.00 відбулось бюро міськкому партії. Серед інших питань на ньому розглядали соціалістичні зобов'язання на 1985 рік. До них черга дійшла о 22.00, їх схвалили за п'ять хвилин, а десятки керівників-будівельників дві години стояли під дверима, бо стільців було мало.

Компресорна станція на Здолбунівському цементно-шиферному комбінаті мала вводиться у дію через місяць, але для цього ще потрібно було виконати будівельно-монтажних робіт на дев'яносто тисяч карбованців, з них: МУ-64 – 30 тисяч; МУ-469 – 20 тисяч; МУ-437 – 9 тисяч; БУ “Спецбуд” – 10 тисяч; БУ “Опорядбуд” – 12 тисяч; БМУ “Промжитлобуд-2” – близько 10 тисяч.

Я звернувся до головного енергетика ЦШК з проханням допомогти електриками. Він виділив п'ять чоловік, погодивши це питання з директором

ЦШК Царуком Сергієм Йосиповичем. Керівництво ЦШК було зацікавлене у введенні в дію компресорної станції, інакше весь колектив підприємства позбавлявся річної премії.

12 грудня о 8.00 відбулась нарада на Монументі Слави, о 10.00 – нарада на РРТЗ.

В комбінаті “Рівнепромбуд” стан був надзвичайно складний: у Дубровиці на БПФ перебували два заступники міністра УРСР, керівник “Рівнепромбуду”. На фабриці було відсутнє тепло, на житловому будинку, який будувало БМУ “Промжитлобуд-2”, – теж.

Наше управління мало ввести в дію чотири під’їзди п’ятиповерхового будинку, вбудований магазин та підвал. Я звернувся до керівників субпідрядних організацій МУ-469, МУ-534, МУ-437, БУ-49, БУ-ППА, щоб вони допомогли робітниками. Їх відповідь була така: у нас немає кого поставити на будинок та магазин у Дубровиці, на ЦШК у Здолбунові та на радіотехнічний завод. Тоді вирішили, що БМУ “Промжитлобуд-2” допоможе МУ-469 на житловому будинку та магазині у Дубровиці електриками, а на ЦШК та радіозаводі я домовився з директорами, що вони допоможуть робітниками МУ-469, МУ-534, МУ-64. Крім того, я вирішив питання з керівником МУ-534, що вони зроблять для житлового будинку в Дубровиці заготовки, а монтажники БМУ “Промжитлобуд-2” виконають опалення. В грудні температура в готелі в Дубровиці, де жили робітники всіх управлінь, становила 8-12°.

Щоб закінчити хоча б основні роботи на ДБПФ, необхідно було працювати наявною кількістю робітників 2-2,5 місяця, а на житловому будинку – близько місяця, а календар уже показував середину грудня. Дещо легше було на будівництві радіозаводу, бо частину обсягів робіт, у межах плану, зняли з пускового комплексу і перенесли його на наступний 1985 рік.

На 28 грудня в комбінаті “Рівнепромбуд” не було жодної будови, готової до здачі. Керівництво області та міста штовхало керівників генпідрядних управлінь та замовників на величезні приписки. Вони обіцяли, що в першому кварталі жодних комісій з перевірки зданих будов не буде ні з Києва, і з Москви.

Вийшла нова інструкція, яку зачитали на активі міста. В ній йшлося, що всім підприємствам та організаціям забороняється відпускати матеріальні ресурси стороннім організаціям та допускати їх перевитрати. За порушення цієї інструкції керівники підприємств карались штрафом від трьох до шести місячних посадових окладів. Інструкція мала як позитивні, так і негативні наслідки.

На радіотехнічний завод були призначені новий директор Лебедев Станіслав Васильович, який працював до цього секретарем парткому Іжевського автомобільного заводу, та головний інженер заводу Мелешкін Анатолій Михайлович.

Головою робочої комісії призначили головного інженера РРТЗ. Він від роботи в комісії самоусунувся. Я посварився з ним. Члени робочої комісії

відмовились підписувати акти. Таке в практиці будівництва трапилося вперше – щоб проміжні акти не підписувалися службами. Коли ж акти проміжної готовності отримали дозвіл від головного інженера Мелешкіна А.М. на їх підписання членами комісії РРТЗ, вже не було коли їх викликати. Тому всім членам робочої комісії послали телефонограми.

29 грудня під тиском директора РРТЗ всі служби заводу проміжні акти підписали, але члени робочої комісії не зібрались, бо поїхали по домівках святкувати.

30 грудня ми увесь день прочекали членів робочої комісії, але ніхто з них не з'явився. Ввечері в БМУ “Промжитлобуд-2” зібрались заступник директора РРТЗ Юрчук В.С. та мій заступник Нікітчук В.В. Ми пішли в лазню паритись, а Нікітчуку В.В. дали доручення розшукувати всіх членів робочої комісії.

На ранок 31 грудня акт робочої комісії був підписаний всіма її членами, крім пожежника, і затверджений головою комісії головним інженером РРТЗ Мелешкіним Анатолієм Михайловичем.

О 15.00 в кабінеті директора Лебедева С.В. зібрались керівники генпідрядного управління БМУ “Промжитлобуд-2” та керівництво від замовника: директор, головний інженер, заступник з будівництва та керівники відділів, причетні до будівництва РРТЗ. Всі сиділи й чекали. Директору постійно телефонували з Москви: з Міністерства радіотехнічної промисловості, з будівельного відділу ЦК КПРС, з ЦК КПУ, з відділу безпеки, з обкому партії... Всі цікавились, чи знайшли пожежника і чи він підписав акт. Директор РРТЗ відповідав: “Ні, не знайшли, як знайдемо, я вам зателефоную”.

Керівник обласної пожежної інспекції з 30.12.1984 року пішов у відпустку, а всі заступники ховались.

З Москви, з ЦК КПРС, зателефонували в обком партії та “попросили” знайти пожежника і направити його на будову РРТЗ. О першій ночі з'явився в.о. керівника обласної пожежної інспекції. Він сказав: “Я не є членом державної комісії, а тому буду все перевіряти”.

З Москви, з Києва, з обкому дзвінки лунали безперестанно. Директор щоразу лагідно відповідав: “Пожежник прийшов та вивчає креслення. Як тільки акт буде підписаний, я вам зателефоную обов'язково”. Через годину пожежника вже “дістали” телефонні дзвінки. Він узяв акт державної комісії та підписав його. Потім встав, попрощався й вийшов з кабінету. Всі присутні потиснули один одному руки, побажали гарно відсвяткувати Новий Рік і роз'їхались.

1985 РІК

В Україні справи з введення житла, соціальних та промислових будов були кепськими. Вийшла постанова Ради Міністрів України: “Продовжити введення будов 1984 року до десятого січня 1985 року”. Це було зроблено

з метою узаконення приписок. З'явилися чутки, що перевірок у першому кварталі не буде. З першого січня відпуск матеріалів “на сторону” заборонено. Збільшився дефіцит. Кошти знецінилися. За відпуск матеріалів стороннім на керівників підприємств та організацій накладатимуться великі штрафи. В людей посилилась недовіра до влади та страх перед нею.

3 січня в Дубровиці підписали житловий будинок, на якому потрібно було працювати ще два місяці. На Дубровицькій бавовняній фабриці занесли та розставили обладнання, але не підключили. В адміністративному корпусі не запустили тепло, не зробили вентиляції, а опоряджувальні роботи навіть не починали. Всі міністерства, місцеві партійні керівники об'єднувались і колективно обдурювали державу. Вони наказували членам державних комісій підписувати акти на будовах, де потрібно було працювати ще від одного до чотирьох місяців.

На будові ДБПФ щоденно проводив наради заступник міністра Мінпромбуду УРСР Ковтун Л.С. Заступники міністрів постійно знаходилися на особливо важливих будовах, і таким чином частенько виконували обов'язки великого виконроба з великою владою. Вони давали вказівки безпосередньо виконробам та бригадирам. У відчаї керівник комбінату зривав з усіх управлінь робітників і посилав їх на штурм будов у Дубровиці. Котельня в Дубровиці була малої потужності, температура в приміщеннях становила до 8-10°. Опоряджувальники працювали марно. Штукатурка і фарба не висихали, тому весною всі малярні роботи перероблялись. У райцентр щоденно, весь перший квартал, робітників возили автобусами з Рівного. Відстань від Рівного до Дубровиці складала 120 кілометрів.

У січні в Рівненській області була енергетична криза. Почали видавати ліміти на газ, електроенергію для кожного підприємства. Багато підприємств не були готові до зими, було відсутнє резервне паливо. Виконання планів через кризу було зірване.

Дубровицьку фабрику підписали 25.01.1985 року. Жінка з ЦК профспілки України домоглась того, що на будівництво ДБПФ звели близько тисячі робітників, які працювали вже на зданому об'єкті. Частина робітників жила в гуртожитку, в якому температура в кімнатах при великих морозах не перевищувала 5-7° тепла. Увімкнені електричні каміни доводили температуру повітря в кімнатах до 12-15°.

Це була каторжна робота, де продуктивність праці рівнялась нулю або завдавала шкоди, бо лише псувала матеріали. Яка могла бути продуктивність праці у робітника, який нашурпаний одягом до початку роботи на будові перебував в автобусі дві години або провів ніч у гуртожитку при температурі 12-15° тепла.

Міністри вимагали від главків, трестів, комбінатів постійно звітуватись про виконання планів та своєчасне введення будов у дію, хоча фактично плани не виконувались, об'єкти до здачі не були готові. Керівники комбінатів і трестів

вимагали, щоб це робили керівники управлінь, перекладаючи на них відповідальність за приписки. Партійні органи області та районів допомагали на місцях міністрам, керівникам комбінатів, будівельним управлінням робити ці приписки. Юридично за це відповідав керівник управління і трошки виконроб.

У республіканський комітет народного контролю надійшла скарга на незадовільне введення житла в Дубровиці. Створили обласну комісію з перевірки скарги. В комісію від комбінату ввели мене. Комісії наказали скаргу “прикрити”. Будинки почали заселяти при температурі 8-10° тепла. Якість опоряджувальних робіт була незадовільна.

Влітку, коли робітники їздили в Дубровицю, вони жартували: “Куди їдете, в Швейцарію?”, а взимку: “Куди їдете, в Афганістан?”

* * *

План по комбінату “Рівнепромбуд” не виконали всі управління. Генпідрядне управління “Промжитлобуд-2”, завдяки запасу обсягів робіт з 1984 року, план виконало за перший квартал.

На другий квартал 1985 року план робіт власними силами збільшили на 36% щодо плану другого кварталу 1984 року. В управлінні відсутні фронти робіт та необхідні матеріальні ресурси. Будівельно-монтажне управління “Промжитлобуд-2” готувалось до великого свята – 40-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні. До цього свята: побудували монументальну Дошку пошани передовиків виробництва управління; відкрили читальний зал, де знаходились технічна та художня бібліотеки; відремонтували актовий зал на сто п’ятдесят чоловік.

Будівельно-монтажне управління “Промжитлобуд-2” виконало план за чотири роки та перший квартал 1985 року та ввело в дію всі заплановані об’єкти в термін. За 1981-1984 роки управління ввело в дію такі будови:

За 1981 рік:

Цех наукового інституту інженерів важкого машинобудування.

Держстандарт.

Житловий будинок на вулиці Гагаріна, 14.

Комплекс газорозрядного заводу.

Вторчормет.

Комплекс у колгоспі імені Леніна.

За 1982 рік:

Кооперативний житловий будинок на 268 квартир на вулиці Новоросійській, 2.

Магазин на Новоросійській, 2.

Їдальню на Новоросійській, 2.

Комплекс газорозрядного заводу.

Житловий будинок на Ленінській, 277.
Комплекс на радіозаводі:
№1 – механічний цех.
Побутове шестиповерхове приміщення №6.
Трансформаторну підстанцію на сто тисяч вольт.
Корпус №9 (котельня, один котел) з очисною спорудою в підвальному приміщенні.

За 1983 рік:

Житловий будинок на вул. Ленінській, 263.
Лазня “Веселка” в мікрорайоні Ювілейний.
Комплекс радіозаводу:
Корпус №1 – цех пластмас.
Корпус №4 – їдальня.
Корпус №9 – котельня.
Корпус №14 – пожежна будова.

За 1984 рік:

Житловий будинок у місті Дубровиця.
База ліфтів.
Компресорна на Здолбунівському ЦШК.
Комплекс радіозаводу:
Корпус №1 – гальванічний цех.
Дитячий садок у Квасиліві.
Магазин у Дубровиці.
Котельня в Квасиліві

На 25 березня на будівництві Монумента Слави залишився великий обсяг невиконаних будівельних робіт. Погода стояла дощова. Необхідно було демонтувати баштовий кран, виконати покрівлю над музеєм, встановити скульптуру. Навколо побудованої стели Монумента Слави потрібно було висадити парк та виконати благоустрій з бетонних плит.

Зібралась нарада під керівництвом другого секретаря обкому партії Загорулька Іллі Івановича в побутовому вагоні. На нараді були присутні: голова міськвиконкому Чайка В.А., заступник голови облвиконкому Кисіль М.Є., перший заступник голови міськвиконкому Бачманюк А.А., головний інженер комбінату “Рівнепромбуд” Потапов А.В., керівники будівельних управлінь: генпідрядника та субпідрядників. Загорулька І.І. був у поганому настрої. Він погрожував кожному виконавцю робіт покаранням. Раптом він запитав у мене: “Хто тобі дозволив зірвати термін закінчення покрівлі над музеєм?” “Дві доби лив дощ безперестанку”, – відповів я. “Я до тебе давно придивляюсь”, – сказав Загорулька І.І., і продовжив: “Даю тобі три доби, щоб ти закінчив покрівлю!”

План першого кварталу по комбінату “Рівнепромбуд” провалили всі управління. Виконало тільки БМУ “Промжитлобуд-2”: як за генпідрядом, так і власними силами – завдяки обсягам робіт, прихованим з 1984 року. На другий квартал 1985 року “Рівнепромбуд” збільшив план будівельно-монтажних робіт для БМУ “Промжитлобуд-2” порівняно з 1984 роком на 40%. І це при тому, що у зв’язку з існуючою енергетичною кризою управління недоотримало великий обсяг матеріальних ресурсів.

У квітні у відділ кадрів управління зателефонували з парткому комбінату й повідомили: “Є спільне рішення парткому і профкому комбінату рекомендувати до нагороди Грамотою Верховної Ради УРСР на честь 40-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні керівника БМУ “Промжитлобуд-2”. Партком просив відділ кадрів підготувати, разом з іншими відділами, всі необхідні для цього звіти: про виконання БМУ “Промжитлобуд-2” плану будівельно-монтажних робіт за чотири роки та три місяці та всіх інших показників. Старший інспектор по кадрах Савонник Євдокія Наумівна зайшла до мене в кабінет і доповіла про це прохання. Я розсердився і відповів: “Я проти, бо план на другий квартал довели на 40% вищим, ніж в 1984 році”. Мене чомусь непокоїла думка, що це зробили навмисно, що прийде Грамота Верховної Ради УРСР, а її вручення відбудеться тоді, коли БМУ “Промжитлобуд-2” провалить план за чотири місяці, і я стану посміховиськом.

На тому все й закінчилось. Ніхто більше зі мною на цю тему не розмовляв.

26 березня на будові радіотехнічного заводу другий секретар обкому партії провів партійний штаб. Він критикував усіх будівельників за невиконання доручень обкому партії з підвищення продуктивності праці.

БМУ “Промжитлобуд-2”, починаючи з 1981 року, загальними приписками обсягів будівельно-монтажних робіт не займалось. Якщо приписувались обсяги робіт на пускових об’єктах, то така ж сума входила у звіти за іншими будовами. Протягом чотирьох років у БМУ “Промжитлобуд-2” постійно існував резерв виконаних, але не звітованих робіт на п’ятдесят-сто тисяч карбованців. Крім того, був резерв не виплачених премій за введення будов.

Партійні керівники області й міста ніколи не розглядали питання, як стимулювати робітників виконувати роботи якісно, економити матеріальні ресурси та підвищувати продуктивність праці. На всіх активах, штабах, бюро, нарадах лунали тільки погрози про покарання. Вони знаходили винних підлеглих і карали їх за все, наганяючи страх на інших. Вони не бажали знати правила: “В неволі не розмножуються”. Під страхом покарання ніколи не можна було досягти якісної та ефективної праці, бо все якісне робиться в спокої, при бажанні та зацікавленості.

Багато керівників отримувало задоволення, завдаючи прикрощів від страждань підлеглим. Ті ж, хто в житті сам долав багато перешкод, підлеглих розуміли і були гуманними до них.

* * *

Дев'ятого квітня відбулись похорони головного архітектора міста Драля Володимира Федоровича. Це був гарний, здібний архітектор, добра людина. Труна стояла в будинку панахиди на кладовищі "Нове". Присутніх на панахиді було з півтисячі. Якщо б труна стояла в місті, то людей прийшло б набагато більше. Смерть архітектора була трагічною. В почесному караулі стояли всі керівники управлiнь, працівники міськвиконкому, архітектури, УКБ та інші. На похорони прийшли Антоненко Е.Е., Луценко В.І., члени бюро міськкому партії та міськвиконкому. Поховання закінчилось о 12.40. Жалобний обід розпочався о 13.30, а закінчився о 14.30. Присутніх на жалобному обіді було 100 чоловік. Похоронною процедурою керував заступник голови міськвиконкому Малашинський В.М.

Десятого квітня відбувся День дисципліни. З доповіддю виступив голова міськвиконкому Чайка В.А. Він звітував про роботу міськвиконкому за перший квартал 1985 року. Після звіту Чайки В.А. слово взяв перший секретар міськкому партії Луценко В.І., який почав по черзі піднімати керівників підприємств і при всіх ображати їх. Він вимагав від них каятись перед усіма та обіцяти виправити становище. Луценко В.І. накручував себе, робився істеричним, підвищував голос.

В Рівному День дисципліни проходив щомісячно. Над керівниками підприємств, де були виявлені порушення виробничої дисципліни (прогули, потрапляння в медвитверезник тощо), буквально знущались. Їх залякували, ображали, принижували. Партійні керівники на активах часто поводили себе стосовно керівників підприємств просто непристойно.

* * *

П'ятого травня о 10 годині в обласному управлінні культури зібралась державна комісія з введення в дію Монумента Слави на чолі з заступником міністра культури України.

Мене не було, бо я займався фінансовими справами, пов'язаними з цією будовою.

Того ж дня увечері всі знову зібралися в кабінеті заступника голови облвиконкому Кисіля Михайла Єлисейовича. Крім членів комісії, були присутні: перший секретар міськкому партії Луценко В.І. і голова облвиконкому Прищепя П.К. Голова комісії запитав: "У кого які думки?" Виступив член комісії з Києва. Він сказав: "Дякуємо партійним та радянським органам за вдалий проект Монумента Слави". Похваливши автора проекту, він запропонував з лівого боку Монумента Слави утворити озеро та лісовий ландшафт, як задумував автор проекту. Луценко В.І. вніс свою пропозицію: розбити меморіальний парк, наповнивши його патріотичним змістом. Він, зокрема, сказав: "Іванов – Герой Радянського Союзу, який за десять хвилин після початку війни таранив літак над Дубно. Крім того, в Дубно був танковий таран. У

Рівненській області діяли п'ять підпільних організацій і підпільний обком партії на чолі з Бегмою”.

Всі погодились з пропозицією Луценка В.І. і обіцяли його підтримати в Києві. Потім виступив Прищепа П.К. Він подякував усім киянам та запевнив Раду Міністрів УРСР, що цей Монумент Слави стане пам'яттю про двісті шістдесят тисяч загиблих.

Потім виступив голова державної комісії – перший заступник міністра культури УРСР, який подякував усім учасникам будівництва й пообіцяв надалі допомогти Рівненщині. Державний акт по будові Монумент Слави був надрукований у двадцяти примірниках і був схожий на ювілейні пам'ятні адреси – в червоній твердій обкладинці. Всі члени комісії акт підписали в кабінеті заступника голови облвиконкому. Я забрав собі два примірники: один переслав у плановий відділ для архіву, а другий – в музей бойової та трудової слави БМУ “Промжитлобуд-2”. В управлінні на той час працювало шість учасників Великої Вітчизняної війни і на партійному обліку рахувалось чотири пенсіонери.

Шостого травня в БМУ “Промжитлобуд-2” відбулись урочисті збори з нагоди сорокаріччя Перемоги у Великій Вітчизняній війні. На них були присутні чотири учасники Великої Вітчизняної війни. Після зборів учні школи №13 дали чудовий концерт. Кожному учаснику Вітчизняної війни видавали по п'ятдесят карбованців, а школярі піднесли квіти. Після всього учасники війни зайшли в музей БМУ “Промжитлобуд-2” і сфотографувались на пам'ять.

Я отримав від міськкому партії запрошення на відкриття сьомого травня Монумента Слави. О 18.00 майдан Монумента оточили міліція, дружинники та військові. Без запрошення або перепустки сюди потрапити було неможливо.

Президія №2 розташувалася під стіною Монумента Слави, а зверху – Президія №1. Пізніше під стіни трибуни підійшло декілька сотень ветеранів і затулили запрошених, які стояли у Президії №2. З мого ж місця все було видно: і вічний вогонь, і Президію №1 на даху підземного музею.

Мітинг відкрив Прищепа П.К. Потім перший секретар обкому партії Панащенко Т.І., після нього – Герой Радянського Союзу Синько Михайло Семенович, який запалив вічний вогонь.

Десятки тисяч мешканців міста Рівного прийшли на цю подію. Вони стояли на сходах та площадках від вулиці об'їзної до стели Монумента Слави.

Після закінчення урочистої частини я підійшов до Синька Михайла Семеновича. Привітавшись, ми обнялись. Ми пропрацювали з ним у будівельно-монтажному управлінні Рівненської облспоживспілки з 1974 по 1977 роки. До нас приєднались керівник комунального відділу міськвиконкому Шершов Володимир Лазарович, який відповідав за благоустрій на Монументі Слави, та бригадир лицювальників Мінчук Іван Григорович з фотоапаратом у руці. Ми хвилин п'ять порозмовляли, й Іван Григорович запропонував сфотографувати нас на пам'ять. Через три дні Іван Григорович передав мені ці історичні фотокартки.

Чотирнадцятого травня керівник дільниці на будівництві радіотехнічного заводу пішов у відпустку. На будові залишилися виконроб і два майстри, які ще не мали досвіду. Підмінити їх не було можливості, бо інші майстри з інших будов не мали допуску. Я був змушений, за сумісництвом, місяць виконувати обов'язки керівника дільниці.

Двадцять третього травня в управлінні відбулись партійні збори, де я виступив доповідачем. Я висловив конкретні пропозиції: “Кожному робітнику та інженерно-технічному працівнику потрібно дати хоча б одне доручення. Ці доручення повинні надавати колективи бригад, дільниць, відділів управління шляхом обирання їх представників у ради бригад, профспілкові, партійні і комсомольські комітети і бюро різних рівнів. Кожен, отримавши доручення, мусить обов'язково в певний термін звітуватись перед колективом за його виконання. Таким чином кожен член колективу БМУ через прийняття колективних рішень братиме участь у керівництві управлінням, відчує свою значущість і відповідальність.

Двадцять сьомого травня в актовому залі “Рівнепромбуду” відбулась нарада з участю другого секретаря обкому партії Загорулька І.І та заступника голови облвиконкому з будівництва Кисіля М.Є. На нараді були присутні: керівники відділів, головний інженер та заступники керівника комбінату, керівники будівельних управлінь. Звітувалися керівник “Трест-майдану” – Мотов О.В. та керівники ДБК, БМУ “Промжитлобуд-2”, БМУ “Промбуд-8”, замовники, субпідрядні організації. Загорулько І.І. жодного виправдання з приводу невиконання плану від керівників будівельних управлінь не сприймав. Після низливого допиту керівника кожного структурного підрозділу Загорулько І.І. наказав видати чисті аркуші паперу, щоб вони письмово запевнили, що план будівельно-монтажних робіт за перше півріччя буде виконаний кожним учасником наради.

“Рівнепромбуд” у цілому за квітень виконав план на 50%, бо цілий квартал майже всі управління відробляли обсяги робіт на введених у дію будовах 1984 року. Тому чисті аркуші одержали керівники “Трест-майдану”, ДБК, БМУ “Промжитлобуд-2”, БМУ “Промбуд-8”, ПМК-63, “Спецбуду”. У керівника ДБК Заславського від хвилювання стався серцевий напад. Його відправили в лікарню.

Двадцять восьмого травня вранці з поясненнями в комбінат прийшли: керівники “Трест-майдану”, БУ “Спецбуд”, БМУ “Промжитлобуд-2”. Керівник “Трест-майдану” написав у поясненні, що він виконає план за дев'ять місяців. Керівник БУ “Спецбуд” також обіцяв справитись з дев'ятимісячним планом, але не написав, що виконає план за травень. Я зобов'язався план виконати з ростом на 10% щодо 1984 року, вказавши при цьому, що БМУ “Промжитлобуд-2” збільшили план на 40%, але не прийняли під цей план матеріалів на 30%. Головний інженер комбінату взяв ці пояснення і поїхав з ними в обком партії до Загорулька І.І. Загорулько І.І. прочитав їх і повернув Потапову А.В.

Усіх терміново викликали в обком партії. Мене керівник комбінату запросив до завідуючого будівельним відділом обкому партії Ваврисюка І.І., бо Загорулька І.І. ще не було. В кабінеті Ваврисюка І.І. були присутні інструктори будівельного відділу обкому партії Меркотан І.П. та Боган А.Ф. “Ти чого в чесність граєшся?” – на підвищених тонах запитав мене керівник комбінату. Я відповів: “Ви знищили успішне управління, яке виконувало план протягом чотирьох років. Ви дали ріст обсягів робіт сорок відсотків, щоб познущатись над колективом. Крім того, ці обсяги робіт не забезпечені матеріалами та фронтами робіт. В БМУ “Промжитлобуд-2” не вистачає 100 робітників, хоча й наявні простоюють”. “Ми тебе з партії виключимо!” – знервовано кричав керуючий. Всі мовчали. Я спокійно відповів: “Ні, з партії за те, що я не можу виконати нереальний план, ви мене не виключите. Ви можете тільки з посади мене зняти, проти чого я не заперечую!” І тут подумав: “Як добре, що я відмовився від Грамоти Верховної Ради УРСР. Останній рік п’ятирічки шляхом тиску партійні керівники разом з керівниками комбінату втягнули б мене в приписки”.

Зайшли до кабінету Загорулька І.І. Він усіх вигнав, гукаючи вслід: “Я під кулями в атаку ходив, а ви мені заперечувати будете!”

Залишився у кабінеті Загорулька І.І. один Піндюрін Д.П., який з годину перебував там, тоді як усі чекали в коридорі шостого поверху.

Пізніше Дмитро Павлович розповів, як він протягом години всіх захищав, але Загорулька І.І. налаштований усіх викликати на бюро обкому партії.

Потім Піндюрін Д.П. сказав: “Ідіть до Потапова А.В.”. Головний інженер комбінату Потапов А.В. та три заступники керуючого комбінату: Масницький В.М., Нікольчук М.М. та Слива Є.В., керівник “Трест-майдану” Мотов О.В. гуртом почали мене вмовляти погодитись написати в поясненні, що план за рік буде виконаний. Я не погодився на брехню, і всі розійшлися.

Середнє виконання обсягів будівельно-монтажних робіт за чотири місяці склало 277 тисяч карбованців. План на травень складав 420 тисяч карбованців, а на друге півріччя потрібно було виконувати по 510 тисяч обсягів робіт власними силами.

Необхідно було розробляти заходи, щоб захистити матеріали (хоча б на папері) на всю суму плану.

На 30 травня тиск збоку керівництва області та міста на всіх керівників будівельних управлінь зашкалював. Стимулами до праці навіть не пахло. Влада зробити щось була безсила. Резерв кадрів – мізерний. Багато грамотних, здібних інженерів не бажало займати посади керівників управління, через що не вступали в партію. Вони воліли краще працювати заступниками керівників управління, головними інженерами, керівниками дільниць. Багато кращих робітників, лідерів за характером, гарних організаторів не призначались бригадирами, бо вони не були членами партії і не бажали ними бути. Зате інші, котрі за особистими якостями, кваліфікацією “не тягнули” на керівників,

вступали в партію, щоб просунутись по службі. Безпартійні почувалися вільніше, безпосередньо на них партійним чиновникам непросто було тиснути.

15 липня відбулося бюро міськкому партії, на якому про виконання плану будівельно-монтажних робіт на житлових та соціальних об'єктах міста за перше півріччя звітувався керівник комбінату “Рівнепромбуд” Піндюрін Д.П. Для звіту відводилось 15 хвилин, Піндюрін Д.П. говорив 24 хвилини. Він чітко відповів на всі запитання членів бюро. Бюро готували довго, найскоріше на замовлення вищого партійного керівництва, назбирали багато “жучків” у будівельних управліннях. Виступаючи, члени бюро безпідставно звинувачували керівника “Рівнепромбуду” в усіх гріхах. Керівникам БМУ, які перебували в залі, соромно було слухати всю ту маячню.

Керівнику комбінату винесли догану. Всі керівники БМУ “Рівнепромбуду” були незадоволені таким рішенням, бо чудово розуміли, що це покарання – ніщо інше, як чергова демонстрація свавілля, нагадування всім, хто в місті господар.

* * *

У БМУ “Промжитлобуд-2” міська контрольно-ревізійна комісія провела документальну ревізію. За її результатами на підставі відповідного акта керівник “Рівнепромбуду” видав наказ, в якому мені оголосили сувору догану і позбавили все керівництво БМУ “Промжитлобуд-2” премії за перше півріччя. Копію акта перевірки керівництво КРУ направило в міськком партії. Другий секретар міськкому партії наклав резолюцію: “Керівництво БМУ “Промжитлобуд-2” покарати трьома посадовими окладами”. Це було щось нове в практиці міськкому. Вже з резолюцією другого секретаря Демченка Ю.В. акт направили в міський комітет народного контролю.

Мене викликав до себе голова міського комітету народного контролю Боярчук Володимир Васильович. Акт документальної ревізії був на той час типовий. В ньому писалося, що керівник БМУ “Промжитлобуд-2” за рахунок фонду заробітної плати робітників утримував на будовах Рівного чотири охоронці, дві прибиральниці та художника, що призвело до перевитрат заробітної платні за рік на вісім тисяч карбованців, чим завдано шкоди державі. В країні тоді якраз проводилась кампанія для боротьби з дрібними порушеннями.

Голова комітету народного контролю Боярчук В.В. сказав мені: “Є рішення бюро міськкому партії, і я його повинен виконати. Раніше ми такі акти не розглядали, а зараз на документі стоїть резолюція другого секретаря міськкому партії, і я її повинен виконати. Ми винесли рішення покарати двома посадовими окладами головного бухгалтера, одним – керівника дільниці, а тебе чіпати не будемо, бо ти вже покараний комбінатом “Рівнепромбуд”. “Ні! – промовив я. – Ні головний бухгалтер, ні керівник дільниці жодного відношення до порушення не мають. Якщо вам так необхідно, то карайте мене трьома посадовими окладами”.

Я весь кипів і, не приховуючи гніву, сказав: “Я вже працюю керівником п’ятнадцять років, але за такі дрібниці мене ще так не карали”. Боярчук В.В. відповів: “Я по-іншому не можу. Є резолюція Демченка Ю.В.”.

Я не міг заспокоїтись цілий день, настільки це було несправедливо.

Незаконні рішення міськком партії виносив частенько. Ними він примушував керівників структурних підрозділів ставати злодіями, хоча й для загальної справи. Луценко В.І. за подібне ніколи не карав керівників управлінь матеріально. Демченко Ю.В. ж, не маючи досвіду, постійно штовхав керівників управлінь на порушення, а коли хтось попадався – карав. На щастя, він міг це робити тільки за відсутності Луценка В.І.

Влітку 1984 року мене запросив другий секретар міськкому партії Демченко Ю.В. і доручив безкоштовно побудувати для “Облпобутрадіотехніки” на вулиці 16 Липня одноповерховий гараж на сім відділень. Це стало для мене несподіванкою. Коштував гараж не менше десяти тисяч карбованців. Якби це була школа, дитячий садок, лікарня, я, може, й виконав би таке “партійне” доручення. Але Демченко Ю.В. намагався за рахунок БМУ зробити особисту послугу своєму знайомому обласному керівнику. Я почав відмовлятись, мотивуючи тим, що в мене немає робітників. “Це твоє партійне доручення”, – зі злістю промовив Демченко Ю.В. Тоді я попросив його: “Дайте мені офіційного листа міськкому партії: з нагоди 700-річчя міста Рівного побудувати приміщення гаражів для “Облпобутуправління”. Це мені для виправдання перед ревізорами”.

“Ніякого листа ти не отримаєш, а партійне доручення виконаєш!” Об’єкт я не будував, але це був привід мені помститися. На щастя, незабаром Демченка Ю.В. зняли.

Я приїхав в управління й зустрівся з головним бухгалтером управління Озінковським Анатолієм Володимировичем і повідомив його про рішення міського комітету народного контролю. Озінковському А.В. нічого не залишалося, як п’ять місяців виплачувати два посадових оклади. Один посадовий оклад “виплатив” керівник дільниці. Кошти їм повернули іншим шляхом, але образа залишилась.

Навантаження на керівників постійно збільшувалось. Керувати стало важче. Адміністративні методи управління вищого керівництва структурними підрозділами вже не могли діяти ефективно. Керівництво “Рівнепромбуду” доводило до будівельних управлінь нереальні плани, не забезпечені матеріальними ресурсами. Завдання керівників комбінату в будівництві – бути посередником між обласними, міськими партійними, радянськими органами та керівниками структурних підрозділів. Виконати їх спільні вказівки можна було тільки за рахунок приписок.

Дійшло до того, що керівники “Рівнепромбуду” почали звертатись за допомогою до партійних керівників, щоб примусити підлеглих виконати їх незаконні, кримінальні накази. Оскаржити доведення нереального плану було неможливо.

Двадцятого серпня в актовому залі УКБ міськвиконкому проходив партійний штаб під керівництвом першого секретаря міськкому партії Луценка В.І. На штабі були присутні голова міськвиконкому, керівники управлінь, замовники, обслуговуючий персонал та члени державних комісій. Згідно з порядком денним повинен був звітуватись кожен керівник генпідрядного управління про виконання обсягів будівельно-монтажних робіт на житлових та соціальних будовах за вісім місяців. Я теж звітувався.

За серпень БМУ “Промжитлобуд-2” виконало робіт за генпідрядом на 1065 тисяч карбованців, а власними силами – на 325 тисяч карбованців. За вісім місяців план за генпідрядом виконаний на 90%, а власними силами – на 82%. Крім того, я доповів, що по житлу БМУ “Промжитлобуд-2” не освоїть у 1985 році 800 тисяч карбованців, бо не вистачає робітників та матеріалів. Я зауважив, що тільки БМУ “Промжитлобуд-2” забезпечило ріст обсягів робіт на 35% щодо 1984 року. Луценко В.І. наказав: “Готуйте керівника БМУ “Промжитлобуд-2” на завтра на бюро міськкому партії”.

Заступник керівника “Рівнепромбуду” по житлу Токовий Андрій Денисович умовляв мене не показувати в довідці, яка готувалась на бюро міськкому партії, що БМУ “Промжитлобуд-2” не виконає в 1985 році робіт по житлу на 800 тисяч карбованців. “Покажи, що не виконаєш на 400 тисяч”. Я не погоджувався на брехню, але, врешті-решт, довідку підписав у варіанті, запропонованому Токовим А.Д. Крім того, я попередив, що управління не введе в дію гуртожиток для малосімейних заводу тракторних запасних частин на вулиці Павлюченка.

Двадцять першого серпня відбулося бюро міськкому партії. Завідуючий будівельним відділом міськкому партії Токовий А.А. доповів: “План по житлу та соціальних будовах БМУ “Промжитлобуд-2” виконаний за генпідрядом на 90%, а власними силами – на 82%. Крім того, планується невиконання робіт на чотириста тисяч карбованців за 1985 рік”.

Після закінчення виступу Токового А.А. встав перший секретар міськкому партії Луценко В.І. і сказав: “Товариші члени бюро, є пропозиція направити матеріали на керівника БМУ “Промжитлобуд-2” в партком комбінату і рекомендувати керівнику комбінату “Рівнепромбуд” вирішити питання про доцільність перебування його на цій посаді”. Чайка В.А. вигукнув: “Він не має совісті, здає школу в Квасиліві у той час, як у Рівному не виконує планів”. Луценко В.І. продовжив: “Хто за таке рішення, прошу проголосувати”. Всі дружно підняли руки, навіть не вимагаючи моїх пояснень.

Я вийшов з міськкому партії і, не помічаючи нічого навколо, знервований, пішки попростував вулицею 17 Вересня. Проходячи біля комбінату “Рівнепромбуд”, зайшов усередину. Робочий день уже закінчився. В приміщенні стояла тиша. Двері парткому були відчинені. Я зайшов. За столом сидів і щось писав секретар парткому Бербенець В.М. Він підвів голову і, побачивши мене, сказав: “Заходь! Робочий день уже закінчився, а ти чого тут?” Я розповів

Бербенцю Володимиріу Миколайовичу, що мене зняли з посади. Володимир Миколайович негайно зателефонував керівнику будівельного відділу Токовому А.А. Той підтвердив, що є таке рішення бюро міськкому.

– Йди, випий двісті грамів горілки та й відпочинь удома! – сказав Бербе-нець В.М.

– У мене немає бажання працювати, – відповів я і пішов.

Через день мене запросив до себе Піндюрін Д.П. – керівник комбінату, й ображено сказав: “Чому я дізнаюся про все від інших?”. Він зателефонував міністру Мінпромбуду і доповів про випадок. Я сказав: “Дмитре Павловичу, навіщо навколо моєї персони така метушня? Є рішення, його потрібно ви-конувати”.

Через тиждень знову відбувся партійний штаб з питання будівництва в місті Рівному житла та соціальних об’єктів. Проводив його Чайка А.В. Він покритикував мене за незадовільну роботу на школі №12. Я відповів, що школа №12 до першого вересня буде введена в дію. Про рішення бюро міськкому партії він не згадав. Луценко В.І. перебував у відпустці.

Всі дні, зранку до ночі, я перебував на будівництві професійно-технічного училища радіотехнічного заводу. Щоб ввести ПТУ, необхідно було за вересень виконати обсяг робіт на 420 тисяч карбованців. Працювали у дві зміни, в суботу й неділю. Але роботу гальмували постійні перебої з постачанням матеріалів. Виконати всі обсяги робіт у визначений термін не встигали. Почали “опра-цьовувати” членів державної комісії, кожного окремо. З обласною санстанцією, якою керував Шарлай М.М., “Рівнепромбуд”, а також БМУ “Промжитлобуд-2” були в добрих стосунках. Шарлай М.М. був порядною, чесною людиною. З ним завжди знаходили спільну мову. Ми йому завжди говорили правду: скільки днів нам ще треба буде працювати, щоб закінчити будову, і він вірив будівель-никам. Ми його ніколи не обманювали, бо таку людину обдурити було соромно.

Головний лікар облсанстанції підписав нам акт державної комісії. Він терпіти не міг, коли на нього тиснули з обкому партії. Під час перевірки ПТУ інспектор пожежної інспекції Андрущак В.М. виявив, що в дев’ятиповер-ховому гуртожитку сходи на всіх поверхах змонтували завширшки 115 санти-метрів замість 135 сантиметрів. Необхідно було виправити помилку. До першого жовтня це зробили на чотирьох поверхах, щоб закінчити роботу пов-ністю, треба було працювати ще п’ять днів. У нас склалися добрі стосунки з Андрущакком В.М., і він, не вагаючись, підписав державний акт. Андрущак В.М. ніколи не чекав вказівок зверху. Він або сам приймав рішення, або не підпи-сував акта. Про це в місті знали всі і не чіпали його. Щоправда, він ішов на поступки керівникам генпідрядних управлінь до першого обману.

На 3 жовтня акт державної комісії не підписав тільки технічний інспектор – він перебував у Дубровицькому районі.

Я захворів, температура – 38°, але я вирішив поїхати на пошуки інспектора. В Дубровицький район зі мною виїхали заступник директора радіотехнічного

заводу Юрчук Володимир Семенович та керівник виробничого відділу Фурсачик Іван Терентійович. Доки доїхали до Сарн, термометр показував температуру 39°. Прибули в Дубровицю на ДБПФ, де нам повідомили, що технічний інспектор поїхав у Висоцьк представником на колгоспні збори. Взявши з собою заступника керівника комбінату Нікольчука Миколу Митрофановича, ми подались у Висоцьк. Там чекали технічного інспектора дві години, доки закінчаться колгоспні збори. В Рівне повернулися о 24.00.

Час летів стрімко. Я вже заспокоївся після рішення бюро і чекав звільнення мене з посади, такої каторжної і такої невдячної. Минув місяць. Луценко В.І. був у відпустці. Я увесь цей час уникав відвідувати різні міські та обласні заходи. Додому приходив пізно, втомлений, знервований, відразу падав на ліжку і засинав.

Незабаром секретаря парткому комбінату “Рівнепромбуд” Бербенця В.М. обрали другим секретарем міськкому партії.

Двадцятого жовтня зателефонував Луценко В.І. Він привітався, ніби нічого не сталося, і запитав: “Як ідуть справи?” “Нормально!” – відповів я. “А ти, що не думаєш гуртожиток РЗТЗЧ на вулиці Павлюченка здавати в цьому році?” – запитав Луценко В.І. “Будемо здавати, якщо місто надасть допомогу”, – відповів я. “Через дві години чекаю тебе з розрахунками про допомогу”, – промовив Луценко В.І. і поклав трубку. Він був дійсним бійцем-революціонером.

На будівництві гуртожитку РЗТЗЧ залишилось виконати робіт на 800 тисяч карбованців. В управлінні швидко підраховали необхідну кількість робітників за професіями для кожного субпідрядного управління. Щоб підтвердити розрахунки, я зателефонував кожному субпідряднику й уточнив, скільки робітників потрібно для введення в дію гуртожитку РЗТЗЧ. Загальна цифра становила триста п’ятдесят чоловік. А працювало на будові сто двадцять. Отже, бракувало 230 будівельників різних спеціальностей.

Я приніс розрахунок Луценку В.І. Він подивився на розрахунок і, нічого не кажучи, написав: “тов. Чайка В.А., тов. Бербенець В.М., надайте допомогу в побудові та введенні в дію гуртожитку РЗТЗЧ на вулиці Павлюченка”.

На будівництві РРТЗ ситуація була дуже складна. Незабаром очікувались морози, а опалення на об’єктах, які мали вводитись, МУ-534 ще не починало виконувати через відсутність робітників і радіаторів. Керівництво РРТЗ написало скаргу у військову прокуратуру, в обласний комітет народного контролю, але відправити її не наважилось.

На РРТЗ склалось три великі групи робітників та інженерно-технічних працівників, які “ворогували” між собою. Вони постійно писали скарги один на одного і всі разом – на будівельників. А будівельників на РРТЗ хронічно не вистачало. Багато робітників, майстрів та виконробів працювало на будові заводу по 10-12 годин, у суботу й неділю. Всі доручення, які записували для виконання замовнику за згодою з ним, або зовсім не виконувались, або зривався термін їх виконання.

В місті всі галузі працювали добре, виконували планові та інші показники. На підприємствах було багато вільних грошей, але використати їх більшість із них не знала як. А ось будівельна галузь працювала дуже погано. Вона не могла забезпечувати потреби міста в будівельних послугах, попит на які з кожним роком збільшувався. Щоб будівельну галузь розвивати, необхідно було впроваджувати ринкові механізми, створювати стимулюючі фактори, прискореними темпами нарощувати виробництво якісних будівельних матеріалів. Але цього не робилось.

Двадцять восьмого жовтня в місті проходив День дисципліни. На ньому Луценко В.І. заявив: “Якщо я дізнаюся, що хоч один будівельник буде направлений у район, то керівник того управління звітуватиметься на бюро міськкому партії”. Це був непрямий наказ: припинити силами робітників Рівного будувати в районах області: Квасиліві, Костополі, Дубно, Дубровиці, де працювало майже 50% робітників субпідрядних організацій. Це були: МУ-534, МУ-469, МУ-572, МУ-437, БУ-49, БУ “Спецбуд”, БУ “Опорядбуд”. Виконати такий наказ ніхто не міг. Втручання різних партійних та радянських кураторів вносили плутанину і завдавали великої шкоди справі. Всі ходили знервовані.

П’ятого листопада в актовий зал міськвиконкому викликали керівників підприємств міста, для яких будувались житлові об’єкти. На нараді зачитали спільне рішення бюро міськкому партії та міськвиконкому: “Підприємствам, для яких будується житло, відправити п’ятсот робітників на будови, розподіливши їх між будівельними управліннями”. Луценко В.І. у своєму виступі заявив: “12-та п’ятирічка буде важкою. Потрібен революційний шлях розвитку. Якщо США стоятиме на місці, а СРСР рухатиметься з темпами росту 2-3%, то доганяти Америку доведеться 256 років. Капіталізм озброюється. Він прагне економічно задушити СРСР. Капіталізм основні фонди змінює за 7-9 років, а нам на це потрібно п’ятдесят років”. Луценко В.І. продовжив: “Що потрібно робити? Необхідно справедливо розподіляти багатство. Це важко, але при бажанні можливо. Потрібно зробити так, щоб за гроші, зароблені чесним шляхом, можна було отримувати дефіцитні товари та матеріали. Для цього потрібно видавати чеки, які держава забезпечувала б якісним і потрібним товаром”.

Ця мрія ні на чому не ґрунтувалась, і ніхто в неї не вірив, бо не існувало відповідного механізму. Останніми роками партійні органи разом з місцевою владою намагались розподіляти дефіцитні товари по підприємствах, але з різних причин до робітників підприємств доходило 20-30% цих товарів. Більша частина їх залишалась у працівників торгівлі, і вони ними спекулювали. Вже тоді такі спекулянти мали “дах” в особі окремих чиновників-правоохоронців. То ж казка Луценка В.І. була гарна для людей, незнайомих близько зі справою, але не для керівників підприємств.

На перше листопада на будівництві гуртожитку на 640 місць не були виконані такі роботи: опалення в чотирьох блоках та в окремому двоповерховому будинку,

де містилися їдальня та спортивний зал. Завод виготовив сантехнічні заготовки на один блок гуртожитку – це опалення, водопровід, каналізація. МУ-534 з п'ятого листопада розпочало їх монтувати. На останні три блоки та двоповерховий будинок радіаторів ще не привезли з Луганська. БУ “Опорядбуд” тільки приступило до штукатурних робіт на першому блоці.

На будові гуртожитку РЗТЗЧ на п'ятнадцяте листопада працювало 270 робітників, з них близько сімдесяти – на підсобних роботах. Щоранку о сьомій годині я проводив оперативну нараду на цій будові. На нараді були присутні майстри, виконроби, керівники діляниць, субпідрядних організацій, а також декілька керівників від замовника РЗТЗЧ та заступник керівника комбінату Токовий А.Д. На нараду через день приїздив голова міськвиконкому Чайка В.А. Він щоразу питав, скільки робітників бракує.

Двадцятого листопада Чайка В.А. знову приїхав на оперативну нараду. Він запитав у мене: “Скільки не вистачає робітників?” Я відповів: “Якщо будуть усі матеріали, то необхідно додати сто робітників”. “Так тиждень тому не вистачало вісімдесят”, – обурився Чайка В.А. Я пояснив: “Через тиждень не вистачатиме вже 130”.

Чайка В.А. посварився зі мною, а потім з керівником МУ-534 Куриловичем О.А. Він сказав тому: “Їдь у Луганськ за радіаторами, немає чого тут сидіти!”

Він уже нічим нікому не міг допомогти. Тому сів у машину й поїхав. До мене підійшов заступник керуючого комбінатом і сказав: “Я тобі не заважатиму, а поїду на заводи і буду контролювати постачання заготовок та матеріалів”.

Токовий А.Д. цілими днями займався постачанням матеріалів для всіх субпідрядних управлінь. На той час це була найбільша реальна допомога.

Стан справ на будові РРТЗ погіршувався з кожним днем. Керівництво заводу видало наказ виділити на допомогу будівельникам 84 робітники. Але вони на будові не з'явились. Я приїхав на РРТЗ, зайшов до директора Лебедева С.В. і поскаржився, що його наказ не виконується. Лебедев С.В. зателефонував керівнику відділу кадрів, пообіцяв зняти того з посади, якщо на будові не буде робітників. Це було чергове попередження. Потім він, звернувшись до мене, сказав: “Нас обох незабаром звільнять з посад при такій роботі”. Я відповів: “Я можу написати зобов'язання, що не візьму від вас жодного робітника, якщо ви припините видавати наряди-замовлення на усунення ваших помилок у кошторисній документації”.

Лебедев С.В. відразу замовк. Він знав, що я був правий. Проектно-кошторисна документація була така неякісна, що більше двадцяти відсотків робітників були задіяні на виконанні робіт, які потім необхідно було переробляти. Лебедев С.В. це розумів, але нічого не міг вдіяти. Його накази на заводі щодо допомоги будівельникам або зовсім не виконувались, або виконувались частково, і від цього виконання реальної користі не було.

На будівництві гуртожитку на вулиці Павлюченка на 24 листопада не були виконані штукатурні роботи в обсязі 10000 м², не настелено паркетної підлоги

– 4500 м², мозаїчної підлоги – 2000 м², не виконано лицевальних робіт – 2000 м². Не починали робити опалення, водопровід, каналізацію в трьох блоках, малярні роботи тощо. Всього залишилось виконати робіт на 560 тисяч карбованців.

Чайка В.А. перестав відвідувати оперативні наради. Він закріпив за цим об'єктом свого заступника Малашинського Віталія Мироновича. На гуртожитку вже працювало 350 робітників, з них 150 – з РЗТЗЧ. Директор заводу Насікайло О.В. на будівництві був щоденно. Він підходив до мене і питав, чим ще може допомогти. Я його попросив: “Допоможіть МУ-534 виконати опалення в одному під'їзді, а МУ-469 – електромонтажні роботи теж в одному під'їзді”. Насікайло доручив головному енергетику та головному механіку заводу виконати моє прохання.

Малашинський В.М. двічі приїжджав на оперативну нараду і не втручався в їх проведення. Після однієї наради він підійшов до мене і сказав: “Я тобі нічим допомогти не зможу. В місті така ж ситуація на будовах ДБК та в інших управліннях”. По тому сів у машину й поїхав.

П'ятнадцятого грудня відбулась нарада в комбінаті “Рівнепромбуд” з участю керівників будівельних управлінь, головних інженерів, секретарів партійних організацій, голів профкомів, а також другого секретаря обкому партії Загорулька І.І. Порядок денний – цільові завдання на дванадцять п'ятирічку. Доповідь робив головний інженер тресту Потапов А.В. Після доповіді виступив Загорулько І.І. Він сказав: “Від кожного з вас нам потрібна порада”. Це була якась нова рекламна технологія, в яку ніхто не повірив.

На будівництві гуртожитку РЗТЗЧ на 26 грудня залишалось виконати 1000 м² лицевальних робіт, 300 м² паркетної підлоги, 1200 м² підлоги з плитки ПХВ, 7000 м² малярних робіт, 4000 м² олійного фарбування, встановити 220 електроплит, 400 світильників та ін.

На 28 грудня побутове приміщення радіозаводу було незакінчене. На корпусі №6 необхідно було виконати лицевальних робіт – 1200 м², підлоги – 300 м², вкладання лінолеуму – 1200 м², 5000 м² фарбування олійною фарбою, встановити сто п'ятдесят одиниць сантехнічного обладнання. В гальванічному цеху не закінчена обв'язка обладнання та його підключення.

Зібралась державна комісія. Акт підписали санітарна та водна інспекції. Після довгого вмовляння свій підпис поставив технічний інспектор. Керівник обласної пожежної інспекції зробити це категорично відмовився. Акт державної комісії не був підписаний.

В місті не було жодної будови, готової до введення в дію. Секретарі міськкому та обкому партії Луценко В.І., Загорулько І.І., голова міськвиконкому Чайка В.А. від безсилля виправити становище у будівництві почали частіше збирати наради на будовах та різні партійні штаби. По декілька годин тривали вони, а в результаті не вирішувалось жодного важливого питання. Все, як завжди, зводилось до погроз та образ на адресу будівельників. Керівники ж

будівельних управлінь працювали по 12 годин на добу, постійно вирішуючи конфліктні питання.

У партійних діячів з'явилась теза: “Перебудова – це нова політика, яка потребує нових людей, а особливо керівників”. Один секретар обкому у відставці, персональний пенсіонер, сказав: “Керівники будівельних управлінь – це хлопчики для побиття”.

В області та місті всі будови, які здавались у четвертому кварталі, були особливо важливими. Це – об'єкти, що перебували на контролі ЦК КПСР, ЦК КПУ, та житлові й соціальні будови. Становище на всіх цих об'єктах було майже однакове, а тому перекидати робітників з однієї будови на іншу ніяк не виходило. Керівники управлінь – це були тяглові конячки, які тягнули перевантажений віз. Якщо ж така конячка рухалась повільно, її постійно батогом підганяли місцеві партійні та радянські керівники. Але в кінці року батіг уже не діяв, бо тяглова конячка була голодна і втомлена.

Дубровицька БПФ перебувала ще у жахливішому стані, ніж будови в Рівному. Питання про хід її спорудження розглядали в Москві, у члена Політбюро Алієва. Міністр легкої промисловості СРСР у звіті доповів, що введення в дію ДБПФ під загрозою зриву. Міністр Мінпромбуду СРСР запевнив, що вживаються заходи, щоб ввести її в дію у 1985 році. На будівництво з'їхались заступники міністрів Мінпромбуду СРСР та УРСР, інші високопосадовці, керівники главків, трестів, які брали участь у спорудженні фабрики.

1986 РІК

Другого січня о 13-й годині в кабінеті першого заступника голови міськвиконкому Малашинського Віталія Мироновича – голови державної комісії, зібралась уся комісія. Стоячи за письмовим столом, він доповів: “Для міста дуже важливо ввести в дію гуртожиток РЗТЗЧ 1985 роком. Голова міськвиконкому Чайка В.А. просить усіх членів комісії підписати акт”. Настала тиша. Всі знали, що для виконання незакінчених будівельно-монтажних робіт у гуртожитку потрібно працювати ще місяць. Врешті-решт, акт підписали, але тільки один примірник, який залишився в протокольному відділі міськвиконкому.

Восьмого січня був останній день подачі звітності про введення в дію будов за 1985 рік в управління статистики. До неї потрібно було принести примірник державного акта. Попередньо ж за гуртожиток прозвітувались 2 січня. О десятій годині в кабінеті Малашинського В.М. знову зібрались члени комісії. Він попросив усіх підписати акт, але поставив переді мною умову: кожному з них дати гарантійний лист про те, що всі обсяги будівельних робіт будуть виконані. Я від руки написав гарантійні листи та віддав їх кожному члену комісії, не вказуючи термін виконання. Після того акт підписали всі

члени, – ще чотири примірники. Один примірник я відніс у статистику, один узяв собі замовник.

Партійне керівництво різними способами забороняло керівникам будівельних управлінь переводити бригади на частковий або повний господарський розрахунок. Розрахунки показували, що тільки від виконання цього заходу продуктивність праці могла зрости на тридцять відсотків.

Шостого лютого відбувся актив комбінату “Рівнепромбуд”, де були присутні перший і другий секретарі міськкому партії: Луценко Віталій Іванович і Бербенець Володимир Миколайович. Актив розпочався о 18.00. Луценко В.І. зачитав лист ЦК КПРС про боротьбу з пияцтвом та хабарництвом. Після того виступили Бербенець В.М., я і ще вісім чоловік. Дисципліна в залі – низька. Почулись із залу вигуки: “Регламент”. Актив закінчився.

Тринадцятого березня проходив партійний штаб з питань будівництва, на якому були присутні Луценко В.І., Чайка В.А., керівники “Рівнепромбуду” та будівельних управлінь, замовники. Луценко В.І. почав допит керівника управління “Промжитлобуд-3” Омеляна Володимира Мироновича словами: “Чого погано працюєш?” Втрутився Чайка В.А. Він теж почав звинувачувати Омеляна В.М.: “Я йому допомагаю, а він не хоче працювати”. Після того він підняв мене і безапеляційно заявив: “У нього погана організація праці. Я по тричотири рази на день відвідував будову ЖЕК-8, а його там не було”. Луценко В.І. з вдячністю сприйняв підтримку Чайки В.А. і промовив: “Керівника управління “Промжитлобуд-3” Омеляна В.М. з посади зняти, а керівника БМУ “Промжитлобуд-2” попередити!”

Чотирнадцятого березня БМУ “Житлобуд-6” у Будинку піонерів святкувало тридцятиріччя свого створення. На урочистостях були присутні близько трьохсот чоловік. Від комбінату “Рівнепромбуд” ювілярів привітали головний інженер Потапов А.В., інші управління. Я від імені колективу БМУ “Промжитлобуд-2” подарував їм годинник і побажав дивитися на нього й випереджати час. Після урочистих зборів відбувся святковий концерт.

П’ятнадцятого березня заняття про підсумки XXVII з’їду КПРС проводив перший секретар міськкому партії Луценко В.І. Він заняття вів добре. Вихваляв Горбачова М.С., але відчувалося – не від душі, тому що сам демократію не сприймав, хоча й пристосовувався до неї краще за інших. Луценко В.І. зокрема розповів: “Я стояв біля Горбачова М.С., намагався увесь час подивитися йому у вічі. Біля нього стояв також Войцех Ярузельський. Вони розмовляли. Раптом наші погляди зустрілись, і я побачив у його очах велику втому”.

Продовжуючи розповідь, Луценко В.І. сказав: “Я зустрівся з одним молодим рівнянином, і той заявив: “Ви самі з посад не підете, а ми не підемо проти своїх батьків, щоб звершувати революцію. То доведіть нам, що ви здатні зробити прискорення, а ми з вас братимемо приклад”.

Луценка В.І. запитали: “Як ви дивитесь на те, щоб лікарню “Ліксанупр” закрити?” “Я за! Але в області погані справи з медициною, а тому цього робити

не можна,” – відповів Луценко В.І. і заявив: “Ми за п’ять років зняли з посад багато членів партії, з них 50% – за зловживання службовим становищем. Одна третина з них – керівники”. Заняття пройшли цікаво.

Двадцятого березня під керівництвом Луценка В.І. проходив партійний штаб з будівництва житлових та соціальних об’єктів. На ньому Луценко В.І. повторив те, що він сказав на минулому штабі: “Керівника БМУ “Промжитлобуд-2” потрібно попередити, що його, як і керівника БМУ “Промбуд-3”, можуть звільнити з посади, якщо він не змінить свій стиль роботи”.

Я образився на таку заяву Луценка В.І., прийшов в управління і відразу, під поганий настрій, написав заяву про звільнення. В той же день відніс її у відділ кадрів комбінату “Рівнепромбуд”. У заяві йшлося: “Прошу звільнити мене з посади керівника управління “Промжитлобуд-2”, оскільки мої стиль і методи керівництва не відповідають рішенням XXVII з’їзду КПРС”. Про заяву відразу дізнались у міськкомі та обкомі партії.

Двадцять сьомого березня проходив черговий партійний штаб. Його проводив Чайка В.А. Штаб пройшов спокійно. Після його закінчення я разом з керівником УКБ міськвиконкому, колишнім головним інженером БМУ “Промжитлобуд-2” Ганченком Олексієм Васильовичем та головним інженером УКБ Гуріним Павлом Гнатовичем ішли вулицею 17 Вересня. Ганченко Олексій Васильович розповів: “Сьогодні вранці відбулась нарада у голови міськвиконкому Чайки В.А., на якій розглядалась і твоя “політична заява”. На нараді вирішили, що заяву тобі ніхто не підпише, бо впевнені, що ти ще п’ять років можеш попрацювати”.

Я ще більше образився: “А мене запитали, чи я бажаю працювати?” Ганченко О.В. з гонором відповів: “Це рішення бюро міськкому партії, а там нікого не питають про бажання”.

В суботу я перебував на будівництві радіотехнічного заводу. На будівельний майдан під’їхав керуючий комбінатом “Рівнепромбуд” Піндюрін Д.П. разом з головним інженером Потаповим А.В. Хвилини десять ми ходили по будівельному майдані і наглядали, як працюють робітники. Раптом Піндюрін Д.П. зупинився і сказав: “Забери свою політичну заяву!” “Ні!” – відповів я.

Всі делегати XXVII з’їзду КПРС після повернення додому вирішили, що тільки вони знають рецепт перебудови і як змінити стиль і методи керівництва. Перебудова, за їх розумінням, – це заміна досвідчених керівників молодими підлабузниками.

Місцеві партійні керівники розгубились. Вони відчували, що потрібно перебудовуватись, але не знали – як. Згори їм заборонили втручатись у господарські справи підприємств, викликати до обіду керівників, проводити активи, конференції, збори. Заборонили наказувати підприємствам направляти робітників і студентів на будівництво, використовувати їх у колгоспах. Багато партійних керівників не знало, що робити в нових умовах.

Чотирнадцятого квітня відбувся пленум міськкому партії, на якому був присутній другий секретар обкому партії Загорулько І.І. На пленумі нічого нового не було сказано. Як завжди – погрози, критика, залякування, і жодного конструктиву.

Закликають усіх бути ініціативними, брати на себе відповідальність, і в той же час видають відомчі інструкції, які суперечать закону. У всіх відомчих інструкціях сказано: крок вліво, крок вправо – покарання. Подвійна мораль, тріскотня ні про що – це було основним на останніх зборах, активах, штабах. Партійні керівники раділи з помилок виробничників, бо тоді було за що їх критикувати, повчати, карати. Партійні керівники не користувались простими, гуманними методами керівництва, в них була відсутня людяність. Вони ніколи не викликали керівника підприємства, який, на їх думку, був нормальною, порядною людиною, але його здібності, освіта не відповідали посаді, щоб сказати по-людськи: “Дякуємо тобі за сумлінну працю. Пропонуємо тобі іншу посаду, яка, на нашу думку, тобі більше підійде, або сам собі знайди роботу. А на твою посаду ми рекомендуємо іншого керівника”.

Їм потрібні були видовища, садистська насолода від своєї влади. Тому партійні керівники на активах міста спочатку привселюдно ображали, принижували людину, а вже тоді знімали його з посади. Очевидно, саме так вони чинили ще й з метою залякати інших.

Резерв керівників-виробничників був дуже малий. Траплялося, що звільненого керівника через півроку-рік знову призначали керівником, бо виявлялося, що замінити його просто ніким.

Двадцять четвертого квітня о 14.00 відбувся партійний штаб. Мене терміново, прямо зі штабу, викликав другий секретар обкому партії Загорулько І.І. У нього був інспектор ЦК КПУ. “Щось тебе багато критикують, – звернувся він до мене. – А я був на твоїх зборах і бачив, що ти мудро та по-діловому вирішуєш завдання”, – промовив інспектор ЦК КПУ. “Чому погано будеш радіозавод?” – запитав Загорулько І.І. і сунув мені перед очі передовицю газети “Правда” від 21 квітня. – Завод повинен бути зданий до 7 листопада”. Я відповів: “Добре!” – вийшов до машини і поїхав на РРТЗ. Справи там були незадовільні. Виконроб Кір’янов І.І. подав заяву про звільнення у зв’язку з переходом на службу у міліцію. Партком комбінату не бажав його відпускати.

Кір’янов І.І. – виконроб технічно грамотний, впертий, настирливий, але з замовником стосунки в нього конфліктні, з підлеглими та з субпідрядниками – прохолодні. В конфліктних ситуаціях шукав винних, рішення приймав самостійно, а відповідальність при невдачах розподіляв на всіх. Він був занадто самовпевнений, що не завжди йому та іншим ішло на користь.

Кір’янов І.І. звернувся до мене з проханням допомоги йому. “Все залежить від вас, – промовив він. Самовпевненість у нього десь зникла. – Мені так порадили в парткомі комбінату”. Я відповів: “Закінчуй недоробки і я звернусь

до партійних зборів, щоб тебе відпустили!” Але допоміг йому швидко звільнитись керівник дільниці Люльчик О.В.

На будівництві РРТЗ замовник щоденно видавав наряд-замовлення на виконання додаткових робіт, яких не було в проектно-кошторисній документації. Я поставив перед замовником умову, щоб додаткові роботи він виконував своїми робітниками. Замовник перестав критикувати будівельників, і ми домовились, що додаткові роботи він оплачуватиме за нормою продуктивності праці.

Двадцять шостого квітня в місті проходив день дисципліни, на якому я звітувався. В залі було 600 чоловік. Звітувався я вдало. Хоча показники з прогулів були гіршими, ніж у 1985 році. Я довів усім, що їх кількість збільшилась за рахунок новоприйнятих. З цим погодився навіть Луценко В.І. Після ще кількох “звітувальників” слово взяв перший секретар міськкому партії. Він промовив: “У міськком партії жителі міста пишуть, що в магазинах порожньо, а в міськкомі партії існують спецідальні, спецлікарні та спецмагазини. Це – демагогія! Це робиться, щоб принизити партійних керівників. У нас, як і у всіх, звичайні пакети, звичайна їдальня, а “Ліксанупр” – це звичайний відомчий профілакторій”.

Двадцять восьмого квітня я з виконробами оглянув будову школи №12, яку необхідно було ввести в дію в кінці серпня, та Будинок побуту з терміном здачі в грудні.

Вечері у “Рівнепромбуді” відбулися партійні збори, де були присутні сімсот комуністів. У країні якраз проходила кампанія боротьби з пияцтвом. Молодий хлопчина з БМУ “Промжитлобуд-2” потрапив у витверезник. У доповіді секретаря парткому мене назвали лібералом за те, що хлопця не виключили з комсомолу, а обмежилися суворою доганою.

Під час таких кампаній кількість партійних підлабузників збільшувалась у декілька разів. Саме вони вимагали покарань. Під час кампаній десятки поважних керівників – членів партії, потрапляли в медвитверезник тільки тому, що від них чувся запах спиртного. Будь-який сержант міліції міг без понятих забрати на вулиці людину. Багато членів партії, керівників підприємств, цехів, відділів виключалося з партії та звільнялося з посади в перші дні після виходу постанови ЦК КПРС. Пізніше кара дещо пом’якшилась, і нещасливці відбувалися суворими доганами з занесенням до облікової картки. В деяких містах міліція стояла під ресторанами і там виловлювала підпильних, щоб доправити у медвитверезник. Такі замовлення вона отримувала від партійних органів. Адже партійні керівники мусили звітуватись перед вищим начальством. Таким чином вони демонстрували свою відданість ЦК. Це були страшні часи. Постраждало багато невинних людей.

Сталася аварія на Чорнобильській АЕС. Скрізь паніка. Інформація відсутня. В аптеках зник йод.

Восьмого травня я зустрівся з головним лікарем обласної лікарні Брожином М.С. з питання будівництва хірургічного корпусу. Я запитав у нього: “Яка

допустима норма радіації?” “Не знаю!” – відповів він і продовжив: “Скрізь паніка. Відсутня інформація”. Він став розповідати окремі випадки. “З Чорнобильської зони приїхала до однієї жінки сестра з двома дітьми, а та їй каже: “Я тебе не пущу. Ти заражена радіацією”.

Вечорами всі сиділи біля телевізорів, очікуючи якусь інформацію про аварію на ЧАЕС.

Багато керівників у складних умовах розгубилось, не знало, що робити. Вони знали, що потрібно жити по-новому, але не знали як. Часто вони від власного безсилля накручували самі себе. І непереливки тоді було тим, хто потрапляв їм під “гарячу руку”. Гнів минав – і їм ставало соромно за свій вчинок. Підлеглі на них не гнівались, сприймали їх, як хворих. А на хворих не ображаються.

Посада керівника комбінату “Рівнепромбуд” була складною та важкою. Комбінат мав юридичний статус, в його підпорядкуванні був десяток структурних підрозділів, які перебували на неповному господарському розрахунку. Ці підрозділи хоча й мали прибутки, проте були позбавлені права їх розподіляти. На посаду керівника структурного підрозділу приймав керівник комбінату за згодою першого секретаря міськкому партії та другого секретаря обкому партії. Керівники структурних підрозділів підпорядковувались секретарям міськкому партії з усіх господарських питань.

На третє червня на комплексі, що будувався на вулиці Новоросійській, 7, залишилось виконати будівельно-монтажних робіт на 800 тисяч карбованців. Будувати їдальню від комплексу тільки почали.

Дуже турбував другий корпус. Це була складна будова. Тут необхідно було виконати 2500 м² екранованих приміщень з металевого листа завтовшки два міліметри та дев’ятьма тисячами метрів зварювального шва. За місяць попередньо перевірити змогли тільки 1400 метрів. Не вирішувались головні питання. Необхідно було захистити 1400 м² металевих конструкцій фарбою ВПМ-2, що захищала метал під час пожежі і великих температурах. Вона виготовлялась на одному малопотужному військовому заводі в Сибіру. Фарби потребувалося сто тонн, але нарядів на неї не було. В комбінаті довго працювали над замінником фарби ВПМ-2. Суміш винайшли, погодили її з пожежниками та випробували. На металовироби її наносили з допомогою компресора шаром завтовшки п’ять сантиметрів.

На РРТЗ з’являлось дуже багато ручних робіт, для виконання яких потрібна була велика кількість робочої сили. Це – влаштування покрівлі, зашивка міжферменного простору щитами, цегляна кладка під перегородки, опоряджувальні роботи, ручна зварка 2500 м² металевих екранів та ручне випробування зварювальних швів.

Дев’ятого червня в комбінаті “Рівнепромбуд” відбувся актив, на якому були присутні перший секретар обкому партії Панасенко Тарас Іванович і перший секретар міськкому партії Луценко В.І. Актив почався о 18.00. Панасенко Т.І.

зачитав листа ЦК КПРС про боротьбу з пияцтвом. Виступило вісім чоловік. Актив пройшов мляво.

Четвертого серпня в кіноконцертному залі Рівного відбувся актив. З доповіддю “Про боротьбу в місті Рівному з нетрудовими доходами” виступив перший секретар міськкому партії Луценко В.І. Луценко В.І. назвав десяток робітників, яких зловили на прохідних заводів за тиждень. Через прохідні виносили все: цвяхи, фарбу, ковбасу, м’ясо, електролампочки, консерви тощо. Усіх, хто вкрав на суму від 5 до 50 карбованців, штрафували на 50-100 карбованців, переносили чергу на житло, оголошували догани, розглядали на зборах. Але боротьба проходила за такими правилами: “Вкрав півня, не вибачають, а вкрав отару овець – молодець”. До дрібних крадіжок (у більшості випадків) людей змушував вдаватися дефіцит, який існував у місті та країні. В магазині неможливо було купити лицювальну плитку та інші матеріали й товари. Більшість робітників, які попадались на дрібних крадіжках, були чесні люди. Колективи підприємств завжди ставали на захист своїх колег. За лібералізм колективу карали керівників підприємств.

* * *

Дванадцятого серпня в “Рівнепромбуді” в один день виявилось три ювіляри-“п’ятдесятники”. Це: керівник УПТК комбінату Краснов Борис Іванович, керівник ДБК Заславський Валерій Наумович, заступник керуючого Нікольчук Микола Митрофанович. Я від імені колективу БМУ “Промжитлобуд-2” привітав кожного ювіляра. Ввечері на запрошення Нікольчука М.М. п’ятнадцять чоловік на чолі з Потаповим А.В. поїхали в Решуцьк на святкування, яке закінчилось опівночі. Один з нашої компанії випив і заснув. Його мусили заносити в автобус. Головний інженер “Рівнепромбуду” наказав мені та головному інженеру БУ “Спецбуд” Качуру Івану Семеновичу доправити заснулого керівника додому. Він жив біля базару в обкомівському будинку. Не доїжджаючи до будинку, ми почали його будити. Але що не робили: били по щоках, трясли – все марно.

Іван Семенович забідкався: “Ой, що я скажу жінці. До мене теща приїхала, а вже друга година ночі”. Я запропонував поїхати до мене додому, моя дружина – завідувача аптекою, у неї є нашатир і вона його розбудить. Автобус рушив до льонокомбінату. Я розбудив дружину, але, як на зло, нашатирю вдома не виявилось. Недалеко знаходилась швидка допомога, тож я подався туди. Там зустрів знайомого водія, який дав мені пляшечку нашатирю. Нашатир вилили на рушник, але все – марно. П’яний мотав головою, відвертався від рушника і тільки голосно мукав. Тож нам не залишалось нічого іншого, як відвезти п’яного додому.

Біля обкомівського будинку, де він проживає, чергувало два міліціонери. Автобус зупинився за 50 метрів. Я вийшов з автобуса, почекав, доки міліціонери пішли вбік базару, тоді махнув рукою і автобус під’їхав до будинку.

Ми витягнули чоловіка з автобуса і під руки повели до під'їзду. Він механічно переступав ногами, але не просинався. Вже почало світати. Ми затягнули п'яного на третій поверх і вперли його руками об стіну. Я натиснув кнопку дзвінка. Коли в коридорі почулись кроки, ми втекли на вулицю, сіли в автобус й поїхали по домівках.

О сьомій ранку машина вже стояла під моїм будинком. Я вийшов, сів у машину й поїхав на роботу.

О 10.00 я зателефонував додому вчорашньому “герою”. Він підняв трубку. “Чому тебе цілу ніч не можна було розбудити?” – запитав я. “Мене розбудити неможливо, – відповів він. – Навіть якщо б ви мене будили гарматами, то не розбудили б”. І продовжив: “А чому ви не залишили мене в таборі, я б виспався, а вранці приїхав би”.

Так відсвяткували свято заступника керівника “Рівнепромбуду” Нікольчука М.М.

Шістнадцятого серпня відбувся пленум обкому профспілки. Після його закінчення я поїхав на будову дитячого садка РРТЗ на вулиці Орлова. Виконроб дільниці доповів мені, що на будові хірургічного корпусу знайшли труп директора магазину “Оптика”. Його вдарило струмом від електричного щита. Я поїхав на будову хірургічного корпусу. Зайшов у підвал. Там уже працювала слідча група. Версія одна – самогубство. В магазині була велика нестача. Директора звільнили з роботи. В кишені в нього знайшли іконку та хрестик.

* * *

Двадцять восьмого серпня школу №12 відвідали перший секретар міському партії Луценко В.І. та перший секретар обкому партії Панасенко Т.І. Вони оглянули всі класи. Скрізь був порядок.

Після оглядин Тарас Іванович взяв мене під руку і сказав: “Дякую за гарну школу”, а директору школи Гоголю Володимирі Васильовичу порадив: “Поясніть учням школи, що праця будівельників важка і її потрібно поважати. Розкажіть про турботу про них держави і привчайте дітей до праці і поваги до праці”. Директор школи Гоголь В.В. обіцяв усе виконати.

А тридцять першого серпня відбулося відкриття 12-ої школи. Зібралось близько 2000 дітей і їхніх батьків. Мітинг відкрила секретар міському партії Шенгера Галина Йосипівна. Потім виступили директор школи Гоголь Володимир Васильович і я. Заступник керівника БМУ Гіба Анатолій Улянович вручив директору школи сувенірний ключ. Від імені міськвиконкому заступник голови міськвиконкому Сологуб Михайло Єгорович вручив керівнику БМУ “Промжитлобуд-2” вітальну адресу.

На перше жовтня в комбінаті не було жодної готової для введення в дію будови. Міськком партії та міськвиконком вичікують і не дають жодних вказівок з цього приводу. Чайка Віктор Анатолійович приїздив на будівництво дитячого садка на вулиці Орлова через кожні дві години. Всі керівники ген-

підрядного управління відчували свою відповідальність. На комплексі на Новоросійській, 7 не виконані будівельно-монтажні роботи на сімдесят тисяч карбованців. Для їх закінчення потрібно було працювати ще десять робочих днів.

* * *

Другого жовтня будівництво дитячого садка на вулиці Орлова та гуртожиток на 640 місць з окремою їдальнею відвідав міський голова Чайка В.А. Він багато допомагав будівництву, залучив від усіх підприємств бляхарів, щоб покрити бляхою башти й допомогти виконати інші роботи.

О 18.00 всі керівники генпідрядних та субпідрядних управлінь зібрались у “Рівнепромбуді”, щоб обговорити стан справ з введення в дію будов третього кварталу. Обіцяли, що всі роботи будуть виконані за п’ять днів. Директор заводу перебував у Москві, а без нього ніхто не приймав рішення підписати здачу дитячого садка на вулиці Орлова та гуртожитку на вулиці Новоросійській, 7. По черзі приїздили на ці будови всі керівники міськкому, обкому партії, міськвиконкому, облвиконкому, керівник комбінату і його заступники, керівники субпідрядних управлінь. У всіх гріхах звинувачували мене. Всі задавали дурні питання: “Чому немає чорнозему, чому не стоять зовнішні світильники, чому не вивезені побутові приміщення?” Акти підписувати ніхто не бажав, хоча вже потрібно було звітуватись перед управлінням статистики. Всі будівельники працювали на цих будовах у дві зміни, в суботу та неділю. За цю працю робочим виплачували заробітну платню втричі вищу за звичайну. За комплекс на вулиці Новоросійській, 7 перед статистикою відзвітувались, але акт державної комісії був не підписаний. Комісію збирали в міськвиконкомі декілька разів, але вказівок від керівників міста не було, і вона розходилась.

Восьмого жовтня в міськвиконком у черговий раз викликали членів державної комісії. Заступник голови міськвиконкому Малашинський В.М. умовив пожежника підписати один примірник акта, який залишився в протокольному відділі міськвиконкому.

Головний лікар Давидовський Євген Леонідович акт державної комісії підписав удома на прохання Малашинського Віталія Мироновича. Технічний інспектор це зробив 9 жовтня.

Державний акт по дитячому садку на вулиці Орлова був підписаний також 9 жовтня. Чайка В.А. особисто просив керівництво управління статистики прийняти звіт по дитячому садку як додатковий, але йому відмовили.

Вся країна жила приписками. Вони існували у всіх галузях народного господарства. Приписки потрібні були всім: керівникам СРСР, республік, областей, міст, районів. Багато з них таким чином трималось за свої посади.

Темпи росту у всіх галузях сповільнились, а в деяких – зупинились. Будівельна галузь, сільське господарство та побутове обслуговування працювали незадовільно. Адміністративний метод керівництва давав збій. Були

створені такі умови, що покарання в більшості випадків отримували чесні та порядні працівники.

В будівництві під тиском своїх партійних та радянських органів приписками займались майже всі керівники будівельних управлінь. На керівників трестів та об'єднань діяли вказівки їх міністерств. Приписки стали свідомими, масовими та замовними. Правоохоронні та контролюючі органи були підпорядковані місцевій владі, і саме вона давала вказівки, кого перевіряти і як. Якщо область, район чи місто перевіряли ревізори з Києва чи Москви, то всі місцеві керівники об'єднувались у спілку з приховуванню достовірних даних.

В країні існувало протиріччя між ініціативністю працівників та заборонаю її. Виступаючи на нарадах, зборах, конференціях, очільники області та міста закликали керівників підприємств бути ініціативними. На практиці ж кожна ініціатива керівника каралася. Керівнику структурного підрозділу заборонялось усе: тримати охоронців на будові, прибиральниць, відпускати непотрібні, неліквідні матеріали та непотрібне обладнання, за рахунок прибутків покращувати побут робітників, допомагати працюючим, виписувати за гроші матеріали для власних потреб і багато іншого.

* * *

П'ятнадцятого листопада відбувся актив міста. Розглядалося питання про стиль та методи керівництва. Секретаріат ЦК КПУ заслухав Рівненську область за результатами перевірки її комісією ЦК КПУ. На секретаріаті ЦК КПУ про стан господарської діяльності в Рівненській області звітувались другий секретар обкому партії Загорулько І.І. та перший секретар міськкому партії Луценко В.І.

Спочатку на активі зачитали постанову ЦК КПУ "Про наслідки перевірки Рівненської області". В цій постанові різкій критиці піддали Загорулька І.І. та Луценка В.І.

Такого сміливого активу ще не було. Почали виступати комуністи з критикою. Особливо критикували Луценка В.І. за його безсистемний, адміністративний, жорстокий та неефективний стиль роботи. Він без розбору карає жорстоко членів партії, але ці покарання взагалі не приносять користі. Луценко В.І. багато декларує і мало доводить деклароване до завершення. В місті комісія ЦК КПУ виявила приписок на один мільйон карбованців. В області виключили 144 члени партії, 2700 членів КППС потрапили за рік у медвитверезник. Один з виступаючих комуністів сказав, звертаючись до Луценка В.І.: "Віталію Івановичу, ви обіцяли забезпечити місто овочами, а де вони? Вам підприємства безкоштовно побудували овочеві павільйони, а вони зачинені, овочесховище пустує. У вас немає перспективи, ви займаєтесь дрібничками. Вам перестали довіряти люди. Паперів у вас багато, а справ мало. Ви робите багато перевірок, розробляєте безліч заходів, берете їх на контроль, породжуєте купу паперу і нічого не виконуєте. Чайка В.А. працює без системи, кидається в різні боки, хоче все охопити, але система відсутня".

На будівельному майдані корпусу №1 РРТЗ у зв'язку з недоробкою технології виконання будівельно-монтажних робіт та її порушенням з'явилися великі обсяги ручних робіт. Необхідно було виконати 2000 м² зашивки між-ферменного простору на висоті від 7,2 до 9,2 метра, щоб розділити між собою цехи. Цей простір міжферменних поясів зашивався щитами 2х1,2 метра, виготовленими на базі БМУ "Промжитлобуд-2". Вони склалися з дерев'яних рейок, збитих у рамки та обшитих з двох боків плоским шифером.

На корпусі №2 на всіх поверхах, металевих балконах був змонтований металевий хвилястий настил, у кожному хвилі якого був укладений арматурний каркас з арматури ф12-А III, який через настил приварювався до металевих балок перекриття. Тисячі м² металевого хвилястого настилу було вкрито по металевих балках перекриття корпусу №2. По настилу було вкрито вручну з підвезенням тачками 700 кубометрів бетону дрібної фракції.

Якщо не були виконані роботи з вогнезахисту металевих балок перекриття, то технологія робіт не дозволяла виконати підвісну стелю. А на будові корпусу №1, щоб виконати підвісну стелю, необхідно було прокласти вентиляційні коробки, технологічні трубопроводи та автоматичну пожежну сигналізацію, яку ще не починало виконувати МУ-9 з міста Кузнецовська. З усіх об'єктів, які не вводились у дію в 1986 році, були зняті робітники на пускові об'єкти. Заробітна платня знизилась.

* * *

На радіозаводі – безвладдя. Директор РРТЗ захворів, а головний інженер будівництва уникав. "Це не моя справа", – відповідав він. Такого на РРТЗ ще не було. Сотні робітників цілими днями вештались заводом.

На заводі існували дві коаліції: одна з місцевих робітників, друга – з приїжджих. РРТЗ був нашпигований інформаторами, контролюючими органами з усіх відомств. Інформаторами були працівники технагляду, відставники від майорів до полковників.

Стосунки між мною та директором заводу Лебедевим Станіславом Васильовичем були напружені. Директор був ліберальною людиною, і дисципліна на підприємстві була низькою. Працівники директора не слухали. А головного інженера Мелешкіна А.М. – боялись. Директор видавав накази про виділення робітників на будову, а головний інженер забороняв їм виходити. Лебедев С.В. нічого не міг вдіяти, щоб його накази на РРТЗ виконувались, і тому розпочав війну з керівниками будівельних управлінь, особливо з керівниками БМУ "Промжитлобуд-2". Це тривало протягом півроку, доки керівництво з Москви не примирило головного інженера заводу з директором.

У четвертому кварталі я на партійному штабі запропонував, щоб директор заводу не виділяв робітників для виконання будівельно-монтажних робіт на будівництві, а виконував деякий обсяг запланованих на штабі робіт. Цей обсяг на 100 тис. карбованців затвердили рішенням партійного штабу. Проте керівництво РРТЗ доручення партійного штабу виконувало на 30-40%.

Технагляд на РРТЗ написав скаргу в КДБ, що БМУ “Промжитлобуд-2” під час будівництва заводу допускає багато браку. КДБ відправило цей лист в обласну прокуратуру. Мене викликали, дали прочитати скаргу і попросили написати пояснення. Я написав пояснення на семи аркушах, вказав, що на РРТЗ у службу технагляду прийняли інженерів, які не мають досвіду роботи і не бажають її виконувати. Отримана проектно-кошторисна документація має тисячу помилок. Замовник документацію не перевіряє. Як наслідок, БМУ “Промжитлобуд-2” щоденно отримує по декілька нарядів-замовлень на переробку вже виконаних робіт. На цій будові у робітників найнижча заробітна платня. Штат технагляду втричі більший, ніж на всіх будовах управління разом узятих. Замість того, щоб технагляд та інші відділи перевіряли документацію, яка надходить з Москви, з проектного інституту, вони цю неякісну документацію механічно передають будівельникам. Тиждень тому я доповів директору РРТЗ, що більше зміни до проекту приймати не буду, всі додаткові замовлення завод направлятиме в “Рівнепромбуд”. Технагляд отримує кошти, щоб не підписував неякісні роботи. Якщо вони є, то карати потрібно технагляд.

Прочитавши моє пояснення, прокурор посміхнувся і сказав: “Можеш бути вільним”.

Керівництво РРТЗ, дізнавшись про скаргу, дало прочухана її авторам.

Після цього відносини між керівниками заводу та будівельниками стали бізнесовими. Перед керівництвом РРТЗ поставили умову: всі наряди-замовлення з переробки обсягів робіт, які видаватиме будівельникам замовник, він буде виконувати силами заводу або оплачувати в подвійному розмірі.

Перший секретар міськкому партії Луценко В.І. за дорученням першого секретаря обкому партії зранку провів нараду на будівництві радіозаводу, на якій затвердили цільові завдання.

Одинадцятого грудня об 11.00 було проведено нараду на РРТЗ з керівниками субпідрядних організацій з питань виконання цільових завдань, прийнятих на партійному штабі під керівництвом Луценка В.І.

О 14.00 я звітувався на партійному штабі з будівництва житла та соціальних об’єктів.

З 16.00 до 21.00 – відвідав усі пускові будови і провів наради з бригадирами та майстрами.

Дванадцятого грудня о 8.00 ранку відбулась нарада на будівництві Будинку побуту, який зводився поруч з центральним ринком.

О 10.00 на будівництво РРТЗ приїхав другий секретар обкому партії Загорюлько І.І. Він обійшов будівельний комплекс і незадоволено промовив: “16.12.1986 року відбудеться партійний штаб на РРТЗ, де буде розглянуто питання про будівництво пускового комплексу і за підсумками роботи будуть зроблені висновки з наслідками для деяких керівників”.

У державі почали суворіше питати за господарську діяльність з керівників вищої ланки. Партійні керівники на місцях, щоб продемонструвати свою актив-

ність, свої зусилля спрямовували не на забезпечення ефективної, якісної праці, не на її стимулювання, а на звинувачення підлеглих у всіх негараздах.

Стан у будівельній галузі був найгіршим за останні роки, а в Рівненській області – особливо. Резерву досвідчених керівників, членів партії, не було, а не членів КПРС влада не могла ставити на керівні посади. Місцеве керівництво не знало, що робити.

Старі стиль і методи керівництва вже не діяли, а до нових більшість посадовців була неготова. Зате активізувалися підлабузники. З допомогою своїх батьків, що обіймали високі посади, вони прилаштувалися в партійних органах, готували партійним керівникам міста такі доповіді, які їм подобались, вишукували негативні та брехливі факти на керівників підприємств. Серед таких “діячів” були колишні будівельники, які на виробництві не знаходили спільної мови з бригадами, сварились з колегами субпідрядних організацій, не виконували завдання, допускали багато браку. Влаштувавшись на дрібні партійні посади, вони вивчали звички своїх партійних керівників, їхні думки. Пізніше вони використовували це при підготовці своїм шефам доповідей на бюро, активи, штаби, аби їм догодити. Про те, щоб відобразити в цих документах реальну ситуацію, не могло бути й мови.

Два майстри, які працювали в БМУ “Промжитлобуд-2”, допустили брак на будовах. Збитки склали для управління декілька тисяч карбованців. Вони звільнились з БМУ “Промжитлобуд-2” за власним бажанням, майже без покарання. В подальшому опинившись на партійних посадах, різними способами створювали негативну думку про діяльність БМУ “Промжитлобуд-2”. Вони завдали багато шкоди будівельній галузі міста своєю “діяльністю”.

Шістнадцятого грудня Загорулько І.І. провів нараду на РРТЗ. Він був у поганому настрої, всіх залякував та погрожував.

18 грудня відбулось бюро міськкому партії. Воно тривало десять хвилин. Усім роздали доручення, щоб до 25 грудня виконати певні обсяги робіт. Виконати їх було неможливо. Всім погрожували і попередили, що 30 грудня члени бюро обкому партії відвідають РРТЗ.

Тридцять першого грудня члени бюро обкому партії відвідали будівництво радіотехнічного заводу. Їм вибрали шлях, не пов’язаний з комплексом, який повинен був вводиться у 1986 році. Шлях був такий: прохідна корпусу №2 – другий поверх корпусу №2, ліфтом піднялись у цех №30 та №21 на третьому поверсі, потім спустились у складальний цех на другому поверсі, оглянули його і галереєю пішли на корпус №4 – в їдальню і вийшли на вулицю.

Державний акт ще не починали підписувати. Представники БМУ “Промжитлобуд-2” разом з замовником шукали членів державної комісії, щоб зробити це. Робітники продовжували працювати у дві зміни. Великий обсяг робіт залишався невиконаним.

БМУ “Промжитлобуд-2” за 1986 рік ввело в дію:

1. Комплекс радіотехнічного заводу: частину корпусів №1 і №2 та інші допоміжні будови.

2. Житловий будинок на вулиці Новоросійській, 7.
3. Двоповерхову їдальню зі спортивним залом.
4. Підземний перехід на вулиці Новоросійській.
5. Школу №12.
6. Школу в Квасиліві.
7. ЖЕК на вулиці Відінській, 8.
8. Дитячий садок на вулиці Орлова РРТЗ.
9. Будинок побуту на центральному ринку.
10. Котельню в Квасиліві на заводі “Сільмаш”.

1987 РІК

Розпочався січень 1987 року. БМУ “Промжитлобуд-2” за 1986 рік забезпечило виконання 86% будівельно-монтажних робіт від запланованих. Третина робітників в управлінні залишилась без роботи за спеціальністю. В БМУ існувало тринадцять бригад, з них: чотири бригади мулярів; чотири – теслярів-бетонників; дві – столярів; дві – монтажників; одна бригада теслярів-покрівельників.

На 1987 рік у БМУ змінилась структура робіт. Обсяг робіт цегляної кладки залишився на рівні 1986 року, бетонних – зменшився вдвічі.

На початку січня фронти робіт були лише для п’яти бригад.

У січні ще продовжували усувати недоробки на будовах, “зданих” у четвертому кварталі 1986 року, зокрема на пусковому комплексі на РРТЗ, котельні Квасилівського заводу сільського машинобудування та Будинку побуту. В Рівне приїхала комісія партійного контролю ЦК КПУ. Під її перевірку потрапили три будови: котельня в Квасиліві, Будинок побуту в Рівному та комплекс радіозаводу.

В Будинку побуту комісія з’явилась несподівано. Виконроб не чекав її. З переляку він почав шукати креслення та ключі від кімнат. Старший перевіряючий наказав своєму помічнику перевірити Будинок побуту до обіду, а сам поїхав на Квасилівський завод сільського машинобудування.

Після введення в дію будов у 1986 році в плані БМУ на 1987 рік залишились такі об’єкти: радіотехнічний завод; хірургічний корпус обласної лікарні; житловий будинок у Дубровиці; комплекс ПТУ в Квасиліві: навчальний корпус; майстерня; гуртожиток; піонерський табір РРТЗ.

З 15 січня п’ять бригад зовсім залишились без роботи: одна бригада монтажників, бригада покрівельників та дві бригади теслярів-бетонників. Повністю були задіяні чотири бригади мулярів, які працювали на будівництві хірургічного корпусу обласної лікарні, піонерського табору РРТЗ в Олександрії, третього корпусу РРТЗ, ПТУ в Квасиліві.

Одна монтажна бригада працювала одночасно на РРТЗ й на ПТУ. Крім неї, на цих будовах працювали бригада столярів та бригада теслярів-бетон-

ників. Останні п'ять бригад перебували на будовах, де виконували супутні роботи, необхідні для передачі фронтів робіт субпідрядним організаціям.

Будинок побуту перевіряв член комісії ПК ЦК КПУ, працівник республіканського банку. Перевірка виявила, що тут не встановлене обладнання на 28 тисяч карбованців. Перевіряючий був досвідченою людиною. Він цілий день вивчав кошторис. Нависла загроза зняття об'єкта з введення його в дію. Щоб цього не сталося, секретар обкому партії з торгівлі й побуту Долгов Віталій Олександрович наказав керівнику обласного побутуправління Колосу Миколі Степановичу за два дні – суботу та неділю – зняти обладнання з діючих Будинків побуту і змонтувати його в новозбудованому. Колос М.С. наказ виконав своєчасно.

До будівельників претензій не було, хоча деякі види робіт були зроблені неякісно, особливо опоряджувальні.

В області всі партійні, радянські, господарські організації об'єднувались і спільно захищались від комісії ПК ЦК КПУ. Якщо б будову, яку ввели в дію в 1986 році, зняли з введення, то суворого покарання не unikнути б багатьом посадовцям.

Партійна комісія ЦК КПУ поїхала перевіряти зданий будівельний комплекс на РРТЗ, хоча акт державної комісії ще не був підписаний. Мені зателефонували з приймальної міськкому партії і наказали принести креслення з будівництва РРТЗ, де перебував заступник голови ПК ЦК КПУ.

Я поїхав на РРТЗ, щоб проінформувати про цей виклик директора РРТЗ. Директор Лебедєв С.В. сказав: “Ідь у міськком партії, знайди до голови ревізійної комісії і повідом його, що на завод можна буде потрапити тільки за спеціальним посвідченням”.

Я приїхав у міськком партії, зайшов у 106-й кабінет. За столом сидів голова комісії ПК ЦК КПУ. Він запитав: “Креслення привіз?”

– Ні, – відповів я. – Директор РРТЗ не дозволяє вивозити креслення з заводу.

– Я з ним розберуся! – сердито сказав голова комісії. – А зараз швидко їдь на РРТЗ, бо комісія туди вже виїхала!

Я поїхав на будівельний майдан РРТЗ, зайшов у триповерховий будинок, де знаходився штаб будівництва до кабінету заступника директора з будівництва Юрчука В.С. У кабінеті зібрались члени комісії партійного контролю та керівник відділу будівельного банку міста Рівне.

На діючий РРТЗ комісію не впустили через відсутність у членів комісії перепусток. Але причина була в іншому – пусковий комплекс РРТЗ не був закінчений. На ньому залишалось невиконаних робіт ще на три місяці.

Комісія просиділа в кабінеті заступника директора РРТЗ до обіду. Члени комісії нервували, ображались, телефонували голові комісії з проханням врегулювати непорозуміння. О 13.00 голова комісії дозволив її членам покинути будівельний майдан РРТЗ.

В області у відрядженні якраз перебував інспектор з відділу безпеки ЦК КПУ. Директор Лебедев С.В. зателефонував йому й доповів про стан справ на будівництві пускового комплексу і про те, що приїхала комісія з перевіркою.

Інспектор уважно вислухав Лебедева С.В. і відповів: “Я через годину повідомлю, що робити, а в даний час на майдан заводу нікого не впускати”. Як і обіцяв, через годину він зателефонував Лебедеву С.В. і повідомив: “Погоджено з секретарем ЦК КПУ, який відповідає за безпеку, що на РРТЗ нікого не впускати без спеціального посвідчення”.

На РРТЗ, крім невиконаних будівельно-монтажних робіт, не було змонтовано та підключено обладнання на півтора мільйона карбованців.

Акт державної комісії по РРТЗ був підписаний 23 січня 1987 року. Комісія КПК відбула до Києва, так і не відвідавши пусковий комплекс РРТЗ. По Будинку побуту комісія зробила запис: “Обладнання в Будинку побуту, який введений у дію в 1986 році, було завезено та змонтовано в січні 1987 року”.

* * *

В січні 1987 року по усій країні почалась кампанія по боротьбі з приписками.

14 січня мені зателефонував інструктор міськкому народного контролю і наказав: “Принесіть пояснення, чого з роботи не звільнений майстер, який у вашому управлінні зробив приписку на 60 карбованців. Інакше вас викличуть на комітет народного контролю”. Я здивувався. За приписки на майже два мільйони карбованців на будівництві РРТЗ (з них 300 тисяч будівельно-монтажних робіт та півтора мільйона незмонтованого обладнання), зроблені й заховані колективно, починаючи від майстрів на будові і закінчуючи секретарем ЦК КПУ, нікого не покарали. А для того, щоб показати перед вищестоящими керівниками та перед народом, як влада бореться з приписками, бюро міськкому партії винесло постанову, в якій зазначалося: “Кожна приписка мусить бути виявлена. Кожний керівник, який її зробив, повинен бути звільнений з посади”.

Я зателефонував голові міського комітету народного контролю Боярчуку Володимирі Васильовичу й запитав у нього: “Невже за 60 карбованців приписок молодого майстра потрібно зняти з посади?”

Боярчук В.В. відповів: “Я нічого зробити не можу. Це – рішення бюро міськкому партії. Якщо ти не звільниш цього майстра з посади, то під час перевірки знімуть тебе і мене за невиконання рішення бюро міськкому партії. Переді мною лежить на столі рішення бюро міськкому партії: “За невеликі приписки знімати винних з посади, а якщо будуть виявлені великі приписки – порушувати кримінальні справи”.

Для мене все одно було незрозуміло, як можна приймати рішення бюро, які суперечать законам. Невже можна знімати з посади майстра за 60 карбованців, навіть якщо по всій країні проводиться така кампанія?!

В цей час область перевіряла комісія ЦК КПУ, що складалася з двадцяти шести чоловік. За її результатами були покарані другий секретар обкому партії Загорулько І.І. та перший секретар міськкому партії Луценко В.І. – за погану професійну роботу та надмірні покарання.

Майстру я оголосив сувору догану, з його заробітної платні вирахували 60 карбованців. Копію наказу я заніс у міський комітет народного контролю. Більше з цього питання мені ніхто не телефонував.

У БМУ склалася катастрофічна ситуація. Більшість робітників управління або простоювала на робочих місцях, або працювала на супутніх роботах: пробивали отвори в перекриттях, стінах, щоб передати фронти робіт МУ-534, МУ-469, МУ-472 та іншим, виконували тимчасове скління або зашивку віконних прорізів, закладку штраб після прокладання труб тощо.

Я щодня приходив на комбінат, щоб вирішити головне питання: що робити БМУ, якщо 50% робітників залишились без роботи? Звернувся до керівника комбінату Піндюріна Д.П. Але йому було не до мене. Цілий січень дві комісії з ЦК перевіряли область. Весь січень підписувались акти промислових будов, а саме: на РРТЗ, Квасилівському заводі сільського машинобудування, Дубровицькій БПФ, рівненському заводі “Азот” та інших. Піндюрін Д.П. брав участь у роботі всіх державних комісій. Розібратися зі станом справ у БМУ він доручив своїм заступникам та головному інженеру.

Складалась дивна ситуація: щоб виконати доведений державний план у 1987 році – не вистачало 60 робітників, і в той же час через відсутність фронтів робіт п’ятдесят відсотків робітників залишались без роботи. Так склалася структура робіт. Заступники керівника й головний інженер Потапов А.В. розглядали стан справ у БМУ “Промжитлобуд-2”, а коли зрозуміли, що сталося в управлінні з різних причин, то ухилялись не тільки від допомоги, але навіть від поради.

Нарешті 24 січня Піндюрін Д.П. зібрав своїх заступників, головного інженера та керівників відділів і почав розгляд структури запланованих на 1987 рік та на перший квартал обсягів робіт БМУ. Побачивши, що майже п’ятдесят відсотків робітників не завантажені роботою, він задумався. Настала тиша. Учасники наради, які вже були ознайомлені зі станом справ у БМУ, чекали від керівника комбінату рішення. Піндюрін Д.П., після кількахвилинного мовчання, промовив: “Якби ти попросив допомогти тобі матеріально, щоб завантажити їх роботою, я б тобі обов’язково допоміг. А завантажити робітників ми тобі допомогти не зможемо. Йди і думай”.

Так згасла остання надія на зовнішню допомогу. Біда, криза змушує людей думати, шукати вихід, боротися за своє існування.

* * *

Я після цієї наради зрозумів: потрібно змінювати умови праці, зробити їх такими, щоб кожен робітник і працівник БМУ був причетним до управ-

ління виробництвом, а заробітну платню отримував за кінцевий результат своєї праці. Необхідно, щоб у БМУ діяла не адміністративна система, яка будувалася на покараннях, залякуванні, а система, що базується на колективних цінностях, де головними факторами мають бути: зацікавленість, вільний вибір, значущість своєї праці, винагорода за кінцеву якісну послугу. Мене вже декілька днів не полишала думка: “На кожній будові повинен бути господар, але хто?” І раптом я згадав. У 1957 році я чотири місяці працював у комплексній бригаді мулярів, де були відсутні підсобники. Вони входили до складу комплексної бригади. Бригада отримувала заробітну платню за один м³ кладки, без різних підсобних робіт за калькуляцією. Коли я працював у шахті, там комплексні бригади діяли на відрядній системі оплати праці. Оплата праці проводилася за кінцевий обсяг робіт. Робітники відчислого забою отримували заробітну платню за кількість тонн добутого вугілля, прохідники – за кількість пройдених метрів штреку. Жодних брехливих нарядів ніхто не писав. Бригади були зацікавлені добути більше вугілля за менших фізичних затрат.

Я вирішив, що господарем на будові повинна стати генпідрядна бригада, яка принесе ключі від будови замовнику. А працівники управління мусять надавати послуги цій бригаді і за них отримуватимуть винагороду. Генпідрядна бригада повинна забезпечувати фронтами робіт усі зовнішні субпідрядні організації та внутрішні бригади. Бригаді повинні бути надані права:

обирати бригадира;

укладати угоду з керівником управління на виконання доведених обсягів будівельно-монтажних робіт та виконання інших показників, а також введення будов у дію в зазначений термін;

генпідрядна бригада може мати одну, дві і більше будов;

тільки за згодою більшості бригади до її складу приймається новий член;

ніхто не має права наказати бригаді прийняти нового робітника;

бригада має право зі свого фонду заробітної платні за надані їй послуги оплачувати, відповідно до існуючих законів, робітникам інших бригад свого БМУ, інших управлінь премію;

бригада розпочне працювати на безнарядній системі оплати праці шляхом розрахунку всього кошторису на обсяги робіт, які виконуватиме власними силами.

Для цього в БМУ буде інженер з праці, який розраховуватиме на кожну будову, згідно з нормами та розцінками, кошторис та визначатиме відсоток нарахованої заробітної платні на тисячу карбованців виконаних обсягів будівельно-монтажних робіт. Такий підхід стимулюватиме зацікавленість кожного члена бригади працювати краще, якісніше, по-господарському. Бригада буде зацікавлена: не виконувати непотрібні допоміжні роботи, не робити в роботі непотрібні рухи, не допускати брак. На кожного члена бригади впливатиме не тільки матеріальний, але й моральний фактор – думка та осуд

товаришів. Кожен буде знати, що за будь-яке порушення в бригаді зменшується заробітна платня всіх її членів. За таких умов бригада, з одного боку, отримує необмежені права у своїх рішеннях, з іншого, – бере на себе повну відповідальність за виконання на будові всіх обсягів будівельно-монтажних робіт власними силами та за надання фронтів робіт субпідрядним організаціям. Генпідрядна бригада контролює якість виконання, дотримання технології робіт та термін їх виконання.

За січень БМУ “Промжитлобуд-2” виконало план будівельно-монтажних робіт на 62%. До 15 січня, як уже говорилось, більшість бригад була задіяна на будовах, введених у дію в 1986 році. З 15 січня чотири бригади мулярів почали працювати на будовах, де були змонтовані баштові крани.

Структура робіт на лютий склалась такою, що на перше півріччя необхідно було мати удвічі більше мулярів, щоб забезпечити фронти робіт іншим, власним бригадам та субпідрядним організаціям.

29 січня в комбінаті “Рівнепромбуд” відбулась нарада з участю всіх керівників будівельних управлінь, керівників відділів комбінату, головних спеціалістів та керівників підпорядкованих промислових підприємств. На нараді був присутній заступник міністра Мінпромбуду УРСР.

Кожен керівник управління звітувався за очікуване виконання будівельно-монтажних робіт за січень як за генпідрядом, так і власними силами. БМУ “Промжитлобуд-2” за січень звітувалось так: “При плані 630 тисяч обсягів робіт за генпідрядом та 270 тисяч карбованців власними силами очікується виконання 500 тисяч за генпідрядом та 200 тисяч карбованців власними силами”.

– Не грайся в чесність! – покарав мене керуючий комбінатом, хоча знав стан справ у БМУ. В унісон йому прозвучали слова заступника міністра: “Січень – це не останній місяць року. Я вам багато сказав і думаю, що ви мене зрозуміли. Січневий план потрібно виконувати!”

Вечері цього ж дня слухали лекцію керівника Держплану СРСР “Про перебудову”. Він сказав: “Багато шуму зверху, немає справ знизу. Зверху не можуть вирішити стимулюючу оплату праці. Підприємствам заважають працювати партійні та радянські органи. На місцях влаштовували терор щодо керівників середньої та нижньої ланки через власну безпорадність та бездарність”.

За січень план не виконало жодне управління “Рівнепромбуду”. 30% робітників працювало в січні на будовах, які були введені в 1986 році. Чекали, що Піндюрін Д.П. усіх каратиме, але він цього не робив.

Будівельно-монтажному управлінню “Промжитлобуд-2” не вистачало п’ятдесят мулярів. У першому півріччі мулярі повинні були виконати сімдесят відсотків цегляної кладки від річних обсягів, щоб у термін передати фронти робіт субпідрядним управлінням та власним бригадам.

У будівельно-монтажному управлінні “Промжитлобуд-2” працювали чудові, грамотні фахівці: мої заступники, керівники відділів та служб, дільниць, досвідчені бригадири, чудовий колектив робітників. Це були активні люди, налаштовані на нове. Це – головний інженер Міхневич Григорій Олександрович; заступник з виробництва та за сумісництвом керівник дільниці в місті Рівному, Квасилові з будівництва всіх будов житлових та соціальних об’єктів Гіба Анатолій Улянович; Нікітчук Василь Васильович, який займався поставанням та побутом бригад, розв’язував усі конфліктні ситуації, які виникали в бригадах з його питань; Люльчик Олександр Володимирович, керівник дільниць на Рівненському радіотехнічному заводі та будовах у Дубровиці; Озінковський Володимир Олександрович – чудовий головний бухгалтер, котрий брав на себе відповідальність і вирішував усі необхідні фінансові питання; Фурсачик Іван Терентійович – керівник виробничого відділу, який завжди брав активну участь у комісіях з введення будов у дію, готував усі розрахунки, щоб захистити необхідні матеріали для БМУ, незамінний посередник між трестом та управлінням.

Чудово виконували свої обов’язки керівник планового відділу Кужель Анна Степанівна, старший інженер Доброскок Людмила Іллівна, якій найбільше діставалось додаткової роботи, пов’язаної з приписками обсягів робіт на БМУ “Промжитлобуд-2”. Завдяки гарним стосункам з працівниками банку та знанню справ, їй вдавалось часто рятувати працівників управління від покарання та штрафів. На посаді старшого інспектора відділу кадрів працювала чудова людина, яку поважали всі робітники, бо вона турбувалась про кожного, як мати, – Савоннік Євдокія Наумівна. Ст. інженером працювала Кочерга Катерина Іванівна, завдяки якій на беззрядну систему оплати праці були переведені бригади БМУ “Промжитлобуд-2”, розцінені всі кошториси і виведений відсоток заробітної платні на одну тисячу виконання обсягу будівельних робіт та погоджені розрахунки з бригадирами.

Гарні спогади залишилися про Бубала Петра Оксентійовича, заступника, а пізніше начальника виробничого відділу; головного механіка Ляховича Леоніда Романовича, який постійно впроваджував в управлінні нову техніку та забезпечував тримінну працю на будовах.

Багато було в управлінні чудових, досвідчених робітників та бригадирів. Це – Антонюк Святослав Михайлович – бригадир теслярів-бетонників; Войтюк Петро Лукашович, Гордєєв Олександр Лукашович, Давидюк Віталій Федорович, Ковальчук Володимир Михайлович – бригадири мулярів; Ковальчук Володимир Миколайович – муляр, який був кращим в області та Україні серед мулярів Мінпромбуду; Луканов Валерій Іванович – бригадир теслярів-бетонників, Мисюра Костянтин та багато інших.

Згідно з наказом по тресту БМУ “Промбуд-8” на 2 лютого повинне було передати БМУ “Промжитлобуд-2” гуртожиток інституту культури на вулиці

17 Вересня з комплексом допоміжних будов. На прийняту будову вивезли декілька побутових вагонів, виконробську та бригаду мулярів Войтюка Петра Лукашовича. В бригаді налічувалося двадцять два муляри. За будовою був закріплений виконроб Забужко Олександр Миколайович.

* * *

4 лютого я приїхав на будову гуртожитку інституту культури, який виконроб Забужко О.М. уже прийняв від БМУ “Промбуд-8”. На будові була виконана підвальна частина та стіни з цегли першого поверху, які частково були перекриті пустотними плитами. Крім дев’ятиповерхового гуртожитку на 640 місць, у будівельний комплекс входили ще інші споруди. Це – двоповерхова будова, де були запроектовані актовий та спортивні зали, їдальня, котельня та бомбо-сховище.

Я зайшов у виконробську, привітався з виконробом Забужком О.М., який сидів за столом та вивчав креслення. На моє прохання викликали у виконробську бригадира мулярів Войтюка Петра Лукашовича. Через три хвилини він з’явився. З ввічливості Забужко О.М. вийшов на будівельний майдан. Олександр Лукашович мав невдоволений вигляд. Він особисто за січень отримав заробітну платню – тарифну ставку як муляр п’ятого розряду – сто сорок карбованців, а члени бригади – ще менше.

– Сідай! – запропонував я.

Він сів, очікуючи чогось неприємного. Всі робітники бригади були втомлені, бо протягом четвертого кварталу 1986 року та січня 1987 року працювали по 10-12 годин, майже без вихідних, на зданих будовах. Я згадав одну книжку з “Наукової організації праці”, де американський інженер-учений підбирав собі робітника для свого експерименту.

– Яку б ти хотів отримувати заробітну платню за місяць? – запитав я у бригадира Войтюка П.Л.

– Ви бажаєте чесно знати? Я особисто хочу отримувати триста карбованців, а мої підлеглі – 220-250 карбованців, залежно від розрядів.

Середня заробітна платня в бригаді на той час складала 160 карбованців, а у бригадира – двісті карбованців.

– Добре! Цю заробітну платню можливо отримати, якщо ти виконаєш мої поради з покращення організації праці, – сказав я.

– Пропонуйте! – зацікавлено промовив бригадир.

Я розповів Войтюку П.Л., яким чином можна покращити організацію роботи, зменшуючи простої або зовсім уникаючи їх, створюючи рівні, вільні, стимулюючі умови для продуктивної, зацікавленої, ефективної та якісної роботи бригади.

Я сказав: “Потрібно створити комплексну генпідрядну бригаду на основі вашої бригади мулярів, яка б стала господарем на цій будові. Всі інші працівники управління, починаючи від виконроба й закінчуючи мною, повинні

обслуговувати вашу бригаду. Ви отримаєте великі права, але на вас буде й велика відповідальність. Ви відповідатимете за виконання будівельно-монтажних робіт, своєчасну передачу фронтів робіт субпідрядним управлінням, будете контролювати якісне виконання всіма субпідрядними організаціями будівельно-монтажних робіт та якість виконання кожним членом бригади обсягів власних робіт. Генпідрядна бригада повинна буде передати ключі замовнику від введеного в дію гуртожитку на 640 місць на вулиці 17 Вересня та інших додаткових споруд. Вона має гарантувати замовнику, керівництву інституту культури протягом двох років, згідно з будівельними нормами та правилами, якість будівельно-монтажних робіт”.

Я продовжував далі: “Ти повинен зробити свою генпідрядну бригаду комплексною та стати єдиним господарем на будові, як удома. Бригада разом з виконробом повинна відповідати: за прийняття від постачальників матеріалів, слідкувати за своєчасним їх розвантаженням та задовільним збереженням. Основа в тебе є – це двадцять два муляри, а щоб бригада стала комплексною, ти повинен запросити до неї двох столярів, одного монтажника, одного покрівельника та двох стропальників. Столяри будуть вставляти вікна, зовнішні вхідні та балконні двері, встановлюватимуть скоб’яні вироби на вікнах та дверях. Електрозварник та монтажник будуть монтувати огорожу сходів та балконів, анкерувати плити перекриття, монтувати залізобетон та виконувати інші роботи. Покрівельник разом з іншими членами бригади виконуватиме покрівельні та гідроізоляційні роботи. В бригаді повинен бути електрослюсар, який буде виконувати інші роботи, крім обслуговування будови, наглядаючи за станом електромережі та роботою механізмів. Усіх додаткових робітників інших спеціальностей бригада повинна запросити до себе сама. На будові виникає багато додаткових робіт – це пробивання отворів у плитах та стінах для прокладання труб для влаштування опалення, води, каналізації, газу та електрокабелів, а потім їх бетонування або закладання, розвантаження машин з будівельними матеріалами, бетоном, розчином тощо. За такої системи праці робітники майже не будуть простоювати через поставку матеріалів, бо на будові завжди буде існувати додаткова робота, навіть на випадок поганої для будівництва погоди. З часом робітники інших спеціальностей навчатимуться мулярській справі”.

Войтюк П.Л. уважно мене слухав, не задаючи жодного питання. Ми, розмовляючи, вийшли з виконробської і піднялися на перекриття першого поверху. На гуртожитку було перекрито два блоки з чотирьох. Перед нами відкрився весь будівельний майдан. Навпроти гуртожитку у дворі, на відстані тридцяти метрів, знаходилась побудована з цегли, але не перекрита одноповерхова котельня. Між будовою гуртожитку та котельнею була викопана канава завширшки два метри. За котельнею були виконані фундаменти під двоповерхову будову актового та спортивного залів. Працював баштовий кран, який розвантажував машину з цеглою, а в черзі стояло ще дві машини з залізо-

бетоном. Я продовжив розмову: “Якщо ваш колектив буде мати 28-30 робітників, а ти бажаєш отримувати середню заробітну плату 250-260 карбованців, то бригада повинна за місяць виконати робіт на вісімдесят тисяч карбованців”. Я промовив це і сам не повірив у можливість такого. В тресті під баштовим краном на житлі бригади в кількості 20-24 робітників виконували за місяць обсяг будівельних робіт на 30-40 тисяч карбованців.

– Я цього не розумію, – промовив Войтюк П.Л. – Ви мені конкретно скажіть, які обсяги робіт бригада повинна зробити за лютий?

Я хвилину подумав і відповів: “Докладіть кладку на двох блоках гуртожитку першого поверху, перекрийте його, виконайте кладку чотирьох блоків другого поверху й перекрийте його, змонтуйте в траншеї десять метрів залізобетонних лотків теплотраси та передайте її під монтаж МУ-534, перекрийте котельню, виконайте огорожу сходів та балконів на двох поверхах. Ось і все”.

Войтюк П.Л. хвилини дві подумав, а потім відповів: “Я згоден”.

– Шість робітників, які тобі потрібні, візьми сам, з якої домовишся бригади, за особистою згодою кожного робітника та згодою членів вашої бригади, – промовив я.

– Добре! – відповів бригадир і сказав. – Тільки, щоб не було затримки з матеріалами.

– Не буде! – пообіцяв я.

Експеримент розпочався. На 1 лютого в БМУ “Промжитлобуд-2” працювало 270 працівників. З них на відрядній оплаті – 220 робітників. Із цих 220 – 16 на базі БМУ виготовляли металеві конструкції, арматурні каркаси та сітки, алюмінієві вироби вікон та дверей, столярні вироби, щити опалубки, огорожі тощо; 17 робітників обслуговували будівельні майдани – це електрики, коваль, слюсар, трактористи та ланка малярів-штукатурів.

* * *

Безгосподарність у країні – це цегляна стіна, за якою нічого не видно, а тому за нею легко ховатись, бо вона приховує всі недоліки; а господарський розрахунок – це скляна вітрина, за якої видно, хто є хто. Колективний підряд – це господарський розрахунок, вільна, ефективна, якісна праця. Це велика відповідальність, де кожна помилка, неякісно виконана робота карається неотриманням заробітної платні. Це також велика колективна відповідальність перед споживачем, для кого робиться послуга, відповідальність кожного члена бригади, дільниці, будівельного управління перед своїми товаришами.

Працювати стало легше. Жодних дзвінків від партійної та радянської влади і з тресту. Навіть дообідні наради зникли, за винятком декадних. Партійна та радянська місцева влада розгубилась, вичікуючи, коли мине перебудова. В партійних і радянських чиновників з’явилося багато часу, бо вони не знали, що їм робити. По-старому працювати не могли, бо їм заборонили викликати керівників до себе, збирати в робочий час активи, штаби, наради. А працювати

по-новому вони не бажали. Влада не бажала жити за законами сама, хоча бажала, щоб це робили підлеглі.

Я розумів – щоб працювати по-новому, необхідно створити умови для цього: визначити права, обов'язки та відповідальність кожного працівника та робітника;

створити їм умови, які б стимулювали кожного до ефективної, якісної праці; залучити кожного робітника до управління виробництвом через його участь у прийнятті рішень на нарадах бригад, зборах дільниць та управління, через профспілки, народний контроль, партійні, комсомольські та профспілкові організації;

впровадити дійсний контроль, облік та звітність кожного робітника на радах бригади, дільниць, комітетах, бюро та на зборах бригад, дільниць та управління; створити умови для вільної та доброзичливої критики кожного, але критики ділової та конструктивної.

Переведення бригад, дільниць та БМУ “Промжитлобуд-2” на колективний підряд переслідує мету:

підвищити продуктивність праці швидкими темпами;

зменшити кількість і час простоїв, а в подальшому зовсім їх ліквідувати шляхом попереднього, щоденного планування фронтів робіт для кожного робітника та бригади в цілому;

зацікавити кожного робітника уникати виконання непотрібних допоміжних робіт;

оплату праці робітникам за виконаний обсяг будівельних робіт проводити в залежності від наданих будівельних послуг у грошових коштах. Для цього старший інженер праці БМУ “Промжитлобуд-2” розцінював кошторис на будову та визначав разом з бригадиром комплексної бригади та виконробом відсоток заробітної платні на тисячу карбованців наданих будівельних послуг замовнику.

Під час перебудови почали розвиватись негативні явища: знизився інтерес до громадських справ, упала активність відвідування зборів. Все більше стали проявлятися ледарство, пияцтво, наркоманія, хабарництво, блат, телефонне право, брехня, приписки. Корупція, приписки, брехня – це стало державною монополією, в якій брали участь окремі особи, колективи підприємств, регіони, області, республіки та держава в цілому. Почався занепад держави. Слова: чесність, патріотизм, героїзм перестали в суспільстві сприйматись як щось серйозне. Диваками почали називати людей чесних. Суспільство ставало схожим на гнилу, застоюну воду, що вже починала смердіти. Горбачовська перебудова не мала механізму, щоб реалізувати її. Вона ще довго погіршуватиме життя людей та скалічить ціле покоління.

Вранці іду в лазню біля базару. Зустрівся з Чайкою В.А.

– Куди йдеш? – запитав він.

– В лазню, – відповів я.

– Незабаром її добудуємо! – сказав Чайка В.А.

– Це у вас засіли бюрократи? Не можуть видати технічні умови? – спитав я.

– Я виправлю це, – пообіцяв Чайка В.А.

– А я буду її будувати навіть понад план, – пообіцяв я.

Так і розійшлися.

За лютий бригада Войтюка П.Л. виконала на будові гуртожитку інституту культури робіт на 82 тисячі карбованців, що здивувало навіть мене. Заробітна платня в середньому зросла на 100 карбованців. В управлінні відбулися партійні збори, на яких розглядалося питання: “Про роботу бригади Войтюка П.Л. на колективному підряді та переведення інших бригад на колективний підряд”. Почалися виступи. Перейти на колективний підряд виявили бажання ще дві бригади: бригада Гордєєва Олександра Лукашовича, яка працювала на будівництві дев’ятиповерхового будинку на вулиці Московській, 41, і бригада Савчука, яка будувала піонерський табір в Олександрії для РРТЗ. На зборах виступив я. Я зазначив: “Жодна бригада не перейде на колективний підряд, доки не будуть виконані всі необхідні для цього умови, а саме:

основою бригади повинні бути муляри або монтажники;

бригада, яка переходить на колективний підряд, може будувати одночасно один, два і навіть три об’єкти;

бригада повинна вводити будови в дію і після того два роки відповідати за якість своєї роботи;

перехід бригади на колективний підряд – справа добровільна. Бригада самостійно приймає у свою бригаду робітників. Ніхто не може порушити це право;

бригада має право в рахунок заробленої заробітної платні бригади оплачувати послуги окремим робітникам;

бригада до свого складу включає зі своєю тарифною ставкою чергового електрика та зі своїм окладом виконроба або майстра.

Бригади Гордєєва О.Л. та Савчука з першого березня перейшли працювати на колективний підряд.

Я щоденно їздив по бригадах, пояснював їм, що таке колективний підряд та яка вигода від цього робітникам і БМУ. А бригада Войтюка П.Л. почала дивувати всіх, в тому числі й мене.

* * *

В бригаді з’явилась посада заступника бригадира з субпідряду. В нього були необмежені права. Кожен робітник будь-якої субпідрядної бригади, якщо йому щось ставало на заваді під час виконання роботи, підходив до заступника бригадира і просив про допомогу. Заступник бригадира – сам робітник, знімав будь-кого з бригади, і той вирішував питання для робітника-субпідрядника. Таким чином ліквідовувались простоти у субпідрядних робітників. Жоден конфлікт не виходив за межі генпідрядної бригади.

Одного дня я приїхав на будівельний майдан гуртожитку на вулиці 17 Вересня. Заходжу у двір будинку і бачу: розкладено вісім балконних плит, а біля них вироби з металевої огорожі. Зварювальник та монтажник разом приварюють з трьох боків огорожу до закладених деталей. На цій операції, придуманій зварювальником, продуктивність праці зросла більш ніж удвічі. Баштовий кран зачепив балконну плиту та змонтував її з огорожею.

Робітники бригади стали суворо ставитись до збереження матеріалів. Виконроб під наглядом бригади почав набагато краще виконувати свої обов'язки із забезпечення будови матеріалами та механізмами. Він досконаліше став вивчати креслення проектної документації, щоб під час влаштування стін та перекриття залишити в потрібному місці отвори для прокладання труб і кабелів. Бригада була незадоволена, коли їй доводилось бити компресором отвори, які можна було залишити раніше. Завдяки уважності виконроба, бригадира, заступника бригадира тільки на цих роботах продуктивність праці збільшилась у два-три рази.

Бригадир поставив перед кожним членом бригади умову: якщо не виконав за зміну – закінчуєш його після роботи.

* * *

14 березня в БМУ “Промжитлобуд-2” вийшов наказ – ліквідувати 13 спеціалізованих бригад, а на їх основі створити сім комплексних. Кожна з чотирьох бригад, які згідно з рішенням партійних зборів з другого кварталу переходили на бригадний підряд, могла собі взяти з ліквідованих спеціалізованих бригад, за бажанням бригади, необхідного спеціаліста.

Ліквідація тринадцяти спеціалізованих бригад та створення семи комплексних відбувалася поступово, протягом двох місяців, і тільки на добровільній основі. Велася також велика підготовча робота на закріплених за бригадами будовах зі створення для них фронтів робіт. Крім того, бригади були забезпечені матеріалами, механізмами, інструментом.

Після створення семи комплексних бригад залишилося, з різних причин, вісімнадцять робітників різних спеціальностей, які не потрапляли в бригади. Була створена восьма, яку прозвали “штрафною бригадою”. Цю бригаду поставили на будову хірургічного корпусу обласної лікарні. Виконробом тут працював Нестерчук Борис Павлович – досвідчений, грамотний фахівець, чудовий організатор та вихователь. Будівля хірургічного корпусу була зведена, “столлярка” – вікна та двері – встановлені. Залишалось власними силами підвісити стелю для прокладання вентиляції та труб. Однак великий обсяг будівельно-монтажних робіт потрібно було виконати в підвальному приміщенні: зробити центральні сходи та бокові навіси, підземну та наземну галереї, які з'єднали б хірургічний корпус з іншим корпусом. Це супроводжувалося чималими обсягами ручної праці, що потребувало великих витрат заробітної платні при малій реалізації обсягу будівельно-монтажних робіт.

Нестерчук Борис Павлович з числа вісімнадцяти робітників, які працювали на будівництві хірургічного корпусу, призначив старшого, що зранку видавав йому завдання на день, а ввечері перевіряв виконання.

* * *

Бригадир комплексної бригади Войтюк Петро Лукашович цілими днями перебував на перекритті гуртожитку. Він керував роботою баштового крана, розвантажуючи машини й одночасно забезпечуючи робочі місця цеглою та розчином. Керуючи баштовим краном, бригадир уникав зайвого розвантаження матеріалу з машини на землю: матеріал відразу розвантажувався на робоче місце мулярів. У вільний від розвантаження машин час Войтюк П.Л. віддавав баштовий кран субпідрядним бригадам, щоб вони з його допомогою механізували ручні роботи. БУ “Опорядбуд” встигало баштовим краном засипати шлак по плитах перекриття та виконувати цементні стяжки під майбутню підлогу. МУ-534 баштовим краном подавало на перекриття радіатори, заводські вироби та вузли водопроводу, каналізації тощо.

Доки бригада Войтюка П.Л. виконувала цегляну кладку стін та перегородок одного поверху гуртожитку, бригади субпідрядних організацій встигали виконати з допомогою баштового крана всі свої чорнові роботи. Робітники МУ-534 – виконати опалення, водопровід, газ, зливну каналізацію та каналізацію одного поверху.

Робітники МУ-469 прокладали електропроводку на поверсі, а робітники МУ-472 – проводку для телефону та радіо.

Упродовж двох тижнів бригада Войтюка П.Л. виконувала 550 м³ цегляної кладки одного поверху гуртожитку, перекривала її плитами перекриття, монтувала балконні плити з металевою огорожею та плити зі сходами разом з огорожею, встановлювали вікна та балконні двері. А за місяць разом з бригадами субпідрядних організацій виконували будівельно-монтажні роботи більше ніж на двох поверхах, крім опоряджувальних робіт, підлоги, встановлення санфаянсу, газових плит, світильників, люстр та електрофурнітури.

Бригада Войтюка П.Л. за місяць виконувала цегляної кладки 1300-1400 м³, що складало 2,5-2,6 м³ на одного муляра, тоді як по тресту виробіток складав 1,2-1,3 м³. За березень було виконано будівельно-монтажних робіт на 86 тисяч карбованців. Це стало справжнім дивом, про яке керівництво БМУ нікому не розповідало, “щоб не зурочити”.

Бригада доплачувала крановому баштового крана та іншим механізаторам за їх інтенсивну працю грішми зі своєї заробітної платні. Настрій як у бригаді Войтюка П.Л., так і в робітників субпідрядних організацій був піднесений.

З першого квітня на колективний підряд перейшли ще чотири бригади: монтажників – Паная Олександра Макаровича; покрівельників – Давидюка Віталія Федоровича; мулярів – Ковальчука Володимира Михайловича; бригада Андріюка Святослава Михайловича, яка працювала на будівництві професійно-технічного училища у Квасиліві.

За кожною бригадою був закріплений майстер або виконроб, які займалися забезпеченням бригад матеріальними ресурсами, механізмами, машинами, інструментом, спецодягом. Вони слідкували за дотриманням техніки безпеки, робили щоденні заявки на матеріали та механізми, звітуючись перед керівником управління та диспетчером. За квітень робітники відділу праці розцінили кошториси на всі будови та перевели бригади на безнарядну систему оплати праці.

Найбільш поважною людиною в БМУ “Промжитлобуд-2”, після переходу бригад на колективний підряд, став бригадир. Працівники БМУ “Промжитлобуд-2” перебудувались і виконували бажання бригадирів, бо знали, що від них залежить фінансовий стан кожного працівника.

Перехід бригад на колективний підряд стимулював робітників до ефективної та якісної праці. Виконання обсягів робіт збільшилось на 20-30%. Продуктивність праці в бригадах зросла від 30 до 80%. Бригади стали дружніми, відповідальними, ініціативними, активними, дисциплінованими. Щоправда, траплялися робітники, котрі не витримували інтенсивності праці, дисципліни. Вони розраховувались. Але таких були одиниці.

В країні планове господарство почало давати збої. Закони ставали більш демократичними. Колективам на підприємствах надали більше прав. Але не були створені умови для впровадження нової техніки та технології. Місцеве партійне керівництво своїм втручанням в господарські справи будівельних управлінь тільки вносило нервозність та гальмувало їх розвиток.

Кваліфіковані робітники стали заручниками партійних ортодоксів. Міськом партії вимагав, щоб бригадирський прошарок складався більше як з 50% членів партії. Здібні робітники, чудові спеціалісти, маючи великий досвід роботи та організаційні здібності, не бажали ставати членами КППС, а тому багатьом з них навіть не пропонували бути бригадирами.

В будівельно-монтажному управлінні “Промжитлобуд-2” працювали протягом десяти-дванадцяти років досвідчені бригадири, чудові організатори, майстри своєї справи, такі, як Ковальчук Володимир Михайлович, Панай Олександр Макарович, Шекель Степан Антонович, Кондуш Григорій Тимофійович, Войтюк Петро Лукашович, Гордєєв Олександр Лукашович, Мисюра Костянтин, Антонюк Святослав Михайлович, Стоцький Микола Олександрович, Давидюк Віталій Федорович.

Партійне керівництво тресту, міськом партії хворобливо реагували, коли перші та призові місця займали бригади, очолювані не членами партії. Багато здібних інженерів, організаторів не бажало працювати на будовах майстрами, виконробами, керівниками дільниць, бо не витримувало постійних погроз на їх адресу. Вони шукали собі спокійні місця в конторах управлінь.

У БМУ “Промжитлобуд-2” майстрам та виконробам після переходу на колективний підряд працювати стало набагато легше, ніж в інших будівельних управліннях, де вони відповідали за все. В БМУ “Промжитлобуд-2” за все

відповідала сама бригада, а майстри та виконроби надавали їй послуги та були у них радниками з технічних питань. Керівництво управління майже не мало претензій до виконробів. Претензії до майстрів та виконробів мала бригада. Саме вона оцінювала їх роботу, вирішувала нагороджувати за добру працю або покарати за допущені помилки карбованцем. Колективам комплексних бригад приписки були непотрібні, бо їх все одно потрібно було відробляти.

Партійні та радянські керівники не бажали змиритися з самостійністю бригад, боячись непередбачених вибриків з їх боку в частині виконання планів та введення в дію будов. Бригади, які перейшли на колективний підряд, контролювали увесь процес будівництва. З ними потрібно було з усіх питань домовлятися, а не командувати.

Керівництво СРСР всю владу передало на місця. Місцева влада законів не дотримувалась. Усі скарги, які направлялись в ЦК КПУ та КППС, повертались для розгляду до місцевих органів. Партійні керівники підбирали собі підлеглих на підставі кумівства, блату, а не за професійними здібностями та досвідом роботи. Визначальною при цьому була відданість особисто керівнику.

...Мало в країні було людей, які жертвували своїм благополуччям, боролись за істину, вболівали за розвиток своєї держави, були її патріотами, не декларуючи цього. Вони бажали своєму народу процвітання та щастя. Це люди, які не проходили мимо злочинних дій. Але таких людей стільки, скільки на дереві зовнішніх листочків, які найбільше потерпають від вітру, дощу, спеки... Частина з них падала на землю від різних незгод, а частина боролася з негодою і продовжувала жити до пізньої осені. Більшість людей, як і листя всередині дерев, жила собі тихо та спокійно. На них не дув вітер, не палила спека. Вони захищались листям, яке знаходилось ззовні дерев.

У країні в цілому відсутній стимул до ефективної праці. З кожним днем збільшувалися обсяги ручної важкої фізичної праці, для виконання якої не вистачало робітників. Їх праця дорого коштувала. Тоді як праця інженера, вчителя, лікаря коштувала набагато менше.

Мала механізація, електроінструмент, ручний нормальний інструмент на робочому місці був відсутній. Це зумовлювало низьку продуктивність праці у робітників та великі прості механізмів. Нове обладнання, не змонтоване тривалий час, лежало на складах підприємств. Плани доводились нереальні.

Запровадження колективного підряду стало певним просвітком у мороці партійно-чиновницького свавілля і дурисвітства. Протягом трьох місяців сорок відсотків робітників, які працювали в комплексних бригадах, здобули суміжну професію.

Основною ж професією в управлінні стала спеціальність муляра. 60% усіх робітників мали її як основну, так і супутню. 70% робітників з погодинною оплатою праці були включені в комплексні бригади зі своїми тарифними ставками. Вони стали виконувати інші будівельні роботи, крім обслуговування будов, а тому заробітна платня у них збільшилася в 1,4-1,8 раза.

Партійне керівництво діяло по-старому, своїми адміністративними методами, хоча можливості у них дещо зменшилися з появою демократичних законів.

Штаби, оперативні наради на будовах продовжувалися. На них “розпікали” керівника тресту, його заступників, керівників будівельних генпідрядних управлінь, втручалися у постачання матеріальних ресурсів. Проте справи в будівельній галузі погіршувалися. Покарання керівного складу працівників користі не приносило.

Партійне керівництво виступило організатором обдурювання держави. Приписки на кожному підприємстві стали нормою життя. Багато партійних керівників, не знаючи, що робити, лише заважало працювати; інші притихли і стали просто спостерігачами.

Гуртожиток для інституту культури на 30 червня був у незакінченому стані, ще належало виконати будівельно-монтажних робіт на сімдесят тисяч карбованців. Але обласне керівництво наполягало ввести в дію достроково, у другому кварталі замість третього.

Я не бажав здавати в дію гуртожиток у другому кварталі з недоробками, але керівництво області тиснуло на керівника “Рівнепромбуду”, а він, у свою чергу, – на мене. Протистояти цьому тиску було неможливо й нереально.

На будівельному комплексі інституту культури в останній день червня працювало 350 робітників. Щоб завершити всі будівельно-монтажні роботи й вивезти з будови все будівельне майно, необхідно було працювати ще тиждень.

В області на той час перебувала комісія Республіканського банку з перевірки житлових та соціальних будов. Рівненська область не виконувала план другого кварталу з введення в дію житла. На будову гуртожитку інституту культури перевіряючі не з’являлись, оскільки згідно з планом об’єкт повинен був здаватися в третьому кварталі.

Державний акт введення в дію гуртожитку за вказівкою місцевої влади не підписувався, доки область перевіряла комісія.

П’ятого липня комісія, забравши з собою список житлових будов, введених у другому кварталі в дію, завірений головою облвиконкому Прищепою П.К., виїхала в Київ. А 6 липня акт державної комісії був підписаний і БМУ “Промжитлобуд-2” про це відзвітувалось. Щоправда, всі були неспокойні: а раптом комісія, приїхавши до Києва, звірить свої звіти, де вказані введені в дію будови в другому кварталі, зі звітом, зданим у другому кварталі в статистику?

З 2 липня на будівництві “зданого” гуртожитку інституту культури оперативні наради проходили тричі на добу.

10 липня бригада Войтюка П.Л. почала працювати на трьох будовах одночасно. Частина бригади переїхала у Квасилів на будівництво п’ятиповерхового гуртожитку ПТУ, де вже змонтували баштовий кран та виконали

підземну частину будови, інші дві ланки – на будівництво дитячих садків №9 та №64 на вулиці Паризької Комуни. За п'ять місяців – лютий-червень – бригада Войтюка П.Л. виконала на будові гуртожитку на вулиці 17 Вересня будівельних робіт власними силами на 450 тисяч карбованців, що склало 36% від обсягу виконання робіт власними силами усього БМУ.

20 липня відбулося відкриття гуртожитку інституту культури. Зібралось багато викладачів і студентів. Відкрив урочисте свято ректор інституту Литвинчук А.І. Він подякував будівельникам, усім студентам та викладачам, які брали участь у будівництві цього комплексу.

Від БМУ виступив заступник керівника з виробництва Гіба А.Ф., який побажав студентам гарного навчання і комфортного проживання в новому гуртожитку і вручив директору зроблений у столярному цеху великий дерев'яний символічний ключ.

“Гарантійний паспорт” з дворічним терміном його дії був підписаний усіма керівниками управлінь: Борисом П.К. (БУ “Опорядбуд”), Куриловичем О.А. (МУ-534), Крикуновим О.Я., Качуром І.С. (БУ “Спецбуд”), мною, керівниками дільниць, бригадирами. Це був перший та єдиний гарантійний паспорт, виданий замовнику у Рівненській області, де всі підписанти гарантували в разі виявлених недоробок їх безкоштовне усунення. Об'єкт здали на відмінно й отримали премію за його дострокове введення.

В укладеному між бригадою Войтюка П.Л. та БМУ договорі був записаний пункт, згідно з яким десять відсотків отриманої суми премії за введення в дію гуртожитку інституту культури залишали на депозиті в управлінні на два роки. Її повертали бригаді через два роки, якщо протягом цього часу не було витрат. Цей експеримент нікого в місті не зацікавив, у тресті теж.

* * *

В БМУ працювало сім генпідрядних комплексних бригад, за якими були закріплені всі об'єкти, які будувало управління.

За бригадою Войтюка П.Л.: гуртожиток ПТУ в селищі Квасилів – п'ятиповерхова споруда; дитячий садок №9 на вулиці Паризької Комуни; дитячий садок №64 на вулиці Паризької Комуни.

Комплексна генпідрядна бригада Гордєєва О.Л. зводила лабораторний корпус тресту “Рівнепромбуд” на вулиці Московській, 41.

Бригада Савчука будувала комплекс піонерського табору в селі Олександрія для РРТЗ.

Бригада Паная О.М. споруджувала гаражі обкому партії, бригада Давидюка В.Ф. – адміністративний корпус обласної друкарні на вулиці Відінській та виконувала цегляну кладку на правах субпідряду на гаражах обкому партії.

Бригада Ковальчука В.М. відповідала за три будови: обласний військкомат; житловий дев'ятиповерховий будинок на вулиці Вербовій та третій корпус на РРТЗ.

Бригада Андріюка С.М. працювала на будівництві РРТЗ, майстерні, навчального корпусу ПТУ та котельні на заводі сільського машинобудування в Квасиліві.

В БМУ функціонували спеціалізовані ланки, які на базі управління виготовляли арматурні каркаси, сітки, металеві вироби та металеві конструкції. Крім того, ланка з 8-12 робітників виконувала роботи з виготовлення та монтажу алюмінієвих конструкцій. Керував ланкою ланковий Ставропольський О.Л., механік за освітою. Це був здібний організатор та чудовий винахідник. Його ланка виконала монтаж алюмінієвих вікон та дверей на корпусах №6, №6-а, №3 та монтувала перегородки в корпусах №2 та №1 на РРТЗ. На базі, у столярному цеху, також працювала ланка столярів. Вони виконували всі необхідні теслярські та столярні роботи. Очолював її досвідчений столяр Стефанишин В.Д. Це був чудовий спеціаліст, чесна та добра людина. Його всі поважали. Він виховав та навчив багатьох молодих столярів, випускників ПТУ-1. Ланка на базі виготовляла опалубку, щити, огорожі, шалівку, плінтус та виконувала столярні роботи на будовах.

Окремо слід згадати невелику спеціалізовану ланку теслярів-бетонників, яку очолював Кондуш Г.Ф. Ця ланка виконувала особливі роботи, які не могли виконати інші бригади. Їх називали ланкою лікарів-будівельників. Вона надавала послуги всім генпідрядним комплексним бригадам, виконувала найскладніші бетонні роботи, “лікувала” резервуари, водонапірні башти тощо.

Практика засвідчила, що на всіх житлових та соціальних будовах бажано, щоб генпідрядною виступала бригада, яка складалася з 70-80% мулярів. Якщо ж це промислова будова, то більшість можуть становити монтажники-зварювальники. Але головне, щоб така генпідрядна бригада стала господарем на будові і могла вручити замовнику ключі й несла повну відповідальність за якість виконаних робіт.

Генпідрядні бригади не всі відразу стали комплексними. Наприклад, бригада монтажників Паная О.М. для виконання покрівельних робіт та цегляної кладки уклала угоду з бригадою комплексною – Давидюка В.Ф., яка виконувала для бригади Паная О.М. на правах субпідряду ці роботи.

Кожна генпідрядна бригада сама визначала, що їй вигідно – чи брати в свою бригаду робітників іншої спеціальності, чи самим освоювати суміжні професії, чи наймати для виконання робіт на правах субпідряду інші спеціалізовані бригади.

У бригаді покрівельників Давидюка В.Ф. раніше працювало 72% жінок. Протягом трьох місяців робітники здобули другу спеціальність – муляра і бригада стала комплексною генпідрядною.

Між БМУ “Промжитлобуд-2” та управлінням механізації був укладений договір про те, що генпідрядне управління виплачуватиме механізаторам премію за інтенсивну роботу за рахунок комплексних бригад за їх згодою. Цей договір діяв постійно. Механізатори з великим бажанням працювали в тих

генпідрядних бригадах, які платили їм зі свого фонду заробітної платні премії. Майже не стало приписок на роботі механізмів, бо виконроб і бригадир контролювали те, що підписували. А раніше близько 30% становили приписки саме на механізмах, які зникли зовсім.

Більшість робітників перебудові не довіряла. Приписки в країні набирали фантастичних масштабів. Покарання ставали жорстокішими, але тільки стосовно середньої ланки. Високі чиновники були недоторканні.

Горезвісна кампанія по боротьбі з пияцтвом дала зовсім протилежний ефект – почалось масове гоніння самогону. Багато людей труїлося ним. Протестиль роботи керівництва залишався незмінним. Звикнувши бути князьками, партійні керівники вже нездатні були жити і працювати по-іншому.

8 вересня спільним рішенням міського та обласного партійних штабів з будівництва керівнику ДБК Заславському В.Н. та керівнику БМУ “Промбуд-3” Омеляну В.М. оголосили догани за невиконання планів, які, якщо чесно, виконувати ставало все важче, а часто й неможливо. Багато кваліфікованих керівників та робітників почало звільнятися і йшло працювати у приватний сектор. Керівники тресту, заводів почали умовляти секретарів парткомів, щоб ті допомагали їм карати “неслухняних” керівників середньої ланки. Партійні “вожаки” скликали бюро, парткоми і масово виносили партійні догани, чим ще більше втрачали свій авторитет.

На парткомі керівники управліннь робили вигляд, що перелякані, а в душі посміювались над дурними, необ’єктивними рішеннями. Через деякий час ці дурні парткоми припинились, а їх керівництво притихло.

* * *

Бригада Войтюка П.Л. за третій квартал закінчила будувати у Квасиліві п’ятиповерховий гуртожиток ПТУ, виконала всі роботи власними силами: цегляну кладку стін та перегородок, перекриття та покриття поверхів, покрівлю, встановила вікна та зовнішні входні та балконні двері, змонтувала огорожу сходів та балконів... Залишивши на об’єкті одного робітника, який надавав послуги субпідрядникам і контролював якість їх робіт, бригада переїхала на будівництво двох дитячих садків на вулиці Паризької Комуни – №9 та № 64 в Рівному.

Готуючи для бригади фронт робіт, десять робітників за третій квартал виконали підземну частину та змонтували на цих будовах два баштові крани. Тож у четвертому кварталі бригада приступила до будівництва наземної частини дитячих садків. Працювали у дві зміни.

* * *

БМУ “Промжитлобуд-2”, беручи участь у республіканському соціалістичному змаганні, за підсумками роботи за дев’ять місяців отримало прапор Ради Міністрів УРСР. Всі працівники БМУ повідомлення сприйняли з великою радістю та гордістю.

До кінця року залишилось 2,5 місяця. Потрібно було на пускових будовах комплексу радіотехнічного заводу, комплексу ПТУ в Квасиліві, житловому будинку та водозабір в Дубровиці, котельні на вулиці Паризької Комуни виконати обсяг будівельно-монтажних робіт власними силами на півтора мільйона карбованців, а за генпідрядом – на два мільйони шістсот тисяч карбованців. З них півтора мільйона карбованців – на пускових об'єктах 1987 року і 1,1 мільйона – на перехідних будовах.

Керівники генпідрядних бригад БМУ на закріплених за ними будовах стали справжніми господарями. Створювати умови для комплексних бригад було нелегко, але бажання це робити стимулювало ці колективи працювати ефективно, якісно та відповідально, а інших працівників управління – відповідально надавати для них послуги. Колективна вільна праця сприяла отриманню чудових кінцевих результатів. Простої на будовах через недоліки, характерні для будівельної галузі, майже зникли. В комплексній бригаді, де робітники мали по декілька спеціальностей і де робота щоденно планувалася, завжди існував фронт робіт.

Кількість активів, штабів, бюро, нарад збільшилась. На них балакали багато і ні про що. Щоб обдурити державу, колективи управлінь тресту об'єднувались з міською та обласною партійною і радянською владою. Вони спільними зусиллями звітувались перед державою про введення в дію незакінчених будов.

* * *

На початку жовтня на будівництво водозабору Дубровицької бавовняно-прядильної фабрики була направлена ланка теслярів-бетонників Кондуша Григорія Феодосійовича. Водозабір БМУ “Промжитлобуд-2” будувало разом з житловим будинком ДБПФ. Ця виконробська дільниця була підпорядкована Рівненській дільниці, яку очолював Люльчик О.В. Він тижнями у важкі моменти перебував у відрядженні в Дубровиці.

Водозабір ДБПФ складався: з трьох свердловин, трьох насосних станцій, пожежного резервуара, туалету й огорожі. Ланка теслярів-бетонників була відправлена у відрядження, щоб “полікувати” резервуар від протікання. Ланка “лікувала” стіни та днище резервуара, як лікар хворого. Робітники молотком обстукували кожен сантиметр квадратний стіни та днище резервуара, розчищали слабкі місця, замазували отвори розчином на рідкому склі з цементом. Після закінчення всіх попередніх робіт пожежний резервуар наповнювався водою та випробовувався. Випробовування пройшло успішно.

Приїхавши в Дубровицю на оперативну нараду, яка постійно відбувалась на ДБПФ щочетверга під керівництвом другого секретаря обкому партії Загорюлька І.І., я заїхав на водозабір. Тут перебували Люльчик О.В., а з ним – представник замовника та ще декілька членів робочої комісії. Будова була закінчена. Резервуар апробований. Комісія підписувала акт робочої комісії.

Після наради на ДБПФ я заїхав на будову житлового будинку. Будинок був у нормальному стані. Закінчувались опоряджувальні роботи та роботи субпідрядних організацій. Їх контролювали Люльчик О.В. та виконроб БУ “Опорядбуд” Раєв Федір Федорович. Ми обійшли будинок, і намітили ввести його в дію на початку грудня.

* * *

У другій декаді жовтня за наказом тресту були направлені на три дні на навчання в Український інститут інженерів водного господарства керівники будівельних управлінь та працівники апарату тресту. Щодня ми відсиджували по три пари лекційних занять, а всього прослухали дев’ять лекцій.

Дві пари були про перебудову, дві – на економічну тему. Читав їх нам старший викладач УПВГ Пилипчук. Варто відзначити, що читав він лекції з натхненням. Дуже вихваляв Горбачова, підтримуючи перебудову, вкрай негативно ставився до всіх чиновників-бюрократів. Щоб підтвердити своє невдоволення, він розповів нам про випадок, що трапився з ним особисто: “Керівництво високовольтного заводу звернулось до мене з проханням, щоб я розробив методику розподілу заробітної платні, заробленої бригадою, між її членами, враховуючи вклад кожного в досягнення кінцевого результату. Я цю методику розробив, запропонував різні коефіцієнти, які підвищують або понижують суму заробітної платні кожного члена бригади в залежності від його праці, кількості та якості виконаних робіт та поведінки. Мені за розробку цієї методики заплатили, але вже минуло багато часу, а її так і не впровадили. Я написав скаргу на ім’я Горбачова М.С. Через два тижні отримав відповідь: “Вашу розробку направили в науковий інститут”. Через місяць я отримав відповідь з інституту: “Ваша методика заслуговує на увагу, але вкажіть нам адресу, де вона впроваджена в дію”.

Після того Пилипчук сердито промовив: “Які бюрократи. Я їм ще повинен показувати, де методика впроваджена!”

Закінчилася пара. Я підійшов до Пилипчука й запропонував йому під’їхати в БМУ-2, подивитись, як бригади, які працюють уже півтора року на колективному підряді, ділять заробітну платню. Він мені подякував за запрошення, але не приїхав.

Деякий час у країні була мода нав’язувати бригадам розподіляти заробітну платню між їх членами радою бригади. Багато керівників замовляло в інститутах різні нові методики. Але бригади виявлялися розумнішими за дурних чиновників, не бажали породжувати в колективах конфліктні ситуації. Тому ці методики не впроваджувалися.

Заробітна платня, яка нараховувалась за нарядами, була необ’єктивна і в більшості випадків залежала не від роботи бригад і якості виконаних робіт, а від надуманих обсягів підсобних робіт, яких і в природі не існувало.

Як не намагались керівники підприємств створювати конфліктні ситуації в бригадах, їм це не вдавалось.

І знову про приписки... В Радянському Союзі вони були вигідні всім – від Генерального секретаря ЦК КПРС до секретаря райкому партії.

Приписки були вигідні, за необхідності, і колективу генпідрядного управління з таких причин: якщо пусковий об'єкт не закінчений і його не здаватимуть з недоробками у визначений термін, то всі субпідрядні управління терміново знімали робітників і перекидали їх на інші незакінчені будови, повертаючись на цю будову наприкінці наступного кварталу. В результаті великі витрати несло генпідрядне управління, а колективи інших управлінь залишались без премії за введення майже закінченої будови. Керівника ж генпідрядного управління жорстоко карали. Тому для керівника генпідрядного управління головним завданням було ввести будову в дію, навіть якщо вона не закінчена, й уникнути перевірки з республіки або з Москви. Якщо це вдалося, то місцеві партійні керівники не карали за приписки.

Комплексним госпрозрахунковим бригадам, які отримували заробітну платню за виконаний конструктив, брехня та приписки були непотрібні, бо вони для неї ніякої вигоди не приносили. До того ж у них було право не брати собі в план нереальні обсяги робіт. Ось чому партійне та адміністративне керівництво міста та області боялось переводити бригади на колективний підряд та укладати з ними угоди на забезпечення їх матеріальними ресурсами. Вони боялись опинитися з бригадами в одній компанії і відповідати матеріально за непоставку матеріалів, механізмів, машин. Вони втратили б головне своє право: безапеляційно командувати, вирішувати проблеми вольовими рішеннями, а не економічними важелями. Їм стало б “зась” до розподілу матеріальних ресурсів, до перекидання робітників на одні будови за рахунок інших. Тому перебудову партійний апарат в областях та містах не сприймав, хоча публічно рвав на собі сорочку, намагаючись переконати людей, що саме він – найперший перебудовник.

З семи бригад на колективний підряд перейшли всі, а на повний госпрозрахунок – тільки три, де були обрані бригадири. В чотирьох бригадах бригадирів призначили тимчасово. Не вистачало лідерів, слово яких стало б законом. Колектив повинен радити, а бригадир, вислухавши поради – приймати рішення і відповідати за нього особисто.

В четвертому кварталі бригади самі запропонували лідерів та обрали їх бригадирами. Я призначив їх наказом по управлінню на підставі протоколу.

За 1987 рік БМУ “Промжитлобуд-2” ввело в дію: в другому кварталі, достроково, комплекс гуртожитку інституту культури; школу у Квасиліві; житловий будинок у Дубровиці; водозабір у ДБПФ; гуртожиток ПТУ у Квасиліві; навчальний корпус та майстерню у Квасиліві; комплекс РРТЗ.

В 1987 році БМУ будувало перехідні будови, котрі повинні були вводиться у 1988 році. А саме: лабораторний корпус тресту “Рівнепромбуд” на вулиці Московській, 41; адміністративний корпус обласної друкарні; хірургічний

корпус обласної лікарні; гаражі обкому партії; будинок обласного військкомату; дитячі садки №9 і №64; базу УКБ; котельню на вулиці Паризької Комуни.

* * *

1987 рік був найефективнішим роком у будівельно-монтажному управлінні “Промжитлобуд-2”. Прибуток склав понад триста тисяч карбованців. Крім того, керівництво БМУ залишило неопроцентованих обсягів робіт на 1988 рік на сто шістдесят тисяч карбованців на будовах, які не вводились у дію в 1987 році.

За 1987 рік комплексними генпідрядними бригадами були впроваджені десятки пропозицій та заходів щодо піднесення ефективності праці. Виконороби під тиском бригад почали постійно вивчати проектно-кошторисну документацію, що дало можливість зменшувати кількість додаткових непотрібних робіт. У декілька разів зменшились обсяги робіт з пробивання отворів відбійними молотками в перекритті капітальних цегляних стін. Щоб прокласти труби для монтажу опалення, водопроводу, каналізації, газу в капітальних стінах та перегородках почали залишати отвори для прокладання цих труб.

І найголовніше: бригадир став в управлінні найповажнішою людиною. До його думки прислухалися не тільки члени бригади, які виконували розпорядження бригадира без заперечень, а й усі працівники БМУ “Промжитлобуд-2”.

1988 РІК

Кожному підприємству Рівного довели державний план з надання послуг населенню. Відповідно до нього трест повинен був виконувати будівельні роботи приватним особам або продавати їм будівельні матеріали. Невиконання плану позбавляло колективи тресту і будівельних управлінь права отримувати будь-які премії. Попит на такі послуги в десятки разів перевищував можливості підприємств.

Керуючий трестом перекинув цю справу на плечі БМУ-2, яке мало забезпечити показники за весь трест.

Робітники БМУ-2 у 1987 році отримали в держави позику і двадцять ділянок землі для будівництва дач у селі Нова Українка. Тому послугами управління першими скористалися його працівники – я вирішив збудувати двадцять дач.

Кожен робітник отримав позику від півтори до трьох тисяч карбованців терміном на п'ять років. Брали її з обережністю. Я особисто та ще з десяток чоловік позичили мінімальні суми – 1,5 тисячі карбованців і почали будувати маленькі типові дачі: кімнатка 16 м² і кухня 6 м². Інші, котрі взяли позику у три тисячі карбованців, будували собі дачі на дві кімнати. На той час дозволялось будувати дачі заввишки до верху даху не більше 5,5 метра. Через рік

цей закон відмінили. А тоді тільки сміливці почали відразу зводити собі двоповерхові будинки, а пізніше й справжні хорони.

До БМУ-2 почали звертатися члени державних комісій, чиновники різних рангів. Щоб виконувати план послуг для населення, я почав продавати цеглу, розчин, бетон, користуючись тим, що в першому кварталі цегла на заводах була вільна, бо обсяги будівництва, особливо в січні й лютому, були набагато нижчими, ніж улітку. За перший квартал БМУ-2 план з послуг виконало саме за рахунок продажу будівельних матеріалів. Наприкінці кварталу керуючий трестом Піндюрін Д.П. насварив мене за розбазарювання матеріальних ресурсів. На що я відповів: “Заберіть у мене план з надання послуг, і я не буду розбазарювати матеріали”. Піндюрін Д.П. лише махнув рукою.

В другій декаді січня в БМУ-2 приїхав заступник начальника обласного управління внутрішніх справ, щоб укласти угоду на будівництво дачі в Новій Україні для свого керівника. І хоча в управлінні не вистачало робітників, а на 1988 рік було заплановано ввести в дію тринадцять великих об’єктів, я мусив підписати договір на будівництво дачі. Адже генералу М.С. Єрміну були підпорядковані обласна пожежна інспекція та інші служби, від яких залежало введення в дію будов. Для цього було виділено чотирьох робітників. А оскільки майстрів теж не вистачало, то я за будовою закріпив свого заступника з постачання Корнієнка, пояснивши йому, що будівництво дачі дуже важливе для БМУ.

В першому кварталі були виконані фундаменти генеральської дачі. Єрмін М.С. був людиною інтелігентною та скромною, не демонстрував своєї влади, як багато дрібних чиновників. Він декілька разів мені телефонував і цікавився, як рухаються справи. Я пообіцяв йому розпочати зведення стін на початку другого кварталу. Він погодився і в березні мене не турбував.

Після Різдвяних свят мене викликав Піндюрін Д.П. Після привітання він розпочав розмову: “Ваше БМУ-2 показало в 1987 році всім, що вміє працювати. З першого січня в Дубровиці ліквідується БМУ “Промбуд-9”. На його базі залишається дільниця. Візьми цю дільницю в підпорядкування БМУ-2”. “Навіщо управлінню ця дільниця?” – заперечив я. Керуючий продовжив розмову, незважаючи на мою репліку: “Я знаю, що ти дуже багато працюєш. Тобі потрібно інколи відпочивати, а там є сауна. Ти в будь-який час можеш поїхати в Дубровицю на день-два і там відпочити”.

– Мені немає на чому їздити в Дубровицю, – відповів я і збагнув, що зробив помилку, згадавши про машину.

Піндюрін Д.П. відразу взяв ситуацію у свої руки і сказав: “Я обіцяю протягом двох місяців придбати для управління легковий автомобіль “Волга ГАЗ-24”.

Він міг видати наказ без моєї згоди, але уникав розголосу цієї справи, не бажаючи мати конфлікт з міськкомом партії, який захищав місто, де не виконувались плани на багатьох будовах.

Був і другий варіант – зробити Дубровицьку дільницю госпрозрахунковою і підпорядкувати її безпосередньо тресту, але Піндюрін Д.П. не бажав мати ще один клопіт. Раптом він промовив: “Сьогодні, 17.01.1988 року, буде підписаний наказ про підпорядкування дільниці в Дубровиці ліквідованого управління “Промбуд-9” БМУ-2. Отож завтра виїжджайте в Дубровицю для ознайомлення з дільницею!”

Отримавши наказ тресту, я разом з заступником Нікітчуком В.В., керівником дільниці Люльчиком О.В. та керівником виробничого відділу Фурса-чником І.Т. на “Волзі ГАЗ-21” поїхали в Дубровицю.

В Дубровиці всі працівники контори на чолі з керівником ліквідованого БМУ “Промбуд-9” Назарчуком Василем Олексійовичем були на місці. Мені необхідно було вирішити кого скоротити, а кого залишити працювати на дільниці і кого призначити її керівником.

Заступник директора ДБПФ Дячук Олександр Володимирович, дізнавшись, що БМУ “Промбуд-9” ліквідується, приніс перелік невиконаних, але опроцентованих протягом п’яти років будівництва ДБПФ робіт. Він передав мені цей список. В ньому значилося 523 зауваження. При цьому попередив: “Я не підпишу жодного акта виконаних робіт, доки не будуть ліквідовані всі недоробки”.

Я засміявся і відповів: “Я не керівник БМУ “Промбуд-9” і не буду продовжувати будувати ДБПФ, доки не завершимо всі невиконані обсяги робіт, не ліквідуємо недоробки минулих п’яти років і доки ви не підпишете про це акт. Але ви будете просити мене, щоб я будував”.

Недоробки були різні – великі й дрібні.

Великі: тридцятиметрову башту із залізобетонним резервуаром зверху 50 м³ ввели в дію чотири роки тому, але вона воду не тримала і нею не користувались, а з пожежником домовлялись; підземна частина каналізаційної насосної станції, виконана разом із змонтованими металевими конструкціями, була повністю залита водою. В цю насосну каналізаційну станцію, після її введення в дію, мали зливатись усі фекальні стоки від міста Дубровиці та від ДБПФ; недалеко від каналізаційної станції знаходились очисні споруди, де були виконані тільки земляні роботи; на території фабрики було збудовано близько десяти технічних резервуарів різної потужності, яких не випробували; покрівля на адміністративній будові не була покрита захисним шаром бітуму з посипкою гальки; цехи працювали без кондиціонерів. У цеху, де стояли верстати і вироблялася пряжа, температура повітря сягала 28-35°С. Кондиціонери були заплановані в п’ятому пусковому комплексі; всі залізобетонні підземні тунелі, якими повинно подаватись повітря, були виконані з великим браком, і їх потрібно було виправляти, штукатурити та перетирати.

У всіх зданих за п’ять років цехах потрібно було усувати недоробки.

Останній пусковий комплекс ДБПФ повинен був вводитись у другому кварталі 1988 року. Я розумів: якщо не будуть усунені всі 523 недоробки, державна комісія ніколи не підпише останній комплекс.

Рівненську делегацію зустрів особисто керівник ліквідованого БМУ “Промбуд-9” Назарчук В.О. Він розповів про стан справ і повідомив, що потрібно скоротити двадцять працівників апарату управління та лінійних працівників. Усі вони попереджені.

Ми разом об’їхали всі будови, після чого вирушили в Рівне. Назарчук В.О. побажав провести нас. Від’їхали від Дубровиці кілометрів дванадцять, і Назарчук В.О. запропонував пообідати біля річки. В його машині ГАЗ-69 було все заготовлено: випивка і закуска. Доки водії розкладали все на капоті машин, під’їхали керівники міліції, КДБ та ще два колеги Назарчука В.О.

22 січня в Дубровицю виїхала делегація приймати дільницю. Керівником Дубровицької дільниці, всупереч рекомендаціям Назарчука В.О., я призначив Вабішевича Олега Анатолійовича. Він єдиний мав вищу спеціальну будівельну освіту. Всі інші кандидати мали технікуми або заочно вчилися у технікумі. Я не помилився. Вабішевич О.А. – чесна, порядна, спокійна, культурна людина, вихована й дисциплінована. Він завжди виконував усі накази й вимагав від підлеглих робити те ж саме. Перше завдання я дав Вабішевичу О.А. на оперативній нараді на будівництві ДБПФ, де були присутні всі субпідрядні організації, виконроби, керівники дільниць, майстри, а також заступник директора Дячук О.В. зі своїми підлеглими. На нараді я виголосив таку промову: “Ось на дванадцяти аркушах надруковані недоробки, які виявив замовник на будові ДБПФ і які не ліквідовані протягом п’яти років. Це – останній пусковий комплекс. Залишилось п’ять місяців і десять днів. За цей час необхідно усунути всі недоробки й виконати великий обсяг будівельно-монтажних робіт. Я забороняю керівнику Дубровицької дільниці Вабішевичу О.А. та всім субпідрядним організаціям виконувати на будові ДБПФ будь-які будівельні роботи, доки не ліквідується всі 523 зауваження, видані замовником. Біля кожного знятого зауваження повинен стояти підпис замовника”.

Потім я звернувся до майстрів, виконробів та керівників дільниць: “Передайте своїм керівникам, що жоден карбованець виконаних робіт не буде підписаний, доки не принесете довідку, що немає претензій до недоробок минулих років. У січні всі звітуємося по нулях. Про ваші недоробки незабаром дізнаються в міністерствах, в ЦК КПУ та в ЦК КПРС”.

Спочатку замовник Дячук О.В. зрадив, але пізніше задумався.

Вабішевич О.А. щоденно мені особисто на рапорті доповідав, скільки недоробок виконано і підписано замовником.

За січень субпідрядні управління прозвітували по ДБПФ десять відсотків від річного плану. За січень я видав наказ і заплатив вісімдесятьом робітникам середню заробітну платню. БМУ-2 могло дозволити собі таку розкіш, бо за 1987 рік мало триста тисяч прибутку і більше як двісті тисяч виконаних робіт не були показані на перехідних будовах.

Субпідрядні організації зрозуміли, що я не жартую і додали робітників на будову, отримавши від мене офіційного листа з переліченими недоробками.

За лютий звітували по ДБПФ нуль, але було виконано близько трьохсот недоробок. Будова на контролі ЦК КПРС та ЦК КПУ. За два місяці прозвітувались лише за десять відсотків від запланованої суми.

Четвертого березня почались дзвінки з Міністерства легкої промисловості УРСР та СРСР, з Мінпромбуду УРСР та Мінпромбуду СРСР, а також з відділів ЦК КПУ та ЦК КПРС. Несподівано мене викликав Піндюрін Д.П. Побачивши мене в дверях свого кабінету, він закричав: “Що ти наробив?” “А що я наробив?” – вдаючи дурника, запитав я. “Чого ти не звітувався по Дубровицькій БПФ?” – запитав Піндюрін Д.П. Я мовчки простягнув йому список недоробок, який мені видав замовник. “Що це?” – запитав керуючий.

– Переді мною заступник директора поставив вимогу: доки БМУ “Промжитлобуд-2” не виконає всі зауваження на будові ДБПФ, а їх 523, то він не підпише жодного акта виконаних робіт, – сказав я.

Піндюрін Д.П. швидко проглянув зауваження: вже більше як триста з них були підписані.

– А що, тобі не можна було недоробки усувати і виконувати обсяги робіт? – промовив уже нормальним тоном керуючий трестом.

– Я був вимушений це робити, щоб здати будову в другому кварталі, – спокійно пояснив я.

Піндюрін Д.П. почав телефонувати директору ДБПФ. Вони посварились.

Я був радий цій провокації, яка допомогла здати будову.

Через декілька днів на ДБПФ відбулась оперативна нарада з будівництва. До мене звернувся заступник директора фабрики з проханням одночасно виконувати на будові обсяги будівельно-монтажних робіт та усувати зауваження. Я погодився за умови, що сто зауважень виконає замовник силами своєї ремонтної бригади. Домовленість відбулася.

За лютий БМУ-2 нарахувала Дубровицькій дільниці близько десяти тисяч карбованців заробітної платні за рахунок загального фонду оплати праці по БМУ-2.

БМУ-2 в середині березня отримало план будівельно-монтажних робіт на 1988 рік, куди були включені такі будови:

адмінкорпус обласної друкарні з терміном введення в дію в I кварталі;
дитячий садок №9 на вулиці Паризької Комуни з введенням у дію в II кварталі;

житловий будинок ДБПФ у Дубровиці з терміном введення в дію в II кварталі;

дитячий садок №64 на вулиці Паризької Комуни (III квартал);

чотирнадцятиповерховий будинок на вулиці Північній, 5 (III квартал);

вбудована аптека на вулиці Північній, 5 (III квартал);

кафе – двоповерхове – на вулиці Північній, 5 (III квартал);

база обласного УКБ (III квартал);

хірургічний корпус обласної лікарні (III квартал);

житловий будинок ДБПФ у Дубровиці (III квартал);
обласний військкомат (IV квартал);
профілакторій в Дубровиці (IV квартал);
гаражі обкому партії (IV квартал).

Крім перелічених, в плані були не пускові об'єкти: корпус облуправління статистики; житловий будинок газорозрядного заводу на вулиці Московській, 9; корпус педінституту; комплекс радіозаводу.

15 березня 1988 року я дозволив Вабішевичу О.А. приступити до виконання будівельно-монтажних робіт на ДБПФ. За два місяці було підписано 400 недоробок. Наприкінці березня я запросив ланку Кондуша Г.Ф. приїхати в Дубровицю, щоб “вилікувати” залізобетонну башту, яка була побудована на висоті тридцять метрів. Робота була важкою. Пісок та цемент піднімали через блочок відрами. Ланка Кондуша Г.Ф. за тиждень “полікувала” п'ятикубову залізобетонну башту, побудовану на цегляному стволі. Коли її заповнили водою 50 м³, протікання не виявили. Акт випробування був підписаний.

Після цього ланка Кондуша Г.Ф. за один місяць “вилікувала”, випробувала та здала за актом пожежнику всі технічні резервуари на ДБПФ, включаючи залізобетонний резервуар градирні. Найбільше від цього був задоволений пожежник, якого протягом п'яти років примушували підписувати пускові комплекси ДБПФ без діючих пожежних резервуарів.

На Дубровицькій дільниці у робітників продуктивність праці муляра була втричі нижча, ніж у комплексних бригадах БМУ в Рівному. В Рівному кожен муляр в середньому виконував 1,6 м³ кладки цегли за зміну, а в Дубровиці – 0,5-0,6 м³. До всього тут ще до кожного муляра прикріплювали одного-двох підсобників.

Я наказав провести у Дубровиці конкурс мулярів, на який було направлено п'ять випускників ПТУ №1. Вони вже пропрацювали в бригадах півроку. Термін конкурсу – п'ять робочих днів. Він пройшов чудово. Молоді хлопці з Рівного в середньому протягом п'яти днів виконували 4 м³ кладки. Кращі дубровицькі муляри підтягнулись і виконали від 2 до 2,5 м³ кладки.

Після цього конкурсу місцеві муляри відмовились від підсобників і стали працювати втричі ефективніше.

На дільниці в Дубровиці створили дві комплексні бригади, в які включили майстрів, виконробів та електриків. Заробітна платня в робітників та лінійних працівників набагато підвищилась.

24 березня на будівельному майдані ДБПФ під час його випробування розвалився відстійник. Це був великий будівельний злочин. Стіни відстійника були змонтовані не зі стінових залізобетонних плит резервуарів, а з плит покриття. В існуючому ростверку була відсутня арматура, передбачена проектом. Після заповнення відстійника водою вище ніж два метри стіни розвалились разом із ростверком. Двометрова огорожа із залізобетонних плит, яка знаходилась на відстані двадцяти метрів, була знесена стовпом води. Засіяне

неподалік поле зернових теж змило. Терміново замовили на залізобетонному заводі стінові плити, а робота на бетонуванні нового ростверку і розбивка старого була організована в три зміни. За добу розбили ростверк, а ще за дві доби його виконали заново. Через тиждень відстійник був побудований та випробуваний.

Добре працювала комплексна бригада Гордєєва О.Л. на будівництві лабораторного корпусу тресту на вулиці Московській, 41.

З початку березня 1987 року ця бригада була переведена на колективний підряд і протягом року постійно виконувала план. На гаражах обкому партії відзначалася комплексна бригада Паная О.М. Вона протягом першого кварталу щомісячно виконувала робіт власними силами на 50-60 тисяч карбованців. Бригада складалася з п'ятнадцяти робітників: монтажників та зварювальників, але вона була генпідрядною, тож цегляну кладку на адміністративній прибудові виконувала комплексна бригада Давидюка В.Ф. на правах субпідряду.

На радіотехнічному заводі закінчилось будівництво корпусу №2, другого побутового корпусу №6-а та виконувались будівельні роботи на корпусі №3. В селі Олександрія Рівненського району, в лісі, бригадою Савчука будувався для РРТЗ піонерський табір.

По країні проходила кампанія боротьби з хабарництвом. За підозрою у хабарництві заарештували головного лікаря стоматологічної поліклініки. Зробили обшук у його оселі, знайшли п'ятдесят п'ять пляшок коньяку. На обласному активі другий секретар обкому партії Луценко В.І. оголосив: "Спіймали головного лікаря стоматологічної поліклініки. Він підозрюється у зв'язках із спекулянтами золотом. Головний лікар на слідстві пояснив, що коньяк він збирав на весілля доньки". На допиті в міліції його катували так, що вибили одне око. Лікаря поклали в обласну лікарню, а біля дверей поставили вартового. Потім його примусили написати пояснення, що він сам собі вибив око з необережності.

Після лікування чудового спеціаліста, спокійного, ввічливого, інтелігентного лікаря-стоматолога, щоб уникнути неприємностей, вивезли до Львова. Через декілька місяців його звільнили, але вже калікою на все життя.

На адмінкорпусі обласної друкарні роботи були закінчені. Щоб усунути недоробки, необхідно було ще два-три дні. 3 квітня зібралась державна комісія. Акт підписали всі, крім директора друкарні. Він собі щось надумав. У країні вступило в дію нове правило: звітуватись про введення в дію будови необхідно було до другого числа наступного місяця з обов'язковим додатком до звіту акта державної комісії та рішення міськвиконкому.

4 квітня в управління статистики принесли нову, виправлену звітність, акт державної комісії та рішення міськвиконкому. Звіт прийняли з актом державної комісії та рішенням від 2.04.1988 року.

8 квітня в будинку політосвіти обкому партії відбулось слухання "Про колективний підряд". Присутніх було близько двохсот чоловік: керівники

будівельних управлінь міста, головні інженери, керівники дільниць, виконроби, майстри, бригадири, працівники контор. Я виступив з короткою доповіддю про створення комплексних бригад та переведення їх на господарський розрахунок, доповів про підсумки їх роботи за 1987 рік. З моєї доповіді учасники наради дізнались, що БМУ-2 за січень 1987 року план будівельно-монтажних робіт виконало на 62%, за два місяці – на 80%, а за рік – на 114%. Продуктивність праці в бригадах зросла від 20% до 80%. БМУ за рік отримало прибуток триста тисяч карбованців. Заробітна платня по БМУ-2 зросла в середньому на 35%. В 1987 році були введенні в дію всі будови. Наряди в управлінні відсутні.

* * *

В другій декаді травня я провів нараду з працівниками контори. Нарада тривала п'ятнадцять хвилин. Після її закінчення всі розійшлися на свої робочі місця.

Я вийшов разом з учасниками наради, щоб відвідати бригаду арматурників-зварювальників, які терміново виконували замовлення на будову РРТЗ. У приймальні сидів чоловік років сімдесяти, а біля нього лежали милиці. Побачивши мене, він встав та оперся на милиці. В нього була одна нога. Я привітався.

– А я до вас, – промовив чоловік

– Чого ж ви не заходите? – спитав я.

– Я не можу, ви такий високий керівник, і я не можу у вас забирати час. Я п'ятдесят років у партії, був у партизанах. Я б просив вас допомогти мені добудувати дачу.

– Ми дачі не будуємо, бо в управлінні не вистачає робітників. Вам я як інваліду війни можу виписати деякі матеріали, – відповів я.

– У мене невеликий обсяг робіт – покласти над вікнами шість рядів кладки та перекрити будову плитами, виконати відмостку та покрити дах оцинкованим залізом, – пояснив ветеран.

Мені стало шкода його, і я погодився допомогти. БМУ-2 уклало з ним договір, і я запропонував йому внести в касу триста карбованців авансу, а решту сплатити після закінчення всіх робіт. Ветеран запропонував п'ятсот карбованців авансу, але я відмовлявся від такої суми, побоючись неприємностей. Але ветеран наполіг.

Я викликав до себе Корнієнка й наказав йому: “У тебе на генеральській дачі робітники простоюють. Зроби ветерану те, що він просить”.

Протягом тижня цегляну кладку стін закінчили та перекрили залізобетонними плитами, а також виконали відмостку, як і передбачалося договором.

Після цього ветеран знову прийшов і попросив виконати йому на перекритті дві цегляні перегородки та влаштувати дах з оцинкованого заліза. Я відмовився. Тоді він поскаржився у міськом партії. Мене насварили: “Ти що, знущася над ветераном партії?!”

Після чергового візиту ветеран попросив мене поставити йому крокви на даху і зробити дві перегородки. Ми виконали й це прохання.

Але чоловік не вгамовувався – мені зателефонував інструктор обкому партії і сказав: “На тебе скаржиться ветеран партії, що робітники неякісно виконують роботу”.

Я особисто виїхав на дачу ветерана. Зустрівшись з ним, запитав: “Чому ви безпідставно скаржитесь на БМУ-2. Вам безкоштовно відпустили дві тисячі штук цегли, щоб не виконувати перегородки на даху з битої, так само безкоштовно дали двоє внутрішніх дверей та машину бетону на відмостку”.

Ветеран сказав: “Зробіть мені ганок та обрешітку даху. І все! Тоді я дам вам довідку, що претензій до БМУ-2 не маю”.

Я нічого йому не відповів і поїхав.

Ветеран продовжував скаржитись. Мені телефонував керівник тресту “Рівнепромбуд”: “Чому ви ображаєте ветерана партії?”

На цю дачу для перевірки обсягів виконаних робіт виїздила представник будівельного банку. Пізніше вона розповіла, що це був уже другий її виїзд за завданням міськкому партії.

Я знову поїхав на будову до ветерана, але вже разом з виконробом Нестерчуком Б.П. Дорогою я попросив Бориса Павловича: “Зроби цьому ветерану все, щоб він більше не скаржився”.

На будові ми зустрілися з ветераном. Привітавшись, я спитав: “Чому ви постійно скаржитесь? Ми ж виконали для вас все, що ви бажали, безкоштовно дали вам матеріалів більше як на триста карбованців”. Ветеран відповів: “Та я вже не один раз просив свого зятя-юриста, щоб він на вас не скаржився, бо ви хороші люди. Я ще з ним поговорю”.

Я поїхав, залишивши виконроба з ветераном.

Через тиждень Борис Павлович приніс мені довідку, що всі роботи згідно з угодою виконані і замовник претензій до БМУ-2 не має. Борис Павлович розповів мені таку історію: “Цю дачу ветерану почало будувати БУ “Облпобут”. Воно виконало фундаменти і цегляну кладку стін до перемичок вікон та покляло перемички. Зятьок ветерана викликав комісію з якості й отримав довідку, що виконані з цегли стіни не відповідають вимогам нормативних документів щодо якості робіт. Він подав на БУ “Облпобут” скаргу в суд з вимогою визнати виконані будівельні роботи неякісними, а отже, оплаті не підлягають. Так фундаменти і стіни дачі дістались ветерану партії безкоштовно”.

Борис Павлович сказав йому: “Я виконаю вам роботи, які залишились, але за умови: ви дасте мені довідку, що до робіт, які виконало БМУ-2, ви претензій не маєте”. Ветерану нічого не залишалось, як пристати на умову виконроба. Крім того, ветеран партії підтвердив, що обсяг будівельних робіт виконаний на одну тисячу сто карбованців. Щоправда, шістсот карбованців він так і не заплатив.

Наприкінці року я наказав списати ці шістсот карбованців на витрати. Ось так ветеран партії через зятя-шахрая отримував собі від влади пільги.

17 квітня на будівництві дитячого садка №9 працювала ланка бригади Войтюка П.Л. Вона повинна була баштовим краном вкласти на покрівлю утеплювач-шлак та закінчити цегляну кладку парапету.

Мені зателефонував керуючий трестом Піндюрін Д.П. і попередив, що завтра баштовий кран з будови дитячого садка буде демонтований.

Я викликав до себе головного механіка й доручив йому до вечора вивести на будову та змонтувати на покритті кран “Піонер”, щоб з його допомогою виконати покрівлю.

Після обіду на будівництво дитячого садка приїхав голова міськвиконкому Чайка В.А. Він підійшов до робітників та запитав: “Які у вас є питання?” Бригадир Войтюк П.Л. відповів: “Завтра у нас демонтують баштовий кран, а нам він потрібен ще на три дні, щоб подати утеплювач на покрівлю та виконати на ній стяжку.

Дитячий садок №9 вводився в дію в другому кварталі. Але баштовий кран потрібно було демонтувати, щоб звільнити майдан для влаштування мереж та благоустрою. Крім того, кран чекали на іншій будові, куди привезли бригаду з БМУ “Промжитлобуд-3”.

Чайка В.А. уважно вислухав бригадира та обіцяв допомогти. Він зателефонував мені і сердито спитав: “Куди ти дивишся? Ти знаєш, що з будови дитячого садка знімають баштовий кран без згоди бригади? Бригадир скаржиться!”

– Вікторе Анатолійовичу, навіщо вам потрібні наші проблеми при вашій завантаженості справами міста, – спокійно відповів я. В слухавці почулось: пі-пі-пі.

Через дві хвилини знову пролунав дзвінок: “Ти чого скаржишся?” – кричав у трубку Піндюрін Д.П.

– Я не скаржусь нікому, – спокійно відповів я.

О 14 годині відбувся партійний штаб з будівництва, який проводив Чайка В.А. На штабі були присутні п’ятдесят чоловік.

Перед відкриттям штабу Чайка В.А. звернувся до мене сміючись: “Я тобі не заважаю будувати об’єкти в місті?” “Дякую, не заважаєте!”. В залі всі напружено слухали. Ніхто не засміявся.

Чайка В.А. – перший керівник, який зрозумів, що непотрібно з дрібниць втручатись у внутрішні справи будівельників. Він при всіх промовив: “Якщо не потрібна моя допомога, то я не буду втручатись у ваші справи”.

В плані БМУ-2 постійно значилося від п’ятнадцяти до двадцяти будов, з яких десять-дванадцять повинні були вводиться за рік. На них обов’язково один раз на тиждень проводили оперативну нараду або штаб секретар обкому чи міськкому партії. Кожен куратор обов’язково вимагав, щоб присутнім на цих нарадах був керівник генпідрядного управління. Якщо наради відбувались на особливо важливих великих заводських комплексах, то це можна було зрозуміти, але коли це були дрібні будови, такі, як котельні, ЖЕКи, зелене

господарство та інші малі комунальні об'єкти, то достатньо було б присутності майстра.

Чайка В.А. це зрозумів першим і вже не вимагав від мене присутності на нарадах, які він проводив на будовах міста, крім щотижневого партійного штабу на житлових та соціальних об'єктах.

10 травня в БМУ-2 проходили партійні збори з питання підготовки до ХІХ партійної конференції. Такі збори проходили по всій країні. На них члени КПРС повинні були висловлювати свої зауваження та побажання. Партійні збори пройшли “для годиться”, без усякого натхнення. Я особисто вніс дві пропозиції: всіх без винятку партійних керівників, починаючи від Генерального секретаря ЦК КПРС, обирати прямим таємним голосуванням членів партії; дозволити всім бажаючим вийти з партії без подальшого переслідування їх та їхніх сімей.

15 травня в Будинку політосвіти обкому партії відбувся актив будівельників, де були присутні голова облвиконкому Прищепа П.К. та його заступники, секретарі міськкому партії та заступники голови міськвиконкому.

В порядку денному було одне питання: “Вибори делегатів на ХІХ все-союзна партійну конференцію. Делегатами були обрані голова облвиконкому Прищепа П.К. і керуючий трестом Піндюрін Д.П.

* * *

18 травня Панасенко Т.І. виявив бажання відвідати будову гаражів обкому партії, які повинні були вводиться у четвертому кварталі. Про це мене по телефону повідомив диспетчер тресту. Він сказав: “Поїдь на будову та підготуй її до відвідин”.

Керуючий трестом “Рівнепромбуд”, коли питав моєї згоди на приєднання до БМУ-2 Дубровицької дільниці, створеної після ліквідації БУ “Промбуд-9”, обіцяв протягом двох місяців виділити для БМУ-2 легковий автомобіль ГАЗ-24-10. Машина ГАЗ-21, яка обслуговувала мене нині, “відбігала” вже шістнадцять років, а тому їздити на ній в Дубровицю було небезпечно. Минуло чотири місяці, а керуючий машини не давав. Мої нагадування були марними. Одного дня я викликав свого водія й наказав йому: “Їдь у гараж, постав машину під огорожу, приходь на базу управління і попрацюй слюсарем. Заробітна платня в тебе залишиться такою ж”. Директор гаража відразу доповів про це Піндюріну Д.П. Він зателефонував мені: “Як ти себе поводиш?” Я відповів: “На цій машині в Дубровицю їздити небезпечно”. “То піди в обком партії й попроси машину, бо мені її не дають”.

Я почав замовляти таксі або автобус “Турист”. За добу при роботі 12-14 годин таксі обходилося у двадцять шість карбованців, автобус – тридцять вісім карбованців. Для БМУ-2 на той час то були смішні кошти.

Одного дня Піндюрін Д.П. побачив мене біля контори дільниці поруч з таксі. Він промовив: “Ти такий багатий, що їздиш на таксі. Я і то собі такого

дозволити не можу”. “А на чому мені їздити?” – спитав я. Таксі коштувало набагато дешевше, ніж власний автомобіль, який постійно ремонтували. Але це вважалося за розкіш, і тому система забороняла таке робити. Їздити одній людині на автобусі – це було нормально. Кожен головний інженер управління мав закріпленій за ним автобус, і це було нормою, а не розкішшю, а коли не вистачало автобусів керівникам дільниць, вони використовували погодинні вантажні машини ГАЗ-51, ЗІЛи вантажні та самоскиди. І це також було нормою.

Гаражі обкому партії – триповерхова споруда з підвальним приміщенням під майстерню. Вона була зведена, але не вставили вікна й не починали опоряджувальні роботи. На будові почали працювати субпідрядні управління.

О 14.00 під'їхав перший секретар обкому партії Панасенко Т.І. Його зустрічали Піндюрін Д.П., декілька керівників субпідрядних управлінь та завідуючий господарським відділом обкому партії. Я привітався з Тарасом Івановичем за руку, яку він подав мені після привітання з Піндюріним Д.П.

Я супроводжував Панасенка Т.І. на будові гаражів. Ми піднялись пандусом на третій поверх. Тарас Іванович поклав мені руку на плече і став розпитувати про справи в БМУ-2 та про будівництво гаражів. За нами рухалася свита з двадцяти різних керівників, причетних до будівництва гаражів, на чолі з Піндюріним Д.П. Раптом перед нами з'явився великий отвір у перекритті для проходження вентиляційного короба. Я поклав руку на плече Тараса Івановича і сказав: “Обережно, Тарасе Івановичу”. Він зупинився, зупинились і всі супроводжуючі. Панасенко Т.І. обійшов отвір і знову зупинився, поклав руку мені на плече та промовив: “Тобі справді мене шкода?” Я, не очікуючи такого запитання, на мить замовк, але швидко оговтався й відповів: “Тарасе Івановичу, ви ж перший секретар обкому партії. Що було б зі мною, якби з вами щось трапилось?!” Панасенко Т.І. далі розпитував мене про справи в БМУ-2. Я йому спокійно розповів, що план управління виконую за всіма показниками, що БМУ-2 потрібно здати в дію чотирнадцять будов. Я перелічив їх і пояснив, що не вистачає робітників і немає на чому їздити, щоб оперативно вирішувати питання.

Згадав і про обіцянку Піндюріна Д.П. щодо легкового автомобіля. Тарас Іванович обернувся до керівників, що йшли за нами, і сказав: “Дмитре Павловичу, не мудруй! Сьогодні ж віддай свою машину керівнику БМУ-2”.

Дмитро Павлович машину ГАЗ-21-10 віддав наступного дня, але звинуватив мене, заявивши на нараді в тресті, що через мене він не отримав в обкомі партії дві машини: одну для БМУ-2, а другу для БУ “Опорядбуд”. Він дозволив керівнику БУ “Опорядбуд” Борису П.К. брати в оренду машину в гаражі облвиконкому.

26 травня на прохання бригадира монтажників Паная О.М. я провів у бригаді збори. Бригадир поскаржився мені, що колективний підряд без своєчасної поставки матеріалів нічого не вартий. Я з ним погодився, але висунув бригаді зустрічну претензію: в бригаді є достатньо обсягів робіт, підкріплених матеріалами, а вони не виконуються. Я переконав бригаду Паная О.М., що в комплексній генпідрядній бригаді простоїв бути не повинно.

30 червня в Дубровиці на БПФ зібралась державна комісія. Головою комісії був призначений керівник главку Міністерства легкої промисловості УРСР. В комісії брали участь: від тресту – Нікольчук М.М., заступник керуючого трестом, я зі своїми працівниками як генпідрядник, замовник – директор ДБПФ, обласні інспектори від пожежної, санітарної, технічної, водної інспекцій, головний інженер проекту Київського проектного інституту легкої промисловості.

Комісія, оглянувши будову ДБПФ, зібралась на засідання. Я доповів про стан справ. З двадцяти актів робочої комісії по ДБПФ підписано вісім, а останні будуть підписані протягом двох тижнів. Одночасно ліквідуються всі недоробки. Голова державної комісії, висловивши думку всіх її членів, переніс засідання на наступний день. Думки у членів комісії розділились. За підписання акта державної комісії виступили: всі будівельні та монтажні управління, замовник, експлуатаційні дільниці, інспекції області. Проти – голова ЦК профспілки Міністерства легкої промисловості та голова комісії – керівник главку.

На дільниці БМУ-2 була лазня. Ввечері в ній зібрались голова державної комісії, керівник главку Міністерства легкої промисловості, директор ДБПФ зі своїм заступником з будівництва Дячуком О.Л., заступник керуючого тресту Нікольчук М.М., я та керівник Дубровицької дільниці Вабішевич О.А.

Після двох годин відпочинку в парній з басейном усі в доброму гуморі сіли за стіл вечеряти. За вечерею розмова велась про термін закінчення будівельно-монтажних робіт на ДБПФ. Я ввічливо запитав у голови державної комісії: “Міністерство дало згоду на підписання акта державної комісії?” “Поки що ні”, – відповів він. “Тоді я не підпишу акт державної комісії по житловому будинку в Дубровиці, бо там не виконані всі будівельно-монтажні роботи. Крім того, тресту житловий будинок без зданої фабрики не потрібний”. Через годину всі розійшлися.

2 липня заступник директора Дубровицької бавовняно-прядильної фабрики зібрав державну комісію, щоб ввести в дію житловий будинок, який будувався за кошти Міністерства легкої промисловості. Щоб закінчити тут будівельно-монтажні роботи, необхідно було працювати ще більше місяця. Особливо не вистачало робітників у БУ “Опорядбуд”, МУ-534, МУ-469. Цей будинок був єдиним у плані Міністерства легкої промисловості. Міністр особисто телефонував директору ДБПФ і вимагав від нього здати будинок за будь-яку ціну. Я знав про це і тому не підписував його, бо замовник – Міністерство легкої промисловості – підписувало те, що було їм потрібно, не погоджуючи питання з будівельниками. Акт державної комісії по житловому будинку ДБПФ підписали всі місцеві члени державної комісії, крім мене як генпідрядника.

Замовник узяв рішення в Дубровицькому райвиконкомі та прозвітувався в облуправління статистики. Там акт державної комісії без підпису його генпідрядником не прийняли. Мені в Рівне зателефонував голова Дубровицького

райвиконкому й почав просити поставити підпис. Я відмовився, пояснивши: “Я підпишу тоді, коли всі підпишуть пусковий комплекс на ДБПФ”.

Через двадцять хвилин зателефонував секретар обкому партії з торгівлі й побуту. Він погрозовим тоном запитав: “Чому не підписуєш житловий будинок у Дубровиці?” “Він не закінчений”, – спокійно відповів я. “Ти про це пошкодуєш”, – сказав секретар обкому партії.

Вони зателефонували головному інженеру тресту Потапову А.В. й поскаржились на мене. Анатолій Вікторович поцікавився, в чому справа. Я йому пояснив ситуацію. Потапов А.В. не наполягав, а тільки сказав: “Перший раз у моїй практиці будову не вводять у дію, бо акт державної комісії не підписав генпідрядник”.

Керуючий трестом перебував у Москві на ХІХ партійній конференції. Потапов А.В. зателефонував Піндюріну Д.П. й доповів про мої дії. “Добре зробив!” – відповів Піндюрін Д.П. Потапову А.В.

4 липня мене й директора ДБПФ викликав другий секретар обкому партії Луценко В.І. Віталій Іванович привітався з нами за руку й запропонував сісти. А тоді сказав, звертаючись до мене: “Розумно ти вчинив та мудро, що не підписав житловий будинок у Дубровиці. А тепер (звернувся до директора ДБПФ) ідіть і підпишіть ДБПФ, а ти (до мене) підпиши житловий будинок”.

– Я то підпишу і мої службовці підпишуть, але голова ЦК профспілки не хоче підписувати, і я нічого не можу вдіяти”, – промовив директор ДБПФ.

– Їдь до себе і думай, думай, – порадив директору Луценко В.І.

Ми вийшли з кабінету Луценка В.І. й домовились між собою, що наступного дня ми зустрічаємось у Дубровиці, щоб підписати акт державної комісії на ДБПФ усіма членами. Я пообіцяв директору ДБПФ, що накажу працівнику планового відділу віднести звіт в облуправління статистики про введення в дію в другому кварталі: житлового будинку в Дубровиці; бази УКБ облвиконкому; дитячого садка №9; ДБПФ.

Шосте липня. Вже цілий місяць дощило. Всі будови, які знаходились у низині, були залиті, всі під’їзди до них – розмиті. Фабрика мала два джерела водопостачання. Технічна вода постачалася з річки Горинь, яка протікала за 0,6 кілометра від ДБПФ. На березі річки була побудована насосна станція. Всередині приміщення було змонтовано два потужних насоси, з допомогою яких вода з Горині мала подаватися на ДБПФ. Від ДБПФ до Горині пролягало колгоспне поле, через яке проклали тимчасову дорогу з залізобетонних плит. По ній підвозили до насосної станції будівельні матеріали та обладнання. Поле було залите. Висота води досягала одного метра.

Будова бази обласного УКБ на вулиці Млинівській теж була залита водою. Виконати зовнішні мережі та благоустрій було неможливо.

Керівник обласного УКБ частину обсягів будівельно-монтажних робіт переніс на наступний рік на інший пусковий комплекс та переробив проектно-кошторисну документацію, погодивши її з проектним інститутом та банком. Акт державної комісії по базі УКБ облвиконкому був підписаний.

Акт державної комісії по будові дитячого садка №9 підписали всі її члени, крім голови, бо були відсутні тридцять лійок. Голова комісії акт підписав 7 липня. Акт державної комісії по ДБПФ підписали всі, крім голови та членів комісії від Міністерства легкої промисловості. Протягом тижня лунали телефонні дзвінки з міністерства СРСР, з обкому партії, з Ради Міністрів УРСР з одним питанням: “Чому не підписаний акт державної комісії по ДБПФ?”

7 липня в Дубровицю виїхала комісія на чолі з заступником міністра легкої промисловості УРСР. Туди ж прибули заступник керуючого тресту “Рівнепромбуд” і я. Заступник міністра в супроводі директора ДБПФ та інших відповідальних працівників обійшов усі цехи ДБПФ. Фабрика працювала на повну потужність. Усі будівельно-монтажні роботи виконані, але були відсутні дві холодильні машини, які мав поставити замовник. Заступник міністра обіцяв акт державної комісії затвердити тоді, як привезуть ці холодильні машини. Облуправління статистики вимагало надати хоча б акт робочої комісії. Йому відповідали, що акти всі в Москві на затвердженні. Це була брехня, яка влаштуувала всіх. Жодних повністю підписаних актів не було.

Будівництво ДБПФ завдало БМУ-2 в другому кварталі більше ста тисяч збитків. На 10 липня стан справ у БМУ-2 погіршився з різних причин. Двохсот тисяч карбованців обсягів будівельно-монтажних робіт, “захованих” у 1987 році, не вистачило, щоб перекрити витрати на усунення недоробок на будові ДБПФ. Збитки склалися з заробітної платні, виплаченої робітникам Дубровицької дільниці за п’ять місяців, а також робітникам з Рівного, які перебували тут у відрядженні, усуваючи складні недоробки.

Сума виплаченої за п’ять місяців заробітної платні по ДБПФ становила майже дев’яносто тисяч карбованців. А ще понад сто двадцять тисяч карбованців було списано матеріалів на ліквідацію недоробок.

Трест ніколи не покривав збитки БМУ-2, а навпаки, прибутки БМУ-2 протягом 1981-1987 років, за бажанням тресту “Рівнепромбуд” і за мою згодою, перерозподілялись збитковим управлінням.

План будівельно-монтажних робіт за червень БМУ-2 не виконало, бо всі робітники працювали на будовах, які вводились у другому кварталі. А ще увесь місяць безперестанку лив дощ. При плані чотириста тисяч обсягів робіт власними силами БМУ-2 виконало 277 тисяч карбованців.

У банку заробітну платню видали, але згідно з новою урядовою постановою за невиконання плану не додали за місяць на адміністративних працівників 2500 карбованців.

Я попросив трест дозволити мені перевести їх на відрядну заробітну платню та зробити єдиний фонд заробітної платні для робітників, інженерно-технічних працівників та службовців. Проте дозволу не отримав. “А що ж робити?” – запитав я. “А це твоє питання”, – відповіли мені.

Отримавши таку відповідь, я наказав начальнику планового відділу підготувати наказ про доплату працівникам апарату управління до окладів з резервного фонду за здачу будов.

Незабаром цю постанову уряду відмінили.

16 липня в БМУ-2 відбулись загальні збори. Виступаючих було багато, вони критикували мене й висували претензію – чому я приймаю план у півтора рази більший за потужність управління і який не забезпечується матеріальними ресурсами, проектно-кошторисною документацією та вільними майданами для будови. Згадали й прийняття до БМУ-2 Дубровицької дільниці з великими недоробками, в результаті чого виплачували дубровичанам заробітну платню за рахунок колективу управління. Крім того, прийняли житловий будинок на вулиці Північній, 5 з вбудованою аптекою та прибудованим двоповерховим кафе. На цій будові основні роботи виконані, а БМУ-2 доведеться виконувати безкоштовно багато дешевих робіт.

У своєму заключному виступі я сказав: “За конструктивну критику дякую. Вже другий рік БМУ-2 працює на колективному підряді. Наше управління довело свою здатність працювати. Якщо б ми не перейшли на колективний підряд, то при такому плані та чотирнадцяти великих будовах, які потрібно буде ввести в цьому році, нас уже давно розігнали б. Великий план був доведений тресту. Жодне управління тресту його не виконає. Наше завдання – його виконати і ввести в дію всі будови. Після ведення ДБПФ нам працювати стане трішки легше, хоча потрібно ввести до кінця року вісім будов. Наше управління має найвищу продуктивність праці. Рік ми закінчуємо нормально, а всі труднощі – подолаємо, критику на мою адресу я визнаю. Наше управління готується перейти на орендний підряд, і тоді у нас з’явиться право себе захистити. За існуючої системи захистити БМУ-2 неможливо”.

17 липня стан справ у БМУ-2 розглядали в тресті “Рівнепромбуд”. БМУ-2 необхідно було в другому півріччі ввести в дію такі будови: чотирнадцятиповерховий житловий будинок на вулиці Північній, 5; вбудовану аптеку площею двісті м²; прибудоване двоповерхове кафе на вулиці Північній; дитячий садок №9 на вулиці Паризької Комуні; хірургічний корпус обласної лікарні; гаражі обкому партії; житловий будинок у Дубровиці; профілакторій ДБПФ у Дубровиці; обласний військкомат.

Керуючий трестом Піндюрін Д.П. у присутності працівників тресту звинуватив мене, що я став гірше працювати. Я огризнувся та звинуватив керуючого в тому, що він довів план з чотирнадцятьма пусковими будовами. Я сказав: “Нас не потрібно критикувати. Ми себе самі критикуємо та намагаємось вийти з цієї прірви. Ви краще вирішіть питання з поставкою матеріалів на будови, що здаються, а ми свої питання вирішимо”.

Керуючий трестом, критикуючи мене, підбурював підлеглих, щоб вони теж це робили, як було раніше. Але вони мовчали, одну тільки маленьку репліку вставив головний інженер: “Їдь на чотири дні в Дубровицю та здавай ДБПФ”.

20 липня на ДБПФ привезли дві холодильні машини. Їх у той же день змонтували на фундаменти та забетонували анкери.

28 липня, в суботу, на Волзі ГАЗ-24-10 приїхав заступник міністра легкої промисловості, зайшов до кабінету директора ДБПФ, привітався з кожним за руку, підписав акт державної комісії та поїхав на Київ.

Заступник директора з будівництва ДБПФ Дячук О.Л. літаком повіз акти державної комісії в Москву, в Міністерство легкої промисловості СРСР, на затвердження.

30 липня акт державної комісії був затверджений міністром легкої промисловості СРСР.

12 серпня – День будівельника. В управлінні він пройшов невесело. План за генпідрядом за сім місяців був виконаний на 105%, власними силами – на 95%. Я наказом привітав усіх ветеранів. Їх в управлінні було 93. Кожному з них видали премію по тридцять карбованців.

Трест “Рівнепромбуд” День будівельника відзначав у драматичному театрі. На святкуванні був присутній завідуючий відділом ЦК КПУ.

Після доповіді Піндюріна Д.П. відбувся святковий концерт. Виступив артист Одеської філармонії, інвалід Великої Вітчизняної війни, на двох протезах та повністю сліпий. Як він співав! Його спів зачарував увесь зал, який встав і стоячи аплодував йому.

На восьме вересня, о 18.00, в БМУ “Промжитлобуд-2” були призначені звітно-виборні партійні збори. Я, згідно з доведеним графіком, о 15.00 проводив на РРТЗ нараду. На нараді були присутні всі виконавці будівельно-монтажних робіт, представники від замовника, технагляду та працівники, які обслуговували мережі РРТЗ. Розглядали виконання завдань минулого протоколу та видавали завдання на майбутнє. Нарада закінчилась о 15.30 на РРТЗ. Я відразу поїхав у БМУ.

Проходячи повз кабінет партійного бюро, я крізь відчинені двері побачив другого секретаря обкому партії Луценка В.І. Поруч з ним сидів і щось говорив Машлай О.В., крім них, у кабінеті був якийсь незнайомий чоловік. Я зупинився і з порога привітався з ними. Луценко В.І., відповівши на привітання, зауважив: “У БМУ “Промжитлобуд-2” звітні збори, а керівник управління десь їздить”.

– Збори о 18.00, а зараз 15.40. Я проводив нараду на РРТЗ, а до партійних зборів БМУ готове, – відповів я.

Секретар партійної організації БМУ-2 Машлай О.В. вийшов з кабінету і з ввічливості призначив двері. В кабінеті залишились: Луценко В.І., я та незнайомец, як з'ясувалось, – інспектор ЦК КППС. Луценко В.І. попросив дозволу в інспектора ЦК КППС задати мені декілька запитань. “Будь ласка”, – відповів той і відвернувся до вікна, розглядаючи дерева в нашому парку.

Луценко В.І. запитав не кваплячись: “Скажи чесно, ти відрізниш на роботі за зовнішніми ознаками ставлення до неї комуніста та безпартійного?” “Ні!” – відповів я не задумуючись. Луценко В.І. продовжив: “Що ти, як комуніст, зробив для підняття робітника не економічно, а шляхом переконання?” Чіткої відповіді від мене він не почув.

Довго велась розмова між Луценком В.І. та мною. Торкнулися теми колективного підряду, впровадженого в БМУ-2 і який уже діяв півтора року. Показники, які я назвав Луценку В.І.: з виконання плану обсягів будівельних робіт, продуктивності праці, отримання прибутку, виконання цегляної кладки на одного муляра, виконання обсягів робіт однією комплексною бригадою та інші, здивували його та інспектора ЦК КПРС.

Щоб бути переконливішим, я навів конкретний приклад. Бригада Войтюка П.Л. чисельністю 29 чоловік за одинадцять місяців виконала обсяги будівельно-монтажних робіт на мільйон карбованців. Середньомісячне виконання обсягів будівельно-монтажних робіт за одинадцять місяців 1987 року склало 84 тисячі карбованців, тобто 3000 карбованців на одного робітника. Кількість кладки на одного муляра в бригаді Войтюка П.Л. склала 2,6 м³, тоді як у середньому по тресту – 1,3 м³.

Я поскаржився Луценку В.І., що керівництво і партком тресту – проти колективного та орендного підряду. Луценко В.І. в присутності інспектора ЦК КПРС підтримав мене й обіцяв допомогти. Він сказав інспектору: “Це будівельно-монтажне управління утискується трестом, але я підтримував трест, бо в країні ще не створені економічні умови та закони, щоб дозволяти структурним підрозділам переходити на орендний підряд”.

Обіцянка Луценка В.І. допомогти нам була зумовлена тим, що він побачив – тема орендного підряду зацікавила інспектора ЦК, тоді як до інших питань він виявив байдужість.

Після розмови зі мною Луценко В.І. переговорив ще з кількома робітниками-комуністами, які працювали на базі.

О 17.00 на звітні збори в БМУ-2 прийшли – секретар парткому тресту Довжук Д.М., інструктори будівельних відділів міськкому та обкому партії. Вони оглянули музей управління, кабінет з техніки безпеки та залишились задоволені побаченням.

Звітно-виборні партійні збори розпочались о 18.00. До них ми не готувались, але за тиждень до зборів кожному виступаючому назвали тему його виступу.

Після короткої доповіді секретаря партійної організації почалось її обговорення. Виступили дванадцять комуністів. Ніхто з виступаючих ні на кого не скаржився, а розповідав про досягнення в бригаді та пропонував щось нове, цікаве для впровадження. Вони розповідали, як допомагали субпідрядним управлінням, як використовували робітників-субпідрядників для користі бригади, ділились досвідом підготовки бригади до зими, звітувались про виконання даних їм партійних доручень. Я звітувався про те, як допомагав комсомолу.

В кінці зборів виступив Луценко В.І. Він сказав: “Багато комуністів у тресті – це баласт. У вашому БМУ-2 відбувається перебудова”.

Партійні збори закінчились о 23.00. Інспектор ЦК КПРС на моє питання: “Як пройшли звітні збори?”, відповів: “У вашому управлінні відбувається перебудова. Бажаю успіхів”.

Секретарем партійної організації таємним голосуванням обрали електрика Машля О.В.

Будівельникам продовжували доводити нереальні плани, не підтверджені потужністю управлінь та поставкою матеріалів. Партійним керівникам було заборонено знімати з підприємств робітників та направляти їх на роботи в будівельні управління міста. Така заборона стосувалась і студентів інститутів, технікумів, учнів ПТУ.

Партійні керівники стали менше втручатись у справи будівельників, але почали частіше проводити різні активи та жорстокіше карати керівників середньої ланки по партійній лінії.

У третьому кварталі БМУ-2 потрапило в пастку. Необхідно було вводити в дію: хірургічний корпус обласної лікарні; чотирнадцятиповерховий будинок на вулиці Північній, 5; вбудовану аптеку на вулиці Північній, 5; прибудоване двоповерхове кафе на вулиці Північній, 5; дитячий садок №9; житловий будинок у Дубровиці.

А дощі тривали цілий місяць.

10 вересня з Києва, з колеги міністерства повернувся головний інженер тресту Потапов А.В.

О 10.00 він приїхав на будову хірургічного корпусу. Тут зібралися всі керівники субпідрядних управлінь, які брали участь у будівництві. Потапов А.В. розповів кілька нових анекдотів. Ось один з них: “Незабаром усі керівники у своїх біографіях будуть писати: “Я в перебудові участі не брав, бо всі міністри відмовились від отримання спецпакетів””.

На будові хірургічного корпусу залишалось виконати великий обсяг монтажних робіт. МУ-534 тільки почало робити опалення, водопровід, каналізацію та монтаж обладнання. На житловому чотирнадцятиповерховому будинку на вулиці Північній, 5 необхідно було змонтувати ліфти, виконати роботи з пожежної сигналізації.

В Дубровиці необхідно було ввести в третьому кварталі житловий будинок ДБПФ, а в БУ “Опорядбуд” не було необхідної кількості опорядників. Я вирішив допомогти БУ “Опорядбуд” своїми робітниками.

На будові дитячого садка №64 на вулиці Паризької Комуни – благоустрій. Погода була дощова. Благоустрій на дитячому садку виконати було неможливо через постійні дощі.

22 вересня під керівництвом керуючого трестом відбулась нарада на хірургічному корпусі. На нараді були присутні: заступник голови облвиконкому Чернолоз Степан Огійович, головний інженер тресту Потапов А.В., керівники будівельних управлінь, керівник УКБ облвиконкому Ваколюк А.С., головний лікар обласної лікарні Брожек М.С.

З приводу хірургічного корпусу хочу зробити невеликий екскурс у недалеке минуле.

На початку четвертого кварталу 1985 року в БМУ-2 приїхав головний лікар обласної лікарні Брожек М.С. Зайшовши до мого кабінету, він привітався й

повідомив про мету свого приїзду: “Я приїхав до вас, щоб вирішити питання щодо початку будівництва хірургічного корпусу. Я знаю, що будівельний майдан замовник вам не передав, бо на ньому знаходиться приватний будинок і садок. У будинку проживає учасник Великої Вітчизняної війни. Справа перебуває в суді, і в цьому році питання про знесення будинку та садка вирішено не буде. Але якщо ми не почнемо будівництво тепер, то воно відкладеться мінімум на три роки. Адже типова проектно-кошторисна документація чинна тільки до 1.01.1986 року. Я вже відвідав усіх керівників обласної та місцевої влади – ніхто допомогти не може.

В області склалась дуже небезпечна ситуація – нема де оперувати важкохворих. У мене єдина надія на вас. До речі, звертатися до вас мені порадили в облвиконкомі”.

Я уважно вислухав Миколу Степановича, але нічим йому допомогти не міг. Трест на 1985 рік збільшив обсяг будівельно-монтажних робіт щодо 1984 року на 36%. БМУ-2 єдине виконувало план будівельно-монтажних робіт упродовж останніх чотирьох років, а починаючи з другого кварталу 1985 року в управлінні з планом почалися збої. Не вистачало ні робітників, ні матеріалів. Великі проблеми були на пусковому комплексі на РРТЗ, на житлових та інших будовах. Це був час, коли бюро міськвиконкому партії рекомендувало тресту звільнити мене з посади.

Я слухав Миколу Степановича, а сам гарячково думав, чим я можу допомогти, перебуваючи в такій ситуації.

Микола Степанович продовжував: “Ми не вічні. У нас є діти й онуки. Ми зобов’язані дбати про них та про себе”.

Я Миколі Степановичу відповів: “Я терміново їду на нараду, а протягом двох днів щось придумаю і дам вам відповідь”.

Після обіду я відвідав будівельний майдан хірургічного корпусу. Приватний будинок стояв за межами запланованої будови, а чудовий садок частково займав площу будмайдану.

Я повернувся в управління, зайшов у диспетчерську й наказав диспетчеру дати заявку в управління механізації, щоб воно перевезло екскаватор та машини на будову хірургічного корпусу, щоб почати копати котлован. Крім того, я наказав перевезти побутовий вагон з будови бази ліфтів та ланку теслярів-бетонників з бригади Антонюка С.М. Тоді зайшов у виробничий відділ і розпорядився в наступну декаду вивезти на будову хірургічного корпусу для виконання фундаментів і стін підвалу фундаментні подушки та стінові блоки.

За четвертий квартал 1985 року при плані двісті тисяч карбованців було виконано шістьдесят тисяч карбованців. Таким чином будівництво хірургічного корпусу було врятоване.

Будівельний майдан під його спорудження передали БМУ-2 згідно з актом у травні 1986 року.

В січні 1986 року був встановлений баштовий кран. За 1986 рік були виконані стіни та перегородки з цегли, укладені плити перекриття та покриття, зроблена покрівля та встановлені вікна та зовнішні двері.

На 1.01.1987 року був демонтований баштовий кран та передані субпідрядним організаціям МУ-534, МУ-469, МУ-472, БУ “Опорядбуд” фронти робіт. Починаючи з лютого 1987 року, всі субпідрядні управління приступили до роботи всередині будівлі.

На початку другого півріччя 1987 року в БМУ-2 приїхав головний лікар обласної лікарні.

– Я знову приїхав до вас з проханням, – сказав він. – У місті Рівному в пологовому будинку виявили стафілокок, і його закрили. Жінки змушені народжувати дітей у Здолбунові, Клевані та інших місцях. В області нема пологового відділення. Потрібно один поверх хірургічного корпусу переробити під пологове відділення обласної лікарні. Про це ніхто не повинен знати, а наші спеціалісти покажуть, що потрібно зробити.

В БМУ-2 стан справ був чудовий. Бригади працювали вже на колективному підряді. Прибутку в управлінні було достатньо, і я погодився виконати його прохання.

БМУ-2 видало наряд-замовлення МУ-534, МУ-469, МУ-472 на виконання додаткових робіт за рахунок БМУ-2.

В 1987 році поверх під пологове відділення обласної лікарні було перероблено.

Настав 1988 рік. В лютому до мене зайшов лікар з лікарні на вулиці Мірющенка Кірик О. БМУ було шефом над урологічним відділенням цієї лікарні. Майже щороку управління безкоштовно виконувало тут ремонтні роботи. Крім того, в гуртожитку, що на вулиці Відінській, 12, яке було закріплене за БМУ-2, проживало також безкоштовно чотири медичні сестри. Кірик жив в одному будинку зі мною. Він мені пояснив мету свого приходу.

– Я працюю в лікарні хірургом. До лікарні частенько привозять хворих з опіками. Ми їх лікуємо в звичайному хірургічному відділенні. Ні в місті, ні в області немає опікового відділення. Я звернувся до головного лікаря обласної лікарні з проханням зробити опікове відділення в хірургічному корпусі. Брожик М.С. погодився, тільки сказав: “Я не піду до керівника БМУ-2, проси його сам, бо ця будова повинна бути введена в дію в третьому кварталі цього року. В них і так не вистачає робітників”.

Кошти в БМУ-2 були, хоча й небагато, бо вже сто тисяч витратили на усунення браку на ДБПФ.

Щоб зробити опікове відділення, МУ-534, МУ-469, БМУ-2 та БУ “Опорядбуд” необхідно було виконати великий обсяг робіт.

На третій день Кірик з допомогою Брожика умовили мене. Всі ці переробки позначилися на термінах введення хірургічного корпусу в дію. Особисто я мав великі неприємності за цю будову від керівника тресту. Ще добре, що він не знав про мою самодіяльність.

З керівництвом міської та обласної лікарні я був у дружніх стосунках, а тому в БМУ-2 ніколи не було ніяких проблем з лікуванням робітників та членів їхніх родин.

...На будові працювало двісті п'ятдесят чоловік, 60-80 медиків з обласної та інших лікарень міста. Вони прибирали будівельне сміття. Щоб закінчити всі будівельно-монтажні роботи, необхідно було при цій кількості робітників працювати ще двадцять діб. Керівник тресту вивів сорок працівників контори на суботник. На хірургічний корпус зняли всіх робітників з будов, які не вводились у дію. Народи проходили щовечора. В тресті відбувся партком, на якому говорили ні про що та погрожували в загальному.

Щоденна праця керівництва управління – з 8.00 до 21-22.00.

Для БМУ-2 виділили десять тонн картоплі на полі за шістьдесят кілометрів. Виїхало на її збирання 17 чоловік з контори. Зібрали 1,9 тонни. На базарі картопля коштувала 60-80 копійок за кілограм. У місті була проблема й з іншими продуктами. Стан справ на всіх будовах був однаковим: на них не були закінчені будівельно-монтажні роботи. Акти державних комісій не бажав підписувати жоден член комісії.

Працівники нашого БМУ поодинці виловлювали членів комісії, щоб підписали акт. Кожному за це робили якісь послуги – ремонтували контори, давали будівельні матеріали тощо.

На всіх будовах ситуація ускладнювалася. Заробітна платня зменшилась. Ціни зросли. Серед робітників посилювалося незадоволення: вони працювали без вихідних.

Ще 2 жовтня акт державної комісії не підписувався. Настав час звітуватись перед управлінням статистики. Воно прийняло звіт без акта.

8 жовтня акт державної комісії мав бути підписаний та зданий в облуправління статистики, інакше будову, про здачу якої попередньо звітувались 2 жовтня, знімали з переліку введених у дію, а замовника та генпідрядне будівельне управління штрафували за приписки.

4 жовтня на нараді на будові хірургічного корпусу керуючий трестом зі злістю сказав: “Я тебе тепер буду називати “перестройщик”. Ніхто з присутніх не засміявся.

Наступного дня Піндюрін Д.П. викликав мене до себе й суворо запитав: “Як ти оцінюєш роботу БМУ-2 в третьому кварталі року?” Я відповів: “Незадовільно!” Хоча за третій квартал БМУ-2 прозвітувалось про шість зданих будов: житловий чотирнадцятиповерховий будинок на вулиці Північній, 5; вбудовану аптеку на вулиці Північній, 5; добудоване двоповерхове кафе на вулиці Юр'єва, 3; дитячий садок №64; житловий будинок у Дубровиці; хірургічний корпус обласної лікарні.

Акти державної комісії в облуправління статистики ми здали за чотири будови.

За квартал план з будівельно-монтажних робіт власними силами БМУ-2 не виконало. Заробітна платня у робітників упала.

– Ну і що далі? – запитав у мене Піндюрін Д.П.

– Не можна було нашому управлінню доводити план, де за рік необхідно вводити чотирнадцять будов, з яких у третьому кварталі – шість, – спересердя відповів я.

– Багато говориш. Краще дай собі оцінку! А то начитався газет! Газетне лушпиння швидко спаде, – продовжував виховувати мене керівник тресту.

Я теж розлютився і промовив: “Я від вас нічого не прошу, бо знаю, що несу повну відповідальність за все, а тому маю право захищати свій колектив. Ви доводите нереальний план. Включаєте в план будови без готової проектної документації, без вільних майданів під будови”.

– Ти вже сивий, а все в перебудову граєшся, думаєш, на пінці виїдеш, – докоряв керуючий.

– Я можу піти працювати виконробом, – втомлено відповів я.

– Я теж можу виконробом працювати, – сказав Піндюрін Д.П. і вже спокійніше додав. – Іди працюю і менше балакай.

Область звітувалась, що плани по житлу та соціальних будовах виконано. Але всі з острахом чекали на комісію з Держбуду УРСР. На будову хірургічного корпусу послали з попередньою перевіркою комісію з КРУ та будівельного банку.

Влада робила багато непотрібного шуму. Сокира нависла над кожним керівником будівельного та монтажного управліннь, особливо над генпідрядним БМУ-2. При такому штурмі та залякуванні якість робіт на будові хірургічного корпусу, особливо опоряджувальних, була незадовільна. Будівельні матеріали використовувались неефективно. Багато робіт перероблялось, а матеріалів розкрадалось.

Облуправління статистики, за вказівкою згори, не знімало з введення в дію двох будов, на які не були підписані акти державної комісії. Це: хірургічний корпус; дитячий садок №9.

Будівельний банк повинен був провести оплату за виконані роботи, але без акта державної комісії цього не робив. На дитячому садку роботи закінчили до 10 жовтня, а на будові хірургічного корпусу потрібно було працювати до двадцятого жовтня.

Голова облвиконкому Прищепа П.К. мав їхати в Раду Міністрів України зі звітом про будівництво житлових та соціальних об'єктів області. По житлу область план провалила, а якщо не будуть введені хірургічний корпус і дитячий садок №9 на 280 місць – буде провал і на соціальних будовах.

По хірургічному корпусу на 10 жовтня акт підписала тільки частина членів державної комісії. В Рівне комісія Держбуду УРСР приїхала 14 жовтня. Вона відразу ж приїхала на будову хірургічного корпусу. Будівельники незакінчені приміщення зачинили. Після оглядин будови голова комісії Держбуду УРСР зайшов у кімнату, де проходили наради будівельників. Він попросив принести йому акт державної комісії та проектно-кошторисну документацію. Акт державної комісії йому не показали, щось з цього приводу збрехавши. Заступник голови міськвиконкому Токовий А.А. заховався у сусідній кімнаті.

Вирішили, що хірургічний корпус не буде виключений з числа об'єктів, введених у дію, а натомість буде накладений штраф на будівельників за

неякісно виконані роботи на сім тисяч карбованців. При таких діях верхи залишилися чисті, а низи – покарані. Отака була перебудова. Приписки як були, так і залишились, але вже відкрито, на очах у всіх.

З погіршенням економічної ситуації багато кваліфікованих робітників почало розраховуватись і переходити працювати в кооперативи. Частина робітників стала заробляти після роботи та у вихідні дні на приватних будовах. Тож на будовах управлінь вони працювали у півсили. Закони почали масово порушувати всі, особливо в будівництві. Міністерства та відомства стали випускати безліч інструкцій та підзаконних актів, які суперечили законам та створювали додаткові підстави для покарання керівників середньої ланки за різні дрібниці. Ніхто з вищих керівників не виконував своїх обов'язків. У нових умовах вони працювати не могли і не бажали. Щоб зберегти свої посади, вони вимагали від низів порушувати закони, приписувати, а тих, хто опирався, карали.

На одній з нарад керуючий трестом з опалу сказав мені декілька “лагідних слів”. У той час нерви у всіх були натягнуті, як тятива на луку. Тож я не стримався і відповів: “Краще один раз обірватись, ніж увесь час висіти на гачку. Краще сидіти за ґратами, ніж бути рабом у вас”.

Перебудова створила для людей багато незручностей, вони втратили спокій. Більшість “борців” за перебудову боролась за перебудову особисту, шукаючи в ній вигоду для себе. Перебудова була не вигідна високим партійним, радянським керівникам, а також міністерствам та відомствам, які позбавлялись різних привілеїв.

Перебудова повинна була поступово замінити адміністративний метод керівництва на економічний. Більшість партійного та радянського керівництва не була готова і не хотіла змінювати свої стиль та методи роботи, як того вимагав час.

* * *

На початку серпня до БМУ-2 під'їхала машина ГАЗ-69. За кермом сидів чоловік у цивільному одязі. Він зайшов до кабінету, привітався і представився: “Я Єрмін Михайло Сергійович. Давай поїдемо в Нову Українку та подивимось, як будується дача”.

Під'їхавши до дачі генерала, ми побачили біля будинку двох робітників. Один тримав дванадцятиметрову балку, а другий ножівкою перепилював її навпіл. Генерал зблід і тихим від хвилювання голосом спитав: “Що ви робите?” Робітник припинив пиляти і спокійно відповів: “А навіщо нам така довга – дванадцять метрів, якщо є середня капітальна цегляна стіна?”. Генерал побураковів, але стримався від гострих слів. Я стояв, нічого не розуміючи.

Генерал запропонував мені сісти в машину, і ми рушили вбік Рівного. Дорогою він, хвилюючись, говорив: “Шестиметрових балок я б вам за дві доби привіз вагон”. Я мовчав. Нарешті генерал заспокоївся і розповів: “Ваш заступник замовив мені дванадцятиметрові балки в розрізі 20 x 20 сантиметрів.

Це замовлення навіть для мене стало проблемою. Доки в Дубровиці в лісі знайшли такі сосни, потім їх висушили та лісовозом привезли в Рівне, минуло два місяці. А тут приїжджаю й бачу, як дванадцятиметрову балку розрізають на дві шестиметрові”.

Я, слухаючи розповідь генерала, не знав, де діти очі від сорому. Генерал продовжив: “Я ж плачу гроші. Я ж не хочу безкоштовно, я ж вас не підганяв? То чому ж зі мною так поведуться?”. Мені нічого було сказати.

5 жовтня до мене приїхав керівник обласної пожежної інспекції Ткаченко В.С. і попередив: “Якщо ти за суботу та неділю не зробиш дах на дачі генерала, то жодна будова у тебе не буде підписана”. Він мав рацію: на жодній з шести будов протипожежні роботи не були закінчені та випробувані. Але я був у такому становищі, що не міг зняти з жодної будови навіть одного висококваліфікованого робітника, який міг би якісно виконати цю роботу.

Я поїхав на будову газорозрядного заводу, де працювала бригада МЖК, яка на три роки була передана в БМУ-2. Я вмовив шість робітників зробити за суботу та неділю дах на дачі генерала. Розмір премії, яку я їм за це пообіцяв, їх задовольнив, і вони погодились.

У неділю ввечері мені зателефонував бригадир бригади МЖК й доповів: “Ваше завдання виконано”.

В понеділок я взяв державні акти на всі шість будов і пішов в обласну пожежну інспекцію до Ткаченка В.С. Я йому доповів, що дах на генеральській дачі виконаний. Ткаченко В.С. наказав інспектору пожежної інспекції підписати акти державної комісії на всіх будовах.

Через три дні до мене під’їхав генерал. Ми поїхали в Нову Українку. Приїхавши на дачу, ми полізли на дах. Генерала затіпало – дах був кривий. Ми постояли хвилин десять, розглядаючи відверту халтуру, а тоді сіли в машину й повернулися в Рівне. Я від сорому не знав, де подітись, і пообіцяв генералу за тиждень все переробити.

Приїхавши на базу, я зайшов у столярний цех і звернувся до столяра Демидюка Миколи: “Коля, врятуй мене від ганьби. Візьми з собою ще одного столяра, поїдь у Нову Українку та перероби дах на генеральській дачі. Нового шиферу тобі привезуть, скільки буде потрібно”.

Корнієнко був відразу звільнений з посади заступника у зв’язку з виходом на пільгову пенсію в 55 років. Шість місяців він перебував у селі та доглядав своїх бджіл, тоді як робітники будували людські дачі.

Єрмін М.С. був дуже порядною людиною. Він бачив, у якому становищі я перебував, і терпляче зносив знущання над будовою його дачі, за яку чесно платив.

Я наказав виробничому відділу зменшити вартість будови дачі на 30%, про що генерал не знав. Він, маючи таку владу, міг би наробити управлінню великої шкоди, але я жодного разу не почув від нього образливих слів чи погроз.

Будівництво обласного військкомату розпочалось у 1987 році. В січні був викопаний котлован, в лютому бригада Ковальчука В.М. почала будувати. Нова п'ятиповерхова будова мала стати штабом для керівництва області. Вона складалась з навчальних класів та різних спецприміщень. У підвалі був запроєктований тир. На другу чергу обласного військкомату розроблялась проектно-кошторисна документація. Будова бомбосховища була включена в попередній план БМУ “Промбуд-8” на 1989 рік.

Військкомат був особливо важливою будовою для області та міста, але його будівництво не контролювалось ні керівниками області, ні партійним штабом з будівництва міста. Опікався будовою лише обласний військовий комісар Піцкович М.М. Але він нічого зробити не міг.

У плані БМУ-2 всі об'єкти, які будувались, належали до особливо важливих і були на контролі в ЦК КПРС, ЦК КПУ, обкому та міськкому партії.

В управлінні діяло дві дільниці. Одна в Рівному, а друга – в Дубровиці.

До Рівненської дільниці входили такі будови з 1985 року: Рівненський радіотехнічний завод; житлові будинки та водозабір на ДБПФ у Дубровиці; з січня 1987 року додалася будова обласного військкомату.

За 1987 рік бригада Ковальчука В.М. виконала на будові військкомату підземну частину та два поверхи.

За перший квартал 1988 року вона закінчила кладку та встановила зовнішні вікна й двері, а також передала фронти робіт субпідрядним управлінням.

На будові військкомату я зустрівся з Піцковичем М.М. і попросив його привезти на об'єкт хоча б двадцять робітників.

– Я не маю права призвати солдатів, а тільки офіцерів-спеціалістів, – відповів Піцкович М.М.

На будову приїхав Прищепа Петро Купріянович. Обійшовши її, він попросив мене поставити сюди робітників. Я відповів: “У мене немає звідки зняти робітників. Усі будови, де працюють будівельники, – особливо важливі”.

Голова облвиконкому звернувся до Піцковича М.М.: “Допоможи робітниками!” “Я не маю можливості”, – відповів Піцкович М.М. “Розбирайтеся самі!” – сказав Прищепа П.К., сів у машину й поїхав.

Наступного дня Піцкович призвав керівника дільниці РРТЗ Люльчика О.В. на три місяці в армію і поставив його на будову військкомату, не попередивши мене. Єдина дільниця в Рівному опинилась без керівника. Іншого тимчасово поставити було неможливо: виконроби, котрі працювали в місті на інших будовах, не мали допуску на РРТЗ.

Я відразу зателефонував Піндюрину Д.П. й повідомив його про те, що сталося.

Керівник тресту ухилився від вирішення цього питання. Я від безпорадності зателефонував у будівельний відділ обкому партії і сказав: “Як можна з особливо важливої будови – РРТЗ призвати керівника дільниці в резервісти?” В обкомі партії вислухали уважно, але нічого не відповіли.

11 листопада, в суботу, я сидів у своєму кабінеті та планував роботу на наступний тиждень. Раптом до кабінету у формі капітана увійшов Люльчик О.В. Він підійшов до столу, відкозиряв і промовив: “Капітан запасу Радянської Армії у вільний від служби час прибув для ознайомлення з обставинами!” Я цю браваду тоді сприйняв, як глузування з мене. Навіть подумав: “Призив Люльчика О.В. у резервісти – це домовленість Люльчика О.В. та Піцковича М.М., щоб натиснути на мене”.

– Доки ти у формі, ти мені не потрібен, – промовив я.

– Слухаюсь! – відповів Люльчик О.В., обернувся та вийшов з кабінету.

Я на правах керівника БМУ-2 заборонив виділяти робітників та матеріали на облвійськкомат. Трест почав примушувати субпідрядні організації поставити робітників на цю будову. БУ “Опорядбуд” почало штукатурити фасад і вкладати паркетну підлогу, виконувались сантехнічні та електромонтажні роботи.

Піцкович М.М. зрозумів, що коли він звільнить Люльчика О.В. з армії, це буде краще для будови військкомату. Мені особисто Піцкович М.М. нічого зробити не міг, а його будову ніхто не захищав, бо не виконувались обсяги будівельно-монтажних робіт на особливо важливих об’єктах, які були на контролі в ЦК КПРС і ЦК КПУ.

Люльчик О.В. повернувся на свою посаду, і йому відразу довелось вирішувати безліч щоденних невідкладних питань на будові РРТЗ. Обласний військкомат з недоробками ввели в дію в грудні 1988 року.

У план 1988 року були включені такі будови:

адмінкорпус обласної друкарні з введенням його в дію в I кварталі;

Дубровицька бавовняно-прядильна фабрика з введенням її в дію в II кварталі;

житловий будинок ДБПФ у Дубровиці – II квартал;

дитячий садок №9 на вулиці Паризької Комуні в Рівному – II квартал;

чотирнадцятиповерховий житловий будинок на вулиці Північній, 5 – III квартал;

вбудована аптека на вулиці Північній, 5 – II квартал;

прибудоване двоповерхове кафе на вулиці Північній, 5 – III квартал;

хірургічний корпус обласної лікарні – III квартал;

житловий будинок у місті Дубровиці – III квартал;

дитячий садок №64 на вулиці Паризької Комуні – III квартал;

база УКБ Рівненського облвиконкому – III квартал;

гаражі обкому партії – IV квартал;

профілакторій для ДБПФ – IV квартал;

обласний військкомат – IV квартал;

комплекс РРТЗ – IV квартал.

Перехідні будови на 1989 рік: корпус облуправління статистики; комплекс газорозрядного заводу; житловий будинок газорозрядного заводу на вулиці Транспортній; котельня на вулиці Мірющенка; навчальний корпус педінституту; житловий чотирнадцятиповерховий будинок на вулиці Дубенській з вбудованими приміщеннями.

Всі заплановані п’ятнадцять будов у 1988 році були введенні в дію в термін.

1989 РІК

На початку 1989 року я мріяв створити в БМУ-2 групу інженерів-винахідників з трьох чоловік, яка б працювала винахідниками на відрядній оплаті праці. Вона повинна була: розробляти заходи з впровадження нових технологій, наукової організації праці, аналізувати й розробляти заходи зі зменшення різних витрат за рахунок ефективного використання робочої сили, матеріальних ресурсів, механізмів і транспорту. Планувалося: за кожен впроваджений захід, який принесе БМУ-2 прибуток, дозволить зменшити витрати, підвищити якість будівельно-монтажних робіт, продуктивність праці робітників, група отримуватиме відповідну винагороду. Група повинна була вивчати проектно-кошторисну документацію, яка завжди мала багато недоліків, слідкувати за робочими місцями робітників різних професій та готувати рекомендації і впроваджувати ці рекомендації в практику. Їх заробітну платню я не думав обмежувати. Аналіз, зроблений працівниками відділу праці, показав, що основні роботи, розцінені за кошторисом, складали 20-30% від загальної суми за нарядами. За кордоном вкладені в науку кошти давали сорок відсотків прибутку.

БМУ-2 вже майже два роки працювало на безнарядній системі оплати праці. Перед початком будівництва кожного об'єкта старший інженер з праці Кочерга К.І., на підставі існуючого кошторису будови, розцінював обсяги будівельно-монтажних робіт. Згідно з розрахунком визначалася сума заробітної платні у відсотках від суми обсягів будівельно-монтажних робіт. Такий метод нарахування заробітної платні стимулював робітників не виконувати непотрібну роботу, підвищувати ефективність праці, економити матеріальні витрати. Ця система оплати праці приносила велику користь БМУ-2 і задоволення робітникам, бо заробітна платня була набагато вищою, ніж раніше.

На початку лютого до мого кабінету зайшов колишній головний інженер БМУ-2 Ганченко О.В. Він запропонував мені виконати всі розрахунки, щоб перевести відділ головного механіка Рівненської атомної електростанції на колективний підряд. Вирішили, що Ганченко О.В. домовляється з керівництвом відділу головного механіка АЕС про суму коштів, забезпечує мене всіма необхідними даними для розрахунку. В мої обов'язки входило: у визначений термін виконати всі розрахунки з переведення відділу головного механіка станції на колективний підряд. Кошти домовились поділити порівну. Протягом лютого 1989 року я виконав усі розрахунки.

Наприкінці місяця Ганченко О.В. привіз мені за роботу сімсот карбованців. На той час це були великі гроші. Посадовий оклад керівника БМУ першої категорії становив двісті п'ятдесят карбованців, другої категорії – двісті двадцять. Тож ці сімсот карбованців для мене були хоч і несподівані, але дуже необхідні, бо в березні у мене був ювілей. Я вирішив відсвяткувати його в Ленінграді, де працювали мій син Сергій та старший брат Михайло з дружиною.

На початку березня я написав заяву на відпустку на два тижні, відніс її в трест до головного інженера Потапова А.В. Він мені її підписав, ні про що не питаючи. Причин моєї поїздки в Ленінград було дві: по-перше, провідати старшого брата і сина; по-друге, не святкувати свій ювілей – 50 років у Рівному. Мене гнітили такі заходи.

В Ленінграді саме панувало піднесення, викликане першим, ще несміливим подихом демократії. Вечорами люди виходили в центр міста, де збиралися в натовпи чи невеликі групи, вели розмови на цікаві їм теми. Тут можна було дізнатися всі новини міста, країни, світу. Люди сперечалися, відверто висловлювали свої думки з приводу політичних подій тощо. Між будинками, у подвір'ях, стояли автобуси з міліцією.

Для мене все це було нове та цікаве.

Свій ювілей я відзначив у колі старшого брата та сина Сергія, який жив на судні в Ленінградському порту (він закінчив Ростовське мореплавне училище).

Від'їжджаючи в Ленінград, я взяв з собою декілька примірників надрукованого у друкарні методичного посібника “Перехід БМУ-2 на колективний підряд”. Один примірник я заніс у трест “Ленінграджитлобуд”. У плановому відділі тресту з цікавістю ознайомилися з посібником. Процес переведення бригад на колективний підряд та відмова від нарядної системи оплати праці, описаний у посібнику, зацікавили працівників планового відділу. Вони розповіли мені, що готують матеріали на переведення всього тресту на орендний підряд терміном на п'ять років. Уже є згода райвиконкому.

Як правило, на орендний підряд пропонували переводити підприємства, що відставали. Для них створювали стимулюючі умови, доводили сталі плани на п'ять років з невеликим сталим ростом обсягів робіт. Я отримав у тресті всю інформацію про орендний підряд.

Доки я перебував у Ленінграді, головний інженер БМУ-2 Люльчик О.В. попросив заступника керуючого трестом Нікольчука М.М. підписати розпорядження про нагороду мене премією в сумі триста карбованців у зв'язку з ювілеєм.

В управлінні мені розповіли, що в день мого народження в БМУ-2 приїхав привітати мене від імені тресту заступник керуючого Токовий А.Д., привіз грамоту та премію. Токовому А.Д. повідомили, що я поїхав у відпустку. Андрій Денисович доповів про це Піндюрину Д.П., який розсердився на головного інженера Потапова А.В. за те, що той без його відома підписав мою заяву.

Люльчик О.В. віддав мені триста карбованців та підписане заступником керуючого трестом розпорядження. Я запросив своїх колег-чоловіків на вечірку. На святкуванні мого п'ятдесятирічного ювілею були присутні: головний інженер Люльчик О.В., заступник з виробництва Гіба А.У., заступник з постачання та побуту Нікітчук В.В., головний бухгалтер Озінковський О.В., головний механік, керівник виробничого відділу Бубало П.О. та декілька виконробів і майстрів.

Вечірка пройшла весело. За чаркою говорили переважно про перебудову, про стан справ у БМУ-2 та про події, які відбувались у країні. Я розповів про мою поїздку в Ленінград.

Наступного дня я вийшов на роботу. Через годину приїхав заступник керівника тресту, поздоровив мене з минулим ювілеєм, вручив грамоту та премію. Токовий А.Д. випив фужер шампанського й поїхав у трест.

Після того секретар занесла мені всі ювілейні адреси та інші поздоровлення, які надійшли на моє ім'я.

Я отримав привітання від керівників: БМУ-6 Вихристюка М.І., БУ "Опорядбуд" Бориса П.К., МУ-534 Куриловича О.А., МУ-469 Крикунова О.Я. та керівників інших управлінь і підприємств, підпорядкованих тресту, а також від багатьох замовників.

Я уважно перечитав усі поздоровлення, за які був вдячний всім.

Особливо я був здивований та схвильований, прочитавши адресу, надіслану Рівненським міськкомом партії спільно з міськвиконкомом. В цій "Пам'ятній адресі" була дана висока оцінка моєї тридцятирічної діяльності, йшлося про те, яку велику користь я приніс державі та громадянам своєю працею. Я й досі пишаюсь тією оцінкою.

* * *

Після повернення з Ленінграда настрої був чудовий. Я був вражений тим, що побачив і почув на площах Ленінграда. Мене приємно вразили культура спілкування та шанобливе ставлення співрозмовників, часто навіть опонентів, один до одного.

Коли в потягу Ленінград-Ковель повертався додому, в голові з'являлись думки: "Приїду в Рівне, відразу вийду на роботу та з допомогою другого секретаря обкому партії Луценка В.І. переведу колектив БМУ-2 на орендний підряд. Нова стимулююча система створює умови для ефективної та якісної праці. Колектив БМУ-2 був підготовлений до роботи на орендному підряді. Адже БМУ-2 протягом двох років, не маючи на це дозволу, вже діяло на колективному підряді. Бригади працювали на неповному господарському розрахунку. Заробітна платня робітникам нараховувалась не за брехливими нарядами, від яких БМУ-2 відмовилось, порушуючи закон, а за виконаний обсяг робіт у грошах. Працюючи на колективному підряді, колектив БМУ-2 досяг найвищих показників у тресті: за продуктивністю праці, величиною заробітної платні працівників, отримання прибутку.

Переведення колективу на орендний підряд дасть йому право приймати в план будови, які будуть забезпечені матеріальними ресурсами, вільними майданами під будови, проектно-кошторисною документацією, і не приймати від інших управлінь будови з приписками, з браком тощо. Крім того, ефективна праця дасть право колективу отримувати додаткові прибутки, які залишаться в його розпорядженні, та використовувати їх на потреби колективу".

Через тиждень після мого виходу на роботу я зустрівся з другим секретарем обкому партії Луценком В.І. на центральних сходах у будинок тресту “Рівне-промбуд”. Привітавшись, Луценко В.І. сказав: “Я хочу тебе, В’ячеславе, повідомити, що зустрічався з Піндюріним Д.П. з питання переведення БМУ-2 на орендний підряд, про що я обіцяв вашим комуністам на звітних зборах у 1988 році. Але Піндюрін Д.П. переконав мене, що цього не можна робити з таких причин: якщо БМУ-2 переведуть на орендний підряд, то бригади будуть мати право не приймати в план будови не забезпечені матеріалами, вільними майданами та кошторисною документацією. А якщо місту потрібна буде будова, а умови для бригади не будуть виконані, то бригада відмовиться її приймати в план. Піндюрін Д.П. правий. Нам ще рано переводити БМУ-2 на орендний підряд.

Я нічого не сказав Луценку В.І. на це. А в голову постійно лізли різні думки: з БМУ-2 почали звільнятися кращі робітники, які пропрацювали в БМУ-2 більше десяти років, уже мали квартири. Вони переходили в кооперативи, де заробітна платня була в декілька разів вища, ніж у нашому БМУ-2.

Попит приватного сектора на будівельників у рази перевищував пропозицію. Нав’язливі думки продовжували запитання: які перспективи в БМУ-2, запас міцності в якого вже вичерпався? Чіткої відповіді я не знаходив.

* * *

Наприкінці третього кварталу пішов у відпустку, а після неї поїхав у Монголію Міхневич Г.О. – головний інженер. В січні 1989 року посаду головного інженера я запропонував Люльчику О.В. Він погодився. В БМУ-2 діяла певна система. Кожен працівник, починаючи від бригадира і закінчуючи керівником управління, мав розписані права, обов’язки та сферу відповідальності. Кожен бригадир міг зателефонувати мені в будь-який час з будь-якого питання, якщо це питання не вирішив з майстром, керівником дільниці чи головним інженером. Так само до мене в кабінет міг увійти будь-який працівник управління, якщо потребувалася моя допомога у розв’язанні якоїсь проблеми. Я вже не кажу про керівників відділів, головного інженера, головних спеціалістів, двері для яких завжди були відчинені. Це ж стосувалось і працівників субпідрядних організацій та інших відвідувачів. Система була так налагоджена, що я в робочий час міг іноді проглянути газети, спокійно підготувати доповідь або проаналізувати стан справ на будові, в управлінні тощо.

Одного разу мені зателефонував бригадир і промовив: “Головний інженер прийняв у мене замовлення на декаду на арматуру, а я її не отримав”. Я зателефонував Люльчику О.В. і розповів йому про скаргу бригадира. Люльчик О.В. відповів: “Сьогодні я виправлю ситуацію”. Він поїхав в управління постачання тресту і через декілька годин бригада отримала арматуру.

Кожен робітник БМУ-2 відповідав за свої дії. Бригади були дружні. Вся контора працювала, допомагаючи бригадам. Всі розуміли, що виконання планів та введення в дію будов, а отже, і розмір зарплати конторських працівників, залежали від ефективної та якісної праці бригад.

Мене направили на місяць у Київ на навчання в інститут для підвищення кваліфікації. Через тиждень після мого від'їзду в БМУ-2 розпочалась планова щорічна документальна ревізія.

В акті ревізії було, як завжди, зафіксовано кілька порушень: “За рахунок фонду оплати праці БМУ-2 утримувало декілька охоронців будов та прибиральниць контори та цехів”. Крім того, писалося, що я до ювілею незаконно отримав триста карбованців згідно з розпорядженням заступника керівника тресту Нікольчука М.М.

Повернувшись з Києва і ознайомившись з висновками документальної комісії, я розсердився і написав таке пояснення: “Я не просив, щоб мене нагороджували премією в сумі триста карбованців на мій ювілей. Якщо підпис вашого заступника незаконний, то прошу триста карбованців вирахувати з моєї заробітної платні”.

Сума на триста карбованців, котрі я отримав на свій ювілей, значилася в проекті наказу про моє покарання. Прочитавши проект наказу та моє пояснення, Піндюрін Д.П. розпорядився: “Переробіть наказ. Яке відношення до цього має керівник управління – ювіляр?” Цей пункт з наказу був вилучений. Я отримав чергову догану.

В другому кварталі БМУ-2 мало ввести в дію житловий будинок газорозрядного заводу на вулиці Транспортній, з вбудованою на першому поверсі бібліотекою. Будинок був не готовий до здавання. Тут потрібно було працювати ще двадцять днів. Але невведення його у другому кварталі зривало виконання плану з введення житла за перше півріччя по місту і тресту.

8 липня акт державної комісії підписали всі її члени, крім голови комісії – заступника голови міськвиконкому Токового А.А. Замовник – директор газорозрядного заводу Васишин Р.Д. узяв акт державної комісії та сам пішов до Токового А.А. Не знаю, що він там говорив, але приніс мені акт разом з рішенням міськвиконкому.

* * *

15 липня перевірити, як просуваються роботи з усунення недоробок на зданому житловому будинку газорозрядного заводу, приїхав Піндюрін Д.П. Тут потрібно було працювати ще днів п'ять. Я проводив на об'єкті більшість свого часу. Всі чекали приїзду перевіряючих з Києва.

Керуючий трестом, обійшовши будову, відкликав мене вбік для розмови.

Піндюрін Д.П. сказав: “Порадь мені людину на посаду керівника ПМК-63”. Він уже декілька разів до цього радився зі мною з кадрових питань.

Після звільнення начальника ПМК-63 Вострякова П.Д., який пропрацював на цій посаді тривалий час, керівників там змінювали майже щорічно. В даний

час пересувною механізованою колоною керував мій протеже, колишній керівник БМУ “Промбуд-9” Назарук В.О.

– Назарук В.О. подав заяву про звільнення, бо у нього хвора дружина, – випередив моє запитання Піндюрін Д.П. – Віддай мені свого головного інженера Люльчика О.В.

Я розумів, як важко було працювати Піндюріну Д.П. Постійно виникали проблеми з керівними кадрами і не тому, що не було розумних інженерів, а тому, що система вимагала від керівника працювати за подвійними стандартами, щоб він умів брехати, не опирався припискам, а головне – не попадався при цьому.

– Люльчик О.В. не піде, – сказав я. – Він молодий. Навіщо йому їхати з Рівного на задвірки?!

Запала довга мовчанка. Кожен думав про своє. Я – про те, що, очевидно, треба звільнитися з тресту. Причина була одна: я бажав працювати вільно. Все, що я міг зробити для робітників БМУ-2, я зробив. Залишатись далі працювати тут – означає шкодити собі і робітникам. Щорічно обсяги робіт зростали великими темпами, а заробітна платня застигла на місці. Трест продовжував використовувати БМУ-2 як пожежну команду, яке протягом десяти років примусово ввело в дію більше двадцяти будов, розпочатих іншими будівельними управліннями. Їх нам передавали з великими приписаними обсягами робіт, порушеними термінами будівництва. Я мріяв створити такі умови праці для робітників БМУ-2, за яких плани доводилися б управлінню та бригадам за їх згодою, щоб права та відповідальність між роботодавцем та виконавцем були обумовлені, де б застосовувались економічні важелі. Колективу БМУ-2 вдалось, всупереч волі місцевої партійної влади і тресту, перевести на колективний підряд бригади управління. Результати праці перевершили всі сподівання. Керівництво тресту скористалося досягненнями управління в 1987 році та змусило БМУ-2 приєднати до себе Дубровицьку дільницю з чотирма пусковими будовами, з великими обсягами невиконаних робіт. Всього в план БМУ-2 було включено на 1988 рік чотирнадцять будов, з них вісім – переданих з інших управлінь. Через це заробітна платня в 1988 році знизилась щодо 1987 року на двадцять відсотків, хоча в резерві на 1988 рік було близько п’ятдесяти тисяч карбованців. Але вона вся була використана на оплату дубровицьких робітників, про що я вже розповідав. Робота в БМУ-2 стала нецікава. Мене стримувало єдине – надія отримати дозвіл на переведення колективу БМУ-2 на орендний підряд, про що обіцяв на звітних партійних зборах у присутності інспектора ЦК КППС другий секретар обкому партії Луценко В.І.

Але після описаної вище зустрічі з ним і його слів: “Ти знаєш, В’ячеславе, Піндюрін Д.П. мене переконав, що переводити на орендний підряд ваше управління не можна”, – ця надія згасла.

– То що ти мені порадиш? – нарешті порушив мовчанку Піндюрін Д.П.

І я зважився: “Дмитре Павловичу! Я хотів звільнитись, але це – довга партійна тяганина. Давайте я піду на рік та попрацюю керівником ПМК-63.

Але за умови: віддасте мені машину ГАЗ-24-10, яку я випросив у Панасенка Тараса Івановича; залишите за мною оклад, який я отримую в БМУ-2; місяць мене не чіпатимете, доки я не ознайомлюся з будовами ПМК-63.

– Я згоден. Тільки оклад я тобі залишити не можу, а різницю буду доплачувати згідно з наказом по тресту. Сьогодні я підготую наказ про призначення тебе керівником ПМК-63, а завтра поїдемо у Здолбунів, і я представлю тебе владі Здолбунова та колективу ПМК-63, – відповів керуючий трестом.

Все відбулося швидко. Я приїхав в БМУ-2 і про все розповів Люльчику О.В. Він поставився до мого рішення спокійно і з розумінням. Для інших це стало загадкою. Всі були здивовані: як це я з процвітаючого БМУ-2 погодився перейти працювати на периферію, у відстаючу пересувну механізовану колону. Вони насмішкувато презиралися: “Що, перейняв досвід Гаганової, яка перейшла працювати з передового підприємства у відстаюче?”

Я лише мовчки посміхався. Мені потрібна була воля, щоб творити корисні для держави та робітників справи.

З М І С Т

<i>До читача</i>	3
Війна та евакуація	5
Містечко Ратне Волинської області	24
Місто Дрогобич Дрогобицької області	28
Комплексна бригада мулярів шахти імені Леніна	33
Місто Красний Луч	40
Шахта Запорозька-Комсомольська	82
Луцький завод “Електроапарат”	90
Український інститут інженерів водного господарства	94
Будівельно-монтажне управління Волинської облспоживспілки ...	129
1968 рік	162
1969 рік	170
1970 рік	194
1971 рік	223
1972 рік	242
1973 рік. Водії-аси	257
1974 рік	261
1975 рік	269
1976 рік	277
1977 рік	285
1978 рік	319
1979 рік	337
1980 рік	352
1981 рік	370
1982 рік	394
1983 рік	407
1984 рік	418
1985 рік	431
1986 рік	453
1987 рік	469
1988 рік	492
1989 рік	524

Літературно-художнє видання

Гольдін В'ячеслав Григорович

СЛІД НА ЗЕМЛІ

Редактор

Петро Цецик

Коректор

Любов Дейнека

Верстка

Олександр Коршак

Віталій Власюк

Підписано до друку 21.12.2011 р. Формат 70x100 1/16.

Папір офсет. Гарнітура «Times». Друк офсет.

Ум. друк. арк. 42,89. Наклад 300 пр. Зам. 58.

Видавництво «Волинські обереги».

33028 м. Рівне, вул. 16 Липня, 38; тел./факс: (0362) 62-03-97;

e-mail: oberegi@mail15.com

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи ДК № 270 від 07.12.2000 р.

Надруковано в друкарні видавництва «Волинські обереги».